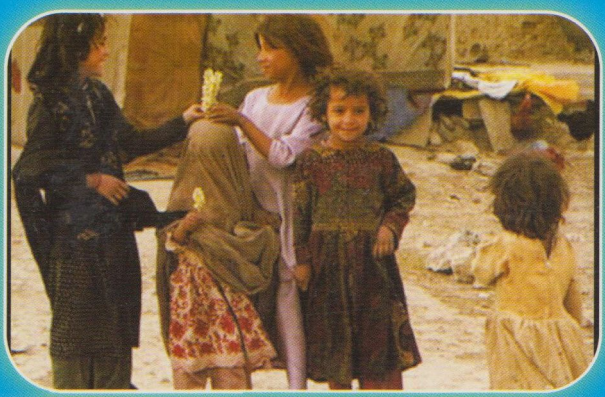
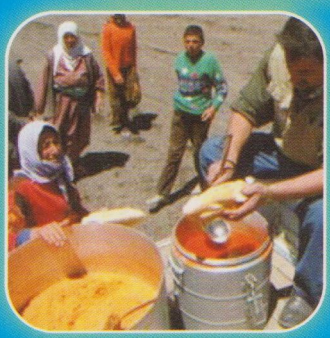
Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları

Tolga KABAŞ

NOBEL
KİTABEVİ

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE YOKSULLUĞUN NEDENLERİ VE YOKSULLUKLA MÜCADELE YOLLARI

Tolga KABAŞ

ADANA-2010

© 2010 ADANA NOBEL KİTABEVİ
Yayın Dağıtım ve Pazarlama Ltd. Şti.
Adnan Kahveci Bulvarı 31/A Çukurova/ADANA
Tel: (0322) 233 00 29 Faks: (0322) 234 99 56

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE YOKSULLUĞUN NEDENLERİ VE YOKSULLUKLA MÜCADELE YOLLARI

Editör: Tolga KABAŞ

ISBN: 978-605-397-084-2

NOBEL KİTABEVLERİ

ADANA
Adana Nobel Kitabevi
Adnan Kahveci Bulvarı 31/A
Çukurova/ADANA
Tel: (0322) 233 00 29
Faks: (0322) 234 99 56
www.nobelkitabevi.com.tr
nobelkitabevi@nobelkitabevi.com.tr

ANKARA
Nobel Yayın Dağıtım A.Ş.
Mithatpaşa Cad.
Kocatepe Kültür Merkezi
Kızılırmak Sk. Girişi
Kızılay/ANKARA
Tel: (0312) 418 20 10
Faks: (0312) 418 30 20

İSTANBUL
Nobel Yayın Dağıtım A.Ş.
Molla Fenari Sokak No: 38
Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 511 61 44
Faks: (0212) 511 61 49

Bu kitabın yayın hakkı ADANA NOBEL KİTABEVİ'ne aittir. 5846 ve 2936 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereği herhangi bir bölümü, resmi veya yazısı, yazarların ve yayınlayıcısının yazılı izni alınmadan tekrarlanamaz, basılamaz, kopyası çıkarılamaz, fotokopisi alınamaz veya kopya anlamı taşıyabilecek hiçbir işlem yapılamaz.

Yayın Koordinatörü: Yasin DİLMEN Adana Nobel Kitabevi Yayın Dağıtım ve Pazarlama Ltd. Şti.
Mizampaj: Kerem ACAR
Kapak Tasarım: Kerem ACAR
Baskı: Özyurt Matbaacılık

İÇİNDEKİLER

1. BÖLÜM

YOKSULLUK: TANIMLAR, KAVRAMLAR VE ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ

1.1. Yoksulluğun Yaklaşımları 1
1.1.1. Parasal Yaklaşım (Monetary Approach) 2
1.1.2. Kapasite Yaklaşımı (Capability Approach) 4
1.1.3. Sosyal Dışlanma Yaklaşımı (Social Exclusion Approach) 9
1.1.4. Katılımcı Yaklaşım (Participatory Methods) 10
1.2. Yoksulluk Kıstasına Göre Yoksulluk Tanımları 11
1.2.1. Mutlak Yoksulluk (Absolute Poverty) 12
1.2.2. Göreli Yoksulluk (Relative Poverty) 12
1.3. Eşitsizliği Ölçme Yöntemleri 13
1.3.1. Lorenz Eğrisi 14
1.3.2. Gini Katsayısı 16
1.3.3. Theil Endeksi 17
1.3.4. Atkinson Endeksi 18
1.4. Yoksulluğu Ölçme Yöntemleri ve Bileşik Yoksulluk Endeksleri 18
1.4.1. FGT Endeksi (Foster, Greer ve Thorbecke Index) 19
1.4.1.1. Kafa Sayım Oranı (Head Count Ratio) 19
1.4.1.2. Yoksulluk Açığı Endeksi (Poverty Gap Index) 20
1.4.1.3. Yoksulluk Açığının Karesi Endeksi (Squared Poverty Gap Index) 21
1.4.2. Sen Endeksi (Sen Index) 22
1.4.3. Bileşik Yoksulluk Endeksleri 23
1.4.3.1. İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index) 23
1.4.3.2. İnsani Yoksulluk Endeksleri (Human Poverty Indexes) 25
1.4.3.3. Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi (Gender Development Index) 26
1.4.3.4. Toplumsal Cinsiyet Bazında Yetki Endeksi (Gender Empoverment Measure) 27
1.5. Yoksulluk Süresine Göre Yoksulluk Tanımları: Geçici ve Kronik Yoksulluk 28
1.6. Yoksulluğun Ayrıştırılması (Poverty Decomposition) 30
1.7. Küresel Yoksulluğa İki Yeni Analitik Yaklaşım 32
1.7.1. "Bretton Woods" Yaklaşımı 33

1.7.2. "Birleşmiş Milletler" Yaklaşımı 34
1.8. Liberal İktisat ve Yoksulluk 36
1.8.1. Etkinlik-Eşitlik İkilemi (Efficiency vs Equity Debate) 37
1.8.2. Rawls'ın Dağıtımda Adalet Teorisi 38
1.9. Amartya Sen'in Yaklaşımı 39
1.9.1. Geleneksel Refah İktisadına Yaptığı Eleştiriler 39
1.9.2. Yetkiler ve Kapasiteler (Entitlements and Capabilities) 41
1.9.3. Kapasite Yaklaşımının Uygulanması 42
1.10. Genel Değerlendirme 45

2. BÖLÜM

YOKSULLUĞUN İKTİSADİ NEDENLERİ

2.1. Kalkınma Paradigmaları 47
2.1.1. Neo-Liberalizm (Washington Konsensusu) 48
2.1.1.1. Ticarette Serbestleşme 51
2.1.1.2. Finansal Serbestleşme 53
2.1.2. Sürdürülebilir İnsani Gelişme Yaklaşımı (Sustainable Human DevelopmentApproach) 56
2.1.3. Yapısalcılık (Structuralism) 57
2.1.3.1. Bağımlılık Okulu (Dependency School) 58
2.2. Makroekonomik Koşullar 60
2.2.1. Yetersiz Büyüme 60
2.2.1.1. Durgunluk İçerisindeki Ülkeler 62
2.2.1.2. Yoksul Ülkelerdeki Büyümeyi Önleyen Makroekonomik Koşullar 65
2.2.1.3. Çok Yoksul Ülkelerin (En Az Gelişmiş Ülkeler) Ekonomik Büyümeyi Sağlayamamalarının Nedenleri 67
2.2.1.4. Eski ve Yeni Büyüme Teorileri 68
2.2.2. Enflasyon 70
2.2.2.1. Para Politikası 70
2.2.3. Büyük Bütçe Açıkları 73
2.2.3.1. Maliye Politikası: Eğitim ve Sağlık Harcamaları 74
2.2.4. Gelir Dağılımı Eşitsizliği 76
2.2.4.1. Dünya Gelir Dağılımında Temel Kavramlar 76
2.2.4.2. Kuznets Eğrisi (Kuznets Curve) 77
2.2.4.3. Büyüme-Eşitsizlik İlişkisi 78
2.2.4.4. Ters Nedensellik: Eşitsizlik-Büyüme İlişkisi 79

2.2.4.5. Yoksulluk ve Eşitsizlik 81
2.2.4.6. Ülkeler Arasında ve Ülke İçerisinde Gelir Dağılımı Trendleri 82
2.2.5. Dış Borç ve Cari İşlemler Açığı 85
2.3. Mikroekonomik Koşullar 90
2.3.1. İktisadi Oyun ve İktisadi Ödüllerin Dağıtılması 90
2.3.2. Varlıkların Önemi 91
2.3.2.1. Yetersiz Beşeri Sermaye 92
2.3.2.2. Eğitim Fırsatlarının Eşit Dağıtılmaması 93
2.3.2.3. Yetersiz Beslenme 93
2.3.3. Kredi Piyasasındaki Aksaklıklar (Credit Market Imperfections) 95
2.3.4. Mikro Yoksulluk Tuzakları (Micro Poverty Traps) 96
2.4. Nüfus Artışı 98
2.4.1. Malthus ve Diğer Kötümserler 99
2.4.2. İyimserler 100
2.4.3. Yüksek Doğurganlığın Nedenleri ve Yolaçtığı Sorunlar 101
2.5. Genel Değerlendirme 103

3. BÖLÜM

KURUMLAR, DEMOKRASİ VE YOKSULLUK

3.1. Kurumlar ve Kalkınma 105
3.1.1. Sömürge Geçmişinden Dolayı Kötü Kurumsal Sermayeye Sahip Ülkeler 108
3.1.2. Seçkin Sınıflar ve Kötü Kurumsal Sermayenin Sürekliliği 111
3.1.3. Bir Kurum Olan Piyasaların Kalkınmada Önemi 112
3.1.4. Seçkin Sınıflar, Yoksulluk ve Kalkınma 113
3.2. Az Gelişmiş Demokrasiler ve Kalkınma 114
3.2.1. Sorumluluğun Yetersiz Uygulanması(Demokrasi Açığı) 117
3.2.2. Sorumluluğun Uygulanmasındaki Başarısızlıklar 118
3.2.3. Demokrasiye Ulaşmak 120
3.2.4. Yolsuzluk 123
3.2.5. Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması ve İnsan Hakları İhlalleri 124
3.2.5.1. Çocuk İşgücü 125
3.2.5.2. Cinsiyet Eşitsizliği ve Kadın Haklarının Çiğnenmesi 127
3.2.5.3. Savaş ve Terörün Olması 128
3.2.5.4. Etnik Bölünme 129
3.3. Sosyal Bölünme 130

3.4. Kırılgan ve Düşmüş (Fragile and Failed States) Devletler 131
3.5. Adaletsiz ve Demokratik Olmayan Küresel Ekonomik Düzen 134
3.6. Genel Değerlendirme 134

4. BÖLÜM

YOKSULLUKLA MÜCADELE YOLLARI

4.1 Yoksul İnsanların Sahip Olduğu Fırsatların Geliştirilmesi İçin Önerilen Politikalar 137
4.1.1. Yoksul Yanlısı Büyüme (Pro-Poor Growth) 137
4.1.1.1. Eşitsizlik ile Yoksulluk Arasındaki Değiş-Tokuş 139
4.1.1.2. Yoksul Yanlısı Büyümenin Gerçekleşmesi İçin İzlenmesi Gereken Yollar 141
4.1.1.3. Yoksul Yanlısı Büyüme İçin Uygulanacak İktisat Politikaları 142
4.1.2. İnsani Gelişme 146
4.1.2.1. İnsani Gelişme İçin Ekonomik Büyüme 149
4.1.2.2. İnsani Gelişmenin Finansmanı 150
4.1.3. Serbestleşme 153
4.1.3.1. Uluslararası Ticarette Serbestleşmenin Gelişmekte Olan Ülkeler Lehine Yapılması 153
4.1.3.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Serbestleşme ve Sermaye Hesabının Açılmasının Etkileri ve Sermaye Akımlarının Yönetilmesi 156
4.1.3.3. Sermaye Kontrolleri 159
4.1.4. Makroekonomik İstikrar 161
4.1.5. Yoksul İnsanların Finans Piyasalarına Kolay Erişiminin Sağlanması 162
4.1.6. Kamu Harcamalarının Yoksul Yanlısı Yapılması 163
4.1.6.1. Eğitim ve Sağlık Harcamaları 163
4.1.6.2. Haberleşme Harcamaları 165
4.1.6.3. Altyapının Sağlanması 165
4.1.7. Devlet ile Özel Sektör Arasında İşbirliğinin Sağlanması (Refah Devleti) 167
4.2. Yoksul İnsanların Sahip Olduğu Yetkilerin Geliştirilmesi İçin Önerilen Politikalar 169
4.2.1. Yerelleşme (Decentrilization) 169
4.2.2. Kamu Sektörü Reformu 170
4.2.3. Adil Yasal ve Yargı Sistemi 170

4.2.4. Yoksulların Lehine Oluşturulan Koalisyonlar 172
4.2.5. Demokrasi, Hak ve Özgürlüklerin Geliştirilmesi 172
4.2.6. Cinsiyet Ayrımına Son Verilmesi 173
4.2.7. Çocuk İşgücünün Azaltılması 175
4.2.8. Sosyal Sermayenin Pekiştirilmesi 176
4.3. Gelişmekte Olan Ülkelerde Demokrasi Açığının Kapatılması: Sorumluluğu Sağlayan Ulusal Kurumlar ve Mekanizmaların Geliştirilmesi 177
4.4. Küreselleşme Sürecinde Demokrasi Açığının Kapatılması 179
4.5. Yoksullukla Mücadelede Başarılı Olunabilmesi İçin Zengin Ülkelerin Bağışları 180
4.6.Kurumlar ve Kalkınma Arasındaki İlişki 182
4.7. Yeni Fikirler ve Kalkınma Arasındaki İlişki 183
4.8. Gelişmekte Olan Ülkelerde Piyasaların Düzenlenmesi (İkinci Büyük Dönüşüm) 184
4.9. Genel Değerlendirme 186

5. BÖLÜM
GELİŞMEKTE OLAN DÜNYADA YOKSULLUĞUN BOYUTLARI

5.1. Bin Yıl Kalkınma Amaçları ve Hedefleri (Millenium Development Goals and Targets) 189
5.1.1. 1990-2002 Yılları Arasında Bin Yıl Kalkınma Amaçlarında ve Hedeflerinde Kaydedilen İlerlemeler 194
5.2. Sahra-altı Afrika'da Ülke Bazında Bin Yıl Kalkınma Hedeflerine Ulaşma Performansı 198
5.3. Latin Amerika ve Karaipler'de Ülke Bazında Bin Yıl Kalkınma Hedeflerine Ulaşma Performansı 203
5.4. Doğu Asya ve Pasifik'de Ülke Bazında Bin Yıl Kalkınma Hedeflerine Ulaşma Performansı 207
5.5. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da Ülke Bazında Bin Yıl Kalkınma Hedeflerine Ulaşma Performansı 209
5.6. Hindistan Alt-Kıtası ve Güney Asya'da Ülke Bazında Bin Yıl Kalkınma Hedeflerine Ulaşma Performansı 212
5.7. İnsani Gelişme Endeksine Göre En Yavaş İlerleme Gösteren Ülkeler 214
5.7.1. İnsani Gelişme Endeksindeki Mutlak Değişmelere Göre En Yavaş İlerleme Gösteren Ülkeler (1975-2004) 216

5.7.2. İnsani Gelişme Endeksindeki Yüzde Değişmelere Göre En Yavaş İlerleme Gösteren Ülkeler (1975-2004) 217
5.7.3. İnsani Gelişme Endeksindeki Açığın Kapanma Oranına Göre En Yavaş İlerleme Gösteren Ülkeler (1975-2004) 218
5.8. Yoksulluğun Çok Boyutlu Olarak Ölçülmesi ve Ülkeler Arasında Yoksulluk Sıralamaları 219
5.8.1. İnsani Gelişme/Yoksulluk Yaklaşımı 220
5.8.2.Yoksulluğun Çok Boyutlu Olarak Ölçülmesi 222
5.8.2.1. Anand-Sen (1997) Türü Ölçüm 222
5.8.2.2. Borda Kuralı 225
5.8.3.Ölçüm Sonuçları 225
5.8.3.1.Anand-Sen Endeksi Ölçüm Sonuçları 225
5.8.3.2.Borda Kuralına Göre Yoksulluk Sıralamaları 231
5.8.4. Sonuç 234
5.9. Genel Değerlendirme 234

6. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YOKSULLUK

6.1. Türkiye'nin Kalkınma Sürecinde İktisat Politikası Çevrimleri 237
6.1.1. Yapısalcı Dönem 1960-1979 (İthal İkameci Sanayileşme Modeli) 238
6.1.2. Neoliberal Dönem 1980-2005 (Dışa Açık Sanayileşme Modeli) 241
6.2. Parasal Yaklaşıma Göre Türkiye'de Yoksulluk Profili 246
6.3. İnsani Gelişme Yaklaşımına Göre Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları (Bin Yıl Kalkınma Hedeflerine Ulaşma Performansı) 251
6.4. Bölge Bazında İllerin İnsani Gelişme Endeksleri ve Milli Gelirleri 257
6.5. Türkiye'de Gelir Dağılımı 267
6.5.1. Gelire Göre Sıralı % 10'luk Gelir Dağılımı 267
6.5.2. Gelire Göre Sıralı % 20'lik Hanehalkı Tüketim Harcaması 267
6.5.3. Eğitim Durumuna Göre Gelir Dağılımı 267
6.5.4. 1963-2004 Yılları Arasındaki Gelir Dağılımları 271
6.6. Okur Yazarlık, Eğitim Durumu ve Cinsiyete Göre Nüfus 274
6.7. Eğitim Durumuna ve Cinsiyete Göre İstihdam Edilenler ve İşsizler 274
6.8. Ortalama Asgari Ücret,Emekli Aylıkları ve Sosyal Sigorta Programlarının Kapsadığı Nüfus 277
6.9. Özürlülük Oranları ve Özürlülerin Okur Yazarlık ve Sosyal Güvenlik Koşulları 279

6.10. Çocuk İşgücü ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu 281
6.11. Türkiye'de Büyüme, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk 283
6.11.1. Kuznets Eğrisinin Test Edilmesi (1968-2004) 283
6.11.2. Yoksul Yanlısı Büyümenin Test Edilmesi (2002-2004) 287
6.12. Türkiye'de Yoksulluğun Azaltılmasında Etkili Politikalar 290
SONUÇ 296
KAYNAKÇA 311
EK 1 325
EK 2 327
EK 3 331

1. BÖLÜM

YOKSULLUK: TANIMLAR, KAVRAMLAR VE ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ

1.1. YOKSULLUĞUN YAKLAŞIMLARI

Yoksulluğun ölçülmeden önce tanımlanması ve kavramsal olarak anlaşılması gerekir. Yoksulluğun tanımı genişledikçe ölçülmesi de o kadar zorlaşmaktadır. Yoksulluğun tanımlarına göre ölçümünde kullanılan göstergeler farklılık gösterir. Bu yüzden yoksulluğun kesin tanımlarının yapılması ölçümler açısından çok önemlidir. Tanımların değişmesi sonucunda değişen yoksulluk göstergeleri farklı insanları ve grupları yoksul olarak tanımlar. Ayrıca, yoksulluğun tanımlarının değişmesi yoksullukla mücadelede de farklı politikalara yol açar. Yoksulluğu tanımlayabilmek için başlıca dört yaklaşım kullanılabilir: Parasal yaklaşım, kapasite yaklaşımı, sosyal dışlanma yaklaşımı ve katılımcı yaklaşım olmak üzere. Aslında bu dört yaklaşım birbirini tamamlamaktadır; kavramsal olarak da birbirleriyle ilişkilidirler, ancak aralarında ikame edilebilirlik söz konusu değildir. Yoksullukla mücadeleyi kalkınmanın esas amacı olarak görenlerin, politikalarını belirlerken bu dört yaklaşım arasından seçtiği yoksulluk tanımlarının kesin ve şeffaf olmasına dikkat etmeleri gerekir(Mabughi ve Selim,2006,181;Thorbecke, 2005,3;Laderchi vd.,2003,244).

Dört farklı yaklaşım yapılmasının asıl nedeni yoksulluğun çok boyutlu olmasıdır. Bu farklı yaklaşımlar ölçülmesi çok zor olan farklı ilgi alanlarından doğmaktadır. Örneğin, yoksulluğun tanımı hayatın maddi yönleriyle mi yoksa sosyal, kültürel ve siyasi yönleriyle mi ilgili olmalıdır? Yoksulluk fayda olarak mı, yoksa sahip olunan kaynaklar (parasal yaklaşım) cinsinden mi, veya insanın özgürce değer verdiği bir hayatı yaşaması mı (kapasite yaklaşımı) olarak ölçülmelidir? Bu farklı yaklaşımlar doğrultusunda hangi tür göstergeler kullanılmalıdır? Bu tanımlar bu soruların cevaplarını içermektedir.

Yoksulluğun tanımlarının evrensel olması gerekir. Örneğin, bir toplumda kullanılan yoksulluk tanımları ve göstergeleri bir başka toplumda değiştirilmeden kullanılabilmektedir. Parasal ve sosyal dışlanma yaklaşımı başlangıçta gelişmiş ülkeler için kullanılmıştır. Bu iki yaklaşımın gelişmekte olan ülkelere uygulanmasında problemler olmuştur. Kapasite yaklaşımı ve katılımcı yöntemler ise gelişmekte olan ülkeler için bulunmuş ancak sonra gelişmiş ülkelere de uygulanmıştır. Bu yaklaşımların yorumlanması farklı özelliklere sahip toplumlar için değişmektedir: Yalnızca gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından değil, diğer yönlerden de farklı olan toplumlarda, örneğin sosyalist ve kapitalist toplumlarda da değişmektedir(Laderchi vd.,2003,245).

Tablo 1-1: Yoksulluk Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

	Parasal Yaklaşım	Kapasite Yaklaşımı	Sosyal Dışlanma Yaklaşımı	Katılımcı Yaklaşım
Kavramsal olarak önemli zayıflıklar	Faydanın refahın ölçülmesi için uygun ölçüm yolu olmaması ve yoksulluğun bir iktisadi kategori olarak sayılmaması.	Temel kapasitelerin seçiminde rastsallık unsurunun bulunması. Yoksulları bir gösterge altında toplamada güçlükler bulunması.	Çok geniş bir çerçevenin bulunması, bir sürü yoruma açık olması, ülkeler arası kıyaslamaların yapılmasının zor olması.	Kimin görüşleri alınıyor ve ne kadar tutarlılar, ne kadar temsil özelliği var,anlaşmazlıklar nasıl çözülüyor belirli değil.
Ülkeler arası karşılaştırmalarda doğan problemler	Araştırmaların ve fiyat endekslerinin karşılaştırılması, yoksulluk sınırlarının belirlenmesi sırasında doğan problemler.	Temel kapasiteler dışardan belirlenirse daha az problem doğmaktadır. Ayrıca, toplamadaki zorluklar ve tutarsızlıklar karşılaştırmayı zorlaştırmaktadır.	Sosyal dışlanma toplumdan topluma değişmekte ve toplamada zorluklar bulunmaktadır.	Kültürel farklar toplumlar arasındaki süreçleri değiştiriyor, sonuçlar karşılaştırılamayabilir.
Verilerin temin edilmesindeki problemler	Hanehalkı anketleri düzenli olarak yapılmaktadır. Ancak bulunmayan gözlemler önemli olabilmektedir.	Veriler daha az sıklıkla toplanmaktadır.	Başka amaçlar için toplanan veriler kullanılmaktadır. Temel boyutlar üzerinde anlaşma sağlanırsa, veriler düzenli olarak toplanabilir.	Genelde küçük örneklemler kullanılır. Ulusal düzeyde hiçbir zaman bulunmaz.
Ölçümdeki zorluklar	Dışardan unsurlara bağlanır.	Temel kapasiteler olmasına rağmen, ölçüm sırasında kullanılan boyutların ağırlıklarının ne olacağı belirli değil.	Çok boyutlulukla ilgili problemler var.	Sonuçlar nasıl karşılaştırılabilir ve ne kadar temsil gücü var belirli değil.
Yoksullukla mücadele için önerilen iktisat politikası	Ekonomik büyüme ve gelir dağılımını düzeltecek politikalar önerilir.	Temel kapasitelerin/ temel ihtiyaçların artırılması için yatırımların arttırılması önerilir.	Dışlanmış insanları piyasalara ve sosyal süreçlere dahil etmenin yolları önerilir.	Yoksulların yetkilerinin arttırılması önerilir.

Kaynak: (Laderchi vd.,2003,264).

1.1.1. Parasal Yaklaşım (Monetary Approach)

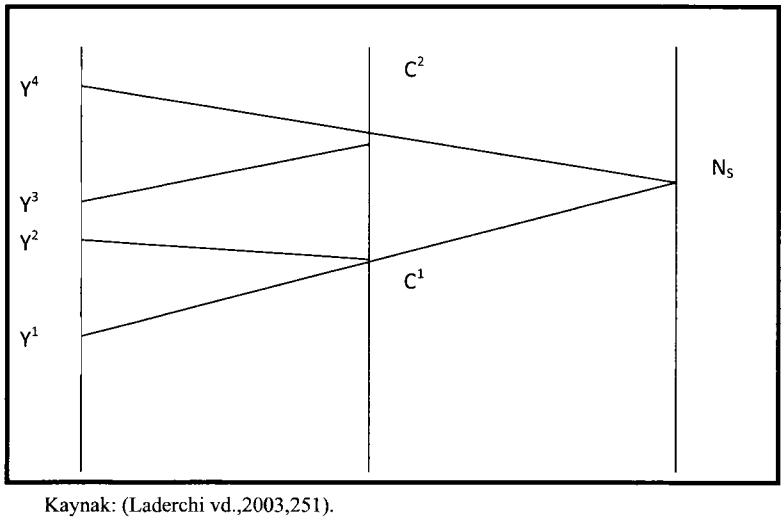
Parasal yaklaşım, bir diğer adıyla Gelir Yaklaşımı yoksulluğun teşhis edilmesinde ve ölçülmesinde en çok kullanılan yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre yoksulluk, tüketimin veya gelirin yoksulluk sınırının altında olması olarak tanımlanmaktadır. Gelir veya tüketim piyasa fiyatlarıyla hesaplanır. Ayrıca, fiyatları bulunmayan aile içerisinde tüketilmek üzere yapılan yapılan üretim ve kamu malları için de parasal değerler hesaplanır.

Parasal yaklaşımın iktisatçılar tarafından tercih edilmesinin en önemli nedeni mikro-ekonominin temelindeki fayda maksimizasyonu davranışı ile uyumlu olmasıdır. Yani, tüketicilerin amacı faydayı maksimize etmektir ve tüketicilerin yaptığı harcamalar da malların sağladığı faydayı göstermektedir. Böylece, refah seviyesi toplam tüketim harcaması tutarıyla veya gelir ile ölçülür. Bu yaklaşıma göre, asgari bir seviyeyi gösteren yoksulluk sınırının altında bulunan gelir veya tüketim harcamalarına sahip insanlara yoksul denilmektedir.

Parasal yoksulluk tüketim verileriyle daha iyi ölçülmektedir. Çünkü tüketim harcamaları gelirden daha iyi bir refah göstergesidir. Ayrıca tüketim harcamaları uzun-dönem gelirin de yakın bir göstergesidir. Piyasa fiyatı bulunmayan malların ve hizmetlerin de tüketim veya gelir tahminlerinde kullanılması mümkündür. Normalde bu ölçümler yalnızca özel kaynakları içerir ve sosyal geliri (kamu tarafından sağlanan mal ve hizmetler örneğin, okullar, sağlık kliniklerinin sağladığı hizmetler gibi) göz ardı eder. Bu da kamu mallarının sağlanmasının aleyhinde, özel gelirin üretilmesi lehinde bir eğilim oluşturur. Milli gelir hesaplarında ve hanehalkı araştırmalarında eğitim ve sağlık gibi hizmetler yer almaz. Bu da özel gelirleri bulunmayanların yoksulluk araştırmalarında yoksul olarak görünmesine yol açar(Thorbecke,2005,5;Laderchi vd.,2003,249).

Ravallion'a göre, yoksulluk sınırı "yoksulluk sınırında elde edilen faydanın minimum maliyetini" gösterir. Buna göre minimum sınır iki farklı yöntemle bulunur. Birinci yönteme "minimum gıda sepeti" denilir ve kişi başına günlük alınması gereken asgari kalori miktarının bulunmasıyla elde edilir. Bulunan bu sınır besin temelli yoksulluk çizgisidir. Diğer yönteme, "temel gereksinimler yaklaşımı" denilir ve insanların yaşamlarını devam ettirebilmesi için minimum düzeyde almaları gereken gıda, giyim, barınma, eğitim ve sağlık harcamalarının hesaplanmasıyla bulunur. Gıda ile başlanır ve diğer mallar eklenir ya da temel ihtiyaç maddelerinin bir listesinin tutarları hesaplanır(Ravallion,1998,Akt:Laderchivd.,2003,250; Tokatlıoğlu ve Başaran, 2003, 113). Temel gereksinimler yaklaşımında daha çok tutarlılık söz konusudur, çünkü aynı yaşam standartlarına sahip bireylere eşit olarak davranılır(Thorbecke,2005,9).

Şekil 1-1: Parasal Yoksulluk

Kaynak: (Laderchi vd.,2003,251).

Parasal yoksulluk Şekil 1-1 yardımıyla açıklanmaktadır. N_s'nin bir bireyin minimum beslenme düzeyi olduğunu, C^1 ve C^2 de bu beslenme düzeyine ulaşmak için gerekli olan kalori miktarları aralığı olduğunu varsayalım. Bu kalori miktarları metabolizmaya, yaşa, cinsiyete ve aktiviteye göre bireyler arasında farklılıklar göstermektedir. C^1 kalori miktarına ulaşmak için hanehalkı geliri Y^1 ile Y^2 arasında olmalıdır. Bu gelir düzeyleri ise ailede kaç kişi olduğuna, tüketim ve aile içerisinde paylaşım biçimlerine bağlıdır. C^2 kalori miktarına ulaşmak için hane halkı geliri Y^3 ve Y^4 arasında olmalıdır. Y^1'in altındaki hanehalkı gelirinde kötü beslenme görülebilir. Y^4'ün üzerindeki gelirde ise iyi beslenme mümkün olabilir.

1.1.2. Kapasite Yaklaşımı (Capability Approach)

Son yıllarda Amartya Sen'in kapasite yaklaşımı yoksulluğun, eşitsizliğin ve insan gelişiminin anlaşılmasında en yaygın kullanılan perspektif olmuştur. Sen'in kapasite yaklaşımının kökleri Adam Smith'e, Marx'a ve Aristotle'a kadar uzanmaktadır. Ayrıca, Rawls'un Adalet Teorisi (1971) adlı eseri ve öz güven (self-respect) ve temel mallara ulaşılabilirlik kavramlarını vurgulaması Sen'in kapasite yaklaşımını etkilemiştir(Sen,1995,Akt:Clark,2006,2). Nussbaum'a göre tüm iyi kamu politikalarının felsefi temelleri ve mantığı olması gerekir. Sen'in kapasite yaklaşımının ise, Aristotle'a, Adam Smith'e ve Immanuel Kant'a dayanan sağlam felsefi temellerinin bulunması kamu politikası olarak uygulanmasını sağlamaktadır(Nussbaum,2000,Akt:Fukuda-Parr,2003,304).

Sen'in kapasite yaklaşımı çok esnek bir çerçeve içerisinde politika yapıcıların yoksul insanların karşılaştıkları sorunları anlamalarına yol açar. Bu çerçevede katı ortodoks politika önerileri yer almaz. Sen'in yaklaşımı insani gelişmeyi bir insanın kapasitesinin (capability) ve kazanımlarının (functionings) genişleme süreci veya bir insanın yapabileceği, olabileceği şeylerin artması olarak tanımlar. Bu da kısaca insanların tercihlerinin(choices) artması olarak da ifade edilebilir. Böylece, Sen'in yaklaşımına göre kalkınma insanoğlunun yapabileceği veya olabileceği şeylerin sayısının artması anlamına gelir. Sağlıklı olmak, iyi beslenmek, bilgili olmak ve toplum içerisinde yer almak vs. kapasitelere örnek olarak verilebilir. Sen'in bu bakış açısıyla kalkınma insanoğlunun yapabileceği şeylerin önündeki engellerin kaldırılması anlamına gelir. Bu da cehaletin ve hastalığın önlenmesi, sivil ve siyasi özgürlüklerin önündeki engellerin ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir. Bu perspektife göre, insanlar kendi kaderlerini belirleyecek kararların alınmasını sağlayacak kadar özgür olmalıdırlar: Uygulanan kalkınma ve yardım programlarından pasifçe yararlanan bireyler olmamalıdırlar(Fukuda-Par,2003,302-303;Alkire,2005,19-128).

Sen, Adam Smith gibi mal ve hizmetlerin artmasını insan gelişmesi için zorunlu olarak görmektedir. Fakat Sen, servetin bizim peşinde olduğumuz asıl şey olmadığını Aristotle gibi tekrar söyler; ancak, bir başka amaç için gerekli olduğu için yararlı olduğunu belirtir. Sen'e göre yaşam kalitesiyle ilgili karar verirken insanların neye ulaştığına bakılmalıdır. Farklı insanlar ve toplumlar gelirlerini ve mallarını değerli kazanımlara çevirmede farklı kapasitelere sahiptir. Özürlü bir insan aynı işi yapabilmek için sağlam bir insandan daha fazla kaynağa ihtiyacı vardır. Benzer şekilde bir çocuğun bir

işçiden, bir hamile bayandan daha farklı beslenmeye ihtiyacı vardır. Daha karışık sosyal kazanımlar (toplum içerisinde utanmadan dolaşma, aile ve arkadaşlarla dolaşma vs.) için gerekli mallar kültürel özelliklere, geleneklere ve sınıfa bağlıdır. Farklı insanların refahını karşılaştırırken sahip oldukları mallara bakmak bize yeteri kadar bilgi vermez. Ancak, insanların sahip olduğu mal ve hizmetleri tüketerek nelere ulaştıklarına bakılma lıdır(Clark,2006,3;Alkire,2005,5).

Sen mutluluğa ve isteklerin tatmin edilmesine dayalı fayda yaklaşımını yani Neoliberalizmi reddeder. Rawls gibi faydaya dayalı yaklaşımın farklı zevk ve istek kaynaklarını ayırt edemediğini belirtmiştir. Mutluluk ve isteklerin tatmin edilmesi insan varlığının yalnızca bir yanını oluşturmaktadır. Fayda önemlidir, ancak refah yaklaşımında göz önünde bulundurulmayan haklar ve pozitif özgürlükler gibi özünde daha değerli şeyler vardır. Bunun sonucunda, Sen gelirin veya faydanın insanın refahını ve yoksunluğunu belirlemede yeterli olmadığını belirtmiştir(Sumner,2007,7).

Sen Kapasite Yaklaşımında kullandığı temel kavramları aşağıdaki şekilde tanımlar:

Kazanım (functioning): Kazanım, bir insanın ne yapabileceğini veya olabileceğini gösterir. İnsanoğlunun yapmaya veya olmaya değer verdiği şeyleri ifade eder. Tablo 1-2'de görüldüğü gibi yeteri kadar beslenmek, bir hastalıktan kaçınmak, kendine saygı duymak ve toplum içerisinde yer almak vs. değer verdiğimiz kazanımları gösterir. Bir mal demetinden (örneğin, ekmek veya prinç vs.) bir kazanım elde etmek (örneğin, yeteri kadar beslenmek vs.) belirli kişisel ve sosyal faktörlere (örneğin, metabolizmaya, vücudun büyüklüğüne, yaşa, cinsiyete, sağlığa, sağlık hizmetlerinin ulaşılabilir olmasına, eğitime, iklim koşullarına vs.) bağlıdır.

Kapasite (capability): Kapasite bir insanın bir kazanıma (functioning) ulaşabilme kabiliyetini göstermektedir. Kazanımlar setine kapasite denilir. Kapasite tüm ulaşılabilir kazanımları içerir. Bu set yalnızca ulaşılmış kazanımları değil, ulaşılabilir veya kişinin seçim yapmaması sonucunda ulaşılmamış kazanımlarını da içerir. Kapasite bir insanın ne yapabileceğinin sınırlarını gösterir. Yani, insanoğlunun özgürlüğünü yansıtır. Kapasite, kazanımlar kümesinden oluşur ve bu kümeler insanoğlunun özgürce yaşayabileceği hayat türlerini belirler(Mabughi ve Selim,2006,191;Alkire,2005,6;S en, 1995,39).

Tablo 1-2: Sen'in Temel ve Karmaşık Kazanımları

Temel Kazanımlar (Elementary Functionings)	Karmaşık Kazanımlar (Complex Functionings)
Yeterli Beslenmek	Mutlu Olmak
Tedavisi Olan Hastalıklara Yakalanmamak	Toplumda Yer Almak
Erken Yaşta Ölmemek	Kendine Saygı Duymak
Yeteri Kadar Eğitim Almak	Entellektüel İlerleme
Gerekli Tüketim Mallarına Sahip Olmak	Kültürel Kimlik
İyi bir Barınağa(Eve) Sahip Olmak	

Kaynak: (Mabughi ve Selim,2006,191)

Kapasite yaklaşımının kavramsal temelleri Sen'in geleneksel refah iktisatına yönelttiği eleştirilerden oluşmaktadır. Sen, mallar ile insan kapasitesini (capability), kazanımını (functioning) ve faydayı (utility) aşağıdaki şekilde ayırt eder ve gösterir:

Mal(commodity)→Kapasite(capability)→Kazanım(functioning)→Fayda(utility)

Yukarıda oklarla gösterilen ilişki aşağıda da fonksiyonlarla açıklanmıştır:

x_i: i kişisi tarafından sahip olunan malları gösteren vektör.

c(.): Bir mal vektörünü bu malların özelliklerini gösteren vektöre dönüştüren fonksiyon.

$f_i(.)$: i kişisinin faydalanma fonksiyonudur. Bu fonksiyon i kişisinin malları kullanma biçimini gösterir(Malları gösteren bir vektörden kazanım(functioning) vektörü elde edilir).

F_i: Faydalanma fonksiyonları (f_i,) setidir. i kişisi bu set içerisinden birisini seçer.

$h_i(.)$: i kişisinin mutluluk(fayda) fonksiyonudur. Bu fonksiyon i kişisinin kazanımlarına (functionings) bağlı olarak değişir(Sen,2007,7).

Eğer i kişisi faydalanma fonksiyonunu ($f_i(.)$) seçerse, bu kişinin mal vektörü (x_i) ile ulaşılan kazanımlar b_i vektörü ile gösterilir: $b_i=f_i(c(x_i))$ ile ifade edilir. i kişisinin ulaşacağı mutluluk(fayda) ise u_i ile ifade edilir: $u_i=h_i(f_i(c(x_i))$ ile gösterilir. b_i vektörü i kişisinin ulaştığı kazanımları(functioning) gösterir: İyi beslenebilmek, toplum içerisinde yer alabilmek, iyi giyinebilmek, seyahat edebilmek gibi. h_i fonksiyonu i kişisinin b_i vektörüyle ne kadar mutlu olacağını gösterir: Ancak, i kişisinin hayatının ne kadar iyi olduğunu göstermez. Sen'e göre h_i fonksiyonuyla gösterilen mutluluk (fayda) bir insanın hayatının ne kadar iyi olduğunu göstermesi açısından iyi bir gösterge değildir. Bunun için Sen, insan hayatının değerlendirilmesinde daha iyi olduğunu düşündüğü değer biçme fonksiyonunu(valuation function) önermektedir. $v_i(.)$ fonksiyonu i kişisinin değer biçme fonksiyonudur: b_i kazanımlar(functioning) vektöründen elde ettiği refahı(well-being) düzeyini gösterir: $v_i=v_i(f_i(c(x_i)))$ ile ifade edilir(Sen,2007,7-8).

Sen'e göre kalkınma insan kapasitesinin genişlemesidir; faydanın veya gelirin ençoklanması değildir. Kapasite yaklaşımında parasal gelir refahın göstergesi sayılmaz. Daha doğrusu değer verdiğimiz bir yaşamı yaşama özgürlüğü göstergelerine odaklanılır. Bu çerçevede yoksulluk temel kapasitelere ulaşamamak olarak tanımlanır(Laderchi vd.,2003,253;Sen,1995,39-41).

Kapasite yaklaşımında refah insanların değer verdikleri yaşamı yaşama özgürlüğü olarak görülür. Buna bireyin kapasitesinin ve insanın potansiyelinin gerçekleşmesi denir. Bu yaklaşımda bireylerin yaşamın kalitesini gösteren sonuçlara ağırlık verilir; refahın veya yoksunluğun ölçüsü olarak parasal göstergeler yerine parasal olmayan göstergeler kullanılır. Parasal kaynaklar kapasite sonuçlarının güvenilir bir göstergesi değildir. Çünkü bireylerin kaynaklarını kullanarak değerli amaçlarına ulaşmaları sırasında karşılaştıkları farklılıklar, kişilerin karakteristik özelliklerindeki farklılıklar(örneğin, bireylerin metabolizma farklılıkları, sağlam ya da özürlü olmaları gibi), insanların yaşadıkları yerlerdeki farklılıklar(kamu hizmetlerinin sağlandığı veya sağlanmadığı alanlarda yaşamak

gibi) bu değerli amaçlara ulaşmalarını sağlamayabilir. Eğer sonuçlara daha fazla ağırlık veriliyorsa yoksulluk değerlendirmelerinde bazı insanların aynı sonuçlara ulaşmak için diğerlerinden daha fazla kaynağa ihtiyaç duydukları gerçeğine özen gösterilmelidir.

Kapasite yaklaşımına göre eğer bir insan büyük bir donanıma veya kapasiteye sahipse başarılı bir sonuca ulaşarak yoksulluktan kurtulur. Bir insan baskıcı bir rejimin altında yaşıyorsa, ulaşacağı sonuçlar kısıtlanmışsa ve sosyal olarak dışlanmışsa bu yaklaşıma göre yoksul sayılmaktadır(Thorbecke,2005,6-8). Bireyin sahip olduğu yaşamı etkileyen yüksek kapasiteler genellikle o bireyin daha üretken olma ve daha fazla gelir sağlama kapasitesini yükseltir. Örneğin, daha iyi temel eğitim ve sağlık hizmetleri yaşam kalitesini iyileştirmekle kalmaz, aynı zaman da bireyin gelir edinme kapasitesini artırır ve gelir yoksulluğundan kurtulmasını sağlar. Temel eğitimin ve sağlık hizmetlerinin etki alanı daha da geniştir ve bireyin yoksul bile olsa aşırı yoksulluğun üstesinden gelme şansını artırabilir(Sen,2004,131).

Kapasite yaklaşımının yoksulluk analizine büyük katkıları olmuştur. Çünkü bu yaklaşım ile insanların yaşadıkları hayatlar ve kullandıkları özgürlükler açısından yoksulluğu tutarlı bir çerçeve içerisinde tanımlamak mümkün olmuştur. Bu yaklaşımda yoksulluğun nedenleri ve politikaları parasal yaklaşımdan daha kapsamlı olarak ele alınır.

Birleşmiş Milletler'in İnsani Gelişme Yaklaşımı (Human Development Approach) Sen'in görüşlerine dayalıdır. Bu görüşe göre insanoğlunun yaşamındaki iyileşmeler kalkınmanın asıl amacını oluşturur. Bu yaklaşım ekonomik performansa dayalı olan neoliberal yaklaşımdan farklıdır. Mahbub Ul Haq 1990 yılında İnsani Gelişme Raporlarını (Human Development Reports) başlatırken kalkınma ekonomisinin odağını milli gelir muhasebesinden insan merkezli politikalara kaydırmayı amaçlamıştır. Haq insani gelişmeyi ölçecek bir endeksin kamuoyunu, akademik çevreleri ve politika yapıcıları kalkınmayı ekonomik performansla değil, insani gelişme ile değerlendirmelerini sağlayacağını düşünmüştür. Böylece, Haq İnsani Gelişme Endeksini (Human Development Index) yapmıştır. Bu sırada hangi kapasitelerin endekse dahil edileceği tartışılmıştır. Çünkü insan kapasitelerinin sınırları sonsuzdur. İnsanların bu kapasitelere verdiği değerler de kişiden kişiye göre değişmektedir. İnsani Gelişme Endeksinde kullanılan kapasiteler sağlılıklı ve uzun yaşama kapasitesi, bilgili olma kapasitesi ve iyi bir yaşam standardına sahip olma kapasitesidir. İnsani Gelişme Endeksi sıralamaları politika yapıcıları hangi ülkenin ne kadar iyi olduğunu ve bazı ülkelerin nasıl daha düşük bir gelirle daha yüksek insani gelişme değerine sahip olduğunu araştırmalarına yol açmaktadır(Fukuda-Parr,2003,302-305).

İnsani Gelişme Yaklaşımında önemli kapasiteler zaman içerisinde değişmiştir. Bu değişim sosyal ve iktisadi politikalardan siyasi kurumlara ve süreçlere ağırlık verilmesine yol açmıştır. Neo-liberal yaklaşım piyasalardaki ve kamu hizmetlerinin temin edilmesindeki kurumsal etkinliği vurgulamaktadır. İnsani Gelişme Yaklaşımı ise gün geçtikçe sosyal adaletin ve katılımın önemine; özürlü insanların, etnik azınlıkların, yoksulların ve kadınların seslerinin daha çok duyulmasına önem vermektedir. İnsani Gelişmeye önem veren stratejiler başlangıçta eğitime ve sağlığa yatırım yapılmasını vurgulamışlardır. Bunu da ancak devletin yapabileceğini düşünmüşlerdir. Ancak, çoğu

ülkede etkili olan ekonomik serbestleşme ve siyasi demokratikleşme etkisi altında yapılan yeni stratejilere göre demokratik kurumlar yolu ile daha çok katılımın sağlanması önerilmektedir. Böylece, toplum içerisinde katılımda bulunma kapasitesi daha çok önem kazanmıştır. Artık devletin girişimciliğinden ziyade kollektif bir hareket insani gelişmeyi sağlayacak politika değişimlerinin yapılmasını sağlamaktadır. Örneğin, insanoğlunun kollektif hareket içerisinde bulunma kapasitesi, cinsiyet eşitliği, çevrenin korunması veya insan haklarının korunması ve iyileştirilmesi için adımlar atılmasını sağlar(Fukuda-Parr,2003,308-313).

Diğer yaklaşımlarda olduğu gibi bu yaklaşımda da yoksul olan ile olmayanı ayırmak zorundayız. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı(UNDP) tarafından kapasite yaklaşımından yararlanılarak hazırlanan İnsani Yoksulluk Endeksi (Human Poverty Index) örnek olarak alınabilir. UNDP tarafından hazırlanan bu endekste insani yoksulluk insan hayatı için gerekli üç unsurun yoksunluğu olarak tanımlanır. İnsani yoksulluğun ölçülmesinde kullanılan üç unsur yaşam süresi, bilgi düzeyi ve yaşam kalitesidir. İnsani Gelişme Endeksinde (Human Development Index) ise yaşam süresi, bilgi düzeyi ve yaşam kalitesindeki başarı düzeyi ölçülmektedir.

Kapasite yaklaşımının öncülerinden olan Nussbaum da en temel insan kapasitelerinin listesini yapmıştır. Yazara göre en temel insan kapasiteleri aşağıdaki gibidir. Bu kapasiteler özünde çok değerlidir ve evrenseldir. Bu liste yazara göre insanoğlunun onurlu bir şekilde yaşayabilmesi için gereklidir(Alkire,2002,187).

Nussbaum'a Göre En Temel İnsan Kapasiteleri(Central Human Capabilities):

1) *Hayat (Life):* Normal bir yaşam süresinin sonuna kadar yaşayabilmek. Çok erken ölmemek ya da yaşamaya değmeyecek kadar çok kısa bir yaşama sahip olmamak.

2) *Sağlık (Bodily Health):* İyi bir sağlığa sahip olmak; üretken olmak, yeteri kadar beslenebilmek; yeterli bir eve sahip olmak.

3) *Bütünlük (Bodily Integrity):* Bir yerden başka bir yere özgürce hareket edebilme; saldırıdan, cinsel tacizden ve şiddetten uzak olmak; üremede(evlilikte) seçim şansına sahip olmak.

4) *Duyumlar, Hayal Gücü ve Düşünce (Senses, Imagination and Thought) :* Duyularını kullanabilmek, hayal kurabilmek ve düşünebilmek. Bunları insanca yerine getirebilmek. Ayrıca, bunları yerine getirirken yeteri kadar eğitime sahip olmak.

5) *Duygular (Emotions):* Dışardaki insanlarla ve cisimlerle sevgi bağı kurabilme; bizi sevenleri ve kollayanları karşılıklı biçimde sevebilme. Sevdiklerimizin yokluğunda büyük üzüntü duyabilmek.

6) *Muhakeme (Practical Reason):* "İyi" kavramını düşünebilmek. Birisinin yaşamını planlamada iyice düşünüp karar verebilmek.

7) *Yakın İlişki (Affiliation):*

   A) Birileriyle yaşayabilmek; diğer insanlara ilgi ve yakınlık duymak; farklı sosyal ilişkiler kurabilmek; başkasının içinde bulunduğu durumu düşünebilmek.

B) Kendine saygı duyabilmek; diğerlerinin haklarına sahip olabilmek; diğer insanlarla eşit olmak.

8) *Hayvanlar-Bitkiler (Other Species):* Hayvanlarla, bitkilerle ve doğa ile yakın ilişki kurmak ve ilgi duymak.

9) *Oyun (Play) :* Gülebilmek, oyun oynayabilmek, eğlenebilmek.

10) *Çevresinde Kontrol Gücünün Bulunması (Control over One's Environment):*

A) *Siyasi:* Siyasi seçimlere etkin bir şekilde katılabilmek; siyasi katılım hakkına sahip olmak; serbestçe konuşma hakkına sahip olmak.

B) Maddi: Mülk sahibi olabilmek; diğerleriyle eşit mülk haklarına sahip olmak; diğer insanlarla eşit haklar çerçevesinde iş arayabilmek; iş yerinde insan yerine konmak; diğer işçilerle karşılıklı tanıma içerisinde anlamlı ilişkiler kurabilmek.

(Nussbaum,2006,58-59;Alkire,2002,188).

1.1.3. Sosyal Dışlanma Yaklaşımı (Social Exclusion Approach)

Sosyal dışlanma kavramı gelişmiş ülkelerde bireylerin marjinalleşme ve dışlanma sürecini anlatmak için kullanılmaktadır. Bu yaklaşım, zengin bir toplumda yaşanan çok boyutlu yoksunluğu vurgular. Bu kavram Avrupa Birliği'nin sosyal politikasında önemli yer tutar. Sosyal dışlanma kavramı gelişmekte olan ülkelere de Birleşmiş Milletler birimleri tarafından uygulanmaktadır(Laderchi vd.,2003,257).

Avrupa Birliği sosyal dışlanma kavramını bireylerin veya grupların yaşadıkları toplumdan kısmen veya tamamen dışlanma süreci olarak tanımlar. Bu tanım normal hayat biçimlerinden, geleneklerden ve aktivitelerden uzaklaşma şeklinde tanımlanır(Towse nd,1979,Akt:Laderchi vd.,2003,258). Bir başka tanıma göre de bir insanın dışlanmış olması için: a) toplumda içerisinde yaşaması b) kendi iradesi dışında olan nedenlerden dolayı toplum içerisinde normal aktivitelerde yer alamaması gerekir. Bu iki koşulun sağlanması durumunda bir insan dışlanmış kabul edilir.

Sosyal dışlanma yaklaşımı da çok boyutludur. Birden fazla alanda yoksun bırakılmışlık sosyal dışlanma yaklaşımının en önemli özelliğidir. Bu da kapasite yaklaşımında olduğu gibi yoksun bırakılmışlığın ölçülmesini zorlaştırır. Sosyal dışlanma yaklaşımı genellikle gelir yoksulluğu ile güçlü korelasyon gösterir. Gelir yoksulluğu sosyal dışlanmanın hem sonucu hem de nedenidir.

Sosyal dışlanmışlık kavramının gelişmekte olan ülkelere uygulanması önemli sorunlar çıkarmaktadır. Çünkü, gelişmekte olan ülkelerde dışlanmışlığın özellikleri gelişmiş ülkelerindekinden farklılık gösterir. Örneğin, Hindistan'da sosyal dışlanmışlık sağlık hizmetlerinden, eğitimden, barınmadan, temiz su kaynaklarından ve sosyal güvenlikten dışlanmışlık olarak tanımlanmıştır(Appasamy vd.,1996,Akt:Laderchi vd.,2003,259). Venezüela'da sosyal dışlanmışlık sosyal ve siyasi haklara sahip olunmaması olarak tanımlanır. Tanzanya'da çok yoksul kentli işçiler ve kırsal alanda yaşayıp da toprak sahibi olmayanlar sosyal dışlanmışlık yaklaşımına göre dışlanmış sayılırlar(Rodgers vd.,1995,Akt:Laderchi vd.,2003,259).

Sosyal dışlanma yaklaşımı kaynakların dağılımı konularına odaklanılmasını sağlar. Çünkü, bu yaklaşıma göre dışlanmış olanların durumu toplumdaki fırsatların yeniden dağıtılmasına müsade edilmez ise düzelmez. Parasal ve kapasite yaklaşımında ise yeniden dağıtım yapılmadan gerçekleşen büyüme ortamında bile yoksulluk azalabilir.

1.1.4. Katılımcı Yaklaşım (Participatory Methods)

Parasal ve kapasite yaklaşımlarını içeren alışılmış yoksulluk çalışmaları "dışardan yükleniyor ve yoksulların görüşlerini yansıtmıyor" diye eleştirilmektedir. Chambers tarafından öncülüğü yapılan bu yaklaşımda kime yoksul denileceği ve yoksulluğun boyutları hakkında kararlar alınırken insanların katılımını sağlar. Katılımcı Yoksulluk Değerlendirmeleri (Participatory Poverty Assesments) yerel insanların yaşadıkları hayat ve şartlarıyla ilgili bilgilerini analiz eden, paylaşan ve yükselten yaklaşımlar ve metodlar olarak tanımlanır(Chambers,1994,Akt:Laderchi vd.,2003,260).

Başlangıçta küçük projeler için istenen Katılımcı Yoksulluk Değerlendirmeleri metodu sonra Dünya Bankası tarafından yoksulluk değerlendirmelerini tamamlamak üzere kullanılmıştır. 1998 yılında tamamlanmış Dünya Bankası yoksulluk değerlendirmelerinin yarısı katılımcı bir unsur içermekteydi. Dünya Bankası'nın ve IMF'nin Yoksullukla Mücadele Stratejisi Araştırmaları (Poverty Reduction Strategy Papers) yoksul ülkelere kredi verirken kullandıkları önemli bir yöntemdir. Bu yöntem ile Dünya Bankası ve IMF katılımcı yaklaşımları daha da kurumsallaştırmıştır.

Cornwall (2000) üç farklı katılımcı yaklaşım türü tanımlar:

1) Kendi kaderini ve yetkilerini belirleyen katılımcı türler.

2)Yoksulluk programlarının etkinliğini arttıran türler.

3) Karşılıklı öğrenmeyi vurgulayan türler.

Dünya Bankası tarafından kullanılan katılımcı yöntemler araçsaldır. Yani, Katılımcı Yoksulluk Değerlendirmeleri ile yoksulların katılımı sağlanır, ancak yoksulların programın içeriğini değiştirmelerine izin verilmez(ikinci tür katılımcı yaklaşımdır). Katılımcı yaklaşımlarda projelerin içeriği belirlenirken yoksulların görüşleri alınarak kalkınma stratejilerini ve planlarını şekillendirmelerine olanak sağlanıyorsa da, yoksulların projeler veya planlar üzerindeki etkileri sınırlıdır (Cornwall,2000,Akt:Laderchi vd.,2003,260-261).

Robb'a (2000) göre hanehalkı anketlerinden farklı olarak Katılımcı Yoksulluk Değerlendirmeleri görsel (harita, matrisler, diyagramlar vs.) ve sözlü (sohbetler, tartışma grupları vs.) teknikler ile bilgi alınmasını, analiz edilmesini ve harekete geçilmesini kolaylaştırır. Bu yöntem ile yoksul insanların projenin araştırma sürecinde daha fazla kontrolleri olur. Bu yaklaşım ile dışardan katılan yabancılar bir öğretmen gibi değil bir dinleyici, öğrenci gibi görülmektedir.

Genellikle yoksulluk analizleri gelir, sağlık ve eğitim harcamaları göstergelerine dayalıdır. Yoksulluk, hanehalkı anketlerinden elde edilen gelir/harcama verilerine dayalı bir yoksulluk sınırının hesaplanmasıyla ölçülür. Ancak, bu iktisadi yaklaşımın baskın olduğu yöntem yoksulluğun diğer boyutlarını anlamamızı zorlaştırmaktadır. Katılımcı Yoksulluk Değerlendirmeleri metodu insan mutluluğuna ve yaşam kalitesine odaklandığı için kırılganlık, fiziksel ve sosyal yalnızlık, güvensizlik, kendine saygı duymama, bilgiye ulaşmadaki zorluk, devlet kurumlarına güvensizlik ve güçsüzlük gibi problemlerin yoksullar için düşük gelir kadar önemli olduğunu göstermiştir.

Robb'a (2000) göre Katılımcı Yoksulluk Değerlendirmeleri metodunun üç önemli özelliği vardır. Birincisi, yoksulluğun çok boyutlu bir problem olduğunun anlaşılmasını ve yoksul insanların görüşlerinin ve önceliklerinin iktisat politikalarında kullanılmasını sağlamıştır. İkincisi, araştırmacıların bulduğu sonuçların başkaları tarafından da kullanılmasını ve sivil toplum kuruluşlarının, yöneticilerin, politika yapıcıların kararlarını da etkilemesini sağlamıştır. Üçüncüsü, gelişmekte olan ülkelerin Moğolistan, Vietnam ve Zambia'da olduğu gibi yoksulluğu analiz etme ve gözleme kapasitesini arttırmıştır.

1.2. YOKSULLUK KISTASINA GÖRE YOKSULLUK TANIMLARI

Yoksulluk sınırı, bir toplumun minimum yaşam standartlarını belirtir. Bu yüzden, yoksulluk sınırı tüm bireyler arasında sabit olmalıdır. Başka bir deyişle, tüm bireyler için yatay olarak eşit olmalıdır. Toplumdaki bireyler farklı temel ihtiyaçlara ve farklı bölgelerde farklı fiyatlara sahip oldukları için farklıdırlar. Bu yüzden bu bireyler için aynı yoksulluk sınırı kullanılamaz. Yatay bir eşitliğe ulaşabilmek için yoksulluk sınırı bireysel koşullara göre ayarlanmalıdır. Böylece, yoksulluk sınırı üzerindeki tüm bireyler koşullarından bağımsız olarak aynı yaşam standartlarına sahip olurlar(Kakwani,2001b,4).

Bireyler yaşlarına, cinsiyetlerine göre kendi aralarında farklıdırlar. Bu yüzden, gıda ve gıda harici ihtiyaçları da farklıdır. Örneğin, çocuklar büyüklere nazaran daha az gıda ile yeteri kadar beslenebilir. Benzer şekilde, kadınlar da erkeklere nazaran daha az gıda ile beslenir. Bunlardan dolayı, yoksulluk sınırı hesaplanırken farklı insanların ihtiyaçları göz önüne alınır. Yoksulluk sınırı bulunurken dört aksiyomdan yararlanılır.

Birinci Aksiyom: Yoksulluk sınırı bireylerin ihtiyaçlarıyla orantılı olmalıdır.

Eğer A ve B olmak üzere iki insan aynı gelire sahipse, fakat A'nın ihtiyaçları B'nin ihtiyaçlarından daha fazla ise, A B'den daha yoksuldur. Bundan dolayı, bu iki insan için aynı yoksulluk sınırını kullanılamaz; A'nın yoksulluk sınırı B'ninkinden daha yüksek olmalıdır. Eğer, A B'den daha az sağlıklı ise, A sağlığı için gelirinin bir kısmını harcamalıdır. Fakat, B'ninkiyle aynı yaşam standardına ulaşmak için daha büyük gelire ihtiyaç duyar.

İkinci Aksiyom: Eğer A ve B olmak üzere iki insan, aynı ihtiyaçlara ve fiyatlara sahipse ve A'nın B'den daha pahalı zevkleri varsa, A'nın yoksulluk sınırı B'ninkinden daha yüksek olmamalıdır. Aynı yaşam standardına sahip farklı bölgelerde yaşayan iki hanehalkından biri yoksul diğeri ise yoksul değilse bulunan yoksulluk profili tutarsız olur(Kakwani,2001b,5).

Üçüncü Aksiyom: Eğer A kişisi B'den daha yüksek bir yaşam standardına sahipse o zaman A'nın reel yoksulluk sınırı B'ninkinden daha yüksek olamaz.

Reel yoksulluk sınırı, nominal yoksulluk sınırının bölgesel yaşam maliyet farklılıklarına ayarlanmasıyla bulunur. Bu aksiyoma göre, aynı ihtiyaçlara sahip bireylerin farklı bölgesel yoksulluk sınırları bölgesel yaşam maliyetlerinin farklı olmasından kaynaklanır. Daha zengin bölgeler genellikle daha pahalı zevklere sahiptir. Ancak, bundan dolayı, daha yüksek reel yoksulluk sınırına sahip olamazlar. Üçüncü aksiyom ikinci aksiyomu izlemektedir. Reel yoksulluk sınırı zaman içerisinde sabittir. Yoksulluk sınırı fiyatlar değiştiği için değişir. Bu da dördüncü aksiyomda ifade edilmektedir.

Dördüncü Aksiyom: t_0 anında yoksulluk sınırının (z_t), üstünde bulunan bir insan t_1 anında yoksulluk sınırının üstünde olan başka bir insanla aynı yaşam standardına sahiptir(Kakwani,2001b,6).

Bu aksiyoma göre, yoksulluk sınırı zaman içerisinde yaşama maliyetine göre ayarlanmalıdır. Böylece, yoksulluk sınırındaki gözlenen değişimler yoksulluk sınırındaki reel değişimleri ölçer. Yani, yoksulluk sınırının belirttiği yaşam standardı zaman içerisinde değişmez.

1.2.1. Mutlak Yoksulluk (Absolute Poverty)

Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun ölçülmesinde en sık kullanılan yöntem mutlak yoksulluk sınırı yaklaşımıdır. Parasal yaklaşımda(monetary approach) mutlak yoksulluk sınırı iki önemli yöntemle hesaplanır(Thorbecke,2005,8). Birinci yönteme, "minimum gıda sepeti"(Food-Energy-Intake Method) denilir. Tüm nüfus için önerilen kişi başına günlük alınması gereken kalori miktarı esas alınarak, bunun altında kalori alan fertleri yoksul kategorisinde değerlendirildiği yaklaşımdır. Diğerine ise, "temel gereksinimler yaklaşımı"(Cost of Basic Needs Method) denilir. İnsanların yaşamlarını devam ettirebilmesi için minimum düzeyde alınması gereken gıda, giyim, barınma, eğitim ve sağlık harcamalarının hesaplanmasıyla bulunur. Gıda ile başlanır ve diğer mallar eklenir ya da temel ihtiyaç maddelerinin bir listesinin tutarları hesaplanır (Özcan,2003,84-85;Tokatlıoğlu ve Başaran,2003,113).

1.2.2. Göreli Yoksulluk (Relative Poverty)

Göreli yoksullukta haneler gelirlerine ya da tüketimlerine göre sıralandırılır ve belirli bir noktanın altındakiler yoksul olarak belirlenir. Burada önemli olan nokta, yoksullukla ilgili bütün ölçülerin göreli olmasıdır(Özcan,2003,85).

Göreli yoksullar, temel ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayabilen, ancak kişisel kaynaklarının yetersizliği yüzünden toplumun genel refah düzeyinin altında kalan ve toplума sosyal açıdan katılmaları engellenmiş olanları kapsamaktadır.

Yoksulluk ölçümlerinde ilk yapılması gereken mutlak yoksullukla göreli yoksulluk yaklaşımları arasında bir seçim yapılmasıdır. Örneğin, mutlak yoksulluk kavramına

göre bir toplumda hiç kimse yoksul olmayabilir. Ancak, gelir dağılımıyla doğrudan ilişkilendiren göreli yoksulluk kavramına göre toplumda her zaman yoksul olan bir kesim olacaktır(Şenses,2003,92).

Gelişmekte olan ülkelerde mutlak yoksulluk yöntemleri kullanılır. Göreli yoksulluk bir eşitsizlik ölçüsüdür. Göreli yoksulluk yaklaşımında eğer eşitsizlikte bir azalma bulunmuyorsa, yoksulluk büyümeye karşı tamamen duyarsızdır. Bu durumda yoksulluğu azaltmanın tek yolu eşitsizliği azaltmaktır(Kakwani,2001b,3).

Bir ülkede farklı bölgeler arasında göreceli yoksulluk yaklaşımı izlenirse, zengin bölgeler yoksul bölgelere kıyasla daha yüksek ortalama yaşam standartlarından dolayı yüksek bir yoksulluk sınırına sahip olur. Bu durumda zengin bölgede yoksul bölgelere kıyasla daha çok yoksul bulunur. Bu yüzden yoksul bölgeler zengin bölgelere nazaran daha az kamu kaynaklarından faydalanır(Kakwani,2001b,4).

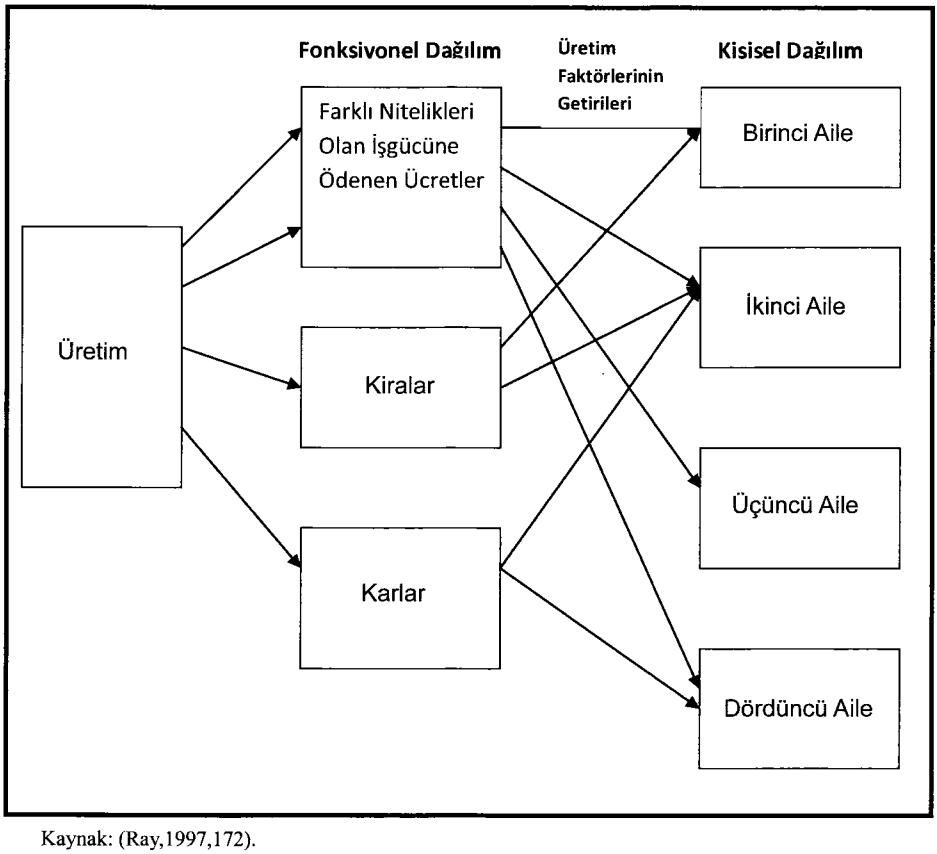
1.3. EŞİTSİZLİĞİ ÖLÇME YÖNTEMLERİ

Gelir dağılımı eşitsizliği incelenirken insanların ne kadar kazandığı(kişisel gelir dağılımı) ile birlikte nasıl kazandığı(fonksiyonel gelir dağılımı) sorularının cevapları önemlidir. Bu iki sorunun cevabı kişisel (personal) gelir dağılımı ile fonksiyonel (functional) gelir dağılımı ayrımını ifade eder. Fonksiyonel gelir dağılımı farklı üretim faktörlerinin getirileri hakkında bilgi verir. Örneğin, faklı nitelikte olan işgücünün, çeşitli türdeki sermaye araçlarının ve doğal kaynakların getirileri fonksiyonel gelir dağılımını gösterir. Farklı üretim faktörlerinin sahipleri olan insanların üretim faktörlerinden elde ettikleri gelirler ise kişisel gelir dağılımını gösterir(Ray,1997,171).

Şekil 1-2'de görüldüğü gibi soldan sağa ilk çizilen oklar üretim sürecinden gelirin nasıl kazanıldığını(fonksiyonel gelir dağılımı) göstermektedir. Üretim sürecinde işgücü kullanıldığında karşılığında ücret ödenir. Doğal kaynaklar veya sermaye araçları kullanıldığında ise kira(rant) ödenir. Ayrıca, bu süreçten elde edilen karlar da girişimcilere ödenir. Böylece, üretilen gelirler ücretler, kiralar ve karlar olarak sınıflandırılır. Bu tür gelir dağılımına fonksiyonel gelir dağılımı denilir. Fonksiyonel gelir dağılımı eşitsizlik ile kalkınmanın diğer yönleriyle, örneğin büyüme ile arasındaki ilişkiyi anlamamızı kolaylaştırır. Üretim faktörlerine ne kadar ödendiği ve üretim faktörlerine nasıl sahip olunulduğu ise eşitsizliğin nasıl meydana geldiğini anlamamızı sağlar(Ray,1997,172).

Şekil 1-2'de soldan sağa çizilen ikinci oklar ise farklı gelir türlerinin(kişisel gelir dağılımı) ailelere nasıl dağıldığını gösterir. Bu gelir dağılımı ise hangi üretim faktörünün kime ait olduğuna bağlıdır. Örneğin, Şekil 1-2'deki üçüncü aile gibi yalnızca işgücüne sahip olan aileler ücret geliri elde ederler. Bir iş alanında yatırımı bulunan, kiraya verdiği bir toprağı olan ve işgücüne sahip olan ikinci aile gibi aileler ise üç üretim faktörüne karşılık kar, kira ve ücret geliri elde ederler. Bu şekilde kazanılan gelirler toplandığında ailelerin kişisel gelir dağılımını elde ederiz(Ray,1997,172).

Şekil 1-2: Fonksiyonel ve Kişisel Gelir Dağılımı

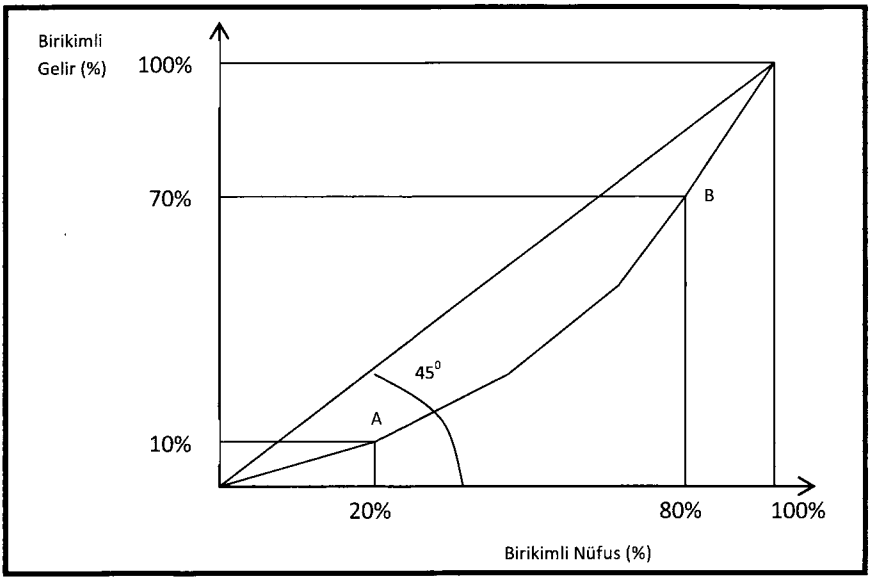
Kaynak: (Ray,1997,172).

1.3.1. Lorenz Eğrisi

Eşitsizlik, yoksulluk ve refah analizinin bir parçasıdır. Çünkü, eşitsizliğin bulunduğu durumlarda, gelir dağılımının en altında bulunanlar yoksulluk içerisinde yaşarlar ve refah açısından da daha kötü konumda bulunurlar. Bazı yoksulluk endeksleri tanımlarında eşitsizliği içerir. Örneğin, Sen endeksi gini katsayısını içerir. Ayrıca, Foster,Greer ve Thorbecke (FGT P_2) endeksi de $\alpha=2$ iken yoksulluk sınırının altındakilerin gelir dağılımını hesaba katar(ADB,2004,31).

Lorenz eğrisinde, dikey eksen nüfusun belirli bir kesimi tarafından kazanılan milli gelirin yüzdesini birikimli olarak gösterir. Yatay eksen ise, gelirlerin küçükten büyüğe doğru sıralandığı birikimli nüfus dağılımını gösterir. Lorenz eğrisi 45^0 doğrusu üzerinde başlar ve biter(En yoksul % 0 gelirin % 0'ını kazanır; en yoksul % 100 yani nüfusun tamamı ise gelirin % 100'ünü alır). Eğer, her birey aynı gelire sahipse o zaman eşitlik tam olur ve grafikte lorenz eğrisi köşegen doğrusu halini alır. Yani, Y=X ilişkisi geçerli olur. Örneğin, en yoksul % 10 milli gelirin % 10'nu kazanır. Nüfusun herhangi bir yüzdesi milli gelirden aynı oranda kazanç elde eder. Diğer taraftan, eğer bir birey tüm geliri alırken diğerleri hiçbir şey alamıyorsa, bu durumda tam eşitsizlik olur. Grafikte gelir dağılımı eğrisi köşegen doğrudan ne kadar ayrılırsa gelir dağılımında o kadar eşitsizlik görülür(Ray,1997,179).

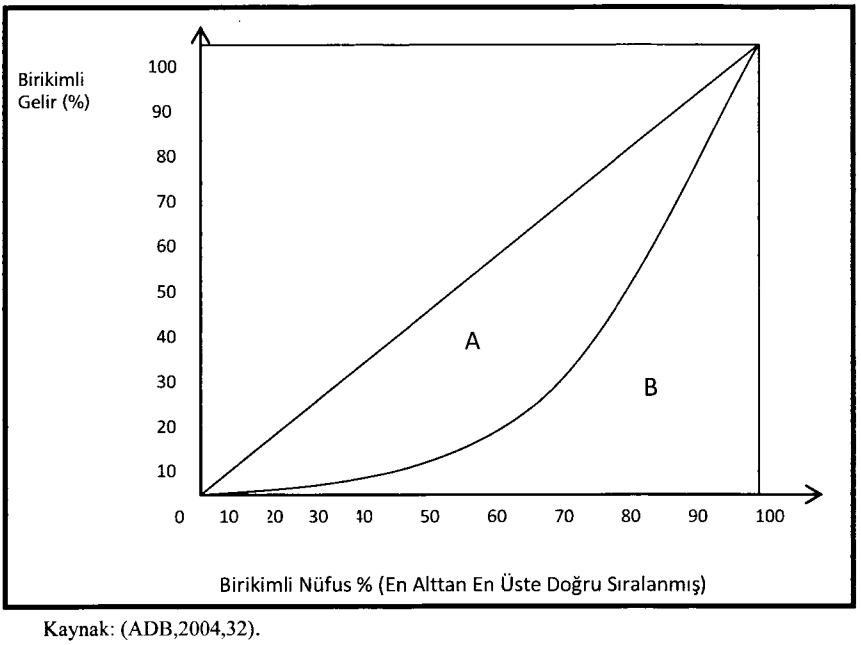
Şekil 1-3: Bir Gelir Dağılımına Ait Lorenz Eğrisi

Kaynak: (Ray,1997,179).

Şekil 1-3'de görülen A noktası yatay eksende nüfusun % 20'sini, dikey eksende ise gelirin % 10'nu göstermektedir. Yani, nüfusun en yoksul % 20'si bütün gelirin yalnızca % 10'nu kazanmaktadır. B noktası ise yatay eksende nüfusun % 80'ni, dikey eksende ise gelirin %70'ini göstermektedir. Yani, nüfusun en yoksul % 80'ni milli gelirin % 70'ini kazanmaktadır. Ya da diğer bir deyişle nüfusun en zengin % 20'si bütün gelirin % 30'unu kazanmaktadır(Ray,1997,179).

Şekil 1-4: Lorenz Eğrisinden Gini Katsaysının Hesaplanması

Kaynak: (ADB,2004,32).

Şekil 1-4'den Gini katsayısı hesaplanabilir. A alanının (tam eşitliğin olduğu köşegen doğru ile Lorenz eğrisi arasında kalan alan) tam eşitliğin olduğu köşegen doğrunun altında kalan alana (A+B) bölünmesiyle hesaplanır. Böylece;

Gini Katsayısı $= \frac{A}{A+B}$ ile ifade edilebilir ya da A+B alanına ½ birim diyecek olursak

$\frac{A}{1/2} = 2A = 2(1/2 - B) = 1 - 2B$ biçiminde de ifade edilebilir(Şenesen,2004,248-249).

1.3.2. Gini Katsayısı

Gini katsayısı en fazla kullanılan eşitsizlik ölçüsüdür.

$$Gini = \frac{1}{2n^2\bar{y}} \sum_{i=1}^{n} \sum_{J=1}^{n} |y_i - y_j| = \frac{-(n+1)}{n} + \frac{2}{n^2\bar{y}} \sum_{i=1}^{n} iy_i \qquad (1)$$

Bireyler en düşük gelirden en yüksek gelire doğru sıralanırlar.

y_i=i bireyinin kazancı.

$\bar{y}$ =ortalama gelir.

n=toplam bireylerin sayısı.

Eğer gelir tam olarak eşit dağıtılırsa gini katsayısı sıfır olur. Eğer, tüm geliri sadece bir birey alırsa bir olur. Yani, gini katsayısı sıfır ile bir arasında değişir(ADB,2004,32).

Kesikli dağılımlarda Gini katsayısı aşağıdaki eşitlikle bulunur.

$$Gini = \frac{\sum_i \sum_j |Y_i - Y_j| f_i f_j}{2N^2 \mu} \qquad (1')$$

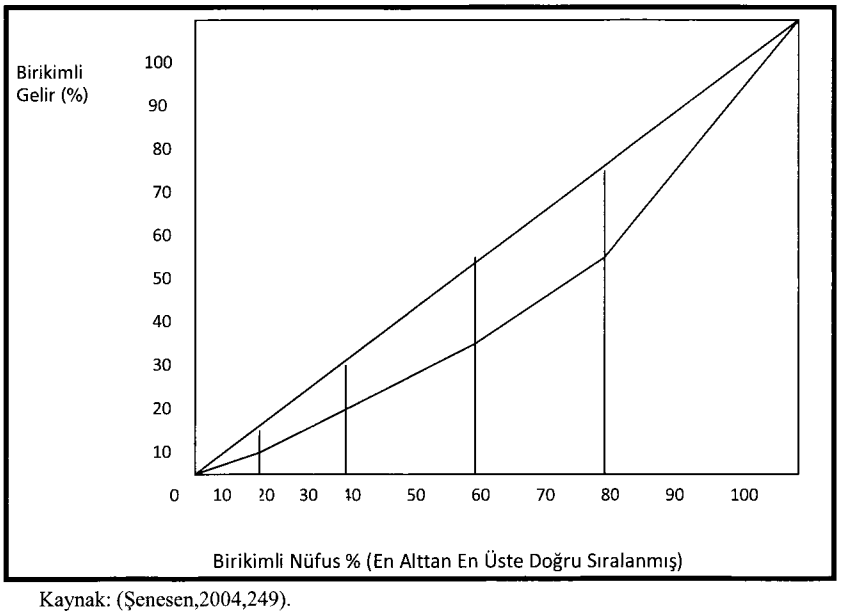
$|Y_i - Y_j|$: i'inciyle j'inci gelir düzeyleri arasındaki mutlak farkları,

f_i , f_j : Bu gelir düzeylerindeki nüfus yüzdelerini,

N : Gelir düzeylerinin toplam sayısını,

μ : Gelirlerin aritmetik ortalamasını gösterir.

Şekil 1-5: Kesikli Dağılımda Gini Katsayısı Hesabında Kullanılan Alanlar

Kaynak: (Şenesen,2004,249).

Eğer dağılım sürekli ise Gini=A/(A+B)=1-2B alanı integral ile hesaplanır. Alan kesikli ise üçgen, yamuk alanları toplanarak sonuca ulaşılabilir. Şekil 1-5'de gini katsayısının hesaplanmasında kullanılacak alanlar gösterilmiştir. Bu alanlardan yararlanarak gini katsayısı değişik biçimlerde bulunabilir. Bir yol Lorenz eğrisinin altında kalan alanların toplamının iki katını bulup 1'den çıkarmaktır. Bu da sürekli eğri çizimindeki 1-2B hesabına karşılık gelir(Şenesen,2004,249).

1.3.3. Theil Endeksi

Theil iki tane eşitsizlik ölçüsü önermiştir: Birincisi, logaritmik ortalamanın sapmasıdır (mean log deviation) ve GE(0) ile ifade edilir. İkincisi ise, Theil Endeksidir ve GE(1) ile ifade edilir.

$$GE(0)=\frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n}\log\frac{\bar{y}}{y_i} \qquad GE(1)=\frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n}\frac{y_i}{\bar{y}}\log\frac{y_i}{\bar{y}} \tag{2}$$

Toplam bireylerin sayısı n, i bireyinin geliri y_i ile gösterilir. $\bar{y}$ ise gelirin aritmetik ortalamasını ifade eder.

1.3.4. Atkinson Endeksi

Atkinson endeksi aşağıdaki formül ile ifade edilir.

$$A_\varepsilon = 1 - \left[\frac{1}{n} \sum_{i=1}^{n} \left[\frac{y_i}{\bar{y}} \right]^{1-\varepsilon} \right]^{\frac{1}{(1-\varepsilon)}} \qquad (3)$$

ε parametresi eşitsizliğin derecesini göstermektedir. Bu parametre yükseldikçe toplum eşitsizliğe daha duyarlı olmaktadır. Atkinson endeksi sıfır ile bir arasında değişmektedir. Sıfır, eşitsizlik bulunmadığını göstermektedir(ADB,2004,33).

1.4. YOKSULLUĞU ÖLÇME YÖNTEMLERİ VE BİLEŞİK YOKSULLUK ENDEKSLERİ

Yoksulluk istatistikleri bir ekonominin nasıl yol aldığını anlamamıza yardımcı olur. Kimlerin yoksul sayılacağı, yani teşhis (identification) ve yoksulların bir gösterge altında toplama (aggregation) işlemlerinin dikkatle yapılması gerekir. Yoksulluk seviyelerindeki değişimler yoksulluk sınırının nasıl saptandığına ve yoksulluğun ölçümünde hangi endeksin kullanıldığına bağlıdır(Subramanian,2005,9-10).

Yoksulluk ölçümünde kullanılan yöntemlerde (kafa sayım oranı ve ortalama yoksulluk açığı oranı) yoksullar arasındaki gelir dağılımına duyarsız olmalarından dolayı Sen yoksulluk ölçümünde kullanılacak ve temel oluşturacak aksiyomlar önermiştir. Çünkü, kafa sayım oranı ve yoksulluk açığı oranları yoksulluğu ve derinliğini ölçebilse de yoksullar arasında yoksulluğun nasıl dağıldığını ölçememektedir.

Yoksulluk ölçümlerinin yorumlanması için yedi tane en iyi bilinen aksiyom aşağıda yazılmıştır:

(1) Odak aksiyomu (focus axiom): Yoksulluk ölçümü yoksul olmayanlardan bağımsız olmalıdır.

(2) Zayıf monotonik aksiyom (weak monotonicity axiom): Yoksul bir insanın gelirinde azalış, diğer gelirler sabitken yoksulluk ölçüsünü artırmalıdır.

(3) Yansızlık aksiyomu (impartiality axiom): Bir yoksulluk ölçüsü gelirlerin sıralanmasına duyarsız olmalıdır.

(4) Zayıf transfer aksiyomu (weak transfer axiom) : İki insan arasından daha yoksul olandan diğerine gelir transferi yapılıyorsa ve yoksul insanlar kümesi değişmiyorsa yoksulluk ölçüsünde bir artış olmalıdır.

(5) Güçlü yukarı transfer aksiyomu (strong upward transfer axiom): İki insandan daha yoksul olandan diğerine bir gelir transferi yapılırsa yoksulluk ölçüsünde artış olmalıdır.

(6) Devamlılık aksiyomu (continuity axiom): Yoksulluk ölçüsü gelirlerle sürekli değişmelidir.

(7) Kopyanın değişmezliği aksiyomu (replication invariance axiom) : Orjinal bir gelir dağılımından kopyalanarak elde edilen bir gelir dağılımının yoksulluk ölçüsünün değeri değişmez.

Bu aksiyomlar veya ilkeler yoksulluk ölçümlerinin ne kadar makul olduklarına karar vermeye yardımcı olurlar(Orsberg ve Xu,2005,9).

1.4.1. FGT Endeksi (Foster, Greer ve Thorbecke Index)

Yoksulluk ölçüm yöntemlerinden birisi de Foster, Greer ve Thornbecke (1984) tarafından geliştirilen endekstir. FTG endeksi toplam yoksulluğu değişik alt gruplara ayrıştırabilme özelliğine de sahiptir. Bu endeks yoluyla, yoksul kitle birbirinden kesin çizgilerle ayrılmış değişik sosyoekonomik veya bölgesel gruplara bölünebilmektedir. Bunlara ilişkin yoksulluk oranları ayrı ayrı hesaplanabilmekte ve alt gruplara ilişkin endeksler alt grupların nüfus paylarıyla ağırlıklandırılarak toplandığında da toplam yoksulluk oranı olarak gözlenebilmektedir. Böylece, yoksulların sayısının ötesinde, yoksulluğun derinliği ve değişik gruplar arasındaki göreli yoğunluğuna ilişkin bilgilere ulaşılmaktadır(Şenses,2003,67).

Genel yoksulluk ölçümü (FGT Endeksi) aşağıdaki formülle ifade edilir:

$$P_{\alpha}(y,z) = \frac{1}{N}\sum_{y_i<z}\left(\frac{z-y_i}{z}\right)^{\alpha} \qquad (4)$$

y_i= Populasyondaki i'inci insanın tahmini geliri/tüketimi.

z=Yoksulluk sınırı.

Q= Gelirleri/tüketimleri yoksulluk sınırının altında olan insanların sayısı.

N=Populasyonun büyüklüğü.

α=Negatif olmayan bir parametre.

(Orsberg ve Xu,2005,11)

1.4.1.1. Kafa Sayım Oranı (Head Count Ratio)

Yoksulluk ölçümünde en çok kullanılan endekslerden biri kafa sayım oranıdır(Headcount Ratio). Bu oran, yoksulluk sınırının altında kalan kişilerin toplam nüfusa oranını gösterir. Kafa sayım oranı (KSO) yoksul insan sayısını dikkate almamaktadır. Yoksulluk çizgisinin hemen altındaki bir kişiyle onun çok altındaki bir kişi arasında ayrım yapmamaktadır. Yoksul kitle içinde gelir dağılımına duyarsız kalarak

yoksulluğun derecesini ölçmemektedir. Yoksul bir kimse daha da yoksullaştığında bu endekste bir artış olmazken, bu kişinin ölmesi durumunda yoksulluk oranının düşmesi gibi bir durumla karşılaşılmaktadır(Şenses,2003,65;Mabughi ve Selim,2006,194).

Kafa sayım oranı FGT endeksinin birinci durumudur. Bu durumda α=0'dır. N populasyon büyüklüğünü, Q'da populasyondaki yoksul insanların sayısını gösteriyorsa yoksulluk oranı (5) no'lu denklemle ifade edilir:

$$P_0(y,z) = \frac{1}{N}\sum_{y_i<z}\left(\frac{z-y_i}{z}\right)^0 = \frac{Q}{N} = H \qquad (5)$$

Kafa sayım oranı odak aksiyomunu, yansızlık aksiyonunu ve kopyanın değişmezliği aksiyonunu ihlal etmez. Ancak, zayıf monotonik ve zayıf tranfer aksiyomları ihlal edilir.

1.4.1.2. Yoksulluk Açığı Endeksi (Poverty Gap Index)

Yoksulluk açığı endeksi yoksulluğun derinliğini ölçebilmek ve yoksulluk oranının yoksulluk sınırına olan duyarlılığını azaltabilmek için yoksulların gelirlerinin/tüketimlerinin yoksulluk sınırından uzaklığının ortalamasının yoksulluk sınırına oranı olarak tanımlanır. Bu endeks de, kafa sayısı oranı gibi yoksullar arasındaki gelir dağılımını göz ardı etmekte ve yoksulların sayısını dikkate almamaktadır(Şenses,2003,66).

Yoksulların ortalama yoksulluk açığı oranı I ile ifade edilmektedir. Yoksulların ortalama gelirinin yoksulluk sınırından uzaklığını ölçer.

$$I = \frac{1}{Q}\sum_{y_i<z}\left(\frac{z-y_i}{z}\right) \qquad (6)$$

$$HI = \frac{Q}{N}\frac{1}{Q}\sum_{y_i<z}\left(\frac{z-y_i}{z}\right) = \frac{1}{N}\sum_{y_i<z}\left(\frac{z-y_i}{z}\right) \qquad (7)$$

(Orsberg ve Xu,2005,8)

Toplam populasyonun ortalama yoksulluk açığı oranı FGT endeksinin ikinci durumudur. Bu durumda α=1'dır. Toplam populasyonun ortalama yoksulluk açığı oranı kafa sayım oranı (H) ile yoksulların ortalama yoksulluk açığı oranları (I) çarpımına eşittir. Yoksulluk açığı endeksi, yoksulluk sınırına ulaşabilmeleri için oran olarak yoksullara ne kadar gelir verilmesi gerektiğini gösterir. Örneğin, %10 yoksulluk açığı oranı yoksulların ortalama harcamalarının (gelirlerinin) yoksulluk sınırının % 90'nı olduğunu gösterir. Yani, yoksulluk sınırının %10'u kadarı yoksullara gelir verilirse yoksulluk sınırına ulaşırlar. Dolayısıyla, bir toplumda yoksulluğun ortadan kaldırılması için gerekli harcama miktarını gösterir(Subramanian,2005,3;Mabughi ve Selim,2006,195).

$$P_1(y,z) = \frac{1}{N}\sum_{y_i<z}\left(\frac{z-y_i}{z}\right)^1 = HI \quad (8)$$

Yoksulların ortalama yoksulluk açığı oranı, I, odak aksiyomunu, zayıf monotonik aksiyomu, yansızlık aksiyomunu ihlal etmezken, zayıf transfer aksiyomunu ihlal eder. Bu da yoksulluk açığı oranının yoksulluğun derinliğini ölçtüğünü, fakat yoksulların gelir dağılımına duyarsız olduğunu göstermektedir.

1.4.1.3. Yoksulluk Açığının Karesi Endeksi (Squared Poverty Gap Index)

FGT endeksinin üçüncü durumudur. Bu durumda α=2'dir. Bu ölçümde daha büyük yolsulluk açığı oranı $\left(\frac{z-y_i}{z}\right) > 0$, oransal olarak daha büyük ağırlık alır. FGT endekslerinde α=2'den büyük olduğunda ise yoksullar arasındaki gelir dağılımına daha duyarlı hale gelirler. Yoksulluk Açığının Karesi Endeksi (FGT P_2) Sen endeksine benzer ancak yoksullar arasındaki gelir eşitsizliğini Gini katsayısıyla ölçmez.

$$P_2(y,z) = \frac{1}{N}\sum_{y_i<z}\left(\frac{z-y_i}{z}\right)^2 \quad (9)$$

(Subramanian,2005,4;Orsberg ve Xu,2005,11)

Ravallion ve Lipton (1993) güzel bir örnek ile endeksler arasındaki farklılıkları göstermiştir. Örneğin, A ve B olmak üzere iki populasyon alalım. İki populasyon da dörder kişiden oluşuyor olsun. A populasyonundaki bireylerin tüketimleri (1,2,3,4), B populasyonundaki bireylerin tüketimlerinin (2,2,2,4) olduğunu varsayalım. Yoksulluk çizgisi z=3 olduğunda:

A grubu için Kafa Sayım Oranı, Yoksulluk Açığı Oranı ve Yoksulluk Açığı Oranının Karesi:

$$P_0^A(y,z) = \frac{1}{4}\left[\left(\frac{3-1}{3}\right)^0 + \left(\frac{3-2}{3}\right)^0 + \left(\frac{3-3}{3}\right)^0\right] = \frac{3}{4}$$

$$P_1^A(y,z) = \frac{1}{4}\left[\left(\frac{3-1}{3}\right)^1 + \left(\frac{3-2}{3}\right)^1 + \left(\frac{3-3}{3}\right)^1\right] = \frac{1}{4}$$

$$P_2^A(y,z) = \frac{1}{4}\left[\left(\frac{3-1}{3}\right)^2 + \left(\frac{3-2}{3}\right)^2 + \left(\frac{3-3}{3}\right)^2\right] = \frac{5}{36}$$

B grubu için Kafa Sayım Oranı, Yoksulluk Açığı Oranı ve Yoksulluk Açığı Oranının Karesi:

$$P_0^B(y,z) = \frac{1}{4}[(\frac{3-2}{3})^0 + (\frac{3-2}{3})^0 + (\frac{3-2}{3})^0] = \frac{3}{4}$$

$$P_1^B(y,z) = \frac{1}{4}[(\frac{3-2}{3})^1 + (\frac{3-2}{3})^1 + (\frac{3-2}{3})^1] = \frac{1}{4}$$

$$P_2^B(y,z) = \frac{1}{4}[(\frac{3-2}{3})^2 + (\frac{3-2}{3})^2 + (\frac{3-2}{3})^2] = \frac{1}{12}$$

Görüldüğü gibi farklı dağılımlara sahip A ve B grupları için kafa sayım oranları ve yoksulluk açığı oranları aynıdır. Yoksulluk açığı oranı yoksul olan birisinden daha yoksul olan birisine gelir transferinden etkilenmeyecektir. Fakat yoksullar arasındaki gelir dağılımına duyarlı olan FGT $P_2(y,z)$ ölçümüne göre A grubundaki en yoksul insan B grubundaki en yoksul insanın harcamalarının yarısına sahiptir. Bu da yoksullar arasındaki eşitsizliği yansıtmaktadır. FGT $P_2(y,z)$ değerleri A grubunda yoksulluğun daha şiddetli olduğunu göstermektedir(Ravallion ve Lipton,1993,23-24).

1.4.2. Sen Endeksi (Sen Index)

Kafa sayım oranı ve yoksulluk açığı oranlarının zayıf yanlarından dolayı yoksulluk açığını ve yoksullar arasındaki gelir dağılımını birlikte dikkate alan Sen endeksi gündeme gelmiştir. Sen endeksinin en önemli katkısı yoksul bir ailenin geliri düştüğünde yoksulluk endeksinin artıyor olmasıdır(Şenses,2003,66).

Kafa sayım ve yoksulların ortalama yoksulluk açığı oranlarının eksiklerinden dolayı Sen (1976) iki farklı biçimde yoksulluk ölçümünü tanımlamıştır. $G(y_p)$ yoksullar arasındaki dağılımı gösteren gini katsayısıdır.

$$S_0 = H[1-(1-I)(1-G(y_p))(\frac{Q}{1+Q})] \qquad (10)$$

Populasyon büyüklüğü arttığında $\frac{Q}{1+Q} \to 1$ olur. Böylece, Sen endeksinin diğer biçimi ortaya çıkar.

$S = H[I + (1-I)G(y_p)]$ halinialır. (11)

(Orsberg ve Xu,2005,10)

Sen endeksinin iki biçiminde de güçlü yukarı transfer ve devamlılık aksiyomları hariç tüm aksiyomlar geçerlidir.

1.4.3.Bileşik Yoksulluk Endeksleri

İnsan mutluluğu ve refahı çok boyutlu bir kavramdır. Bu boyutlar birbirlerinden farklıdırlar ve ayrıştırılabilirler. Bu boyutlar sosyal, fiziksel, psikolojik olabilir. Bundan dolayı insani yoksulluk da çok boyutlu bir problem olarak görülür(Mcgillivray ve Noorbakhsh,2004,1). İnsani yoksulluk hesaplanırken gelir ve tüketim verileri sağlık ve eğitim olmak üzere diğer sosyoekonomik göstergelerle desteklenir. Yoksulluğu farklı tanımlara göre ölçebilmek için bu unsurlarından birkaçı birlikte kullanılarak bileşik göstergeler hesaplanır. Yoksulluğu çeşitli boyutlarıyla değerlendirebilmek için örneğin, gelir ve tüketim verilerinin , eğitim ve sağlık hizmetleri, fiziksel özürlülük ve engellilik gibi yoksulluktan çıkışı güçleştiren kişisel özelliklere ilişkin göstergelerle bir arada, tek bir endekste birleştirilmesi gerekir(Şenses,2003,99;Sumner,2007,7-8).

Yapılan yoksulluk tanımına göre kullanılan göstergelerde büyük farklılıklar olduğu bilinmektedir. Bu göstergeler arasında en çok kullanılanları bebek ölüm oranları, doğumda yaşam beklentisi, ilk ve orta okulda okullaşma oranları, güvenli içme suyuna, kamu mallarına ve ortak mülkiyet kaynaklarına erişim, işsizlik oranı, asgari ücret düzeyi gibi daha somut göstergelere de yer verilmektedir(Şenses,2003,100;Sumner,2007,7-8).

Bileşik yoksulluk endekslerinin genel yapısı aşağıdaki gibidir:

$$W_i = \sum_{J=1}^{k} w_j C_{i,j} \qquad \text{i=1,.....,n} \qquad (12)$$

Burada wj ağırlık, Cij ise i ülkesinin j'inci parçasıdır. Her parça (Cij) refah boyutunda (sağlık, eğitim, gelir vs.) bir kazanımı ölçmektedir. Çoğu bileşik endeks sağlık, eğitim ve gelir boyutlarında ortak parçaları kullanarak bu alanlarda elde edilen kazanımları gösterir(Mcgillivray ve Noorbakhsh,2004,2).

1.4.3.1. İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index)

GSMH ile GSYİH toplam iktisadi üretimi göstermeleri için ve makroekonomide istikrar politikalarında kullanılmak üzere yapılmışlardır. Yani, insan refahının göstergeleri olarak düşünülmemişlerdir. Ancak, politika yapıcılar, medya ve kamuoyu GSMH/ GSYİH'yı refah göstergesi olarak kullanmaktadırlar. Uluslararası karşılaştırmalarda

yüksek GSMH/GSYİH'sı olan ülkeler yalnızca zengin olarak kabul edilmezler, aynı zamanda daha refah içerisinde oldukları düşünülür. Ancak, gelir refahın sadece bir boyutunu/parçasını oluşturur. GSMH/GSYİH göstergelerinin uzun zamandan beri insan refahını göstermede yanıltıcı ve eksik olduğu vurgulanmaktadır (Neumayer,2004:2). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), 1990'da insan gelişiminin göstergesi olarak GSMH/GSYİH'nın yerine kullanılmak üzere İnsani Gelişme Endeksini (İGE) yapmıştır. Bu endeks Sen'in kapasite ve kazanımlar (capability and functionings) teorisine göre hazırlanmıştır. Örneğin, eğitim kapasite setinde yer almakta, insan refahının bu boyutunu uygun bir şekilde ölçmek ve anlamlı karşılaştırmalar yapabilmek için gerekmektedir(Baliamoune-Lutz,2004,4).

İnsani Gelişme Endeksi (İGE) insan gelişiminin bir özet ölçüsüdür. İnsan gelişiminin en temel üç boyutunda bir ülkeninin ulaştığı ortalama değerleri gösterir.

Bu üç temel unsur:

1) Doğumda yaşam beklentisiyle ölçülen uzun ve sağlıklı bir yaşam.
2) Yetişkin okur-yazarlık oranı(ağırlığı 2/3) ve ilk, orta ve yüksek öğretim birlikte okullaşma oranı(ağırlığı 1/3) ile ölçülen bilgi düzeyi.
3) Satınalma gücü paritesine göre hesaplanan kişi başına düşen GSYİH ile ölçülen iyi yaşam standardı.

İGE'si hesaplanmadan önce bu üç boyut(kapasite) için endeks bulunmalıdır. Yaşam beklentisinde, eğitimde ve GSYİH'da endeksler hesaplamak için Tablo 1-3'de görülen maximum ve minimum değerler seçilir. Aşağıda belirtilen (13) no'lu formülle hesaplanan her endeks sıfır ile bir arasında değer alır.

Endeks = (Gerçekdeğer-mindeğer)/(Maxdeğer-mindeğer) (13)

Tablo 1-3: İGE Hesaplamasında Kullanılan Max. ve Min Değerleri

	Maksimum Değer	Minimum Değer
Doğumda Yaşam Beklentisi	85	25
Yetişkin Okur-Yazarlık Oranı	100	0
Bileşik Okullaşma Oranı	100	0
Kişi Başına Düşen GSYİH(SGP A.B.D $)	40.000	100

Kaynak: (UNDP,2005b,341;Siggel,2005,15-22)

Sonra İGE üç endeksin(yaşam beklentisi endeksi, eğitim endeksi, GSYİH endeksi) toplamı alınarak hesaplanır.

İGE=1/3(yaşam beklentisi endeksi)+1/3(eğitim endeksi)+1/3(GSYİH endeksi) (14)

(UNDP,2005b,341;Siggel,2005,15-22).

İktisatçılara göre sürdürülebilirlik zaman içerisinde refah seviyesinin azalmaması için kapasitenin temin edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre, kullanılan fiziksel sermaye, beşeri sermaye, doğal sermaye ve sosyal sermayeden oluşan toplam sermayenin korunması gerekir. İGE'nin sürdürülebilirliği ve çevreyle ilgili konuları dikkate alması konusunda bir çok öneri yapılmıştır. Bu önerilerden biri de Desai tarafından yapılmıştır. Desai sera gazı atıklarını, çekilen su miktarının yıllık yenilenebilir su kaynaklarına oranı ve enerji tüketiminin GSYİH'ya oranı gibi göstergeleri içeren bir bileşik endeks oluşturmuştur. Ancak, bu endeksi İGE'ne entegre etmemiştir(Neumayer,2004,1-6).

1.4.3.2. İnsani Yoksulluk Endeksleri (Human Poverty Indexes)

İnsani Gelişme Endeksi (İGE) ölçümleri üç temel boyutda bir ülkenin ulaştığı sonuçları gösterirken, gelişmekte olan ülkeler için hesaplanan İnsani Yoksulluk Endeksi-1 (İYE-1) İGE'de ölçülen üç temel boyuttan yoksunluğu göstermektedir.

İnsani Yoksulluk Endeksinde yoksulluğun ölçülmesinde kullanılan göstergeler ise aşağıdaki gibidir:

P_1 = Doğumda yaşam beklentisi 40 yaşından daha az olanların oranı.

P_2 = Okur-yazar olmayan yetişkinlerin oranı.

$P_{3.1}$ = Sağlık hizmetlerine ulaşamayanların oranı.

$P_{3.2}$ = Temiz suları bulunmayanların oranı.

$P_{3.3}$ = Beş yaşından küçük olup normal ağırlığından az olan çocukların oranı.

P_3 = İyi bir yaşam standardına sahip olmayanların oranı. $P_3=(P_{3.1} + P_{3.2} + P_{3.3})/3$ şeklinde hesaplanır.

$$İYE=\left[\frac{1}{3}\left(P_1^{\alpha} + P_2^{\alpha} + P_3^{\alpha}\right)\right]^{1/\alpha} \qquad (15)$$

α=1 olduğunda İYE üç boyutun ortalaması olmaktadır. α büyüdükçe en büyük yoksunluklara sahip boyutlara daha büyük ağırlık verilmektedir. İYE-1 α=3 için gelişmekte olan ülkelerin verilerine uygulanmaktadır(Mabughi ve Selim,2006:200).

Örneğin, P_1= % 60, P_2= % 30, P_3= % 30 olsun. P_1'deki bir birimlik artışın P_2'deki bir birimlik artışa göre etkisi $(P_1/P_2)^{\alpha-1} = 2^{\alpha-1}$ ile bulunur. α=1 iken P_1'in P_2'deki artışın karşısında göreceli etkisi 1'dir. α=3 iken P_1'in göreceli etkisi 4 katına çıkmaktadır. α 3'den 5'e çıkarıldığında P_1'in P_2 karşısındaki göreceli etkisi 4'den 16'ya yükselmektedir. İYE'si hesaplanırken α=3 olarak seçilmiştir. α'nın 3 olarak seçimi sonucunda ikame esnekliği ½ olmuştur. Yoksunluğun en büyük olduğu boyutlara daha büyük ağırlık verilmektedir(Anand ve Sen,2005,241-242). Ayrıca, bu üç temel boyut(kapasite) yüzde oranlarla ölçüldüğünden dolayı İYE 0 ile 100 arasında değerler almaktadır.

Gelişmiş ülkeler için hesaplanan İnsani Yoksulluk Endeksi-2 (İYE-2) aynı temel boyutlarda yoksunluğu ölçtüğü gibi, aynı zaman da sosyal dışlanmayı da kapsamaktadır. İYE-2 hesaplanırken kullanılan kapasiteler ve göstergeler aşağıdaki gibidir:

1) Uzun ve sağlıklı bir yaşam: Erken yaşta ölüm riski, doğumda 60 yaşına kadar yaşamama beklentisi ile ölçülür.
2) Bilgi düzeyi: Okuma ve iletişim dünyasından kopuş, okuryazarlık becerilerinden yoksun olan yetişkinlerin(16-65 yaş arası) oranı ile ölçülür.
3) İyi bir yaşam standardı: Yoksulluk sınırının (medyan hanehalkı harcanabilir gelirinin % 50'si) altında kalan insanların sayısı ile ölçülür.
4) Sosyal dışlanma: Uzun süreli işsizlik oranıyla (12 ay ve daha uzun) ölçülür.

(UNDP,2005b,342).

1.4.3.3.Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi (Gender Development Index)

Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi (TBGE), erkekler ile kadınlar arasındaki eşitsizlikleri göz önünde bulundurarak kadınların aşağıda belirtilen boyutlarda(kapasitelerde) ulaştıkları kazanımları gösterir. Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi (TBGE) İnsani Gelişme Endeksinin (İGE) kullandığı boyutları ve değişkenleri kullanır. Fakat, bu endeks erkekler ile kadınlar arasındaki eşitsizlikleri dikkate alır. Bir ülkede cinsiyet eşitsizliği arttığı zaman TBGE değerleri küçülür. Aslında, TBGE İGE'nin cinsiyet eşitsizliğine göre ayarlanmış halidir(Jahan,2005,159).

1) Uzun ve sağlıklı bir yaşam: Doğumda yaşam beklentisi ile ölçülür.
2) Bilgi düzeyi: Yetişkin okur-yazarlık oranıyla ve bileşik okullaşma oranıyla ölçülür.
3) İyi bir yaşam standardı: Satın Alma Gücü Paritesine göre hesaplanan gelir ile ölçülür.

TBGE üç aşamada ölçülür. İlk aşamada her boyutta erkek ve kadın endeksleri (13) no'lu formüle ve Tablo 1-4'de belirtilen değerlere göre hesaplanır. İkinci aşamada her boyuttaki erkek ve kadın endeksleri, erkeklerin ve kadınların kazanımlarındaki farklılıkları cezalandırarak birleştirilir. Bu eşit dağıtılmış endeks aşağıdaki genel formüle göre hesaplanır.

Eşit Dağıtılmış Endeks=$\{$[kadın nüfusunun payı(kadın endeksi$^{1-\varepsilon}$)]+[erkek nüfusunun payı(erkek endeksi$^{1-\varepsilon}$)]$\}^{1/1-\varepsilon}$ (16)

ε simgesi cinsiyet eşitsizliğine verilen cezanın derecesini ölçmektedir. Bu değer büyüdükçe cinsiyet eşitsizliğine verilen ceza artmaktadır. TBGE'de ε=2'dir. Böylece, genel denklem aşağıdaki hale dönüşür.

Eşit Dağıtılmış Endeks=$\{[$kadın nüfusunun payı(kadın endeksi^{-1})$]+[$erkek nüfusunun payı(erkek endeksi^{-1})$]\}^{-1}$ (17)

Üçüncü aşamada TBGE üç eşit dağıtılmış endeks (yaşam beklentisi endeksi, eğitim endeksi ve gelir endeksinin) ağırlıklandırılmadan ortalamaları alınarak hesaplanır.

TBGE=1/3(yaşam beklentisi endeksi)+1/3(eğitim endeksi)+1/3(gelir endeksi) (18)

Tablo 1-4: TBGE Hesaplamasında Kullanılan Max. ve Min Değerleri

	Maximum Değer	Minimum Değer
Kadınlarda Doğumda Yaşam Beklentisi	87,5	27,5
Erkeklerde Doğumda Yaşam Beklentisi	82,5	22,5
Yetişkin Okur-Yazarlık Oranı	100	0
Bileşik Okullaşma Oranı	100	0
Tahmini Kazanılan Gelir (SGP ABD $)	40.000	100

Kaynak: (UNDP,2005b,343)

1.4.3.4. Toplumsal Cinsiyet Bazında Yetki Endeksi (Gender Empowerment Measure)

Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi (TBGE) ve Toplumsal Cinsiyet Bazında Yetki Endekslerinde (TBYE) gelir ölçüsü bir insanın gelir kazanma kapasitesini ölçmektedir. TBGE'sinde gelir kadınlar ve erkekler arasında eşitsizliği ölçerken, TBYE'sinde kadınların bağımsızlığını ölçmektedir. Aynı zamanda, bu endeks kadınların aktif bir şekilde ekonomik ve siyasi hayata katılma kapasitelerini ölçer. Bu endeks, ekonomik ve siyasi hayata katılımdaki ve karar mekanizmalarındaki cinsiyet eşitsizliğini de ölçmektedir(Jahan,2005,159).

TBYE aşağıda belirtilen üç önemli alanda cinsiyet eşitsizliğini ölçmektedir (UNDP,2005b,345-346):

a) Kadınların ve erkeklerin siyasi katılım ve karar verme gücü: Kadınların ve erkeklerin parlementoda sahip olduğu sandalye sayısı ile ölçülmektedir.

b) Kadınların ve erkeklerin ekonomide katılım ve karar verme gücü: Kadın ve erkek yöneticilerin ve meslek sahibi kadın ve erkeklerin ve teknik personelin oranı ile ölçülmektedir.

c) Kadınların ve erkeklerin ekonomik kaynaklar üzerindeki gücü: Kadınların ve erkeklerin tahmini ortalama geliri ile ölçülmektedir.

TBYE'inde de yukarıda belirtilen üç alanda eşit dağıtılmış endeks değeri hesaplanır ve TBGE'inin yöntemi takip edilerek TBYE'inin ortalama değerlerine ulaşılır.

1.5. YOKSULLUK SÜRESİNE GÖRE YOKSULLUK TANIMLARI: GEÇİCİ VE KRONİK YOKSULLUK

Gelişmekte olan ülkelerde geçici yoksulluğun kronik yoksulluktan daha fazla olduğuna dair kanıtlar artmaktadır. Tüketim miktarlarında meydana gelen dalgalanmaların büyük miktarlarda geçici yoksulluğa yol açtığı bilinmektedir. Gelir riskinin yüksek olması sürekli veya kronik yoksulluğun nedeni olarak sayılmaktadır. Çünkü, gelir miktarında düşüşler yoksulların sahip olduğu beşeri sermaye üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır. Kötüleşen makroekonomik koşullar (kısa dönem GSYİH şokları, oynaklık, ticaret hadlerinde kötüleşme vs.) okullaşma oranının düşmesinde büyük paya sahiptir(Lustig,2000,5).

Hanehalkı gelirini etkileyen şoklar okula, beslenmeye ve sağlığa yapılan yatırımları etkilemekte ve yoksul insanların beşeri sermayelerinin azalmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla, yoksul insanların yoksulluktan kurtulma kapasitelerini olumsuz etkilemektedir. Yoksulların beşeri sermayesine gelen olumsuz etki aynı zamanda orta dönemde ekonominin performansını da etkilemektedir. Resesyonlarda beslenme ve sağlık koşullarının olumsuz etkilenmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir(Lustig,2000,5).

Uygulamalı çalışmalardaki yoksulluk ölçümleri örneğin, FGT endeksi yoksulluğu zaman içerisinde sadece bir noktada ölçer ve ortalama tüketim etrafında dalgalanmaları ihmal eder. Geçici yoksulluğu kronik yoksulluktan ayırmak gereklidir. Çünkü yoksullukla mücadelede yapılan müdahaleler iki tip yoksullukta farklıdır. Örneğin, sigorta uygulamaları (örneğin, ürün sigortası gibi) ve tüketimi yumuşatan önlemler geçici yoksulluğu azaltabilir. Ancak, kronik yoksulluğu azaltmak için önemli miktarlarda beşeri ve sağlık sermayesi yatırımları ve varlıkların yeniden dağıtımı (örneğin, toprak gibi) gerekir. McCulloch ve Calandrino üç tür kronik yoksulluk tanımlamıştır: a) Ortalama tüketimin bir zaman dilimi içerisinde yoksulluk sınırının altında olması b) Bir zaman dilimi içerisinde çok sık olarak yoksulluk durumunun bulunması (ya da yoksul olma olasılığının büyük olması) c) Yoksulluk durumunun direnç göstermesi(McCulloch ve Calandrino, 2003, Akt: Thorbecke, 2004,2).

Jalan ve Ravallion (1998) kronik yoksulluğun yukarıda belirtilen tanımlar arasından ilk tanımına göre yoksulluk ayrıştırılmasını yapmışlardır. Toplam yoksulluğu P_i, yoksulluk ölçüsünün (p_{it}) zaman içerisinde her noktada beklenen değeri olarak tanımlamışlardır.

$$P_i=E[p_{it}] \tag{19}$$

Eğer $y_{it}<z$ ise $\quad p_t=\left(\frac{z-y_t}{z}\right)^{\alpha}$ (20)

Eğer $y_{it}>z$ ise $\quad p_{it}=0$

z yoksulluk sınırı ve α ise FGT endeksi parametresidir.

Kronik yoksulluk aşağıdaki şekilde tanımlanır:

$C_i=P(E[y_{it}])$ (21)

Eğer, $E[y_{it}]\leq z$ ise $C_i=\left(\frac{z-E[y_t]}{z}\right)$ (22)

Eğer, $E[y_{it}]>z$ ise $C_i=0$

Geçici yoksulluk (T_i), toplam yoksulluktan (P_i) kronik yoksulluk (C_i) çıkarılarak bulunur.

Örneğin, altı dönem boyunca bir ailenin geliri (tüketimi) bir vektör ile [8,7,6,11,11,11] verilmiş olsun. Bu örnekte ortalama tüketim $E[y_{it}]=9$, yoksulluk sınırı ise $z=10$ olarak bulunmuştur.

$\alpha=1$ için ,

Toplam Yoksulluk: $P_i=E[p_{it}]=\frac{1}{6}\left[(\frac{10-8}{10})+(\frac{10-7}{10})+(\frac{10-6}{10})\right]=\frac{1}{6}.\frac{9}{10}=\frac{3}{20}$

Kronik Yoksulluk: $C_i=P(E[y_{it}])=\frac{1}{3}\left[(\frac{10-9}{10})+(\frac{10-9}{10})+(\frac{10-9}{10})\right]=\frac{1}{3}.\frac{3}{10}=\frac{1}{10}$

Geçici Yoksulluk ise : $T_i=P_i-C_i=\frac{3}{20}-\frac{2}{20}=\frac{1}{20}$

İkinci bir vektör [7,6,5,12,12,12] aldığımızda:

Toplam yoksulluk: $P_i=\frac{6}{30}$, kronik yoksulluk: $C_i=\frac{3}{30}$, geçici yoksulluk ise: $T_i=\frac{3}{30}$ olarak bulunur. İkinci örnekteki tüketimin zaman patikasında yoksulluk sınırının altındaki ilk üç dönemde tüketim azaldığı halde kronik yoksulluk değeri değişmemiştir. Bu yüzden, bazı yazarlar kronik yoksulluğun ikinci tanımına göre, yani herhangi bir zaman diliminde yoksul olma ihtimali tanımına göre hesaplamışlardır. Dolayısıyla, yukarıdaki örnekte $\alpha=0$ (kafa sayım oranı) için iki zaman patikasında da aile % 50 olasılıkla yoksul kalır. Çünkü, iki örnekte de aile altı yılın üç yılında yoksulluk sınırının altında yaşamıştır(Thorbecke,2004,2-3).

1.6. YOKSULLUĞUN AYRIŞTIRILMASI (POVERTY DECOMPOSITION)

Büyüme ile eşitsizlik arasındaki ilişki kalkınma iktisatında hala çok tartışılan bir konudur. Bu konu üzerinde ilk ampirik çalışmayı 1955 yılında Kuznets yapmıştır; ancak, iktisadi kalkınma sırasında büyüme ile eşitsizliğin nasıl bir ilişki içerisinde olduğu bir sonuca ulaşmamıştır. Bu konuyla ilgili ülkeler arasında yapılan ampirik çalışmaların sonuçları ise karışıktır.

Büyüme ile eşitsizlik arasındaki ilişkiye benzer şekilde büyüme ile yoksulluk arasındaki ilişkiye de çok çalışılmıştır. Dolar ve Kraay'in yaptığı çalışma dahil yapılan çoğu çalışmada yoksullukla iktisadi büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Ancak, ülkeler arasında yapılan çalışmalarda bu ilişkiyle ilgili bir sonuca varılamamıştır. Ravallion ülkeler arasında yaptığı çalışmada örnekleminde yer alan yaşam standartlarında yükselme bulunan 50 gelişmekte olan ülkede, eğer eşitsizlik azalmaktaysa bu ülkelerde yoksulluğun daha hızlı azaldığını göstermiştir. Bu bağlamda, büyüme ile yoksulluk arasındaki ilişki karışıktır; eşitsizliğin seviyesine ve eşitsizlikteki değişmelere bağlıdır(Dollar ve Kraay,2000;Ravallion,2001,Akt:Son,2004a ,1).

Yoksulluğun seviyesi iki faktöre bağlıdır. Bu faktörlerden biri ortalama gelir, diğeri ise gelir eşitsizliğidir. Böylece, yoksulluktaki değişme iki parçaya ayrılabilir. İlk parça büyüme etkisi, diğer parça ise eşitsizlik etkisidir ve eşitsizlikteki değişmeye bağlıdır. Bu iki parçanın büyüklüğü yoksulluğun büyüme ve eşitsizliğe karşı göreceli duyarlılığını gösterir. Eğer, büyüme etkisi eşitsizlik etkisinden daha büyükse yoksulluğun azaltılması için büyümeyi artıran politikalar daha başarılı olur. Eğer, eşitsizlik etkisi daha büyükse yoksul yanlısı (pro-poor) ve eşitsizliği azaltan politikalar uygulanmalıdır(Kakwani, 2001a, 2). Yoksulluğun bu şekilde ayrıştırılması büyüme, eşitsizlik ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Bu ilişkiyi anlamamız yoksullukla mücadele için çok gereklidir. Yoksulluğu azaltacak bir kalkınma stratejisi geliştirmek için büyüme ile gelir dağılımının karşılıklı etkileşimini incelemek gerekir. Yani, bir kalkınma stratejisi oluşturulurken büyüme ve gelir dağılımı birlikte hedeflenmelidir(Bourgui gnon,2004,1-2)

Bir insanın gelirini göstermek için, x sembolü kullanılmaktadır. X rastsal değişkeni, f(x) olasılık yoğunluk fonksiyonuna sahiptir. Z'nin yoksulluk sınırını gösterdiğini ve bu sınırın altındaki herkesin yoksul olarak kabul edildiğini biliyoruz. Toplamsal olarak ayrılabilen yoksulluk ölçüsü aşağıdaki gibi yazılabilir.

$$P = \int \theta(z,x) f(x) dx \qquad (23)$$

θ(z,x) sıfırıncı dereceden homojen bir fonksiyondur ve aşağıdaki kısıtlara sahiptir:

$$\frac{\partial \theta(z,x)}{\partial x} < 0 \qquad \frac{\partial^2 \theta(z,x)}{\partial x^2} > 0$$

Örneğin, FGT endeksi (23) no'lu formülde θ(z,x) yerine konulabilir.

$$\theta(z,x) = (\frac{z-x}{z})^{\alpha} \tag{24}$$

Eğer yoksulluk ölçüsü olarak kafa sayım oranı (head count ratio) kullanılıyorsa α=0'dır. α=1,2 için yoksulluk açığı oranı ve yoksulluk açığının karesi (FGT P_2) oranı elde edilir(Son,2004a,2).

t anındaki yoksulluk seviyesini gösteren genel bir yoksulluk ölçüsü aşağıdaki şekilde gösterilir:

$$P_t = P(z_t, \mu_t, L_t) \tag{25}$$

Yoksulluk sınırı (z) zaman içerisinde değişmiyorsa (25) no'lu denklemi aşağıdaki şekilde yeniden yazabiliriz:

$$P_t = P(\mu_t, L_t) \tag{26}$$

Yoksulluk seviyesindeki toplam değişme t=0 ile t=1 zamanlarında gözlenen yoksulluk seviyelerinin farkına eşittir ve aşağıdaki biçimde ifade edilir:

$$P_1 - P_0 = P(\mu_1, L_1) - P(\mu_0, L_0) \tag{27}$$

Yoksulluktaki toplam değişme ortalama gelirin (μ) ve/veya Lorenz eğrisiyle (L) gösterilen eşitsizliğin değişmesinden kaynaklanır. Yoksulluktaki toplam değişmenin ne kadarı hangi tür değişimden olduğunu bulabilmek için yoksulluğun ara seviyeleri olduğunu varsayarız.

$$P_{10} = P(\mu_1, L_0) \quad \text{ve} \quad P_{10} = P(\mu_{0,} L_1)$$

Yoksulluğun bu ara seviyeleri hayalidir. Ortalama gelir, eşitsizlikte bir değişme olmadan, μ_0'dan μ_1'e değişirse yoksulluk seviyesine ne olduğunu P_{10} gösterir. Lorenz eğrisi, ortalama gelirde bir değişme olmadan, L_0'dan L_1'e değişirse yoksulluk seviyesine ne olduğunu P_{01} gösterir. Bu ara seviyeler kullanılarak yoksulluktaki toplam değişme aşağıdaki yolla ayrıştırılır(Lin,2003,108-109).

$$\Delta P = P_1 - P_0 = (P_{10} - P_0) + (P_1 - P_{10}) = [P(\mu_1, L_0) - P(\mu_0, L_0)] + [P(\mu_1, L_1) - P(\mu_1, L_0)] \tag{28}$$

$$\Delta P = P_1 - P_0 = (P_1 - P_{01}) + (P_{01} - P_0) = [P(\mu_1, L_1) - P(\mu_0, L_1)] + [P(\mu_0, L_1) + P(\mu_0, L_0)] \tag{29}$$

(28) ve (29) no'lu denklemlerde sağ taraftaki ilk parça yoksulluk üzerindeki büyüme etkisini (ΔG) göstermektedir: (28) no'lu denklemde t=0 anında, (29) no'lu denklemde ise t=1 anında eşitsizlik sabit tutularak bulunmuştur. (28) ve (29) no'lu denklemlerde sağ taraftaki ikinci parça yoksulluk üzerindeki eşitsizlik etkisini (ΔI) göstermektedir: (28) no'lu denklemde t=1 anında, (29) no'lu denklemde ise t=0 anında ortalama geliri sabit tutarak bulunmuştur.

(28) ve (29) no'lu denklemlerden yoksulluktaki toplam değişme aşağıdaki şekilde yazılabilir.

$$\Delta P = P_1 - P_0 = [(P_{10} - P_0) + (P_1 - P_{01})]/2 + [(P_1 - P_{10}) + (P_{01} - P_0)]/2 \quad (30)$$

(30) no'lu denklem büyümenin kazançlarının hanehalkı arasında nasıl dağıldığını eğer iktisadi büyüme yoksula faydalıysa ne kadar faydalı olduğunu göstermektedir. Sağ taraftaki ilk terim eşitsizlik sabit tutulduğunda gelir etkisini göstermektedir. İkinci terim ise ortalama gelir sabit tutulduğunda eşitsizlik etkisini göstermektedir(Lin,2003,109-110).

$$\Delta G = [(P_{10} - P_0) + (P_1 - P_{01})]/2$$

$$\Delta I = [(P_1 - P_{10}) + (P_{01} - P_0)]/2$$

Böylece, yoksulluktaki değişme (büyüme ve eşitsizlik etkisi olarak) aşağıdaki biçimde ayrıştırılmış olur:

ΔP=(ΔG) Büyüme Etkisi + (ΔI) Eşitsizlik Etkisi (31)

1.7. KÜRESEL YOKSULLUĞA İKİ YENİ ANALİTİK YAKLAŞIM

1960'lardan 1980'lerin sonlarına kadar küresel yoksulluğu ve eşitsizliği açıklamak için Kuzey yarımküre ile Güney yarımküre arasındaki gelir farkı kullanılmaktaydı. Bundan dolayı, akademik çevrelerde de kuzey-güney çatışması veya bölünmesi uluslararası finans ve ticaret akımlarını inceleyen bir çok araştırmanın temelini oluşturmakta ydı(Therien,1999,723).

Güney yarım küre çok iyi bilinen homojen bir ülke grubuyken, 1980-90'larda Doğu Asya ülkelerinin ekonomilerinin üstün performansı ve Sahra-altı Afrika'daki ülkelerin ekonomilerinin durgunluğu, geri kalmışlık ile birbirlerine bağlanmış ülkelerin oluşturduğu Güney yarım-küre imajını silmiştir. Örneğin, Meksika ve Güney Kore OECD üyesi olmuş ve Türkiye'de ise Avrupa Birliği ile müzakere sürecine başlanmıştır. Böylece, 1990'lı yıllarda iki kutuplu kuzey-güney bölünmesini haklı gösteren koşullar değişmiş-

tir. Uluslararası sistemdeki değişimlerden dolayı kalkınma sorunu eskisi kadar önem taşımamaktadır. Akademik yayınlarda "Bağımlılık (Dependency)" ve "Emperyalizm" düşünceleri tamamıyla kalkmış ve kuzey-güney araştırmaları gözden düşmüştür.

1995'de Kopenhang'ta Sosyal Kalkınmayla ilgili Birleşmiş Milletler (BM) toplantısında küresel yoksulluk yeniden tanımlanmıştır. Bu süreçte iki farklı ve birbirleriyle yarışan perspektif ortaya çıkmıştır. Bu iki perspektifin amacı gelirin küreselleşmeyle nasıl dağıldığını anlamaya çalışmaktır. Bu perspektiflerden biri "Bretton Woods yaklaşımı" diye bilinmektedir. Bu iyimser perspektife göre, yoksul ile zengin arasındaki uçurum küçülmektedir. Bu görüş büyük uluslararası iktisadi kurumlar (IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü) tarafından savunulmaktadır ve bu yaklaşıma göre küreselleşme entegrasyonu ve ilerlemeyi ifade etmektedir . Diğeri ise "BM Yaklaşımı" olarak bilinen; BM ve BM sistemini oluşturan örgütler tarafından desteklenen; yoksul ile zengin arasındaki uçurumun büyüdüğünü söyleyen ve daha kötümser bakış açısı olan bir perspek tiftir(Therien,1999,727).

1.7.1. "Bretton Woods" Yaklaşımı

Liberal kapitalizmin savunucusu olan Bretton Woods kurumları yapısalcılık (structuralism) ile özdeşleşen kuzey-güney bölünmesinden rahatsızdılar. Bu yaklaşımın savunucusu olan Bretton Woods kurumlarına göre, uluslararası toplum yoksulluğa karşı savaşı kazanmaktadır. Dünya Bankası ve IMF'nin görüşlerine göre, 1990'lı yıllardaki iktisadi koşullar gelişmekte olan ülkeler için çok iyidir.

Uluslararası finans kurumlarının tekrar yoksulluğa odaklanması kuzey-güney perspektifinden farklı yeni bir yaklaşım oluşturmuştur. Dünya Bankası ve IMF yoksulluğun nedenleri olarak dış koşullardan ziyade iç koşulları vurgulamaya başlamıştır. Bu kurumlara göre yoksulluk, her ülkenin kendi koşullarına göre oluşmaktadır. Bu yüzden, yoksullukla mücadele gelişmekte olan ülkelerin hükümetlerinin ve insanlarının sorumluluğudur. Bu yaklaşıma göre, yoksulluğa karşı mücadele hedeflenmiş ülkelerde ve toplumlarda yapılmalıdır; uluslararası iktisadi düzenin kurallarını ve prensiplerini bozacak küresel reformlar istenmemektedir. Dünya Bankası programları tarafından artırılan yiyecek yardımları ve mikro kredi olanakları Bretton Woods yaklaşımının amacını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle bu yaklaşımla hedeflenen, var olan iktisadi düzeni değiştirmek değil, yoksulları bu iktisadi düzene uymalarını sağlamaktır(Therien,1999,729-730).

Bu yaklaşıma göre, yoksulluğun ortadan kaldırılması için piyasayla dost politikalar tek çözüm yoludur. IMF ve Dünya Bankası'na göre özel teşebbüsün geliştirilmesi ve uluslararası iktisadi entegrasyonun güçlendirilmesi yoksulluğa karşı mücadele için oluşturulan programların öncelikleridir. Ülkelerin uyguladıkları reformlarda bulundukları düzeydeki farklılıkların ve uluslararası piyasalara entegrasyon hızlarının büyüme oranlarındaki farklılıklarla yakından ilişkili olması piyasaların serbest bırakılması gerektiğine olan inancı desteklemektedir. Bu kurumlara göre, liberalleşme programlarının başarısı için yapısal uyum sürekli uygulanması gereken bir ilke olmuştur(Therien,1999,730).

Uluslararası finans kurumlarının yoksullukla mücadelede olan iyimserliği Dünya Ticaret Örgütünün çalışmalarıyla da uyum içerisinde olmuştur. Uruguay görüşmelerinin sonucunda, Dünya Ticaret Örgütünün (WTO) kurulması ve 1990'lı yıllarda uluslararası ticaretin yükselişi ticaretin iktisadi büyümenin motoru olduğu düşüncesini güçlendirmiştir. Uruguay görüşmeleri ile gelişmekte olan ülkeler Dünya Ticaret Örgütü'nü benimsemişlerdir.

1980'den 1993'e kadar ticaret yapan en dinamik 15 ülke gelişmekte olan ülkelerdir. Gelişmekte olan ülkelerin dünya ihracatındaki payı 1973'de % 19'dan 1996'da % 24'e yükselmiştir. İmal edilmiş ürünlerde ise 1963'de güneyin payı % 5'ten 1996'da % 20'ye yükselmiştir. Bu başarılardan dolayı Dünya Ticaret Örgütü'ne göre uluslararası yoksullukla ilgili tartışmalar şekil değiştirmiştir. Bu gelişmelerle birlikte kuzey-güney ilişkilerindeki kutuplaşma ve sağırlar diyaloğu ortadan kalkmıştır.

Bretton Woods kurumları küresel gelir dağılımındaki eşitsizliğe yeni bir bakış açısı geliştirmiştir. Bu kurumlara göre, yoksullukla mücadele uluslararası toplum için bir meydan okumadır. Bretton Woods yaklaşımı son 50 yıldır gelişmekte olan ülkelerin elde ettikleri ilerlemeleri olumlu karşılamaktadır. IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütüne göre yoksulluk Güneyin aleyhinde olan asimetrik güç yapısı sonucunda değil, piyasaların yanlış uyarlanması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Böylece, Bretton Woods kurumları Keynezyen politikalardan daha iyi sosyal sonuçlar üreteceğini düşündükleri piyasaların serbestleşmesini(neoliberalizmi) savunmaktadır. Ayrıca, ihtiyacı olan gruplara ve devletlere yardımda bulunan girişimleri desteklemektedirler.

1.7.2. "Birleşmiş Milletler" Yaklaşımı

Küzey-güney ayrımına dayalı perpektifi terk etmek için Birleşmiş Milletler (BM) Bretton Woods kurumlarından daha az istekliydi. BM sistemi çok bölünmüş ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF) gibi kurumların tamamlayıcı katkılarıyla uluslararası yoksulluğun daha güçlü ve bütün bir analizi yapılmıştır. Ancak, Bretton Woods kurumlarına göre BM yaklaşımı daha karamsardır. BM yaklaşımına göre şuanki dünya düzeni siyasi ve ahlaki olarak kabul edilemeyecek bir çelişki üretmektedir. Bazı ülkeler çok büyük refaha ulaşırken diğerlerinde de çok derin bir yoksulluk yaşanmaktadır. Son 50 yıldır dünyada sosyal ve iktisadi alanlarda büyük ilerlemeler olmasına rağmen BM bu büyümenin nimetlerinin eşit dağıtılmadığını vurgu lamaktadır(Therien,1999,733).

BM kurumlarından yoksullukla en çok uğraşan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programıdır (UNDP). Yoksullukla ilgili yaptığı çalışmalarda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı gelir dağılımının ülkeler arasında nasıl farklı dağıldığını göstermiştir. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı uluslararası düzeyde gelirler arasındaki uçurumun arttığını da vurgulamıştır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'na göre 1960 ile 1993 arasında gelişmiş ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki yıllık kişi başına düşen gelir farkı 5.700 ABD dolarından 15.400 ABD dolarına yükselmiştir. Ayrıca, 1960 ile 1994 arasında dünyanın en zengin % 20'sinin küresel gelirden aldığı pay % 70 'den %

86'ya yükselmiştir. Bu arada dünyada en yoksul % 20'lik kesimin aldığı pay %2,3'ten, % 1,1'e düşmüştür. İki grup arasındaki oran 30:1'den (1960) 78:1'e (1994) yükselmiştir. Dünyanın en zengin 447 insanının serveti dünya nüfusunun en yoksul % 50'sinin (yaklaşık 2.5 milyar insan) sahip olduğu gelire eşittir(Therien,1999,733).

BM gelişmekte olan ülkeleri benzer iktisadi kısıtlara sahip homojen bir grup gibi algılamamaktadır. Asya ne kadar yoksul insan barındırsa da BM tarafından bu bölgenin kalkınması artan bir şekilde vurgulanmaktadır. BM Doğu Asya'da ulaşılan büyüme oranlarını bir başarı olarak görmektedir ve 1990'ların ortalarına kadar Asya Bölgesi yoksulluk oranının azaldığı Güney yarım küredeki tek yer olmuştur.

Üçüncü Dünya ülkeleri içerisindeki artan farklılıklardan dolayı eski Kuzey-Güney perspektifi BM yaklaşımı tarafından artık benimsenmemektedir. Ancak, yoksulluk zengin ülkelerde de sıkça rastlanmaktadır. 1990'ların ortalarında UNDP programı OECD ülkelerinde 37 milyon işsiz ve 100 milyon da yoksulluk sınırının altında yaşayan insan bulunduğunu göstermiştir. Başka bir deyişle, zengin ile yoksul arasındaki uçurum ve yoksulluğun zengin ülkelerde de yaygınlaşması bu probleme küresel bir karakter kazandırmış ve tüm ülkeleri etkilemiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluğun içeriğinin birbirinden farklı olması doğaldır. Yoksulluk Güney yarımkürede Kuzeydekinden çok daha şiddetlidir.

BM yaklaşımının geliştirdiği vizyonda ulus-devlet kavramına daha az önem verilmektedir. BM yaklaşımına göre, yoksulluk devletler değil bireyleri etkileyen bir problemdir. Bu yüzden, BM yaklaşımında yoksulluk vizyonu insan merkezlidir. İnsana verilen önemin artması geleneksel kalkınma yaklaşımında bir devrim yaratmıştır.

BM yaklaşımına göre, yoksulluk probleminin iktisadi içeriğinin yanısıra sosyolojik ve ahlaki içeriği de bulunmaktadır. Yoksul bir insan sadece aç değildir, aynı zamanda bastırılmış, alay edilmiş ve aşağılanmıştır. Yoksullukla mücadele artan bir şekilde daha iyi bir sosyal entegrasyonun ve daha etkin bir adalet sisteminin teşvik edilmesiyle birlikte anılmaktadır. BM yaklaşımı Amartya Sen, Partha Dasgupta ve Peter Towsend'in yoksulluğa gelir dağılımının ötesinde bir yaklaşım içeren çalışmalarıyla ortak noktalar içermektedir. BM yaklaşımına göre, yoksullukla mücadele yalnızca iktisadi büyümeyle sınırlı olduğu takdirde yoksulluğa karşı başarı elde edilemez. Yoksullukla mücadele kanunların önünde herkesin eşitliğini ve yaşamlarını etkileyen kararların alınmasında vatandaşların katkılarını talep eden bir sosyal birleşmeye dayanmalıdır(Therien,1999,735).

BM yaklaşımı yoksulluğun küresel bir problem olduğunun altını çizmiştir. BM ve kurumlarına göre küreselleşme olağanüstü bir teknoloji ve iktisadi ilerleme içermektedir. Ancak, bu süreçte eşitsizlikler artmaktadır. BM'ye göre ticaretin serbestleşmesi ve finans piyasalarının açılması devletleri sosyal konularda müdahale etme kapasitelerinden yoksun bırakmıştır. Bu süreç temsil gücü ve sorumluluğu olmayan yeni güç merkezlerinin oluşmasına yol açmıştır. Bu durum düzenlenmeyen bir uluslararası düzen şeklini almıştır. Bu sorunu aşmak için BM uluslararası kurumların demokratikleşmesine ve devletlerin iyileştirilmesine dayalı bir küresel sosyal sözleşme yapılmasını önermektedir. BM're göre, bu sözleşme olmadan insanların güvenliği ve refahı artmayacaktır(T herien,1999,735).

1.8. LİBERAL İKTİSAT VE YOKSULLUK

Liberal iktisat teorisinde yerleşik bir yoksulluk teorisi bulunmamaktadır. Ancak, yoksulluğun liberal iktisat teorisine göre açıklanması dört ilke altında toplanabilir: 1) iktisadi büyüme 2) serbest piyasalar 3) işgücü verimliliği 4) arz ve talep.

Liberal iktisatçılara göre, gelişen bir ekonomide menfaatlerin uyumlu olduğuna dair bir inanış vardır. Kısaca, liberal iktisata göre bir devlet için iyi olan bir gelişme o ülkede yaşayan yoksullar içinde iyidir. Liberal iktisatçılar refah seviyesindeki bir artışın herkes tarafından faydalanıldığını düşünürler. Bu görüşe göre, yoksulluğu azaltmak için ekonominin büyümesine yardımcı olmak gerekir(Brady,2003,372).

Liberal iktisatçıların iktisadi büyümeye, sanayileşme ve modernizasyona karşı iyimser bir güvenleri bulunmaktadır. Bu inanışa göre, iktisadi büyüme göreli yoksulluğu azaltmaktadır. Milton Friedman'a göre, kapitalist toplumlardaki ilerlemeler eşitsizlikte bir azalmaya yol açacaktır. Friedman'a göre, iktisadi büyüme yoksulluğun azalması için gerekli ve önemli bir mekanizmadır(Brady,2003,372).

Liberal iktisata göre refahın artması için en etkili sistem serbest piyasalardır. Uzun dönemde yoksulluğun azalması için en iyi sistem serbest piyasa kapitalizmidir. Klasik liberaller rekabetçi piyasaların etkin olduğuna ve devlet müdahalesinin ise etkin olmadığına inanırlar. Milton Friedman'a göre, kapitalizm alternatif sistemlere göre daha az eşitsizliğe ve yoksulluğa yol açmaktadır. Friedman'a göre, eğer yoksullukla mücadele hedeflenecekse piyasalar korunmalı ve devlet müdahalesi azaltılmalıdır (Brady,2003,372-373)

Liberal iktisatçılara göre, refah devleti başlangıçta yoksulluğu azaltsa da uzun dönemde yoksulluğu arttırır ve derinleşmesine yol açar. Bu düşünceye göre, refah devleti üretken değildir ve serbest piyasaların tüm potansiyeli kullanmalarına müsaade etmez.

Galbraith'a göre, serbest piyasaların savunulması ve refah devletinin küçültülmesi gerektiği çoğu iktisatçı tarafından savunulmaktadır. Refah devletine yapılan eleştirilere göre, refah programları çalışmayı azaltır ve bağımlılığa, yoksulluğun derinleşmesine ve yoksulluk süresinin uzamasına yol açar(Brady,2003,375).

Liberal görüşe göre, eğer bir işçi daha üretken ise kazancı artar ve yoksul kalma olasılığı azalır. Bir ülkedeki ortalama işçi verimliliği iş gücündeki yoksulluğun büyüklüğünü gösterir. Ayrıca, artan işgücü verimliliği ikitisadi büyümeye yol açarak dolaylı olarak yoksulluğu azaltır. Verimliliği arttırmak için liberal iktisata göre beşeri sermayenin beceri kazanması ve eğitilmesi gerekir.

Alfred Marshall'a göre, bir ülke becerisi düşük olan işgücü arzını azaltmalıdır. Ülkenin ortalama gelirinin daha hızlı artması için eğitim düzeyi yükseltilmelidir. Marshall'a göre, yoksul ailelerin çocuklarının eğitilmesi sosyal sınıf olarak yükselme şanslarını da arttırır(Brady,2003,377). Çağdaş liberal iktisatçılara göre, yoksulluğu azaltmak için işsizlik oranının azaltılması ve yoksullara istihdam için daha çok fırsat yaratılması gerekir. Bu iktisatçılara göre, yoksulluğun en önemli göstergesi işsizliktir.

Özetlemek gerekirse, liberal iktisat modeline göre iktisadi büyümenin yoksulluk üzerinde negatif etkisi bulunur. İkincisi, serbest piyasalara yapılan devlet müdahalesi yoksulluğu arttırır. Üçüncüsü, artan işgücü verimliliği yoksulluğu azaltır. Dördüncüsü, işsizlik yoksulluğu arttırır. Bu perspektif ileri kapitalist demokrasilerde yoksulluğu açıklamak için kullanılmaktadır(Brady,2003:380).

1.8.1. Etkinlik-Eşitlik İkilemi (Efficiency vs. Equity Debate)

Son yıllara kadar eşitsizlik alt sınıfların daha çok çalışmasını teşvik edecek bir motivasyon kaynağı olarak görülmekteydi. Toplumdaki eşitsiz gelir dağılımından böylece herkes faydalanabilmekteydi. Bu görüşe göre, eğer herkes eşit miktarda para kazansaydı daha çok çalışmak için bir motivasyon kalmazdı. Neoklasik teoriye göre, bu ilişki daha etkin bir toplumda yaşama isteğiyle daha eşit gelir dağılımına sahip bir toplumda bulunma arzusu arasında bir gerilim oluşturmaktadır. Bu düşünceye göre, eğer toplum daha çok eşitlik istiyorsa o zaman daha çok çalışanlar ve yatırım yapanlar için bir motivasyon kalmayacaktır(Varoufakis,1998,251).

Liberal düşünürlere göre, Adam Smith'in düşündüğü şekilde yüksek büyüme oranlarına sahip dinamik bir ekonomi toplumdaki herkes için yararlı olacaktır. Ancak, küçük bir pastayı topluma dağıtmaya çalışan bir devlet başarısız olacaktır. Hatta, liberal düşünürlere göre devletin müdahalesi çok çalışmayı ve yatırımı önleyerek dağıtılacak pastanın küçülmesini sağlayacaktır. Yani, liberal düşünürler zor bir ikilemle karşıya kalmışlardır.

Üç yüz yıldır etkinlik(büyüme)-eşitlik(gelir dağılımı) ikilemi liberal siyaset ve iktisat biliminde tartışılmaktadır. Muhafazakar düşünürler etkinliğin (büyüme) daha önemli olduğunu ve eşitsizliği (adil olmayan gelir dağılımını) uzun dönemde büyümenin, daha çok zenginlik üretmenin bir bedeli olarak görmektedirler. Bu düşünürlere göre, devlet ancak bir kimsenin geliri çok düştüğünde müdahale etmelidir. Ayrıca, yapılan müdahale bu insanın tekrar çalışma motivasyonunu yok etmemelidir. Buna karşın, çoğu liberal düşünüre göre devletin eğitim ve sağlık gibi piyasaya bırakılmayacak hizmetleri üretmesi de gerekmektedir(Varoufakis,1998,252).

Çağımızın iki liberal düşünürü olan Nozick ve Rawls'un insanların mutlu olarak yaşayacakları bir toplumun nasıl olması gerektiği hakkında görüşleri günümüzde çok geçerlidir. Nozick'e göre adil bir toplum herkesin eşit olarak kabul edildiği ve insan haklarının korunduğu bir toplumdur. İyi ve rasyonel bir devlet sınırlarını bilen ve vatandaşlarının hayatını koruyan bir devlet olmalıdır. Bu devlet toplum içerisinde öncelikle güvenliği, kanun ve düzeni sağlamalıdır. Bu sayede bireyler özgürce yaşayabilmeli, çalışabilmeli ve ilişkiler kurabilmelidir. Diğer bir liberal düşünür olan Rawls'a göre ise adil bir toplumda gelir dağılımının adil olması önemlidir. Nozick'e göre ise adil bir gelir dağılımı üzerinde durulmaması gereken bir durumdur. Çünkü, adil bir toplum için gelir dağılımını düzeltmeye çalışmak toplumda bireysel özgürlüklerin kısıtlanmasına ve huzursuzluğa yol açacaktır(Varoufakis,1998,267-268).

1.8.2. Rawls'un Dağıtımda Adalet Teorisi

Rawls'a göre, bir toplumda insanların sosyal konumlarının seçiminde bir belirsizlik bulunduğunda, özel çıkarlara en uygun seçim iyi bir toplum seçmektir. Bu toplumda herkesin refah ve mutluluk için şanslarıençoklanır. Sosyal konumlarımızdaki bu belirsizlik bizi kamu çıkarlarını düşünmeye zorlamaktadır.

Tablo 1-5: Rawls'un Adalet Teorisi: Numerik Bir Örnek

	Birinci Dağılım	İkinci Dağılım	Üçüncü Dağılım
A Grubu	20	140	100
B Grubu	20	25	26
C Grubu	20	15	24
Kişi Başına Düşen Gelir	20	60	50

Kaynak: (Varoufakis,1998,259)

Rawls'a göre, eğer sosyal konumumuz ile ilgili bilgimiz yoksa, birlikte bir grup olarak nasıl bir rasyonel seçim yapmamız gerektiğini Tablo 1-5'de görmekteyiz. Eğer, ikinci dağılım geçerliyse bu dağılımı birinci ve üçüncü dağılımla karşılaştırmamız gerekir. A grubundakilere göre ikinci dağılım mükemmeldir. Birinci veya üçüncü dağılıma kayılırsa, A grubundakiler 120 veya 40 birim kadar para kaybedecektir. C grubundakilere göre ise ikinci dağılım adil değildir. Rawls'a göre, insanların sosyal konumlarıyla ilgili belirsizlik bulunduğunda en iyi dağılım en yoksul olanın geliriniençoklayan dağılımdır. Bu prensibe "maximin" prensibi denilmektedir. Bu prensibe göre üçüncü dağılım en iyi dağılımdır. Çünkü birinci dağılımda C grubu 20, ikinci dağılımda 15, üçüncü dağılımda ise 24 kazanmaktadır. Çünkü bir gün insanların şansı dönebilir ve toplumda en az itibarlı konuma gelebilirler. Bu yüzden, rasyonel bir insan en kötü konumda olanların da en iyi duruma yükselmelerini istemek zorundadır(Varoufakis,1998,259-260).

Maximin ilkesi iktisat politikası açısından değerlendirildiğinde devletin zenginleri vergilendirmesi gerekir. Yani, eğitim ve sağlığı içeren bir sosyal güvenlik ağı ile zenginlerden aldığı vergileri de yoksullara transfer etmesi gerekir. Ancak, bu yeniden dağıtım etkinliği(büyümeye) azaltmaya başlarsa devlet müdahalesinin sınırlarına ulaşılmış demektir(Varoufakis,1998,263).

Rawls'a göre gelir, eğitim ve sağlık koşulları, özgürlükler ve haklar gibi temel mallarda (primary goods) adil olmayan bir dağılım rasyonel değildir. Rasyonel bir toplum adaleti sağlayacak pro-aktif bir devlet ister. Rawls'a göre yeteri kadar rasyonel olan bireyler de bunu istemek durumundadır. Rawls' a göre, rasyonel bir insan başkalarının bakış açısına sahip olan bir insandır. Bu düşünce Immanuel Kant'ın rasyonalite düşüncesine yakındır.

Rawls'a göre, devlet piyasa başarısızlıklarını veya adil olmayan gelir dağılımını düzeltmek zorundadır. Bu da fayda kavramından daha da ötede adaletle ilgili bir olgudur. Böylece, rasyonalite ve adalet (etkinlik ve eşitlik) kavramları birlikte kullanılmıştır. Rawls, rasyonel bir toplumun sosyal adalet ilkeleriyle yönetilmeyi seçeceğini göstermiştir (Varoufakis,1998,265).

Amartya Sen ise Rawls'un gelir, eğitim ve sağlık koşulları, özgürlükler ve haklar gibi temel mallara (primary goods) dayanan etik yaklaşımını eleştirmektedir. Çünkü temel mallar (primary goods) insanoğlunun değerli amaçlarına ulaşmasını sağlayan birer araçlardır. Bu yaklaşım Sen'e göre insanların birbirlerinden çok farklı özelliklere sahip olduğu gerçeğini yadsımaktadır. İnsanlar cinsiyet, yaş, kalıtımsal donanım gibi özellikler bakımından birbirlerinden çok farklıdırlar. Birbirlerinde çok farklı özelliklere sahip insanlar arasında temel malların eşit dağılımı için uğraşmak daha büyük eşitsizliklere yol açmaktadır. Rawls'un bu yaklaşımı özürlülerin, yaşlıların ve hasta insanların özel durumlarını da ihmal etmektedir. Bu yüzden Amartya Sen daha adil olduğunu düşündüğü Kapasite Yaklaşımını geliştirmiştir(Crocker,1992,595-596).

1.9. AMARTYA SEN'İN YAKLAŞIMI

1.9.1. Geleneksel Refah İktisadına Yaptığı Eleştiriler

Sen'in çalışmalarında en önemli unsur insan kapasitesinin geliştirilmesidir. Sen'e göre iktisat teorisi , insanlara sunulan imkanların sayının arttırılması ve insanların kapasitelerinin geliştirilmesiyle ilgili olmalıdır. Ancak, bu yaklaşım geleneksel iktisat teorisinin karşısındadır. Çünkü, geleneksel iktisat teorisine göre daha çok malı etkin bir şekilde üretmek ve faydayı maksimize etmek önemlidir(Sen,2005,3-4).

Geleneksel refah iktisadı teorisi rasyonalite varsayımıyla başlamaktadır. Bu varsayıma göre, insanlar rasyonel biçimde fayda ençoklaması yaparlar. Bu düşünceye göre, tüm insanlar çok rasyonel davranırlar. Her yaptıkları davranışın sonuçlarını ve bu davranışlar sonucunda da elde edecekleri faydayı tahmin etmeye çalışırlar. Bu analize göre insanlar özgürce hareket ederlerse ve isteklerine göre mal değiştirirlerse Pareto Optimum sonuca ulaşırlar. Pareto Optimum dengedeyken biri daha kötü bir konumda bırakılmadan diğer insan daha iyi konuma gelemez(Pressman ve Summerfield,2000,92; Sen,2005:10).

Ancak, geleneksel iktisat teorisine göre insanlar arasında elde edilen faydalar kıyaslanamaz. Bunun sonucunda iki insan arasında bir insandan diğerine malları tekrar dağıtarak toplam refahı arttıramayız. Çünkü, bu iki insanın sahip olduğu faydayı ölçemeyiz. Yeniden dağıtım sonucunda birisinin çok değer verdiği bir şey alınıp daha az kazanç sağlayacak diğer insana verilebilir. İnsanların elde ettikleri faydayı ölçmek mümkün olmadığı için herhangi bir yeniden dağıtımın iktisadi refahı arttıracağını bilemeyiz. Fakat bu yaklaşıma göre, mefaatleri doğrultusunda insanları özgürce mal değiştirmelerine izin verilirse ulaşacakları refahının maksimum olacağı düşünülmektedir.

Sen iktisat teorisinin bu yaklaşımını eleştirmiştir. Birincisi, Sen'e göre fayda ençoklaması ilkesi insanların nasıl davrandığını iyi tanımlayamamaktadır. Örneğin, bireyler seçimlerde oy kullanmaktan bir kazanç beklemezler. Bir oyun seçim sonucunu etkilemesi çok küçük bir ihtimaldir. Buna rağmen, çoğu insan düzenli olarak seçimlerde oy verir. Sen'e göre fayda ençoklaması ilkesi insanların oy vermelerinin gerçek nedeni olamaz. İnsanlar oy verirler çünkü tercihlerinin dikkate alınmasını ve özgür bir ortamda yapılan seçimlerde bulunmak ve demokratik bir sürecin parçası olmak isterler. İnsanların bu arzuları fayda ençoklamasına dayalı geleneksel iktisat analizinde yer almaz(Pressman ve Summerfield,2000,93).

Sen, insan davranışını açıklamak için daha geniş bir perpektifin kullanılmasından önemli sonuçlar doğacağını belirtmiştir. İnsanlar yaptıkları işte maddi ödüller ve cezalar büyük olduğu için daha çok çalışmazlar, fakat önemli bir hedefleri olduklarında ve o hedefe adanmışlık duygusundan dolayı daha çok çalışırlar. Ayrıca, bir işte çalışmak maddi olanakların yanı sıra sosyal ilişkiler, beceriler ve psikolojik olarak rahatlama sağlar. Bu yüzden işsizlik sağlık problemlerine, intihar ve ölüm olaylarına ve psikolojik rahatsızlıklara, aile bağlarının zayıflamasına ve boşanmalara yol açar (Pressman ve Summerfield,2000,93).

Sen'in geneksel refah teorisine yaptığı ikinci eleştiriye göre, insanlar seçim yaparken sosyal yönler ve insanlar arasındaki ilişkiler göz önünde bulundurulmamaktadır. Örneğin, yemek yediğimiz masada son parça tatlıyı almayız. Halbuki, tatlıyı yemek bana büyük bir mutluluk sağlayacaktır. Fakat, son parça tatlıyı alırsam masada oturan diğer insanların benim hakkımda ne düşünecekleri benim için önemli olabilir. Bu örneğe göre, insanların mutluluğu sadece sonuçlara bağlı değildir. İnsan ilişkileri ve süreçler sonuçlar kadar önemlidir ve bu noktalar geleneksel iktisat düşüncesinde önemsenmemektedir. Diğerlerine duyulan sempati, adanmışlık, ve sosyal ilişkilerde bulunan karşılıklı bağımlılıklar iktisatçıların analizlerinde bulunmayan, fakat insan mutluluğuna katkıda bulunan ve insan davranışını anlamamıza yardımcı olan kavramlardır(Pressman ve Summerfield,2000,93-94).

Sen'in yönelttiği üçüncü eleştiriye göre yoksulluktan, hastalıktan, zulümden veya geleneklerden, törelerden dolayı insanlar sahip olduğu imkanları kullanmakta sınırlanmış olabilirler. Örneğin, okula gitmemiş bir insan okula güvenmeyebilir ve daha fazla eğitimle ilgili seçimleri red edebilir. Fakat, durumlarına alıştıkları için okuma ve yazma becerileri olmasa bile yoksun olduklarını düşünmeyebilirler. Hatta, bu durumdan dolayı mutlu olduklarını bile düşünürler. Örneğin, eğitim alamamış ve yoksul olan çoğu kadın da yoksulluk içerisinde yaşamalarına rağmen mutlu olduklarını sanmaktadırlar(Sen,2005,10).

Sen'in dördüncü eleştirisine göre, standart refah iktisat teorisinin analiz birimi bireylerdir. Geleneksel teori otonom bireyler varsayar ve bu bireylerin nasıl davrandığının teorisini oluşturur. Fakat, insanlar aileler kurarlar. Hane halkındaki insanların mutluluğu toplam hane halkı gelirine ve hane halkı içerisinde kaynakların nasıl dağıldığına bağlıdır. Aileden biri çoğu kaynakları ve bu kaynakların aile içerisinde dağılımını kontrol ediyorsa sonuçlar optimal olmayabilir(Pressman ve Summerfield,2000,94;Sen,2004,266-268).

Sen'in beşinci eleştirisine göre piyasada alınıp satılmayan bir sürü şey fayda ve zarar sağlamaktadır. Güneşin batışı, iyi arkadaşlar ve büyük bir aile faydayı arttırırken, suç, çevre kirliliği ve sosyal huzursuzluk ise faydayı azaltır. Geleneksel refah iktisat teorisi insan refahına katkıda bulunan bütün bu unsurları göz önünde bulundurmaz.

Sen'in altıncı eleştirisine göre pareto optimum koşulunu bir refah kriteri olarak kullanmak bazı problemlere yol açar. Örneğin, bazı durumlar pareto optimal iken katlanılması çok zor sonuçlara yol açabiliyor olabilir. Mesela bir kaç kişinin zengin olduğu, fakat diğer herkesin açlıktan öldüğü bir durum pareto optimal olabilir. Çünkü bu durumda çok zengin olan bireylerden para alınmadan ve onların faydası azalmadan diğerlerinin

durumları düzelmez. Sen'e göre ise, insanlar arasındaki faydalar kıyaslanamasa da çok zenginlerden para alınıp açlıktan ölenlere verilmesi toplam refah düzeyini yükseltir. Geleneksel refah iktisat teorisinin bu sonuca ulaşamaması bu yaklaşım için bir sınırlama getirmektedir(Pressman ve Summerfield,2000:95).

Sen, Arrow'un imkansızlık teoremini (impossibility theorem) aşmak ve önemli konularda sosyal seçimler yapabilmek için bir kurallar kümesi geliştirir. Sen'e göre bazı durumlarda insanlar arasında faydaların kıyaslanmasına izin verilmelidir. Ayrıca, insanların zihin durumları arasında kıyaslamalar yapmadan onları neyin mutlu/mutsuz ettiğine kısmi kıyaslamalar yaparak bakılabilir. Bu tür kıyaslamaların yapılabilmesi için anketlere, harcama biçimlerine ve diğer bilgi sağlayacak yöntemlere başvurulabilir. Bu tür yöntemlerden elde edilen veriler ile insanların fayda düzeyi düşüncesine başvurulmadan göreceli yoksunluk hakkında sonuçlar çıkarılabilir (Pressman ve Summerfield,2000,96;Sen,2004,340-341).

1.9.2. Yetkiler ve Kapasiteler (Entitlements and Capabilities)

Faydacı yaklaşımın ötesine geçebilmek için Sen önce temel ihtiyaçlar prensibini adapte etmiştir. Bu yaklaşımın öncüsü 1970'lerin sonlarında ve 1980'lerin başlarında kalkınma iktisatçısı Paul Streeten'dır. Bu yaklaşım insanların temel ihtiyaçları karşılanmadığında, yaşamlarının nasıl olacağına dikkat çekmektedir. Çünkü, yiyecek bulamayan insanlar açlıktan ölürler; sağlık hizmetleri ve temiz suları bulunmayan insanlar ise hastalanırlar; yeterli barınma ve giyim olmadığı durumlarda ise hayat çekilmez olur. Temel ihtiyaçlar yaklaşımına göre, kişi başına düşen gelir iyi bir gösterge değildir. Çünkü, gelirin nasıl dağıldığı hakkında bilgi vermez ve yalnızca yoksulların gelirlerinin arttırılması refahın artması için yeterli olmaz. Daha önemlisi, bu gelir temel ihtiyaçların sağlanmasında kullanılabilecek midir? Temel ihtiyaçlar yaklaşımında herkesin temel ihtiyaçlarını karşılayacak mal ve hizmetlere erişiminin bulunması çok önemlidir. Bu en temel yetki (entitlement) olarak görülür(Pressman ve Summerfield,2000,96).

1980'lerde Sen temel ihtiyaçlar yaklaşımını geliştirmeye ve genişletmeye çalışmıştır. Bu çalışma üretim ve değişim yetkilerinin (entitlements) ayrımıyla başlar. Üretim yetkileri bir insanın nasıl mal ve hizmet üreteceğinden başlar. Örneğin, küçük çiftçiler yetiştirdikleri ürünleri tüketmek veya satmak için üretim yetkileri bulunur. Ancak, işçilerin yalnızca maaşları ve maaşlarıyla satın alacakları mallar için yetkileri bulunur. Bir doğal afet olduğunda ücretli işçi gelirinden mahrum olurken çiftçi hala yiyecek sıkıntısı çekmez.

Değişim yetkileri mal ticareti yapabilmeye dayalı olarak mallar üzerinde kontrol haklarının bulunmasını içerir. Ticaret, takas veya mal ve hizmetlerin üretimine yardım edilmesinden elde edilen parayı kullanarak yapılır. Değişim yetkileri bir insanın sahip olacağı ve tüketeceği mallar kümesini genişletir. Çoğu durumda ücretle geçinenler satın alacakları mallara karşı kazandıkları parayı ödemek zorundadırlar. Bundan dolayı, ücretle geçinenler önce malını satmak veya takas etmek zorunda olan çiftçinin sahip olduğundan daha fazla mal üzerinde kontrolu olur(Pressman ve Summerfield,2000,96).

Sen farklı türde yetkiler tanımlayarak üretimin ençoklanmasından daha geniş kapsamlı konulara değinebilmiştir. Bu yaklaşımı ile Sen dağıtım konularına, üretim ilişkilerine ve insan haklarına odaklanabilmek için fırsat bulmuştur. Fakat bu yaklaşımında cevaplanmadık bir sürü soru kalmış ve eleştiriler almıştır. Örneğin, temel ihtiyaçlar neledir? Her zaman herkes için aynı mıdır? İnsanlar için tüketimin temel bir seviyede veya üstünde mi olmasını istiyoruz? Yetkileri ne belirler? Eğer eşitlik isteniyorsa, neyin eşitliğidir? Bu sorular ile Sen dikkatini mallardan daha çok insanlar üzerinde toplamıştır. Bu sorulara cevabı fırsat eşitliği olmuştur. Sen'e göre önemli olan insan geliriyle ne satın alabilir değil, ne yapabilir olmalıdır. 1980'lerin sonunda ve 1990'lar süresince Sen bu görüşü geliştirmiş ve yapılan eleştirileri cevaplandırmıştır.

Sen, hayatta asıl önemli olan şeyin ne olduğu üzerine dikkatini toplamıştır. Bu şekilde kapasite kavramına ulaşabilmiştir. Kapasite bir insanın ne olabileceğini veya ne yapabileceğini içerir: İyi beslenebilmek, ölümden kaçabilmek, okuyabilmek, yazabilmek, haberleşebilmek, toplum içerisinde bulunabilmek, utanmadan insanlar arasında bulunmak gibi. Temel ihtiyaçlar bunun bir kısmını oluşturur. Fakat, kapasite daha geniş bir kavramdır(Pressman ve Summerfield,2000,97).

Bu perspektife göre, insanlar yemek yiyebildikleri, okuyabildikleri ve oy verebildikleri için refahları artar. Okur-yazarlık fayda sağladığı için değil, insan okuduğunda diğer insanlardan farklı olduğu için önemlidir. İnsan yemeği sevdiği için değil, sağlığı ve yaşam için gerekli olduğu için yer. İnsanlar faydalarını arttırmak için oy vermezler, demokrasiye önem verdikleri için oy verirler.

İnsanların sahip olduğu seçeneklerin sayısı arttıkça ve seçenekler arasında özgürce seçim yapabilme hakkı olunca insanların refahları artar. Özgürlüklerini kazanan kölelerin veya baskı altında olan bir evlilikten kurtulanların gelirleri ve güvenlikleri az bile olsa refahları artar. Benzer şekilde bir tüketici alternatifi olmayan bir mal alıyorsa, tüketiciye daha çok seçenek sunulduğunda daha çok mal almasa bile tüketicinin refahı artar. Yaşam standardı düştüğünde faydacı yaklaşıma göre insan refahı azalır. Ancak, kapasite yaklaşımına göre daha büyük özgürlük ve seçenekler ile refah artabilir(Pressman ve Summerfield,2000,97).

1.9.3. Kapasite Yaklaşımının Uygulanması

Kapasite yaklaşımının bir çok uygulaması ve iktisat politikası açısından önemli sonuçları bulunmaktadır. Kapasite yaklaşımı kalkınma iktisadı alanında temel değişikliklere yol açmıştır. Kalkınma paradigması iktisadi büyüme odaklıyken, insan odaklı olarak değişmiştir. Büyüme daha çok üretim demektir, ancak bu süreçte üretim ve tüketim yapan insanlara ne olduğunun önemi yoktur. İnsanın mutluluğu insanların kapasitelerinin genişlemesine bağlıdır. İktisadi büyüme ise kişi başına geliri ve üretimi arttırır. Kapasite yaklaşımı açısından kalkınma insanlar daha çok şey yapınca gerçekleşir, daha çok mal alınca değil. İktisadi kalkınma daha çok insanın oy vermesi, okur-yazarlık oranının yükselmesi, ortalama okullaşma oranının yükselmesi ve yaşam beklentisinin artmasıyla gerçekleşir. Böylece, iktisadi kalkınmanın hedefi bireylerin seçeneklerinin veya fırsatlarının genişlemesi ve insanlara daha çok pozitif özgürlük sağlanmasıdır(Pressman ve Summerfield,2000,98;Sen,2005,7-8).

Sen'e göre, cinsiyet ayrımı konuları kalkınma sürecinin bir parçasıdır. Çünkü, az gelişmişlik kadını ve erkeği eşit etkilemez. Sen, gelişmekte olan ülkelerde ebeveynlerin erkek çocuk tercih etmelerinin kadınlara karşı bir cinsiyet ayrımcılığına yol açtığını göstermiştir. Tüm aileler sınırlı gelirlerini nasıl harcayacakları konusunda sürekli kararlar vermek zorundadır. Aile üyeleri arasında gelirin nasıl paylaşılacağı da önemli bir karardır. Zengin aileler için bu kararlar çok önemli değildir; ancak, yoksul aileler için ölüm kalım kararlarıdır. Çünkü, yeteri kadar yiyecek alamayan ve hasta olduğunda sağlık hizmetine ulaşamayan aile üyeleri ölmektedir(Pressman ve Summerfield,2000,98;Sen,2004,129).

Sen kadınlara karşı eşit olmayan davranışların sonuçlarını göstermiştir. Daha gelişmiş ülkelerde her 100 erkek için 105 kadın bulunmaktadır. Sahra Altı Afrika'da bile her 100 erkek için 102 kadın vardır. Ancak, Çin ve Hindistan'da her 100 erkek için 94-96 kadın vardır. Eğer kadınlara karşı cinsiyet ayrımcılığı yapılmasa bu ülkelerde her 100 erkek için 100-105 kadın olurdu. Eğer, kadınlar aileleri tarafından erkeklerle eşit tutulsaydı, bugün 100 milyon daha fazla kadının hayatta olacağı hesaplanmıştır (Pressman ve Summerfield,2000,98;Sen,2004,150-153).

Bu analizden çıkarılan sonuçlara göre, kalkınma projeleri kadınlara yardım etme odaklı olursa daha etkin olmaktadır. Örneğin, Hindistan'da kızların doğrudan beslendiği programlar ailelere evlerinde tüketmek üzere yapılan yiyecek yardımlarından daha etkin olmaktadır. Evin dışında iş temin edilen kadınların aile içerisindeki statüleri yükselmektedir. Bunun sonucunda aile içerisinde pazarlık güçleri artmakta ve daha çok kaynak almaktadırlar. Yapılan çalışmalara göre, kadınların kendi paralarını kazanmaları sonucunda hem kadınların hem de çocukların refahı armaktadır(Sen,2004,259-263).

Sen'in çalışmalarından önce çoğu kalkınma iktisatçısına göre kıtlıkların nedeni yetersiz yiyecek üretimidir. Kıtlıkların nedeni yetersiz yiyecek üretimi olduğu gibi yetersiz ve eşit olmayan dağıtım mekanizmaları sonucunda gerçekleşmektedir. Sen'e göre kıtlıkların asıl nedeni dağıtım problemleridir. Sen'in yaptığı çalışma kıtlıkların arz yönlü problemlerden değil, dağıtım problemlerinden kaynaklandığını göstermektedir(Pressman ve Summerfield,2000,99).

Sen, Dreze ile birlikte demokratik ülkelerde veya bağımsız medyanın bulunduğu ülkelerde kıtlıkların olmadığını göstermiştir. Çin, Hindistan'a göre açlık problemine karşı daha başarılı olmasına rağmen, Hindistan bağımsızlığını kazandıktan sonra hiç kıtlıkla karşılaşmamıştır. Fakat, 1958-61 yılları arasında Çin'de bir kıtlık felaketi yaşanmış, 15-30 milyon insan hayatını kaybetmiştir. Sen'e göre, Sahra-Altı Afrika'da bulunan otoriter yönetimler örneğin, askeri rejimler kıtlıklara karşı daha duyarsızdırlar ve daha çok kıtlık yaşamışlardır. Kıtlıkların yaşanmaması demokratik ortamların yol açtığı daha çok üretimden değil, seçmen baskısından çekinen demokratik hükümetlerden kaynaklanmaktadır. Özgür basını olan ülkelerde kıtlıkların olma olasılığı daha azdır. Medya ürün hasadındaki problemleri veya açlıktan, hastalıktan ölenleri kamuoyuna duyurunca hükümet insanların yardımına koşmaktadır(Pressman ve Summerfield,2000,99-100;Sen,2004,246-247).

Sen'e göre, gelirin dışında insanlara fayda sağlayan bir çok unsur bulunmaktadır. Örneğin, çok hasta fakat zengin bir kimse geleneksel yaklaşıma göre yoksul sayılmaz. Fakat, kapasite yaklaşımına göre yoksunluk belirli bazı kapasitelerin eksikliğini ifade eder. Bundan dolayı varlıklı fakat hasta bir insan yoksul sayılabilir.

Geleneksel yoksulluk ölçümlerinde ailelerin refahının belirlenmesinde eşdeğerlik ölçeğinin (equivalence scale) kullanılmasında da problemler doğmaktadır. Eğer, ailede bir kişi gelir kazanıyorsa, aile kaynaklarının dağılımında bu kişinin diğer aile fertleri üzerinde büyük gücü bulunmaktadır. Ailenin diğer fertleri eşit pay almayabilir. Ancak aile reisinin çok iyi ve başkalarının iyiliğini düşünen biri olduğu varsayımı yapıldığında (diğer iktisadi varsayımlarla çelişki oluştursa da) eşdeğerlik ölçeği kullanılır; tüm aile fertlerinin refahının aynı olduğu kabul edilir. Aile bireyleri her zaman birbirlerine karşı tam anlamıyla yardımsever değildir; bazen birlikte çalışırlar, bazen de aile içerisinde kaynakların paylaşılması için kavga ederler. Ayrıca, ailelerin istekleri yaşadıkları çevreye, sosyal iklime (suç oranlarının yüksek olması gibi) geleneksel tüketim biçimlerine göre değişir. Hatta aynı demografik özelliklere sahip olsalar bile bir yoksulluk çizgisi tüm ailelere uymaz(Pressman-Summerfield,2000,100).

Bütün bu gelişmeler ışığı altında Sen 1970'lerde kendi endeksini geliştirdi. Bu endeks, yoksul ailelerin oranını ve yoksul ailelerin yoksulluk sınırının ne kadar altına düştüğünü birlikte dikkate alıyordu. Bu endekste en büyük ağırlık yoksulluk sınırının en altındakilere en çok yoksul olanlara verilmekteydi. Sen endeksinin iktisat politikası açısından önemli sonuçları olmuştur. Bu endekse göre, yoksulluk sınırının hemen altındakilere yardım eden politikalar yoksulluğu azaltmada başarılı olamaz. Bu anlayışa göre, yoksulluğu azaltmak en çok yoksul olanlara, yani en çok yardıma muhtaç olanlara yardım etmekle mümkün olur(Pressman ve Summerfield,2000,100).

Sen'e göre gelir bir amaca ulaşmamızı sağlayan bir araçtır. Amacımız insan kapasitesinin genişlemesidir. Sen, yıllarca insanlara sunulan temel fırsatları gösterecek bir endeks üzerinde çalışmıştır. Böyle bir endeks Sen'e göre insan refahını gösteren anlamlı bir ölçüm aracı olacaktır. Ayrıca, bu ölçüm ülke içerisinde farklı zaman dilimlerinde kalkınmayla ilgili daha çok bilgi içerecektir. Sen, Birleşmiş Milletler'de İnsani Gelişme Endeksinin (İGE) geliştirilmesinde danışman olarak çalışmıştır. Bu endeks Dünya Bankası'nın yayınladığı Dünya Kalkınma Raporuna (World Development Report) alternatif olan İnsani Kalkınma Raporunda (Human Development Report) 1990 yılından itibaren yayınlanmaktadır. Daha sonra, İnsani Kalkınma Raporunda cinsiyet eşitsizliğini gösteren Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi (TBGE) ve Toplumsal Cinsiyet Bazında Yetki Endeksi (TBYE) 1995 yılından itibaren yayınlanmaktadır. İnsani Gelişme Endeksi (İGE) ve diğer kardeş endeksleri farklı ülkelerin temel kapasitelerinde kalkınmanın başarı oranını ölçmek amacıyla kullanılmaktadır(Pressman ve Summerfield, 2000,101;Jahan,2005,152-159).

Eğer, ülkeler gelire ve gelirdeki büyümeye odaklanırsa iktisat politikaları sadece iktisadi büyümeyi destekleyecektir. Bu durumda, gelir dağılımıyla ilgili konular önemsiz olur, eğitime önem verilmez, çevre ihmal edilir ve uzun dönemli büyüme de unutulur. İnsani Gelişme Endeksleri ülkelere, tüm vatandaşlara eğitim ve sağlık, sürdürülebilir

çevre ve sürdürülebilir bir yaşam standardı gibi farklı amaçlara yönlendirecek iktisat politikaları uygulamalarını önerir(Jahan,2005,152-155).

Özetle söylemek gerekirse, Sen neoklasik iktisadı eleştirmekle kalmamış aynı zaman da daha gerçekçi varsayımları olan daha iyi bir teori kurmaya çalışmıştır. Sen'e göre sosyal ilişkiler ve insan potansiyeli önemlidir; bunlar piyasa da alınıp satılamaz. Ayrıca, insan potansiyelinin yaratılmasıyla toplumda ve aile içerisinde refahın artacağını göstermiştir. Sen'e göre insan kapasitelerinin geliştirilmesi iktisadi büyümenin gerçek amacı olmalıdır. Böyle bir perspektif iktisadi analizin genişlemesini gerektirir. Sen'e göre, insanlar yalnızca faydaençoklaması yapan rasyonel varlıklar değildir; insanlar çevreleri tarafından şekillenen ve değerli bir özleri olan varlıklardır. Sen'in oluşturduğu perspektife göre, iyi bir performansı olan bir ekonominin amacı daha çok mal ve hizmet üretmek olmamalıdır; erkeklerin ve kadınların birlikte yaşamlarının iyileştirilmesini sağlamak olmalıdır(Pressman ve Summerfield,2000,102; Sen,2006,30-35).

1.10. GENEL DEĞERLENDİRME

Yoksulluğun çok boyutlu bir problem olarak incelenmesi günümüzde akademisyenler tarafından kabul edilmiştir. Yoksulluk tanımları da içerdiği boyutlar arttıkça genişlemektedir. Günümüzde yoksulluğu açıklamak için başlıca dört tane yaklaşım kullanılmaktadır: Parasal yaklaşım, kapasite yaklaşımı, sosyal dışlanma yaklaşımı ve katılımcı yaklaşım olmak üzere. Örneğin, yoksulluk sahip olunan maddi kaynakların yoksunluğu olarak ifade edildiği zaman parasal yaklaşım daha çok kullanılmaktadır. Yoksulluk bir insanın ulaşmaya değer verdiği kapasitelerin (okuyabilmek, uzun ve sağlıklı bir hayat yaşayabilmek, iyi bir yaşam standardına sahip olabilmek gibi) yoksunluğu olarak ifade edildiği zaman ise kapasite yaklaşımı kullanılmaktadır. Eğer, yoksulluk sosyal, kültürel ve siyasi alanlardan dışlanmışlık olarak tanımlanıyorsa sosyal dışlanma yaklaşımı kullanılmaktadır.

Yoksulluk kıstasına göre iki tane yoksulluk tanımı yapılır: Mutlak yoksulluk ve göreceli yoksulluk olmak üzere. Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun ölçülmesinde en sık kullanılan yöntem mutlak yoksulluk sınırı yaklaşımıdır. Mutlak yoksulluk sınırı iki ayrı yöntemle hesaplanır. Birinci yönteme, "minimum gıda sepeti", ikinci yönteme ise "temel gereksinimler yaklaşımı" denilir. Göreli yoksulluk sınırı hesaplanırken ise aileler gelirlerine veya tüketimlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralandırılır ve belirli bir noktanın altındakiler ise yoksul olarak belirlenir. Bu yöntemle belirlenen yoksulluk sınırı görelidir, mutlak olarak belirlenmemiştir. Ayrıca, yoksul kalınan sürenin uzunluğuna bağlı olarak da yoksulluğa iki farklı tanım daha yapılır. Bunlardan birincisi geçici yoksulluk, ikincisi kronik yoksulluktur. Tüketim miktarlarında görülen kısa süreli dalgalanmalar büyük miktarlarda geçici yoksulluğa yol açmaktadır. Gelir riskinin yüksek olması ise kronik yoksulluğa neden olmaktadır.

Son yıllarda küresel yoksulluğu açıklamak için iki farklı yaklaşım kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi Bretton Woods kurumlarının sürdürdüğü "Bretton Woods" yaklaşımı, ikincisi ise "Birleşmiş Milletler" yaklaşımıdır. Bretton Woods yaklaşımına göre uluslararası iktisadi düzenin kurallarını ve prensiplerini bozacak küresel reformlar is-

tenmemektedir. Bu yaklaşımın amacı yoksul insanların bu iktisadi düzene uymalarını sağlamaktır. Bunun için de piyasayla dost politikalar tek çözüm yoludur. Birleşmiş Milletler yaklaşımına göre ise şuanki dünya düzeni siyasi ve ahlaki olarak kabul edilmeyecek bir çelişki üretmektedir. Bazı ülkeler çok büyük refaha ulaşırken diğerlerinde de çok derin bir yoksulluk yaşanmaktadır. Bu yaklaşıma göre yoksulluk probleminin iktisadi içeriğinin yanı sıra sosyolojik ve ahlaki içeriği de bulunmaktadır. Bundan dolayı yoksullukla mücadele yalnızca iktisadi büyümeyle sınırlandırılmamalıdır. Bu yaklaşımda yoksulluk vizyonu insan merkezlidir. Bu yaklaşımın amacı kalkınma politikalarını milli gelir muhasebesinden insan merkezli politikalara doğru kaydırmaktır.

2. BÖLÜM
YOKSULLUĞUN İKTİSADİ NEDENLERİ

2.1. KALKINMA PARADİGMALARI

1950'den beri Dünya ekonomisinin kalkınma deneyimi dengesiz ve karmaşıktır. Bu dönem boyunca kalkınma deneyimlerinde nelerin doğru ve nelerin yanlış olduğunun araştırılması literatürde teşhis ve önerilerin gelişmesine yol açmıştır. Bundan dolayı, kalkınma stratejilerinde önemli değişim yaşanmıştır. II. Dünya savaşından sonraki dönemde gelişmekte olan ülkelerin çoğu 20.yy.'ın başında izlediği stratejilerin tersi yönünde kalkınma stratejileri izlemişlerdir. Bağımsız bir kalkınma için ekonomilerinin açıklığını ve dünya ekonomisine olan entegrasyonunu sınırlamışlardır. Bu dönemde sanayileşmeye geç başlayan ülkeler devletin bir stratejik rolünün bulunduğunu ve serbest bırakılan piyasanın kalkınmayı sağlayamayacağını düşünmüşlerdir. 1950'lerin başlarında bu yeni yaklaşımın sanayileşme için en uygun yaklaşım olduğu konusunda bir konsensus oluşmuştur. 40 yıl sonra 1990'ların başlarında kalkınma anlayışı tam tersi kutba dönmüştür. Gelişmekte olan ülkelerin çoğu Sosyalist Blok dahil ulusal ekonomi politikalarını yeniden belirlemişlerdir: Bu ülkeler dünya ekonomisiyle bütünleşmek ve piyasanın rolünün (devletin rolüne karşı) öneminin artması için kararlar almışlardır. Bu sonuç, büyük ihtimalle ekonomideki ve toplumdaki kriz durumlarından kaynaklanmıştır. Aynı zamanda, bu durum dünya ekonomisinde ve siyasetinde yaşanan dönüşümden de etkilenmiştir. Kabul edilen bu yaklaşıma Washington Konsensus'u denilmektedir. Bu yaklaşım Bretton Woods kurumlarınca(IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü) krizde olan ülkelere empoze edilmiştir. Fakat, bu sistem Asya finans kriziyle sarsılmıştır(Nayyar,2004,64).

1950'lerin kalkınma paradigmasından, 1990'lardaki Washington Konsensus'u paradigmasına geçişe rağmen, gelişmekte olan ülke ekonomilerinin açıklığı ve devletin piyasaya müdahale etme derecesi kalkınma literatürünün en önemli tartışma konuları olmuştur. Son 50 yıl boyunca bu düşünceler bir sarkacın bir taraftan diğer tarafa sallanması gibi tartışılmıştır. Ancak, iki yaklaşımda gerçeği içermemektedir. Ekonomik büyüme ve etkinliğin sonucunda bir çok insan hayatının iyileşeceğine dair inanç ise 50 yıl içerisinde zayıflamıştır(Nayyar,2004,64).

Küreselleşme en basit şekilde ekonomik aktivitelerin ulusal sınırları aşması şeklinde tanımlanabilir. Bu anlamda Dünya ekonomisinde 1950'den beri bir uluslararası ekonomik entegrasyon yaşanmaktadır. Ancak, 20.yy'ın son çeyreğinde küreselleşme süreci çok hızlanmıştır. Küreselleşme sürecinin hızlanmasının üç önemli sonucu bulunur: Bunlar uluslararası ticarette, uluslararası yatırımda ve uluslararası finansmanda görülen artışlardır. Aslında küreselleşme, ekonomik faaliyetlerin ulusal devletlerin sınırları ötesinde organizasyonu olarak tanımlanabilir. Daha iyi tanımlanırsa, küreselleşme ekonomilerin dışa açılmalarında artış, büyüyen bir iktisadi karşılıklı bağımlılık ve dünya ekonomisinde derinleşen bir ekonomik entegrasyon sürecidir(Nayyar,2004,65).

Ekonomik açıklık sadece ticaret, yatırım ve finansal akımları ifade etmez. Aynı zamanda, ekonomik açıklık, hizmetlerin, teknolojinin, enformasyonun ve fikirlerin ulusal sınırların dışına akmasıdır. Fakat, insanların çalışmak için sınırlar ötesine geçmesi çok sıkı bir şekilde düzenlenmiş ve sınırlandırılmıştır. İktisadi karşılıklı bağımlılık asimetriktir. Zengin ülkeler arasında yüksek derecede karşılıklı bağımlılık varken, yoksul ülkelerin zengin ülkelere karşı bağımlılığı ise daha fazladır. Ancak, yoksul ülkelerin kendi aralarındaki karşılıklı bağımlılığı ise daha azdır. Küreselleşme, kısmen talep yönünde piyasaların(malların, hizmetlerin, teknolojinin, finansal varlıkların ve paranın) entegrasyonudur; kısmen ise arz yönünde üretimin entegrasyonudur(Nayyar,2004,65).

Küreselleşmenin artan momentumu dünya ekonomisinde önemli değişikliklere yol açmıştır. Dünya üretiminin artan bir kısmı dünya ticaretine dahil olmuştur. Aynı zamanda, dünya ticaretinin artan bir kısmı firmalar arası ticaretten oluşmaktadır. 1970'lerin başından ve 1990'ların sonlarına kadar Dünya ihracatının/GSMH'ya oranı 1/8'den 1/5'e yükselmiştir. Firmalar arası ticaret ise 1970'lerin başlarında Dünya ticaretinin 1/5'i iken, 1990'larm başında 1/3'üne ulaşmıştır. Uluslararası yatırım akımlarında da önemli bir artış olmuştur. 1980 ile 1996 yılları arasında doğrudan yabancı yatırım stoğunun dünya üretimine oranı % 5'den azken, % 10'un üzerine çıkmıştır. Aynı zamanda, doğrudan yabancı yatırım akımlarının dünya brüt sabit sermayesine oranı % 2'den % 6'ya yükselmiştir(Nayyar,2004,65).

2.1.1. Neo-Liberalism (Washington Konsensusu)

1970'lerin sonlarından 1990'ların başlarına kadar neoliberal fikirler gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sürecini ve stratejilerini etkilemiştir. Ulusal kalkınmacılığa karşı yapılan bu girişim bireyselciliği, piyasa liberalizmini, dışa açılmayı ve devletin küçülmesi fikirlerini vurgulamaktaydı. Bu yaklaşıma göre, kanun düzenini ve güvenliği sağlayabilecek, makroekonomik istikrarı ve fiziksel altyapıyı sağlayacak küçük bir devlet önerilmekteydi(Öniş ve Şenses,2005,263).

Neoliberalizme göre, aşırı devlet müdahalesi zayıf ekonomik performansın en önemli nedenidir. Bu düşünceye göre, piyasa büyük kamu sektörünün bozucu etkilerinden ve populist müdahalelerinden liberalleşme ile kurtarılmalıdır. Washington Konsensusu'nun merkezinde bulunan düşünceye göre fiyatların doğru olması gerekir. Devlet ise bu düşünceye göre çözüm değil, problemin kaynağını oluşturmaktadır. Neoliberalizmin evrensel önerilerine göre ticaretin serbestleşmesi, özelleştirme, kamu harcamalarının azaltılması, faiz oranlarının ve döviz kurlarının serbestleşmesi ve döviz kontrollerinin kaldırılması ile devletin ekonomiye müdahalesi azaltılmalıdır. Serbest piyasada belirlenen fiyatlar ile kaynakların etkin kullanımı garanti altına alınmaktadır. Bu yaklaşıma göre, rant arama faaliyetlerinden, fiyatların yanlış olmasından ve aşırı korumacılıktan dolayı oluşan devlet başarısızlığının maliyeti aksak rekabet koşullarından oluşan piyasa başarısızlıklarının maliyetinden çok daha büyüktür(Öniş ve Şenses,2005,264).

Doğu Asya ülkelerinin üstün ekonomik performansı neoliberal paradigma için güçlü bir kanıt oluşturmaktaydı. Güney Kore ve Tayvan gibi ülkeler büyüme performanslarını istihdam artışı, yoksulluğun azaltılması ve gelir dağılımı alanlarındaki başarıları ile

birleştirmeyi başarmışlardır. Neoliberal perspektife göre, bu ülkeler daha az korumacı, daha dışarıya dönük ve serbest piyasa normlarını benimsedikleri için başarılı olmuşlardır. İktisat politikalarında korumacı olan ülkeler ise, daha küçük büyüme oranları, istihdam artışı ve daha fazla yoksulluk ile gelir dağılımı adaletsizliği yaşamışlardır(Öniş ve Şenses,2005,266).

Ancak, dünya ekonomisinin büyüme performansı daha önceki dönemle karşılaştırıldığında neoliberal dönemde daha kötü ve istikrasızdır. Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki fark açılmaktadır. Doğu Asya ülkeleriyle karşılaştırıldığında 1980'lerde Latin Amerika ülkeleri ve son 20 yıldır Sahra-altı Afrika ülkeleri çok gerilerde kalmıştır. Bu dönemde çok sayıda Afrika ülkesi durgunluk içerisinde kalmış veya negatif büyüme oranları yaşamışlardır. Latin Amerika ülkeleri ise 1980'lerden sonra düzelme işaretleri göstermiş ve sonra yavaş büyümüştür.

1990'lı yıllarda gelişmekte olan ülkelerin sosyal ve iktisadi problemlerinin hepsi Washington Konsensusu altında uygulanan neoliberal iktisat politikalarının sonucudur demek doğru olmaz. Çünkü, bu problemlerin bazıları neoliberal politikalar uygulanmadan önce de bulunmaktaydı. Fakat, neoliberal reformların uygulanması bu problemlerin daha da ağırlaşmasına yol açmıştır. Neo-liberal reformların yapıldığı dönemde büyüme performansı kötüleşmiş ve gelir dağılımı eşitsizliği artmıştır. Ancak, yoksulluk ile ilgili olan veriler daha karışıktır. Dünya Bankası tahminlerine göre yoksulluk bu dönemde azalmıştır. Ancak, bunun başlıca nedeni Asya'daki özellikle Çin'de yaşanan iktisadi büyümedir(Öniş ve Şenses,2005,267).

Artan eleştiriler sonunda 1990'ların başında Bretton Woods kurumlarının uyguladığı neoliberalism yerini Post-Washington Konsensusu diye çağrılan yeni bir senteze bırakmıştır. Bu süreç önce Dünya Bankası'nda başlamış sonra IMF'ye yayılmıştır. 1990'ların başında Dünya Bankası yoksulluk ve yönetişim (governance) konularına ilgi göstermiştir. Doğu Asya mucizesini araştıran çalışmalar ve yayınlar kurumların önemini vurgulamış ve piyasa odaklı reformların uygulanmasında devletin performansının arttırılmasının önemine değinmişlerdir. Post Washington Konsensusu'nun oluşmasında en büyük emeği olan iktisatçı Nobel ödülü sahibi Joseph Stiglitz'dir. Katkıları olan diğer iktisatçılar ise Dani Rodrik, Paul Krugman, Stanley Fischer, William Easterly ve Ravi Kanbur'dur(Öniş ve Şenses,2005,273-274).

Post Washington Konsensusu'nun temel ilkeleri 1950'lerden beri geçerli olan kalkınma teorisinin iki farklı paradigmasının sentezinden oluşmaktadır. Bu paradigmalardan biri piyasa başarısızlıklarına karşı devletin önemini vurgulayan ve 1970'lerin sonlarına kadar uygulanan ulusal kalkınmacılıktır(national developmentalism). Diğer paradigma ise, 1980'lerin başlarından itibaren serbest piyasanın faydalarını vurgulayan neoliberalism'dir. Post Washington Konsensusu ise, açık piyasaların ve liberal politikaların bulunduğu ortamda devletin önemini vurgulamaktadır. Ancak, bu yeni paradigma devletin başarısızlığını engellemek için kurumsal yeniliklerin ve demokratik yönetişimin gerekliliğini savunmaktadır. Ayrıca, bu yeni yaklaşım yoksulluk ve eşitsizlikle mücadeleye büyük ağırlık vermektedir(Öniş ve Şenses,2005,286). Bu yaklaşıma göre, yoksulluğun azaltılması doğrudan bir hedef olarak kabul edilmektedir. Yani, bu paradigma

büyümenin sonucunda yoksulluğun azalacağını(trickle-down etkisi) benimseyen; büyümeyi hedefleyen ve yoksullukla mücadeleyi geri planda kabul eden neoliberal görüşe karşıdır. Bu yüzden daha fazla kamu kaynaklarının yurtiçi yatırımdan ziyade yoksullara sağlanan hizmetlere ayrılmasını savunmaktadır. Böylece, bu programlar çerçevesinde gelirin yeniden dağıtımı sonucunda yoksulların yaşam kalitesinin artacağı beklenmektedir (Hayami,2003,61).

Tablo 2-1: Washington Konsensusu ve Post Washington Konsensusu

Washington Konsensusu (Williamson 1990)	Post Washington Konsensusu (Rodrik 2003) İlaveler
1. Bütçe açıklarının enflasyonist sürecin engellenmesi için azaltılması. 2. Kamu harcamalarının eğitime ve alt yapıya yönlendirilmesi. 3. Vergi reformları ile vergi oranının azaltılması ve vergi tabanının genişletilmesi. 4. Faiz oranlarının piyasada belirlenmesi (finansal serbestleşme). 5. Geleneksel olmayan ürünlerde hızlı büyümenin sağlanması için rekabetçi döviz kurlarının sağlanması. 6. Ticarette miktar sınırlamalarının kaldırılması ve gümrük tarifelerinin azaltılması. 7. Doğrudan yabancı yatırımının önündeki engellerin kaldırılması. 8. Devlet girişimlerinin özelleştirilmesi. 9. Rekabetin önündeki engellerin kaldırılması. 10. Mülkiyet haklarının daha iyi korunması özellikle informal sektörde.	1. Şirket yönetişimi. 2. Yolsuzluğun önlenmesi. 3. Esnek iş-gücü piyasaları. 4. Dünya Ticaret Örgütü disiplinine bağlı kalınması. 5. Uluslararası finansal kodlara ve standartlara bağlı kalınması. 6. Tedbirli sermaye hesabı açılışı. 7. Tamamıyla sabit veya tamamıyla esnek döviz kurları. 8. Bağımsız merkez bankası/ enflasyon hedeflenmesi. 9. Sosyal güvenlik ağları. 10. Yoksulluğun azaltılmasının hedeflenmesi.

Kaynak: (Priewe ve Herr,2005,276)

Post-Washington Konsensusu 1990'lı yılların sonlarından itibaren yoksulluğa odaklı bir kalkınma yaklaşımı olarak görülmektedir. Bu yaklaşım Dünya Bankası'nın önderliğinde yapılmaktadır. Ancak, Dünya Bankası 1990'lardan çok önceleri de yoksulluğa karşı mücadele etmekteydi. 1970'lerin başlarından beri yoksullukla mücadele Dünya Bankası'nın belirtilen hedeflerinden biridir. 1990'lı yılların sonlarından itibaren Dünya Bankası'nın organizasyonu da dünyada yoksulluğun azaltılması hedefi için değiştirilmiştir(Hayami,2003,59).

Post-Washington Konsensu'sunun uygulanması sırasında Dünya Bankası Yoksullukla Mücadele Stratejisi Araştırmaları (Poverty Reduction Strategy Papers) yöntemini başlatmıştır. Bu çalışmalarda ülkeler yurtiçinde yoksulluğun azaltılması için detaylı planlarını açıklamaktadırlar. Bu yöntem, yardım alan ülkelere koşullarını tartışmadan kabul ettiren Yapısal Uyum Politikasından (Structural Adjustment Policy) daha iyi karşılanmıştır. Yoksullukla Mücadele Stratejisi Araştırmaları yaklaşımında hükümetler programın yapılmasını ve uygulanmasını yönlendirmektedir. Bu yüzden bu programlar ülkeler tarafından daha çok sahiplenilmektedir(Hayami,2003,59).

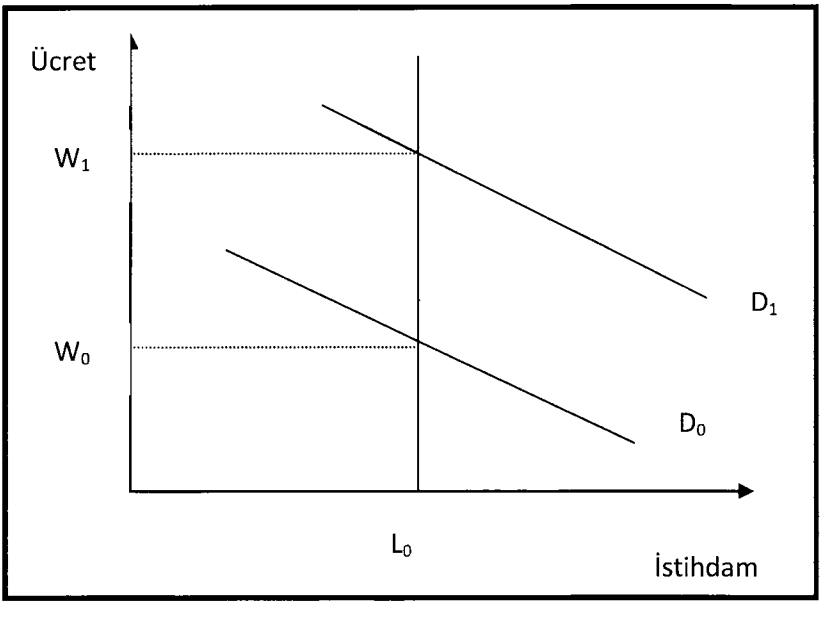
2.1.1.1. Ticarette Serbestleşme

Uluslararası ticarette serbestleşme ve finansal serbestleşme neoliberalizmin en önemli ögeleridir. Serbestleşmenin neden olduğu yoksulluk ve gelecekte yapılacak uluslararası ticaret anlaşmalarının boyutları yoksulluk probleminin önemini daha da arttırmaktadır. Serbest ticaret, kalkınma politikalarının önemli bir parçasıdır ve yoksulluğun azaltılmasında etkili bir rolü bulunur(Winters,2000,1).

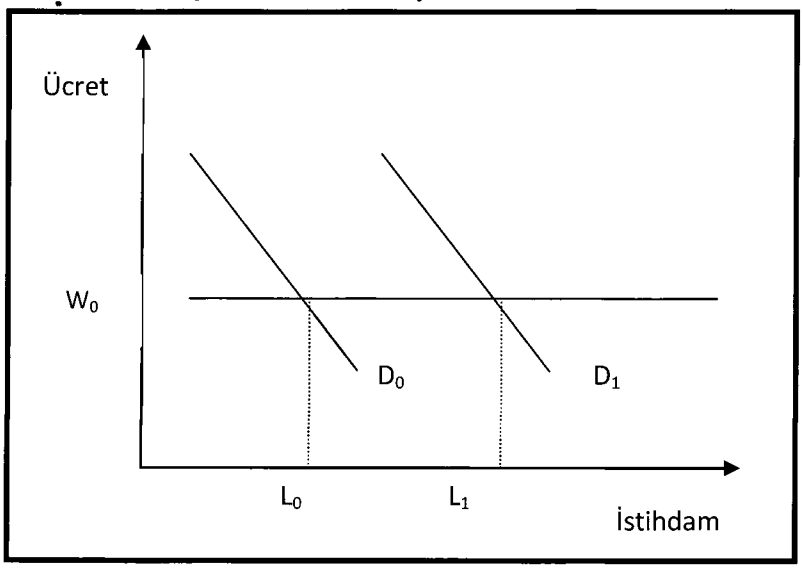
Gelişmekte olan ülkeler emek zenginidir. Bu yüzden, serbest ticaretin daha yüksek ücretlere yol açması beklenir. Ancak, bu ülkeler içerisinde en az vasıflı iş gücünün en yoksul kaldığı görülmüştür. En az vasıflı iş gücü ticarete konu olan malların üretiminde en yoğun kullanılan faktördür. Örneğin, ilköğretim mezunu işçilerin ücretleri ticaretin serbestleşmesiyle yükselirken, okur-yazar olmayan işçilerin ücretleri düşmektedir (Winters,2000,6).

Gelişmekte olan ülkelerde, uluslararası ticaret ve yoksulluk arasındaki bağ emek piyasası aracılığıyla olur. Eğer, bir ülkenin uluslararası ticarete açılması daha çok emek yoğun mallar ihraç etmesine yol açıyorsa, bu ülkedeki yerli üretim sermaye ve vasıflı emek yoğun mal üretimini azaltır, bu malların üretimini ithalatla ikame eder. Eğer, yoksul insanlar emek piyasasının büyük bir bölümünü oluşturuyorsa, ülkenin ticarete açılmasıyla artan talep yoksulluğun azalmasına yol açar. Fakat bu etkinin ne kadar büyük olduğu emek piyasasının nasıl çalıştığına bağlıdır. Bu durum Şekil 2-1a'da gösterilmiş tir(Winters,2000,26).

Şekil 2-1a: Emek Piyasası ve Ücretler

Şekil 2-1b: Emek Piyasası ve Ücretler

Kaynak: (Winters,2000,27)

Şekil 2-1'de görüldüğü gibi iki uç durum olduğunu ve birinci durumda formal sektördeki emek arzının sabit olduğunu varsayalım. Eğer talep D_0'dan D_1'e kayarsa istihdam artmaz; ücretler w_0'dan w_1'e yükselir. Eğer bu piyasadaki işçiler yoksul veya yoksul ailelerin yalnızca bir kısmını oluşturuyorsa, ücretlerdeki artışın yoksulluğun üzerinde doğrudan ve yararlı etkisi olur. Bu durum "Stolper-Samuelson" teoremi olarak bilinir ve Doğu Asya'da 1970-80'lerde görülmüştür.

Şekil 2-1b'de emek arzının geçerli olan ücretten sonsuz esnekliğe sahip olduğunu varsayalım. Emek talebinde bir artış istihdamda L_1 kadar bir artışa neden olur. İstihdamdaki artışın yoksulluk üzerindeki etkisi işe alınan işçilerin hangi sektörde çalıştığına bağlıdır. Eğer, işe alınan işçiler tarım gibi informal sektörde çalışıyorsa ve w_0 gibi bir kazanç elde ediyorlarsa durumlarında bir değişim olmaz. Fakat, emek piyasasındaki bu değişim çok büyükse ve informal sektördeki emek arzını azaltıyorsa, bu durum yoksulluğun azalmasına yol açar. Ancak, emek talebinde artış çok büyük olduğu takdirde yoksulluk üzerinde çok büyük bir etkiye yol açar(Winters,2000,26).

Uluslararası ticaret serbestleşmesinden sonra devletin topladığı vergi gelirlerinin düştüğü de görülmektedir. Eğer, serbestleşmeden sonra diğer vergilerdeki artışlar veya sosyal harcamalardaki kesintiler o ülkedeki yoksulların yükünü arttırıyorsa yoksulluk artar. Ayrıca, ticaret serbestleşmesi devletin harcama ve vergilendirme politikalarını sınırlıyorsa, yoksulluğun artmasına yol açar. Ancak, bütün bu negatif etkilere rağmen, ticaret serbestleşmesi piyasanın büyümesine, daha istikrarlı bir ortama ve daha az bir müdahaleye, rekabetin artmasına ve makroekonomik istikrara yol açar.

Yapılan ampirik çalışmalara göre, serbest ticaret yapan ülkeler kapalı ekonomilere göre daha iyi performansa sahiptir. Açık ekonomilerde ise, kapalı ekonomilerle karşılaştırıldıklarında daha çok yoksulluk görüldüğüne dair hiçbir kanıt bulunamamıştır. Hatta, yapılan ampirik çalışmalara göre ticaret serbestleşmesi tüketiciler, üreticiler için yeni ekonomik fırsatlar doğurmakta; vasıflı işçilerin ücretlerinin artmasına yol açmaktadır. Ancak, serbestleşmenin yönetilmesi yoksulluğun artması yönündeki etkilerin azalmasına yol açar. Yoksullar kendi aralarında çok heterojen bir gruptur. Yoksul ülkeler de kendi aralarında çok önemli farklılıklara sahiptir. Dolayısıyla, serbestleşmenin yönetilmesi için evrensel bir formül bulunmamaktadır(Winters,2000,53).

Çok yoksul insanlar serbestleşmenin getirdiği fırsatlardan genelde faydalanamazlar. Çünkü, genellikle yoksul insanlar bu fırsatlardan faydalanmak için gerekli sermayeye veya beceriye sahip değildirler. Ama, ticarette serbestleşme yoksul insanların yoksulluktan kurtulabilmeleri için fırsatlar yaratmaktadır.

2.1.1.2. Finansal Serbestleşme

Finansal serbestleşmenin yoksulluğu etkilediği en önemli kanal büyümedir. Finansal serbestleşme ile yoksulluk arasındaki bağ iki ilave bağın gücüne bağlıdır: Birincisi, finansal serbestleşme ile büyüme arasındaki bağdır. İkincisi ise, büyüme ile yoksulluk arasındaki bağdır.

Finansal serbestleşme ile büyüme arasındaki bağa göre hisse senedi piyasalarının ve sermaye hesabı serbestleşmesinin büyüme üzerinde olumlu etkileri bulunur. Ülkeler arasında kurulan küresel bağlar sayesinde, serbestçe dolaşan sermaye akımları gelişmekte olan ülkelerde büyümeyi sağlar. Birincisi, finansal entegrasyonla birlikte yoksul ülkelere yüksek getirilerden dolayı sermaye girişleri olur. Sermaye girişleri sayesinde yoksul ülkelerde yatırım miktarları artar. İkincisi, sermayeye ulaşmanın maliyetleri azalır. Üçüncüsü, teknoloji transferi sayesinde toplam üretkenlik ve dolayısıyla büyüme artar. Dördüncüsü, uluslararası finans piyasalarına entegrasyonla birlikte bankacılık sektöründe düzenleme ve gözetim artar. Bunların sonucunda, finansal serbestleşme kurumlar setine bağlı olmak üzere yoksul ülkelerde büyümeyi arttırabilir(Arestis,2004,4-5).

Dünya Bankası'nın yaptığı çalışmaya göre bir ülkede büyüme dönemi yaşanırken yoksulluğun azalması gelir dağılımının nasıl değiştiğine ve başlangıçta sahip olunan gelir, varlık ve fırsat eşitsizliklerine bağlıdır(World Bank,2000,Akt:Arestis,2004,9). Dolar ve Kraay'in yaptığı çalışmaya göre, yoksulların (en alt %20'lik gelir grubunun) geliri kişi başına düşen GSYİH'daki artış kadar, yani büyüme oranı kadar artmaktadır (Dolar ve Kraay,2001,Akt:Arestis,2004,10). Yani, ikinci bağa (yoksulluk ile büyüme arasında) göre büyüme esnasında yoksulların gelirinde bire bir artış olmaktadır.

Jalilian ve Kirkpartick'in 42 ülkeyi kapsayan panel veri çalışmasına göre birinci bağ için 0,4 bulunmuş; ikinci bağ ise 1 olarak hesaplanmıştır. Yazarlara göre finansal gelişme bir birim artması sonucunda yoksulların geliri %0,4 artmaktadır(Jalilian ve Kirkpatrick,2002,Akt:Arestis,2004,12). Buradan da anlaşılacağı gibi, ekonomik büyüme ile yoksulluk arasındaki bağ finansal serbestleşme ile büyüme arasındaki bağdan çok

daha güçlüdür. Dolayısıyla, finansal serbestleşmenin büyüme ve yoksulluk üzerindeki etkileri serbestleşmenin yapıldığı kurumsal ortama, uygulanan politikalara ve büyümenin neden olduğu gelir dağılımındaki değişikliklere bağlıdır.

Sermaye Akımları: Kısa vadeli ve riskli sermaye akımları finansal krizlere yol açarak yoksulluğun artmasına ve gelir dağılımının bozulmasına yol açabilir. Bu yüzden sermaye akımlarını risklerine ve vadelerine göre sınıflara ayırıp incelemek gerekir. Sermaye akımları doğrudan yabancı yatırım (foreign direct investment), portföy yatırımı(portfolio investment), tahvil cinsinden krediler, banka kredisi ve sübvanse edilmiş tercihli kredilerden(preferential subsidized loans) oluşmaktadır. Yardımlar ve diğer transferler sermaye hesabına kaydedilmemektedir(Priewe ve Herr,2005,94).

Küresel ekonominin canlanma dönemlerinde portföy yatırımları piyasaya akar ve ulusal paranın değer kazanmasına yol açar. Ancak, sermaye girişleri ve çıkışları sonucunda, ekonomide canlanma ve gerileme çevrimleri oluşur. Bu süreç içerisinde oluşan risklerden en önemlisi ekonominin diğer alanlarını da etkileyen döviz kurlarının dalgalanmasından oluşan döviz kuru riskleridir. Eğer, portföy yatırımları aniden yurtdışına çekilirse ve ekonomiye yeni portföy yatırımı gelmez ise, döviz kuru baskı altında kalır. Bu durumlarda finansal açık başka yabancı kaynaklardan sağlanmalı veya ithalat birdenbire azaltılmalıdır. Bu mümkün olmaz ise, ulusal para değer kaybederek veya devalüasyona tabi tutularak reel borç yükünün artmasına yol açar, yurtiçi finansal sistemin zarar görmesine neden olur(Priewe ve Herr,2005,94).

Kısa vadeli banka kredileri de portföy yatırımlarında olduğu gibi döviz kuru riskleri gibi benzer etkilere yol açar. Bu kredilerde Tablo 2-2'de görüldüğü gibi vade riski ve vadenin uzaması riski de çok güçlüdür. Portföy yatırımlarının ve kısa vadeli bonoların ise sabit yatırım ve ihracat üzerinde etkisi bulunmaz. Bu iki tür sermaye akımı gelişmekte olan ülkeler için çok risklidir ve sabit yatırımlarla bağlarının zayıf olmasından dolayı da kalkınma için önemli değildirler.

Borcunu sürdüremeyen ülkelerin listesi uzundur: 1982 ve 1994 yıllarında Meksika, 1980'lerde Latin Amerika ülkelerinin hepsi, 1997'de Asya krizini yaşayan ülkeler, 1998'de Rusya, 2001/2002'de Arjantin gibi. Bu listedeki ülkeler düşük gelirli gelişmekte olan ülkeler grubuna dahil değildir ve serbest piyasa mekanizmasına sahiptirler. Fakat, bu durum bile uluslararası sermaye piyasalarıyla bağlarının birden kesilmesine yardımcı olmaz. Bu gibi durumlarda en küçük ilave dış borç bile sürdürülemez hale gelir(Priewe ve Herr,2005,95).

Doğrudan yabancı yatırım ise diğer sermaye türlerinden farklıdır. Yabancı reel yatırımlar ülkede daha uzun süre kalırlar, döviz kuru riski ise yabancı yatırımcı tarafından taşınır. Doğrudan yabancı yatırım akımları net yurtiçi yatırımı ve GSYİH büyüme oranını arttırır. Bazı durumlarda yurtiçi yatırım dışlanabilir, fakat yapılan çoğu çalışmaya göre doğrudan yabancı yatırımlarla toplam yurtiçi yatırım arasında pozitif bir ilişki vardır. Doğrudan yabancı yatırım türüne bağlı olarak ihracat artabilir ve bir miktar teknoloji transferi de yapılabilir. Fakat, yabancı yatırımların hepsinin bu şekilde yararlı makro etkileri bulunmayabilir. Buna karşın, yabancı doğrudan yatırım büyüme ve kalkınmaya prensip olarak yararlıdır. Doğrudan yabancı yatırım, sermaye hesabındaki yabancı ya-

tırımlar içerisinde bir çok pozitif etkisi olan ve doğrudan negatif etkisi bulunmayan bir yatırım türüdür. Bundan dolayı doğrudan yabancı yatırım ile finanse edilen cari işlemler açığı problemli sayılmaz, hatta çok yararlı bulunur(Priewe ve Herr,2005,95).

Uzun vadeli banka kredileri doğrudan yabancı yatırımdan sonra yabancı finansmanın en iyi ikinci yoludur. Ancak, bu türde de Tablo 2-2'de görüldüğü gibi döviz kuru riski (devalüasyon riski) borçluya aittir. Sübvanse edilmiş kredilerin de bazı avantajları vardır. Bu tür krediler uzun vadeli ve düşük faizli kredilerdir. Vadenin uzaması, ancak ülkenin kredi veren ülkenin gözünde siyasi olarak doğru hareket etmesine bağlıdır. Para krizleri bile bu alman kredilerin faiz oranlarının artmasına yol açmaz. Bu türden kredi kullanan ülkeler aşırı borçludurlar. Yüksek Borçları Olan Yoksul Ülkeler (Heavily Indebted Poor Countries) yüksek ve sürekli cari işlemler açıklarından dolayı çok borçlanmışlardır. Bu ülkeler, borçların affedilmesinden sonra bile, cari işlemler açıklarını finanse etmek için yeni finans kaynaklarından yeniden borçlanmışlardır(Priewe ve Herr,2005,96).

Tablo 2-2: Risklerine Göre Sınıflandırılmış Sermaye Akımlar

Tür	Vade	Devalüasyon Riski (Döviz Kuru Riski)	Vade Riski ve Vadenin Uzama Riski	Doğrudan Teknoloji İthalatı
Doğrudan Yabancı Yatırım	Uzun-Vadeli	Yabancı Yatırımcıların Üzerindedir.	Küçük	Evet
Sübvanse Edilmiş Tercihli Krediler	Çoğu Uzun-Vadeli	Yurtiçi Borçluların Üzerindedir.	Küçük Fakat Koşullu	Hayır
Banka Kredileri/ Sermaye Piyasası	Uzun Vadeli	Yurtiçi Borçluların Üzerindedir.	Orta	Hayır
Portföy Yatırımı/ Hisse Senetleri	Kısa Vadeli ve İstkrarsız	Yurtiçi Borçluların Üzerindedir.	Yüksek	Hayır
Banka Kredileri/ Para Piyasası	Kısa Vadeli ve İstikrarsız	Yurtiçi Borçluların Üzerindedir.	Yüksek	Hayır
Tahvil	Kısa,Orta veya Uzun Vadeli, İstikrarsız	Yurtiçi Borçluların Üzrindedir.	Vadeye Bağlıdır	Hayır

Kaynak: (Priewe ve Herr,2005,97)

Finansal Krizler: Gelişmekte olan ülkelerin zayıf kurumsal ortamlarında spekülatif kısa vadeli sermaye hareketleri finansal kriz çıkma olasılığını yükseltir. Bu krizler başlıca bankacılık ve ödemeler dengesi krizleridir. Finansal krizlerin yoksulluk ve gelir dağılımını etkilediği başlıca kanallar aşağıda belirtilmiştir:

Ekonomik aktivitede azalma: Finansal krizler formal ve informal sektörlerde çalışan işçilerin gelirlerinin azalmasına yol açar. Çünkü, finansal kriz sonucunda reel sektörde üretim azalır. Böylece, işçilerin çalışma saatleri ve ücretleri de düşer. Formal sektörden atılan işçiler informal sektörde çalışmaya başlayınca informal işgücü piyasasında da gelirler azalır(Baldacci vd.,2002,5).

Nisbi fiyatların değişmesi: Ulusal paranın değer kaybı sonucunda ticarete konu olan malların (tradeables) ticarete konu olmayan mallara (nontradeables)göre fiyatları artar. Bundan dolayı, ticarete konu olmayan mallar sektöründe gelirler azalır. Bu arada ihracata olan talep artışından dolayı ihracata üretim yapan sektörlerde istihdam ve gelirler artabilir. Bunun sonucunda, GSYİH'daki azalma biraz telafi edilebilir. Ayrıca, döviz kurundaki değişim ithal gıda fiyatlarını ve ülke içindeki gıda fiyatlarını arttırabilir. Dolayısıyla, bu gıdaları tüketen yoksul insanlar ve aileler fiyat artışlarından zarar görür.

Kamu harcamalarında azalma: Kamu harcamalarının azaltılması kamuya sağlanan sosyal hizmetlerin miktarında azalmaya yol açar. Bundan dolayı, yoksul insanların gelirleri düşerken, sosyal hizmetlere ulaşma imkanları da sınırlanır.

Varlıklarda değişmeler: Varlıkların değerinde olan değişmelerin gelir dağılımı üzerinde önemli etkileri bulunur. Faiz oranlarında, mali varlık ve gayrimenkul fiyatlarında olan değişmeler zengin insanların da servetlerini etkiler(Baldacci vd.,2002,5).

Baldacci vd.'nin (2002) yaptığı 65 kriz vakasını kapasayan çalışmasına göre, bir finansal kriz olduğunda GSYİH'nın azalmasıyla birlikte, yoksulluk oranı artmakta ve gelir dağılımı bozulmaktadır. Kişi başına düşen gelirin azalmasıyla birlikte, hanehalkının ortalama geliri azalmakta ve gini katsayısıyla ölçülen gelir dağılımı eşitsizliği de yükselmektedir. Azalan kişi başına düşen gelir, yoksulluk ve eşitsizlik göstergelerindeki gözlenen değişmenin % 15-30'unu açıklamaktadır. Artan enflasyon oranı ile birlikte orta gelir grubunun geliri artmaktadır. Bir finans krizinden sonra artan enflasyon oranıyla birlikte en yüksek gelir grubunun gelirinin azaldığı, orta gelir grubunun gelirinin ise arttığı görülmektedir. Eğitime, sağlığa, sosyal güvenlik programlarına yapılan kamu harcamaları en düşük gelir grubunun gelirinin artmasına yol açmaktadır. Bu çalışmada sağlık programlarına yapılan harcamaların artmasıyla birlikte yoksulluk oranının azaldığı görülmüştür. Bu da finansal krizlerden sonra sosyal harcamaların seviyesinin azaltılmaması için bir kanıt olmaktadır.

2.1.2. Sürdürülebilir İnsani Gelişme Yaklaşımı (Sustainable Human Development Approach)

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın(UNDP) 1990'lı yılların başlarından beri geliştirdiği Sürdürülebilir İnsani Gelişme Yaklaşımı Washington Konsensusu'ndan farklı değerler içermektedir. Washington Konsensusu, GSYİH'nın büyüme oranının üzerine odaklanan, ancak yukarıdan aşağıya doğru ve dışardan yönetilen bir yaklaşımdır. Sürdürülebilir İnsani Gelişme Yaklaşımı ise insanların hayatlarının iyileşmesine odaklanan, bütün ülkelerin katılımının sağlandığı, gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasında eşit bir ortaklık üzerine kurulu bir yaklaşımdır(Gore,2000,795).

1990'lı yılların başlarından beri bir çok ülkede etkili olan bu yaklaşım insan odaklı alternatif bir kalkınma paradigmasıdır. Bu yaklaşıma göre, kalkınmanın en önemli hedeflerinden biri de yoksulluğun azaltılmasıdır. Gelir yoksulluğunun yerine çok boyutlu göstergeler kullanılması yoksunluğun tanımını daha gerçekçi hale getirmiştir. Metodolojik olarak bu yaklaşım ulusalcıdır. Bu yaklaşımın merkezinde iktisadi büyü-

me performansı ile sosyal performans arasındaki uyuşmazlık ve yurtiçi politikalar ile verili bir GSYİH seviyesinde daha yüksek sosyal başarılara nasıl ulaşılacağının yolları bulunur. Sen'in kapasite yaklaşımı İnsani Gelişme Endeksini(İGE) oluşturmaktadır. Sen'in kapasite yaklaşımında da liberal perpektifle uyumlu olan seçim özgürlüğü bulunur(Gore,2000,795-796).

İnsani Gelişme yaklaşımında en önemli amaç insanların sahip olduğu fırsatların ve kapasitelerin artırılmasıdır. İnsanın merkezinde yer aldığı bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda amaçlar vurgulanır, araçlar ise sonra gelir. Bu perpektifte yoksulluk tanımı ise çok boyutlu yoksunluğu (multidimensional deprivation) içerir. En önemli göstergeler İnsani Gelişme ve İnsani Yoksulluk Endeksleridir. Neoliberalizm de ise, amaç iktisadi refahın artırılmasıdır. Bu yaklaşımda piyasalar ve iktisadi etkinlik vurgulanırken, araçlara ağırlık verilir. İktisadi büyüme neo-liberalizm yaklaşımının merkezinde yer almaktadır. Neo-liberalizme göre yoksul insanlar yoksulluk sınırının altında kalan insanlardır. En önemli göstergeler ise, GSYİH, büyüme oranı ve yoksulluk sınırının altında kalan nüfus oranıdır. İnsani Gelişme yaklaşımın temelinde kapasiteler (capabilities) ve kazanımlar (functionings) yer alırken, neoliberalizmin temelinde ise insan refahı ve fayda yaklaşımı bulunur(Jolly,2005,108-110;Sumner,2007,6-8).

Neoliberalizm'de özgür seçim yapılabilmesi için piyasa koşulları vurgulanır. Bunun sağlanması için serbest piyasalar, fiyatların doğru olması, tekellere izin verilmemesi gibi kavramlara önem verilir. İnsani gelişme yaklaşımında ise, özgür seçim yapılabilmesi için insanlara ve sosyal koşullara odaklanılır(Jolly,2005,112). İnsani Gelişme paradigması disiplinler arası çalışmayı savunurken, neo-liberalizm ise yalnızca ekonomi bilimine dayanır. Neoliberalizmin temelinde ise Genel Denge Teorisi bulunur(Jolly,2005,114).

2.1.3. Yapısalcılık (Structuralism)

II. Dünya Savaş'ından sonra 1970'lerin sonlarına kadar kalkınma teorisinde baskın yaklaşım Yapısalcılık olmuştur. Bu yaklaşımın merkezinde gelişmekte olan ülkelerin piyasalarında yaygın bir şekilde piyasa başarısızlıkları bulunduğu düşüncesi yatmaktadır. Yapısalcılar sermaye birikimine, üretim sürecindeki dışsallıklara ve üretimdeki iktisadi büyümeye dikkat çekmişlerdir. Ayrıca, Yapısalcılar uluslararası iş gücü bölüşümüne entegrasyonda dikkat edilmemesinin kalkınmanın başlangıcında olan bir ülke için tehdit oluşturduğunu belirtmişlerdir(Öniş,1995,1-2).

Yapısalcılığın merkezinde yer alan en zayıf nokta, etkin bir devlet müdahalesini hoşgören saf bir devlet anlayışına ve siyasi süreçlere sahip olunmasıdır. Yapısalcılara göre devlet idealist ve herkesin iyiliğini isteyen bir kurumdur. Bu yaklaşıma göre, devlet müdahalesi piyasa başarısızlıklarını düzelterek daha yüksek bir iktisadi performansa yol açmaktadır. Ancak, yapısalcılar devlet müdahalesinin etkin olmadığını ve piyasa başarızlıklarının yerini devletin başarısızlıklarının alacağı gerçeğini göz ardı etmişlerdir(Öniş,1995,3).

Yapısalcı perspektifin uygulandığı ülkelerde rant arama faaliyetlerinin artması devletin herkesin iyiğini isteyen, tutarlı ve birlik içerisinde olduğu düşüncesinin yanlış olduğu şeklinde görüşü desteklemekteydi. İthal İkameci Sanayileşme Politikaları (Import Substitution Industrialization) uygulayan çoğu ülke deneyimlerine göre sanayinin teşvik edilmesi için yoğun bir şekilde uygulanan korumacılık, sübvanse edilmiş krediler, KİT ürünlerinin fiyatlarına tavan fiyatlar uygulanması güçlü çıkar gruplarının türemesine ve devletin gücünün zayıflamasına yol açmıştır(Öniş,1995,3-4).

Yapısalcı görüşlerin geçerli olduğu İthal İkameci Sanayileşme Politikaları uygulandığı dönemlerde ekonominin üretim yapısının değişmesine yol açmış, ancak ihracatın yapısını değiştirememiştir. Çoğu Üçüncü Dünya ülkesi ihracatlarında sanayi üretiminin payını artırabilmiştir. 1960 ile 1970'lerin sonları arasında Hindistan ihracatının içerisindeki sanayi malları payını üç katına, Meksika ise iki katına çıkarabilmiştir. Standart ithal ikameci sanayileşme politikası uygulamayan Güney Kore ise, sanayi malları ihracatının payını altı kat arttırmayı başarmıştır. Ancak, artan sanayi mallarının ihracatı çoğunlukla komşu ülkelere yapılmıştır. Birinci dünya ülkelerine sanayi malları ihracatı yapılamamıştır. Yani, Üçüncü Dünya ülkeleri ürettikleri sanayi mallarını birbirlerine satmışlardır. Birinci Dünya ülkelerine ise işlenmemiş mallar satarak, döviz geliri elde etmişlerdir. Bu problem en çok Afrika Bölgesinde görülmekteydi(Rapley,2002,36).

Ayrıca, İthal İkameci Sanayileşme Modeli yerli üreticilerin yüksek gümrüklerle korunmasına ve kaynakların etkin olmayan bir şekilde dağıtımına yol açmıştır. Bunların sonucunda, yurtdışından gelecek rekabete karşı korunan iç piyasada firmalar en etkin teknolojiyi seçmemişlerdir. Birinci Dünya ülkelerinin piyasalarında kullanılan üretim teknolojisi alınmıştır. Ancak, bu ülkelerde piyasalar çok büyük ve talep ise iyi paketlenmiş, nitelikli ürünlere göredir. Böylece, Birinci Dünya ülkelerinden alınan üretim teknolojisinden dolayı Üçüncü Dünya ülkelerinde çok pahalı ürünler üretilmiştir. Kurulan büyük ve yüksek teknolojili fabrikalar küçük iç piyasaları için üretim yapmak zorunda kalmıştır. Kullanılmayan kapasiteler yüksek maliyetlere yol açmıştır. Ayrıca, yurtdışından satın alınan ham maddeler için de bir bağımlılık oluşmuştur. Hatta fabrikaların çalıştırılabilmesi için yurtdışından yöneticiler bile alınmıştır. Bunların sonucunda yüksek fiyatlı mallar yerli üreticilere satılmıştır. Üretimde kullanılan girdilerin ithal edilmesi ve ihracat gelirlerinde ise artış olmaması ödemeler dengesi açıklarına yol açmıştır. Bu açıkların sonucunda da borçları artan üçüncü dünya ülkelerinde ödemeler dengesi ve dış borç krizleri olmuştur. Bu problemlerin artması sonucunda üçüncü dünya ülkeleri neoliberal politikaları benimsemiş; IMF ve Dünya Bankasının Yapısal Uyum Programlarını (Structural Adjustment Programmes) uygulamak zorunda kalmışlardır(Rapley,2002,3).

2.1.3.1. Bağımlılık Okulu (Dependency School)

Bağımlılık okulu 1960'larda Latin Amerika'lı entellektüller arasında ve kalkınma teorisinde baskın yaklaşım olmuştur(Cohn,2003:125). Bağımlılık okulu Marksizm ve Latin Amerikan Yapısalcılık okulu olmak üzere başlıca iki teorik gelenek üzerine kurulmuştur. Marksizm ile Bağımlılık okulu arasındaki temel fark, Bağımlılık okulu yalnızca Kuzey-Güney ilişkilerine ve Üçüncü Dünya'nın kalkınma problemlerine odaklanmıştır(Cohn,2003,126).

Bağımlılık okulu iktisatçıları Latin Amerikan Yapısalcı Okulundan bilhassa Arjantinli iktisatçı Raul Prebisch'ten esinlenmişlerdir. Prebisch ve takip edenleri Yapısalcı olarak bilinmektedirler. Çünkü, bu akademisyenler Üçüncü Dünya'nın kalkınmasının önündeki yapısal engellere odaklanmışlardır. Prebisch serbest ticaretin herkes için iyi olduğunu savunan liberal varsayımları sorgulamıştır. Ayrıca, küresel ekonomide çevre ülkelerin (periphery) düşen ticaret hadlerinden çok zarar gördüklerini ve ileri sanayileşmiş ülkelerin ise merkezde (center) yer aldığını savunmuştur(1950'lerde Prebisch merkez ve çevre terimlerini kullanmaya başlamıştır). Prebisch'e göre, Üçüncü Dünya ülkeleri dezavantajlı durumdadır; çünkü yalnızca temel malları ihraç etmektedirler ve merkezden de sanayi malları almaktadırlar. Gelirler arttıkça sanayi mallarının talebi artmaktadır, fakat temel malların talebi ise sabit kalmaktadır(Cohn,2003,127).

Prebisch ve takipçilerine göre, Üçüncü Dünya ülkelerinde yalnızca devletin müdahalesi ile sanayileşme teşvik edilebilir ve sanayileşmiş ülkeler ile ticaret bağımlılığı azaltılabilir. Bundan dolayı, Üçüncü Dünya ülkelerine İthal İkameci Sanayileşme Politikaları takip ederek bebek endüstrilerini korumalarını önermişlerdir. Bunun içinde gümrük tarifeleri uygulayarak ithalat ile karşılanan yurtiçi sanayi malları talebini ülke içerisinde üretmelerini önermişlerdir. Latin Amerika'da ülkelerin bir kısmı Prebisch'in fikirlerinden etkilenmiş ve İthal İkameci Sanayileşme Politikaları 1950'lerde ve 1960'larda uygulamışlardır. Fakat 1960'larda bu politikaları uygulayan ülkelerde rekabet edemeyen sanayiler ve büyüyen cari işlemler açıkları görülmüştür. Prebisch'in yaklaşımı hem sağ hem de sol fikirliler tarafından eleştirilmiştir. Buna rağmen, Sol eğilimli akademisyenlerin çoğu bağımlılık okulunu oluşturmuşlardır. Bağımlılık okulunun teoretisyenleri Prebisch'in fikirlerini adapte etmişlerdir. Fakat, Bağımlılık okulu teoretisyenlerinin Üçüncü Dünya ile ilgili problemlere önerdikleri çözümleri Prebisch'in düşüncelerinden daha solda yer almıştır(Cohn,2003,127).

Bağımlılık okulu teoretisyenlerine göre liberal teoretisyenlerin düşünceleri yanlıştır. Liberal teoretisyenlere göre, Üçüncü Dünya ülkelerinin iktisadi problemleri etkin olmayan yurtiçi politikalardan kaynaklanmaktadır ve Kuzey-Güney bağımlılığı ise Üçüncü Dünya ülkelerinin daha hızlı kalkınmasını sağlamaktadır. Buna karşın, Bağımlılık okulu teoretisyenlerine göre, küresel kapitalist ekonominin ürettiği dışsal faktörler Üçüncü Dünya ülkelerinin kalkınma olanaklarını kısıtlamaktadır. Bu görüşe göre, merkezde yer alan ülkeler küresel kapitalist bağlardan faydalanmaktadırlar. Ancak, çevre ülkeler ise merkez ülkeler ile olan ilişkilerinden dolayı kısıtlanmaktadırlar (Cohn,2003,128).

Bağımlılık okulu teoretisyenlerine göre, gelişmekte olan ülkeler kapitalist sistemdeki aşırı bağımlı olan durumlarından kurtulamazlar. Onlara göre, merkezde yer alan ülkeler ile bağları koparmak gerekir ve hatta sosyal bir devrim ile adalet ve eşitlik sağlanmalıdır. Ancak, bağımsızlık ve sosyalizm hedefleri birbiriyle uyumlu değildir. Bağımlılık teoretisyenleri hangi hedeflerin bağımlılığı daha çok azaltacağını açıkça belirtmemişlerdir. Ulusal ve yabancılara karşı politikalar, örneğin merkezde yer alan ülkeler ile bağların kesilmesi gibi diğer hedeflerin ulaşılmasını garantilemez. Bir ülkenin bağımsızlığını arttıran politikalar toplumun çoğunluğu için hedeflenen daha çok adaleti ve eşitliği garantilemez. Buna karşın, bağımlılık okulunun teoretisyenlerine göre bağımlılığın sona ermesi bir ülkenin birikim (accumulation) ve dışlanma (exclusion) politikaları yerine dağıtım (distribution) ve katılım (participation) politikalarına ağırlık vermesine yol açar(Cohn,2003,129).

2.2. MAKROEKONOMİK KOŞULLAR

Devarajan vd.'ne (2001) göre yoksulluğun azaltılması için en önemli faktör iktisadi büyümedir. Fakat, yüksek ve sürdürülebilir büyüme oranları için makroekonomik istikrar gereklidir. Makroekonomik istikrarın bulunmadığı ülkelerde büyüme oranları daha düşük olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde makroekonomik istikrarsızlık krizlere ve düşük büyüme oranlarına yol açtığı için yoksulluğun en önemli nedenlerinden biri olarak sayılmaktadır.

Devarajan vd.'ne (2001) göre düşük büyüme oranlarının yanısıra makroekonomik istikrarsızlığın diğer unsurlarının yoksullar üzerinde büyük maliyetleri olmaktadır. Örneğin, enflasyon yoksulları daha çok etkileyen bir vergidir. Çünkü, yoksullar çoğu finansal varlıklarını nakit olarak saklarlar. İkincisi, gelirlerinin ve varlıklarının reel değerlerini enflasyon karşısında koruyamazlar. Bunun sonucunda, fiyat artışları yoksulların reel ücretlerini ve varlıklarının değerini düşürür. Enflasyon çok arttığında ise büyüme oranında da düşüş yaşanır. Bu etki yoksulların üzerinde kalıcıdır. Çünkü, beşeri sermaye düşük büyüme ve yüksek enflasyon durumlarından olumsuz olarak etkilenir. Örneğin, Afrika'da yoksul ailelerin çocukları kriz anlarında okula gidememektedir. Buna benzer olumsuz etkiler diğer gelişmekte olan ülkelerde de görülmektedir.

Makroekonomik istikrasızlığın bir kaynağı da tedbirsiz maliye politikasıdır. Tedbirsiz uygulanan maliye politikası sonucunda büyük bütçe açıkları ve kamu borçları görülür. Büyük bütçe açıkları ve kamu borçlanması sonucunda da büyüme oranları azalır, makroekonomik krizler gerçekleşir, yoksulluk artar ve sosyal koşullar kötüleşir.

Özetle, makroekonomik istikrarsızlığın iki kaynağı bulunmaktadır: Birincisi, dış şoklardır(örneğin, ticaret hadleri şokları, doğal afetler, sermaye hareketleri vs.). İkincisi yanlış iktisat politikalarıdır. Örneğin, çok yoksul olan gelişmekte olan ülkelerin ihracatı bir veya iki tarım malına dayalı olabilir. Bu tarım mallarının dünya fiyatlarına gelen şoklar ülkenin gelirini etkileyebilir. Hatta, ihracatı daha geniş mal grubuna dayalı olsa bile ekonomiyi uzun bir süre istikrarsızlığa sürükleyebilir. Bu istikrarsızlık yanlış uygulanan makroekonomi politikaları sonucunda da gerçekleşebilir. Örneğin, genişletici bir maliye politikası toplam talebi arttırabilir. Toplam talebin artması ödemeler dengesi ve genel fiyat düzeyi üzerinde baskı oluşturarak krizlere neden olabilir. Genelde, makroekonomik istikrarsızlık ve iktisadi krizler uluslararası sistemin ürettiği dış şokların ve yoksul ülkelerin uyguladığı yanlış makroekonomi yönetimi sonucunda olmaktadır.

2.2.1. Yetersiz Büyüme

Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından saptanan Bin Yıl Kalkınma (BYK) Hedeflerinden (Millennium Development Goals) biri 2015 yılında dünya üzerindeki aşırı yoksulluğu yarıya indirmektir. Bu amaca ulaşmak için gelişmekte olan ülkelerin yüksek ve sürdürülebilir büyüme oranlarına ulaşmaları gerekir. Ancak, yüksek büyüme oranları yaşanan gelişmekte olan ülkelerde bile yoksul insanların sayısının artması ve yoksullukla mücadelede yavaş ilerleme kaydedilmesi, büyümenin etkinliği konusunda akademik çevrelerde büyümeyle ilgili tartışmalara yol açmıştır(Epaulard,2003,4).

1980'den beri iktisadi büyüme rakamlarına bakıldığında Sahra Altı Afrika'nın (Botswana ve Mauritius'un haricinde) çok kötü bir performansı olduğu görülmüştür. Bugün çoğu Afrika ülkesi 1980'de sahip olduğu kişi başına düşen GSYİH'nın altında bir gelire sahiptir. Sivil savaş olan Angola, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Liberya'da kişi başına düşen GSYİH 1960'lardaki seviyesinin altına düşmüştür. Diğer yandan, bazı Doğu Asya ülkelerinde tarihte görülmemiş büyüme performansları yaşanmıştır. İngiltere, 54 yılda düşük gelirli ülke konumundan orta gelirli ülke konumuna yükselirken, Hong Kong, Singapore ve Tayvan yalnızca 10 yıl içerisinde orta gelirli ülke konumuna yükselmişlerdir. Çin halen yıllık % 9 büyüme oranıyla büyümektedir. Latin Amerika ise 1970'lerin sonlarına kadar durağan bir büyüme oranına sahipken, 1980'lerde yaşanan borç kriziyle resesyona girmiştir. 1990'larda ekonomileri düzelen Latin Amerika ülkeleri 1990'ların ortasında Arjantin'in düşüşüyle tekrar bunalıma girmiştir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde bulunan ülkeler ise petrol gelirlerini kullanarak yaşam standartlarını yükseltmişlerdir; ancak, büyüyen genç nüfuslarına istihdam sağlamada başarısız olmuşlardır. Diktatörlük ve savaş yaşayan Irak gibi ülkeler düşük gelirli ülke grubuna düşmüştür(Addison,2004,1-2).

Özetlemek gerekirse, Tablo 2-3'de de görüldüğü gibi gelişmekte olan ülkeler arasında çok farklı büyüme performansları görülmüştür. Asya'da çok hızlı bir büyüme ve yoksullukta azalma görülürken, Sahra Altı Afrika'da ise yavaş veya negatif büyüme oranları ve yoksullukta artış yaşanmıştır. Latin Amerikan ülkelerinin büyüme performanslarında ise çok büyük bir oynaklık yaşanmıştır. Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da ise zengin doğal kaynaklarına rağmen durgunluk yaşanmıştır.

Tablo 2-3: İktisadi Büyüme, 1980-2001 (Ortalama Yıllık % Büyüme)

	1980-90	1990-2001
Düşük ve Orta Gelirli Ülkeler	3.2	3.4
Doğu Asya ve Pasifik	7.5	7.5
Avrupa ve Orta Asya	2.1	-1.0
Latin Amerika ve Karaipler	1.7	3.2
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	2.0	3.0
Güney Asya	5.6	5.5
Sahra Altı Afrika	1.6	2.6

Kaynak: (Addison,2004,2)

Tablo 2-4: Aşırı Yoksulluk, 1990-2015

	Günde 1 ABD $ Gelirin Altında Yaşayan İnsanların Sayısı (milyon)			Günde 1 ABD $ Gelirin Altında Yaşayan İnsanların Oranı (%)		
	1990	1999	2015 (Tahmin)	1990	1999	2015 (Tahmin)
Doğu Asya ve Pasifik	486	279	80	30.5	15.6	3.9
-Çin Hariç	110	57	7	24.2	10.6	1.1
Avrupa ve Orta Asya	6	24	7	1.4	5.1	1.4
Latin Amerika ve Karaipler	48	57	47	11.0	11.1	7.5
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	5	6	8	2.1	2.2	2.1
Güney Asya	506	488	264	45.0	36.6	15.7
Sahra Altı Afrika	241	315	404	47.4	49.0	46.0
Toplam	1,292	1,169	809	29.6	23.2	13.3
-Çin Hariç	917	945	735	28.5	25	15.7

Kaynak: (Addison,2004,1)

Tablo 2-4'de görüldüğü gibi Doğu Asya'da yaşanan büyüme performansı sonucunda görüldüğü gibi aşırı yoksulluk % 30,5 tan % 15,6'ya düşmüştür. Ancak, Sahra Altı Afrika'da ise kötü büyüme performansının sonucunda aşırı yoksulluğun % 47,4'ten % 49'a arttığı gözlenmiştir. Büyümede istikrarsızlığın yaşandığı Latin Amerika'da ise aşırı yoksul insanların sayısı bir miktar artsa da oranı değişmemiştir.

2.2.1.1. Durgunlık İçerisindeki Ülkeler

Durgunluk içerisindeki rejimlerde 5 ile 10 yıl arasında çok düşük kişi başına düşen büyüme oranları görülür. Durgunluğun merkezinde küçük yatırım dinamikleri ve küçük yatırım/GSYİH oranları yer alır. Tablo 2-5'de görüldüğü gibi dört tane durgunluk rejimi bulunmaktadır:

Durgunluk rejimlerinin en kötüsü sosyal istikrarsızlık rejimidir. Bu ortamlarda afetler ve sürekli düzensizlik bulunur. Yapısal rekabet eksikliğinin bulunduğu rejimler ise baş edilmesi en zor rejimlerdir. Bu tür ülkeler yıllarca dış yardıma bağımlı kalırlar. Tablo 2-6'da görüldüğü gibi Yüksek Borçları Olan Yoksul Ülkeler, En Az Gelişmiş Ülkeler ve Sahra-altı Afrika ülkeleri durgunluk içerisinde bulunan ülkelerdir. Bu ülkelerde yoksulluk çok büyük oranlarda görülür; dışardan yapılan yardımlara bağımlıdırlar. Yapısal rekabet eksikliğinin bulunduğu ülkelerde kur ayarlamalarında normal piyasa mekanizmaları çalışmaz. Bundan dolayı, kalkınma çabalarını harekete geçirebilmek için devlet müdahalesi gerekir. Ancak, bu ülkelerde kalkınma sürecini yönetebilecek etkin (güçlü) devletler bulunmaz. Bu ülkelerin devletleri yönetişim bakımından zayıf devletlerdir(Priewe ve Herr,2005,69).

Tablo 2-5: Durgunluk Rejimleri

a)Stagflasyon rejimi (stagflation regime)	Para ve maliye politikası disiplini hemen hemen hiç yoktur. Yüksek enflasyon ve sürekli kur aşınması bulunur. Zayıf bir finansal sistem vardır; sermaye çıkışları yaşanır; ekonomide dolarizasyon vardır. Ayrıca, ekonomide yüksek nominal faiz oranları;cari işlemler açığı ve uluslararası rekabet açığı vardır. Ulusal para reel olarak aşırı değerlidir. Doğrudan yabancı yatırım miktarı çok küçüktür. Yüksek sürdürülemeyen bütçe açıkları bulunur; bu açıklar merkez bankası kaynakları veya yurtdışından elde edilen kaynaklar ile kapatılır.
b) Sıkı rejim (austerity regime)	Sıkı para ve maliye politikaları uygulanır. Yüksek reel faiz oranları, zayıf bir finans sistemi, cari işlemler açığı veya düşük iç talepten dolayı cari işlemler fazlası görülür. Düşük enflasyon oranlarına rağmen ulusal paranın itibarı bulunmaz. Kurun değer kaybetmesi için fazla baskı bulunmaz. Doğrudan yabancı yatırım miktarı ise küçüktür.
c) Yapısal Rekabet Eksikliğinin Bulunduğu Rejim (structural noncompetitiveness regime)	Stagflasyon ve sıkı rejimlerde olduğu gibi döviz kurlarındaki ayarlamaların etkileri kısa sürelidir. Çünkü paranın değer kaybından sonra nominal gelirler artar; Marshall-Lerner koşulları geçerli değildir. Çünkü ithal ve ihraç mallarının düşük esneklikleri bulunur. Büyük cari işlemler açıkları bulunur. Ülke aşırı borçludur; yüksek ve sürdürülemeyen borç servisi bulunur. Ulusal paranın itibarı bulunmaz ve ekonomide dolarizasyon vardır.
d)Sosyal İstikrarsızlık Rejimi (social instability regime)	İktisadi ve iktisadi olmayan şoklardan dolayı güçlü bir sosyal ve siyasi istikrarsızlık vardır. Bu krizler büyüme için gerekli minimum kurumsal istikrarı da önler.

Kaynak: (Priewe ve Herr,2005,68)

Tablo 2-6: En Az Gelişmiş Ülkeler (Least Developed Countries), Yüksek Borçları Olan Yoksul Ülkeler(Heavily Indebted Poor Countries) ve Sahra-Altı Afrika Ülkelerinde (Sub-Saharan Africa) Yoksulluk Oranları

Ülke ve Grubu	Nüfus (Milyon)	Yoksul İnsanların Sayısı (Milyon)
I- En Az Gelişmiş Ülkeler-48 Ülke [a]	**644.1**	**476.1**
Bangladeş	127,67	99,33
Etiyopya	62,78	47,97
Kongo Demokratik Cum.	49,78	36,24
Myanmar	45,03	32,78
Sudan	28,99	21,11
Tanzanya	32,92	19,65
Afganistan	26,55	19,33
Nepal	23,38	19,29
Uganda	21,48	16,58
Mozambik	17,30	13,56
Madagaskar	15,05	13,36
Mali	10,58	9,59

Burkina Faso	11	9,43
Malawi	10,79	9,18
Zambiya	9,88	9,06
Nijer	10,50	8,95
Angola	12,36	8,51
Kamboçya	11,76	7,47
Somali	9,71	7,07
Rwanda	8,31	7,03
Senegal	9,29	6,30
Yemen	17,05	6,05
Çad	7,49	5,66
Burundi	6,68	5,50
Haiti	7,80	5,16
Benin	6,11	4,49
Gine	7,25	4,01
Siera Leone	4,95	3,69
II. Yüksek Borçları Olan Yoksul Ülkeler-41 Ülke [c] -En Az Gelişmiş Ülkeler Grubuna Dahil Olmayanlar[b]	**615,5**	**418,5**
Vietnam	77,52	41,37
Kenya	29,41	18,32
Gana	18,78	9,74
Kamerun	14,69	9,00
Nijer	10,50	8,95
Angola	12,36	8,51
Kot Davur	15,55	7,68
Somali	9,71	7,07
Honduras	6,32	4,35
Gine	7,25	4,01
Bolivya	8,14	3,14
III-Sahra-altı Afrika-46 Ülke (Sub-Saharan Africa)[b]-En Az Gelişmiş ve Yüksek Borçları Olan Yoksul Ülkeler Grubuna Dahil Olmayanlar	**642,7**	**469,7**
Nijerya	123,90	112,50
Güney Afrika	42,11	15,07
Zimbabwe	11,90	7,64
IV-En Az Gelişmiş Ülkeler , Yüksek Borçları Olan Yoksul Ülkeler , veya Sahra-altı Afrika'da Bulunan Ülkeler	**1,005.90**	**714,70**

Kaynak: (Cline,2004,15)

[a] Tuvalu dahil değildir.

[b] Yoksul insanlarının sayısı 3 milyon ve daha fazla olan ülkeleri içermektedir.

[c] Guyana dahil değildir.

Uluslararası kurumlar durgunluk rejimlerinin yaşandığı bu üç tane birbiriyle örtüşen ülke grubuna çok büyük önem vermektedirler. En Az Gelişmiş Ülkeler grubunda 48 ülkede 644 milyon insan yaşamaktadır. Bu insanların 476 milyonu günlük 2 A.B.D doları olan yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Yüksek Borçları Olan Yoksul Ülkeler grubunda ise 41 ülkede 616 milyon insan yaşamaktadır. Bu insanların 419 milyonu ise yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Diğer gruplar ile örtüşen üçüncü ülke grubu ise Sahra-altı Afrika ülkeleridir. Bu grupta 46 ülkede 643 milyon insan yaşamaktadır. Bunların 470 milyonu yoksuldur. Bu üç grupta toplam 1.006 milyar insan yaşamaktadır. Bu insanların da 715 milyonu yoksuldur(Cline,2004,10-15).

2.2.1.2. Yoksul Ülkelerde Büyümeyi Önleyen Makroekonomik Koşullar

Temel makroekonomik büyüklükler (örneğin, çıktı, istihdam, enflasyon vs.); temel denklikler ve eşitlik koşulları her ülkede aynı biçimde kullanılır. Tasarruflar yatırıma eşit olmak; çıktı düzeyi de gelire eşit olmak zorundadır; toplam talebin bileşenleri ise tüketim, yatırım, devlet harcamaları ve net ihracattır. Fakat, gelişmekte olan ülkelerdeki makroekonomik sistemleri anlamak için bu denklikler ve eşitlikleri, firmaların, hanehalkının ve devletin davranışlarını belirleyen unsurların bir iktisadi analizi ile birleştirmek zorundayız(Stiglitz vd., 2006,52).

Gelişmekte olan ülkelerin büyüme performansı üzerinde önemli kısıtlar bulunur. Büyümenin ve yatırımın önündeki en büyük kısıt döviz kıtlığı veya tasarruf açığıdır. Gelişmekte olan ülkeler genellikle kolay borçlanamazlar veya çok yüksek faiz oranlarıyla borçlanabilirler. A.B.D. ve Batı Avrupa ülkeleri açıklarının finansmanını sağlarken çok az zorlukla karşılaşırlar. Halbuki, çok az gelişmekte olan ülke % 5'lik bir kamu kesimi açığını uzunca bir süre sürdürebilmektedir. Ekonomilerin performansı azalırken, bir ülkenin borç ödeme kapasitesi de azalır ve borçlanmanın maliyeti artar. Bu yüzden, gelişmekte olan ülkeler resesyon yaşarken, daraltıcı maliye politikası uygulamak zorunda kalırlar. Bazen de, gelişmekte olan ülkeler yabancı sermayenin girişinde problem yaşarlar. Sermaye girişinin aksaması 1990'ların sonlarında Doğu Asya'da olduğu gibi krize yol açar. Diğer yandan, Doğu Asya ülkelerinin 1970-80'lerde ulaştıkları yüksek büyüme performasının nedeni ise tasarruf ve döviz açıklarının bulunmamasıdır(Stiglitz vd., 2006,55).

Çoğu gelişmekte olan ülkelerin, özellikle çok yoksul olanların tarım sektörü çok büyüktür. Bu ülkelerde aile çiftlikleri ve ürünün paylaşıldığı kurumsal düzenlemeler yaygındır. Sanayileşmiş ülkelerde ise şirketleştirilmiş çiftlikler yaygındır. Gelişmekte olan ülkelerde sanayi sektörü ise daha az çeşit içermektedir. Hizmetler sektöründe ise enformal aktivitelerin payı daha yüksektir(Stiglitz vd.,2006,55).

Gelişmekte olan ülkelerde büyümenin kaynakları da farklıdır. Gelişmiş ülkelerde büyüme genellikle yeni icatların bulunması ve ekonomiye kazandırılması ile sağlanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde, büyüme dört unsura bağlıdır: i) Fiziki sermaye yatırımına. ii) Sanayileşmiş ülkeler ile aralarındaki bilgi açığının kapanmasına. iii) Sanayileşmiş ülkelerden kopyalanan ekonomik aktivitelere ve teknik yeniliklere. iv) Kaynakların daha az üretken alanlardan daha üretken alanlara kaydırılmasına(Stiglitz vd.,2006,56).

Sanayileşmiş kapitalist ülkelerde kısa dönemde en büyük makroekonomik problem toplam talebin eksik olmasıdır. Ekonomi tam istihdam düzeyine ancak yeteri kadar toplam talep sağlanırsa ulaşılır. Çoğu gelişmekte olan ülkede ise en önemli makroekonomik problem farklıdır. Bu ülkelerde üretim kapasitesine tam ulaşılsa bile, ekonomi iş gücünü tam olarak istihdam edemez. Bu görüşe göre, çoğu gelişmekte olan ülkenin problemi üretim kapasitesinin eksik olmasıdır. Bu ülkelerde en büyük problem sermaye veya dövizin bol olmamasından dolayı arzın üzerinde oluşan kısıtlardır(Stiglitz vd., 2006,56).

Gelişmekte olan ülkeler sermaye piyasalarına olan açıklıkları bakımından kendi aralarında farklılıklar gösterir. Latin Amerika ülkelerinin sermaye piyasaları oldukça açıktır. Çoğu Asya ülkesinde ise (Çin, Hindistan gibi) sermaye kontrolleri uygulanmaktadır. Afrika'da ise ülkeler yabancı yatırımcıları yatırım yapmaları için kendi ülkelerine çekememektedirler(Stiglitz vd.,2006,57).

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde daha büyük oynaklık görülür. Çünkü, gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri çok küçüktür ve üretimlerinde çok az bir çeşitlilik bulunur. Bu ülkelerin ekonomileri daha büyük ticaret ve sermaye şoklarına maruz kalmaktadır. Ekonomik yapılarının ise şokları emecek kapasitesi yoktur. Hatta, ekonomilerinin yapısı dış şokların etkilerini daha da büyütmektedir(Stiglitz vd., 2006,57).

Yoksul ülkeler gelişmiş ülkelerden daha büyük risklere maruz kalır. Ancak, risklere karşı kullanabilecekleri düzenlemeler ise yeteri kadar gelişmemiştir. Bu ülkelerin ekonomilerine gelen şokların etkilerinin ekonomiler tarafından emilmesi veya artması arasındaki farklar sermaye piyasası aksaklıklarından kaynaklanmaktadır. Finansal piyasaların önemli bir fonksiyonu da riskleri emmesi ve transfer etmesidir. Gelişmekte olan ülkelerde finansal piyasaların yeteri kadar gelişmemiş olması sonucunda ekonomiye gelen şoklar daha az emilmektedir. Hisse senedi piyasalarının tahvil piyasalarından daha çok risk dağıtmasına rağmen gelişmekte olan ülkeler daha çok tahvil piyasalarından yararlanır. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerin sosyal güvenlik ve sosyal koruma sistemleri de çok zayıftır(Stiglitz vd.,2006,57).

Gelişmekte olan ülkelerde makroekonomik araçların etkinliği de gelişmiş ülkelerden farklıdır. Gelişmekte olan ülkelerin vergi gelirleri daha çok dolaylı vergilerden kazanılır. Vergi gelirleri içerisinde doğrudan vergilerin (gelir veya kurumlar vergisi gibi) çok az payı bulunur. Vergi tabanı ise çok dardır. Vergi gelirlerinin GSYİH'ya oranı ise gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığın da çok daha küçüktür. Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkelerde devletler vergi gelirleri yoluyla gelirlerini kolay arttıramazlar. Bu yüzden, vergileri keserek ekonomiyi canlandırmak iyi bir yol değildir. Yoksul ülkelerde çoğu insan asgari geçim düzeyinde yaşadığı için sosyal harcamalarda küçük kesintilerin bile çok uzun süren etkileri olur. Örneğin, gelişmekte olan ülkelerde eğitim harcamalarında kesintiler öğretmenlerin maaşlarının azalmasına, sınıfların büyümesine, daha çok çocuğun okula gidememesine ve eğitimin kalitesinin düşmesine yol açar(Stiglitz vd., 2006,60).

Gelişmekte olan ülkelerde para piyasaları bölünmüştür. Para politikası nüfusun çok küçük kesimini etkilediği için para polikasının etkinliği de çok azdır. Konut kredisi kullanan hanehalklarının ve yatırım için borçlanan firmaların sayısı sınırlıdır. Bu yüzden, faiz oranlarındaki değişimlere olan uyarlanmalar çok sınırlı olmaktadır(Stiglitz vd., 2006,60).

2.2.1.3. Çok Yoksul Ülkelerin (En Az Gelişmiş Ülkeler) Ekonomik Büyümeyi Sağlayamamalarının Nedenleri

Çok yoksul ülkelerin en büyük problemleri bu ülkelerde yoksulluğun bir tuzak oluşturmasıdır. Yoksulluk çok ağırlaştığında yoksul insanların yoksulluktan kurtulacak kapasiteleri bulunmaz. Örneğin, çok yoksul ülkelerde fiziki ve beşeri sermaye çok yetersizdir. Doğal kaynaklar ise bilinçsiz bir biçimde tüketilmiş olur. Bu şartlar altında yoksul ülkelerin büyüme için daha çok fiziki, beşeri ve doğal sermayeye ihtiyaçları bulunur. Bu yüzden tasarruflarını arttırmaları gerekir. Fakat insanların çoğunluğu yoksul iken tasarruflarını arttıramazlar. Tüm gelirlerini yaşayabilmek için kullanırlar (Sachs,2005,56).

2002 yılına ait Dünya Bankası'ndan alınan verilere göre üst-orta gelirli ülkeler GSYİH'larının % 25'ini, alt-orta gelirli ülkeler % 28'ini, alt gelir grubundaki ülkeler % 19'unu, En Az Gelişmiş Ülkeler (Least Developed Countries) ise milli gelirlerinin yalnızca % 10'unu tasarruf edebilmektedirler. En yoksul ülkelerde tasarruf oranlarının en az olmasının nedeni bu ülkelerin gelirlerinin ancak yaşamlarını sürdürebilmek için yeterli olmasıdır(Sachs,2005,57).

Yoksul ülkelerde başlıca yedi kategoride toplanan problemler yoksulluğa neden olmaktadır:

1)Fiziki Coğrafya: Bazı ülkeler coğrafi açıdan şanslı değildir. Yoksul ülkelerin çoğu kara ile kuşatılmıştır. Ulaşımı sağlayacak nehirleri, sahilleri ve doğal limanları bulunmaz. Bu yüzden, bu ülkelerde çok yüksek ulaşım maliyetleri bulunur. Örneğin, Etiyopya, Bolivya, Kırgızistan veya Tibet'in yoksul olmasının nedeni kara ile kuşatılmış olmalarıdır. Bu ülkelerde ulaşım maliyetleri çok yüksektir ve tüm ekonomik aktivitelerden izole olmuşlardır. Bundan dolayı, bu ülkelerin ekonomik kalkınmaları daha zor gerçekleşir(Sachs,2005,57-58).

2)Kısıtlı Bütçe: Yoksul ülkelerde özel sektör güçlü olsa bile devletin büyümeyi sağlayacak yatırımları yapabilmesi için kaynakları olmayabilir. Devletin yeterli kaynaklarının bulunmaması için üç neden bulunur: 1) Ülke vergi toplanamayacak kadar yoksul olabilir. 2) Devlet zayıf olabilir. 3) Devletin toplanan vergilerle sürdürülebilen büyük borçları bulunabilir(Sachs,2005,59).

3)Zayıf Yönetişim: Ekonomik kalkınmanın sağlanması için devletin ülkenin kalkınmasını bir amaç olarak görmesi gerekir. Devlet öncelikli altyapı projelerini tamamlamalı ve finanse etmelidir. Altyapı ve sosyal hizmetlerden tüm toplumun yararlanması gerekir. Ayrıca, devletin özel sektörün yatırım yapabilmesi için müsait bir ortam yaratması gerekir. Devlet ülke içerisinde bireylerin güvenliğini ve barış ortamını sağlamalıdır. Yargı sistemi mülkiyet haklarını korumalı ve sözleşmelerin uygulanmasını sağlamalıdır. Devlet bu görevlerini yerine getirmediğin de ekonomik büyüme sağlanamaz. Ayrıca, devletin asıl görevlerini yerine getiremediği durumlarda savaşlar, ihtilaller ve terör gerçekleşir(Sachs,2005,59-60).

4) Kültürel Engeller: Devlet ekonomik kalkınmayı sağlamak için çalışırken ülkenin kültürel ortamı kalkınmaya engel olabilir. Kültürel ve dini normlar kadının toplum içindeki rolünü önleyebilir. Nüfusun yarısını ekonomik ve siyasi haklardan ve eğitimden

mahrum bırakmak kalkınmayı önler. Daha da önemlisi yüksek doğurganlıktan düşük doğurganlığa doğru demografik geçiş ertelenir veya önlenmiş olur. Kadınların görevinin yalnızca çocuk yetiştirmek olduğunu düşünen toplumda yoksul ailelerin altı veya yedi çocukları olur(Sachs,2005,60).

5) Jeopolitik: Zengin ülkelerin uyguladığı ticaret engelleri de yoksul ülkelerin kalkınmasını önlemektedir. Bu engeller bazen siyasi olmaktadır. Zengin ülkeler bazı yoksul ülkelerde yönetimleri değiştirebilmek için ticari ve siyasi engelleri kullanmaktadırl ar(Sachs,2005,61).

6) İnovasyon eksikliği: Yoksul ülkelerdeki firmalar yeni bilimsel yaklaşımlar geliştirseler bile pazarda bulunan tüketicilerin çok yoksul olmasından dolayı araştırma ve geliştirme yatırımlarını sürdürecek satışları gerçekleştiremezler. Bu ülkelerde yeni bir ürünü alacak satın alma gücü çok küçük olur. Bu yüzden, yeni ürünün pazarda başarılı bir biçimde satışı sürmez ve firma yeniliklerin finansmanı için yeteri kadar kar elde etmez. Zengin ülkelerde ise büyük bir pazar ve satın alma gücü bulunur. Bunun sonucunda yenilik için bir motivasyon bulunur. Bu süreçte üretkenlik ve pazarın büyüklüğü artar. Bu sürece içsel büyüme denilmektedir. Ekonomik büyüme ve inovasyon birbirini besleyen bir süreç içerisinde ilerler. Zengin ülkeler milli gelirlerinin % 2-3'ünü araştırma ve geliştirme için harcamaktadırlar. Bu ülkelerde her yıl yüzlerce milyar dolar araştırma ve geliştirme için harcanmaktadır(Sachs,2005,61-62).

7) Demografik Tuzak: Yoksul ülkelerde doğurganlık oranları çok yüksektir. Çoğu ülke beş veya üzeri doğurganlık oranı ile yaşamaktadır. Çok çocuğu olan aileler her çocuk için yapmaları gereken beslenme, sağlık ve eğitim maliyetlerini karşılayamazlar. Aslında yalnızca bir çocuğu büyütecek kadar güçleri bulunur. Çok çocuklu ailelerde çocuklar bu yüzden gelecekleri için gerekli olan eğitime ulaşamazlar. Bu yüzden bir nesilde yaşanan yüksek doğurganlık oranları gelecek nesillerde de çocukların yoksul kalmasına ve yüksek doğurganlık oranlarına sebep olur. Batı Avrupa'da demografik geçiş yüzyıldan fazla sürerken günümüzde bu zaman daha kısadır. Örneğin, Bangladeş'te doğurganlık oranı 1975'de 6,6 iken 2000 yılında 3,1 olmuştur. Zengin ülkelerde ise doğurganlık oranları bir civarındadır(Sachs,2005,64).

2.2.1.4. Eski ve Yeni Büyüme Teorileri

İktisadi büyüme oranları ülkeler arasında büyük farklılıklar gösterir. Eski büyüme teorisine göre iktisadi büyüme oranlarının yakınsaması ülke deneyimlerine dayalı olan ampirik çalışmalarla sorgulanmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda ülkeler arasında ıraksayan büyüme oranları olduğu bulunmuştur. Sahra-altı Afrika'da çoğu gelişmekte olan ülkenin 1980-1998 yılları arasında GSYİH'ları % 15 azalmıştır. Latin Amerika'da olan ülkelerin ise büyüme oranları ortalama % 6 olarak gerçekleşmiştir. Asya ekonomileri ise bu dönem içerisinde diğer gelişmekte olan ülkelerin çok üzerinde olan çok büyük performans göstermişlerdir. Bu dönem içerisinde ekonomilerin neden bu kadar farklı performans gösterdiği yeni büyüme teorileri ile açıklanmıştır(Kakwani vd.,2000,1).

Ortodoks Neoklasik Büyüme Teorisine göre ülkeler arasında kişi başına düşen milli gelir, tasarruf ve nüfus artış oranlarına bağlı olarak birbirlerine yakınsar. Kişi başına

düşen geliri küçük olan bir ülkenin sermaye miktarı durağan durumda sahip olduğu kişi başına düşen sermaye miktarından az olduğu için daha hızlı büyümektedir. Bu teoriye göre, ülkeler arasındaki gelir farklılıkları tasarruf oranları ve nüfus artış oranlarının farklı olmasından kaynaklanır. Ancak, yapılan ampirik çalışmalara göre içsel teknolojik ilerleme, beşeri sermaye birikimi, araştırma ve geliştirme sonucunda ulaşılan artan getiriler ve devlet politikaları ülkeler arasında gelir farklılıklarını açıklamada daha güçlü ve daha etkin bir yoldur. Bu faktörler Neoklasik iktisatın üzerine kurulu olan İçsel Büyüme Teorilerinin (Endegenous Growth Theories) merkezinde bulunan temalardır(Kakwani vd,2000,2;Thorbecke,2006,15-16).

Yeni İçsel Büyüme Teorileri araştırma-geliştirme faaliyetlerinden kaynaklanan pozitif dışsallıkları da dikkate almaktadır. Bu da ekonomideki bilgi stoğunun ilerlemesini sağlamaktadır. Neoklasik teorinin aksine teknoloji içsel bir değişken olarak modern büyüme teorisine dahil edilmiştir. Yeni büyüme teorisinin geçerli olduğu dünyada uzun dönemli büyüme firmaların araştırma-geliştirme faaliyetlerinden kaynaklanan artan getiriler sonucunda elde edilir. Araştırma-geliştirme faaliyetleri teknoloji veya bilgi stoğuna katkıda bulunur ve bunun sonucunda daha yüksek büyüme oranlarına ulaşılır. Bu da ülkeler arasında yapılan serbest ticaret lehine bir sonuca ulaşılmasını sağlar. Çünkü, serbest uluslararası ticaret ülkeler arasında araştırma-geliştirme faaliyetlerini arttırmaktadır(Kakwani vd.,2000,2;Thorbecke,2006,15-16).

Yeni büyüme teorilerine göre iktisadi büyümenin bir diğer önemli kaynağı da iş gücünün becerileri ve bilgisidir. Eğitim ve iş yerindeki seminerler gibi aktiviteler üretim faktörlerinin becerilerini ve bilgisini yükseltir. Beşeri sermayeye yapılan yatırım iş gücünün etkinliğini arttırır ve çıktıda büyümeye yol açar(Thorbecke,2006,15-16). Vasıflı iş gücü sermaye ve iş gücünün etkinliğini arttırır. Yeni büyüme teorilerine göre tasarruflardan beşeri sermayeye yapılan yatırım iş gücünün gelecekteki piyasa değerini arttırır. Eğitim ve iş yerinde seminerlerle beşeri sermayenin birikmesi fiziki sermayenin getirilerinin azalmasını önler ve ekonominin sürekli büyümesini sağlar.

Örneğin, Güney Kore'de ekonominin hızlı büyümesinin nedeni, ülkenin eğitim seviyesinin çok yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Kore iş gücünde orta öğretim sahibi olanların oranı 1960-1990 arasında üç katma çıkmıştır. İş gücünün eğitim seviyesindeki bu artış teknolojideki hızlı değişimleri daha çabuk öğrenmelerini sağlamıştır. Eğitim seviyesindeki bu artışın Kore ekonomisinde sanayi ve tarım kesiminin verimliliğinin artmasında önemli rolü olmuştur(Kakwani vd.,2000,3).

Yeni büyüme teorilerinin çizdiği çerçevede devlet politikaları uzun dönemde büyümeyi belirleyen önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir. Vergi yapısında bir değişiklik tasarrufları daha cazip hale getirerek eğitime daha çok yatırım yapılmasını teşvik eder. Bu da üretim faktörlerinin etkinliğinin artmasına yol açarak ekonominin büyüme oranı üzerinde büyük ve kalıcı etkiye neden olur. İyi korunan fikri-mülkiyet hakları ekonomide araştırma-geliştirme faaliyetlerini teşvik eder. Araştırma-geliştirme faaliyetlerinden kaynaklanan dışssallıklar da iktisadi büyümeyi hızlandırmaktadır.

Özetle söylemek gerekirse, yeni büyüme teorileri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki gelir farklarının ıraksamasını kaynakların bölüşümüyle ve araştırma-geliştirmeye ayrılan kaynakların miktarıyla açıklamaya çalışır. Yeni teoriler uzun dönem

büyümenin belirleyicilerini araştırır. Bunu yaparken de teknolojinin rolünü, uluslararası serbest ticareti, beşeri sermayeyi, artan getirileri ve pozitif dışsallıkları vurgular. Ayrıca, yeni büyüme teorisi iktisadi kurumları ve devlet politikalarını uzun dönem büyümeyi etkileyen faktörler olarak belirtir(Kakwani vd., 2000,3).

2.2.2. Enflasyon

Enflasyon yoksul insanlara zengin insanlardan daha fazla zarar verir. Çünkü, yüksek gelire sahip insanlar kendilerini enflasyona karşı yoksullardan daha iyi korurlar. Yüksek gelire sahip insanlar kendilerini enflasyona karşı koruyacak finansal araçlara sahiptirler. Ancak, çok küçük geliri olan insanlar paralarının büyük bir kısmını nakit olarak tutarlar. Ayrıca, yoksulların geliri devlet tarafından belirlenen enflasyona endekslenmemiş bir gelirdir. Yaşlı yoksulların maaşları tamamıyla enflasyona endeksli değildir. Bu yüzden, enflasyon yaşlı insanların reel gelirlerini azaltır. Devletin yoksullara ödediği sübvansiyonlar ve doğrudan transferler tamamıyla enflasyona endekslenmemiş olabilir(Easterly ve Fischer,2001,2).

Beşeri sermaye enflasyona karşı korunmak için etkili bir güvence oluşturmaktadır. Ancak, yoksul insanlar daha az eğitimli oldukları için kendilerini enflasyona karşı koruyamazlar. Yani, beşeri sermayesi iyi olanlar enflasyona karşı daha iyi korunmaktadırlar. Tahvil ve hisse senetleri de enflasyona karşı etkili korunma yolu olarak görülmektedir. Ancak, bu yatırım araçları yüksek gelire sahip olanlar tarafından alınabilmektedir. Yoksul insanların beşeri sermayesi portföylerindeki nakit paradan oransal olarak daha azdır. Bu yüzden yoksul olanlar enflasyonu zenginlerden daha fazla istemezler. Daha iyi eğitimli olanlar enflasyonun ekonomiye vereceği zararı bildikleri halde daha az eğitimli olanlar enflasyonun daha büyük bir problem olduğunu belirtirler(Easterly ve Fischer,2001,5).

Easterly ve Fischer'ın (2001) 38 ülkede yaptığı ankette 31,869 kişiden aldığı cevaplara göre; yoksul, eğitimsiz ve düşük becerili işçiler enflasyonu zengin, eğitimli ve yüksek becerili insanlarla karşılaştırıldıklarında daha büyük problem olarak görmektedirler. Ayrıca, yazarlar bu çalışmada yüksek enflasyonun en alt gelir grubunun payını ve reel minimum ücreti düşürdüğünü ve yoksulluğu arttırdığını göstermişlerdir.

Enflasyon vergisi nakit paraları az olan için yoksulluk sınırının altında bulunanları etkilemese bile, yoksulluk sınırının üstünde bulunan ancak kırılgan olan insanların tasarruflarını yok ederek yoksulların sayısını arttırabilir. Bu anlamda, gelir dağılımını bozulmasına ve yoksulluğun artmasına yol açabilir(Cardoso,1992,2). Ayrıca, nominal ücretler fiyat seviyesi kadar hızlı artmadığı için reel ücretlerin azalmasına yol açar. Gelişmekte olan ülkelerde ücretler enflasyona tam endeksli olmadığı için yüksek enflasyon dönemlerinde ücretler fiyatlardan daha yavaş artar. Bu da reel ücretlerin düşmesine ve yoksulluğun artmasına neden olur(Cardoso,1992,2).

2.2.2.1. Para Politikası

Para politikası ekonomiyi yönetmek için en güçlü araçtır. Para politikasının bu denli etkili olduğu bilinirken yoksulluk üzerindeki etkisi bu bölümde anlatılacaktır.

Romer ve Romer'in (1998)'in yaptığı çalışmada para politikasının yoksulluk ve eşitsizlik üzerindeki etkiler araştırılmıştır. Bu analizde, para politikasıyla yoksulların refahı arasında kısa ve uzun dönemi kapsayan bağlar bulunmuştur. Ancak, kısa ve uzun dönem ilişkiler ters yönlüdür. Genişletici para politikaları hızlı bir üretim genişlemesi ile kısa dönemde yoksulların durumunu iyileştirir. Küçük bir enflasyon oranını hedefleyen basiretli bir para politikası ise uzun dönemde durağan bir üretim artış hızına ve yoksulların refahının artmasına yol açar(Romer ve Romer,1998,1).

Para politikası üretimi, istihdamı ve enflasyonu kısa dönemde etkiler. Bunun sonucunda, eğer yoksulluk ve eşitsizlik bu değişkenlere tepki veriyorsa para politikası yoksulların refahını etkiler. Beklenmeyen enflasyon serveti alacaklılardan borçlulara doğru dağıtabilir. Bu kanal ile para politikası gelir dağılımını da etkiler.

Para politikasının istihdam üzerindeki çevrimsel etkileri geçicidir. Para politikası geçici olarak bir canlanmaya yol açararak geçici olarak yoksullukta bir azalmaya yol açar. Fakat, istihdam doğal seviyesine dönünce yoksulluk tekrar yükselir. Ayrıca, genişletici para politikası bu arada enflasyona yol açar. Eğer, daraltıcı bir para politikası enflasyonu düşürmek için kullanılırsa, canlanma sırasında yoksullukta yaşanan azalış bu dönemde ortadan kaybolur(Romer ve Romer,1998,2). Uzun dönemde ise, para politikası ortalama enflasyon oranını ve toplam talepteki değişmeyi doğrudan etkiler. Bunlar uzun dönemli büyümeyi ve gelir dağılımını etkileyerek yoksulların durumunu iyileştirebilir.

Yüksek enflasyon belirsizliğe, makroekonomide istikrasızlık beklentilerine ve bozucu politikalara yol açar; finans piyasalarının işleyişinde aksamalara ve sermaye üzerinde yüksek vergilere neden olur. Bunların sonucunda, fiziksel ve beşeri sermaye birikiminde, yenilik ve araştırmada, doğrudan yabancı yatırımda ve teknoloji transferinde azalma ve büyümede yavaşlama görülür. Makroekonomik istikrarsızlık yatırım ortamını bozarak benzer etkilere yol açar. Dahası, yüksek enflasyon ve değişkenlik üretken yatırımların getirisiyle ilgili belirsizliğe yol açararak toplumda rant faaliyetlerinin artmasına neden olur. Bu da ülkenin ortalama yaşam standartlarında düşüşe yol açar(Romer ve Romer,1998,19).

Yüksek enflasyon ve makroekonomideki istikrarsızlık gelir dağılımı kanalı ile yoksulları etkiler. Para politikasının uzun dönem gelir dağılımını etkilediği en az beş kanal vardır. Birincisi, beklenmeyen enflasyondaki oynaklık eşitsizliği arttırır. İkincisi, belirsizlik ve finans piyasalarının işleyişindeki aksamalar fiziksel sermayenin azalmasına; sermayenin ortalama getirisinin artmasına ve ücretlerin düşmesine yol açarak gelir dağılımının bozulmasına yol açar. Üçüncüsü, enflasyon sermayenin daha çok vergilendirilmesine yol açar. Dördüncüsü, enflasyon ve makroekonomik istikrarsızlık sonucunda görülen belirsizlik ve finans piyasalarının etkinliğinin azalması, beşeri sermaye yatırımının da azalmasına yol açar. Bu da eşitsizliğin toplumda uzun süreli olmasına yol açar. Beşinci olarak, enflasyon ve makroekonomik istikrarsızlık ekonomide sektörlerin eşit olmayan bir şekilde zarar görmesine yol açar(Romer ve Romer,1998,20).

Tablo 2-7: Para Politikası ve Yoksulların Geliri I

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Sabit	6.93(34.68)	6.87(39.97)	7.64(16.99)	7.62(27.59)	6.83(29.73)
Ortalama Enflasyon	-1.38(1.68)		-8.58(2.05)		0.57(0.24)
Büyüme Oranının Standart Hatası	-	-1.07(1.89)	-	-11.18(3.70)	-1.44(0.87)
Sapan Gözlemler Dışarda Bırakılsın mı?	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet
Örneklem Büyüklüğü	66	66	58	61	66
R^2	0.04	0.05	0.07	0.19	0.05

Kaynak: (Romer ve Romer,1998,44)
Not: Bağımlı değişken nüfusun en yoksul %20'sinin ortalama gelirinin logaritmasıdır. Parantez içerisindeki rakamlar t-istatistiklerinin mutlak değerleridir.

Tablo 2-7'de Romer ve Romer'in (1998) 66 ülkeyi ve 1970-1990 dönemini kapsayan çalışmasının sonuçları bulunmaktadır. (1) no'lu kolondaki regresyonda yoksulların ortalama gelirlerinin logaritması bir sabit ve ortalama enflasyon değişkeni ile açıklanmıştır. Bu sonuca göre, ortalama enflasyonda %1'lik artış yoksulların ortalama gelirinde yaklaşık -% 1,5 bir azalışa yol açar. (2) no'lu kolonda ise talepteki değişkenlik göz önüne alınmaktadır. Bu regresyona göre büyüme oranının standart hatasında %1'lik bir artış yoksulların ortalama gelirinde -%1'lik bir azalışa yol açar.(3) ve (4) no'lu kolonlarda ise sapan gözlemler(outlier) dışarda bırakılmıştır. (3) no'lu regresyona göre, ortalama enflasyonda %1'lik bir artış yoksulların gelirinde -% 9'luk bir düşüşe yol açmaktadır. (4) no'lu regresyona göre büyüme oranının standart hatasında %1'lik bir artış, yoksulların ortalama gelirinde -%11'lik bir azalışa yol açar. Bu sonuçlara göre, para politikasının uzun dönemli performansı ile yoksulların refahı arasındaki ilişki, enflasyon ve toplam talepte düşük seviyede değişkenlik bulunduğunda daha güçlüdür.

Tablo 2-7'deki regresyonlar kukla değişkenler eklenerek bir daha yapılmıştır. Bulunan sonuçlar Tablo 2-8'deki gibidir. (1) ve (2) no'lu kolondaki regresyonlarda değişkenlerin katsayılarının standart hataları küçülmüştür. Sapan gözlemleri dışarda bırakan regresyon denklemlerinde ise katsayı tahminleri küçülmüştür.

Tablo 2-8: Para Politikası ve Yoksulların Geliri II

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Ortalama Enflasyon	-1.47(2.23)		-5.71(1.95)		-1.65(1.03)
Büyüme Oranının Standart Hatası	-	-0.85(1.96)	-	-3.80(1.64)	0.13(0.13)
Sapan Gözlemler Dışarda Bırakılsın mı?	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet
Örneklem Büyüklüğü	66	66	58	61	66
R^2	0.67	0.66	0.68	0.66	0.67

Kaynak: (Romer ve Romer,1998,45)
Not: Bağımlı değişken nüfusun en yoksul %20'sinin ortalama gelirinin logaritmasıdır. Parantez içerisindeki rakamlar t-istatistiklerinin mutlak değerleridir. Bu tablodaki regresyonlarda kukla değişken kullanılmıştır.

Özetle söylemek gerekirse, para politikası düşük enflasyonu ve istikrarlı bir toplam talebi hedeflerse uzun dönemde yoksulların durumunun iyileşmesine yol açar. Düşük enflasyon ve makroekonomik istikrarı sağlayan reformlar yoksulların koşullarını düzeltir ve daha büyük büyüme oranlarına ulaşılmasını sağlar.

2.2.3. Büyük Bütçe Açıkları

Maliye politikasıyla ilgili yapılan araştırmalar tedbirli maliye politikalarının (küçük bütçe açıkları ve küçük kamu borçları) makroekonomik istikrarın ve iktisadi büyümenin önemli bir unsuru olduğunu göstermiştir. Aynı zamanda, tedbirli maliye politikaları yoksulluğun azalmasına ve sosyal koşulların iyileşmesine yol açmaktadır. Önemsiz bütçe açıkları, ekonomik kriz riskini düşürmektedir. Küçük bütçe açıkları faiz harcamalarının yükselerek sosyal güvenlik harcamalarının sınırlandırılmasını önlemektedir. Kamu borç stokunun da ülkenin borç ödeme kapasitesiyle tutarlı olmasını sağlamaktadır. Bu şekilde sağlanan makroekonomik istikrar yatırımların artmasına, büyümeye ve eğitim seviyesinin yükselmesine neden olur(Clements vd.,2004,1). Gupta vd.'nin 1990-2000 yılları arasını içeren çalışmalarına göre, bütçe açığı/GSYİH'ya oranının % 1 azaltılması, kısa ve uzun dönemde büyümeyi % 0,5 oranında arttırmaktadır. Buna göre, gelişmekte olan ülkelerde ortalama bütçe açığı/GSYİH'ya oranı % 4 azaltılırsa, GSYİH'ları yılda ortalama % 1-2 oranında daha fazla büyümektedir(Gupta vd.,2004b,42-45).

Kamu harcamaları kompozisyonunun daha üretken kullanım alanlarını kapsayacak biçimde yapılması iktisadi büyüme açısından çok önemlidir. Mali konsolidasyonlar sırasında seçilen harcamaların azaltılması büyümeyi arttırır. Ancak, üretken yatırımların kesilmesi ile yapılacak olan bir konsolidasyon ise büyüme oranının azalmasına yol açar(Gupta vd.,2004b,42-45).

Bir ülkede bütçe açıkları büyük olduğunda ve uluslararası rezervler azaldığında mali genişleme mali kriz endişesine ve yatırımcının güveninin kaybolmasına neden olur. Ekonomide olumsuz bir şok yaşandığında, kısıtlar içerisinde bulunan hükümetler için daraltıcı maliye politikası en uygun müdahale olarak görülür. Gelişmekte olan ülkelerde olumsuz şokların etkisini azaltmanın en iyi yolu ise maliye politikasının iş çevriminin ters yönünde(counter-cyclical) uygulanmasıdır. Ancak, kamu kaynaklarını iyi yönetemeyen hükümetler ekonomide bir yavaşlama anında genişleyici bir makroekonomik politika uygulayamazlar. Örneğin, Latin Amerika'da bütçe gelirleri harcama miktarlarına (örneğini katma değer vergisi) ve ürün fiyatlarına dayalı olduğu için ekonomi büyürken vergi gelirleri artar; büyüme oranında % 1 oranında bir düşüş olduğunda ise, vergi gelirlerinde % 5,8 oranında bir azalmaya yol açar. Sanayileşmiş ülkelerde ise, büyüme oranında % 1 oranında küçülme, gelirlerde % 1,8 oranında azalmaya yol açar(Lustig,2000,9-10).

Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerde büyüme oranları çok oynaktır. Dolayısıyla, maliye politikası da büyüme oranıyla oynak olmakta ve olumsuz şokların etkisini yumuşatamamaktadır. Bu durumda, ülkeler uluslararası sermaye piyasalarında borçlanarak şokların etkisini yumuşatabilmektedirler. Ancak, uluslararası sermaye piyasaları da gelişmekte olan ülkelere ekonomileri büyürken borç vermektedir. Bu yüzden, şok yaşayan ülkeler

kamu harcamalarını kesmek zorunda kalırlar veya daha yüksek enflasyon yaşarlar. Böyle durumlarda kamu harcamalarında yapılan kesintiler çok gerekli olan sosyal harcamaların da azaltılmasına yol açmaktadır(Lustig,2000,9-10).

Gelişmekte olan ülkelerin vergi toplarken karşılaştıkları en büyük problemlerden birisi de yurtdışına kaçırılan semayedir. Uluslararası finansal serbestleşme yurtdışında bulunan finans merkezlerine sermaye kaçışını kolaylaştırmıştır. Sermaye kaçışının çok büyük iktisadi, siyasi ve sosyal maliyetleri bulunmaktadır. Yoksul ülkelerde sermaye kıt olduğu için sermayenin yurtdışına kaçışı alt yapı ve sosyal harcamaları finanse etmek için ayrılan kaynakların azalmasına yol açar. Ayrıca, yatırımlar için ayrılan kaynaklar da azalmaktadır. Bunların sonucunda, büyüme oranları azalırken işsizlik artar, ekonomik aktivite informalleşir ve yoksulluk artar. Ayrıca, azalan yatırım miktarları sonucunda ihracat mallarının rekabetçiliğini korumak için gereken teknolojik yenileme yapılamaz. Çoğu gelişmekte olan ülkede, özellikle Sahra-altı Afrika ve Latin Amerika'da yurt dışına sermaye kaçışı yurt dışından borçlanmayı da arttırmaktadır. Aslında, bu borçlanma yatırımı veya tüketimi finanse etmek için değil, yurt dışına kaçan sermayenin finansmanı için yapılmaktadır. Fakat, biriken borç yükleri sosyal harcamaların ve alt yapı yatırımlarının azalmasına yol açarak yoksulluğun artmasına neden olur(John,2006,19).

Tablo 2-9'da görüldüğü gibi yutdışına çıkarılan sermaye miktarları servetin oranı olarak bölgeler bazında hesaplanmıştır. 1980-1990'larda Latin Amerika'daki sermaye kaçışı Doğu Asya'nın iki üç katıdır. Sahra-altı Afrika'da ise durum daha kötüdür. 1980'lerde sermayenin daha kıt olduğu Sahra-altı Afrika'da yurtdışına çıkarılan sermaye tutarının servete oranı % 27; 1990'larda ise % 30 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranlar Doğu Asya ülkelerinde görülen oranların 6-10 katıdır. Bu yüzden, sermaye kaçışı Sahra-altı Afrika ve Latin Amerika'da daha küçük büyüme oranlarına, makroekonomik ve siyasi istikrarsızlığa yol açmaktadır(John,2006,19-20).

Tablo 2-9: Bölgeler Bazında Yurtdışına Çıkan Sermaye Tutarının Servete Oranı (%)

	1980-89(a)	1990-98(a)	1980-89(b)	1990-98(b)
Sahra-altı Afrika	27,6	30,1	27,4	30,3
Latin Amerika ve Karaipler	8,5	9,0	7,5	7,9
Doğu Asya ve Pasifik	4,5	5,0	2,0	2,7

Kaynak: (John,2006:20)
Not: (a) Tüm gözlemler (b) Tam verilerin bulunduğu gözlemler

2.2.3.1. Maliye Politikası: Eğitim ve Sağlık Harcamaları

Politika yapıcılar için kamu harcamalarının kompozisyonu çok önemlidir. Yapılan ampirik çalışmalar eğitime ve sağlığa ayrılan kamu harcamalarının iktisadi büyümeyi arttırdığını, insani gelişmeyi ve gelir eşitliğini sağladığını ve yoksulluğu azalttığını kanıtlamışlardır(Gupta vd., 2004a,184).

İlk önce zayıf kurumsal ortamlarda uygulanan neoliberal politikalar sorumlu olmak üzere gelir dağılımı farklı nedenlerden (yetersiz beşeri sermaye, makroekonomik istikrarsızlık ve krizler, işsizlik vs.) dolayı bozulmaktadır. Bozulan gelir dağılımını dü-

zeltmenin en iyi yollarından birisi de kamu harcamalarının yoksul yanlısı yapılmasıdır. Ancak, eğitime ve sağlığa yapılan harcamalar genellikle yoksul yanlısı yapılmamaktadır. Bundan dolayı, bu sektörlerde büyük eşitsizlikler görünmektedir. Tablo 2-10'da görüldüğü gibi, Gana'da en yoksul % 20'lik grup içerisinde görülen bebek ölüm oranı en zengin % 20'lik gruba göre 3 kat daha fazladır. Kenya'da ise bu oran yaklaşık olarak ikidir. Doğumlarda sağlık personeli bulunma oranında ise, daha büyük farklar vardır. Örneğin, Nijer'de doğuma eşlik eden sağlık personeli oranında iki gelir grubu arasındaki fark yaklaşık olarak 15 katdır. Mali'de ise yaklaşık olarak 10 katdır.

Tablo 2-10: Seçilmiş Bazı Ülkelerde Sağlık Sektöründeki Eşitsizlikler

	Bebek Ölüm Oranı (%) (1000 Doğumda)		5 Yaşından Küçük Çocukların Ölüm Oranı (%) (1000 Doğumda)		Doğumlarda Sağlık Personeli Bulunma Oranı (%)	
Ülke (Araştırma Yılı)	En Yoksul % 20	En Zengin % 20	En Yoksul % 20	En Zengin % 20	En Yoksul % 20	En Zengin % 20
Gana (1998)	72,7	26	138,8	52,2	17,9	86,1
Kenya (1998)	95,8	40,2	136,2	60,7	23,2	79,6
Rwanda(2000)	138,7	87,9	246,4	154,1	17,3	59,6
Malawi (2000)	131,5	86,4	230,8	149	43	83
Zambiya (2001)	115,2	56,7	191,7	92,4	19,7	91,1
Etiyopya (2000)	92,8	95,1	159,2	147,1	0,9	25,3
Mali (2001)	137,2	89,9	247,8	148,1	8,1	81,9
Nijer (1998)	131,1	85,8	281,8	183,7	4,2	62,8

Kaynak: (UN,2005)

Gelişmekte olan ülkelerde eğitim için yapılan harcamalar da genellikle yoksul yanlısı yapılmamaktadır. Çoğu gelişmekte olan ülkede, nüfusun en yoksul % 20'lik kesimi eğitime yapılan kamu harcamalarının % 20'den azını almaktadır. En zengin % 20'lik kesim ise, eğitime yapılan harcamaların % 20'den fazlasını almaktadır. Ancak, bazı ülkelerde örneğin, Kolombiya, Kosta Rika ve Şili'de eğitime yapılan kamu harcamalarının büyük bir kısmından en yoksul % 20'lik kesim faydalanmaktadır. Bundan dolayı, bu üç ülke ilköğretime kayıt oranlarında büyük ilerlemeler gerçekleştirmiştir (UNDP,2003,94).

Gupta vd.'nin 50 ülkeyi kapsayan çalışmasına göre eğitim ve sağlığa ayrılan kamu harcamalarının milli gelire oranı sırasıyla % 3,8 ve % 2,8'dir. Bu oranların daha yüksek olması gerekmektedir. Ancak, çoğu gelişmekte olan ülkede eğitime ve sağlığa ayrılan kaynaklar sürdürülebilir büyüme için gerekli olan insani gelişmeyi sağlayamayacak kadar azdır(Gupta vd.,2004a,192).

2.2.4. Gelir Dağılımı Eşitsizliği

2.2.4.1. Dünya Gelir Dağılımında Temel Kavramlar

Dünya gelir dağılımında en temel dört tane farklı gelir eşitsizliği kavramı vardır.

Birinci Kavram: Ülkeler(bölgeler) arasındaki ortalama gelir farklarını ölçer. Bu ölçümde nüfus ağırlıkları bulunmaz ve her ülke aynı sayılır. Fakat, bu ölçüm ülkeler(bölgeler) arasındaki yakınsama veya ıraksamanın derecesini ölçmek için kullanılır.

İkinci Kavram: Bu ölçümde ülkelerin(bölgelerin) ortalama gelirleri nüfus ile ağırlıklandırılarak hesaplanır.

Üçüncü Kavram: Bu ölçümde kişilerarası eşitsizlik küresel, bölgesel veya ulusal seviyede ölçülür.

Dördüncü Kavram: Bu kavram yatay ve dikey eşitsizliği içerir. Dikey eşitsizlik, farklı gelir dilimlerinde bulunan insanlar arasındaki eşitsizliği ölçer. Yatay eşitsizlik, aynı sosyoekonomik sınıfta veya gelir grubunda bulunan insanlar arasında eşitsizliği ölçmektedir(Nissanke ve Thorbecke,2005,4-5;Capeau ve Decoster,2004,2-3).

İki tane gelir vektörü olduğunu düşünelim. Bu vektörlerdeki gelirlerin de 100 ve 1000'den oluştuğunu düşünelim.

Vektör A: 100,100,100,100,100,100,1000,1000,1000,1000 (6 adet 100, 4 adet 1000)

Vektör B:100,.....,100,1000 (99 adet 100, 1 adet 1000)

Bu örnekte 100 kazananların X ülkesinde ve 1000 kazananların ise Y ülkesinde yaşadıklarını varsayalım. Çoğu insan hangi ülkede yaşadıklarını bilmeden, A vektöründeki gelir dağılımının B vektöründekinden daha eşitsiz olduğunu söyler. Birinci kavrama göre, iki gelir dağılımı da iki elemanın (100,1000) ortalamasıdır. Benzer şekilde, yoksul ve aşırı nüfusa sahip ülkeler olan Bangladeş, Hindistan ve Çin (dünya nüfusunun sırasıyla % 2,2, % 16,8, % 21,1'idir) örneğin, Belçika ile (dünya nüfusunun 0,17'si) nüfus olarak aynı şekilde değerlendirilmektedir.

İkinci kavrama göre eşitsizlik hesaplandığında (100,1000) vektörü nüfus ile ağırlıklandırılır. Çünkü, A vektöründe 10 kişi ve B vektöründe ise 100 kişi bulunmaktadır. Bu durumda, ikinci kavrama göre bu nüfus farkı göz önüne alınır. Örneğin, Afrika ile Batı Avrupa arasında gelir eşitsizliğine bakılacaksa ikinci kavram kullanılmalıdır(Capeau ve Decoster,2004,3).

Üçüncü kavrama göre, nüfus sayısı ile ağırlıklandırılmış eşitsizlik ölçüsü her dünya vatandaşını bir kişi olarak kabul eder. Fakat, ülke içerisindeki gelir dağılımını dikkate almaz. Ülke içerisindeki gelir dağılımını dikkate almayınca, her birey o ülkedeki ortalama geliri alıyormuş gibi davranılır. Toplam eşitsizlik(üçüncü kavram) gruplar arasında (ikinci kavram) ve gruplar içerisindeki eşitsizlik gibi iki kısma bölünebilir. Ancak, theil katsayısı bu biçimde bölünürken gini katsayısı bölünemez(Capeau ve Decoster,2004,4).

2.2.4.2. Kuznets Eğrisi (Kuznets Curve)

İktisadi kalkınma sürecinin en önemli gerçeklerinden birisi de Kuznets eğrisidir. Kuznets eğrisi, eşitsizlik göstergesi dikey eksende, gelir yatay eksende gösterildiğinde ters-U şeklinde görülür. Kuznets'e göre, ülkeler geliştikçe gelir eşitsizliği önce artar, zirveye ulaşır ve daha sonra azalmaktadır. Batı Avrupa ülkelerinin gelişimi Kuznets'in anlattığı biçimde olmuştur. Örneğin, İngiltere'de gini katsayısı 1823 yılında 0.400'tan 1871 yılında 0.627'ye yükselmiş, sonra 1901 yılında 0.443'e düşmüştür. Fransa, İsveç, ve Almanya'da da İngiltere'deki gibi eşitsizlik ters-U biçiminde gelişmiştir. Norveç ve Hollanda'da ise, 19.yy'ın ortalarından itibaren eşitsizlik monotonik bir şekilde azalmıştır. Asya ülkelerinde örneğin Güney Kore, Japonya ve Tayvan'da da gelir artarken, eşitsizlik monotonik bir şekilde azalmıştır(Acemoğlu ve Robinson,2002a,183).

Kuznets bu gelişme biçimini dual (ikili) iktisadi yapı dinamikleri ile açıklamıştır. Acemoğlu ve Robinson'a (2002a) göre ise, 19. yy'daki siyasi faktörler ve kurumsal dönüşüm eşitsizlikteki değişimi anlamamız için çok daha önemlidir. Bu görüşe göre, eşitsizlikteki artış sonra azalış iktisadi kalkınmanın kaçınılmaz bir sonucu değil; daha doğrusu, kitlelerin harekete geçmesiyle yapılan siyasi değişikliklerin sonucudur. 19. yy'dan önce Avrupa ülkelerindeki siyasi güç küçük bir grubun (elit) elindeydi. Bunun sonucunda, çoğu politika bu grubun lehine olmakta ve kitlelere çok küçük bir gelir dağılımı yapılmaktaydı. Sanayileşme süreci sonucunda, gelir eşitsizliği artmış, toplumun yoksul kesimleri kent merkezlerine ve fabrikalarına toplanmıştı. Bu gelişmeler siyasi çalkantıya ve devrim tehdidine yol açmış; siyasi elitler radikal reformlar yapmak zorunda kalmışlardır. Bu çalkantıları önlemek için yapılacak refomlar arasında gelir dağılımının düzeltilmesi, baskı (güç) kullanılması veya temel siyasi değişimin gerçekleştirilmesi yer almaktaydı. Bu durumda, Acemoğlu ve Robinson'a (2002a) göre, demokrasi seçkin sınıflar için sosyal çalkantıyı önleyecek en önemli çare olarak görülmüştür. Böylece, sosyal çalkantı gelir dağılımının iyileşmesine yol açmıştır. Örneğin, İngiltere ve Fransa'da demokrasi işgücü piyasası kurumlarında ve okullaşma oranında büyük gelişmelere yol açmış ve eşitsizlik azalmıştır. Bu teoriye göre, kapitalist sanayileşme eşitsizliği arttırmış, fakat bu eşitsizlik siyasi rejimin daha adil bir dağıtım sürecini oluşturmasına yol açmıştır(Acemoğlu ve Robinson,2002a,184).

Acemoğlu ve Robinson'a (2002a) göre, alternatif kalkınma patikaları "Otokratik felaket" ve "Doğu Asya mucizesi" olarak tanımlanmakta, fakat bu patikalar Kuznets eğrsinin özelliklerine sahip değildirler. Otokratik felaketin yaşandığı ülkelerde, eşitsizlik çok yüksek olur, ancak demokratikleşme veya yeniden dağıtım görülmez ve toplum iyi organize olmamıştır. Doğu Asya mucizesinde ise, başlangıç eşitsizliği çok küçüktür, toplum çok çabuk birikim yapmış ve çok yüksek çıktı seviyesine ulaşmıştır. Büyümeden elde edilen kazaçlar çok eşit dağıldığından siyasi reform sonuna kadar ertelenmiştir. Bu iki durumda da, Kuznets eğrisindeki gibi siyasi faktörler eşitsizlik ile kalkınma arasındaki ilişkiyi belirlemiştir. Doğu Asya ekonomilerinde 1940, 1950 ve 1960'larda yapılan toprak reformları en önemli özellikleridir. Kuznets eğrisinin haricinde bu iki kalkınma patikası farklı ülkelerin deneyimlerinde görülebilir. Örneğin, çoğu Latin Amerika ülkesinde demokratikleşmeyi ihtilaller takip etmiş ve toplum daha demokratik veya daha az demokratik oldukça eşitsizlikte dalgalanmıştır.

1990'lı yıllara kadar gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk ile eşitsizlik arasındaki değiş-tokuş Kuznets hipotezine dayanmaktaydı. Ancak, bu ilişki yapılan ampirik çalışmalarla reddedilmiştir(Ravallion,2005a,4). Tablo 2-11'de görüldüğü gibi Cornia vd.'nin (2005) 73 ülkeyi içeren çalışmasına göre, 19 ülkede sürekli yükselen veya sabit hızla yükselen eşitsizlik, 29 ülkede U şeklinde yükselen eşitsizlik, 6 ülkede azalan eşitsizlik, 3 ülkede ise ters-U biçiminde azalan eşitsizlik ilişkisi bulunmuştur.

Tablo 2-11: Gelir Dağılımında Gini Katsayılarının İzlediği Trend (1950-95)

		PAYI (%)			
	Her Gruptaki Ülkelerin Sayısı	Örneklemdeki Ülkelerin Nüfusu	Dünya Nüfusu	Örneklemdeki Ülkelerin GSYİH-SGP	Dünya GSYİH SGP
Yükselen Eşitsizlik	48	59	47	78	71
-Sürekli Yükselen Eşitsizlik veya Sabit Hızla Yükselen	19	4	3	5	5
-U Şeklinde	29	55	44	73	66
Azalan Eşitsizlik	9	5	4	9	8
-Sürekli Azalan	6	3	3	7	7
-Ters U şeklinde	3	2	1	2	1
Trend Bulunmayan	16	36	29	13	12
Örneklemde Bulunmayan	-	-	20	-	9
Toplam	73	100	100	100	100

Kaynak: (Cornia vd.,2005,40)

2.2.4.3. Büyüme-Eşitsizlik İlişkisi

1960'ların sonlarında ve 1970'lerde büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisinin olumsuz olduğu yolunda görüş çok modaydı. Bu görüşe göre, iktisadi büyüme süreci gelir dağılımını zenginler lehine bozmakta, yoksullara ise çok az faydası olmaktaydı. Bu görüş çok iyi bilinen Kuznets'in hipotezi tarafından desteklenmekteydi. Orijinal Kuznets hipotezi ise gelişmiş ülkelerin deneyimlerine dayalıydı(Osmani,2000,87). Ancak, 1990'lara kadar karşılaştırılabilir ve güvenilir gelir dağılımı verisi bulunmamaktaydı. Fields (1989) bu konuda ilk girişimde bulundu ve hanehalkı anketlerine dayalı gelir dağılımı verileri kullandı. Sonra biri Ravallion vd (1991), Chen vd (1994), Ravallion (1995), Ravallion ve Chen (1997) tarafından ve diğeri Deininger ve Squire (1996) tarafından kullanılan iki yeni data seti bu eksikliği gidermiştir. Bu data setleri yoksulluğun ve eşitsizliğin farklı zamanları ve ülkeleri içeren tutarlılık derecesi yüksek olan karşılaştırmalarının yapılmasını mümkün kılmıştır. Yapılan bu çalışmalar sonucunda düşük gelir seviyelerinde eşitsizliğin arttığına dair kanıt bulunamamıştır. Ayrıca, kişi başına düşen gelir yükseldikçe eşitsizliğin sistematik bir biçimde artmadığı da anlaşılmıştır(Osmani,2000,87-88). Yapılan bu araştırmalar sonucunda 1970'lerde moda olan Kuznets'in hipotezi geçerliliğini kaybetmiştir. Büyüme yoksulun düşmanı değil, dostu olmuştur.

2.2.4.4. Ters Nedensellik: Eşitsizlik-Büyüme İlişkisi

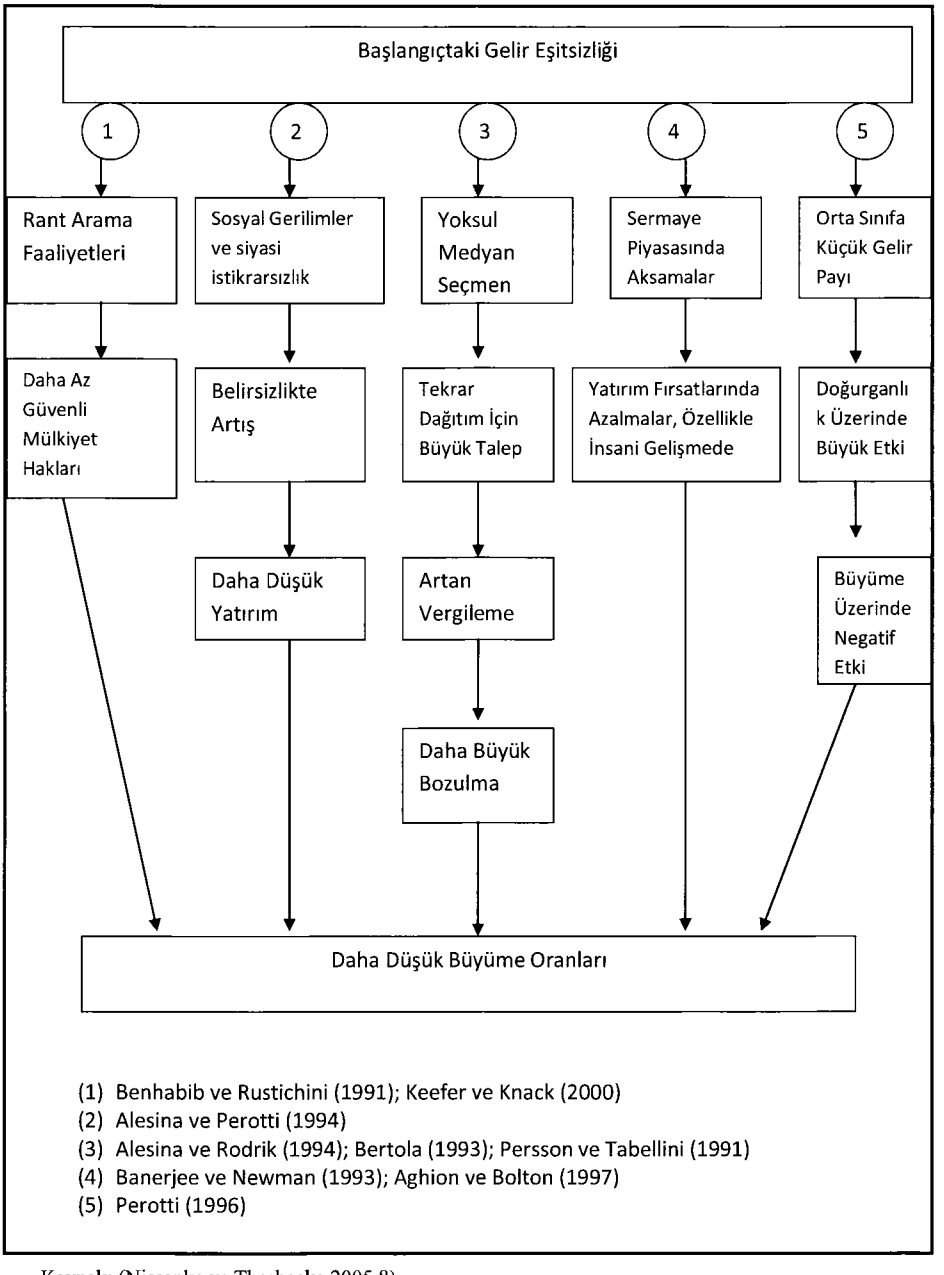
Kuznets'in eşitsizlik ve büyüme arasında ters-U biçimindeki ilişkiyi gösteren hipotezi yeni data setleriyle yapılan ampirik çalışmalarla reddedilince aşağıda belirtilen yeni politik iktisat modelleri geliştirilmiştir. Bu çalışmalardan etkilen yeni politik iktisat modellerine göre, başlangıçta varolan eşitsizlik iktisadi büyümeyi azaltmaktadır. Bu yaklaşıma göre, daha çok eşitsizliğe yol açan büyüme biçimleri daha düşük büyüme oranlarına sahip patikalara yol açmaktadır. Şekil 2-2'de eşitsizliğin büyümeyi nasıl etkilediğini açıklayan yeni politik iktisat modelleri bulunmaktadır.

Ravallion farklı gelir dağılımları bulunan ülkelerde yoksulluğun büyümeye olan duyarlılığını (23 ülke için) güvenilir verilerle hesaplamıştır. Bu esnekliklerin büyüklüğünün başlangıçtaki eşitsizliğe bağlı olduğunu bulmuştur. Örneğin, (örneklemdeki en düşük gini katsayısı) gini katsayısı 0,25 iken, yoksulluğun büyümeye olan esnekliği (kafa sayım oranı ile ölçülmüştür) 3,33 olarak bulunmuştur. (örneklemdeki en yüksek gini katsayısı) gini katsayısı 0,59 iken, esneklik 1,82 olarak hesaplanmıştır. Yoksulluğun büyümeye olan duyarlılığı, örneklemde gelir dağılımı en az eşit olan ülkeden en çok eşit olan ülkeye gelirken iki katma çıkmıştır(Osmani,2000,117).

Lopez tarafından yapılan kapsamlı bir çalışmaya göre, büyüme eşitsizliği etkilememektedir. Fakat, nedensellik tersine dönünce yüksek eşitsizlik büyümeyi azaltmaktadır. Bu çalışmada olan diğer önemli sonuç ise, ticarete olan açıklık, finansal serbestleşme ve küçük bir devlet daha yüksek büyüme oranlarına, fakat daha yüksek gelir eşitsizliğine yol açmaktadır(Lopez,2004,Akt:Fuentes,2005,5).

1990'lı yıllarda Washington Konsensusu yoksulluğun azaltılması üzerine odaklanmıştır. Fakat, Dünya Bankası ve IMF programlarının sosyal etkileriyle ilgili itirazları yükselteceği için eşitsizliğe önem verilmemiştir. Bretton Woods kurumları yoksulluğun azaltılmasında iktisadi büyümenin çok önemli olduğunu vurgulamışlardır. Ancak, gelir ve servetin başlangıçta eşitsiz olarak dağıldığı toplumlarda daha düşük büyüme oranları görülmekte; büyüme yalnızca küçük gruplara faydalı olmaktadır; mikrogirişimcilere, küçük esnafa ve vasıfsız işgücüne istihdam yaratmamaktadır. Örneğin, gelir dağılımının çok bozuk olduğu Latin Amerika'da yoksullar büyüme dönemlerinden çok az faydalanmışlardır. Eğer, toplumda başlangıçta ve sonra artan eşitsizlik bulunuyorsa, yoksulluğun azaltılması için çok yüksek büyüme oranları gerekmektedir(Addison ve Cornia,2001,2).

Şekil 2-2: Eşitsizliğin Büyümeyi Etkilediği Kanallar

Kaynak: (Nissanke ve Thorbecke,2005,8)

Tablo 2-12'de görüldüğü gibi gelişmekte olan ülkelerin son 15-20 yıl içerisinde eşitsizlik, büyüme ve yoksulluğun azalması deneyimlerine bakıldığında incelenen dönemlerin % 43'ünde yoksulluk oranı artmıştır. Bu gözlenen dönemlerin % 27'sinde ise kişi başına düşen gelirin artması ve eşitsizliğin azalması sonucunda yoksulluk daha hızlı bir oranla (%9,6) azalmıştır. Ayrıca, incelenen dönemlerde eşitsizliğin arttığı durumlarda, kişi başına gelirin artması yoksulluk üzerinde daha küçük etkilere yol açmaktadır(Addison ve Cornia,2001:4).

Tablo 2-12: 117 Büyüme Dönemini Kapsayan 47 Ülkeyi İçeren Yoksulluk Oranları (1980-1990'lar)

		Kişi Başına Düşen Ortalama Hanehalkı Geliri	
		Azalan	Artan
Eşitsizlik	Artan	(% 17'si) Yoksulluk yılda % 14,3 oranında artıyor.	(% 30'u) Yoksulluk yılda % 1,3 oranında azalıyor.
	Azalan	(% 26'sı) Yoksulluk yılda % 1,7 oranında artıyor.	(% 27'si) Yoksulluk yılda % 9,6 oranında azalıyor.

Kaynak: (Addison ve Cornia,2001,4)

2.2.4.5. Yoksulluk ve Eşitsizlik

Son yıllarda akademik çevrelerde ve politika yapıcılar arasında gelir yoksulluğu, eşitsizlik ve büyüme hakkında çok yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalar sonucunda, yıllardır unutulan eşitsizlik tekrar gündeme taşınmıştır. Berlin duvarı yıkılmadan önce ve S.S.C.B dağılmadan önce eşitsizliği eleştirmek ve tartışmak komunist ülkeleri desteklemekle bir tutulmaktaydı. Fakat, Berlin duvarının yıkılmasıyla ve S.S.C.B'nin dağılmasıyla Batı'daki eşitliğe olan muhalefet veya ideolojik karşıtlık sona ermiştir. 1990'ların ortalarında geliştirilen ekonomik modeller ile(Alesina ve Rodrik, Persson ve Tabellini, Aghion vd.) eşitsizliğin ekonomik performansı olumsuz etkilediğini göstermişlerdir. Bu arada, bilgisayar sistemlerinin ve yazılımlarının çok gelişmesi, hanehalkı anketlerinin yaygınlaşması eşitsizlik ile yoksulluk arasındaki karmaşık ilişkinin daha çok çalışılmasına ve anlaşılmasına imkan vermiştir(Fuentes,2005,3).

Bu tartışmada iki farklı düşünce okulu bulunmaktadır. Bretton Woods kurumlarının görüşlerinin yer aldığı ilk düşünce okuluna göre, toplumun mutlak yaşam standardıyla ilgilenilmelidir. Buna göre de ilgili değişken yoksulların geliri olmalıdır. Bir başka deyişle, zenginlerin geliri yoksulları etkilemediğine göre zenginlerin geliriyle ilgilenilmemelidir. Örneğin, Dollar ve Kray büyümenin yoksullara ve zenginlere eşit miktarda faydalı olduğunu göstermişlerdir. Ayrıca, Sala-i-Martin aşırı yoksulluk ve eşitsizliğin son 20 yıldır azalmakta olduğunu da göstermiştir(Dollar ve Kray,2001;Sala-i-Martin,2002,Akt;Fuentes,2005,3).

Birleşmiş Milletler ve kurumlarının görüşlerinin yer aldığı ikinci düşünce okuluna göre, gelir eşitsizliği yoksulların refahını etkilemektedir. Bu akademisyenlere göre,

gelir eşitsizliği ile ekonomik performans arasında negatif bir ilişki vardır. Ayrıca, bazı yazarlara göre de eşitsizlik siyasi istikrarsızlık ile makroekonomik istikrarsızlığa yol açmaktadır.

Bu iki düşünce okulu arasında tartışma daha da karmaşık bir duruma ulaşmıştır. Çünkü, eşitsizliği ölçmek ve eşitsizliğin büyüme üzerindeki etkilerini bulmak çok zor bir iştir. Bu ölçüm sırasında dört tane başlıca metodolojik soruyla karşılaşılmaktadır: 1) Bilginin kaynağı (Bireysel/hanehalkı verisi veya milli gelir hesapları) 2) Refah göstegesinin tanımı (gelir veya tüketim) 3) Yaşam maliyetleri farklarının ayarlanması 4) Analiz biriminin seçimi (ülkeler, bireyler veya hanehalkları)(Fuentes,2005:4).

2.2.4.6. Ülkeler Arasında (Between Countries) ve Ülke İçerisinde (Within Countries) Gelir Dağılımı Trendleri

Dünyada insanlar arasında gelir dağılımı ülkeler arasındaki gelir dağılımı ve ülke içerisindeki gelir dağılımı olarak iki kısma ayrılabilir. *Yapılan araştırmalara göre küresel eşitsizliğin % 60-90 kadarı ülkeler arasındaki eşitsizlikten, kalan % 10-40 kadarı ise ülke içerisindeki eşitsizlikten kaynaklanmaktadır* Bu yöntem sayesinde ülkeler arasındaki eşitsizlik artsa bile ülke içerisindeki eşitsizlik azalırsa dünyada insanlar arasındaki eşitsizliğin azalacağı gösterilebilmektedir(Cornia,2004,426-427).

Küresel gelir dağılımı trendleriyle ilgili yapılan en önemli çalışmalardan birisisi Bourguignon ve Morrison'un (2002) araştırmasıdır. 1820-1992 yıllarını kapsayan dünya gelir eşitsizliğiyle ilgili çalışmaya göre, son 20 yılda ülkeler arasındaki eşitsizliğin istikrarsız bir şekilde artması ve ülkeler içerisinde de eşitsizliğin yükselmesi sonucunda küresel eşitsizlikte bir artış yaşanmıştır. Tablo 2-13'de özetlenen bu çalışmaya göre, ülke içerisinde eşitsizlik 1950-1970 yılları arasında azalmış ve sonraki dönemde yine artmıştır(Bourguignon ve Morrison,2002,Akt:Cornia,2004,428).

Tablo 2-13: Dünya Gelir Eşitsizliğinin Evrimi ve Parçaları (1820-1992)

	1820	1870	1910	1950	1960	1970	1980	1992
Gini Katsayısı								
(Küresel Eşitsizlik)	0,500	0,560	0,610	0,640	0,635	0,650	0,657	0,657
Theil Katsayısı								
-Ülke grupları içerisinde eşitsizlik	0,462	0,484	0,498	0,323	0,318	0,315	0,330	0,342
-Ülke grupları arasında eşitsizlik	0,061	0,188	0,299	0,482	0,458	0,492	0,499	0,513
-Toplam (küresel) Eşitsizlik	0,522	0,672	0,797	0,805	0,776	0,808	0,829	0,855
Ortalama Gelirin Logaritmik Sapması								
-Ülke grupları içerisinde eşitsizlik	0,370	0,382	0,399	0,303	0,300	0,304	0,321	0,332
-Ülke grupları arasında eşitsizlik	0,053	0,162	0,269	0,472	0,466	0,518	0,528	0,495
-Toplam (küresel) Eşitsizlik	0,422	0,544	0,668	0,775	0,766	0,823	0,850	0,827

Kaynak: (Cornia,2004,428)

Küresel gelir dağılımı trendleriyle ilgili ikinci önemli çalışma ise Sala-i-Martin'in (2002) araştırmasıdır. Tablo 2-14'de özetlenen Sala-i-Martin'in 1970-1998 yıllarını içeren 125 ülkenin gelir dağılımının bulunduğu çalışmasına göre, 1970-1980 yılları arasında ülkeler arasındaki gelir eşitsizliği artmış, fakat sonra azalmıştır. Çünkü, Çin ve Hindistan'ın büyüme oranları 1980-1990 yılları arasında OECD ülkelerinden daha yüksek olmuştur. Aynı zamanda, bu dönem içerisinde ülkeler içerisindeki eşitsizlik sürekli bir şekilde artmıştır. Bu artış ülkeler arasındaki eşitsizlikteki azalıştan daha küçük olduğundan 1980 yılından beri küresel eşitsizlik azalmıştır. Bu araştırmada Çin'in örneklemden çıkarılması küresel eşitsizliği arttırmakta ve ülke içerisindeki eşitsizliği azaltmaktadır(Sala-i-Martin,2002,Akt:Cornia,2004,429). Tablo 2-14'de de görüldüğü gibi, theil katsayısına göre ülke grupları içerisindeki eşitsizlik artmıştır; ancak, ülke grupları arasındaki eşitsizlik ise daha büyük oranda azalmıştır. Bunun sonucunda, 1970-1998 yılları arasında toplam (küresel) eşitsizlik azalmıştır.

Tablo 2-14: Küresel Eşitsizliğin Evrimi ve Parçaları (1970-1998)

	1970	1980	1990	1992	1998
Gini Katsayısı					
(Küresel Eşitsizlik)	0,633	0,638	0,630	0,621	0,609
Theil Katsayısı					
-Ülke grupları içerisinde eşitsizlik	0,186	0,193	0,194	0,195	0,203
-Ülke grupları arasında eşitsizlik	0,586	0,593	0,583	0,554	0,513
-Toplam (küresel) Eşitsizlik	0,771	0,786	0,776	0,749	0,716
Ortalama Gelirin Logaritmik Sapması					
-Ülke grupları içerisinde eşitsizlik	0,170	0,181	0,201	0,206	0,226
-Ülke grupları arasında eşitsizlik	0,634	0,647	0,586	0,557	0,513
-Toplam (küresel) Eşitsizlik	0,805	0,828	0,787	0,763	0,739

Kaynak: (Cornia,2004,429)

Cornia vd.'nin yaptığı çalışmaya göre de, 1980 ve 1990'lı yıllarda küresel eşitsizlik daha öncekinden daha yavaş hızla artmıştır. Tablo 2-15'de de görüldüğü gibi, aynı çalışmaya göre 73 ülkenin üçte ikisinde ülke içerisindeki eşitsizlik artmıştır. Cornia'ya göre, ülke içerisinde eşitsizliğin artmasını açıklayan üç neden bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelere olan sınırlı olan göç imkanları (geçen yüzyılda yakınsamanın en önemli kaynağı olmasına rağmen) gelir dağılımı eşitsizliğinin artmasına yol açmaktadır. İkincisi, uluslararası sermaye akımları daha istikrarsızdır ve ülkeler arasında eşitsiz dağılmaktadır. Üçüncüsü, yoksul ülkelerin uluslararası piyasalara entegrasyonunu sağlamak için uyguladıkları ulusal politikalar işgücü payını ve ücret dağılımını olumsuz etkilemektedir(Cornia vd., 2005,41;Cornia,2004,446-447).

Neo-liberal reformların bir parçası olan sermaye hesabının açılması ülke içerisinde eşitsizliğin artmasına yol açmaktadır. Eşitsizlik üzerindeki olumsuz etki açısından sonra finansal serbestleşme, iş gücü piyasalarında serbestleşme ve vergi reformları takip et-

mektedir. Uluslararası ticarette serbestleşme yoksullukla mücadelede ve gelir dağılımında başarılı olan Doğu Asya'da 1960-70 yılları arasında eşitliği arttırırken, Latin Amerika, Afrika ve Doğu Avrupa ülkelerinde ise eşitsizliği arttırmıştır (Cornia,2004,447).

Neo-liberal reformların, zayıf bir zamanlama, seçici olmayan bir uygulamayla aksak piyasa koşullarında uygulanması eşitsizliği arttırmaktadır. Ortodoks paradigma gelir dağılımına dikkat ederek bu eksikleri düzeltmedikten sonra, yüksek eşitsizlik daha düşük büyüme oranlarına ve büyümenin yoksulluğu azaltıcı etkisinin azalmasına yol açacaktır. Bunun sonucunda, uluslararası toplumun yoksulluğun azalması için koyduğu BYK Hedeflerine ulaşılması zorlaşmaktadır(Cornia,2004,447).

Tablo 2-15: 73 Ülkede Gelir Eşitsizliğinin Özeti (1960-1990)

	Gelişmiş Ülkeler	Gelişmekte Olan Ülkeler	Geçiş Ülkeleri	Toplam
Artan Eşitsizlik	**12-** Avustralya, Danimarka, Finlandiya, İtalya, Japonya, Hollanda, Yeni Zelenda, Portekiz, İspanya, İsveç, İngiltere, ABD	**16-** Arjantin, Şili, Çin, Kolombiya, Kosta Rika, Guatemala, Hong Kong, Meksika, Pakistan, Panama, Porto Riko, Güney Afrika, Sri Lanka, Tayvan, Tayland, Venezüela	**20-** Ermenistan, Azerbeycan, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Gürcistan, Macaristan, Kazakistan, Kırgizistan, Latvia, Litvanya, Makedonya, Moldova, Polanya, Romanya, Rusya, Slovakya, Ukrayna, Yugoslavya	**-48**
Sabit Eşitsizlik	**4-** Austurya, Belçika, Kanada, Fransa	**10-** Bangaladeş, Brezilya, Kote Davur, Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Hindistan, Endonezya, Senegal, Singapore, Tanzania	**2-** Belarus, Slovenya	**-16**
Azalan Eşitsizlik	**2-** Almanya, Norveç	**7-** Bahamalar, Honduras, Jamaika, Güney Kore, Malezya, Filipinler, Tunus	**0-**	**-9**
Toplam	**18**	**33**	**22**	**73**

Kaynak: (Cornia vd.,2005,41)

2.2.5. Dış Borç ve Cari İşlemler Açığı

Yoksul ülkelerin çoğunluğunda cari işlemler açığı görülür. Örneğin, 1990'larda 99 tane düşük ve düşük orta gelirli ülkede cari işlemler açığı GSYİH'nın % 5,9'u olarak gerçekleşmiştir. Sadece 11 ülkede % 2,6 oranında cari işlemler fazlası görülürken, 88 ülkede ise GSYİH'larının % 6,9'u kadar açık görülmüştür. Bir başka bir deyişle, bu ülkeler sermaye ithalatı yapmakta ve ağır dış borçlar ödemektedirler. Yüksek dış borçlar ve bağımlılık bu ülkeler için aynı anlama gelmektedir(Priewe ve Herr,2005,70). Stanley Fischer'e göre krizleri tetikleyen en önemli faktör büyük devalüasyonlara yol açan cari işlemler açıklarıdır. Fischer'e göre diğer en önemli unsur ise borçların sürdürülebilirliğidir. Borçların sürdürülememesinin en önemli nedeni kısa vadeli finansmandan oluşmalarıdır. Kısa vadeli finansman çeşitleri arasında portföy yatırımları ve kısa vadeli banka kredileri bulunur. 1990'lı yıllarda ardı ardına gerçekleşen finans krizlerinden sonra dış borçların ve cari işlemler açıklarının sürdürülebilirliğinin büyük ölçüde yabancı yatırımcıların portföy kararlarına ve beklentilerine bağlı olduğu anlaşılmıştır. Yabancı yatırımcıların beklentileri çok oynaktır ve beklentileri yalnızca borçlu ülkenin temel göstergelerine bağlı değildir. Aynı zamanda, yabancı yatırımcıların neler hissettiklerine bağlıdır. Çoğu durumda borçların sürdürülebilirliği borçların çevrilmesine, vadelerinin uzatılmasına ve alacaklı kurumlarla yapılan görüşmelere bağlıdır. Genellikle, tüm bu davranışlar uluslararası kurumların ve merkez bankalarının sağladığı moral desteğiyle gerçekleşir. Günümüzde borçların sürdürülebilirliği borçların çevrilmesiyle eş anlamlı olarak algılanmaktadır(Priewe ve Herr,2005,75).

Dış Borcun GSYİH'ya Oranı: Dış borcun (D) üzerindeki döviz kurunun (e) ve faiz oranının (r) sabit olduğunu varsayalım. Nominal GSYİH ulusal para cinsinden Y ile gösterilmekte ve sabit döviz kuruna bölündüğünde ise GSYİH'nın dolar değerini vermektedir. Tüm borçların yabancı para cinsinden yapıldığını ve yapılan yatırımların (Doğrudan Yabancı Yatırım, Portföy Yatırımları) getirilerinin faiz oranına eşit olduğunu varsayalım. Eğer, borcun sürdürülebilirliği s_y'nin sabit olmasını gerektiriyorsa, dış borç servisi/GSYİH oranı aşağıdaki formül ile hesaplanır:

$$rD/Y=s_y=\text{sabit} \quad (1)$$

Ya da $rD_s/(Y_1/e)=s_y=\text{sabit}$ olarak ifade edilir. (1a)

Payda yer alan borç servisi ABD doları cinsindendir. Paydada yer alan ulusal para cinsinden GSYİH (Y_1) ise döviz kuruna bölünmüştür. Döviz kurundaki yüzde değişme $\hat{e}$ ile ifade edilirse, kurdaki değer kaybı dolar cinsinden olan GSYİH'nın değerini düşürür. Böylece s_y artar. Eğer döviz kurundaki değişimler dışarda bırakılıp, borç ve GSYİH'nm ise dolar cinsinden oldukları varsayılırsa, s_y oranını sabit kalması için aşağıdaki koşul geçerli olmalıdır:

$$\frac{\Delta D}{D}+\frac{\Delta r}{r}=\frac{\Delta Y}{Y}=y^1 \quad (2)$$

Ulusal para cinsinden nominal GSYİH'nın büyüme oranı y^l (döviz kuru sabittir ve GSYİH'nın büyüme oranları ulusal para cinsinden ve dolar cinsinden $y^\$$ aynıdır). $\Delta r = 0$ olduğu varsayıldığında, $\frac{\Delta D}{D} = y^l = y^\$$ olur. ΔD aynı zamanda cari işlemler açığı(CAD) olduğu için aşağıdaki eşitliği buluruz:

$$\frac{CAD}{D} = y^l \tag{3}$$

D/$Y^\$$ (d olarak ifade edilir) ile çarpılınca aşağıdaki denklemi elde ederiz:

$$\frac{CAD}{Y} = y^l d = y^\$ d \tag{4}$$

Borcun sürdürülebilirliğini garantilemek için sürekli bir cari işlemler açığının devam edebilmesi için sürekli bir nominal büyüme oranına gereksinim duyulu. Örneğin, nominal GSYİH büyüme oranı ($y^l = y^\$$) % 5 ise, ve borcun GSYİH'ya oranı (d) % 40 (2000'li yıllarda gelişmekte olan ülkelerde ortalama bu seviyelerdedir) ise, cari işlemler açığı (CAD) % 2'den büyük olmamalıdır. Bir başka deyişle, % 5 olan cari işlemler açığının sürdürülebilir olması için en az % 8'lik bir nominal büyüme oranına ihtiyaç duyulur. Döviz kurunun değiştiğini ve GSYİH büyüme oranının ulusal para cinsinden ve dolar cinsinden farklı olduğunu varsayalım. Eğer ulusal para değer kaybediyorsa, GSYİH'nm dolar değeri küçülür. Böylece, döviz kuru değişimleri eklenince aşağıdaki (5) no'lu eşitliğe ulaşırız(Priewe ve Herr,2005,85):

$$\frac{CAD}{Y} = (y^l - \hat{e})d \tag{5}$$

Ulusal paranın değer kaybı dolar cinsinden GSYİH büyüme oranını küçültür ve borcun sürdürülebilirliği için daha küçük cari işlemler açığına ihtiyaç duyulur. Eğer, y_r reel GSYİH'nın büyüme oranı (sabit ulusal para cinsinden) ve $\hat{e}_r$ ise reel döviz kurundaki değişim (enflasyon ayarlı) ise aşağıdaki eşitliği elde ederiz:

$$\frac{CAD}{Y} = (y_r - \hat{e}_r)d \tag{6}$$

% 5 bir cari işlemler açığı bulunduğunda, sürdürülebilirlik ilkesine göre eğer dış borç/GSYİH oranı (d) % 40 (faiz oranları sabittir) ise reel GSYİH büyüme oranı (y_r) % 8'den küçük olmamalıdır. (6) no'lu eşitliğe göre 1990'lı yıllarda düşük gelirli ülkelerde reel büyüme oranı % 3,4 ise sürdürülebilir bir cari işlemler açığının % 1,5'u geçmemesi gerekir(Priewe ve Herr,2005,85-86).

Değişen faiz oranlarını dahil edebilmek için cari işlemler açığı dış borç servisi ve ticaret açığı(TD) olmak üzere iki parçaya ayrılabilir. CAD= rD + TD. Böylece aşağıdaki eşitliği elde ederiz:

$$\frac{rD+TD}{Y} = (y_r - \hat{e}_r)d \tag{7}$$

$$\frac{TD}{Y} = (y_r - \hat{e}_r - r)d \tag{8}$$

Bu eşitliğe göre bir ticaret açığı ancak parantez içerisindeki değer pozitif ise sürdürülebilir olarak nitelenir.

$$y_r > (\hat{e}_r + r) \tag{9}$$

Eğer reel döviz kuru değişmiyorsa, reel büyüme oranı faiz oranını geçmelidir. Ancak, bu durum Afrika'daki ve Latin Amerika'daki gelişmekte olan ülkelerde görülmemektedir. Çünkü bu ülkelerin çoğunluğunda faiz oranları piyasada belirlenir ve ticaridir. (9) no'lu denklem sağlanmıyorsa dış borç servisinin yükü artacak ve yüksek ülke risklerinden dolayı daha yüksek faiz oranlarına yol açacaktır. Para krizi risklerinin artmasından dolayıda yurtiçi yatırım miktarı azalacak ve büyüme oranı küçülerek borç probleminin daha da kötüleşmesine yol açacaktır. Bu durumda ticaret açığı azaltılmalıdır. İthalatı keserek veya ihracatı teşvik ederek ticaret fazlasına yol açmalıdır. Reel devalüasyonlar ticaret dengesini iyileştirebilir (Marshal-Lerne koşulu sağlanıyorsa) fakat aynı zamanda (9) no'lu denkleme göre dış borç yükünü arttıracaktır. Paranın reel olarak değer kazandığı durumda ise dış borç yükü azalır, fakat uluslararası rekabet gücü azalır(Priewe ve Herr,2005,86).

Neo-klasik büyüme teorisine paralel olarak uzun-dönem büyüme oranı nadiren faiz oranından büyük olur. Gelişmekte olan ülkelerin borç yükü göz önüne alındığında sürekli bir ticaret açığı sürdürülemez. Çoğu gelişmekte olan ülkede sadece ticaret fazlası sürdürülebilir.

Dış Borcun İhracata Oranı: Dış borç servisi GSYİH'dan yapılır, ancak GSYİH'nın yabancı para kazanan kısmı ihracat kalemidir. Bundan dolayı dış borçların ihracata oranı borçların sürdürülebilirliği açısından incelendiğinde daha az problemli olarak görülür. İhracat gelirleri dış borçların anapara ve faiz ödemelerini yapmak için kullanıldığından, ihracat dış borç yükü için daha iyi bir referans olmaktadır. Ancak, dış borç servisinin tümü ihracatçılar tarafından yapılmaz. Örneğin, hükümetin gelirleri ulusal para ile elde edilmektedir. Firmalar ve hanehalkı yabancı para cinsinden gelirleri olmadan yabancı para ile kredi kullanır. Dış borç yükünün sürdürülebilirliği en iyi borç/GSYİH ile borç/ ihracat göstergeleri ile belirlenir(Priewe ve Herr,2005,87).

Eğer, X yabancı para cinsinden ihracat gelirlerini gösterdiğini (x ihracatın büyüme oranı) varsaydığımızda, borcun sürdürülebilirliği sabit bir dış borç servisi/ihracat oranı ile ifade edilir.

$$\frac{rD}{X} = s_x = sabit \tag{10}$$

S_x dış borç servisi yükünün ihracat kapasitesine oranı olarak ifade edilir. Hem pay hem de payda dolar cinsinden ifade edilmektedir. Bu yüzden, dış borç yükü döviz kurundan bağımsızdır. (4) no'lu eşitliğe paralel olarak (10) no'lu eşitliğin sonucunda dış borcun üzerindeki faiz oranı sabitse:

$$\frac{CAD}{Y} = xd \tag{11}$$

(8) no'lu denkleme benzer şekilde ticaret açığınm(TD)/GSYİH'ya oranını elde ederiz:

$$\frac{TD}{Y} = (x - r)d \tag{12}$$

Eğer, ihracatın büyüme oranı faiz oranından büyükse sürekli bir ticaret açığı borçların sürdürülebilirliği ile uyumludur. Paranın değer kaybı borçların sürdürülebilirliğini etkilemez. İhracatın büyüme oranı olan x dolar cinsinden nominal büyüme oranıdır. Eğer, ticaret hadleri ülke aleyhinde değişirse ve faiz oranları yükselirse problemler çıkar. Sürekli bir ticaret açığı gelişmekte olan ülkelere verilen kredilerde ticari faiz oranları kullanıldığı için sürdürülemez. 1980-2002 yılları arasında ihracat dolar cinsinden GSYİH'dan % 4,6 oranında daha hızlı büyümektedir. Bundan dolayı ihracatın GSYİH'ya oranı paranın değer kayıplarından dolayı artar. Çoğu gelişmekte olan ülkede ihracatın GSYİH'ya oranı son on yıllarda önemli ölçüde artmıştır. Çoğu ülkede (12) no'lu denkleme göre sürekli ticaret açıkları sürdürülemez. (11) no'lu denkleme göre (d için % 40 ve x için % 5 olduğunda) % 2 oranında bir cari işlemler açığı sürdürülebilir olmaktadır(Priewe ve Herr,2005,88).

Borç/ihracat oranı borç/GSYİH oranıyla karşılaştırıldığında dış borcun ölçülmesi için daha uygun bir göstergedir. Ancak, her iki durumda da cari işlemler açıkları/ GSYİH oranı % 2 civarında olması borcun sürdürülebilir olmasını sağlar.

Tablo 2-16: Dış Borç/GSYİH Oranı (%):

	Sahra-Altı Afrika	Orta Doğu ve Kuzey Afrika	Latin Amerika ve Karaipler	Doğu Asya ve Pasifik	Güney Asya
1990	59,2	36,5	40,4	34,7	30,7
1991	59,7	37,8	39	35,7	36
1992	59,2	35,7	37	35,7	40
1993	67,2	37,2	36,7	37,1	37,6
1994	78,7	39,1	34,4	36,2	36,2
1995	74,1	36,4	36,3	35	31,7
1996	69,4	31	34,6	33,2	29
1997	63,9	28,8	33,2	34,4	27,5
1998	70,7	32,2	37,2	39	28,6
1999	66,4	31,3	43,2	36,2	27,8
2000	64,8	26,6	37,9	30,9	26,8
2001	63,6	26	38	29,8	25,4
2002	65,8	28,1	43,6	27,1	25,9

Kaynak: (Priewe ve Herr,2005,89

Tablo 2-17: Dış Borç/İhracat Oranı (%):

	Sahra-Altı Afrika	Orta Doğu ve Kuzey Afrika	Latin Amerika ve Karaipler	Doğu Asya ve Pasifik	Güney Asya
1990	226	128,5	263,4	136,5	369,1
1991	247,1	130,7	271,1	130,8	361,2
1992	233,9	124,5	258,1	127,2	372,8
1993	270,3	141,4	260,4	134,8	327,8
1994	285,7	144,1	241	112,1	318,3
1995	269	134,4	229	109	254,5
1996	226,6	112,2	211,3	110,6	239,3
1997	215,5	107,3	202,1	106,4	223,2
1998	250,7	149,7	229,9	115,5	225,1
1999	230,3	125,3	224	107,6	216
2000	191,1	87,4	183	81,8	180,8
2001	191,8	88,6	184,3	83,3	173,4
2002	195,2	91,9	183,1	72,4	163,2

Kaynak: (Priewe ve Herr,2005,89)

Tablo 2-18:Dış Borç Servisi/İhracat Oranı (%):

	Sahra-Altı Afrika	Orta Doğu ve Kuzey Afrika	Latin Amerika ve Karaipler	Doğu Asya ve Pasifik	Güney Asya
1990	13,9	16,9	26	18,1	33,5
1991	13,6	16,6	26,2	15,8	30,1
1992	12,9	17,8	28,5	15,8	30,1
1993	10,1	18,1	30,4	17,2	27,1
1994	15,2	16,6	26,8	13,3	31,6
1995	16,9	16,2	29,7	12,6	30,3
1996	14,9	14,6	35,1	13,8	26,4
1997	15,5	14,3	39,7	12,8	26,7
1998	15,8	16,2	38,8	13,4	22,4
1999	14,5	15	46,5	14,7	19,4
2000	12,1	10,5	43,8	11,9	17,4
2001	12,1	9,6	40,1	12,8	15,4
2002	11,5	10,4	34,3	12,5	16,9

Kaynak: (Priewe ve Herr,2005,90)

Yukarıdaki Tablolar 2-16, 2-17, 2-18 borç sürdürülebilirliği açısından önemli unsurları içermektedir. Sahra-altı Afrika ve Latin Amerika'nın dış borç/GSYİH ve dış borç/ihracat oranlarına bakıldığında en borçlu bölgeler oldukları görülür. Latin Amerika'nın ihracat performansı ve borç/GSYİH oranı Sahra-altı Afrika'daki ülkelerden daha iyidir. Dış borç servisinin ihracata oranı Afrika'dakinden üç kat daha büyüktür. Bu borçların çoğunluğu ticari borçlardır, Afrika'nın borçları ise dış yardım olarak alınmaktadır. Latin Amerika'da ihracat gelirlerinin üçte biri dış borç servisine harcanmaktadır. Çin'in ağırlığının büyük olduğu Doğu Asya'da ise borç yükü çok küçüktür. Hindistan'ın ağırlığının büyük olduğu Güney Asya'da ise borç yükü daha ağırdır, fakat Latin Amerika veya Afrika'dan daha yüksek büyüme oranlarına sahiptir. Güney Asya'da ise yüksek büyüme performansından dolayı dış borç yükünde aşağı doğru bir trend vardır(Priewe ve Herr,2005,91).

Bu dönem içerisinde borcun sürdürülebilirliğiyle ilgili göstergeler patlamamıştır, ancak aşağı ve yukarı doğru dalgalanmışlardır. Yükselen dış borç yükleri krizlere ve paraların değer kayıplarına yol açabilir. Ancak, borçların affedilmesi veya dış yardım şeklindeki borçlar çoğu ülkenin durumunun düzelmesine yol açmıştır. Burada kullanılan iki gösterge de dış borcun seviyesini dikkate almamaktadır. Burada borcun sürdürülebilirliği sorusu dış borcun büyüme üzerindeki etkisinden ayrı tutulmalıdır.

2.3. MİKROEKONOMİK KOŞULLAR

2.3.1. İktisadi Oyun ve İktisadi Ödüllerin Dağıtılması

İki kişinin oynadığı satranç oyununu oyunun kurallarını hiç bilmeden seyrettiğinizde zor hamlelerin yapıldığını, oyuncuların bazen düştüğünü ve oyunların kazanıldığını farkedebilirsiniz. Soru sormadan satranç oyununun kurallarını seyrederek oyunun kurallarını bulmak çok uzun zaman alabilir. Bu süreçte bir sürü hatalar yapabilir ve sonra diğer araştırmacılar tarafından yanlışlanabilen kurallar bulabilirsiniz (Thurow,1975,vii).

Satrançtan daha zor bir oyun seyrettiğinizi ve açık kurallar tarafından belirlenmeyen bazı rastsal olayların da bu oyunda yaşandığını varsayalım. Bu oyunda bazı kazalar olabilir. Bu oyunda oyuncuların her zaman kurallar ile oynamadığını varsayalım. Oyuncular yanlışlar yapabilir. Böyle bir oyunda oyunun kurallarını yazmak çok büyük bir ve zorlu bir iş olur. İktisatçılar böyle bir durumla karşılaşmışlardır ve halen karşılaşmaktalardır. Bu iktisadi oyunun kuralları nelerdir? İktisadi ödüller nasıl nasıl dağıtılmaktadır? Oyuncuların hareketleri nasıl belirlenecektir?

Bir oyunun kurallarını bilmek o oyunun nasıl oynandığını açıklamamıza, oyunun sonuçlarını bulmamıza, oyunu daha iyi oynamamıza ve daha iyi bir oyun tasarlamamıza yardımcı olur. İktisadi oyunda kazaçların ve servetin dağılımına bakarak oyun hakkında yorumda bulunabiliriz. Bunlar ekonominin dağıttığı ödüllerdir. İktisadi ödülleri bilmek bize sürecin gerisine giderek bu ödüller nasıl üretildi ve nasıl dağıtıldı öğrenme şansını verir(Thurow,1975,ix).

Bir piyasa sisteminde arz ve talep hem ürün hem de üretim faktörleri fiyatlarını belirler. Üretim faktörlerinin talep eğrileri (doğal kaynaklar, iş gücü ve sermaye) türetilmiş talep eğrileridir. Bu türetilmiş talep eğrileri her faktörün iktisadi çıktıya marjinal katkısından (marjinal fiziki hasıla) ve bu çıktının hangi fiyattan satılacağından elde edilir. Maliyet minimizasyonu yapan girişimciler en düşük maliyetle üretimi yapacak faktör kombinasyonlarını seçer. Bunu yapabilmek için girişimciler her faktörün piyasa fiyatını marjinal hasıla ürünüyle (marginal revenue product) kıyaslar. Eğer bir faktörün piyasa fiyatı marjinal hasıla ürününü geçerse üreticiler bu faktörün kullanımını azaltır ve diğer faktörleri ikame eder. Bu süreç faktör fiyatlarının ve faktör marjinal hasıla ürünlerinin dengeye gelmesine kadar devam eder. Eğer, bir faktörün marjinal hasıla ürünü fiyatını geçerse, bu faktörün kullanımını arttırır. Bu süreç faktör fiyatlarının ve marjinal hasıla ürünlerinin dengeye gelmesine kadar devam eder. Bunun sonucunda dengedeyken tüm faktörler marjinal hasıla ürünleri kadar kazanç elde ederler. Böyle bir dünyada iktisadi ödüller bölüşümün marjinal üretkenlik teorisinin kurallarına göre dağıtılır(Thurow,1975,x).

2.3.2. Varlıkların Önemi

Yoksulların sahip oldukları varlıklar arasında, onlara gelir sağlayan veya tüketimlerinde kullandıkları her türlü şey varlık olarak sayılmaktadır. Sağlık ve beceri düzeyleri de yoksul insanların sahip oldukları varlıklar arasında sayılır. Daha iyi bir sağlık veya beslenme ile yoksul olan bir insan daha üretken çalışabilir. Böylece, aldığı ücret artar. Benzer şekilde, becerileri fazla olan bir insan daha üretken olur ve geliri artar. Gelişmekte olan ülkelerde yoksul insanların sahip oldukları işler sürekli ve güvenilir olmayan işlerdir. Yoksulluğu anlamak ve mücadele etmek için yoksul insanların gelir veya tüketim düzeylerine odaklanmadan önce, yoksulların sahip oldukları varlıklarına bakılması gerekir(Smith,2005,24).

Varlıklar kısmen tahmin edilebilir fakat değişken olan getiriler sağlar. Örneğin, bir keçinin sütünün piyasada satılması sahibine gelir sağlar. Ancak, bu gelir süt fiyatlarına bağlıdır. Üç keçisi olan bir insan süt fiyatları arttığında yoksulluktan kurtulabilir. Fakat

yoksul olmayan 10 keçisi olan bir insan ise, süt fiyatları düşerse geçici olarak yoksul sayılabilir. Dolayısıyla, yoksulların varlıklarının bilinmesi onların yoksulluktan şans eseri mi, yoksa sürekli olarak mı yoksulluktan kurtulduğunu ve tekrar yoksul olup olunmayacağının anlaşılmasını sağlar.

Yoksul insanların varlıklarının bilinmesi geçici veya kronik yoksul olup olmadıklarının anlaşılmasını kolaylaştırır. Bazı şartlar altında küçük tasarruflar ve birikim ile yoksulluktan kurtulacak kadar varlık sahibi olunabilir.

Yoksullara yardım etmek için en iyi yollardan biri yoksul insanların sahip oldukları varlıkların(fiziki, sağlık, eğitim, sosyal vs.) envanterini çıkarmaktır. Örneğin, bu varlıklardan bazıları çiftlik hayvanları veya ticaret bilgisi gibi çok iyi bilinen varlıklar olabilir. Ancak, bazısı ise sosyal ağlar veya sahip oldukları beceriler ve karakterler gibi çok iyi bilinmeyebilir. Bu varlıklar yoksul insanların gelirlerini korumalarını ve bir şok sırasında kullandıkları krediler ile şokun etkisini yumuşatmalarını ve önemli bilgilere ulaşmalarını sağlarlar(Smith,2005,25).

2.3.2.1. Yetersiz Beşeri Sermaye

İnsanların sağlık ve eğitim koşullarında yapılan iyileştirmeler kalkınma sürecinin merkezinde yer alır. İnsanlar kendi ve yakınlarının sağlık ve eğitim koşullarına çok değer verirler. Bu yüzden, bu alanlarda yapılan iyileştirmeler kalkınmanın hedefi olmalıdır. Aynı zamanda, bir bireyin sağlık ve eğitim durumu o bireyin üretim kapasitesini, yani emeğinin niteliğini belirler. Sağlıklı ve daha iyi eğitimli biri daha çok üretme kapasitesine sahip olur. Bu bireyin üretken olması, yani vasıflı işgücüne sahip olması işgücü piyasasında ödüllendirilmesine neden olur. Dolayısıyla, kaynakların insanların sağlık ve eğitim koşullarının iyileştirilmesi için ayrılması o insanların gelecekteki üretkenliğinin ve gelirinin artmasına yol açar(Bardhan ve Udry,1999,123).

Beşeri sermaye kavramı bir bireyin sahip olduğu beslenme, sağlık, formal eğitim ve çalışırken alınan eğitim gibi faktörleri ifade eder. Bu faktörlere yapılan harcamalar beşeri sermayeye yapılan yatırım olarak kabul edilir ve o bireye gelecekte büyük avantajlar sağlar; bireyin emeğinin niteliğini belirler. Bu bakış açısı beşeri sermayeye yapılan harcamalar ile gelir ve servet dağılımı arasında bağlar kurulabilmesini ve bu bağların araştırılabilmesini sağlar(Bardhan ve Udry,1999,123).

Yoksul bir ülkenin nüfusu tamamıyla yoksul bireyleri içermez. Her yoksul ülkede kalıcı bir yoksulluk ve büyük oranda gelir dağılımı eşitsizliği bulunur. Bu eşitsizliğin en çok olduğu alanlar sağlık ve eğitim sektörleridir. Gelir ile beşeri sermaye arasında nedensel bir ilişki bulunur. Zengin insanlar beşeri sermayelerine yatırım yaparak zengin kalırlar. Yoksul insanlar ise beşeri sermayeleri için yatırım yapamazlar. Vasıflı işgücü olamadıkları için gelirleri artmaz ve yoksul kalırlar(Bardhan ve Udry,1999,124).

İktisadi düşünceye göre bir insanın eğitim düzeyi, sağlık ve beslenme koşulları o insanın iş gücünü etkiler. Dolayısıyla, bir insanın sağlığında, beslenmesinde ve eğitiminde yapılan bir iyileşme o insanın niteliğinin yükselmesine yol açarak iş yerindeki üretkenliğini ve gelirini artırır.

Yoksul insanların beşeri sermaye yatırımları yapamamasının en önemli nedenlerinden birisi de kredi piyasasındaki aksaklıklardır(credit market imperfections). Çünkü, finans piyasalarında aksaklıklar olduğunda yoksul insanlar eğitimlerinin finansmanı için borç alamazlar. Böylece, beşeri sermaye yatırımı yapamazlar ve yoksul kalırlar. Beşeri sermaye ile gelir arasındaki karşılıklı etkileşim sonucunda yoksulluk tuzakları ve gelir dağılımı eşitsizlikleri üretilir. Eğer, eğitim için kredi imkanları olursa, eğitimin getirisi fiziki sermayenin getirisinden eşit ve yüksek olduğu sürece eğitimsiz yoksul insanlar borç alırlar. Gelirlerindeki artış ile borçlarını geri öderler. Böyle, gelir dağılımı eşitsizliği de azalır(Bardhan ve Udry,1999,130).

2.3.2.2. Eğitim Fırsatlarının Eşit Dağıtılmaması

Herkesin eşit eğitim imkanına sahip olması bir insanlık hakkıdır. Fakat, yapılan çoğu çalışmaya göre gelişmekte olan ülkelerde farklı gruplar arasındaki eğitim açığı artmaktadır. Eğer, insanların yetenekleri bir normal dağılıma sahipse, fakat eğitim fırsatlarının çarpık bir dağılımı varsa bu durum büyük bir refah kaybına yol açar. Fiziki sermayede olduğu gibi, beşeri sermayenin (okur-yazarlık ve beslenme/sağlık) eşit dağılımı bireysel üretkenlik ve yoksulluktan kurtulmak için bir önkoşul oluşturur. Çünkü, eğitim pozitif dışsallıklar etkisiyle yeni varlıklar yaratır ve sosyal refahın artmasına yol açar. Eğitimin daha eşit dağılmasını sağlamak, gelişmekte olan ülkelerde kazan-kazan politikasının büyük destek görmesine yol açar(Thomas vd.,2000,3)

Örneğin, Hindistan'da ilk ve orta öğretim kayıt oranında büyük ilerlemeye rağmen, hala nüfusun yarısından çoğu hiçbir eğitim alamamakta, nüfusun % 10'u ise toplam eğitimin % 40'ını almaktadır. Bu da Hindistan'ın Lorenz eğrisini 45^0 eşitlik çizgisinden uzaklaştırarak büyük bir gini katsayısına yol açmaktadır. Böylece, eğitim için hesaplanan gini katsayısı 0,69 ile dünya da en yüksek katsayılardan birini oluşturmaktadır(Thomas vd.,2000,14).

Kore ise temel eğitimini hızla artırarak okur-yazarlık oranını hızla yükseltmiştir. 1960 ve 1970'lerde devletin eğitim harcamalarının üçte ikisi ilk ve orta öğretime yoğunlaşmıştır. 1960'dan 1990'a kadar okullaşma yıllarının ortalaması iki katma çıkmış, nüfusun büyük bir kısmı okur-yazar olmuştur. Diğer okullarla karşılaştırıldığında Kore'nin eğitim için çizilen Lorenz eğrisi 45^0 eşitlik çizgisine yaklaşmaktadır.

1990'larda Kore eğitim alanında Hindistan'dan daha eşit bir dağılıma sahiptir. Bundan dolayı, Hindistan'dan daha düz bir Lorenz eğrisine ve daha küçük bir gini katsayısına sahiptir. 1960'larda Kore'nin kişi başına düşen milli geliri Hindintan'ın gelirine yakınken bile Kore'nin eğitim için hesaplanan gini katsayısı 0,55'dir. Hindistan'ın ise 0,79'dur. Kore'de eğitim gelirden daha eşit bir dağılıma sahiptir. Fakat Hindistan'da ise eğitimin dağılımı 1970-1990 arasında gelirin dağılımından daha eşitsizdir(Thomas vd.,2000,15).

2.3.2.3. Yetersiz Beslenme

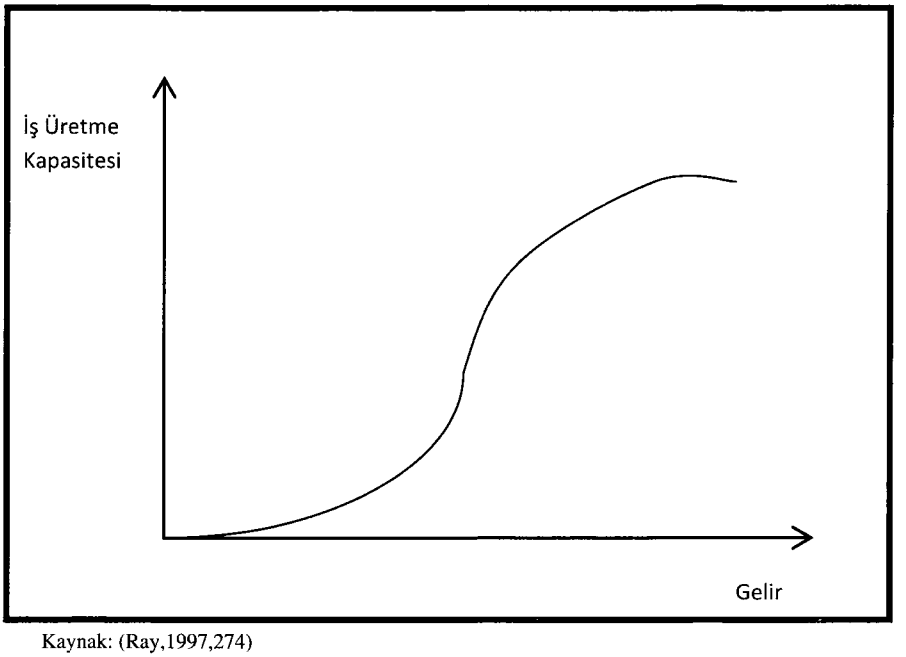
Gelişmekte olan ülkelerde yoksullukla yetersiz beslenme arasında yakın bir bağ bulunur. Çünkü, ailelerin düşük geliri olduğu için yeteri kadar gıda maddesi alamazlar. Yetersiz beslenen insanların çok kolay hastalandığı, bağışıklık sistemlerinin zayıfladığı,

kas güçlerinin azaldığı, iş ortamında üretken olamadıkları, yani iş yapma kapasitelerinin az olduğu, psikolojik rahatsızlıklarının artığı ve yaşam beklentilerinin çok az olduğu bilinmektedir. Bu yüzden içinde bulundukları yoksul durumdan kurtulmaları çok zorlaşır(Ray,1997,262).

Yeteri kadar beslenen insanların bedenlerinin gelir kazanmak için yapması gereken işleri yapabilecek kapasiteleri bulunur. Şekil 2-3'de bu ilişki anlatılmaktadır. Şekilde yatay eksende aslında beslenme gösterilmeliyken gelir konulmuştur. Çünkü, burada tüm gelirin beslenmeye harcandığı şeklinde üstü kapalı bir varsayım yapılmıştır. Dikey eksende ise iş yapma kapasitesi gösterilmektedir. İş yapma kapasitesi belirli bir peryod içerisinde bir insanın kaç tane iş yapabildiğini gösteriyor. Kapasite eğrisi ise farklı beslenme (gelir) düzeylerinde bireyin ürettiği iş kapasitesini göstermektedir (Ray,1997,274-275).

Şekil 2-3'de soldan sağa doğu hareket edildikçe yani bireyin geliri (beslenme düzeyi) artmaktadır. Bu beslenmenin büyük bir kısmı bedenin asıl ihtiyaçlarını (kalbinin, solunum sisteminin çalışması vs.)karşılamak için kullanılır. Dolayısıyla, çok azı iş için kullanılır. Dolayısıyla bu bölgede iş yapma kapasitesi küçüktür. Bu kapasite beslenme düzeyi artıkça hızlı bir şekilde artmaz. Fakat, kapasite eğrisi üzerinde sağa doğru hareket ettikçe iş yapma kapasitesinde önemli artış olur. Bu safhadan sonra azalan getiriler görülür. Artık artan beslenme düzeyi azalan bir iş yapma kapasitesine dönüşmektedir(Ray,1997,275).

Şekil 2-3: İş Yapma Kapasite Eğrisi

Kaynak: (Ray,1997,274)

Düşük gelirler yetersiz beslenmeye yol açtığı gibi, yetersiz beslenme de düşük gelirlere neden olur. Bu durum yetersiz beslenmenin fonksiyonel yönünü anlatmaktadır. Aslında sosyal ve etik yönü de çok önemlidir. Bu durum yoksul ülkelerde aşılması zor bir kısır döngüye neden olur(Ray,1997,275).

Yoksulluğun yol açtığı en büyük trajedilerden birisi de aile içerisinde yoksulluğun eşit olarak paylaşılmamasıdır. Aile içerisinde her birey, çocuklar ve yaşlılar dahil minimum miktarda da olsa beslenmeli, sağlık bakımı yapılmalı ve diğer ekonomik olanaklardan da yararlanmalıdırlar. Eğer, bu asgari miktar sağlanmaz ise üretken ve sağlıklı olamazlar. Ancak, aşırı yoksulluk durumunda kaynakların eşit paylaşılmasının kimseye faydası olmaz. Çünkü, her bireye düşen küçük miktarlar ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli değildir. Eşit paylaşılmadığı durumda ise, bazı bireylerin durumunda iyileşme olabilir. Bu olay iki kişilik bir cankurtan sandalına üçüncü kişinin alınmaması durumuna benzetilebilir. Sandala alınmayan üçüncü kişi ise ölüme mahkum olur(Ray,1997,279).

Genelde aile içerisinde en çok kadınlar, kız çocukları ve yaşlılara karşı ayrım yapılmaktadır. Çünkü, bu bireylerin özellikle yaşlıların gelir kazanma kapasiteleri çok azdır. Bu yüzden, aile içerisinde beslenme ve sağlık olanakları paylaşılırken kadınlar, kız çocukları ve yaşlılar mahrum edilirler. Aslında, aile içerisinde kimse bu kararı vermez. Ancak, aile içerisinde her bir bireyin davranışları incelendiğinde yaşlıların ayırt edildiği görülür(Ray,1997,281).

2.3.3. Kredi Piyasasındaki Aksaklıklar (Credit Market Imperfections)

Tarımsal üretim bir zaman peryodu içerisinde gerçekleşir. Üretimin başlamasından ürünün alınmasına kadar geçen süre birkaç aydan birkaç yıla kadar değişir. Bu ortamda kredi işlemleri üretimin finansmanını ve çiftçilerin hasat döneminden önce tüketim yapabilmelerini sağlar. Ayrıca, tarımsal üretim süreci çiftçinin kontrolunda olmayan bir sürü dışsal faktöre bağlıdır. Üretim riskli ve sigorta piyasaları gelişmemişken, kredi işlemleri çiftçilerin gelirleri dalgalanırken, tüketimlerini yapabilmelerini sağlar. Çiftçilerin yoksul olduğu durumlarda kredi işlemlerine daha çok ihtiyaç duyulur. Çünkü, yoksul çiftçilerin tasarrufları üretim ve tüketimlerini yapabilmelerini sağlayamaz(Bardhan ve Udry,1999,76).

Mevsimsel kredi işlemleri tüm yoksul tarımsal ekonomilerde bulunur. Bu işlemlerin yapıldığı kurumsal ortamlar çok farklı ve karmaşıktır. Bu kurumsal ortamda formal finansal kurumlar, örneğin bankalar, kredi koperatifleri bulunur. Halbuki, yoksul ülkelerde çoğu finansal sistem işlemleri formal finansal kurumlar sisteminin dışında gerçekleşir. Bunlar arasında tefeciler, aile içerisindeki enformal olarak yapılan borçlar, kredili satışlar ve enformal finansal gruplar bulunur. Yoksul ülkelerin kırsal kesimlerin de bu farklı kurumsal biçimler yaygın olarak görülür(Bardhan ve Udry,1999,76).

Kredi işlemlerinin vadesi ve koşulları farklı işlem türlerine, borçlu ve alcaklının özelliklerine ve aralarındaki ilişkiye göre değişmektedir. Bir köyde kısa bir zaman peryodu içerisinde yapılan kredi işlemleri, arkadaşlar arasında yapılan sıfır faizli kredileri, bir teminat gösterilerek alınan formal kredileri, bir tefeciden alınan ticari kredileri,

ürünlerinin satışını yaptıkları tüccardan alınan kredileri, işverenin sağladığı tüketim kredilerini, teminat gösterilemediği için mikro finans kurumlarından alman kredileri içermektedir(Bardhan ve Udry,1999,77).

Kredi sözleşmelerinin yapısını ve koşullarını belirleyen en önemli unsurlardan birisi de devletin düzenlemeleri ve finans piyasalarına müdahalesidir. Bu politikalar faiz oranı tavanlarını, düzenlemeleri ve sübvanse kredi programlarını içerir. Bu müdahalelerin iki türlü nedeni bulunmaktadır. Birincisi, tarımsal krediler bir üretim faktörü olarak kabul edilmektedir. Diğer, üretim faktörlerinde olduğu gibi kredi miktarındaki bir artış üretim ve gelirde bir artışa yol açmaktadır. İkincisi, enformal finansal işlemler etiğe aykırı bulunmaktadır. Bu yüzden, devlet müdahalesi gerekli görülmektedir. Bu sayede, çiftçilerin krediye ulaşmaları ve kredi kullanacakları tekel durumundaki tefecilerden korunmaları sağlanır(Bardhan ve Udry,1999,77).

Yoksul ülkelerin kırsal kesimlerinde yapılan finansal işlemler bilgi asimetrisi problemlerine karşı yapılan kurumsal önlemlerden, sözleşmelerin uygulanmasından ve devlet müdahalesinden etkilenir. Tam bilgi(complete information) ve sözleşmelerin tam olarak uygulanması(perfect contract enforcement) varsayımlarına dayalı olan piyasaların yumuşak biçimde çalıştığı model finansal piyasaların serbestleşmesinin gerekliliğini savunan argümandır. Ancak, yoksul ülkelerin tarımsal kredi piyasalarında yapılan kredi işlemlerinde asimetrik bilgi problemleri ve aksak rekabet koşulları çok yaygındır(Bardhan ve Udry,1999,77-78).

Kredi piyasasındaki aksaklıkların aynı zaman da iş gücü piyasası üzerinde de etkileri bulunur. Yoksul olan bireyler iş güçlerini arz ederken, kredi kullanabilen girişimciler iş kurarak iş gücü talebini belirlerler. Kendi işini yapmaktan elde edilen kazanç işçi olarak çalışılarak elde edilen kazançtan fazla ise bu mekanizma gelir dağılımının bozulmasına yol açar. Zamanla bu mekanizma sayesinde gelir dağılımı daha da bozulur. Zengin olan az sayıda insan ise kredi kullanabildiği için borçlanabilir ve yüksek bir getiri elde ederek zengin kalır. Çok sayıda olan yoksul insanlar ise kredi kullanamazlar ve iş güçlerini arzetmek zorunda kalırlar. Bu yüzden ücret seviyesi düşer ve yoksul kalmalarına yol açar. Düşük ücretler ise zengin girişimcilerin getirilerinin artmasına ve daha da zengin olmalarına yol açar(Bardhan ve Udry,1999,92).

2.3.4. Mikro Yoksulluk Tuzakları (Micro Poverty Traps)

1. Aile-çocuk iş gücü tuzakları : Eğer aile içerisinde anne-baba çalışamayacak kadar sağlıksızsa ve işgüçleri vasıfsız ise ailelerine destek olamazlar. Bundan dolayı, çocukları çalışmak zorunda kalır. Fakat, çocuklar çalıştıkları için ihtiyaçları olan eğitimi alamazlar. Böylece, onlar da büyüdüklerinde çocuklarını işe göndermek zorunda kalacaklardır. Dünya Bankasının tahminlerine göre 2003 yılında 100 milyondan fazla çocuk yoksulluktan dolayı okula gidememektedir. Böylece, yoksulluk bir nesilden diğer nesile aktarılmaktadır(Stephen,2005,12).

2. Cahillik Tuzakları: Çocuk iş-gücü tuzağıyla yakından ilgilidir. Eğer, aileler çocuklarını işe göndermeseler bile, aileleler çocuklarını okula gönderecek kadar yani

ulaşım, okul üniforması ve okul ücretlerini ödeyecek kadar gelire sahip olmayabilirler. Eğer, aile bu parayı ödünç alırsa, birkaç yıl sonra daha eğitimli olan çocuklarıyla ödünç aldıkları parayı geri ödeyebilirler. Eğer, yoksul ailelerin krediye ulaşma imkanları bulunmuyorsa, çocuklarının eğitim alarak daha üretken olma olanakları olmaz(Stephen,2005,12).

3. Sermaye Tuzakları: Yoksulluk tuzakları içerisinde kredi imkanlarına ulaşamamanın büyük bir rolü bulunur. Mikrogirişimci üretken olamayacak kadar küçük bir stok ile çalışır. Bu yüzden, gelecekte de büyük stoklara sahip olamayacak kadar küçük stokları bulunur. Son 15 yıldır mikrofinans kurumlarının artmasına rağmen 240 milyon yoksul ailenin yalnızca %11'i mikrofinans imkanlarından faydalanmıştır (Stephen,2005,13).

4. Sigortalanmamış risk tuzakları: Çok az varlığı bulunan yoksul insanların bunları kaybetme olasılığı daha yüksektir. Örneğin topraklarını, temel beslenme koşullarını ve sağlıklarını sigortalayamadıkları için kaybetme riskleri çok fazladır. Yoksulların çoğu tarım kesiminde çalışmaktadır. Genellikle, hava koşullarına karşı ürünlerini sigorta ettiremezler. Dolayısıyla, ürünlerini kötü hava koşullarına karşı korumak için sigortalamaları gerekir. Ancak, bunu başardıkları takdirde uzun dönemde varlıkları artar ve yoksulluktan kurtulurlar.

5. Borç tuzakları: Kredi imkanlarına ulaşamayan yoksul insanlar tefecilerden ödünç para almak zorunda kalmaktadırlar. Bu tefeciler borç miktarlarını ve faiz oranlarını yoksul insanların tuzaktan kurtulmaları imkansız olacak şekilde ayarlarlar. Borç tuzağı içerisinde olan insanlar gelirlerinin büyük bir kısmıyla ödeme yapmalarına rağmen hiçbir zaman borçları bitmez. Daha çok çalıştıkça ve daha çok para kazandıkça daha fazla borç ödeme yapmak zorunda bırakılırlar. Böyle ailelerin çocukları borç tuzağı içerisinde yaşarlar. Bu bir köleliktir. Dünyada 27 milyon insan bu türde borç tuzağı içerisinde yaşamaktadır.

6) Enformasyon tuzakları: Enformal sektörde çalışanlar çok uzun saatler çalışmalarına rağmen, ancak temel ihtiyaçlarını karşılayabilmektedirler. Daha yüksek ücretle iş bulma imkanlarına rağmen, bu alternatifleri araştıracak imkanları ve enerjileri bulunmamaktadır. Hatta yanlarında çalıştıkları insanlar işçilerine daha iyi imkanlara ulaşmaları için yardım etmezler ve engellerler. Enformasyona ulaşamadıkları için yoksulluktan kurtulamazlar. Örneğin, kırsal Bangladeşte enformal sektörde çalışan işçiler kendi bölgelerinde bulunan alternatiflerin farkında bile değildirler.

7) Yetersiz beslenme ve hastalık tuzakları: Yetersiz beslenen yoksul insanlar üretken olamayacak kadar çok zayıf olurlar. Bunun sonucunda elde ettikleri ücretler ile yeteri kadar gıda alamazlar. Böylece, üretkenlikleri düşük olur ve düşük ücret alırlar (Stephen,2005,14).

8) Düşük beceri tuzakları: Eğer, bölgede vasıflı işgücünü işe alacak iş veren bulunmuyorsa, bireyler de becerilerini yükseltecek şekilde kendilerine yatırım yapmazlar. Ayrıca, bu vasıflara sahip iş gücü bulunmuyorsa, diğer bölgelerdeki yatırımcılar da bu bölgeye yatırım yapmazlar. Bu tuzak yumurta ve tavuk problemine benzer. Bu durumda devletlerin bu gibi bölgelerde firmalar için eğitim imkanları yaratması gerekir. Fakat, kaynakları bulunmayan ülkeler örneğin, yüksek borçlu ülkeler bu tuzaktan kurtulamazlar.

9) Yüksek doğurganlık tuzakları: Eğer yoksul bir ülkede nüfus oranı hızla artarken yeni iş sayısı bu hızla artmıyorsa, o ülkede çocuklar yetişkin iş gücüne katılınca iş bulamayacaklardır. Fakat, doğurganlık oranı düşük olsa daha mutlu ve refah içerisinde büyüyecekler ve çalışacaklardır. Fakat, çok yoksul ve sesini duyuramayan insanlar bu değişikliği yapacak kadar etkili olamazlar(Stephen,2005,15).

2.4. NÜFUS ARTIŞI

M.S. 1. yılda dünya'nın toplam nüfusu yaklaşık olarak 300 milyon olduğu tahmin edilmektedir. Toplam nüfusun iki katına çıkması için 1500 yılın geçmesi gerekmiş. Bu dönemde trendin artıyor olmasına rağmen nüfus artışı durağan değildir; savaşlar ve kıtlıklar periyodik olarak nüfusun azalmasına yol açmıştır. Ancak, 18. yy'dan itibaren insanların sayısı artmaya başlamıştır. 1750'den 20. yy'a kadar dünya'nın nüfus artışı yılda % 0,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran günümüzde sanayileşmiş ülkelerin sahip olduğu oran kadardır. Dünya nüfusu 150 yıl sonra iki katına çıkmış; 1900'da 1.7 milyara yükselmiştir. 20. yy'da ise nüfus artışı ivme kazanmış; 1950 yılına kadar nüfus artış hızı % 0,5'den % 1'e sonra bu oran % 2'ye yükselmiştir. Tablo 2-19'dan görüldüğü gibi 1975 ile 2003 yılları arasında dünya nüfusu 4.074 milyardan 6.319 milyara yükselmiş; nüfus artış oranı % 1,6 olarak gerçekleşmiştir. 1950'den beri nüfus artışının büyük bir kısmı ise gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşmektedir(Birdsall,1988,479)

Tablo 2-19: Dünya'daki Demografik Trendler

	Toplam Nüfus (Milyon)			Yıllık Nüfus Artış Oranı (%)		Ortalama Doğurganlık Oranı (Kadın Başına Düşen Doğum Sayısı)	
	1975	2003	2015	1975-2003	2003-2015	1970-75	2000-05
Dünya	4.074	6.319	7.219	1,6	1,1	4,5	2,6
Gelişmekte Olan Ülkeler	2.967	5.022	5.886	1,9	1,3	5,5	2,9
Arap Devletleri	145	304	386	2,7	2,0	6,7	3,7
Doğu Asya ve Pasifik	1.310	1.928	2.109	1,4	0,7	5	1,9
Latin Amerika ve Karaipler	318	541	628	1,9	1,3	5,1	2,5
Güney Asya	839	1.503	1.801	2,1	1,5	5,6	3,2
Sahra-altı Afrika	313	674	877	2,7	2,2	6,8	5,5
OECD	926	1.157	1.234	0,8	0,5	2,6	1,8
Yüksek Gelirli Ülkeler	782	948	1.006	0,7	0,5	2,2	1,7
Orta Gelirli Ülkeler	1.850	2.749	3.029	1,4	0,8	4,5	2,1
Düşük Gelirli Ülkeler	1.441	2.615	3.183	2,1	1,6	6,0	3,9

(UN,2005)

Tablo 2-19'dan görüldüğü gibi 1975'den beri en büyük nüfus artışı Sahra-altı Afrika'da gerçekleşmiştir. 1975-2003 arasında nüfus artış oranı % 2,7 olarak gerçekleşmiş; bu bölgenin nüfusu 674 milyona ulaşmıştır. Ancak, bu nüfusun büyük bir kesimi yoksulluk içerisinde yaşamaktadır. Sahra-altı Afrika'da doğurganlık oranı ise 5,5'dur. Bu rakamlar diğer bölgelerin rakamlarıyla karşılaştırıldığında çok daha yüksek olduğu görülür. 2000-05 yılları arasında yüksek gelirli ülkelerde ortalama doğurganlık oranı 1,7, orta gelirli ülkelerde 2,1, düşük gelirli ülkelerde 3,9'dur. Gelişmekte olan ülkelerin nüfusunun ise 1975 ile 2015 arasında iki katına çıkacağı öngörülmektedir.

2.4.1. Malthus ve Diğer Kötümserler

Malthus'un modeli toplam ekonomik ve demografik değişimi aile seviyesinde doğurganlık oranıyla açıklar. Bu model, klasik ücret teorisini içerir. Klasik ücret teorisine göre işgücü arzı geçim için verilen ücret seviyesinde tamamıyla esnektir. Bu modele göre ekonomide büyüme yaşanırken, ortalama ürün geçimlik seviyenin üzerine yükselince, evliliklerin ve çocukların sayısı artar. Ancak, nüfus artışı ücretlerin düşmesine ve yiyecek fiyatlarının artmasına yol açar. Çünkü, işgücü arzı artarken, azalan verimler kanunu sonucunda işgücü verimliliği azalmaktadır. Ücretler düşünce tüketim azalır, evlenme ve doğurganlık oranları düşer ve ölümler artar. Bu klasik sisteme göre, toplam ekonomik çıktı artabilir, fakat çoğu ailenin yaşam standardı sürekli olarak yükselemez. Bu görüşe göre, uzun dönemde yaşam standardı geçimlik seviyededir(Birdsall,1988,486).

İngiltere'de 14. yy'dan 18.yy'a kadar olan ücret, kira, yiyecek fiyatları, doğurganlık oranı ve ölüm oranları verilerine bakıldığında Malthus'un modeli bu dönem içinde doğrulanmaktadır. Örneğin, 14. yy'da büyük bir salgından dolayı ölüm oranları yükselince nüfus azalmış ve ücretler yükselmiştir. 16. yy'da ise ölüm oranları daha küçük olduğundan toplam nüfus artmıştır. Ancak, bunun sonucunda kiralar ve yiyecek fiyatları yükselmiş, ücretler ise azalmıştır. 17.yy'ın sonlarında , nüfus artışı yavaşlamış; ücretler artmış; yiyecek fiyatları ise azalmıştır(Birdsall,1988,487).

Malthus ve klasik düşünürler bu modeli geliştirdikleri zamanda İngiltere'de nüfus artışı hızlanmaktaydı. II. Dünya Savaşından sonra gelişmekte olan ülkelerde yaşanan nüfus patlaması ise iktisatçıların Malthus'un geleneğine geri dönmesini sağlamıştır. Bu dönemde kurulan bazı modeller nüfusu gelir tarafından etkilenen bir içsel değişken olarak kabul etmiştir. Bu modellerde geçimlik seviyede yaşayan insanların gelirinde olan küçük bir artış işgünde büyük bir artışa neden olmaktadır. Ancak, iş gücündeki büyüme sermayedeki küçük artışların veya büyüme oranının küçülmesine yol açmaktadır. Bunun sonucunda, ekonomi düşük seviyede kurulan bir tuzağa (a low-level equilibrium trap) yakalanmaktadır (Birdsall,1988,487;Thorbecke,2006,3-7).

Solow'un tek sektörlü büyüme modeli de Malthus'un görüşüne dayanır. Yani, nüfusun büyüme oranı ne kadar yüksekse işgücündeki artış sermayedeki artışa göre daha hızlı olur. Kişi başına düşen tüketim de azalır. Ölçeğe göre sabit getiri ve sabit tasarruf oranları ile iş gücündeki hızlı artış sermaye-işgücü oranının ve işgücü verimliliğinin azalmasına yol açar. Böylece, azalan getiriler bulunmasa bile hızlı nüfus

artışı çok zararlıdır. Durağan durum büyüme halinde (sabit bir nüfus artış oranı ve sabit bir tasarruf oranı) sabit olan nüfusun artış oranı ne kadar küçükse durağan durum tüketim seviyesi o kadar yüksek olur. Bu tür Neo-Klasik durağan durum modellerinde nüfus artışı dışsaldır. Bu modeller nüfusun büyümesini modele dahil etmek için ölüm, doğurganlık ve evlenme oranlarını göz önünde bulundurmaz(Birdsall,1988,488; Thorbecke,2006,3-7).

İki sektörlü büyüme modellerinde de nüfus artışı dışsaldır. Bu büyüme modellerinde tarım sektöründen ayrılan işgücü fazlası, ancak tasarruflar ve sermaye işgücünden daha hızlı büyürse sanayi tarafından istihdam edilir. Ya da sanayi kesimindeki teknolojik değişimin olumlu etkileri tarım sektöründeki azalan getirilerin ve nüfus artışının olumsuz etkilerini geçerse tarımdan ayrılan işgücü fazlası sanayi tarafından istihdam edilir. Nüfus artış hızı küçüldükçe, diğer değişkenler sabit kalması koşuluyla, tarımdan ayrılan fazla işgücü sanayi kesiminde daha hızlı bir şekilde istihdam edilir ve işgücünün sanayi kesimindeki payı ise yükselir. Böylece, yavaş hızda gerçekleşen nüfus artışı sonucunda ekonomideki ikili yapının (dualism) ortadan kaybolması hızlanır (Birdsall,1988,488; Thorbecke,2006,6-7).

2.4.2. İyimserler

Nüfus artışının etkileri hakkında kötümser olan modeller henüz atılmamıştır. Nüfus artışının etkileri hakkında iyimser olan modeller ise yeniliğin, üretim faktörlerinin etkin kullanılmasının ve teknolojik değişimin ekonomik büyümeye sağladığı katkıları vurgulamaktadır. İyimserlere göre nüfus artışı iki nedenden dolayı ekonomik büyümeye yol açar: 1) Büyük bir nüfus üretimde ve tüketimde ölçek ekonomisine yol açar.2) Hızlı nüfus artışı sonucunda oluşan nüfus baskısı ve ölçek ekonomileri teknolojik yeniliğe, organizasyonların ve kurumların değişmesine yol açar. İlaveten, nüfus artışı hakkında iyimser görüşlere sahip olanlara göre, büyüyen bir nüfus toplam talebi uyarır ve yatırım riskini ortadan kaldırır. Ayrıca, işgücünün eğitilmesine ve işgücünün kalitesinin yükselmesine yol açar(Birdsall,1988,491).

Klasik dönemde Adam Smith ölçek ekonomisinin ve yeniliğin ekonomik büyümeye yol açacağını söylerken, aynı zamanda bu değişkenleri nüfus artışının ekonomik büyümeye olan olumlu etkileri olarak kabul etmiştir. Adam Smith'e göre büyüyen nüfus pazarın genişlemesine, yeniliğin ve yaratıcılığın artmasına yol açar. Bunun sonucunda, işgücü bölümü kolaylaşır ve verimlilik artar. Daha sonra Marshall'da ölçek ekonomisinin ve yeniliğin önemine değinmiştir. Marshall'a göre nüfus artışı üretimde ölçek ekonomilerinin artmasına yol açar. Bunun sonucunda, bilgi stoğu, uzmanlaşma, haberleşme artar ve organizasyonlar iyileşir(Birdsall,1988,491).

Kuznets, Hirschman gibi düşünürler nüfus artışının ölçek ekonomilerine ve yeniliğe yol açtığını belirtmişlerdir. Fakat, bu etkiler ampirik olarak sınırlı olarak ölçülmüştür. Ancak, günümüzde ekonomik büyümeye yol açan teknolojik gelişme, ölçek ekonomileri ve yenilikler hızlı nüfus artışından bağımsız olarak da iktisat politikalarıyla gerçekleştirilebilir.

2.4.3. Yüksek Doğurganlığın Nedenleri ve Yolaçtığı Sorunlar

Hızlı nüfus artışı dünyada yaşayan insanların büyük bir kesiminin hayatlarını mahfetmektedir. Çoğu ülkenin hala nüfus artış oranı %2'nin üzerindedir. Yani, bu ülkelerde 35 yılda nüfus iki katına çıkmaktadır. Bütün gelişmiş ülkeler günümüzde demografik geçişlerini tamamlamışlardır. Yani, yüksek doğurganlık, ölümlülük, büyük nüfus artışı oranlarından küçük doğurganlık, ölümlülük ve nüfus artışı oranlarına geçiş yapılmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ise bu süreç devam etmektedir (Eswaran,2006,143).

Doğurganlık genellikle iktisadi analizlerde dikkate alınmaz veya devletin aile planlamasından etkilenen dışşal bir değişken olarak kabul edilir. Malthus ise doğurganlığı içsel bir değişken olarak incelemiştir. Malthus'un modeline göre iyi zamanlarda evlilik ve doğurganlık artmış, kötü zamanlarda ise azalmıştır. Ancak, Malthus'un modeli sanayileşmiş ülkelerde örneğin Avrupa, A.B.D. ve Japonya'da ve hatta Afrika haricinde gelişmekte olan ülkelerde gelirlerin artmasıyla doğurganlık oranının azalmasını açıklay amamıştır(Birdsall,1988,501).

Yoksul ülkelerde doğurganlığın yüksek olması ailelerin yaptığı rasyonel bir karara dayanmaktadır. Çünkü, anne-babalar çocuk yapmanın maliyetlerine ve faydalarına bakarlar. Yoksul ailelerde doğurganlık oranının yüksek olmasının nedeni bu ailelerin cahil olmasından kaynaklanmamaktadır. Çünkü, annelerin kazandığı ücretler küçük olduğu için çocuk yetiştirmenin de çok küçük maliyetleri vardır. 0 ile 3-4 yıl arasında eğitime sahip kadınlarda yüksek doğurganlık oranları görülmektedir. 4 yıldan daha fazla eğitime sahip kadınlarda ise doğurganlık oranı azalmaktadır(Birdsall,1988,510-514).

İyi eğitime sahip kadınlar formal sektörde yüksek ücretlerle çalışınca doğurganlık oranı da azalmaktadır. Halbuki, informal sektörde çalışan kadınlar ise, evden fazla ayrılmadıkları ve bu sektörde daha esnek çalışma saatleri olduğu için, daha küçük çocuk yetiştirme maliyetine sahipirler. Bundan dolayı da bu sektörlerde çalışan kadınların doğurganlık oranı artmaktadır. Yani, kadınların eğitim düzeyi ve ücretleri artınca doğurganlık oranı azalmaktadır(Birdsall,1988,515).

20. yy'da uzun dönemde faktör verimliliğindeki artış bilgi stoğunun büyümesi ve toplum içerisindeki difüzyonu ile açıklanmaktadır. Bu da eğitimli işçilerin verimliliğini ve eğitime yapılan yatırımların miktarını artırmaktadır. Bulunduğumuz çağda eğitimin getirisinin yükselmesi sonucunda kadınlarla erkekler arasındaki eğitim farkı gelişmiş ülkelerde kapanmıştır. Doğu Asya ve Latin Amerika'da ise bu fark oldukça azalmıştır. Ancak, kadınlarla erkekler arasındaki eğitimdeki eşitsizlik Afrika, Güney ve Batı Asya'da oldukça fazladır. Bu yüzden, doğurganlık oranları da artan eşitsizliğin yüksek olduğu ülkelerde azalmamaktadır(Schultz,2006,128).

Kadınların artan eğitimi onların yeni aile planlaması programlarına ulaşmalarını ve dışarıda çalışarak elde ettikleri gelirle de aile içerisinde çocukların eğitimi ve sağlığı için daha çok para harcanmasını sağlar. Ayrıca, kadınların artan eğitim düzeyleri daha az çocuk yapmalarına yol açar(Schultz,2006,128).

Doğurganlık oranı aynı zamanda ailenin toplam gelirine de bağlıdır. Belirli bir minimum gelir düzeyinin altında gelire sahip ailelerde artan gelirle birlikte doğurganlık

oram artmaktadır. Afrika ve Güney Asya'nın yoksul ülkelerinde çoğu aile bu eşik gelirin altında bir gelire sahiptir. Bu eşiğin üzerine çıkıldığında ise gelir arttıkça doğurganlık azalmaktadır. Zengin insanların gelirlerinde bir artış sonucunda doğurganlık oranları, gelirleri artan yoksul ailelerin doğurganlık oranından daha hızlı düşer.

Gelişmekte olan ülkelerde doğurganlık oranının çok yüksek olmasının en büyük nedenlerinden birisi de anne-babaların yaşlanınca çocuklarının onlara bakmasını beklemeleridir. Örneğin, en hızlı nüfus artışı görülen bölgelerden biri olan Güney Asya'da bu durum çok görülmektedir. Dünya nüfusunun dörtte biri bu bölgede yaşamasına rağmen dünya nüfus artışının üçte birini oluşturmaktadır. Yoksul ülkelerde yaşayan aileler emekli olunca geçinebilmek için kullanabilecekleri varlık miktarları çok küçük olduğu için çocuk yapmaktadırlar. Bu çocukların da yaşlanınca kendilerine bakacaklarını bilirler. Yaptıkları her çocuk anne-babalara emeklilikleri için güvence sağlar. Bu yüzden, bu ülkelerde çok büyük aileleler bulunur(Eswaran,2006,148).

Bir çocuğunuzun olduğunu ve büyüyünce size bakma ihtimalinin p olduğunu varsayalım. Bu olasılık, bebek ve çocuk ölümü olasılığını, veya çocuğun büyüyünce size bakamayacak kadar az bir geliri olacağı olasılığını içermektedir. Ailenin yaşlanınca en az bir çocuğu tarafından bakılma olasığının ise q olduğunu düşünelim. Yani, her çocuk ailesine p olasılıkla bakarken, en az bir çocuğun ailesine bakma ihtimali ise q'dur. Örneğin, n tane çocuğunuz varsa hiçbirinin size bakma ihtimali $(1-p)^n$ olarak gösterilir. Öyleyse, n yani çocuk sayısı seçilirken $1-(1-p)^n > q$ kuralı kullanılır. Bu durumda p= 1/2 ve q= 9/10 ise çocuk sayısı en az 4 olmalıdır (n= 4). Eğer, riski sevmiyorsanız q= 95/100 olursa, 5 çocuğa ihtiyacınız vardır. Kız çocuklarının aileye desteği de önemlidir, fakat bazı ülkelerde erkek çocuklarının desteği daha çok tercih edilir. Yani, kız çocuklarını aleyhinde bir ayrımcılık bulunur. Bu durumda, aile erkek çocuklarının kendilerine bakmasını istiyorsa ortalamada 4 çocuk yerine 8 çocuk(p= ½ veya q= 9/10) yapması gerekir(Ray,1997,310-311).

Eğer, çocuğun yetişkin olduğunda ailesine bakamayacak kadar geliri olacağı düşünülüyorsa, bekle ve gör stratejisi geçersiz olur. Çünkü, yaşlandıkları zaman yeni çocuk yapmak için çok geç kalınmış olunur. Bu durumda aileler çocukları beklemeden ardı ardına yaparlar; çünkü, çocukların hangisinin aileye destek olacağı ise bilinmemektedir. Bundan dolayı doğurganlık oranı çok artar. Ailelerin bu davranış biçimine istifçilik (hoarding) denilir. Diğer bir durumda ise, bebek ölümü olasılığı bulunur. Bu durumda, bekle ve gör stratejisi geçerli olur. Bir ailenin çocuğu olduğunda diğer çocuğu hemen yapmaz. Ancak, ilk yaptıkları çocuk ölürse ikincisini yaparlar. Bu durumda ise, doğurganlık oranı yükselmez. Ailelerin bu davranış biçimine ise hedefleme (targeting) denilir. İlk durumdan ikincisine doğru demografik geçiş yapan toplumlarda doğurganlık oranı azalır(Ray,1997,314).

Yüksek doğurganlık oranlarının (hızlı nüfus artışının) kalkınmayı yavaşlattığı, yoksulluğu artırdığı ve diğer faktörlerin yol açtığı problemleri daha da büyüttüğü bilinmektedir. Yıllık nüfus artışının % 2'den büyük olduğu, zayıf devlete sahip yoksul ülkelerde iktisadi kalkınmanın sınırlandığı bilinmektedir. Örneğin Sahra-altı Afrika'da bulunan ülkelerin nüfus artışı % 2'den fazladır. Bu yüzden bu ülkelerde 1970'lerden beri çok

küçük veya negatif büyüme oranları görülmektedir. Bu bölgedeki sıtma, HIV/Aids salgınları ve uzun süreli savaşlar da kötü ekonomik performansa yol açan diğer faktörler arasındadır(Schultz,2006,130).

Yoksul insanların daha yüksek doğurganlık ve ölüm oranlarına sahip olduğu kanıtlanmıştır. Ravallion'un (2005b) yaptığı çalışmaya göre, yoksulların ölüm oranının toplumunkine oranı (yoksul insanların ölüm oranının toplumun ortalama ölüm oranına bölünmesiyle bulunmaktadır) 1,2'den 2'ye yükselince kafa sayım oranındaki değişme yıllık -% 0.04'den -% 0,2'ye düşmektedir. Yani, yoksullar arasındaki ölümlerin artması yoksulların sayısının yılda -% 0,2 oranında azalmasına yol açmaktadır. Sahra-altı Afrika'da ise ölümlerin artması sonucunda bu oran -%0,16'dan -%0,78'e düşmektedir. Aynı çalışmada, doğurganlık oranının (yoksul insanların doğurganlık oranının toplumun ortalama doğurganlık oranına bölünmesiyle bulunmaktadır) kafa sayım oranını nasıl etkilediğine de bakılmıştır. Yoksulların doğurganlık oranının toplumunkine oranı 1,2'den 2'ye yükselince kafa sayım oranındaki değişme +%0,1'den +%0,50'ye artmıştır. Yani, yoksullar arasındaki doğurganlığın yükselmesi gelişmekte olan dünyada yaşayan yoksulların sayısını her yıl %0,50 artırmaktadır. Sahra-altı Afrika'da ise yoksullar arasında doğurganlığın artması ile yoksulların sayısı her yıl %1,90 ile artmaktadır. Yoksullar ile toplumun doğurganlık ile ölüm oranları arasındaki farklarına bakıldığında en yüksek farkın Sahra-altı Afrika'da olduğu görülmektedir. Bu oran 1,2 iken, Sahra-Altı Afrika'da yoksulların sayısı her yıl %0,20 ile artmaktadır. Bu oran 2'ye yükselince Sahra-altı Afrika'da yoksulların sayısı her yıl %1,05 artmaktadır. Bu çalışma yoksul ülkelerde demografik geçişin gerçekleşmemesi durumunda yoksulluğun artacağını göstermektedir (Ravallion,2005b,16-18-23-24).

2.5. GENEL DEĞERLENDİRME

Yoksulluğun iktisadi nedenleri arasında ülkelerin kalkınmalarını etkileyen kalkınma paradigmaları da bulunur. 1950'lerden 1970'lerin sonlarına kadar ekonomiye devlet müdahalesinin gerekli olduğunu savunan Yapısalcı görüşler hakim olmuştur. 25-30 yıl geçerliliğini sürdüren Yapısalcı paradigma uygulanan ülkelerde artan devlet başarısızlıkları ve ödemeler dengesi krizlerinden dolayı yerini piyasaların etkinliğini savunan Neo-liberal paradigmaya devretmiştir. Ancak, Neo-liberal paradigmanın etkili olduğu dönemde büyüme performansı daha da kötüleşmiş, finans krizleri olmuş ve gelir dağılımı da bozulmuştur. 1990'ların başlarından beri etkili olan diğer bir paradigma ise İnsani Gelişme Yaklaşımıdır. Birçok ülkede etkili olan bu yaklaşım insan odaklı alternatif bir kalkınma paradigmasıdır. Son 50 yılda ülkelerin kalkınma deneyimleri incelendiğinde ülkelerin kalkınabileceğine olan inanç zayıflamış kalkınma literatüründe yoksullukla mücadele araştırmaları hakim olmuştur.

Yoksulluğun en önemli iktisadi nedenlerinden birisi de küçük ve sürdürülemeyen büyüme oranlarıdır. Yüksek enflasyon, bütçe açıkları ve sürdürülemeyen cari işlemler açıkları makroekonomik istikrarsızlığa yol açarak küçük ve sürdürülemeyen büyüme oranlarına neden olmaktadır. Bunun sonucunda yoksulluk artmakta ve gelir dağılımı bozulmaktadır. Makroekonomik nedenlerin dışında çok yoksul ülkelerin ekonomik bü-

yümeyi sağlayamamanın nedenleri arasında kötü coğrafya, kısıtlı bütçe, zayıf yönetişim, kültürel engeller, jeopolitik unsurlar, inovasyon eksikliği ve demografik tuzaklar bulunmaktadır. Yoksulluğun mikroekonomik nedenleri de vardır. Bunlardan en önemlilerinden birisi de yoksulların yetersiz varlıkları olmasıdır. Sağlık, beslenme ve beceri düzeyleri, sosyal ağlar, fiziki ve beşeri sermaye vs. yoksul insanların sahip olduğu varlıklar arasında sayılırlar. Yoksulluğun mikroekonomik nedenlerinden birisi de yoksul insanların kredi piyasalarından dışlanmalarıdır. Finans kuruluşlarının yoksul insanlardan teminat istemesi kredi piyasalarından dışlanmalarına yol açmaktadır.

Hızlı nüfus artışı da yoksulluğun en önemli nedenleri arasında kabul edilmektedir. Yüksek doğurganlık oranlarının (hızlı nüfus artışının) kalkınmayı yavaşlattığı, yoksulluğu arttırdığı ve diğer faktörlerin yol açtığı problemleri daha da kötüleştirdiği bilinmektedir. Demografik geçiş yüksek doğurganlık, ölümlülük, büyük nüfus artışı oranlarından küçük doğurganlık, ölümlülük ve nüfus artışı oranlarına geçiş olarak tanımlanmaktadır. Yoksul ülkelerde bu süreç çok yavaş işlemekte ya da tersine çalışmaktadır. Yoksul ülkelerin nüfuslarının yaklaşık olarak 35 yılda iki katına çıktığı görülmektedir. Nüfusu hızla artan yoksul ülkeler yoksulluk tuzağına yakalanmakta ve daha yüksek gelir basamaklarına ulaşamamaktadırlar.

3. BÖLÜM
KURUMLAR, DEMOKRASİ VE YOKSULLUK

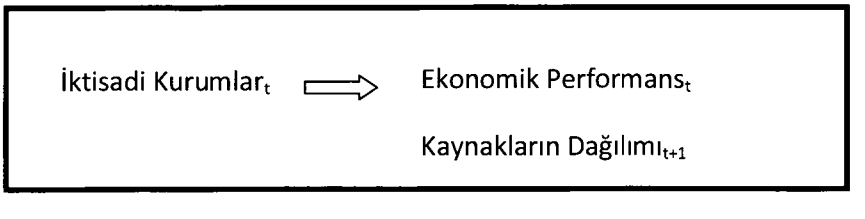
3.1. KURUMLAR VE KALKINMA

Bazı ülkeler neden diğerlerinden daha yoksuldur? Bu sorunun cevabını geleneksel Neoklasik Büyüme Modelleri üretim faktörlerinin farklı patikalara sahip olmasıyla açıklamaktadır. Bu teoriye göre, üretim faktörleri tasarruf oranlarının, tercihlerin veya diğer dışsal değişkenlerin (toplam faktör üretkenliğinin) aynı olmamasından dolayı farklı patikalara sahiptirler. Daha yeni olan büyüme teorilerine göre ise, gelir farklılıkları teknolojideki ilerlemelere ve yeni fikirlerin bulunmasına bağlıdır (Acemoğlu vd.,2004,1).

Bir toplumdaki iktisadi kurumlar mülkiyet haklarının yapısına ve piyasaların varlığına ve piyasaların ne kadar mükemmel olduklarına bağlıdır. İktisadi kurumlar ekonominin teşvik (motivasyon) yapısını belirlediği için önemlidir. Mülkiyet hakları olmadan bireylerin fiziki ve beşeri sermayeye yatırım yapmak veya daha etkin teknoloji kullanmak için motivasyonları olmaz. Ayrıca, iktisadi kurumlar kaynakların en etkin kullanıma ayrılmasına yardım ettiği gibi kimlerin kar edeceğini ve kimlerin kontrol hakkı olacağını da belirler. Piyasaların bulunmadığı toplumlarda örneğin, eski S.S.C.B.'de olduğu gibi ticaretten elde edilen kazançlar kimsenin olmaz ve kaynaklar yanlış dağıtılır. Ancak faktör birikimini, yeniliği ve kaynakların etkin kullanımını teşvik eden iktisadi kurumları bulunan toplumlar refaha kavuşur(Acemoğlu vd.,2004,2).

Bir çok düşünür ve akademisyen (John Locke, Adam Smith, John Stuart Mill, Douglass North ve Robert Thomas gibi) iktisadi kurumların önemine değinmiştir. Ancak iktisadi kurumların nasıl belirlendiği ve ülkeler arasında neden farklı olduğunu açıklayan bir perspektife hala sahip değiliz.

İktisadi kurumlar büyümeyi belirler, çünkü toplumdaki bireylerin motivasyonlarını şekillendirirler. Ayrıca, fiziki ve beşeri sermaye yatırımlarını ve üretim organizasyonunu etkilerler. Ülkeler arasındaki coğrafi ve kültürel farklılıklar ekonomik performansı etkilese de iktisadi kurumlar ülkeler arasındaki büyüme ve refah farklılıklarını belirleyen en önemli unsurdur. İktisadi kurumlar, yalnızca ekonominin büyüme potansiyelini etkilemez. Aynı zamanda refahın dağılımını, fiziki ve beşeri sermaye dağılımını etkiler. Bir başka deyişle, iktisadi kurumlar yalnızca pastanın büyüklüğünü belirlemez, aynı zamanda bu pastanın toplumdaki bireyler ve gruplar arasında nasıl bölündüğünü de belirler(Acemoğlu vd.,2004,3).

İktisadi kurumlar içseldir. Toplumun kolektif seçimleri sonucunda belirlenirler. Fakat, toplumda tüm bireylerin ve grupların aynı iktisadi kurumlar setini tercih edeceklerine dahil bir garanti bulunmaz. Çünkü, farklı iktisadi kurumlar farklı kaynak dağılımına yol açar. Dolayısıyla, farklı gruplar ve bireyler arasında iktisadi kurumların seçimi hakkında bir çıkar kavgası yaşanır. Öyleyse, iktisadi kurumlar dengesi nasıl oluşacaktır? Örneğin, iktisadi kurumlar seti seçimi için rekabet eden iki grup bulunuyorsa hangisinin tercihleri kabul edilir? Bu sorunun cevabı, hangi grubun siyasi gücü daha fazlaysa o grubun tercihleri kabul edilecektir. Ancak, burada iktisadi kurumlar setlerinin hangisinin daha etkin bulunduğu bu seçimde etkili olabilir. Hangi grubun siyasi gücü daha fazlaysa tercih ettiği iktisadi kurumlar setinin kabul görmesini sağlar(Acemoğlu vd.,2004,3).

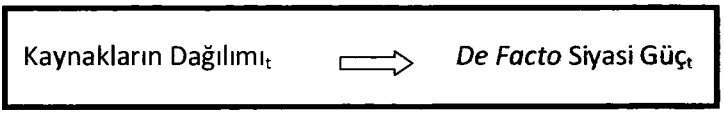
$$\text{Siyasi Güç}_t \Longrightarrow \text{İktisadi Kurumlar}_t$$

Çakışan menfaatleri olan gruplar neden büyümeyi maksimum yapacak bir iktisadi kurumlar seti için aralarında anlaşma yapmazlar? Siyasi gücün kullanılması neden ekonomik verimsizliklere ve yoksulluğa yol açar? Çünkü, siyasi gücü ellerinde bulunduranların bu gücü kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmaları ekonomik verimsizliklere ve yoksulluğa yol açar.

Siyasi gücün de toplumda dağılımı içseldir. Siyasi gücü iki parçaya ayırmakta fayda vardır: Bunlar *de jure* (kurumsal) ve *de facto* siyasi güçlerdir. *De jure* siyasi güç, toplumdaki siyasi kurumlardan kaynaklanan güçtür. Siyasi kurumlar tıpkı iktisadi kurumlar gibi ancak siyasi alanda bireylerin kısıtlarını ve motivasyonlarını belirler. Siyasi kurumlara örnek olarak yönetim şekli verilebilir. Demokrasiye karşılık diktatörlük veya otokrasi; siyasetçiler ve siyasi elitler üzerindeki kısıtların büyüklüğü gibi yönetim şekilleri siyasi kurumlara örnek olarak verilebilir. Örneğin, Monarşilerde siyasi kurumlar tüm de jure gücü Krala verir ve siyasi gücünün üzerine çok az kısıtlar bulundururlar. Anayasal Monarşide ise siyasi kurumlar seti siyasi gücün bir kısmını parlementoya devrederek Kralın siyasi gücünü sınırlar. Yani,

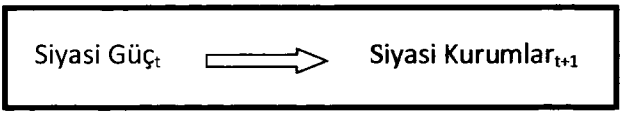
$$\text{Siyasi Kurumlar}_t \Longrightarrow \textit{De Jure}\ \text{Siyasi Güç}_t$$

Bir grup insan siyasi kurumlarca verilmiş güce sahip olmasalar da siyasi güce sahip olabilirler. Topluma isteklerini kabul ettirebilmek için ayaklanma yapabilirler, askeri güç kullanabilirler, topluma çok maliyetleri olan, fakat barışçı yöntemler kullanabilirler. Bu tür siyasi güce *de facto* siyasi güç denilir. Bu gücün iki kaynağı vardır: 1) Toplumun birlikte hareket etmesini sağlar. Örneğin, Orta Çağda yaşayan ve anayasa tarafından verilmiş hiçbir siyasi gücü bulunmayan köylü sınıfı gibi. Bunun sonucunda otoriteye başkaldırırlar. 2) *De facto* siyasi güce sahip grubun gücü sahip olduğu iktisadi kaynaklara bağlıdır.

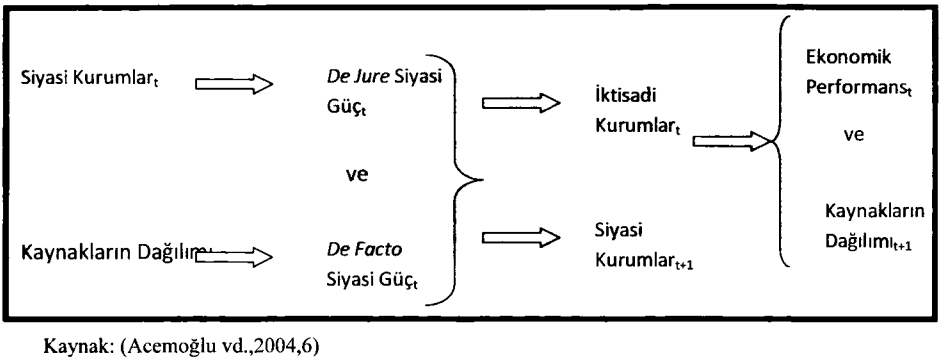
Bu dinamik sistem içerisinde siyasi kurumlar ve kaynakların dağılımı iki durum değişkenini oluşturur. Bu iki değişken yavaşça değişerek, iktisadi kurumları ve ekonomik performansı doğrudan ve dolaylı olarak değiştirirler. Doğrudan etkisi basittir: Eğer siyasi kurumlar tüm siyasi gücü bir insanın veya grubun eline bırakırsa mülkiyet haklarının korunması ve herkes için eşit fırsat hakkının sağlanması zor olur. Dolaylı etki ise: Siyasi kurumlar de jure siyasi gücün dağılımını belirler ve bunun sonucunda iktisadi kurumların seçimini etkiler. Bu çerçevede siyasi kurumlar iktisadi kurumların dengesini belirleyerek iktisadi sonuçları belirler(Acemoğlu vd.,2004,5).

Siyasi kurumlar yavaş değişmelerine rağmen içseldirler. Geçiş içerisinde olan toplumlar örneğin, diktatörlükten demokrasiye geçiş gibi siyasi gücü elinde bulunduranların kısıtlarını değiştirecek şekilde anayasalarını değiştirirler. İktisadi kurumlar gibi siyasi kurumlarda kolektif seçimlerdir; toplum içerisindeki siyasi gücün dağılımı kendi evrimlerinin en önemli belirleyicisidir. Bu bir dayanıklılık yaratır. Siyasi kurumlar *de jure* siyasi gücü dağıtır ve siyasi gücü tutanlar siyasi kurumların evrimini etkilerler; kendilerine siyasi gücü sağlayacak siyasi kurumları korurlar. Ancak, *de facto* siyasi güç de siyasi kurumlarda değişikliklere yol açar.

Buaraya kadar anlatılan çerçeveyi özetlemek gerekirse:

Şekil 3-1: Kurumlar ve Ekonomik Performans

Kaynak: (Acemoğlu vd.,2004,6)

Siyasi kurumlar ve kaynakların dağılımı dinamik sistem içerisinde iki durum değişkenidir. T anında bu iki değişkenin bilinmesi sistemdeki diğer tüm değişkenlerin belirlenmesini sağlar. Siyasi kurumlar *de jure* siyasi gücün dağılımını belirlerken, kaynakların dağılımı t anındaki *de facto* siyasi gücün dağılımını belirler. Siyasi gücün bu iki kaynağı iktisadi kurumların seçimini ve siyasi kurumların gelecekteki evrimini belirler. İktisadi kurumlar ise iktisadi sonuçları; ekonominin büyüme oranını ve t+1 anındaki kaynakların dağılımını belirler. İktisadi kurumlar ise iktisadi sonuçları belirleyen en önemli faktörler olsa da içseldirler; siyasi kurumlar ve kaynakların dağılımı tarafından belirlenirler(Acemoğlu vd.,2004:6).

Bu sistemin dayanıklılığının iki kaynağı bulunmaktadır: Birincisi, siyasi kurumlar süreklidir. Siyasi gücün dağılımında yeteri kadar büyük bir değişiklik olursa örneğin, diktatörlükten demokrasiye geçiş gibi siyasi kurumlarda da önemli değişim gerçekleşir. İkincisi, diğer gruplara kıyasla bir grup daha zenginse bu durum zengin grubun *de facto* gücünü arttırarak iktisadi ve siyasi kurumları kendi menfaatleri lehine etkilemelerini sağlar. Bu iki kaynak dayanıklılığa yol açsa da, bu çerçevede değişim için potansiyel de bulunmaktadır. Özellikle, teknoloji şokları *de facto* siyasi güç dengesini değiştirerek siyasi kurumlarda önemli değişikliklere yol açar. Böylece, iktisadi kurumlar ve ekonomik büyüme de etkilenir(Acemoğlu vd.,2004,6).

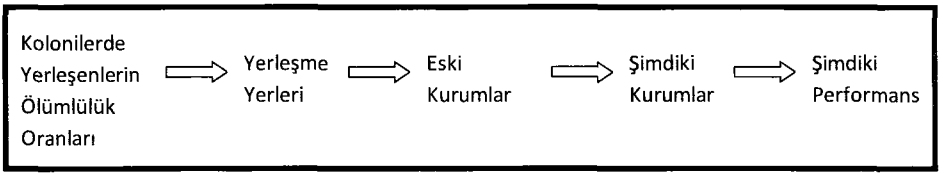
3.1.1. Sömürge Geçmişinden Dolayı Kötü Kurumsal Sermayeye Sahip Gelişmekte Olan Ülkeler

15.yy. başından itibaren ve özellikle 1492'den sonra Avrupalılar diğer ulusların topraklarını işgal etmişlerdir. Avrupalılar bu ülkelerde iktisadi kurumları ve sosyal organizasyonları değiştirmişlerdir. Bunun sonucunda, 1500 yıllarında çok zengin olan Hindistan ve Güney Amerika gibi ülkeler bu günün en yoksul toplumlarını oluşturmaktadır. Ancak, tarihte bu tersine dönüş (Reversal of Fortune) nasıl yaşanmıştır?

Avrupalılar işgal ettikleri ülkelerde ham maddeyi hızlı bir biçimde çıkarabilecek ve ülkelerine taşıyabilecek şekilde kurumları değiştirmişlerdir. Bu ham maddeler başlıca altın, gümüş ve değerli tarımsal ürünlerdir. Ayrıca, insanların da ticareti yapılmaktaydı. Yerli halkın kalabalık olduğu yerlerde Avrupalılar yerli halkı sömürmek için vergiler koymuşlar ve çiftliklerde ve madenlerde insanları zorla çalıştırmışlardır. Bu türde kolonileşme ekonomik ve sivil hakları sağlayacak kurumlarla uyumlu değildir. Ham madde zengini olmayan ve yoğunluğu düşük bölgelerde Avrupalılar çoğunluk haline gelmişlerdir. Bu bölgelerde Avrupalılar kendi menfaatleri doğrultusunda mülkiyet haklarını koruyacak iktisadi kurumlar koymuşlardır(Acemoğlu vd.,2004,25).

1500'li yıllarda Avrupalılar iki faktörü koloni stratejisi olarak kullanmışlardır. Birincisi, işgal ettikleri topraklardaki ölümlülük oranlarıdır. İkinci faktör ise işgal edilen topraklardaki nüfus yoğunluğudur. Yüksek ölümlülük oranları Avrupalıları işgal ettikleri topraklara yerleşmekten caydırmıştır. Böylece, yüksek ölümlülük oranlarına sahip bölgelerde Avrupalılar halkın gönüllü katılımı olmadan güç kullanarak değerli madenlerini kendi ülkelerine taşımışlardır. Bundan dolayı, buradaki kurumların kalitesi de çok kötü olmuştur. Nüfus yoğunluğu yüksek olan bölgeler de ise, Avrupalılar yerleşmemişlerdir. Bundan dolayı bu tür bölgelerde değerli madenleri çıkaracak ve yerli halkı kontrol edecek biçimde kurumlar koymuşlardır(Acemoğlu vd.,2005,24).

Şekil 3-2: Kolonileşme ve Kurumsal Gelişme

Kaynak: (Acemoğlu vd.,2001,2)

Böylece, Avruplıların farklı kolonileşme politikaları farklı kurumlar setlerine neden olmuştur. Örneğin, Belçika'nın Kongo'da uyguladığı kolonileşme politikası iyi kurumlara yol açmamıştır. Yapılan kurumlar Kongo'nun kaynaklarının mümkün olduğu kadar Belçika'ya taşınmasını amaçlamıştır. Bu yüzden bu kurumlar özel mülkiyet haklarının korunmasını sağlamamıştır(Acemoğlu vd.,2001,1).

Halbuki, Avrupalılar bazı kolonilerinde ise Avrupa'nın kurumlarını kopyelemeye çalışmışlardır. Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada ve Amerika bu tür koloni politikasının uygulandığı iyi kurumları olan örnek ülkelerdir. Bu kolonileşme stratejisi yerleşme yerlerinin uygunluğuna bağlıdır. Eğer salgın hastalıklar yaygın ise, Avrupalılar bu kolonilerde kötü kurumlar ile koloni ülkelerin kaynaklarını kendi ülkelerine taşımışlardır. Hatta koloniler bağımsızlıklarını kazandıktan sonra bile hala bağımlı kalmışlar ve kötü kurumlarını değiştirememişlerdir. Şekil 3-2'de şematik olarak kolonileşme ve kurumsal gelişme açıklanmıştır. Eski kurumlar ile şimdiki kurumlar arasında güçlü bir korelasyon vardır. Örneğin, Nijerya'nın kurumlarını Şili'nin seviyesine getirmek uzun dönemde Nijerya'nın gelirini yedi kat artmasına yol açmaktadır(Şili Nijerya'dan 11 kat daha zengindir). Afrika'nın günümüz de yoksul olmasının en büyük nedeni kötü kurumlarının olmasıdır(Acemoğlu vd.,2001,2-3).

Avrupalı ülkelerin işgalleri sonucunda koloni haline gelen ülkelerin siyasi ve ekonomik kalkınma patikaları değişmiştir. Ölümlülük oranları yüksek olan ülkeler ile nüfus yoğunluğu fazla olan ülkeler daha kötü kurumlar ile koloni olmuşlardır. Bu ülkelerin bazıları Tablo 3-1'de görülmektedir. Günümüzde bu ülkeler daha az demokratik ve çok yoksuldurlar(Acemoğlu vd.,2005,24-25). Avrupalılar tarafından işgal edilmeyen ülkeler ise 1500 ile 1995 yılları arasında tarihlerinde bir tersine dönüş yaşamamışlardır.

Tablo 3-1: Koloni Geçmişi Olan Ülkelerin Bazıları

Ülke	Kolonileşme Tarihi	Bağımsızlık Tarihi	Koloni Sahibi Olan Ülke
Cezayir	1830	1962	Fransa
Angola	1881	1962	Portekiz
Bahreyn	1882	1971	İngiltere
Bangladeş	1698	1971	İngiltere
Barbados	1625	1966	İngiltere
Benin	1909	1960	Fransa
Botswana	1885	1966	İngiltere
Burkina Faso	1895	1960	Fransa
Burindi	1903	1962	Belçika
Kamerun	1884	1960	Fransa
Orta Afrika Cumhuriyeti	1880	1960	Fransa
Çad	1900	1960	Fransa
Kongo	1897	1960	Fransa
Mısır	1882	1922	İngiltere
Etiyopya	1935	1941	İtalya
Fiji	1874	1970	İngiltere
Gabon	1839	1960	Fransa
Gambia	1765	1965	İngiltere
Gana	1874	1957	İngiltere
Gine	1898	1958	Fransa
Guyana	1796	1966	İngiltere
Hindistan	1773	1947	İngiltere
Endonezya	1602	1949	Hollanda
Jamaika	1655	1962	İngiltere
Kenya	1885	1963	İngiltere
Lesoto	1867	1966	İngiltere
Madagaskar	1885	1960	Fransa
Malawi	1891	1964	İngiltere
Malezya	1795	1957	İngiltere
Mali	1898	1959	Fransa
Malta	1800	1964	İngiltere
Mauritius	1715	1968	İngiltere
Mozambik	1505	1975	Portekiz
Myanmar	1826	1948	İngiltere
Nepal	1792	1959	İngiltere
Nijer	1861	1960	Fransa
Nijerya	1861	1960	İngiltere
Pakistan	1773	1947	İngiltere
Filipinler	1898	1946	ABD

Rwanda	1897	1962	Belçika
Senegal	1783	1959	Fransa
Siera Leone	1787	1961	İngiltere
Somali	1884	1960	İtalya
Güney Afrika	1790	1961	İngiltere
Sri Lanka	1796	1948	İngiltere
Sudan	1796	1956	İngiltere
Surinam	1667	1975	Hollanda
Tanzanya	1890	1964	İngiltere
Trinidad	1763	1962	İngiltere
Uganda	1885	1962	İngiltere
Yemen	1839	1967	İngiltere
Zaire	1885	1960	Belçika
Zambiya	1891	1964	İngiltere
Zimbabwe	1890	1965	İngiltere

Kaynak: (Price,2003,481-482)

3.1.2. Seçkin Sınıflar ve Kötü Kurumsal Sermayenin Sürekliliği

Kurumlar yerleştikten sonra sürekli olurlar ve grupların, bireylerin siyasi-iktisadi etkileşimlerini biçimlendirirler. Ama buna rağmen tablo 3-1'de görülen çoğu gelişmekte olan ülkede 19.-20.yy içerisinde koloni dönemleri sona erince, yeni kurulan Cumhuriyetlerin yönetimlerinde diktatörlük ile demokrasi arasında değişmeler sık sık olmuştur. Bu dönemde bazı iktisadi kurumlar da değişmiştir(Acemoğlu ve Robinson,2006a,55-56).

Bazı siyasi kurumlarda olan değişmeler kaynakların dağılımı için gerekli olan iktisadi kurumların değişmesini gerektirmemektedir. Bu durumda, kurumların sürekliliğini sağlayan seçkin sınıfların sürekliliği değildir. Daha doğrusu siyasi gücü kim elinde bulunduruyorsa, sistemi kendi çıkarı doğrultusunda değiştirmesi bu sürekliliği sağlamaktadır. Siyasi gücü elinde bulunduranlar değişince, yeni gelenler bu yapıyı bozmaz ve var olan siyasi kurumlar sayesinde kendi çıkarlarını kollamayı sürdürürler. Latin Amerika ve Afrika ülkelerinde örneğin, Bolivya, Gana, Haiti veya Zimbabwe'de siyasi gücü elinde tutan seçkin sınıfların değişmesine rağmen, siyasi ve iktisadi kurumlar devam etmektedir(Acemoğlu ve Robinson,2006b,9-10).

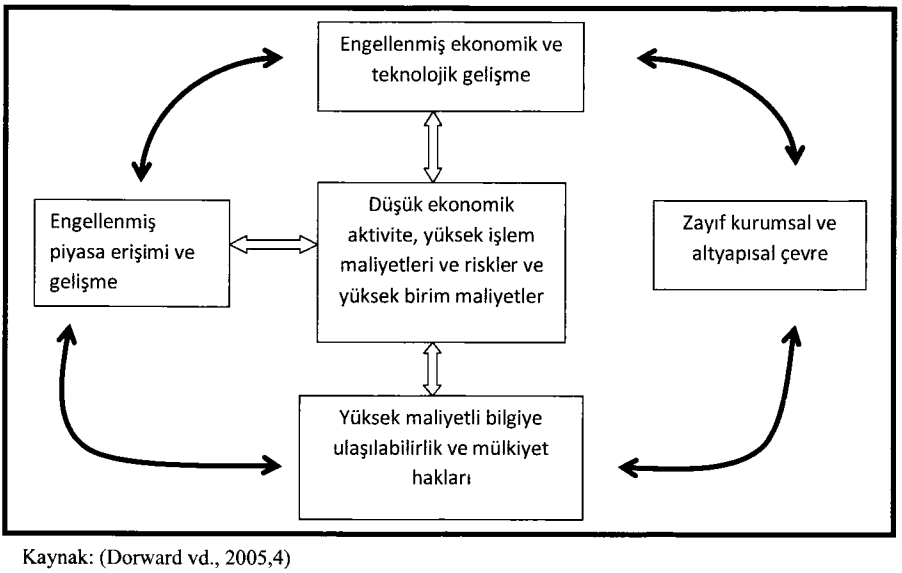
İktisadi kurumlara siyasi gücü elinde bulunduran gruplar veya bireyler tarafından biçim verilir. Seçkin gruplar sıradan insanlardan daha fazla siyasi güce sahiptirler. Bu gruplar hem siyasi kurumları, hem de iktisadi kurumları değiştirirler. Siyasi güç ise de jure ve de facto olmak üzere ikiye ayrılır. Bazı siyasi kurumlarda değişmeler örneğin, demokrasiden diktatörlüğe geçiş gibi de jure siyasi gücün nasıl dağıldığını etkiler. Fakat, bu durum bazı küçük seçkin grupların de jure siyasi güç kayıplarını telafi etmek için de facto siyasi güce yatırım yapmalarına da yol açar. Seçkin sınıfların de facto gücü elde etmeleri demokratik ve demokratik olmayan yönetimlerde aynıdır. İktisadi kurumların dağılımı bu durumda toplumun demokrasi veya diktatörlükle yönetildiğine bağlı

değildir. Toplum diktatörlükten demokratik yönetime geçiş yaptığında, seçkin sınıfların de facto siyasi güce yeteri kadar yatırım yapmaları de jure siyasi güçteki kayıplarını telafi eder. Bu şekilde Latin Amerika ve Afrika'da kurumlarda değişim ve süreklilik birlikte görülür. Bu bölgelerde seçkin gruplar siyasi gücü kontrol ederek kendi çıkarlarına en iyi biçimde hizmet eden iktisadi kurumları korumayı başarırlar(Acemoğlu ve Robinson,2006a,56-57).

3.1.3. Bir Kurum Olan Piyasaların Kalkınmada Önemi

Kurumlar insan davranışlarını etkileyen teşvikler ve yaptırımlar ve oyununun kuralları olarak tanımlanır. Bu bağlamda kurumsal çevre (institutional environment) ile kurumsal düzenlemeler (institutional arrangements) arasında ayrım yapmak gerekir. Kurumsal düzenlemeler sözleşmeleri yöneten özel kurallar ve yapı seti olarak tanımlanır. Kurumsal çevre ise genel mülkiyet hakları, yaptırım mekanizmaları, beklenen insan davranışları, güç ilişkileri, haberleşme altyapısı ve bilgi akışından oluşur. Kurumsal çevre, sözleşmesi yapılmış mal ve hizmetlerin özelliklerini ve sözleşme yapan taraflar ile kurumsal düzenlemelerin yapısını ve sürelerini belirler. Bu çerçevede düşük gelirli ülkelerin yüksek işlem maliyetleri, riskleri, zayıf bilgi akışı ve zayıf kurumsal çevresi vardır. Finansal ve sosyal kaynakları az olan bireyler bilgiye ulaşırken yüksek maliyetlerle karşılaşır. Bu yüksek maliyetler piyasaların gelişmesini ve varolan piyasalara ulaşılabilirliği; ekonomik ve teknolojik gelişmeyi de engeller. Bunların sonucunda oluşan düşük seviyede ekonomik aktivite sığ piyasalara, yetersiz kordinasyona, yüksek işlem maliyetlerine, risklere ve altyapının gelişmesinin maliyetlerinin artmasına yol açar. Bunların sonucunda düşük gelirli ülkelerin ekonomilerinde Şekil 3-3'de açıklanan düşük bir ekonomik aktivite düzeyinde kurulan bir tuzak (low level equilibrium trap) oluşur(Dorward vd.,2005,2-3).

Şekil 3-3: Kurumlar ve Düşük Bir Düzeyde Kurulan Tuzak

Kaynak: (Dorward vd., 2005,4)

İktisadi kurumlardaki değişim güçlü grupların fiyatlar, teknolojiler ve işlem maliyetlerindeki değişimlere karşı gösterdikleri tepkilerle açıklanır. Bu seçkin gruplar kendi menfaatleri doğrultusunda kurumları değiştirirler. Farklı ülkelerde fiyatlar, teknolojiler ve işlem maliyetlerindeki değişimler aynı olsa bile, farklı kurumsal değişimlere yol açar. Bunun iki nedeni bulunur: 1) Seçkin grupların kurumsal değişimdeki fırsatları ve tehditleri nasıl algıladıklarına bağlıdır. 2) Kurumsal değişimin patikasını etkilemede siyasi güçlerin etkinliğine bağlıdır. Kurumsal değişim kalkınma sürecinin aleyhinde veya lehinde olabilir. Kalkınma sürecinin aleyhinde olursa, işlemler rant yaratır. Kalkınma sürecinin yararına olan kurumsal değişimde ise işlem maliyetleri düşer. Böylece, ticareti, yatırımı, yani ekonomik aktiviteyi arttırır(Dorward vd., 2005,3-4).

Ekonomileri düşük bir ekonomik aktivite düzeyinde kurulan tuzaktan çıkarabilmek için bazı özel kurumsal düzenlemeler gerekebilir. Buna mikrofinans devrimi iyi bir örnek oluşturur. Mikrofinans devrimi, 1970-80'lerde gerçekleşen iki süreçteki değişimden etkilenmiştir: Birincisi, Bangladeş'teki Grameen Bank'ın kurulmasıdır. İkincisi ise gelişme finansmanı teorisine yapılan Washington eleştirisidir. Bu iki değişim bağımsız olarak gerçekleşmiş, fakat birlikte bir sinerji yaratmıştır. Bu iki bağımsız olay yoksul insanların finansal piyasalarda başarısız olmalarını önlemek için yapılmıştır. Kısa bir zaman içerisinde Grameen Bank ve diğer mikrofinans kuruluşları yaygınlaşmıştır. Mikrofinans devrimi yoksul insanların finansal hizmetlere daha kolay ulaşmalarını sağlamıştır. Bu da kredi vermek için yapılan yeni kurumsal düzenlemenin geliştirilmesi ile başarılmıştır. Ayrıca, bu kurumsal düzenleme kurumsal çevrede düşük maliyetli değişimlerle desteklenmiştir. Böylece sivil toplum örgütleri bu aktivitelerde de yer almıştır. Zamanla, bu gelişmeler kurumsal çevrede, düzenlemelerde ve teknolojide yeni değişimlere yol açmıştır. Örneğin, kurumsal çevredeki değişim sonucunda mikrofinans aktiviteleri başlıca finansal piyasalara taşınmıştır. Yeni kurumsal düzenlemeler ile mikrofinans kavramı farklı alanlara yayılmıştır. Teknolojideki değişimler ise bu alanda yeni ürünlerin yeni bilgilerin ve haberleşme teknolojilerinin kullanılmasını sağlamıştır(Dorward vd.,2005,18-19).

3.1.4. Seçkin Sınıflar, Yoksulluk ve Kalkınma

Genellikle yoksulluk maddi kaynak yoksunluğu ya da maddi kaynaklara ulaşamama olarak bilinmektedir. Bu yüzden yoksullukla mücadele de sıfır toplamlı bir oyun (zero sum game) olarak algılanmaktadır. Halbuki, yoksulluk kırılganlık, risk veya kamu hizmetlerinden (sağlık, eğitim, güvenlik ve yargı gibi) mahrum bırakılma, kapasite yoksulluğu olarak tanımlanırsa, sıfır toplamlı oyun olarak algılanmaz. Yoksulların kamu hizmetlerinden bolca faydalanabilmeleri veya yoksullara sağlanan sigorta mekanizmaları yoksul olmayanlar için bir tehdit unsuru oluşturmaz(Hossain vd.,1999,8).

Gelişmekte olan ülkelerin seçkin sınıfları yoksullarını çok az tanırlar. Küçük fakat ülke çapında etkili olan gruplarla yapılan görüşmelerde yoksulları farklı kategorilere ayıracak kadar kavramsal bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Yoksulları aralarında hiçbir fark bulunmayan bir kitle olarak görmektedirler. İş gücü piyasasında seçkin sınıflar ve yoksullar arasındaki karşılıklı bağımlılık zayıf olduğu için, sağlıklı ve güçlü bir iş gücünün oluşması için seçkin sınıflar gayret göstermemekte; yoksullukla mücadelede de başarı sağlanamamaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde suç, hastalık, sosyal çalkantıda artış ve ulusal güvenliğe karşı tehdit gibi unsurlar seçkin sınıfları yoksullukla mücadele için harekete geçirmek için yeterli olmamaktadır. Bu problemler genellikle yoksulluğun neden olduğu problemler olarak anlaşılmamaktadır. Hatta, yoksulluk seçkin sınıflar için bir tehdit unsuru olarak görülmemektedir. Bu yüzden seçkin sınıflar yoksulluğa karşı mücadele etmek için harekete geçirilememektedir(Hossain vd., 1999,14-15).

Bazı yoksul ülkelerde ise seçkin gruplar aşağı sınıfların eğitim almasını, daha iyi giyinmesini ve daha üst gruplara ulaşmalarını istememektedirler. Yoksul ülkelerdeki bu seçkin gruplar yoksulların yoksul kalmasını isterler. Örneğin, zengin toprak sahipleri egemen olduğu toplumlarda yoksul bir işçi ordusunun bulunmasını isterler. II. Dünya Savaşın'dan sonra Latin Amerika ve Filipinler bu toplumlara örnek oluşturur. Fakat zamanla zengin toprak sahipleri tarım dışında çalışmaya başlamıştır. Bu zengin sınıfın servetleri artık bankacılık, modern hizmetler, sanayi üretiminde bulunmaktadır. Bu yüzden işçilerin yoksul kalması için de çıkarları bulunmamaktadır.

3.2. AZ GELİŞMİŞ DEMOKRASİLER VE KALKINMA

İnsanlar arasında yaygın olan görüşe göre demokrasi ile kalkınma arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu görüşü savunanlara göre örneğin, Singapur'daki otoriter yönetim yüksek büyüme oranlarına yol açmıştır. Bu görüşe göre, demokrasinin getirdiği canlılık ve çok seslilik disiplinsizliğe ve düzensizliğe neden olmaktadır. Doğu Asya ülkeleri-Hong Kong, Singapur, Güney Kore, Tayvan ve Çin- demokratik yönetime sahip olmasalar da mucizevi bir şekilde kalkınmayı başarmışlardır(Bhagwati,2002,151).

Ancak, demokratik olmayan ülkelerin ekonomik performansları çok değişkendir: Çok iyi performansa sahip Doğu Asya ülkelerine karşı çok kötü performansa sahip Afrika ülkeleri bulunmaktadır. Bundan dolayı, demokratik yönetime sahip ülkelerin daha yavaş büyüyeceğini iddia etmek yanlış olacaktır. Fakat, gelişmiş ülkelerin deneyimlerine bakılırsa demokratik yönetime sahip gelişmiş ülkeler diktatörlükle yönetilen Sovyet Bloku ülkelerinden daha başarılı olmuşlardır.

Bhagwati'ye göre demokrasi ile kalkınma arasında bir ikilem bulunmamaktadır. Bu görüşe göre demokrasi, piyasalar ve dışa açıklıkla birlikte bulunduğu ülkelerde etkin ve dinamik toplumlara yol açmaktadır. Demokrasi, ideolojik ve yapısal nedenlerden dolayı otoriter rejimlerle karşılaştırıldığında kalkınmayı sağlayacak daha iyi bir siyasi sistemdir. İkincisi, demokrasi ile kalkınma yaşamın kalitesini yükseltir: Demokrasinin kalitesi arttıkça kalkınmanın da kalitesi artmaktadır. Üçüncüsü, demokratik bir yönetim rekabetçi piyasalar ve ticaret serbestleşmesi eşliğinde kalkınmanın hızının artmasına yol açmaktadır(Bhagwati,2002,153).

Demokratik yönetimler nadiren birbirleriyle savaşmaktadır. Bu yüzden demokratik yönetime sahip ülkelerde barış ve refah bulunur. Demokrasi ile yönetilen ülkelerde silahlara daha az para harcanır. Demokratik yönetime sahip ülkelerde ülkelerini yöneten liderler insanları savaşa sürüklemek için zorlayamazlar. Bundan dolayı barış ortamı korunur.

Demokrasi ve otoriter yönetimler savaş sonrası dönemde incelendiğinde Tablo 3-2'de görüldüğü gibi dört farklı durum görülür. Birinci durum, piyasa ekonomisinin bulunduğu demokrasiler, yani iyi performansa ve sosyal göstergelere sahip Batı Demokrasileridir. İkinci durum, piyasa ekonomisinin bulunmadığı demokrasiler, yani kötü ekonomik performansa ve sosyal göstergelere sahip demokrasiler örneğin, Hindistan'dır. Üçüncü durum, piyasa ekonomisinin bulunduğu otoriter yönetimler yani yoksulluğu azaltmış ve sosyal göstergeleri fena olmayan Doğu Asya ülkeleridir. Dördüncü durumda ise, piyasa ekonomisi bulunmayan otoriter yönetimler, büyümeve sosyal göstergeleri çok kötü olan eski sosyalist ülkeler bulunur(Bhagwati,2002,157).

Tablo 3-2: Demokratik ve Otoriter Yönetimler

	Piyasa Ekonomisi Olan	**Piyasa Ekonomisi Olmayan**
Demokratik Yönetimler	Ekonomilerinin performansı ve sosyal göstergeleri iyi ülkeler örneğin, Batı Demokrasileri.	Ekonomilerinin performansı ve sosyal göstergeleri kötü olan ülkeler örneğin, Hindistan.
Otoriter Yönetimler	Yoksulluğu azaltmış ve sosyal göstergeleri fena olmayan ülkeler örneğin Doğu Asya ülkeleri.	Ekonomilerinin performansı ve sosyal göstergeleri çok kötü olan ülkeler örneğin eski Sosyalist ülkeler.

Bhagwati (2002) bu dört farklı durumdan bazı sonuçlar çıkarmaktadır: 1) Eğer bir ülkede demokrasi ve serbest piyasalar bulunmamaktaysa, üretim ve verimlilik için dürtüler zayıflamakta; verimlilik ve büyüme de yıpranmaktadır. 2) Piyasalar ve rekabet birlikte olduğunda demokrasi olsa da olmasa da büyüme sağlanmaktadır. Ancak, demokrasi bulunmayan durumlarda kalkınmanın kalitesi azalmaktadır. 3) Serbest piyasaların olmadığı demokrasilerde ise önemli bir büyüme sağlanamamaktadır.

Demokratik yönetime sahip ülkelerin yoksullukla mücadele deneyimlerine baktığımızda Tablo 3-4'de görüldüğü gibi yoksullukla mücadelede orta iyi başarılı olduklarını görürüz. Bu yönetimler açlık tehlikesine ve yoksulların durumlarının çok daha kötüleşmesine karşı başarılı olmuşlardır. Diktatörlükle yönetilen ülkelerde ise Tablo 3-3'de görüldüğü gibi çok iyi, orta ve kötü sonuçlar alınmıştır. Diktatörlükle yönetilen bazı ülkelerde yoksullukla mücadelede çok başarılı olunmuştur. Bazılarında ise yoksulluk daha da artmıştır(Varshney,2002,2).

Tablo 3-3: Bazı Otoriter Ülkelerde Yoksulluk (1990'ların Başları)

Ülke	**Yoksulluk Sınırının Altında Kalanların Oram Oranı**
En Başarılı Olanlar	
Güney Kore	Sıfıra Çok Yakın
Tayvan	Sıfıra Çok Yakın
Singapur	Sıfıra Çok Yakın

Orta Başarılı Olanlar	
Tayland	13
Güney Afrika	23,7
Meksika	14,9
Şili	15
Başarısız Olanlar	
Guatemala	53
Honduras	47
Peru	54
Etiyopya	46
Nijer	61,5
Senegal	54
Uganda	69,3

Kaynak: (Varshney,2002,30)

Tablo 3-4: Demokratik Ülkelerde Yoksulluk

Ülke	Yoksulluk Sınırının Altında Kalanların Oranı
Hindistan	35
Sri Lanka	25
Filipinler	37,5
Botswana(1986)	33
Jamaika	34,2
Trinidad ve Tobago	21
Kosta Rika	22
Venezüella	33

Kaynak: (Varshney,2002,31)

3.2.1. Sorumluluğun Yetersiz Uygulanması(Demokrasi Açığı)

Son 20 yılda dünyada demokrasi tarihsel bir hızla yayılmıştır. 29 Sahra-altı ülkesi, 23 Avrupa ülkesi, 14 Latin Amerikan ülkesi, 10 Asya ülkesi ve 5 Arap ülkesi olmak üzere toplam 81 ülke daha demokratik bir yönetime ulaşmak için değişiklikler yapmışlardır. Bu değişimler sayesinde bu ülkelerde tek partili otoriter yönetimler yönetimden uzaklaştırılmış ve çok partili seçimlerin yapılmasına imkan verilmiştir(UNDP,2002,63).

Ancak, günümüzde çoğu ülkede demokratik yönetim olmasına rağmen, gelir eşitsizliğinin ve yoksulluğun inanılmaz boyutlara ulaştığı görülmüştür. Daha demokratik yönetime kavuşan Sahra-altı ülkelerinde de yoksulluğun arttığı görülmüştür. Latin Amerika'da ise yeni demokratik yönetimlerin bölgedeki yoksullukla mücadelede otoriter yönetimlerden geri kaldığı belirlenmiştir. Çoğu insan hükümetlerinin etkili olmadığı konusunda hemfikirdir. Daha da kötüsü çoğunluk demokrasiye olan inancını kaybetmektedir. Birleşmiş Milletler'in 60 ülkede yaptırdığı bir ankete göre ülkelerinin kendi iradeleri doğrultusunda yönetildiğini söyleyen insanların oranı yalnızca 1/3'tür. Hükümetlerinin insanların isteklerini yerine getirmek için harekete geçtiğine inanan insanların sayısı ise %10'dur. Gelişmekte olan ülkelerin geçmiş deneyimlere bakıldığında demokrasinin sosyal adaletin, hızlı büyümenin, sosyal ve siyasal istikrarın garantisi olmadığı görülür. Demokrasi ile insani gelişme arasında güçlü bağlar bulunur ancak, bu bağlar otomatik bir süreç özelliği taşımaz(UNDP,2002,63-64).

Eğer, demokratik yönetimler sıradan insanların ihtiyaçlarına ve isteklerine her zaman duyarlı değilse, o ülkede demokrasi açığı bulunur. Sorumluluğun (accountability) eksik olduğu bu gibi demokratik yönetimlerde yolsuzluğun arttığı ve bazı güçlü seçkin grupların kendi çıkarları doğrultusunda ülkelerini kötü yönettikleri görülür. Örneğin, yargının yoksulların işlediği suçlarda tam işlediği görülürken, yoksul insanların aleyhine yapılan suçlarda ise yargının eksik işlediği görülür.

Sorumluluğun eksik olduğu ülkelerde yoksulluk ve eşitsizliğin arttığı görülmüştür. Çünkü, bu ülkelerde kamu kaynakları yoksul insanların, insani gelişmenin ve insan haklarının lehinde etkin bir biçimde kullanılmaz. Demokrasi açığı olan ülkelerde yüksek iç ve dış borçlar, makroekonomik ve siyasi istikrasızlık ve zengin güçlü grupların kendi menfaatleri doğrultusunda kötü yönetimi görülür. Bunların sonucunda, gelişmekte olan ülkelerde açlık, bulaşıcı hastalıklar(aids, hepatit B, verem gibi), düşük okullaşma oranları, yüksek anne-bebek ölüm oranları, yolsuzluk, denetimsizlik ve her alanda eşitsizlik görülür. Tablo 3-5'de görülen ülkeler insani gelişme, siyasi haklar, demokrasi ve devletin etkinliği bakımından en kötü ülkeler arasındadır. Ayrıca, bu ülkeler dünyanın en yoksul ülkeleri arasındadır. Bu ülkelerde siyasi haklar ve demokrasi ortamı bulunmadığı ve devletin etkinliği zayıf olduğu için insani gelişme çok yavaş ilerlemektedir. Bu yüzden bu ülkeler yoksullukla mücadelede de başarısız olmaktadır.

Tablo 3-5: Seçilmiş Bazı Ülkelerde İnsani Gelişme, Siyasi Haklar, Demokrasi ve Devletin Etkinliği

	İGE Sırası (2004)	İGE Düzeyi (2004)	Siyasi Haklar Endeksi (2005)	Demokrasinin/ Otakrasinin Düzeyi (2003)	Devletin Etkinliği (2002)
Angola	161	Düşük İnsani Gelişme	6	-3	-1,16
Kamboçya	129	Orta İnsani Gelişme	6	2	-0,56
Orta Afrika Cum.	172	Düşük İnsani Gelişme	5	-1	-1,43
Çad	171	Düşük İnsani Gelişme	6	-2	-0,75
Kongo Dem. Cum.	167	Düşük İnsani Gelişme	6	-4	-1,25
Gabon	124	Orta İnsani Gelişme	6	-4	-0,45
Rwanda	158	Düşük İnsani Gelişme	6	-3	-0,82

Kaynak: (http://earthtrends.wri.org)
Siyasi Haklar Endeksi (Freedom House): Endeks 1-7 arasında değişmektedir. En fazla özgür olan ülke endekste 1 değerini, en az özgür olan ülke endekste 7 değerini almaktadır. Demokrasinin/Otakrasinin Düzeyleri (Polity IV Index) : Endeks (-10) ile (+10) arasında değişmektedir. En güçlü otakratik yönetim bulunan ülke (-10), en güçlü demokratik yönetim bulunan ülke (+10) değerini almaktadır. Devletin Etkinliği Endeksi (Government Effectiveness Index) : Endeks (-2,5) ile (+2,5) arasında değişmektedir. En kötü yönetişim bulunan ülke (-2.5), en iyi yönetişim bulunan ülke (+2,5) değerini almaktadır.

3.2.2. Sorumluluğun Uygulanmasındaki Başarısızlıklar

Yoksul ülkelerde özellikle Afrika'da sorumluğuğun uygulanmasındaki en önemli eksiklik anayasalcılığın bulunmamasıdır. Anayasa, toplumdaki güçleri ve otoriteyi ve bu güçlerin toplumda nasıl uygulanacağını tanımlar. Anayasalcılık ise, anayasaya kanunların düzenine ve güçlerin ayrımına olan bağlılık alışkanlığını ifade eder. Kanunların üstünlüğü anlayışına göre kanunlar özeldir, tarafsızdır ve keyfi değildir; evrenseldir ve zengin ve yoksul olmak üzere tüm vatandaşlara uygulanır; hiç kimse kanunların üzerinde değildir(Mohiddin,2001,12).

Çoğu yoksul ülkede anayasalar gelişmiş Batı toplumlarından alınmıştır. Bu anayasalar insan haklarına, kanunların düzenine, güçlerin ayrılığına, bağımsız yargıya dayanır. Ancak, bu anayasaların uygulandığı sistemler problemlidir. Çünkü, yönetimde olan güçler nadiren anayasaların koşullarını inceler veya saygı duyarlar. Bu kuralları keyfi olarak yorumlar ve uygularlar. Zayıf sivil toplum örgütlerinin bulunması, siyasi iradenin olmaması, tek partili yönetim kültürünün bulunması yüzünden anayasalcılık bu ülkelerde yerleşmemiştir.

Çoğu yoksul ülkede gecekondularda yaşayan insanların çoğunluğu anayasanın zenginler, güçlü elit gruplar için olduğuna inanır. Bu ülkelerde anayasanın temel ihtiyaçlar, itibar, saygınlık ve yoksul insanların geçimi ve amaçlarıyla ilgili hiçbir ilgisi olmadığı düşünülür. Örneğin, Afrika'da yaşayan çoğu yoksul insan anayasal haklarına başvuramamaktadır. Bu hakları kullanabilmesi için zengin olması gerekmektedir (Mohiddin,2001,12).

Gelişmekte olan ülkelerde siyasetin yapıldığı süreçlerde kaynaklar için rekabet edilmemekte ve kaynaklar otoriter bir tutumla dağıtılmaktadır. Yoksul ülkelerde siyasi gücü elinde bulunduranlar kaynakların büyük bir kısmını almaktadır. Siyasi gücü olmayanlar ise istediklerini alamamaktadırlar. Yoksullar ise parlementoda temsil edilmemektedirler. Olgunlaşmış demokrasilerde parlamento hükümetlerin insana karşı sorumlu davranmalarını sağlamaktadır. Finansal konularda da sorumluluğun sağlanmasında parlamentonun büyük rolü bulunur. Yoksul ülkelerde gelişmiş ülkelerde bulunan benzer komiteler ve prosedürler olmasına rağmen, bunlar fonksiyonel ve etkin değildir. Finansal sorumluluğun olmaması bu ülkelerin en büyük sorunudur. Bu ülkelerde ne medya ne de parlamento hükümetlerin bu eksikliğini kapatmalarını sağlayamaz(Mohiddin,2001,13).

Çoğu yoksul ülkede siyasi partiler siyasi güce ulaşmanın bir aracı olarak görülürler. Bu ülkelerde hala tek parti yönetimi kültürü çok yaygındır. Parti içi demokrasi ise nadiren görülmektedir. Siyasi liderler partilerini özel araçları gibi kullanarak düşmanlarını cezalandırırlar ve arkadaşlarını ödüllendirirler. Bu ülkelerde zayıf sivil toplum örgütlerinin olması, yoksulluğun inanılmaz boyutlarda olması, organize ve etkin olmayan bir muhalefetin bulunması nedeniyle, liderler keyfi davranmaktadırlar(Mohiddin,2001,14).

Yoksul ülkelerde seçim süresince nadiren yarışan siyasi partilerin sorumluluğunun seçmenler tarafından değerlendirildiği görülür. Bu seçimlerde önemli olan oy çoğunluğunu almaktır, çoğunluğun oy vermesi için ikna etmek değildir. Bu insanların çoğunluğu yoksuldur: Okur-yazar değildirler, anayasal haklarından haberleri yoktur, otoriteden çekinirler ve vatandaşlık haklarından haberdar değildirler. Bu yüzden kolaylıkla satın alınırlar ve yozlaşırlar. Yoksul insanlar, çoğunlukta olmalarına rağmen yoksunluklarından ve cahilliklerinden dolayı seçimlerde organize olamazlar (Mohiddin,2001,14).

Bağımsız yargı sorumluluğun ve iyi yönetişimin sağlanmasında en önemli unsurdur. Ancak, çoğu yoksul ülkede yargı sistemi çok zayıftır. Bunun nedeni düşük ücretlerin, kötü çalışma koşullarının, yetersiz kadroların bulunmasıdır. Yargıçların siyasallaşması ve yozlaşması da yargının zayıflığı için önemli bir neden olarak kabul edililir. Yargıçlar, hükümet tarafından görevlendirilirler ve hükümet tarafından terfi ettirilirler. Bu yüzden hükümete karşı kendilerini borçlu hissederler ve hükümete yakın olanları da kollarlar. Ancak, sıradan vatandaşların anayasa tarafından belirtilen haklarını daha az kollarlar. Bu durumda yoksul insanlar zenginlerle ve siyasi gücü olanlarla rekabet edemezler(Mohiddin,2001,15-16).

Çoğu yoksul ülkede kamu çalışanları yönetişimin en önemli unsurlarıdır. Kamu çalışanları, kanunları korurlar ve uygularlar, eğitim ve sağlık hizmetlerini sağlarlar. Hergün yoksul insanlarla birlikte olurlar. Bu insanlara karşı tarafsız, saygılı, etkin, sorumlu ve arkadaşça olmaları beklenir. Halbuki yoksul ülkelerde kamu çalışanları bu biçimde

davranmazlar. Bunun en büyük nedeni parlamentodan bakana ve yerel yönetime kadar sorumluluk zincirinin kırılmış olmasıdır. Ücretlerin düşük olması, kötü çalışma koşullarının bulunması ve kariyer imkanlarının yetersiz olması, siyasallaşma ve her kademede hükümetin çalışanlara müdahalesi de sorumluk zincirinin kırılması için diğer nedenler olarak görülür. Bunların sonucunda, yozlaşma, verimsizlik ve insanlara karşı kaba ve sorumsuz davranışlar yaygınlaşır(Mohiddin,2001,16).

Yönetişimin unsurları-demokrasi, rekabet, anayasalcılık, sivil toplum ve liderlik-arasında sorumluluğun azalması yönetimsel sorumluluğun da azalmasına neden olmaktadır. Çoğu yoksul insan hükümet binalarına endişe ile gitmektedir. Bürokratların ne isteyeceklerini bilmedikleri için yanlarına korkuyla yaklaşırlar. Bütün bu yönetişim problemleri yönetimsel reformlarla aşılır. Kamu çalışanlarına etik kurallar, dürüstlük, sorumluluk ve şeffaflık aşılanmaya çalışılmalıdır. Bu kurallara uymayanlar ise disiplin kurullarına gönderilmelidir(Mohiddin,2001,16).

3.2.3. Demokrasiye Ulaşmak

Demokratik yönetimler sahip oldukları demokrasinin derecesine göre tanımlanırlar. Çünkü, siyasal sistemler az ya da çok demokratik olabilirler. Bu bölümde geniş ölçüde demokratik devletler ile otoriter (diktatörlük) olarak adlandırılan devletler arasında basit bir ayrım yapılmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde diktatörlükten demokrasiye geçişi seçkinler ile sıradan vatandaşlar arasında bir sınıf çatışması perspektiyle açıklayabilmek için toplumun iki gruptan oluştuğunu varsayacağız. Bu iki grup seçkinler ve sıradan vatandaşlardan oluşmaktadır. Ayrıca, sosyal seçimlerin de çatışma içerisinde yapıldığını varsayacağız. Örneğin, seçkinler zengin sınıflar ise yeniden dağıtım için toplanan vergilere karşı çıkacaklardır. Ancak, yoksul olan sıradan vatandaşlar ise yeniden dağıtımın yapılabilmesi için vergilerin artırılmasını isteyeceklerdir. Bu çerçeve içerisinde, seçkin sınıfların lehine olan politika uygulamaları ve yapılan sosyal seçimler sıradan vatandaşların istediği politikalardan farklı olacaktır(Acemoğlu ve Robinson,2006c,15).

Toplumda kimlerin seçkin olduğu toplumdan topluma değişmektedir. Ancak, çoğu toplumda seçkinler zengin sınıflardan oluşmaktadır. 19. yy'da, İngiltere ve Arjantin'de zenginler seçkin olmuştur. Güney Afrika'da ise beyazlar seçkin olmuştur. Çoğu Afrika ülkesinde ise bazı etnik gruplar seçkinleri oluşturmaktadır. Bazen ise askerler seçkin sınıf olmuştur. Örneğin, Arjantin'de olduğu gibi.

Otoriter yönetimlerden demokrasiye geçiş ve demokrasinin yerleşmesi seçkinler ile sıradan vatandaşlar arasındaki çatışma sonucunda gerçekleşmektedir. Demokrasilerde toplumun çoğunluğuna oy verme hakkı verilir; siyasi tercihlerini de açıklamalarına izin verilir; hükümetin ise tüm toplumun tercihlerini yansıtması beklenir. Buna rağmen, hala diktatörlükle yönetilen ülkeler bulunmaktadır. Demokratik olmayan yönetimlerin ortak bir noktası bulunur: Toplum küçük bir kesiminin, yani seçkinlerin tercihlerini yansıtır. Örneğin, Çin'de Komunist Partinin istekleri gerçekleşmiş. Şili'de ise askeri yönetimin daha doğrusu askeri yönetimi destekleyen varlıklı grupların tercihleri uygulanmıştır(Acemoğlu ve Robinson,2006c,17).

Demokratik yönetimler çoğunluğun menfaatlerini dikkate alırlar. Demokratik olmayan yönetimlerde ise seçkinlerin isteklerine odaklanılır. Yani, demokratik olmayan yönetimler seçkin ve ayrıcalıklı sınıfların yönetimiyle gerçekleşir. Böyle yönetimlerde siyasi eşitsizlik bulunur. Demokratik yönetimlerde ise herkesin bir oyu bulunur ve bir şekilde siyasi sürece katılır; insanlar siyasi meseleleri ve seçenekleri ya da aday listelerini etkileyebilme şansına sahiptirler. Seçmenler, hükümet görevlileri ve diğer yurttaşların baskıları ve misillemelerine karşı korunur. Demokratik olmayan yönetimlerde seçkinler sınıfı, cunta, oligarşi veya bir diktatör kararları verir. Buna rağmen, demokratik yönetimlerde de bazı eksiklikler bulunur. Çok başarılı demokrasilerde bile herkesin bir oy hakkı olmasına rağmen siyasi eşitlikten uzak kalınabilir. Bazı vatandaşların sesleri daha yüksek çıkabilir; bu insanlar uygulanan politikaları lobi yaparak veya başka yollardan etkilemeye çalışırlar(Acemoğlu ve Robinson,2006c,18;Pogge,2006,243).

Demokrasi siyasi eşitliğin bulunduğu ve çoğunluğun isteklerine uygun politikaların yapıldığı bir ortam oluşturur. Genellikle çoğunluğun istediği politikalar yoksulların lehine olan kararlardır. Bu kararlar gelirin yeniden dağıtımını benimser. Demokratik olmayan yönetimlerde ise seçkinler yönetir; çoğunluğun lehine yani yoksulların lehine uygun olan politikalar uygulanmaz(Acemoğlu ve Robinson,2006c, 19).

Demokratik olmayan yönetimlerde seçkinler ile sıradan vatandaşlar arasında siyasi çatışma bulunur. Demokratik yönetimler sıradan vatandaşların menfaatlerini kollar. Bu yüzden sıradan vatandaşlar seçkinlerden daha çok demokratik yönetimi ister. Toplumda siyasi kurumların seçimiyle ilgili bir çatışma bulunduğunda vatandaşların çoğunluğu demokratik bir yönetimi tercih ederler. Seçkinler ise demokratik olmayan bir yönetim isterler. Genellikle seçkinler zengin sınıflardan çoğunluk ise yoksullardan oluşmaktadır. Demokratik olmayan bir yönetimden demokratik bir yönetime geçiş sırasında toplumun çoğunluğunu oluşturan yoksul kesimler siyasi karar alma sürecine dahil olmak isterken, zengin seçkinler ise onları dışlamak ister. Bu durum 19. yy'da Avrupa'da daha doğrusu İngiltere'de yaşanan durumdur. Avrupa'da orta gelirli ve işçi sınıflar oy haklarını isterken talepleri önce zengin seçkinler tarafından reddedilmiş, fakat sonra bu gruplara taviz verilerek siyasi sisteme katılmaları sağlanmıştır(Acemoğlu ve Robinson,2006c, 22).

Siyasi kurumların çok temel rolü bulunur. Farklı sosyal gruplar arasında gelecekteki siyasi gücün paylaşılmasını sağlarlar. Çünkü, yaşadığımız dünya statik bir dünya değil, dinamiktir. Bu dinamik dünyada vatandaşlar yalnızca bugünün politikalarını değil, yarın da uygulanacak politikaları önemserler. Vatandaşlar tercih ettikleri politikaların sadece bugün uygulanmasını değil yarında benzer politikaların uygulanmasını isterler. Demokratik olmayan bir toplumda sıradan vatandaşların bugün de facto siyasi gücü oldukları ve istedikleri politikaların uygulandığını, fakat gelecekte ise aynı siyasi güce sahip olup olmayacaklarını bilmediklerini varsayalım. Ancak, gelecekte zengin seçkinler daha güç kazanıp sıradan vatandaşların siyasi gücünü azaltabilirler. Demokratik bir toplumda ise kurumların sürekliliği bulunmasından dolayı gelecekte de demokrasinin devam edeceği bilinir. Demokratik yönetimlerde yalnız bugün değil, gelecekte de hangi partinin yöneteceği hangi politikaların uygulanacağını çoğunluğun katıldığı bir seçimle belirlenir. Bu yüzden, sıradan vatandaşlar bugün sahip oldukları siyasi gücü kullanarak siyasi kurumları daha çok temsil edildikleri demokratik bir yönetim

için değiştirmek isterler. Çünkü, kurumsal değişim olmadan bugün sahip oldukları güç devamlı olmayacaktır(Acemoğlu ve Robinson,2006c,24).

Gelişmekte olan ülkelerin demokratik olmayan yönetimlerinde sıradan vatandaşlar de facto siyasi güce sahiptirler. Seçkinler ise de jure siyasi gücü tekellerinde bulundurlar. Böyle bir yönetimde, sıradan vatandaşlar siyasi sistemden dışlanmış olurlar. Ancak, çoğunlukta oldukları için sistemi değiştirmek için girişimde bulunurlar. Bu durum, 18.yy'da Fransa'da, 1917'de Rusya'da, 1979'da Nikaragua'da ve daha bir çok ülkede yaşanmıştır. Çünkü, demokratik olmayan yönetimlerde sıradan vatandaşların bugün sahip olduğu siyasi güç yarın devam etmemektedir(Acemoğlu ve Robinson, 2006c,24).

Demokrasiye geçiş ülkeyi yöneten seçkin sınıfların toplumun diğer kesimlerine oy hakkını vermesiyle olur. Baskı ve güç kullanmak seçkinler için çok maliyetli olmaz ise, bunları kullanırlar ve siyasi güçlerini devam ettirirler. Ancak, baskı ve güç kullanmak çok maliyetli olduğu zaman ise seçkin sınıflar toplumda büyük kayıplara ve zararlara yol açılmaması için siyasi gücü çoğunluğa bırakırlar. Böylece, demokratik yönetime geçilmiş olunur. Demokrasiye geçildikten sonra demokratik yönetimden vazgeçmek çok maliyetli olduğundan demokrasi sürekli olur. Çünkü, demokrasi oluşunca, siyasi partiler ve sendikalar gibi organizasyonlar kurulur. Bu organizasyonlara ve kurumlara yapılan yatırımlar ise demokrasiden vazgeçilirse kaybolur.

Ancak, demokratik yönetimlerde seçkinlerin daha güçlü olmasına yol açan iki unsur bulunmaktadır. Birincisi, parti sistemini ve böylece siyasi gündemi kontrol ederler. İkincisi, demokrasiler olgunlaştıkça organize olan gruplar için fırsatlar oluşur. Bu organize olan gruplar ise seçkinleri de içlerine alarak daha da güçlenirler. Böylece, seçkin sınıfların güçlendiği demokrasiler çoğunluğun menfaatlerini kollamazlar.

Zayıf siyasi kurumların bulunduğu demokratik yönetimlerde ise, seçkin sınıflar güçlendiklerinde devleti kontrol edebilmek için farklı yollar denerler; devleti kontrol edebilmek için mücadele ederler. Bu mücadele sonucunda, tamamıyla kötü makroekonomik politikaların sonuçlarından ve volatiliteden doğan rantı elde ederler. Eğer, seçkin sınıfların bir aracı kullanmaları engellenirse, kurumlar zayıf kaldığı sürece, diğer araçları kullanarak amaçlarına ulaşmaya çalışırlar(Acemoğlu vd,2002b,5). Kurumları zayıf toplumların en büyük problemlerinde birisi siyasi gücü kontrol eden seçkin sınıfları kısıtlayamamasıdır. Bu tür kısıtlamaların eksikliği farklı güçlü grupların güç kazanmak için savaşmalarını, pozisyonlarını kötüye kullanmalarını ve iktidara geldiklerinde kötü sonuçlarla karşılaşmalarını sağlamaktadır.

Demokrasiye yeni geçiş yapmış bir ülkede ileride başa gelebilecek anayasal olmayan bir yönetimin yeniden ülkeyi ele geçirebileceği ihtimali de bulunur. Böyle bir değişiklik olduğunda yurttaşlar ileriki yönetimin kararlarından örneğin alacağı kredilerden veya zengin ülkelere satacağı doğal kaynaklardan sorumlu olmak istemeyeceklerdir. Bu ülkede yönetim bir darbeyle veya iç savaşla değişirse, yeni gelen demokratik olmayan hükümet meşru olmadığı halde yabancı bankalardan borç alırsa veya ülkenin doğal kaynaklarını yabancı şirketlere satarsa yurttaşlar ne yapacaktır? Bu çok zor bir durumdur. Ülke içinde iktidarı elde etme ve uygulama yolları ne kadar yasa dışı ve kanuna aykırı olursa olsun, ülkeyi yöneten hükümetin uluslararası hukuka göre ülkelerinin dış

borçlarını ödemesi ve yaptıklar anlaşmaları uygulaması gerekir. Bu yüzden, gelişmiş ülkelerdeki insanlar hükümetlerinin dış meseleleriyle ilgili yükümlülüklerini daha fazla dikkate almaları gerekmektedir. Eğer daha fazla dikkat ederlerse gelişmekte olan ülkelerin yurttaşları daha az zarar görecektir(Pogge,2006,260-273).

Dünyada gün geçtikçe demokrasiler yerleşmektedir. Çünkü, dünyada beşeri sermaye fiziki sermaye ve doğal kaynaklar karşısında gittikçe önem kazanmaktadır. Birincisi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşayan insanlar 50 yıl öncesine göre daha eğitimlidirler. İkincisi, teknoloji artık beşeri sermayeye ve niteliklerine dayanmaktadır. Bu da beşeri sermayenin işgücü piyasasında önemini artırmaktadır. Bunun sonucunda, çoğu ülkede bir orta sınıfın oluştuğu ve zengin seçkinler ile vatandaşlar arasındaki açığın kapandığı görülmektedir. Böylece, toplumdaki çatışmalar azalmakta ve demokratik yönetimler güçlenmektedir(Acemoğlu ve Robinson,2006c,358).

3.2.4. Yolsuzluk

Etkin bir devlete sahip olmayan yoksul ülkelerin en önemli problemlerinden birisi de yolsuzluktur. Çünkü, yolsuzluk neden olduğu düşük büyüme oranları, zenginlerin lehine çalışan vergi sistemi, düşük sosyal harcamalar, eğitimde yaratılan eşitsizlikler gibi kanallarla yoksul ülkelerde gelir dağılımı eşitsizliğinin ve yoksulluğun artmasına yol açmaktadır(Gupta vd.,1998,4).

Artan yolsuzluğun yoksulluğa yol açmasının iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi, yüksek büyüme oranlarının yoksulluğun azalmasına yol açtığı bilinmektedir, ancak yolsuzluk büyümenin azalmasına yol açarak yoksulluğun artmasına neden olmaktadır. İkincisi, gelir eşitsizliğinin büyümenin azalmasına yol açtığı bilinmektedir. Eğer, yolsuzluk gelir dağılımı eşitsizliğini artırırsa, büyümeyi azaltacak ve yoksulluğu artıracaktır(Gupta vd.,1998,6-7).

Yolsuzluk kötü vergi yönetimine ve vergi kayıplarına yol açmaktadır. Bunun sonucunda vergi tabanı azalmakta ve gelir dağılımı eşitsizliği artmaktadır. Ayrıca, yolsuzluk sosyal yardımların gerçekten ihtiyacı olanlara yapılmasını engeller. Yolsuzluğun olduğu ülkelerde sosyal yardımlar varlıklı kesimlere yapılır. Bu yüzden, bu yardımların gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk üzerindeki etkileri azalır.

Varlıkların çok küçük bir grupta toplandığı bir ülkede gelir dağılımı eşitsizliği artar. Bu varlıklı gruplar kamu politikalarını kendi çıkarları doğrultusunda etkilerler. Örneğin, küçük seçkin gruplar servetlerini devletin ticaret politikalarını, döviz kuru rejimlerini, harcama programlarını ve vergi politikalarını etkilemek için kullanırlar. Bunun sonucunda seçkin gruplar daha zengin olurken, varlıkları daha küçük olanlar ise daha yoksul konuma düşerler. Ayrıca, varlıklar kredi alabilmek ve yatırım yapabilmek için teminat olarak kullanılırlar. Yoksulların varlıkları çok az olduğu için borç alamazlar ve yatırım yapamazlar. Bu yüzden yoksul olarak kalırlar(Gupta vd.,1998,7).

Yolsuzluk aynı zaman da beşeri sermayeyi de olumsuz etkileyerek gelir dağılımı eşitsizliğini ve yoksulluğu artırır. Çünkü, yolsuzluk vergi gelirlerinin azalmasına yol açar. Vergi gelirleri azalınca, eğitim ve sağlık gibi kamu hizmetlerine ayrılan kaynaklar

da azalır. Ayrıca, yolsuzluk sonucunda devletin çalışması için gerekli olan maliyetler artar. Böylece, diğer alanlara kaynak ayrılamaz. Üçüncüsü, zengin seçkin sınıflar devleti etkileyerek sosyal harcamaları kendi menfaatleri doğrultusunda değiştirirler. Bunun sonucunda yoksul insanlara yapılan harcamaların payı azalır. Bunların sonucunda beşeri sermayenin kalitesini belirleyen eğitim ve sağlık harcamaları azalır(Gupta vd.,1998,8).

3.2.5. Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması ve İnsan Hakları İhlalleri

Kalkınmanın en önemli amacı yoksulluğun azaltılmasıdır. Daha doğrusu bu amaç bir insan hakları amacıdır. Ancak günümüzde ekonomik, sosyal, ve kültürel alanlardaki insan hakları ihlalleri tüm gelişmekte olan ülkelerde yaygındır. Bu haklar, iyi bir yaşam standardı, beslenme, sağlık, eğitim, iş, barınma, bilimsel ilerlemelere ortak olma ve felaketlerden korunma haklarını kapsar(UNDP,2000,73).

Sivil, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar nedensel olarak birbirlerine bağlıdır ve birbirlerini güçlendirirler. Bu haklar, yoksul insanların güvenliğini arttırır; kapasitelerini yükseltir; yoksulluktan kurtulmalarını sağlayacak sinerjiler yaratır. Bu tamamlayıcı ilişkilerden dolayı, ekonomik ve sosyal haklar, sivil ve siyasi haklardan ayrılmamalıdır. Bu haklar birlikte amaçlanmalıdır. İyi bir yaşam standardına sahip olmak, yeteri kadar beslenebilmek ve sağlık bakımı alabilmek ve diğer sosyal ve ekonomik haklar edinebilmek, yalnızca kalkınmanın amaçları değildir. Aynı zamanda, insan özgürlüğünü ve saygınlığını içeren insan haklarıdır. Bu hakları korumak için hükümetler ve diğer kurumlar politikalar uygulamak zorundadır(UNDP,2000,73).

Birleşmiş Milletler Örgütüne ve kurumlarına göre yoksulluk gelir yoksulluğundan daha geniş kapsamlıdır. BM yaklaşımına göre, yoksulluk bir sürü boyuttan yoksunluğu ifade etmektedir. Bu yaklaşıma göre, tanımlanan yoksulluğa insani yoksulluk yaklaşımı denilir. İnsani yoksulluk yaklaşımı bireylerin kapasitelerinin genişlemesine odaklanır. Bu kapasiteler, uzun ve sağlıklı bir hayat yaşamak, bilgili olmak, iyi bir yaşam standardına sahip olmak, saygın olmak, kendine ve diğerlerine saygı duymaktır. Bu farklı boyutlar-kapasiteler veya haklar- arasındaki linkler karşılıklı etkileşim içerisinde bireyleri aşağıya doğru bir tuzağa düşürebilir. Fakat, bu farklı kapasitelerin sağlanması durumunda ise bireyleri yoksulluktan kurtarabilir. Dolayısıyla, insan kapasitelerinin yükseltilmesi ve insan haklarının güvence altına alınması yoksul insanların yoksulluktan kurtulmalarını sağlar(UNDP,2000,73).

Hindistan İngiltere'nin kolonisi iken gerçekleşen kıtlıklar 1943'de 2-3 milyon arasında insanın ölümüne yol açmıştır. Bu kıtlıklar Hindistan'ın bağımsızlığını kazandıktan ve demokrasiye geçiş yapmasından sonra birden bire kesilmiştir. Hindistan koloni iken kırılgan ve yoksul insanların açlıktan ölmemeleri için politikalar uygulanmıştır. Ancak, yoksul insanların talepleri dinlenmemiş ve siyasi sürece katılımları sağlanmamıştır. Demokratik bir Hindistan yoksul insanların medya, aktif bir sivil toplum ve çok partili demokratik süreç ile katılımı sayesinde kıtlıklardan kurtulmuştur. Örneğin, günümüzde Afrika'da en kötü kıtlıklar bile toplam gıda arzında önemli bir azalma olmadan gerçekleşmiştir. Fakat, demokratik bir toplum-özgür bir medya ve aktif sivil toplum örgütleriyle- kırılgan insanların taleplerini dinler ve kıtlığa karşı önlem almalarını sağlar(UNDP,2000,74).

Yoksul ülkelerde hızlı büyüme tüm hakların güvence altına alınmasının sağlanmasına yol açar. Fakat, bu ilişki garanti değildir; büyüme ile haklar arasında bağlar kuran politikalar uygulanmalıdır. En önemlisi demokrasi açığının kapatılmış olması; sorumluluk sahibi yöneticilerin sıradan insanların seslerine ve isteklerine karşı çok duyarlı olmaları gerekir. Bu sağlandığı takdirde, kaynakların dağılımı ve büyümenin şekli yoksulların, insani gelişmenin ve insan haklarının lehine gerçekleşir(UNDP,2000,82).

3.2.5.1. Çocuk İşgücü

Çocukların çalıştırılması çok sakıncalıdır. Çünkü, çocukların gelecekte kazanacakları refah bugün kazanacakları küçük gelir için feda edilmektedir. Çoğu akademisyene göre çocukların çalıştırılmasının en önemli nedeni yoksulluktur ve ancak yoksullukla mücadele edilirse çocukların çalıştırılması önlenebilir. Ayrıca, çalışan çocuklar gelecekte ortaya çıkacak yoksulluğun en önemli nedenidir. Dolayısıyla, çocukların işten alınıp okula verilmesi için alınacak önlemler yoksullukla mücadele ve kalkınma açısından son derece önemlidir(Udry,2006,243).

Yoksulluk ve çocukların çalıştırılması sorunları karşılıklı olarak birbirini besler. Anne-babalar yoksul olduğu için çocukları çalışmak zorunda kalır ve okula devam edemezler. Bunun sonucunda, çocuklar büyüyünce yoksul yetişkin olurlar ve onların da çocukları çalışmak zorunda kalır, çevrim böylece devam eder durur. Eğer, bu çevrim kırılırsa büyümeye yol açabilir. Eğer, okula devam oranı artırılırsa, sonraki nesilin geliri yükselir ve onların çocukları da daha iyi eğitim alır. Bu yüzden, insanları kronik yoksulluk, çocukların çalıştırılması ve yetersiz eğitim gibi çok kötü durumlarda bırakan mekanizmaları anlamak gerekir(Udry,2006,246).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) verilerine göre 2000 yılında yaşları 5 ile 14 yaşları arasında 210 milyon çocuk çalışmaktadır. Bunların yarısı tam zamanlı işte çalışmaktadırlar. Yani, dünyadaki her on çocuktan biri tam zamanlı olarak çalışmaktadır. Aynı zamanda UNESCO'nun tahminlerine göre ilkokula kayıt olması gereken her beş çocuktan biri okula kayıt yapamamaktadır. Çalışan çocukların sayısal olarak en büyük kesimi Asya'da bulunmaktadır. Fakat oransal olarak en fazla Afrika'dadırlar. Uluslararası Çalışma Örgütü'ne (ILO) göre Afrika'da yaşayan çocukların üçte biri para kazanmaktadır; altıda biri ise tam zamanlı olarak çalışmaktadır(Udry,2006,244). Tablo 3-6'da görüldüğü gibi 10 ülkede çocuk işgücü oranları % 50'nin üzerindedir. Togo ve Nijer'de çocukların % 60'ından fazlası işgücü piyasasında çalışmaktadırlar. Bu yüzden okula devam edememektedirler (Zheng,2006,2).

Tablo 3-6: Seçilmiş Bazı Ülkelerdeki Çocuk İşgücü Oranları (%)

Ülke	Çalışan Çocukların Oranı (%) 2006	Ülke	Çalışan Çocukların Oranı (%) 2006
Gambiya	22	Tanzanya	32
Arnavutluk	23	Senegal	33
Vietnam	23	Afganistan	34
Burundi	24	Uganda	34
Guatemala	24	Kote Davur	35
Lao	24	Nijerya	39
Benin	26	Etiyopya	43
Kenya	26	Kosta Rika	50
Zimbabwe	26	Kamerun	51
Komoros	28	Gine-Bise	54
Kongo Dem. Cum.	28	Orta Afrika Cum.	56
Moldova	28	Burkina Faso	57
Madagaskar	30	Çad	57
Mali	30	Gana	57
Moğolistan	30	Siera Leone	57
Nepal	31	Togo	60
Rwanda	31	Nijer	66
Somali	32		

Kaynak:(Zheng,2006,2-3)

Çocuk işgücü en çok kırsal kesimde tarım sektöründe kullanılmaktadır. Örneğin, Pakistan'da çalışan çocukların % 70'i tarım kesiminde çalışmaktadır. Erkek çocukları kız çocuklarından daha fazla oranda; büyük çocuklar ise küçüklere kıyasla daha çok çalıştırılmaktadır. Çocuklarını çalıştıran ailelerin kazaçları çocukların ücretleri ve okula devam etmemelerinden dolayı azalan eğitim masraflarıdır. Çocuklar çalıştığı için ortaya çıkan en büyük maliyet ise, çocuğun gelecekte yetişkin olduğunda kazanacağı düşük kazançlardır(Udry,2006,244-245).

Eğer bir ailenin geliri artarsa çocuklarını okula kayıt ettirir. İktisatçılara göre buna gelir etkisi denilir. Örneğin, devletten yardım alan bir aile daha iyi durumda olacağı için çocukları daha az çalışır ve okula devam eder. Ancak, gelirdeki artış artan ücretlerden kaynaklanıyorsa, gelir etkisinin karşısında bir etki daha oluşur. Yetişkinler ile çocukların ücretleri birlikte hareket ettiği için çocuğu iş yerine okula göndermenin maliyetini arttırır. Çocuğun iş yerine okulda geçirdiği her saat, çocuğun ücreti arttığı için ailenin tüketimini daha çok azaltır. Buna ikame etkisi denilir. İkame etkisi çalışan çocukların oranının artmasına yol açar. Eğer, ikame etkisi çok güçlüyse gelir etkisinin olumlu etkisini geçer. Örneğin, Brezilya'da kahve fiyatları azalınca çocukların okula gönderilmediği, çalışmaya gönderildiği görülmüştür(Udry,2006,245).

Finansal piyasalara ulaşamayan yoksul aileler çocukların eğitimine yatırım yapamaz ve çocuklarını çalıştırmak zorunda kalır. Örneğin, iki benzer ailenin bulunduğunu ancak birinin diğerinden daha yoksul olduğunu düşünelim. İki ailenin de oniki yaşında ve günde 1 YTL kazanabilecek veya okula gidecek çocukları olduğunu düşünelim. Büyük ihtimalle, daha az yoksul ailenin çocuğu okula gidecek çok yoksul olan ailenin çocuğu ise okula gidemeyecektir. Çünkü, yoksul aile finans piyasalarından teminat gösteremeyeceğinden uygun faiz oranıyla borçlanamamaktadır. Diğer aile ise daha düşük faiz oranıyla borçlanabilmektedir. Faiz oranları yüksek olduğu için çocuğun okula gitmesi sonucunda gelecekte kazanacağı gelirin iskonto edilmiş şimdiki değeri çocuğun şimdi kazanacağı günde 1 YTL'den daha küçüktür. Bu yüzden yoksul ailenin çocuğu çalışmak zorunda kalacaktır. Ayrıca, iki aile arasında başka farklarda bulunabilir. Örneğin, daha iyi durumda olan ailenin sosyal bağları okulun onlar için öneminin artmasına yol açabilir. Ya da, daha yoksul olan ailenin erişebildiği okul çok kötü kalitede olabilir. Zengin ailedeki anne-baba daha eğitimli oldukları için okula gitmenin çok önemli olduğunu bilmektedirler. Düşük gelir ile çalışmak zorunda kalan çocukların sayısı arasındaki korelasyon bu gibi nedenlerin sayısına bağlı olarak yükselir(Udry,2006,248).

Yapılan bir çok çalışma krizler, doğal afetler vs. sonucunda yoksul ailelerin geçici olarak çocuklarını çalıştırmak zorunda kaldıklarını göstermiştir. Ancak, gelirleri yükselince çocuklar daha çok okula gitmektedirler. Varlıkları az olan yoksul aileler şoklar karşısında daha çok çaresiz kalırlar ve çocuklarını okula gönderemezler. Varlıkları küçük olduğu için de bunları teminat olarak gösteremezler ve finans piyasalarından borçlanamazlar. Örneğin, Brezilya'da babaları işsiz kalan çocuklar işgücüne katılmak zorunda kalmaktadırlar. Sao Paulo'da yaşayan 16 yaşındaki bir kız çocuğunun babasının işsiz kalması sonucunda işe girme olasılığı % 22'den % 35'e yükselirken, okula devam etme olasılığı % 70'den % 60'a düşmektedir(Udry,2006,249-250).

3.2.5.2. Cinsiyet Eşitsizliği ve Kadın Haklarının Çiğnenmesi

Birden çok açıdan kadınların toplum içerisindeki yerine bakıldığında kadınların erkeklerden daha aşağıda bir yerde oldukları görülmektedir. Çoğu toplumda kadınlar sosyal, kültürel ve ekonomik olarak erkeklere bağımlıdır. Kadınlara yapılan şiddet insan haklarına aykırıdır. Erkekler ile kadınlar arasındaki eşit olmayan sosyoekonomik ilişkiler bireylerin özelliklerine ve toplumun yapısına bağlıdır. Bu eşitsizlik sonucunda kadınların seçimleri kısıtlanır ve erkeklere olan bağımlılıkları artar. Örneğin, geri kalmış toplumlarda kocanın, babanın ve erkek kardeşin izni olmadan kadınlar evden çıkamamaktadır. Ayrıca, koca ve kardeşlerin bankada hesapları olmasına rağmen ailedeki kadınların bu hakları bulunmamaktadır. Kadının sosyal, kültürel ve ekonomik bağımlılığı erkeklerin kadınlara karşı şiddet kullanmasına yol açmaktadır. Bu şiddet sosyal ve siyasi olarak devletin birimleri ve uluslararası kurumlarca engellenememektedir. Kadına karşı kullanılan şiddet toplum içerisinde açığa vurulmamakta ve gizlenmektedir(Narayan vd, 2000,177-178).

Kadınların yaptığı çoğu iş toplum içerisinde önem verilmemekte ve değer biçilmemektedir. Bu da toplumdaki kadının statüsünü ve onlara tanınan fırsatları olumsuz etkilemektedir. BM Kalkınma Programının yaptığı bir çalışmaya göre kadınlar erkekler-

den daha çok çalışmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde kadınlar toplam iş miktarının % 53'ünü, sanayileşmiş ülkelerde ise % 51'ini yapmaktadırlar. Gelişmekte olan ülkelerde erkeklerin yaptığı iş miktarının ¾'ü milli gelir hesaplarında bulunur. Dolayısıyla, erkekler gelir ve ekonomiye yaptıkları katkı açısından aslan payını alırlar. Kadınların yaptıkları işler ise önemsenmemekte ve değerinin altında hesaplanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde kadınların yaptıkları iş miktarının yalnızca % 34'ü milli gelir hesaplarında yer almaktadır. Bunun karşılığında, erkeklerin yaptığı iş miktarının % 76'sı milli gelirde yer alır(UNDP,1995,287-289).

Gelişmekte olan ülkelerde kadınlar sularını uzaktan taşırlar ve ateş yakmak için odun toplarlar. Evlerinde kendi tüketimleri ve pazar için üretim yaparlar. Ürettikleri malları ve hizmetleri dışardan almazlar. Bu yüzden yaptıkları işler zaman açısından ve harcadıkları güç açısından çok zahmetlidir. Eğlence veya uyku için çok az vakitleri bulunur. Bu yaptıkları işler ise milli gelir hesaplarında yer almaz. Sanayileşmiş ülkelerde ise kadınlar yaptığı işler daha kolaydır. Evde işlerini yapmak için çeşitli aletler kullanırlar. Tüketecekleri malları dışardan satın alırlar. Ürettikleri iş miktarının daha büyük bir kısmı milli gelir hesaplarında yer alır(UNDP,1995,291).

Hayatımıza anlam kazandıran çoğu şeyin fiyatı bulunmaz. Toplum ve aile içerisinde kıymet verdiğimiz çoğu şeyin parasal olarak değerlerinin bulunması anlamsız olur. Zaten, bu aktivitelerin ekonomik değerleri taşıdıkları gerçek değerden çok aşağıda yer alır. Kadınların önemsenmeyen işlerinin parasal olarak değerlerinin bulunması biraz da adalet kavramı açısından önemlidir. Bu durum kadınların toplumdaki ekonomik konumlarını ilgilendirir. Eğer kadınların yaptıkları piyasada değeri olmayan işlere değerler biçilirse kadınlarda erkekler kadar gelir üretir ve toplumdaki önemleri artar(UNDP,1995,300-301).

3.2.5.3. Savaş ve Terörün Olması

Uzun dönemde Dünya'da şiddetin yoğunluğu hızla artmaktadır. 20. yy. şiddetin en yoğun yaşandığı bir yüzyıl olmuştur. Son 400 yılda savaş ve terörden ölenlerin sayısı 20. yy.'da ölenlerin sayısının 1/3'ü kadardır. 1990'h yıllarda ise yaşanan savaş ve terör olaylarının sayısı azalmıştır. 1991'de 51 savaş varken, 2003 yılında bu sayı 29'a inmiştir. Ancak, bu sayının azalmasına rağmen, son 15 yılda yaşanan savaşların insanlığa büyük maliyetleri olmuştur. 1994'de Rwanda'da yaşanan katliamda 1 milyon insan katledilmiştir. Kongo'da yaşanan sivil savaşta nüfusun % 7'si ölmüştür. Sudan'da 20 yıl devam eden sivil savaş sonucunda 2 milyon insan ölmüş ve 6 milyon insan göç etmek zorunda kalmıştır(UNDP,2005b,153).

Savaş ve terör olayları artık yoksul ülkelerin olduğu coğrafyada yaşanmaktadır. 1946-1989 yılları arasında dünyadaki savaş ve terör olaylarının 1/3'ü düşük gelirli ülkelerde gerçekleşmiştir. 1990-2003 yılları arasında ise düşük gelirli ülkelerin yarısından çoğu savaş ve terör olaylarını yaşamışlardır. Dünya'daki savaş ve terör olaylarının yaklaşık % 40'ı Afrika'da yaşanmaktadır. Günümüzde savaş ve terör olaylarının sayısı azalsa da daha uzun sürmektedirler. Dolayısıyla, insani yoksulluk savaş ve terör olayları sonucunda artmaktadır(UNDP,2005b,154).

İnsani gelişme endeksinin alt sıralarındaki 32 ülkenin 22'sinde 1990'dan beri savaş ve terör olayları yaşanmıştır. Bu ülkelerin 5'inde ise insani gelişme gerilemiştir. Örneğin, İnsani Gelişme Endeksininin (İGE) en altındaki 10 ülkede 1990'dan beri savaş ve terör olayları yaşanmaktadır. Bu on ülkenin sadece ikisi demokrasi ile yönetilmektedir. Ayrıca, kişi başına düşen GSYİH sıralamasında da en alttaki 10 ülkenin 7'sinde savaş ve terör olayları yaşanmaktadır.

Büyüme ile savaş ve terör arasında çift yönlü bağlar bulunmaktadır. Yoksul ülkelerde savaş ve terörün yaşanma olasılığı çok yüksektir. Çok sayıda ülkeyi kapsayan Birleşmiş Milletler'in yaptığı çalışmaya göre kişi başına düşen geliri 600 ABD doları olan ülkelerde savaş ve terör olayları yaşanma olasılığı, kişi başına düşen geliri 250 ABD doları olan ülkelerde bu olayların yaşanma olasılığının yarısı kadardır. Bu çalışmaya göre, yoksulluk ve düşük gelir ile savaş ve terör olayları arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Çoğu gelişmekte olan ülke için savaş ve terör tuzağı yoksulluk tuzağının bir parçasını oluşturmaktadır(UNDP,2005b,156).

Son 20 yıldır Afrika ve savaş ve terör birlikte anılmaktadır. Ancak, bu durumdan kurtulmak için Afrikalılar kalkınmaya ve yoksullukla mücadeleye odaklanmışlardır. Afrika'daki zengin sosyal dokular-kiliseler, ticaret birlikleri ve öğretmen birlikleri insani gelişme için çok çalışmaktadır. Afrikalılar kalkınma ve yoksullukla mücadele konusunda uluslararası toplum ve medyadan daha iyimserdir. Afrika'da barışın sağlanması ile insani ve gelir yoksulluğundan kurtulabileceklerini düşünmektedirler (Addison,2001,12).

3.2.5.4. Etnik Bölünme

Etnik bölünmelerin toplumlarda istikrar ortamını bozduğu için düşük büyüme oranlarına ve yoksulluğa neden olduğu bilinmektedir. Çıkan çatışmaların yoksullukla mücadeleye engel olduğu da görülmüştür. Örneğin, Rwanda ve Yugoslavya bu duruma örnek olarak gösterilebilir(Miguel,2006,169).

Washington Konsensusu politikaları IMF ve Dünya Bankası tarafından yoksul ülkelere fiyat ve ticarette serbestleşme ve devlete ait fabrikaların özelleştirilmesi için politikalar önermişlerdir. Ancak, etnik bölünmeleri önleyecek kurumsal politikaları ihmal etmişlerdir. Konsensusun yaklaşımı kısa dönem büyümeyi sağlamaktadır. Ancak, çok etnikli toplumlarda uygulanacak kamu reformları sosyal bölünmeleri uzun dönemde önleyecektir. Bu tür reformların sonuçlarının alınması için uzun yılların geçmesi gerekmektedir. Aynı zamanda, bu reformların uygulanması uzun vadede büyümeyi sağlayacak bir yatırım olarak düşünülmelidir. En fazla sayıda farklı etnik grupları içeren Afrika'da bu tür reformların yapılması küresel yoksulluğun aşılması için büyük önem taşımaktadır. Örneğin, Kenya ve Tanzanya düzinelerce etnik grup içererek dünyanın en fazla etnik olarak bölünmüş on ülkesi arasında yer alırlar(Miguel,2006,170).

II. Dünya Savaşı sonrası dönem incelendiğinde etnik olarak çok kimlik içeren ülkeler daha düşük büyüme oranlarına ulaşmaktadır. Ancak, her toplumda bu görülmez. Örneğin, Kuzey Kaliforniya en fazla farklı kimlik içeren bir bölge olmasına rağmen çok yüksek büyüme oranlarına ulaşabilmektedir. Ancak, genelde çok etnik kimlik içeren

ülkelerde daha düşük büyüme oranları görülmektedir(Miguel,2006,171).

Easterly ve Levine'ın yaptığı çalışmaya göre çok etnik kimlik içeren ülkelerde finansal gelişme yavaştır, okullaşma oranları küçüktür ve alt-yapı yatırımları yetersizdir. Bu yüzden yazarlara göre Doğu Asya ile Sahra-altı Afrika bölgeleri arasında ekonomik büyüme oranları arasındaki fark etnik farklılaşmadan kaynaklanmaktadır. Doğu Asya Sahra-altı Afrika'dan daha çok homojen bir toplumdur(Miguel,2006,171).

3.3. SOSYAL BÖLÜNME

Sosyal birlik bireyler ve sosyal gruplar arasında bağlar kurarak yardımlaşmayı ve kaynakların toplumda eşit dağılımını sağlar. Sosyal birlik istikrar için gereklidir. Ayrıca, yoksulların maddi ve psikolojik kaygılarını azaltır. Sosyal birlik sayesinde bireylerin ve grupların kimlikleri pekişir ve daha az güçlü grupların taleplerine dikkat edilir. Yoksul insanlar sosyal bağlar sayesinde sosyal dayanışmayı kurar, kendi aralarında duygusal destek alıp verirler, günlük işlerde yardım alırlar, küçük borçlar alırlar, iş bulurlar, ev yapımı veya hasat gibi işlerde birbirlerine yardım ederler. Örneğin, olağanüstü bir durum yaşandığında yani ani bir hastalık, doğal afetler veya kazalar gibi köylüler bir araya gelir yardımlaşarak yardıma ihtiyacı olanlara maddi ve psikolojik destek sağlarlar(Narayan,2000,220).

Sosyal birliği bulunan devletlerin sosyal olarak bölünmüş olanlardan daha etkin, sermaye zengini ve üretken olduğu bilinmektedir. Dani Rodrik'e göre dışsal şokların yaşandığı ülkelerde sosyal çatışmayı yönetebilen devletler ve kurumlar ekonomik büyümeyi sağlamaktadır. Sosyal birlik siyasi istikrar ile görülmektedir. Bu ortamlarda mülkiyet ve vatandaş hakları bulunur. Böylece, yerli ve yabancı yatırımcıların yatırım eğilimleri artar(Rodrik,1998,Akt:Narayan,2000,221).

Toplumdaki birliğin azalması yalnızca arkadaşları ve toplumları etkilemez, aynı zamanda akrabalık ilişkilerini ve hoşgörüyü etkiler. Örneğin, Ukrayna'da gelirlerin azalması ve ulaşımın, telefon ve posta ücretlerinin artmasıyla birlikte yaşlılar ve çocuklarla görüşmek zorlaşmıştır. Çünkü, bağımsızlığını ilan eden Ukrayna'da çizilen yeni sınırlar bir sürü ailenin bölünmesine yol açmıştır(Narayan,2000,221).

Sosyal birliğin azalmasının en büyük nedenlerinden birisi de ekonomik fırsatların azalmasıdır. Örneğin, Doğu Avrupa'da, Orta Asya'da ve eski S.S.C.B'de sosyal birliğin azalmasının en önemli nedeni ücretlerin geçimi sağlayamamasıdır. Bu bölgelerde seçkin sınıflar yeni ticari ve iş imkanlarına ulaşırken yoksul sıradan vatandaşlar aynı fırsatlardan mahrum kalmıştır. Fırsatlara ulaşmada adil olunulmaması toplumda düzensizliğe ve istikrarsızlığa yol açarak ekonomik güçlüklerin daha da artmasına yol açmıştır(Narayan,2000,222-223).

Sosyal birliğin azalmasına yol açan bir diğer faktör de kanunlara uyulmaması, suç ve şiddete başvurulmasıdır. Kanunlara uyulmaması suç ve şiddet oranlarının artmasına neden olur. Az gelişmiş ülkelerde bulunan yoksul insanlar kendilerini güvende hissetmezler. Bazı aileler çocuklarını okula veya işe göndermezler evlerini beklemelerini sağlarlar. Çünkü, bu ülkelerde polis gücü etkin değildir. Sosyal sermayesi dü-

şük olan ülkelerde ise temel normların sağlanması toplumun yararına olsa bile sağlanamaz. Evlerine elektrik bağlandıktan sonra kimsenin elektrik faturasını ödememesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Böyle ortamlarda güven ve sosyal birlik zayıflamaktadır(Narayan,2000,226-227).

Çocuklar toplumun en kırılgan gruplarıdır. Hayatlarını yönlendirebilecek veya kendilerini kötülüklerden koruyabilecek güçleri yoktur. Örneğin, bazı ülkelerin örf ve adetlerine göre çocuklar ailelerinin malı gibi görülür ve hakları bulunmaz. Çocukların çalıştırılması veya kanun dışı işlerde kullanılmaları bu duruma örnek oluşturur. Dünyada eğitimden, sağlık hizmetlerinden ve yeterli beslenmeden mahrum olan ve sokaklarda yaşayan milyonlarca çocuk bulunmaktadır. Sosyal birliğin ve sermayenin zengin olduğu toplumlarda çocuklar daha çok korunmaktadır.

Yoksul insanların yoksul olarak kalmalarının en önemli nedenleri arasında kaynaklara, fırsatlara ve bilgiye ulaşmalarını sağlayacak sosyal bağlarının zayıf olması da bulunur. Bunun sonucunda, yoksulluk bir nesilden diğerine aktarılır. Yoksul insanlar yaşadıkları toplumda damgalanırlar; aralarında birlik bulunmuyorsa yaşamları için gerekli olan sosyal ağlara ve kaynaklara ulaşamazlar. Bu kısır döngünün kırılması ise çok zordur(Narayan,2000,241).

Güçlü kurumlarla (devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları, ticaret ve sanayi odaları vs.) bağları bulunmayan yoksul insanlar yeni fırsatları, bursları ve yardımları bulamazlar. Örneğin, yoksulluk içerisinde bulunan insanların çocukları için burs ve kredi imkanı bulunsa bile bu fırsatlardan haberleri olmadığı için veya güvenleri olmadığı için başvuramazlar. Bu fırsatlarla ilgili bilgiye tam olarak ulaşanlar ise kısır döngüyü kırıp kurtulabilirler.

3.4. KIRILGAN VE DÜŞMÜŞ (FRAGILE AND FAILED STATES) DEVLETLER

Son 40 yıldır gelişmekte olan ülkelerin kalkınma deneyimi incelendiğinde sanayileşmiş ülkelerde refah içerisinde yaşayan 1 milyar insana karşılık, gelişmekte olan ülkelerde 5 milyar insanın yoksulluktan kurtulmak için çalıştığını görmekteyiz. Bu 5 milyar insanın çoğunluğu hızla gelişen ve dünya ekonomisi ile entegre olan ülkelerde yaşamaktadır. Ancak, üç ülke grubunda (En Az Gelişmiş Ülkeler, Yüksek Borçları Olan Yoksul Ülkeler ve Sahra-altı Afrika Ülkeleri) yaşayan 1 milyar insan ise gittikçe diğer ülkelerin gerisinde kalmaktadır. Gelir sıralamasında en altta bulunan bu ülkeler 14. yy. koşulları içerisinde yaşamaktadır: İç savaş, kıtlık ve cahillik bu ülkelerde çok yaygındır. Bu ülkelerin hızla ilerleyen ve küreselleşen dünya ekonomisine entegre olmaları gün geçtikçe daha da zorlaşmaktadır(Collier,2007,3-4).

Gelir basamağının en altında yer alan (yaklaşık olarak 1 milyar insanın yaşadığı) bu yoksul ülkelerde ortalama insan ömrü 50 yılken, diğer gelişmekte olan ülkelerde ise 67 yıldır. Bu ülkelerde bebek ölüm oranı % 14 ve yetersiz beslenen çocukların oranı % 36 iken, diğer gelişmekte olan ülkelerde bu oranlar sırasıyla % 4 ve % 20'dir. Bu ülkelerin dış dünya ile bağlantıları da çok zayıftır, örneğin uluslararası kurumlar Brezilya veya

Çin'de hizmet verecek personeli çalıştırabilmektedir. Ancak, Çad ve Laos'da hizmet verecek personeli çok zor bulmaktadırlar. Örneğin, Dünya Bankası orta gelirli gelişmekte olan ülkelerde büyük ofisler açmaktadır. Ancak, Orta Afrika Cumhuriyetin'de ise hizmet verecek bir personel bile bulamamaktadır.

En alt sıralarda yer alan, yaklaşık olarak 1 milyar insanın yaşadığı En Az Gelişmiş Ülkeler, Yüksek Borçları Olan Yoksul Ülkeler ve Sahra-altı Afrika ülkeleri başlıca dört tuzağa yakalanmışlardır. Bu dört tuzak: 1) Terör (iç savaş) tuzağı 2) Doğal Kaynak tuzağı 3) Yoksul ülkeler ile çevrilmiş olmaları 4) Devletin etkin olmaması. Bu ülkelerin bu tuzaklardan kurtulması zor olmasına rağmen kurtulabilen yoksul ülkeler bulunmaktadır. 1980'lerde küresel piyasaların koşulları yeni dışa açılan ülkelere yardımcı olurken, günümüzde ise küresel piyasaların koşulları daha zordur. Tuzaklardan kurtulan ülkelerin bu zor küresel koşullar içerisinde kendilerinden daha ileride olan ülkeleri yakalayabilmeleri çok zordur(Collier,2007,5-6).

Dünyada gelir basamağının en altında bulunan devletlerin yıllık büyüme oranları 1970'lerde % 0,5, 1980'lerde -% 0,4, 1990'larda ise -% 0,5 olarak gerçekleşmiştir. Böylece, 21. yy.'a girerken bu ülkeler 1970 yılında olduklarından daha yoksul duruma düşmüşlerdir. Bu ülkeler 1970'lerde yıllık % 2, 1980'lerde % 4,4, 1990'larda ise % 5 ile dünyanın diğer bölgelerinden ıraksamışlardır. Yani, 30 yıl boyunca bu ülkeler hızlanan bir oranla diğer ülkelerden ıraksamışlardır. Bu ülkelerde yaşayan insanların ortalama gelirleri diğer gelişmekte olan ülkelerde yaşayan insanların ortalama gelirlerinin ancak beşte biridir. Bu açık zamanla daha da büyümektedir. 2050 yılına gelindiğinde zengin ülkelerde yaşayan 1 milyar ve gelişmekte olan ülkelerde yaşayan 5 milyar insan arasındaki uçurum yerine, en altta bulunan ve kapana yakalanmış 1 milyar insana karşılık insanların geri kalanı arasındaki uçurum yer alacaktır(Collier,2007,9-11).

En Az Gelişmiş Ülkeler, Yüksek Borçları Olan Yoksul Ülkeler ve Sahra-altı Afrika Ülkelerinin devletleri temel fonksiyonlarını yerine getiremeyen, yani kırılgan ve düşmüş (fragile and failed) devletler olarak tanımlanmaktadır. Kırılgan ve düşmüş devletler vatandaşlarının güvenliğini ve birliğini sağlayamayan, yalnızca birkaç kurumu (veya hiçbir kurumu) fonksiyonlarını yerine getiren devletlerdir. Bu tür devletler ulusal ve uluslararası olarak saygınlığını ve itibarını kaybetmiş devletlerdir(François ve Sud,2007,142).

Bu üç ülke grubuna ait ülkeler bir uçta kırılgan devletlerle başlayan ve düşmüş (devrilmiş) devletlere kadar uzanan bir spektram üzerinde bulunmaktadırlar. Örneğin, Rwanda 1994 yılında ülkede yaşanan katliam sırasında düşmüş (devrilmiş) devlet olarak tanınlanmıştır. Çünkü, Rwanda devleti bu ülkede yaşayan insanların güvenliğini koruyamamıştır. Liberya, Sierra Leone, Somali, Kongo/Zaire bu devletlere örnek olarak söylenebilir. Kırılgan devletler ise gelecekte düşme (devrilme) olasılığı bulunan devletler olarak tanımlanır(François ve Sud,2007,143-144).

Tablo 3-7: Farklı Tanımlara Göre Bazı Kırılgan Devletler

Ülke	En Az Gelişmiş Ülke	Yüksek Borçları Olan Yoksul Ülke	Sahra-altı Afrika Ülkesi	Durgunluk İçerisinde Olan Ülkeler (1990-2004)	Dünya Bankası Tanımına Göre Kırılgan Olan Devletler (2005)	İngiltere'de Uluslararası Kalkınma Ajansının Tanımına Göre Kırılgan Olan Devletler (2005)
Angola	x	x	x	√	√	√
Burundi	x	x	x	√	√	√
Kamboçya	x				√	√
Kamerun		x	x	√		√
Orta Afrika Cum.	x	x	x	√	√	√
Çad	x	x	x			√
Komoros	x	x	x	√	√	√
Kongo Dem. Cum.	x	x	x	√	√	√
Kongo Cum.		x	x	√	√	√
Kote Davur		x	x	√		√
Gambiya	x	x	x	√	√	√
Gine-Bise	x	x	x	√	√	√
Haiti	x			√	√	√
Lao	x	x			√	√
Liberya	x	x	x	√	√	√
Nijerya			x	√	√	√
Sierra-Leone	x	x	x	√		√
Somali	x	x	x	√	√	√
Sudan	x	x	x		√	√
Togo	x	x	x	√	√	√
Zimbabwe			x	√	√	√

Kaynak: (François ve Sud,2006,159-160)

Dünya Bankası tanımına göre kırılgan olan devletler (LICUS: Low Income Country Under Stress)

Tablo 3-7'de farklı tanımlara göre bazı kırılgan devletler bulunmaktadır. Örneğin, Angola, Burundi, Orta Afrika Cumhuriyeti, Komoros, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kongo Cumhuriyeti, Gambiya, Gine-Bise, Haiti, Liberya, Nijerya, Somali, Togo, ve Zimbabwe üç ülke grubuna (En Az Gelişmiş Ülkeler, Yüksek Borçları Olan Yoksul Ülkeler ve Sahra-altı Afrika Ülkeleri) da dahil ve 1990 yılından beri ekonomileri durgunluk içerisinde olan, farklı tanımlara göre gelecekte düşme (devrilme) riski olan ülkelerdir.

3.5. ADALETSİZ VE DEMOKRATİK OLMAYAN KÜRESEL EKONOMİK DÜZEN

İnsan nüfusunun % 46'sı yani iki milyar sekizyüz milyon insan Dünya Bankası'nın günlük 2 A.B.D. doları olarak saptadığı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bu insanların bir milyar iki yüz milyonu ise günlük 1 A.B.D. doları olan açlık sınırının altında yaşamaktadır. Her yıl bu insanların 18 milyonu yoksulluğa bağlı sebeplerden dolayı çok erken yaşta ölmektedir. Bu rakam toplam insan ölümlerinin üçte birine eşittir. Her gün 34.000'i beş yaşın altında çocuklar olmak üzere 50.000 insan yoksulluğa bağlı sebeplerden dolayı ölmektedir(Pogge,2006,4).

Dünya'da bir yanda giderek artan zenginlik gözlemlenirken, diğer yanda şiddetli ve geniş çaplı bir yoksulluk yaşanmaktadır. Zengin ülkelerde 903 milyon insan toplam dünya gelirinin % 79,7'sini elinde bulundururken, küresel yoksullar grubu olarak bilinen iki milyar sekiz yüz milyon insan ise toplam dünya gelirinin % 1,2'sine sahiptir. Toplam küresel gelirin yalnızca % 1'i birinci gruptan ikinci gruba transfer edilse, dünya genelinde yaşanan aşırı yoksulluk ortadan kalkacaktır(Pogge,2006,5). 2015 yılı için saptanan Bin Yıl Kalkınma (BYK) Hedeflerine ulaşılması durumunda bile 2015 yılında 420 milyon iyi beslenemeyen insan olacağı ve yılda yaklaşık olarak 9 milyon insan ise yoksulluğa bağlı sebeplerden öleceği tahmin edilmektedir(Pogge,2006,17).

Kalkınma iktisadının ağırlıklı olarak ulusal kalkınma üzerine odaklanması küresel yoksulluğun sadece ulusal ve yerel faktörlerle açıklanabileceği görüşüne dayanmaktadır. Aslında, günümüzdeki küresel ekonomik düzenin yoksulluğu ve eşitsizliği arttırdığı akademisyenler tarafından tartışılmaktadır. Küresel ekonomik düzenin daha adil olması gerektiği sık sık önerilmektedir. Örneğin, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) anlaşmalarının gelişmekte olan ülkeler için daha az maliyetli olmasını sağlayarak yoksullar üzerindeki etkisi azaltılmış olabilirdi. Ancak, bu tür anlaşmalar gelişmiş ülkeler tarafından en fazla kazanç sağlanılması için yapılmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü tarafından uygulanan anlaşmalar, yapılmamış olsa hayatta kalacak olan milyonlarca insanın ölümüne sebep olmaktadırlar. DTÖ zengin ülkelerin de pazarlarını açarak gelişmekte olan ülkelerde yaşayan yoksul insanların hayatlarının kurtulmasını sağlayabilir(Pogge,2006,25-31).

3.6. GENEL DEĞERLENDİRME

Bir ülkenin sahip olduğu kurumsal sermaye o ülkenin ekonomik performansını etkilemektedir. Günümüzde yoksul olan bir çok ülke sömürge geçmişinden dolayı kötü kurumsal sermayeye sahip ülkelerdir. Sömürge geçmişlerinden kalan kötü kurumlar de-

giştirilmediğinden dolayı günümüzde bu ülkeler yoksulluk içerisinde yaşamaktadırlar. Bu ülkelerde kötü kurumsal sermayenin sürekliliğini sağlayan seçkin sınıfların kendi çıkarlarına hizmet eden bu kurumsal yapıyı bozmamalarıdır.

Demokratik yönetimlere sahip ülkelerde kalkınmanın kalitesinin arttığı ve bu ülkelerin yoksullukla mücadelede daha da başarılı oldukları bilinmektedir. Ancak, günümüzde çoğu ülkede demokratik yönetim olmasına rağmen, gelir eşitsizliğinin ve yoksulluğun inanılmaz boyutlara ulaştığı da görülmektedir. Bunun en önemli nedeni bu ülkelerde demokrasi açığının olması ve demokratik sorumluluğun uygulanmasında başarısızlıkların bulunmasıdır. Bu ülkelerde yöneticiler sıradan vatandaşların isteklerine her zaman duyarlı olmadıkları için yolsuzluk, hak ve özgürlüklerin sınırlandığı, insan hakları ihlalleri, çocukların çalıştırıldığı, cinsiyet eşitsizliği ve kadın haklarının çiğnendiği görülür.

Yoksulluğun en önemli nedenleri arasında içinde bulunduğumuz adil olmayan ve büyük eşitsizlikler üreten kurumsal düzen bulunur. İnsanlar çok büyük bir eşitsizliğin devam ettiği ortak bir küresel kurumsal düzen tarafından bir arada tutulmakta ve yönetilmektedir. Küresel yoksullar üzerine şiddetli yoksulluk üreten bir küresel kurumsal düzen dayatılmaktadır. Bir insan olarak kendimizi bu problemin içinde görerek bu yoksulluğu ortadan kaldırmamız gerekmektedir. Duyarsız kalmakla çoğumuz yoksul ülkelerde yaşayan insanların açlıktan ölmelerine izin vermekle kalmıyoruz, aynı zamanda onların açlıktan öldürülmeleri sürecine de katılmış oluyoruz(Pogge,2006,342-347;Stiglitz,2006,8-9).

Küresel kurumsal düzen yoksul ülkelerin daha da yoksullaşmasına neden olmaktadır. Küreselleşme sürecinde maddi kazançlar diğer değerlerden üstün kabul edilmektedir. Örneğin, çevreye veya insan hayatına verilen önem bu süreç içerisinde azalmaktadır. Bu süreç içerisinde gelişmekte olan ülkeler egemenliklerini ve vatandaşlarının refahlarını etkileyen kararları alma güçlerini kaybetmektedirler. Küreselleşme sürecinde zenginleşen ve başarılı olanlardan daha çok başarısız ve yoksul kalanlar bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere önerilen ekonomik sistem, neoliberal paradigma bu ülkeler için uygun değildir ve büyük kayıplara yol açmıştır. Küresel kurumsal düzenin adil olabilmesi için her ülkenin kendine ait bir ulusal kalkınma patikasının bulunduğu görüşü diğer görüşlerle birlikte küreselleşme sürecinde içselleştirilmelidir(Stiglitz,2006,9).

4. BÖLÜM
YOKSULLUKLA MÜCADELE YOLLARI

4.1. YOKSUL İNSANLARIN SAHİP OLDUĞU FIRSATLARIN GELİŞTİRİLMESİ İÇİN ÖNERİLEN POLİTİKALAR

4.1.1. Yoksul Yanlısı Büyüme (Pro-Poor Growth)

Yoksul yanlısı büyüme OECD ve BM gibi uluslararası kurumlarca yoksullukta önemli azalmalara yol açan büyüme olarak tanımlanmıştır. Fakat, yoksullukta önemli azalma ne demektir? Büyümenin yoksullara ne kadar faydası olursa yoksul yanlısı büyüme kabul edilecektir? Bu sorulara cevap verebilmek için yoksul yanlısı büyümenin iki tanımı yapılmıştır(Cord vd.,2004,16;Pernia,2003,2).

Birinci tanıma göre, yoksullar büyümeden daha çok faydalanırlarsa yoksul yanlısı büyüme olarak kabul edilmektedir. Örneğin, yoksul kesimlerin gelirlerinin büyüme oranının yoksul olmayan kesimlerin gelirlerinin büyüme oranından büyük olması bu tanım için yeterli olmaktadır. Bu tanım altında yapılan başka bir formülasyona göre ise, yoksul kesimlerin mutlak kazançlarının yoksul olmayan kesimlerin kazançlarından büyük olması olarak ifade edilmektedir. Her iki durumda da büyümenin yoksul yanlısı olabilmesi için eşitsizliğin azalması gerekmektedir(Cord vd.,2004,16).

İkinci tanıma göre ise, büyüme eğer yoksulluğu azaltmaktaysa, yoksul yanlısı büyüme olarak kabul edilmektedir. Bu tanıma göre, yoksulların gelirlerinde bir değişme olmadığı veya azalmadığı durumlar hariç büyüme her zaman yoksul yanlısı büyüme olarak kabul edilmektedir.

Birinci tanıma göre karar veriliyorsa, ekonominin genel performansı veya yoksul olmayanların refahları ihmal edilir. Bu da toplum refahının ençoklanmasıyla tutarlı olmaz ve arzu edilmeyen kamu seçimlerine yol açar. Örneğin, birinci tanıma göre hareket eden bir toplum yoksul yanlısı büyümeye ulaşmak istiyorsa, ekonominin büyüme oranı % 2 iken, yoksul kesimin ortalama gelirinin büyüme oranının % 3 olmasını kabul edebilir. Halbuki, ekonominin büyüme oranı % 6 iken, yoksul kesimin ortalama gelirinin % 4 büyüdüğü durumu ise kabul etmez(Cord vd.,2004,17).

İkinci tanıma göre karar veriliyorsa, küçük gelir artışları bile yoksul yanlısı büyüme olarak kabul edilir. Bu yüzden bu tanım uygulandığın da Bin Yıl Kalkınma (BYK) Hedeflerine ulaşmak da çok zaman alır. Yoksul kesimlerin gelirlerindeki küçük artışlar yoksullukla mücadelede başarılı olunmasını zorlaştırır.

Gelir dağılımının düzeldiği durumlarda görülen büyüme, gelir dağılımının bozulduğu duruma göre yoksulluğu daha çok azaltmaktadır. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi, doğrudan etkisidir. Bu etki ile gelir dağılımının düzeldiği her büyüme yoksulluğu azaltmaktadır. İkinci etki ise, gelir dağılımının düzelmesi sonucunda ortaya çıkan dolaylı pozitif etkidir. Eğer, başlangıçtaki gelir dağılımı eşitsizliği az ise büyümenin

yoksulluğu azaltıcı etkisi daha büyük olmaktadır. Dolayısıyla, eşitsizlikteki azalmalar gelecekte gerçekleşecek olan büyümenin yoksulluğu azaltıcı etkisini (esnekliğini) artırmaktadır. Yani, gelir dağılımının düzelmesi içinde bulunan dönemde yoksulluğu azalttığı gibi gecikmeli bir etkiyle gelecek büyümenin de yoksulluğu daha çok azaltmasına yol açmaktadır. Ayrıca, gelir dağılımındaki bozulma yoksul kesimlerin büyümeden daha az faydalanmasına yol açtığı gibi gelecek büyümenin de yoksulluğu azaltıcı etkisini düşürmektedir(Cord vd.,2004,19).

Yoksulluk, eşitsizlik ve büyüme arasındaki ilişkiyi aşağıdaki biçimde ifade edebiliriz:

$$P = P(y, L(p)) \tag{1}$$

P yoksulluk ölçüsü, y kişi başına düşen gelir ve L(p) ise gelir dağılımını gösteren Lorenz eğrisidir. L(p) nüfusun altaki 100xp kesiminin aldığı gelir yüzdesini gösterir.

Yoksulluktaki değişmeler aşağıdaki şekilde ayrıştırılabilir:

$$dP = \frac{\partial P}{\partial y} dy + \frac{\partial P}{\partial L(p)} dL(p) \tag{2}$$

Bazı değişikliklerden sonra (2) no'lu formül aşağıdaki biçimde yeniden yazılabilir:

$$\frac{dP}{P} = \gamma \frac{dy}{y} + \phi \frac{dL(p)}{L(p)} \tag{3}$$

γ ,yoksulluğun büyüme esnekliğini (growth elasticity of poverty) ifade etmektedir. Ortalama gelir % 1 arttığında yoksulluk düzeyinde ne kadar değişme olduğunu göstermektedir. ϕ ise, yoksulluğun eşitsizlik esnekliğini (inequality elasticity of poverty) ifade etmektedir. En alttaki p'inci kesimin gelirinde olan % 1'lik değişmenin yoksulluk düzeyinde ne kadar değişmeye yol açtığını göstermektedir(Cord vd.,2004,20).

γ ve ϕ 'nin ikisinin birlikte negatif olması beklenir. Eğer, $\gamma > \phi$ ise gelirdeki % 1'lik değişmenin yoksulluk üzerindeki etkisi eşitsizlikteki % 1'lik değişmeden kaynaklanan etkiden daha büyük olacaktır. Buna karşın, $\gamma < \phi$ ise eşitsizlikte % 1'lik değişmenin yoksulluk üzerindeki etkisi gelirdeki % 1'lik değişmeden kaynaklanan etkiden daha büyük olacaktır.

Esneklikler ile eşitsizlik ve gelirdeki değişiklikleri bir araya getirirsek, yoksulluğun arttığı durumu aşağıdaki biçimde ifade edebiliriz:

$$\gamma \frac{dy}{y} < \phi \frac{dL(p)}{L(p)} \qquad (4)$$

(4) no'lu formülde büyüme oranının negatif olmasına gerek yoktur. Büyüme oranı pozitif olsa bile yoksulluğun artması mümkün olabilir. Eşitsizlik artarken, büyüme oranı ne kadar küçük olursa, yoksulluk o kadar artmaktadır. 1990-2001 yılları arasında düşük gelirli ülkelerin kişi başına düşen gelirlerinin ortalama büyüme oranları % 0.03 olarak gerçekleşmiştir. Yani (4) no'lu formülün sol tarafı nerdeyse sıfıra yakın olacaktır. Eşitsizlikteki küçük artışlar bile yoksullukta büyük artışlara yol açacaktır. Böylece, özellikle yoksul ülkelerde yoksullukla mücadele için eşitsizlik ve büyümenin birlikte değerlendirilmesi gerekir(Cord vd.,2004,20).

Tablo 4-1: Tüm Bölgeler İçin Hesaplanmış Büyüme Esneklikler

PL[a]	Gini Katsayısı			
	0,3	**0,4**	**0,5**	**0,6**
0,33	-3,9	-2,1	-1,3	-0,8
0,50	-2,8	-1,6	-1	-0,7
0,67	-2	-1,2	-0,8	-0,5
1,00	-1,2	-0,8	-0,5	-0,4

Kaynak: (Cord vd.,2004,22)

[a] Yoksulluk sınırı kişi başına düşen GSYİH'nın yüzdesi olarak belirtilmiştir.

Tablo 4-1'de görüldüğü gibi, bir ülkede yoksulluk sınırı kişi başına düşen gelirin % 33'ü ve gini katsayısı 0,3 ise, yoksulluğun büyüme esnekliği -3,9 olur. Yani, % 1'lik bir büyüme yoksullukta yaklaşık olarak % 4 azalmaya yol açar. Eğer, aynı ülkede gini katsayısı 0,6 ise yoksulluğun büyüme esnekliği -0,8 olur. Başlangıçtaki yüksek eşitsizlikler yoksullukla mücadeleyi olumsuz etkilemektedir. Gelir dağılımının daha eşit olan ülkelerde büyüme yoksulluğun azaltılmasında daha etkili olur(Cord vd.,2004,21).

Nüfusun en alt kesiminde bulunanların geliri yoksulluk düzeyinde olan değişiklikleri anlamamızı sağlar. Cord vd.'in yaptığı çalışmaya göre en alttaki % 20'lik kesimin kazandığı gelir yoksulluk düzeyindeki değişmenin % 70'ini açıklamaktadır (Cord vd.,2004,26).

4.1.1.1. Eşitsizlik ile Yoksulluk Arasındaki Değiş-Tokuş (Trade-off Between Inequality and Poverty)

Ekonomik büyüme ortalama gelirin artmasına yol açarak yoksulluğun azalmasına neden olur. Eğer, ekonomik büyüme eşitsizliğin artmasına yol açarsa, yoksulluk artar. Eşitsizlik ile yoksulluk arasındaki değiş-tokuş ne kadardır? Eğer gini katsayısı % 1 artarsa yoksulluğun artmaması için büyüme oranının ne kadar olması gerekir? Bu soruların cevaplarını bulabilmek için (3) no'lu denklemde yoksulluktaki değişmenin sıfır olduğunu varsayacağız. Böylece, (5) no'lu denklemde ifade edilen eşitsizlik-büyüme değiş-tokuş endeksini (inequality-growth trade-off index) bulabileceğiz (Kakwani, 2000,79).

$$IGTI = \frac{\partial y}{\partial G} x \frac{G}{y} = -\frac{\phi}{\gamma} \qquad (5)$$

Eğer eşitsizlik-büyüme değiş-tokuş endeksi (IGTI) üç olursa gini katsayısında (G) % 1'lik bir artışın yoksulluk üzerindeki olumsuz etkisini gidermek için % 3'lük büyüme oranına ihtiyaç bulunur. Yani, yoksul yanlısı politikalar uygulayarak gini katsayısını % 1 azaltırsak, bu politikanın etkisi % 3'lük büyüme oranına denk olacaktır. Dolayısıyla, eşitsizlik-büyüme değiş-tokuş endeksi (IGTI) arttıkça eşitsizliği azaltan yoksul yanlısı politikalar uygulamanın olumlu etkileri daha büyük olacaktır(Kakwani,2000,79).

Tablo 4-2: Büyüme ve Eşitsizlik Esneklikleri ve Aralarındaki Değiş-Tokuş

	Yoksulluk Açığı Oranı (FGT P_1 Oranı)			FGT P_2 Oranı		
Ülkeler	Büyüme Esnekliği (γ)	Eşitsizlik Esnekliği (ϕ)	IGTI ($-\phi/\gamma$)	Büyüme Esnekliği (γ)	Eşitsizlik Esnekliği (ϕ)	IGTI ($-\phi/\gamma$)
Tayland, 1998	-2,94	11,96	4,04	-3,27	16,65	5,10
Filipinler, 1998	-1,83	4,25	2,32	-2,15	6,77	3,14
Kore, 1998	-3,52	4,32	1,23	-3,76	6,24	1,66
Lao PDR, 1997-1998	-2,41	2,27	0,94	-2,90	3,83	1,32

Kaynak: (Kakwani,2000,81)

Bu yöntem Tablo 4-2'deki dört ülkeye uygulanmıştır. Bu ülkeler farklı yoksulluk ve eşitsizlik düzeyleri ile farklı kalkınma aşamalarında bulunmaktadır. Kore ve Tayland Asya Kaplanları olarak bilinmektedir. 1997 Asya krizine kadar bu ülkelerin büyüme oranları uzun bir dönem boyunca % 6 olarak gerçekleşmiştir. İki ülke de yoksullukla mücadelede başarılı olmuşlardır. Ancak, Kore'nin yoksullukla mücadelede performansı daha iyidir. Kore yüksek büyüme oranları ve adil bir gelir dağılımına sahip iken Tayland'da ise yüksek büyüme gelir dağılımının bozulmasına yol açmıştır. Filipinler'in büyüme ve yoksullukla mücadele performansı Kore ile Tayland'ınki kadar iyi değildir. Bu ülkede büyüme oranları daha küçük, eşitsizlik ve yoksulluk ise daha fazladır. Lao PDR ise bu ülkeler içerisindeki en yoksul ülkedir. 1992-1993 yıllarında nüfusun % 45'i yoksul olarak bulunmuştur(Kakwani,2000,80).

Tablo 4-2'de görüldüğü gibi Tayland için eşitsizlik-büyüme değiş-tokuş endeksi (IGTI) değeri yoksulluk açığı oranı için 4,04'dür. Yani gini endeksinde % 1'lik bir artış sonucunda yoksulluğun değişmemesi için % 4'lük büyüme oranına ihtiyaç vardır. Gini endeksinde % 1'lik bir azalma ise % 4'lük bir büyüme oranına denktir. Bu sonuca göre, yoksullukla mücadelede eşitsizliğin azalması için uygulanan politikalar ekonomik büyümeden daha etkilidir. Kore ve Lao PDR için endeks değerleri sırasıyla 1,23 ve 0,94 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, bu ülkelerde yoksullukla mücadelede başarılı olunabilmesi için ekonomik büyümeyi arttıran politikalar uygulanmalıdır. Filipinler'de ise endeks değeri 2,32'dir. Bu değer Kore ve Lao PDR'nin değerinden yüksektir. Do-

layısıyla, Filipinler'de büyüme ve yoksul yanlısı politikaların(gelir dağılımını düzelten politikalar) karışımını uygulamak daha uygun olacaktır(Kakwani,2000,81).

Bu yöntemin uygulanmasından elde edilen sonuçlara göre yoksullukla mücadelede tüm ülkeler için aynı politikaları uygulayamayız. Bazı ülkeler için büyümeyi ençoklayan politikalar uygun olurken, bazı ülkeler için de yoksul yanlısı yani gelir dağılımını düzelten politikalar daha uygun olacaktır. Bu seçim için eşitsizlik-büyüme değiş-tokuş endeksi (IGTI) kullanılabilir.

4.1.1.2. Yoksul Yanlısı Büyümenin Gerçekleşmesi İçin İzlenmesi Gereken Yollar

Ekonomik büyümenin yoksul yanlısı olabilmesi için iki yol vardır. Birinci yol doğrudan olan yoldur. Bu yolda ekonomik büyüme yoksulların gelirlerinin hemen artmasını sağlar. Doğrudan büyüme olabilmesi için yoksulların bulunduğu sektörler ve bölgelere daha çok ilgi gösterilmesi; yoksulların sahip olduğu üretim faktörlerinin daha çok kullanılması gerekir. Bu politikalar yoksulların büyümeden daha çok faydalanabilmelerini sağlarken, ekonomi durgunluğa girdiğinde ve oynaklığı arttığında en çok etkilenen kesimler yoksullar olur. İkinci yol ise dolaylı yoldur. Bu yolda ise kamu sektörünün yeniden dağıtım politikaları aracılığıyla yoksulların gelirlerinin arttırılması sağlanmaya çalışılır. Yoksullar için yapılan sosyal harcamalar yoksul kesimlerin ekonomik büyüme sürecine dahil olmasını sağlar. Böylece, büyüme ile doğrudan yoksullukla mücadele edilir. Ya da yoksullara sosyal güvenlik ağı aracılığı ile transfer ödemeleri yapılır. Ekonomik büyüme ile yapılan transfer ödemelerinin miktarları artabilir. Genellikle, birinci yol ikinci yola tercih edilmektedir. Aslında, sosyal güvenlik ağı ile yapılan transfer ödemeleri yoksul kesimlerin ekonomik büyümeden yararlanmalarını sağlamada etkilidir. Böylece, yoksul insanların ekonomi büyürken risk almalarını sağlayarak daha çok para kazanmalarına yol açabilir(Klasen,2004,96).

Yoksul yanlısı büyümenin yoksulluğu azaltabilmesi için büyümenin yoksulların bulunduğu sektörlerde gerçekleşmeli ve yoksulların sahip olduğu üretim faktörleri kullanılmalıdır. Yoksul kesimlerin büyük çoğunluğu kırsal kesimde yaşamaktadır. Büyük çoğunluğu ise tarımsal üretime bağlıdır. Kullandıkları üretim faktörleri ise işgücü ve topraktır. Yani, yoksul yanlısı büyüme için kırsal kesim hedeflenmeli, tarım kesiminin gelirleri arttırılmalıdır. Bunun içinde en çok işgücünün kullanılması sağlanmalıdır. Başarılı bir şekilde kalkman ülkelerin deneyimlerine bakıldığında hızlı büyüme ve yoksulluğun azaltılması için tarım kesiminde verimliliğin ve gelirlerin arttırılması gerekmektedir(Klasen,2004,97).

Sektörler, bölgeler ve üretim faktörleri arasındaki dolaylı bağlantılar yoluyla uzun dönemde büyüme yoksul yanlısı olabilir. Sanayi ve hizmetler sektöründeki yüksek ve işgücü yoğun büyüme yoksul kırsal kesimden göçe yol açabilir. Yoksul kırsal kesimden göç edenlerin gelirleri arttığı gibi kırsal kesimde geride kalanların da karşılaştıkları fırsatlar artar. Büyüme sırasında vasıflı işgücünün yoğun olarak kullanılması tamamlayıcı olan vasıfsız işgünün de kulanılmasınm artmasına yol açar. Büyüme dönemlerinde yoksul insanlar ise beşeri sermayelerini geliştirebilir. Beşeri

sermayesi gelişen işgücünün yoğun olarak kullanılması da yoksul yanlısı büyümeye yol açar. Ancak, burada belirtilen uzun dönem bağlantılara güvenerek yapılan yoksullukla mücadele akıllıca olmaz. Çünkü, bu etkiler kalkınma literatüründe eleştirilen önce büyüyelim sonra yoksullar nasıl olsa kazanır görüşüne(trickle-down effect) dayanmaktadır(Klasen,2004,97).

Fonksiyonel gelir dağılımına göre ise, büyümenin yoksul yanlısı olabilmesi için yoksul kesimlerin sahip olduğu üretim faktörlerinin daha çok kullanılması gerekir. Bunlar, vasıfsız işgücü ile bazı durumlarda topraktır. Çin, Hindistan ve hızlı büyüyen Doğu Asya ülkelerinin yoksullukla mücadele kayıtlarına bakıldığında yoksul kesimlerin sahip olduğu üretim faktörleri büyüme esnasında çok kullanıldığında yoksullukla mücadele de çok başarılı oldukları görülmüştür. Bu ülkelerde fonksiyonel gelir dağılımını yeniden dağıtan politikalar ekonomik büyümeyi arttırmadığı zaman başarılı olmamıştır. Örneğin, tarım kesiminde topraktan elde edilen gelirleri arttırabilmek ve verimliliğin yükseltilmesi için yapılan müdahaleler sürdürülebilir ekonomik büyüme ile uyumlu olmuştur. Fakat, ücretlerin piyasadaki denge fiyatının üzerine yapay olarak çıkarılması için yapılan müdahaleler ise ekonomik büyümeyi yavaşlatmıştır (Klasen,2004,99;Pernia,2003:4 ;Eastwood ve Lipton,2000,47-48).

Büyümenin yoksul yanlısı olabilmesi yoksul insanların sahip olduğu beşeri sermaye miktarına bağlıdır. Beşeri sermayesi zengin olan ülkelerin daha hızlı büyüdüğü ispatlanmıştır. Beşeri sermayesi iyi olan insanlar ise büyümeden daha çok faydalanmaktadırlar. Eşitsizliğin yüksek olduğu ortamlarda büyüme daha az yoksul yanlısı olmaktadır. Yoksul insanların beşeri sermayesine yapılan yatırımlar yoksullukla mücadelede iki yarar sağlar: Ekonomik büyümeyi arttırır ve büyüme daha çok yoksul yanlısı olur. Doğu Asya ülkelerinin deneyiminde görüldüğü gibi artan bir beşeri sermaye büyümeye ve yoksulluğun azalmasına yol açmıştır(Klasen,2004,100;Eastwood ve Lipton,2000,45-46).

Beşeri sermaye birikiminde cinsiyet eşitsizliğinin azaltılmasının daha yüksek büyümeye ve yoksulluğun azalmasına yol açtığı görülmüştür. Örneğin Klasen'in yaptığı çalışmaya göre, Sahra-altı Afrika'da eğitimdeki cinsiyet eşitsizliği Doğu Asya'daki hızla azaltılabilse, Sahra-altı Afrika'da 1960-1992 yılları arasında kişi başına düşen reel gelirin büyüme hızının % 0,4-0,6 daha yüksek olması mümkündür. Cinsiyet eşitsizliğinin hala çok yüksek olduğu ve yavaşça düzeldiği Güney Asya'da ise büyümenin % 0,7-1 daha yüksek olması mümkündür(Klasen,2004,100).

4.1.1.3. Yoksul Yanlısı Büyüme İçin Uygulanacak İktisat Politikaları

Yoksul yanlısı büyümenin sağlanabilmesi için yapılması gereken en önemli şey makroekonomik istikrarın sağlanmasıdır. Makroekonomik politikalar finansal veya ödemeler dengesi krizlerinin olma olasılığını azaltacak biçimde istikrarı hedeflemelidir. Yüksek enflasyon oranlarının (% 10 ve üzeri olması halinde) yoksullara zarar verdiği bilinmektedir. Büyük bütçe ve cari işlemler açıkları krizlere yol açarak yoksul insanlara büyük zararlar vermektedir(Klasen,2004,103).

Tablo 4-3: Yoksul Yanlısı Büyüme İçin Uygulanacak Politikalar

Uygulanacak Politika Alanı	Araştırma Sonuçları	Uzlaşma Sağlanılan Politika Görüşleri
Makroekonomik İstikrar	Makroekonomik istikrar yoksul yanlısı büyümenin sağlanması için zorunlu koşuldur. Çünkü, yoksul insanlar enflasyondan ve makroekonomik oynaklıktan zarar görürler.	Para ve döviz kuru politikaları düşük enflasyonu ve rekabetçi döviz kurlarını hedeflemelidir. Maliye politikası ise küçük bütçe açıklarını hedeflemelidir.
Para ve döviz kuru politikası	Aşırı değerli döviz kurları ekonomik büyümeyi yavaşlatır ve yoksul insanlara zarar verir.	Rekabetçi ve eksik değerli bir döviz kuru makroekonomik istikrarın sağlanması için gereklidir. Sermaye girişlerini yönetebilmek için devlet müdahalesi gereklidir.
Maliye politikası	Büyük bütçe açıkları büyümeyi aşındırır ve sürdürülemez. Harcamaların kesilmesi eğitim ve sağlık gibi kritik hizmetlerin aksamasına yol açar ve yoksullara zararı olur.	Devlet vergi tabanını genişleterek küçük bütçe açıkları hedeflemelidir. Gerekli olduğunda ise zarar eden devlet kuruluşlarına ve üretken olmayan sektörlere yapılan sübvansiyonlar kesilmelidir.
Özelleştirme	Zarar eden devlet kuruluşları mali istikararı bozar ve yoksul insanlara zarar verir. Bazı özelleştirmeler yapıldıysa da yoksulların lehine hizmet kalitesinde bir iyileşme olmamıştır.	Zarar eden devlet kurumlarında reform yapılmalıdır. Özelleştirme süreci şeffaf ve rekabetçi olmalıdır.
Finans Sektörü	Finansal baskı tasarrufların azalmasına ve sermayenin yurt dışına kaçmasına yol açar. İyi bir zamanlama ile yapılmayan reformlar üretken olmaz ve istikrarın bozulmasına yol açar.	Sermaye hesabının açılması ve finans sektörü reformu yavaşça yapılmalıdır. Makroekonomik istikrar sağlandığı takdirde uygulanmalıdır. Bu süreç sırasında sıkı bir düzenleme, rekabetçi politikalar ve yoksulların erişebilmesi sağlanmalıdır.
Ticaret Politikası	İhracatın aleyhinde olan bir yaklaşım ve ithalatın serbestleşmesi yoksul insanlara zarar verir. Ürün çeşitlemesine gidilmesi uzun-dönem büyüme için gereklidir.	İhracatın gelişmesinin sağlanması; ihracatın arttırılması için altyapı yatırımlarının yapılması gereklidir.
Tarım	Tarımsal üretimde verimliliğin arttırılması yoksul yanlısı büyüme için gereklidir. Fiyatları bozucu etkilerin kaldırılması gerekir. Kuzey ülkelerinde tarıma yapılan destekleme Güneye zarar vermektedir.	Tarımsal araştırma, kırsal kesimde altyapı, rekabetçi pazarlama önemlidir. OECD piyasalarına ulaşılabilme ve bu ülkelerin sübvansiyonlarının kaldırılması önemlidir.
Sanayi Politikası	Küçük ve orta ölçekli firmalar teşvik edilmelidir	Sanayi sektörü için altyapı ve hizmetler sağlanmalıdır.

Kaynak: (Klasen,2004,104-106)

Tablo 4-4: Yoksul Yanlısı Büyüme İçin Uygulanacak Politikalar (Devamı)

Uygulanacak Politika Alanı	Araştırma Sonuçları	Uzlaşma Sağlanılan Politika Görüşleri
Beşeri Sermaye	Yoksul insanların beşeri sermayesinin az olması büyümenin yavaşlamasına ve yoksulluğun artmasına yol açar. Eğitim ve sağlık hizmetleri krizlerden etkilenir. Kredi kısıtlamaları ve yüksek sağlık maliyetleri yoksul insanlara zarar verir.	Eğitime ve sağlığa yapılan yatırımlar arttırılmalıdır. Özellikle, temel sağlık ve eğitim alanlarında yatırım yapılmalıdır. Kalite çok önemlidir. Yoksul insanların lehine kamu harcamaları yeniden dağıtılmalıdır.
Varlıkların Eşitsiz Dağılması	Varlıkların özellikle toprağın eşitsiz dağılması ekonomik büyümeyi ve yoksulluğu azaltıcı etkisini yavaşlatır.	Büyük toprak sahiplerine sübvansiyonların kaldırılması ve toprakların yeniden paylaşımı gerekir. Yoksul insanlara mikrokredi ve sübvansiyon imkanlarının arttırılması önemlidir.
Gelir Dağılımı Eşitsizliği	Yüksek gelir dağılımı eşitsizliği yoksulluğun artmasına ve büyümenin yoksulluğu azaltıcı etkisinin azalmasına yol açar.	Sosyal güvenlik ağları ve sosyal fonlar ile yoksullara transfer ödemeleri yapılmalıdır.
Cinsiyet Ayrımı	Cinsiyet ayrımı büyümeyi yavaşlatır ve yoksulluğu arttırır.	Kızların okula gönderilmesi için teşvikler sağlanmalıdır. Kadınların siyaset ortamında daha fazla yer almaları sağlanmalıdır.
Bölgesel Eşitsizlik	Bölgeler arasında olan uçurumlar büyümenin yoksulluğu azaltıcı etkisini yavaşlatır.	Yoksulluk oranları yüksek olan bölgelere devletin transfer programları ve sosyal güvenlik ağları temin etmeleri gerekir. Bu bölgelerde altyapının yapılması gerekir.
Nüfus Politikası	Yoksullar arasındaki yüksek doğurganlık oranı yoksul yanlısı büyümenin etkisini azaltır. Eşitsizliğin azalması yoksullar arasında doğurganlığı azaltır.	Kızların okula gönderilmesi ve nüfus planlaması yapılması gerekir.

Kaynak: (Klasen,2004,104-106)

Tablo 4-3'de görüldüğü gibi para ve döviz kuru politikaları koordineli bir şekilde uygulandığı zaman küçük enflasyon oranlarına ulaşmak mümkündür. Döviz kuru politikasında aşırı değerli döviz kurundan kaçınılmalıdır. Çünkü, aşırı değerli kur ihracatın artması için yapılan tüm çabaların boşa gitmesine yol açar. Bunun sonucunda ödemeler dengesi krizi çıkabilir. Böyle bir durum yoksul insanlara büyük kayıplara yol açar. Dünya Bankası gelişmekte olan ülkelere rekabetçi bir döviz kuru hedeflemesini önerirken, bazı akademisyenler de bu ülkelerin sermaye girişlerini yöneterek eksik değerli bir döviz kuru hedeflemelerini tavsiye etmektedir. Böylece, normal değerinin altında bir değere sahip kur ihracatın artmasına yol açar. Kaçınılmaz olan dış şoklar olduğunda ise şokların etkileri azalmış olur. Bu politikayı Doğu Asya ülkeleri ihracat çekişli büyümeyi sağlayabilmek için uygulamışlardır(Klasen,2004,108).

Tablo 4-3'de belirtildiği gibi maliye politikasında gelişmekte olan ülkeler küçük bütçe açıkları hedeflemelidir. Makroekonomik istikrar küçük bütçe açıklarıyla sürdürülebilir. Finansal piyasalardaki aksamalardan ancak böyle kaçınılabilir. İstikrarın sağlanmaya çalışıldığı dönemlerde vergilerdeki artışla harcamaların kesilmesi politikalarının karışımının nasıl yapılacağı hala tartışılmaktadır. Ancak, IMF gibi uluslararası kurumların ekonomide istikrarın sağlanması için bütçe harcamalarında ani kesintiler yapılması şeklindeki görüşlerinin yerini daha yavaş bir istikrar politikasının uygulanması şeklinde olan görüşler almıştır. Bu yeni görüşlere göre vergi tabanının genişletilmesi ve açıklara kısa-dönemde müsaade edilmesi gerekir. Böylece, kriz olduğunda sosyal harcamalarda ani büyük kesintilerin yapılması şeklindeki IMF reçeteleri bırakılmıştır. Ancak, bu konuda daha çok çalışma yapılmasına ihtiyaç vardır(Klasen,2004,108-109;Pernia,2003,4-5).

Makroekonomik istikrarsızlık varken sermaye hesaplarının açılması yurt dışına sermaye kaçışına veya sermaye hareketlerinde aşırı oynaklığa yol açmaktadır. Finansal serbestleşme uygulandığı ülkelerde yüksek tasarruf oranlarına veya finansal derinleşmeye yol açmamıştır. Yeni görüşlere göre sermaye hesabı sadece makroekonomik istikrar ortamında yavaşça açılmalıdır. Finansal serbestleşme ise bütçe açıklarının kapatılması gibi reformlar uygulandıktan sonra yapılmalıdır. Bu reformlar arasında rekabeti arttıracak, daha iyi düzenlemeye yol açacak ve yoksulların finansal hizmetlere mikro kredi gibi kurumların aracılığıyla kolayca ulaşabilmelerini sağlayacak önlemlerde bulunmalıdır(Klasen,2004,109-110).

Yapısal Uyum Programlarında ticarette serbestleşme, gümrük tarifelerinin birden bire indirilmesi, kotaların ve ihracat vergilerinin kaldırılması olarak anlaşılmaktaydı. Son yıllarda yapılan araştırmalar ithalatta yapılan hızlı bir serbestleşmenin sanayi sektörüne zarar verdiğini ve ihracat yapacak sektörlerin gelişmesini önlediği göstermişlerdir. Dünya Bankası ise son yıllarda ithalatta serbestleşmenin yerine ihracatın önündeki engellerin kaldırılmasını vurgulamaktadır.

Tarımsal politikaların yoksul yanlısı olabilmesi için tarımsal verimliliği ve gelirleri arttırmayı hedeflemelidir. Ancak, günümüze kadar uygulanan politikalar tarımsal üretime destek olmamış hatta zarar vermiştir. Tarımsal üreticilere fiyatlarda destek olunması üreticilere yararlı olurken gıda fiyatlarını yükselteceği için yoksulluk üzerindeki etkisi çok küçük olur. Yoksulluğun azalması için büyük bir etkinin yaratılabilmesi için tarımsal verimlilik iyileştirilmelidir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için daha çok araştırma ve geliştirme, kırsal kesimde altyapı, sulama ve tarımsal kredi gibi kamu yatırımlarının yapılması gerekmektedir(Klasen,2004,111;Eswaran ve Kotwal,2006,120-122).

Günümüze kadar gelişmekte olan ülkelerde uygulanan sanayi politikaları rekabetçi bir sanayi sektörünün gelişmesini sağlayamamıştır. Sanayi sektörleri yabancı üreticilerin rekabetine karşı korunmaya bağımlı kalmışlardır. Uzun dönemde yoksul yanlısı büyümenin sağlanabilmesi için işgücü yoğun küçük ve orta ölçekli sanayi sektörleri desteklenmelidir. Doğu Asya ülkelerinin deneyimlerinden görüldüğü gibi devletin sağladığı destek ile işgücü yoğun ihracat çekişli sanayileşme modeli yüksek büyüme oranlarına ve yoksullukta hızlı bir azalmaya yol açmıştır. Çoğu gelişmekte olan ülkenin yetersiz altyapı ve

finans sistemleri, maruz kaldıkları yüksek risk ve uluslararası rekabet gibi yapısal dar boğazlarından dolayı devletin bu ülkelerde sanayi politikasını desteklemesi gerekmektedir. Devletin altyapının, enformasyonun ve finansal sistemlerin iyileştirilmesini sağlaması yönünde genel bir konsensus bulunmaktadır. Bazı akademisyenlere göre ise Doğu Asya ülkelerinin uyguladığı daha aktivist bir sanayileşme politikası daha yararlı olmaktadır. Ancak, çok yoksul olan Afrika ülkeleri devletlerinin sanayi sektörlerine gereken desteği sağlayacak kapasitelerinin olmadığı da bilinmektedir(Klasen,2004,111-112).

Yoksul yanlısı politikalar uygulamak için güçlü ve fonksiyonel bir devlete ihtiyaç vardır. Bu yüzden devletin kapasitesinin ve ekonomi yönetiminde üstlendiği rollerin güçlendirilmesi gerekmektedir. Son yıllarda yapılan araştırmalar devletin demokratik sorumluluğunun, sivil toplum örgütlerinin katılımının, yüksek ücretler ve terfi imkanları sağlanan iyi eğitimli bir devlet bürokrasisinin sağlanmasının iyi bir yönetişime ulaşılması için önemli olduğunu göstermektedir. Ancak, yeni görüşlere göre devlet özel sektörü dışlamadan özel sektörün rolünü kolaylaştıran, hızlandıran ve düzenleyen bir tutum sergilemelidir. Bu görüşe göre, yoksul ülkelerdeki zayıf devletlerin en gerekli kamu hizmetlerini sağlamaları önerilmektedir. Ancak, bazılarına göre de bu ülkelerde devletin rolü artmadığı takdirde yoksul yanlısı politikaları başarılı şekilde uygulanması imkansızdır. Yetersiz kapasitesi olan zayıf devletlerde devletin kapasitesinin en iyi nasıl arttırılacağı konusunda yeterli bilgimiz yoktur. Bunun için Doğu Asya ülkeleri devletlerinin deneyimlerine bakılmaktadır. Ancak, bu birikim Afrika'daki çoğu devletin nasıl Doğu Asya ülkeleri devletlerinin kapasitesine ulaşacağını yeteri kadar açıklamamaktadır(Klasen,2004,115;Pernia,2003,6).

Dünya Bankası'na göre yoksul yanlısı büyümenin sağlanması için koalisyonlar kurulmalıdır. Eşitsizliklerin çok fazla olduğu ve yoksulların siyasi ve ekonomik açıdan önemsiz oldukları ülkelerde yoksul kesimlerin büyümesi için politikalar uygulamak çok zordur. Yoksul yanlısı politikalar uygulayabilmek için devletin bazı birimleri, sivil toplum örgütleri ve bağışçılar arasında koalisyonların kurulması ve bu koalisyonların güçlendirilmesi gerekmektedir. Bağımsız bir medya, demokratik kurumlar ve sorumlu devlet birimleri yoksul insanların çoğunlukta olduğu ülkelerde bu koalisyonları güçlendirmektedir(Klasen,2004,118).

4.1.2. İnsani Gelişme

İnsani gelişme son yıllarda ekonomik büyümeden daha geçerli bir kavram olarak kabul edilmektedir. İnsani gelişme insanların seçimlerinin artmasıyla daha uzun, sağlıklı ve mutlu bir hayata ulaşmaları olarak tanımlanmaktadır. İnsani gelişmenin insanların yaptıkları seçimlerin artması biçimindeki tanımı oldukça geniş bir tanımdır. İnsani gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki bağı araştırabilmek için bu tanımı biraz daraltmak zorundayız. Bir ülkenin insani gelişmesini o ülkenin insanlarının eğitim ve sağlık seviyeleri olarak kabul edeceğiz. İnsani gelişme ile ekonomik büyüme arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Bir taraftan, ekonomik büyüme de insani gelişme için gerekli olan kaynakları sağlar. Diğer taraftan, işgücünün kalitesindeki ilerlemelerin de ekonomik büyümeye önemli katkıları bulunur(Ranis vd.,2005,61).

İnsani gelişme yaklaşımına göre insani gelişme kalkınmanın asıl amacını oluşturur. Ekonomik büyüme ise insani gelişmenin ilerlemesini sağlar. Aynı zamanda, insani gelişmedeki ilerlemeler de ekonomik büyümeye yol açar. Bu çerçevede iki tane nedensel bağ bulunur. Birincisi, ekonomik büyümenin insani gelişmeye yol açtığı bağdır; milli gelirden insani gelişmeye katkıda bulunan aktivitelere kaynak ayrılır. İkinci bağ ise, insani gelişmenin ekonomik büyümeye yol açtığı bağdır. Aslında, insani gelişme bir amaçtır. Ancak, bu amaç aynı zamanda bir araç olarak ekonomik büyümeye neden olmaktadır(Ranis vd.,2005,61).

Ekonomik Büyümenin İnsani Gelişmeye Yol Açtığı Bağ: Bir ülkede üretilen milli gelir insani gelişmeye aileler, hükümet politikaları ve kısmen de sivil toplum örgütleri aracılığı ile katkıda bulunur. Aynı düzeydeki milli gelir bu kurumlar arasında ve içerisinde nasıl dağıtıldığına bağlı olarak insani gelişme açısından farklı sonuçlara yol açar.

Ailelerin gelirlerinden gıdaya, eğitime, sağlığa yaptıkları harcamalar gelirlerinin büyüklüğüne ve gelir dağılımına bağlı olarak insani gelişmeye katkıda bulunur. Aile içerisinde harcamaların kimin tarafından kontrol edildiği de önemlidir. Yoksul aileler zenginlere göre bütçelerinin daha büyük bir oranını insani gelişme için harcamaktadırlar. Aile içerisinde kadınların kontrol ettiği harcamalarda ise daha çok insani gelişme için harcama yapıldığı görülmüştür(Ranis vd.,2005,62).

Eğer bir ülkede yoksulluk çok fazla ise ya kişi başına düşen gelir çok küçüktür veya gelir dağılımı çok bozuktur. Bundan dolayı bu ülkede çoğu ailenin insani gelişme için yaptığı harcama da çok küçük olur. Ekonomik büyümenin yoksulluğu azalttığı bilinmektedir. Ancak, yoksulluğun azalması gelir dağılımına ve gelir dağılımının zaman içerisinde nasıl değiştiğine bağlıdır. Büyümenin nasıl bir gelir dağılımına yol açtığı ve yoksulluğu ne kadar azalttığı büyüme sürecinin yapısına bağlıdır. Eğer, büyüme istihdamın ve kırsal kesimin gelirlerinin artmasına yol açıyorsa yoksullukla mücadelede başarılı olunur. Ancak, büyüme kentsel bölgelerde ve sermaye yoğun sektörlerde gerçekleşirse yoksulluğa karşı çok başarılı olunmaz(Ranis vd.,2005,62). Gelir dağılımın bozuk olması insani gelişmeyi olumsuz etkiler. Örneğin, yapılan bir çalışmaya göre Brezilya'nın gelir dağılımı Malezya'daki kadar olsa okula kayıt olan yoksul çocukların sayısı % 40 artmaktadır.

Devletin insani gelişme için ayırdığı kaynaklar toplam kamu kesimi harcamalarına ve bu harcalamaların ne kadarının insani gelişme için ayrıldığına bağlıdır. Kenya ile Malawi arasında yapılan bir karşılaştırma kamu harcamalarının nasıl insani gelişmeyi etkilediğini göstermektedir. 1980'lerde Kenya milli gelirinin % 27'sini Malawi ise % 30'unu kamu harcamalarına ayırmıştır. Kenya bu harcamaların % 47'sini Malawi ise % 35'ini insani gelişme için yapmıştır. Kenya aynı zamanda insani gelişme için yaptığı harcamaların % 34'ünü Malawi ise % 14'ünü öncelikli sektörlere yönlendirmiştir. Dolayısıyla, iki ülkenin de kamu harcamalarının oranı birbirine yakın olmasına rağmen Kenya'nın milli gelirinin % 5,1'ini Malawi ise % 1,5'unu insani gelişmeyi ilerleten öncelikli sektörlere harcamaktadır(Ranis vd.,2005,63).

Ekonomik büyüme ile insani gelişme arasındaki bağ yoksulluk sınırının altındaki insanların oranı azaldıkça, yani gelir dağılımı düzeldikçe güçlenmektedir. Ailelerin insani gelişme için ayırdıkları gelir arttıkça; kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe; aile

içerisindeki harcamaları kadınlar yönlendirdiği takdirde bağın gücü daha da artmaktadır. Devletin insani gelişme öncelikli sektörlere yaptığı harcamaların büyüklüğü de çok önemlidir. Ayrıca, sosyal sermayenin, organizasyonların ve sivil toplum örgütlerinin insani gelişme için yaptıkları katkılar da bağın gücünü artırır(Ranis vd., 2005,64-65).

İnsani Gelişmenin Ekonomik Büyümeye Yol Açtığı Bağ: İnsanlar sağlıklı olduklarında, daha iyi beslendiklerinde ve iyi eğitim aldıklarında ekonomik büyümeye katkıda bulunabilirler. İnsani gelişme insanlar için çok değerli bir amaç olduğu gibi, insanların kapasitelerini, yaratıcılıklarını ve üretkenliklerini artırarak ekonomik büyümeyi de etkiler. Bir toplumun sağlık ve eğitim düzeyi o ülkede yapılan üretimin çeşitliliğini ve büyüme oranını, ihracat artış oranını, yabancı teknolojinin etkin bir şekilde alınabilmesini etkiler(Ranis vd.,2005,65).

İyi bir sağlık, ilk ve orta öğretim eğitimi ve iyi beslenme çalışanların verimliliğini yükseltir. Orta öğretim ve meslek eğitimi becerilerin artmasına yol açar. Lise ve yüksek öğretim ise temel bilimleri, teknoloji ithalatını, teknolojinin yurtiçinde gelişmesini sağlar. Orta öğretim ve üstü eğitim programları devletin önemli kurumlarının, kanunlarının, finans sisteminin ve ekonomik büyüme için gerekli diğer unsurların gelişmesini sağlar.

Eğitim düzeyinin artmasıyla gelirlerin de arttığı bilinmektedir. Örneğin, Tayland'da dört yıl ve daha fazla eğitimi olan çiftçilerin gübre veya diğer modern girdileri kullanma olasılığı üç kat daha fazladır. Benzer şekilde Nepal'de en az yedi yıl okula gidenlerin buğday üretiminde üretkenliklerinin % 25, pirinç üretiminde ise % 13 arttığı görülmüştür(Ranis vd.,2005,65).

Eğitim düzeyi teknolojik kapasiteyi ve sanayi üretimindeki teknik değişmeyi de belirler. Örneğin, Sri-Lanka'da giyim sektöründe çalışan işçilerin ve girişimcilerin beceri ve eğitim seviyelerinin firmaların teknik değişimini olumlu olarak etkilediği gösterilmiştir. Ancak, eğitim tek başına bir ekonomiyi dönüştüremez. Yabancı ve yerli yatırım miktarı, kalitesi ve içinde bulunan kurumsal ortam ekonomik performansı etkileyen diğer faktörleri oluşturur. Politika ve yatırım kararlarının kalitesi politika uygulayıcıların ve yöneticilerin eğitim düzeyine bağlıdır. Bir ülkede beşeri sermaye arzı büyük olduğu zaman yerli ve yabancı yatırım miktarı da artmaktadır(Ranis vd.,2005,66).

Makro perspektifden bakıldığında "Yeni Büyüme Teorileri" eğitim, öğrenme, araştırma ve geliştirme ile teknik ilerlemenin içsel olarak belirlendiğini göstermiştir. Bu teorilere göre, işgücünün eğitim düzeyi arttıkça sermayenin verimliliği artmaktadır. Çünkü, daha eğitimli olan işçiler yenilik üreterek herkesin verimliliğini etkilemektedirler. Diğer modellerde eğitim düzeyi artan insanların yalnızca kendi üretkenliklerini değil, ilişki içerisinde oldukları insanların da üretkenliklerinin artmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla, ortalama eğitim düzeyi arttıkça toplam üretkenlik de artmaktadır(Ranis vd.,2005,66).

Makro perspektifden bakıldığında eğitim düzeyi ihracatın kompozisyonunu ve büyüme oranını da etkileyerek ekonominin performansını belirlemektedir. Gelişmekte olan bir ülkenin işgücünün eğitim ve beceri düzeyi faktör donanımını ve ticaretinin kompozisyonunu etkilemektedir. İşgücünün beceri ve eğitim düzeyi ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğünü belirleyen faktörler arasındadır. Örneğin, Doğu Asya ülkelerinin sanayi mallar ihracatındaki büyük başarıları buna örnek olarak gösterilebilir(Ranis vd.,2005,66-67).

İnsani gelişmenin ekonomik büyümeye yol açtığı bağ da gelir dağılımının adil olmasına bağlıdır. Gelir dağılımı düzeldikçe beslenme, eğitim ve sağlık koşulları düzelir. Bunların sonucunda işgünün verimliliği artar. Gelir dağılımının bozulması siyasi ve ekonomik istikrarsızlığa yol açararak ekonomik performansın aşınmasına neden olur(Ranis vd.,2005,67).

Ranis vd.'nin ekonomik büyümenin insani gelişmeye yol açtığı bağı tahmin etmek için yaptığı çalışmada doğumda yaşam beklentisi insani gelişmenin göstergesi olarak kullanılmıştır. Bu çalışmada kişi başına düşen gelir % 1 arttığında, doğumda yaşam beklentisinde % 3 ilerleme görülmüştür. Eğitim ve sağlığa yapılan harcamaların milli gelire oranı % 1 arttığında ise, doğumda yaşam beklentisinde % 1,75 ilerleme olmaktadır. Kadınların ilköğretime kayıt oranı %1 arttığında da doğumda yaşam beklentisinde % 0,1 ilerleme olmaktadır. Aynı çalışmada insani gelişmenin ne kadar ekonomik büyümeye yol açtığı da tahmin edilmiştir. Bağımlı değişken kişi başına düşen gelirin büyüme oranıdır. Bu çalışmada doğumda yaşam beklentisi, yetişkin okur-yazarlık oranı ve gelir dağılımının ekonomik büyümeyi etkilediği bulunmuştur. Gelir dağılımının daha adil olduğu ülkelerde daha yüksek büyüme oranları olduğu bulunmuştur(Ranis vd.,2005,68-71).

4.1.2.1. İnsani Gelişme İçin Ekonomik Büyüme

Büyüme ile insani gelişme arasında otomatik bir bağ bulunmamaktadır. Büyüme ile insani gelişme arasında bağlar kurulduğunda ise sürdürülebilmeleri için akıllıca uygulanan politikalara ve yönetime gereksinim bulunur. Büyümenin yapısına ve kalitesine daha çok dikkat edilmelidir. Büyümenin, insani gelişmeyi sağlaması, yoksulluğu azaltması, çevreyi koruması ve sürdürülebilir olması gerekmektedir (UNDP,1996,303).

Politika uygulayıcılar genellikle yüksek büyüme oranlarına odaklanırlar. Aslında, büyümenin yapısına ve kalitesine daha çok dikkat etmeleri gerekir. Politika uygulayıcıların iş üretmeyen, merhametsiz, söz hakkı olmayan, kökleri ve geleceği olmayan bir büyüme olduğunda müdahale ederek bu yanlışları düzeltmeleri gerekir (UNDP,1996,304-307).

İş üretmeyen büyüme (jobless growth): Ekonominin büyümesine rağmen iş imkanlarının artmaması olarak tanımlanır. Gelişmekte olan ülkelerde iş üretmeyen büyüme çok düşük verimliliği olan tarımsal kesimde ve informal sektörde milyonlarca insanın çok düşük kazançlarla normal sürelerin çok üzerinde çalışmalarına yol açmaktadır.

Merhametsiz büyüme (ruthless growth): Ekonomik büyüme zenginlerin daha zengin olmasına ve milyonlarca insanın daha da yoksullaşmasına yol açmaktadır.

Söz hakkı olmayan büyüme (voiceless growth): Ekonomideki büyümenin demokrasinin kalitesinde bir artışa yol açmamasıdır. Siyasi baskılar ve otoriter kontroller sosyal alanlarda ve ekonomide katılım taleplerini engeller. İnsanlar ekonomik büyüme ile birlikte yaygın bir katılımın da olmasını istemektedir. Ancak, günümüzde çoğu insan demokratik ortamda yaşamamaktadır. Kadınların ekonomi yönetiminde küçük bir rol verilmesi de söz hakkı olmayan büyümeye örnek olarak gösterilebilir (UNDP,1996,307).

Kökleri olmayan büyüme (rootless growth): Bazı ülkelerde ekonomik gelişme insanların kültürel kimliklerinin kaybolmasına yol açar. Dünyada yaklaşık olarak 100.000 farklı kültür olmasına rağmen çoğu marjinalleşmiş veya ortadan kalkmıştır. Bazı durumlarda, azınlıkların kültürleri ekonomik gelişme sonucunda güçlenen baskın olan kültürler tarafından bastırılmıştır(UNDP,1996,307).

Geleceği olmayan büyüme (futureless growth): Şimdiki nesillerin doğal kaynakları kullanırken gelecek nesilleri düşünmemesidir. Aşırı ve kontrolsüz ekonomik büyüme çoğu ülkede ormanların, ırmakların, biyoçeşitliliğin yok olmasına neden olmaktadır. Küresel üretim 2030 yılına kadar üç kat artacaktır. Eğer ciddi önlemler alınmaz ise bu üretim sürdürülemeyecektir(UNDP,1996,307).

Ekonomik büyümenin insani gelişmeye yol açması için politika uygulayıcıların dikkat etmesi gereken en önemli konular eşitliğin sağlanması, iş imkanlarının yaratılması, üretim için gerekli varlıkların kolayca sağlanması, sosyal harcamaların insani gelişmeye yönelik olması, cinsiyet eşitliğinin sağlanması, nüfus ve aile planlaması, iyi yönetişim ve sivil toplumun katılımıdır(UNDP,1996,309-310).

Milli gelir ve ekonomik fırsatlar eşit bir biçimde dağıldığında insani gelişmede ilerlemelere yol açmaktadır. Ekonomik büyüme insanlara üretken ve iyi ücretler ödenen iş imkanları sağladığında amacına ulaşmış olur. İşgücü yoğun büyüme biçimleri bu amaca ulaşılmasını sağlar(UNDP,1996,309).

Devletler kamu gelirlerinin önemli bir kısmını temel sosyal hizmetlere harcayarak insani gelişmeyi sağlayabilir. Kadınlara eşit haklar ve fırsatlar tanınması insani gelişmelerine katkıda bulunur. Kadınların kapasitelerinin arttırılması için yatırımlar yapılması ekonomik büyümeyi ve gelişmeyi sağlar. Nüfus ve aile planlaması ise doğurganlık oranlarının azalmasına; uzun dönemde daha düşük eğitim ve sağlık maliyetlerine yol açmaktadır.

Sivil toplum örgütleri ve sosyal gruplar insani gelişmenin ilerlemesine katkıda bulunurlar. Devletin sağladığı sosyal hizmetlerden faydalanamayanlara yardım ederek tamamlayıcı bir rol üstlenirler. Ayrıca, kamu görüşlerini ve davranışlarını etkileyerek insani gelişmenin iyileşmesini sağlamaktadırlar(UNDP,1996,310).

Eğitime, sağlığa ve beslenmeye yapılan harcamalar ile insan kapasitesinin arttırılmaya çalışılması düşük gelirli ve insani gelişme düzeyi az olan ülkelerde ekonomik büyüme olasılığını arttırmaktadır. 192 ülkeyi içeren bir Dünya Bankası çalışmasına göre büyümenin yalnızca % 16'sı fiziki sermayenin katkısıyla gerçekleştiği tahmin edilmiştir. Büyümenin % 20'sinin doğal kaynakların katkısıyla olduğu açıklanırken, % 64'ünün ise beşeri ve sosyal sermayenin katkısıyla gerçekleştiği tahmin edilmiştir. Doğu Asya ülkelerini ve Japonya'yı içeren benzer bir çalışma da aynı sonuçlara ulaşmıştır(UNDP,1996,310).

4.1.2.2. İnsani Gelişmenin Finansmanı

İnsanların kazandığı birincil gelir gıda, eğitim ve sağlığa yapacağı harcamaların büyüklüğünü etkiler. İnsani gelişme için en uygun strateji birincil gelirlerin artması için bireylerin kapasitelerinin, yaratıcılıklarının ve kaynaklarının arttırılmasıdır. Bireylerin

birincil gelirlerinin artması ve daha iyi dağılması için politika uygulayıcıların müdahale etmesi gerekir. Doğu Asya ekonomilerinde olduğu gibi sürdürülebilir ve gelirlerin adil bir biçimde dağılmasını sağlayan ekonomik büyüme ailelerin refahının artmasına yol açar. Fakat, adil olmayan bir toprak dağılımı bulunmaktaysa ve iş imkanları yaratılmıyorsa yoksul insanların birincil gelirleri artmaz ve ülkenin kalkınma çabaları engellenmiş olur(UNDP,1991,257).

Devletler vergiler aracılığıyla bireylerin birincil gelirlerinin bir kısmını alırlar. Topladıkları vergileri bireylerin ve ülkenin güvenliği, fiziki altyapı (yol, elektirik vs.), sosyal altyapı ve hizmetler (sağlık, eğitim vs.) için harcarlar. Yoksul insanlar için devletin sağladığı hizmetler yetersiz olan birincil gelirlerini tamamlar. Toplanan vergilerin büyüklüğü ve vergilerin nerelere harcandığı açısından ülkeden ülkeye çok büyük farklar bulunmaktadır. Kamu harcamalarının etkin ve adil bir şekilde insani gelişmenin finansmanı için yapılması daha iyi bir gelir dağılımına ulaşılmasını sağlar(UNDP,1991,257).

Kamu harcamalarının insani gelişme için nasıl yapılması gerektiğini anlamak için dört oran hesaplanır. Birinci oran kamu harcama oranıdır (public expenditure ratio); GSMH'nm ne kadarının devletin farklı bölümlerince harcandığını ifade eder. İkinci oran, sosyal paylaşım oranıdır (social allocation ratio): Devletin yaptığı harcamaların ne kadarının sosyal hizmetler için harcandığını ifade eder. Üçüncü oran ise sosyal harcamaların ne kadarının insani gelişmede öncelikli sektörlere yapıldığını gösterir: Bu orana sosyal öncelik (social priority ratio) oranı denir. Dördüncü oran ise insani harcama oranıdır (human expenditure ratio): Milli gelirin ne kadarının insani gelişme için harcandığını gösterir(UNDP,1991,259).

İnsani harcama oranı ilk üç oranın çarpımı sonucunda bulunmaktadır. Eğer, kamu harcamalarının yüksek olmasına rağmen sosyal paylaşım oranı küçük ise (Tanzanya'da olduğu gibi) bütçenin gözden geçirilip hangi harcamaların kısılacağına karar verilmelidir. Kesinti yapılacak harcamalar arasında askeri harcamalar, borç ödemeleri ve zarar eden kamu kuruluşlarına yapılan ödemeler bulunmaktadır(UNDP,1991,259).

Tablo 4-5'de gelişmekte olan ülkelerin % 74'ünü oluşturan 25 ülkenin insani harcama oranları bulunmaktadır. Örneğin, kamu harcamalarının yüksek olmasına rağmen, Pakistan ve Endonezya'nın insani harcama oranları çok küçüktür. Bunun nedeni sosyal paylaşım ve sosyal öncelik oranlarının küçük olmasıdır. Kore ise bütçesinin (milli gelirin % 16'sı) küçük olmasına rağmen sosyal öncelik oranı (%77) yüksek olduğu için, yani sosyal harcamaların büyük bir kısmının insani gelişme için yapılmasından dolayı büyük bir insani harcama oranına ulaşmaktadır. Ürdün gibi ülkeler ise kamu harcamaları oranlarının yüksek olmasından dolayı büyük insani harcama oranlarına ulaşmaktadır. Malezya ve Fas'da ise sosyal öncelik oranlarının yüksek olmasından dolayı insani harcama oranları % 5'in üzerinde gerçekleşmiştir (UNDP,1991,261).

Ülkelerin kamu harcama oranlarını % 25 gibi düzeylerde tutarken bu oranın % 40'dan fazlasını sosyal hizmetlere ayırmaları ve sosyal hizmetlere yapılan harcamaların ise % 50'den fazlasını insani gelişmede öncelikli sektörlere ayırmaları etkin bir paylaşım olarak önerilmektedir. Ancak, milli gelirin büyük kısmının kamu sektörüne ayrıldığı durumda ise özel yatırımlar ve girişimcilik engellenir. Bunun sonucunda ekonominin bü-

yüme performansı azalır ve insani gelişmenin finansmanı engellenmiş olur. Milli gelirin büyük bir kısmının kamu harcamalarına ayrılması etkin bir yol değildir. Yüksek kamu harcamalarına rağmen insani gelişme öncelikli sektörlere çok az sosyal harcama yapılması ise en kötü sonuçları verir. Tablo 4-5'de görüldüğü gibi Pakistan ve Endonezya bu duruma örnek oluşturur. Kamu sektörünün çok büyük olmasına rağmen nüfusun büyük bir kesimi kamunun sosyal harcamalarından yararlanamamaktadır(UNDP,1991,262).

Tablo 4-5: Kamu Sosyal Harcamalarının Analizi, 1988

	İnsani Harcama Oranı (2x3x4) (%) (1)	Kamu Harcama Oranı (%) (2)	Sosyal Paylaşım Oranı (%) (3)	Sosyal Öncelik Oranı (%) (4)
İnsani Harcama Oranı %5'in Üzerinde Olan Ülkeler				
Zimbabwe	12,7	52	49	50
Botswana	7,7	51	37	41
Malezya	6,3	32	29	68
Fas	6,3	29	42	52
Ürdün	5,5	50	25	44
Kosta Rika	5,4	41	50	26
İnsani Harcama Oranı %3 ile %5 Arasında Olan Ülkeler				
Singapur	4,3	35	35	35
Brezilya	4,2	34	32	38
Küveyt	4	36	42	26
Kore	3,7	16	30	77
Mauritus	3,1	27	40	29
Şili	3,1	33	50	19
İnsani Harcama Oranı %3'ün Altında Olan Ülkeler				
Hindistan	2,5	37	20	34
Tayland	2,5	16	37	42
Sri-Lanka	2,5	31	43	18
Filipinler	2,4	21	22	53
Tanzanya	2,4	29	15	55
Arjantin	2,3	41	35	16
Nijerya	2,2	29	20	38
Kolombiya	2,1	15	40	36
Çin	2,1	19	24	46

Siera Leone	1,6	13	39	31
Bangladeş	1,2	12	24	42
Pakistan	0,8	25	21	14
Endonezya	0,6	25	13	18
Ağırlıklı Ortalama	2,9	28	28	38

Kaynak: (UNDP,1991,260)

Gelişmekte olan ülkelerin çoğunluğunda milli gelirin % 25 veya daha fazlasının kamu bütçesine ayrılmasına rağmen milli gelirin yalnızca % 3'den az bir kısmı insani gelişmede öncelikli sektörlere harcanmaktadır. Bu ülkelerde çok düşük sağlık, eğitim ve su sistemleri standartları bulunmaktadır. Dolayısıyla, insani gelişme için öncelikli sektörler eğitim, temel sağlık bakımı, temiz su sistemlerinin sağlanması olmalıdır. Örneğin, yüksek okur-yazarlık oranlarına ulaşan ülkeler için ise yüksek öğretim insani gelişme için öncelikli sektör olmalıdır(UNDP,1991,263).

4.1.3. Serbestleşme

4.1.3.1. Uluslararası Ticarette Serbestleşmenin Gelişmekte Olan Ülkeler Lehine Yapılması

1980'lerden sonra ucuz dış kaynaklara ulaşıp büyümelerini hızlandırabilmek için çoğu gelişmekte olan ülke finansal serbestleşmeyi gerçekleştirmiştir. Aynı zamanda, serbestleşmenin diğer önemli ögesi olan dış ticarette de serbestleşmeyi sürdürmektedirler. Uluslararası ticarette dışa açılma gelişmekte olan ülkeler için pek çok fırsat yaratmaktadır. Bu ülkeler için yurtiçinde çok yüksek fiyatları olan yatırım mallarının ve ara malların ithalatını, karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu malların ihracat gelirleriyle karşılamak mümkün olmaktadır. Ayrıca, serbestleşme ile birlikte fikir ve teknoloji transferi ve yabancı tasarruflara ulaşabilme imkanı yoksul ülkelere hızlı büyüme imkanı da sağlamaktadır(Rodrik,2000,13).

Uluslararası ticarette serbestleşme gelişmekte olan ülkeler için pek çok fırsat yaratmasına rağmen II. Dünya Savaşı'ndan sonraki döneme bakıldığında ticaret ve sermaye akışının önündeki engelleri azaltan ülkeler yerine, bir yerel yatırım stratejisi oluşturmuş ve dış şoklarla başa çıkabilmiş ülkeler daha başarılı olmuşlardır. Bu dönem içerisinde en hızlı büyüyen ülkeler milli gelirinin büyük bölümünü yatırıma dönüştürmüş ve makroekonomik istikrarı sağlamış ülkelerdir. Büyüme oranları ile dışa açılma arasındaki bağlantı başka unsurların da sağlanmasıyla kurulur. Bundan dolayı yoksul ülkelerde politika uygulayıcıların dışa açılırken aynı zamanda yatırım, makroekonomik istikrar, beşeri sermaye ve iyi yönetişim üzerinde durmaları gerekmektedir. Ayrıca, gelişmekte olan ülkeler dünya ekonomisinde küresel pazarların ya da çok taraflı kurumların belirlediği şartlarla değil, kendi şartlarıyla yer almak için çalışmalıdırlar(Rodrik,2000,13-14;Chang,2004,258-259).

Uluslararası ticarette serbestleşme tek başına ekonomik büyümeyi yaratamaz. Ekonomik büyüme için en temel unsurlar yüksek tasarruf oranları, fiziki sermaye, beşeri sermaye ve teknolojik gelişme birikimidir. Ancak, gelişmekte olan ülkeler uluslararası ticarette dışa açılınca yatırım için ucuz sermaye mallarına erişebilir ve gelişmiş ülkelerden fikir transferi de yapabilirler. Bu sayede ekonomileri hızlı büyüyen ülkeler aynı zamanda daha çok dışa açılmış hale gelirler(Rodrik,2002,9-10;Rodrik,2000,24; Chang,2004,259-260).

Ticaret hacimlerine bakıldığında dünya ekonomisindeki küreselleşmeden bir çok gelişmekte olan ülkenin yararlandığını görmekteyiz. Dünya Ticaret Örgütü'ne göre 1997'de dünyanın en büyük 30 ihracatçısı arasında 11 tane orta gelirli gelişmekte olan ülke bulunmaktadır. Bu ülkeler arasında Hong Kong, Çin, Güney Kore, Singapur, Tayvan, Meksika, Malezya, Tayland, Suudi Arabistan, Endonezya ve Brezilya bulunur. AB tek bir birlik olarak kabul edildiğinde ise 8 tane orta gelirli gelişmekte olan ülke daha en iyi ihracatçılar arasına katılmaktadır. Bu 8 ülke: Hindistan, Güney Afrika, Birleşik Arap Emirlikleri, Türkiye, Arjantin, Filipinler, Venezüela ve İsrail'dir. Ancak, son 30 yıldır dünyada yaşanan hızlı entegrasyona rağmen pek çok düşük gelirli gelişmekte olan ülke çok gerilerde kalmıştır. Bunların en başında dünyanın en yoksul ülkeleri arasında olan birbiriyle örtüşen üç ülke grubuna(En Az Gelişmiş Ülkeler, Yüksek Borçları Olan Yoksul Ülkeler, Sahra-altı Afrika Ülkeleri) ait ülkeler yer alır(Rodrik,2000,20).

Uluslararası ticarette serbestleşmenin Dünya Ticaret Örgütünün uyguladığı kurallar çerçevesinde yapılması zengin ve düşük gelirli yoksul ülkeler arasında bir asimetrik bir ilişki yapısı yaratmaktadır. Dünya Ticaret Örgütünde zengin ve güçlü ülkeler yoksul ülkeler ile anlaşma yaparken aralarındaki asimetrik güç farkı yoksul ülkelerin aleyhinde sonuçlara neden olmaktadır. Örneğin A.B.D ile yoksul bir ülke arasında ticaret görüşmesi A.B.D.'nin ticaret kısıtlamalarından çekinen ülke aleyhinde olan ticaret anlaşmalarını kabul etmesine yol açmaktadır. Bu çerçevede yapılan 1999 yılında tamamlanan Uruguay Round'u görüşmelerinin sonuçlarının bazıları aşağıda belirtilmiştir(Stiglitz,2006,77-78)

1) Bu görüşmeler yoksul ülkeler aleyhinde çok kötü sonuçlara yol açmaktadır. Yıllık kişi başına düşen geliri 500 A.B.D. doları civarında olan dünyanın en yoksul bölgesi Sahra-altı Afrika'nın yıllık zararı 1,2 milyar A.B.D. dolarıdır.

2) Anlaşmaların sonucunda elde edilen kazançların % 70'ini zengin ülkeler almaktadır. Dünya nüfusunun % 85'ini oluşturan gelişmekte olan ülkeler ise kazançların yalnızca % 30'unu almışlardır. Bu kazançların çoğu da Brezilya gibi orta gelirli ülkeler tarafından elde edilmektedir.

3) Gelişmiş ülkeler gelişmekte olan ülkelere ortalama dört kat daha fazla gümrük tarifesi uygulamaktadırlar. Örneğin, A.B.D. Angola'ya Belçika'dan dört kat daha fazla gümrük tarifesi uygulamaktadır. Zengin ülkeler yoksul ülkelere yaptıkları yardımların yaklaşık olarak üç katı kadar geliri uyguladıkları ticaret kısıtlamalarından elde etmektedirler.

4) Sermaye akımlarının serbestleşmesine ve yatırıma çok önem verilirken küresel üretimin daha çok artmasına yol açacak işgücü akımlarının ülkeler arasında serbestçe dolaşımına ise değinilmemiştir.

5) Fikri Mülkiyet Haklarının güçlendirilmesi gelişmiş ülkelerin lehinde sonuçlara yol açmıştır. Özellikle, yoksul ülkelerde görülen salgın hastalıklar için kullanılacak ilaçların patent hakları sürelerinin çok uzun ve fiyatlarının çok yüksek olmasından dolayı bu ülkelerin ilaçları ucuza alamamasına neden olmaktadır(Stiglitz,2006,77-78)

Gelişmekte olan ülkeler son 20-30 yıldır dünyada geçerli olan neoliberal paradigma çerçevesinde ekonomilerini dışa açarken uyguladıkları gümrük tarifelerini Dünya Ticaret Örgütü'nün baskıları sonucunda büyük ölçüde indirmişlerdir. Fakat, sanayileşmiş ülkeler ise tekstil, giyim ve tarımsal mallarda gelişmekte olan ülkelere hala yüksek tarifeler uygulamaktadırlar. Bu sektörler gelişmekte olan ülkelerde çoğunluğu yoksulluk sınırının altında yaşayan insanların çalıştığı sektörlerdir. Gelişmiş ülkelerin yoksulların çoğunlukta olduğu sektörlere uyguladıkları koruma oranlarını düşürmeleri küresel yoksulluğun azalmasına yol açacaktır. Ayrıca, Dünya Ticaret Örgütü'nün bütün ülkelere aynı biçimde uyguladığı kurallar yerine, tamamıyla esnek bir ticaret politikasına geçiş yapması gerekmektedir. Her ülke geliştikçe ve ilerledikçe, ticaret politikasında da dinamik değişimlere müsaade edecek kurallar Dünya Ticaret Örgütü tarafından benimsenmelidir. Böylece, kalkınmalarının farklı aşamalarında olan ülkelerin ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran daha adil bir küresel ekonomik sisteme geçiş yapılabilecektir(Cline, 2004,105;Chang,2004,267;Shafaeddin,2005,1159).

Tablo 4-6: Sanayileşmiş Ülkelerin Gelişmekte Olan Ülkelerin Sanayi Mallarına Uyguladığı Yüksek Tarifeler (%)

	Tarife Aralığı			
	10-14,99	15-19,99	20-24,99	25 veya daha fazlası
Tarife Kategorilerinin Yüzdesi				
A.B.D.	5,8	1,3	0,5	0,3
A.B.	6,8	0,4	0,0	0,1
Japonya	2,9	0,3	0,2	0,4
Kanada	8,7	7,3	0,2	0,1
İthalat Değerinin Yüzdesi				
A.B.D.	8,2	2,5	0,4	1,5
A.B.	19,1	1,1	0,0	0,0
Japonya	8,1	0,2	0,5	0,9
Kanada	5,8	14,4	0,1	0,8

Kaynak: (Cline,2004,109)

Tablo 4-6'da görüldüğü gibi A.B.D. tarife kategorilerinin % 7,9'unda %10 ve üzerinde gümrük tarifesi uygulanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerden ithal edilen sanayi mallarının %12,6'sına %10 ve üzerinde gümrük tarifesi uygulanmaktadır. AB ve Japonya'ya bakıldığında ise %10-14,99 aralığında yığılma olduğunu görmekteyiz. Kanada ise gelişmekte olan ülkelerden yapmış olduğu ithalatın %21,1'ine % 10 ve üzerinde gümrük tarifesi uygulamaktadır.

Sanayileşmiş ülkeler sanayi malları içerinde en yüksek tarifeleri tekstil ve giyim ürünlerine uygulamaktadır. Örneğin, A.B.D'nin kumaş kategorilerinin %33'ünde ve giyim kategorilerinin % 55'inde uyguladığı gümrük tarife oranları %10 veya üzerindedir. Kanada da ise bu oranlar daha yüksektir. Kanada'nın gelişmekte olan ülkelerden yaptığı giyim malları ithalatının %98,4'üne uygulanan gümrük tarife oranları %15-20 arasındadır(Cline,2004,112-114).

Tekstil ve giyim sektörleri küresel yoksullukla mücadele açısından en önemli sektörlerdir. Bu sektörlerde çalışan insanların büyük çoğunluğu yoksulluk sınırının altında bir gelire sahip insanlardır. Örneğin, IMF'nin yapmış olduğu bir çalışmaya göre tekstil ve giyim sektörlerine uygulanan gümrük tarifelerin kaldırılması sonucunda gelişmekte olan ülkelerin ihracatı yıllık 39,8 milyar A.B.D doları artacaktır. Bunun sonucunda da gelişmekte olan ülkelerin gelirinin ise 23,8 milyar A.B.D dolar artacağı tahmin edilmektedir. Zengin ülkelerin uyguladığı gümrük tarifelerinde bu değişiklik yapıldığı takdirde artan gelirin büyük bir kısmı tekstil ve giyim sektörlerinde çalışan ve yoksulluk sınırının altında olan insanların eline geçecektir(Cline,2004,116).

Tablo 4-7: Tarım Sektöründeki Toplam Koruma (%)

	A.B.D.	Kanada	A.B.	Japonya
Tarife	8,8	30,4	32,6	76,4
Sübvansiyon	10,2	16,8	10,4	3,2
Toplam	19,9	52,3	46,4	82,1

Kaynak: (Cline,2004,123)

Tablo 4-7'de görüldüğü gibi Kanada, A.B., Japonya'da tarım sektöründeki uygulanan gümrük tarife oranları yurtiçi sübvansiyonları geçmektedir. Tablodan da görüldüğü gibi Kanada'da tarım sektöründeki toplam koruma oranı % 52,3, A.B'de % 46,4, Japonya'da ise % 82,1'dir. Sanayileşmiş ülkelerin tarım sektöründe uyguladıkları gümrük tarifelerini ve sübvansiyonları kaldırdıkları durumda ve tarımsal ürünlerin fiyatlarının % 10 artması halinde, gelişmekte olan ülkelerde yoksulların sayısının yaklaşık olarak 201,5 milyon azalacağı Cline'ın yaptığı çalışmada tahmin edilmiştir. Bunun sonucunda küresel yoksulluk % 8 oranında azalacaktır(Cline,2004,150).

4.1.3.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Serbestleşme ve Sermaye Hesabının Açılmasının Etkileri ve Sermaye Akımlarının Yönetilmesi

Finansal serbestleşme, finans piyasalarının serbestçe çalışmasını sağlayabilmek için önündeki engellerin kaldırılması demektir. Finansal serbestleşmeden sonra bankalar faiz oranlarını ve ödünç verme politikalarını kendileri belirler. Mckinnon-Shaw'a göre eğer devlet finans piyasalarında kredi arzını, maliyetini ve kimlerin yararlanacağını belirliyorsa bu piyasa bastırılmıştır. Devlet tarafından yapılan bu tür baskılar kalkınma sürecinde optimal olmayan sonuçlara yol açmaktadır. Çünkü, bu görüşe göre devlet kredileri piyasadan daha az etkin olarak dağıtmaktadır. Bunun sonucunda da yatırım ve büyüme

performansı azalmaktadır(Cobham,2002,165). Yurtiçinde yapılan finansal serbestleşme sermaye hesabının açılmasından ayırt edilmelidir. Sermaye hesabının açılması yurtiçindeki vatandaşların uluslararası finansal işlemler yapabilmelerini ve yabancıların da ev sahibi ülkede yatırım yapabilmelerini sağlar.

Mckinnon-Shaw'un görüşüne göre finansal serbestleşme ve sermaye hesabının açılmasının ekonomi üzerinde birbiriyle bağlantılı ve birbirini besleyen etkileri bulunur. Birincisi, finansal serbestleşmeden sonra yurtiçindeki getiriler artacağı için yabancı yatırımcıların yatırım yapması kolaylaşır. Bu ortamda yerli sermayenin yurtdışına çıkışı için bir insentif de bulunmaz. Bunların sonucunda, sermaye hesabının açılması çok cazip hale gelir. İkincisi, etkin finansal piyasalar daha yüksek miktarlarda ve kalitede yatırıma neden olur. Böylece sanayi sektörünün ve ekonominin performansı yükselir. Ekonominin iyi bir performansı olması sonucunda da ticari entegrasyon; yabancı paralara ve finansal araçlara olan talep; yerli paranında konvertibl olması için ihtiyaç artar. Dolayısıyla, sermaye hesabının açılması için ortam hazırlanmış olur (Cobham,2002,165; Grabel,2004,329).

McKinnon-Shaw görüşü dünyada son 20-30 yıl içerinde en geçerli görüş olarak kabul edilmiştir. 1970-1995 yılları arasında Latin Amerika'da finansal serbestleşme en geçerli politika olmuştur. Diğer bölgelerdeki ülkeler de finansal ve sermaye hesabı serbestleşmesini gerçekleştirmişlerdir. Çoğu Afrika ülkesi mal ve finans piyasalarının serbestleşmesini sağlamak için bütün reformları yapmışlardır. Kenya ve Malawi 1980'lerde, Uganda, Lesotho ve Güney Afrika 1990'ların ortalarında finansal serbestleşme için reformlarını tamamlamışlardır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan ve Türkiye de sermaye hesaplarını açmışlardır (Cobham,2002,167).

Hızlı bir büyüme performansı görülen Hindistan ve Çin'de ise finansal serbestleşme daha yavaş bir hız ile gerçekleşmiştir. Mucizevi büyüme performansları bulunan Doğu Asya ülkeleri de farklı biçimlerde finansal serbestleşme ve sermaye hesaplarının açılışını yapmışlardır. Tayvan ve Kore 1960-70'lerde yabancı doğrudan yatırım için stratejiler uygulamışlardır. Bu iki ülke kısa vadeli sermaye girişlerini kontrol da etmişlerdir. Malezya, Tayland ve sonra Filipinler ise Asya krizinden önce büyük oranda serbestleşmeyi gerçekleştirmişlerdir. Singapor ve Hong Kong ise 20-30 yıl önce serbestleşmeyi tamam lamışlardır(Cobham,2002,168).

Sermaye akımları içerisinde yabancı doğrudan yatırım en az spekülatif ve yurtdışına çıkışı en zor olan bir sermaye türüdür. Yabancı banka kredileri ve yabancı portföy yatırımı (hisse senedi ve tahvil) ise çok büyük oynaklık gösterir ve kolayca yurtdışına çıkabilir. Yabancı doğrudan yatırım ise birkaç bölge (Çin, Doğu Asya ve Latin Amerika olmak üzere) içerisinde yaklaşık on tane orta gelirli ülkeye yapılmaktadır. Yabancı banka kredileri ve yabancı portföy yatırımları da orta gelirli ülkelere yapılmaktadır. Düşük gelirli çok yoksul ülkeler ise bu yatırımlardan faydalanamamaktadır. Aslında bu durum yoksul ülkelerde sermaye piyasalarının ve bankacılık sektörünün gelişmemiş olduğunu göstermektedir(Cobham,2002,169;Grabel,2004,327).

Klein ve Olivei'nin yaptığı çalışmaya göre sermaye hesabının serbestleşmesi OECD üyesi olmayan ülkelerde finansal derinliğe yol açmamaktadır. Çünkü, yazarlara göre ge-

lişmekte olan ülkelerde ekonomik, hukuk ve sosyal kurumlar gelişmemiştir. Aart Kray yaptığı çalışmada sermaye hesabının açılmasının büyüme üzerinde olumlu etkilerinin bulunmadığını göstermiştir. Araştırmacıya göre sermaye hesabını açan ülkeler arasında iyi politikaları ve iyi kurumları olan ülkeler faydalanmaktadırlar(Klein ve Olivei,1999; Kraay,1998,Akt:Cobham,2002,169;Grabel, 2004,330).

Bazı ülkelerin örneğin düşük gelirli ülkeler grubuna dahil olan ülkelerin finans sektörleri gelişmemiş olduğundan sermaye hesaplarını açmalarının bir faydası olmaz. Aynı zamanda, çoğu orta gelirli ülke için de sermaye hesaplarını açmalarının bir faydası bulunmamaktadır. Yüksek gelirli ülkelerde hisse senedi piyasasının gelişmesi ile büyüme arasında pozitif bir bağ bulunmaktadır. Başlangıç milli gelir düzeyi ve ülkenin güvenilir olup olmaması önemlidir. Bundan dolayı finansal ve sermaye hesabının serbestleşmesinden en çok varlıklı ülkeler faydalanmaktadır. Doğru politikalar uygulayan, doğru kurumsal ve gözetim-denetim standartları olan gelişmekte olan ülkeler serbestleşmeden daha çok faydalanmaktadır(Cobham,2002,170).

Finansal ve sermaye hesabının serbestleşmesinin önemli maliyetleri de vardır. Bu maliyetleri de en çok yoksul gruplar hissetmektedir. Yurtiçinde makroekonomik ortamın oynak olması ve ani bir şekilde yurt dışına çıkan sermaye akımları devlet ve özel sektörün hareketlerini sınırlamakta ve krizlere neden olmaktadır. 1990'lı yıllarda gerçekleşen para ve bankacılık krizlerinin maliyetinin milli gelirin yaklaşık %18'i kadar olduğu tahmin edilmektedir. Bankacılık krizlerini engellemeye çalışan ülkeler ise ahlaki risk problemiyle karşılaşırlar. Çünkü, yatırımcılar bazı firmaların ve grupların iflas etmesine müsaade edilmeyeceğini tahmin etmektedirler. Yerli ve yabancı yatırımcılar çok riskli olmalarına rağmen bu firmalara borç vermeye devam ederler. Kriz olduğunda ise mali disiplini sağlamak için ülkeler sosyal harcamalardan kesinti yapmak zorunda kalırlar. Sosyal harcamaların azaltılması da en çok yoksul kesimleri etkilemektedir(Cobham,2002,171-173;Grabel,2004,330-331).

Gelişmekte olan ülkelerin özellikle En Az Gelişmiş Ülkelerin (Least Developed Countries) sermaye piyasalarında kısıtlamalar getirmelerinin çok uygun olduğuna dair görüş son yıllarda geçerlilik kazanmaktadır. En Az Gelişmiş Ülkelerde sermaye piyasasının açılışı orta gelirli ülkelerden daha farklıdır. Örneğin, En Az Gelişmiş Ülkelerde nadiren büyük sermaye girişleri yaşanır. Bu ülkelerin piyasaları çok küçüktür, likit değildir ve sıcak para için cazibe merkezi değildir. Düşük likidite özelliği bu ülkelerin piyasalarını uluslararası piyasaların oynaklığından korunabilmelerini sağlamaktadır. Bundan dolayı Sahra-altı Afrika'da bulunan En Az Gelişmiş Ülkeler Asya ve Rusya krizlerinden çok az etkilenmişlerdir(Stiglitz vd.,2006,224).

En Az Gelişmiş Ülkelerin çoğunda yurt dışına sermaye kaçışı görülür. Yapılan çalışmalar Sahra-altı Afrika'da yurt dışına kaçan toplam sermaye miktarının bu bölgenin borç stoğunun bir buçuk katından fazla olduğunu göstermiştir. Bu ülkelerde sermaye girişlerine sınırlamalar uygulanmasına ihtiyaç yoktur. Ancak, sermaye çıkışlarına çok iyi düzenlenmiş sınırlamalar getirilmesine çok büyük gereksinim bulunmaktadır. 1980'lerden beri sermaye kontrollerinin gelişmekte olan ülkelerden sermaye kaçışını azalttığına dair kanıtlar bulunmaktadır(Stiglitz vd.,2006,224).

Kısaca özetlemek gerekirse, En Az Gelişmiş Ülkelerin zayıf kurumsal ortamları ve yönetim kapasitesi açık sermaye piyasalarının ürettiği oynaklığı azaltamamaktadır. Zayıf yönetim kapasitesi bu ülkelerin etkin bir biçimde müdahale edememesine yol açmaktadır. Uluslararası finans kurumları yeni bir rol üstlenerek yoksul ülkelere etkin düzenlemelerin nasıl tasarlanacağını ve uygulanacağını gösterebilirler(Stiglitz vd., 2006,225).

Sermaye piyasalarının daha gelişmiş olduğu, daha iyi bir yönetim kapasitesinin ve kurumsal ortamın bulunduğu orta gelirli ülkelerde de sermaye piyasalarında kontroller uygulanmıştır. Şili, Kolombiya, Malezya, Vietnam, Çin, Macaristan, Polonya ve Hindistan bu ülkeler arasındadır. Bu ülkeler için ekonomik koşullar değiştikçe müdahalelerini de etkin bir biçimde değiştirmek önemlidir. Bu ülkeler sermaye piyasalarında uyguladıkları düzenlemeleri ve sınırlamaları değişen koşullara göre değiştirmeyi öğrendikçe yönetim kapasiteleri de gelişmiştir. Bu ülkeler uyguladıkları sermaye kontrolleri sayesinde uluslararası sermaye hareketlerinden daha az etkilenmişlerdir(Stiglitz vd., 2006,226).

4.1.3.3. Sermaye Kontrolleri

Sermaye piyasalarının serbestleşmesinden doğan dışsallıklar 2000'li yılların başlarından itibaren sermaye hesaplarının serbestleşmesine karşı olan düşünceyi doğrulamıştır. 1990'lı yıllarda sermaye çıkışları ve artan faiz oranları sonucunda işçilerin ücretleri düşmüş, küçük ve orta ölçekli firmalar kapanmıştır. Yerli ve yabancı yatırımcılar sermaye girişlerinden çok yararlansalar bile uzun dönemde açık sermaye piyasaları toplumun geri kalanının katlanmak zorunda kaldığı büyük bir negatif dışsallık yaratmıştır(Stiglitz vd.,2006,189).

Açık sermaye piyasaları fiyat ve miktar olmak üzere iki tür dışsallığa neden olur. Fiyat dışsallıkları sermaye girişleri ve çıkışları sırasında olur. Sermaye girişleri sırasında döviz kuru aşırı değerlenerek ihracatçılara büyük zarar verir. Sermaye çıkışları sırasında ise devlet ulusal paranın değer kaybetmesini engellemek için faiz oranlarını yükseltmek zorunda kalır. Yabancı para cinsinden borcu olanların borç miktarı ulusal para cinsinden değeri artar. Döviz kurunun değer kaybetmesi ve faiz oranlarının yükselmesi firmaların iflas etmesine ve işsizliğine yol açar(Stiglitz vd.,2006,189).

Miktar dışsallıkları ise, sermaye çıkışları sırasında kredi tayınlamasına yol açar. Sermaye yurtdışına çıkarken bankalar kredi arzını sınırlarlar. Miktar dışsallığı ikinci bir yoldan daha ortaya çıkar. Yabancı yatırımcıların ülkenin kısa vadeli borç stoğuna ve kısa vadeli borcun rezerlere oranlarına bakıp kriz olma ihtimalinin bulunduğunu düşünürlerse verdikleri borç miktarını azaltabilirler(Stiglitz vd.,2006,190).

Sermaye kontrollerinin gerekli olduğunu savunan görüşe göre finans piyasalarındaki kordinasyon problemleri de sermaye çıkışları sırasında krizlere yol açmaktadır. Yabancı yatırımcılar diğer yatırımcıların davranışlarına bakarak ülkeden paralarını alıp almamaya karar verirler. Eğer, yatırımcılar arasında panik olursa tüm yatırımcılar yurtdışına paralarını çıkarırlar. Bunun sonucunda, ulusal para değer kaybeder, ekonomi zayıflar, vergi tabanı küçülür ve devlet borçlarını ödemede zorluk yaşadığı için vergileri arttırmak zorunda kalır. Örneğin, Asya krizi kısa vadeli sermaye hareketine örnek oluşturur.

Eğer, tüm borç verenler Kore'ye borç vermeye devam etseydi, Kore yükümlülüklerini yerine daha rahat getirirdi. Fakat, borç veren bankaların hiçbiri bu riski göze alamadığından ülkede kriz yaşanmıştır(Stiglitz vd.,2006,191).

Sermaye kontrolleri makroekonomik istikrarın sağlanmasında oldukça etkilidir. Son zamanlarda Dünya Bankası ve IMF sermaye kontrollerinin çok yararlı makroekonomik araçlar olduğunu kabul etmişlerdir. Özellikle, fiyat bazlı müdahaleler miktar bazlı müdahalelere göre çok daha uygun bulunmaktadır. Çünkü, fiyat bazlı müdahaleler daha esnektir ve piyasayı bozucu etkileri daha azdır. Ayrıca, fiyat bazlı sermaye kontrollerinde bürokratik manipulasyon için daha az imkan bulunur(Stiglitz vd.,2006,197).

1990'lı yıllarda IMF'nin sermaye hesaplarının açılması yönünde baskısına rağmen bazı ülkeler sermaye kontrolünü uygulayabilmişlerdir. Örneğin, Malezya 1994 yılında sermaye girişlerine sınırlamalar koymuştur. 1998 yılında da Asya krizinin piyasalarına bulaşmasından korktukları için sermaye çıkışlarına da kontroller uygulamıştır. Hindistan, Çin, Vietnam ve Tayvan sermaye girişlerine sınırlamalar getirerek kriz dönemlerinde piyasalarına krizin etkilerinin bulaşmasından korumuşlardır. Doğu Avrupa'da Macaristan ve Polonya komünizmden piyasa ekonomisine geçiş yaptıkları dönemde kısa vadeli sermaye girişlerine kontroller uygulamışlardır(Stiglitz vd.,2006,199).

Şili ve Kolombiya fiyat bazlı sermaye kontrolleri uygulamışlardır. Yabancı yatırımcılar ülkeye giren her dolar için belirli bir yüzde oranı kadar merkez bankalarında faiz uygulanmayan hesaplar açmak zorunda kalmışlardır. Bu tür bir verginin amacı ülkeye giren yabancı fonların çıkışını durdurmak değil, ekonomik canlanma sırasında ülkeye giren yabancı sermayenin miktarını sınırlamaktır. Bu sayede ülke içerisine giren sınırlı miktarda sermaye sonucunda balonlar oluşmayacak ve krizlere yol açmayacaktır. Ayrıca, ekonomi resesyona girdiğinde ise yurtdışına daha az sermaye çıkışı yaşanacaktır. Şili ve Kolombiya'da uygulanan fiyat bazlı sermaye kontrolleri iyi sonuçlar vermiştir. Bu vergiler ile sermaye akımlarının vadelerinin uzamasını sağlayabilmişlerdir. Ayrıca, bu ülkelerin merkez bankaları faiz oranlarını makroekonomik istikrarı sağlayabilmek için daha etkin bir biçimde kullanabilmişlerdir(Stiglitz vd.,2006,202).

Malezya'da Kolombiya ve Şili gibi sermaye kontrolleri uygulamışlardır. Fakat Malezya 1994 yılında sermaye girişlerine, 1998 yılında ise sermaye çıkışlarına miktar bazlı kontroller uygulamışlardır. Bu kontroller sonucunda Kolombiya ve Şili'de olduğu gibi sermaye akımlarının vadeleri uzamış ve ülkenin borç profili düzelmiştir(Stiglitz vd.,2006,202).

Kaplan ve Rodrik Malezya'nın uyguladığı kontrollerin çok etkin olduğunu yaptıkları araştırmada göstermişlerdir. Bu ülke Asya krizinde IMF programı uygulayan ülkelerden daha hızlı düzelmiş, daha küçük bir enflasyon ve daha iyi bir istihdam potansiyeli sağlamıştır. Sermaye çıkışına kontroller uyguladıkları için hükümet genişleyici para ve maliye politikaları uygulayarak ekonominin içinde bulunduğu resesyondan daha hızlı çıkabilmişlerdir. Kontroller sayesinde daha düşük faiz oranları uygulayabilmişlerdir. Düşük faiz oranlarının ekonomi üzerinde başlıca altı tane olumlu etkisi görülmüştür: 1) Daha az sayıda firma kapanmıştır. 2) Daha az sayıda firmanın kapanması bankaların kredi vermeyi sürdürmelerine yol açmıştır. 3) Daha az sayıda firma yabancılara çok düşük fiyatlarla satılmıştır. 4) Firmalar ve bankalar daha az zarar gördüklerinden yeniden yapılandırılma-

ları için çok az gereksinim hissedilmiş, ekonomi daha hızlı düzelmiştir. 5) Firmaların ve bankaların bilançoları daha iyi olduğu için ekonomide büyüme daha çabuk başlamıştır. 6) Devlet firmaların ve bankaların yeniden yapılandırılması için daha az para harcadığından kamu harcamalarını arttırabilmiştir. Böylece, ekonomide büyüme dönemine daha hızlı geçiş yapılmıştır(Kaplan ve Rodrik,2002,Akt:Stiglitz vd.,2006,203).

4.1.4. Makroekonomik İstikrar

Reel sektörlerde bulunan istikrarsızlığın ekonomiye büyük maliyetleri olur. Bu yüzden istikrar politiklarının amacı fiyat istikrarı değil, reel sektörde istikrar olmalıdır. Reel sektörde görülen istikrarsızlığın yoksulluğu arttırdığı bilinmektedir. İstikrarsızlığa yol açan politikalar sonucunda büyüme görülse bile, ülkede yoksulluk artabilir. Sermaye hesaplarının açılması da gelişmekte olan ülkelerde istikrarsızlığa neden olmaktadır. Ekonomi resesyona girdiğinde işgücü piyasası çok çabuk etkilenir; düzelmesi ise daha yavaş gerçekleşir. Örneğin, Meksika'da Tekila krizinden sonra reel ücretlerde çok büyük gerilemeler görülmüştür. Bu ülkelerde devletin ekonomi resesyondayken sosyal harcamaları kesmesi ise yoksul insanların sosyal koşullarının daha da bozulmasına yol açmıştır(Stiglitz vd.,2006,243-246).

Faiz oranı politikalarının kaynak dağılımın yanısıra bölüşüm üzerinde de etkileri bulunur. Örneğin, faiz oranlarının % 5'den % 15'e yükseltilmesi gayri menkule yapılan spekülatif yatırımı önlerken, imalat yapan ve işini sürdürebilmek için borçlanmak zorunda olan firmaları da çok zor durumda bırakır. Böyle durumlarda hükümetler ekonomiyi kontrol ederken bölüşüm üzerinde daha az etkileri olan araçlar kullanırlar. Sermaye kontrolleri veya gayri menkul alımı için verilen kredilere kısıtlamalar getirilmesi faiz oranlarını arttırmaktan daha uygundur. Örneğin, Malezya'da sermaye kontrolleri uygulanırken hükümet faiz oranlarını istikrarı sağlayabilmek için daha etkin olarak kullanabilmiştir(Stiglitz vd.,2006,243).

Düşük değerli bir döviz kuru yatırımların, üretimin ve ihracatın artmasına yol açar. Dolayısıyla, düşük değerli bir döviz kuru istihdamda artışa, yoksullukta ise azalmaya neden olur. Örneğin, Çin'de aşırı değerli olmayan bir döviz kuru istihdamda büyük artışlara yol açarak yoksulluğun azalmasını sağlamıştır(Stiglitz vd.,2006,244).

Makroekonomik istikrar politikaları büyüme performansını azalttığı takdirde yoksulluğun artmasına neden olur. Reel ekonominin istikrarını sağlayan ve riski azaltan politikalar yoksul yanlısı olan politikalardır. Çünkü, yoksul insanlar riske karşı en kırılgan olan gruplardır. Bu yüzden ekonomi politikaları ekonominin reel ve finans sektöründeki oynaklığı azaltmak ve ekonomiyi mümkün olduğu kadar tam istihdam seviyesinde tutmak için çalışmalıdır. Ekonominin karşılaştığı riskleri azaltmak ve risklere karşı hareket kabiliyetini arttırmak istikrar açısından büyük önem taşır(Stiglitz vd.,2006,245).

Para politikasının veya döviz kurunun makroekonomik istikrarı sağlamak için kullanılması faiz oranlarında büyük oynaklıklara yol açar. Örneğin, Doğu Asya krizi sırasında yüksek faiz oranları firmaları iflasa sürüklemişlerdir. Kısa dönemde alınan bu kararların uzun dönem büyüme performansı üzerinde büyük etkileri olmuştur. Faiz oranlarında gö-

rülen oynaklık borçlanma yoluyla finansmanı da zorlaştırmaktadır. Kore ve diğer Doğu Asya ülkelerinde görülen hızlı büyüme borç finansmanı sonucunda gerçekleşmiştir. Borçlanma yoluyla finansman yapılmadığı zaman firmalar kendi kaynaklarını kullanarak yatırım yapmak zorunda kalırlar. Bunun sonucunda büyüme performansı kısıtlanır ve ekonomideki verimlilik azalır. Örneğin, Doğu Asya krizinde olduğu gibi faiz oranlarındaki artış borçlanma yoluyla finansmanı imkansız hale getirmiştir(Stiglitz vd.,2006,241).

4.1.5. Yoksul İnsanların Finans Piyasalarına Kolay Erişiminin Sağlanması

Finans piyasalarının sağladığı hizmetlere kolay erişim yoksul insanlar için çok önemlidir. Herkes gibi düşük gelirli insanlar ve mikro girişimciler kredi ve sigorta hizmetlerinden yararlanmak zorundadırlar. Bu tür finansal hizmetler tarımsal ürünlerin fiyatlarında ve verimlerinde dalgalanmalar, ekonomiyi vuran dış şoklar ve doğal afetler olduğunda yoksul insanların ve mikro girişimcilerin risk yönetimi yapabilmelerini ve tüketimlerini düzleştirmelerini sağlar. Kredi imkanlarına erişimin sağlanması büyük yatırımların gerçekleşmesini ve bireylerin gelir kazanma kapasitelerinin artmasını sağlar(WB,2000,74).

Finansal piyasalarda borç verenler ile alanlar arasında görülen asimetrik bilgi, ters seçim ve ahlaki risk problemlerine neden olur ve yoksul insanların finans piyasalarına erişimini zorlaştırır. Bu problemler yüzünden bankalar borç verdikleri insanlardan teminat isterler. Yoksul insanların teminat verecek kadar varlıkları olmadığı için de finans piyasalarından dışlanırlar. Ayrıca, yoksul insanlar çok küçük miktarda kredi kullanmalarında bile yüksek işlem maliyetleri ödemek zorunda kalırlar. Nüfus yoğunluğunun az olduğu bölgelerde ise bankaya ulaşmak uzun zaman alabilir. Yoksul insanlar kredi alamayacaklarını veya bankanın koşullarını yerine getiremeyeceklerini düşünerek bankalara başvurmazlar. Bazen de, bankalar yoksul insanlara hizmet vermenin karlı olmayacağını düşündükleri için yoksul insanların kredi imkanlarına erişimleri zorlaşır(WB,2000,74).

Yoksul ülkelerin çoğunluğunda finans sektörü gelişmemiştir. Yoksul ülkelerin aldıkları doğrudan yabancı yatırım miktarı ise çok sınırlıdır. Bu ülkelerin büyük çoğunluğunda finans sektörü temel görevlerini bile yerine getiremez. En önemli görevi olan kredi dağıtımını bile etkin bir biçimde yerine getiremez. Düşük gelirli ülkelerde bankaların verdiği kredi miktarının GSYİH'ya oranı 2000 yılında % 43,3'dür. Orta gelirli ülkelerde bu oran % 69,4, yüksek gelirli ülkelerde ise % 147,7'dir. Yüksek Borçları Olan Yoksul Ülkelerde ise durum daha kötüdür. Örneğin, Mozambik'te % 11,2 ve Nikaragua'da % 3,4'dür. Gelişmekte olan ülkelerde bankaların özel sektörde yer alan firmalara ve bireylere etkin bir biçimde kredi sağlaması büyüme oranlarını arttırmaktadır. Ancak, bu ülkelerde bankalar özel sektöre yeteri kadar kredi sağlayamazlar, firmalar da kendi öz kaynaklarından yatırım yaparlar. Firmalar yabancı bankalardan kredi almazlar. Dolayısıyla, yurtdışından borçlanma iyi çalışan finans sisteminin yerini alamaz. Ayrıca, yoksul ülkelerde halkın sahip olduğu servet genellikle bankacılık sisteminin dışında yer alır. Çünkü, insanlar ya bankacılık sistemine güvenmediği için ya da kendi ulusal paralarının değer kaybedeceğini düşündükleri için daha değerli olan yabancı paralar alırlar. Bankacılık sisteminin düzgün çalışması için istikrarlı bir ulusal para, pozitif bir reel faiz ve nihai borç mercii olarak bankalara likidite sağlayan bir merkez bankasının bulunması gerekir. Aslında, ulusal paranın kullanıldığı ve özel sektöre düzenli kredi sağlayan bir bankacılık sektörü

olması sayesinde içsel bir kalkınma süreci yaşanabilir. Kalkınma sürecinin herkese yararlı olabilmesi için de bankaların finans hizmetlerinin özellikle yoksul insanlar için daha kolay ulaşılması gerekir(Herr ve Priewe,2004,81;Freedman ve Click,2006,279-282).

Finans piyasalarının hizmetlerinin erişiminden doğan problemlere karşı devlet müdahale edebilir. Devletin sahip olduğu finans kurumlarının yoksul insanlara sağladığı düşük faizli kredi imkanları devlet müdahalesine örnek olarak gösterilebilir. Halbuki, düşük faizli kredi imkanlarının yanı sıra yoksul insanların tasarruf araçlarına da ihtiyaçları bulunur. Yoksul insanlar için tasarruf araçlarının sağlanması ise ihmal edilmektedir. Ancak, finans piyasalarına devlet müdahalesinin bazen kötü sonuçlara yol açtığı görülmüştür; düşük faizli krediler finans piyasalarının işleyişini bozmaktadır. Devletin finans piyasalarına müdahalesi sonucunda da hedeflenen yoksul gruplara da ulaşılamamıştır(WB,2000,75).

4.1.6. Kamu Harcamalarının Yoksul Yanlısı Yapılması

4.1.6.1. Eğitim ve Sağlık Harcamaları

Zengin ülkeler milli gelirlerinin en az % 4'ünü eğitim için harcarlar. Bu ülkeler nadiren eğitim harcamalarının % 4'ün altına inmesine müsaade ederler. Yüksek insani gelişme düzeyine sahip ülkelerde eğitim harcamalarının milli gelire oranı % 4,8, orta insani gelişme düzeyine sahip ülkelerde % 4,2, düşük insani gelişme düzeyi olan ülkelerde ise % 2,8'dir(UNDP,2003,93).

Devlet yaptığı sosyal harcamalar ile kaynakları toplum içerisinde yeniden dağıtır. Eğitim, sağlık ve altyapı hizmetleri yoksul insanların varlıklarının artmasına yol açar. Bu yüzden kamu kesiminin sosyal harcamaları yoksul yanlısı yapılmalıdır. Yoksullukla mücadelenin ne kadar başarılı olduğu eğitim ve sağlık harcamalarının büyüklüğü kadar, yoksul insanların örneğin en yoksul % 20'lik kesimin ne kadar yararlandığına bağlıdır (UNDP,2003,79-80)

Yüksek bir eğitim düzeyi olan ailelerin eğitim düzeyi az olan aileler ile karşılaştırıldıklarında sağlık ihtiyaçlarının farkına daha iyi vardıkları ve talep ettikleri görülür. Daha iyi sağlığı olan bireyler eğitimleri sonucunda kazandıkları bilgi ve becerilerini daha etkin ve uzun süreli kullanabilirler. Barro'ya göre daha iyi sağlığı olan bireylerin eğitim sonucunda kazandığı bilgiler daha zor kaybolmaktadır. Bunun sonucunda da eğitimin büyüme üzerindeki olumlu etkisi artmaktadır (Barro,1996,Akt:Baldacci vd.,2004,5).

Sosyal harcamaların hangi sektörlere yapılacağı etkinliklerini de etkiler. Örneğin, temel eğitime yapılan harcamaların sosyal getirisi çok yüksektir. Özellikle ilk öğretime yapılan harcamaların sosyal getirisinin en yüksek olduğu bulunmuştur. Sosyal getiriler incelendiğinde orta öğretimin ilk öğretimden sonra geldiği görülmektedir. Temel sağlık bakımına yapılan kamu harcamalarının da hastalıkların önlenmesinde çok etkili olduğu görülmüştür. Gelişmekte olan ülkelerde hükümetlerin maliyetleri küçük olan zorunlu klinik hizmetlerini sağladıkları takdirde hastalıklarda büyük bir azalma görüleceği tahmin edilmektedir(Gupta vd.,2004a,185).

Gupta vd.'nin 50 gelişmekte olan ülkeyi ve geçiş ülkelerini kapsayan çalışmasına göre, ilk ve orta öğretime yapılan kamu harcamaları okula devam etme oranlarını arttırmaktadır.

Örneğin, ilk ve orta öğretime yapılan harcamalarda % 5'lik bir artış ilk ve orta öğretime kayıt oranını % 1 arttırmaktadır. Ayrıca sağlık bakım harcamalarındaki % 1'lik bir artış bebek ve çocuk ölüm oranlarının 1000'de 3 azalmasına yol açmaktadır(Gupta vd.,2004a,204).

Baldacci vd.'nin yaptığı çalışma ise eğitim ve sağlık politikalarının Bin Yıl Kalkınma Hedeflerine ulaşmada ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada yapılan simulasyonlar arasında eğitim ve sağlık sektörlerine yapılan müdahalelerin etkinliği de görülmektedir. Bu müdahalelerin birincisi eğitim harcamalarının milli gelirin % 1'i kadar arttırılmasıdır. Yapılan ikinci müdahalede ise sağlık harcamalarının milli gelirin % 1'i kadar arttırılmasının etkileri incelenmiştir(Baldacci vd., 2004,23).

Tablo 4-8'de görüldüğü gibi gelişmekte olan ülkelerde eğitime yapılan ortalama harcamaların % 1 artması sonucunda ilk ve orta öğretim bileşik kayıt oranı 15 yıl içerisinde 154'den 173'e yükselmektedir. İlköğretime kayıt oranı ise % 90'dan % 100'e yükselmektedir. Yani, eğitim harcamalarında % 1'lik bir artış eğitim için belirlenen Bin Yıl Kalkınma (BYK) Hedeflerine ulaşmak için yeterlidir. Ancak, her bölge için ulaşmak mümkün değildir. Eğitim harcamasının arttırılması aynı zamanda sağlık sektöründe de iyileşmelere yol açmaktadır. Beş yaşından küçük çocuk ölüm oranları 15 yıl içerisinde binde 76'dan binde 65'e gerilemektedir. Aynı zamanda, büyüme oranın da yıllık ortalama % 0,5'lik bir artış görülmektedir. Büyüme performansında görülen artış sonucunda kafa sayım oranında (yoksul insanların sayısında) da 15 yıl içerisinde % 17'lik bir azalma görülmektedir(Baldacci vd.,2004,24).

Tablo 4-8: Eğitim ve Sağlık Sektörlerine Yapılan Müdahalelerin Büyüme ve Sosyal Göstergeler Üzerindeki Etkisi

	Başlangıç (2000)	T+1 (2005)	T+2 (2010)	T+3 (2015)	T+1 (2005)	T+2 (2010)	T+3 (2015)
Eğitime Harcamalarının %1 artması		Dönem Sonu Değerleri			Mutlak Değişmeler		
İlk ve Orta Öğretim Kayıt Oranı	154	160	167,2	172,5	6	7,2	5,4
İlk Öğretim Net Kayıt Oranı	89,7	93,2	97,5	100	3,5	4,3	1
Kişi Başına Düşen GSYİH'nın Büyüme Oranı	1,3	1,8	2	2,7	0,5	0,2	0,7
Kafa Sayım Oranı	100	95,2	89,9	82,9	-4,8	-5,3	-7
5 Yaşın Altında Çocukların Ölüm Oranı (1000 Doğumda)	76	76	70,9	64,7	0	-5,1	-6,2
Sağlık Harcamalarının %1 artması							
5 Yaşın Altında Çocukların Ölüm Oranı (1000 Doğumda)	76	73,6	69,9	69,9	-2,4	-3,7	0
İlk ve Orta Öğretim Kayıt Oranı	154	154,4	157,7	157,7	0,4	3,3	0
İlk Öğretim Net Kayıt Oranı	89,7	90	91,8	91,9	0,3	1,9	0
Kişi Başına Düşen GSYİH'nın Büyüme Oranı	1,3	1,7	1,7	1,7	0,4	0	0,1
Kafa Sayım Oranı	100	95,6	91,2	86,7	-4,4	-4,4	-4,5

Kaynak:(Baldacci vd.,2004,25)

Tablo 4-8'de görüldüğü gibi sağlık harcamalarında milli gelirin % 1'i kadar yapılan bir artış sonucunda beş yaşın altında olan çocukların ölüm oranı binde 76'dan binde 70'e düşmektedir. Bu simulasyona göre çocuk ölüm oranları Bin Yıl Kalkınma (BYK) Hedefi olan binde 62 ölüme (1990 yılındaki ölüm oranın 1/3'dür) ulaşamamaktadır. BYK Hedefine ulaşmak için daha yüksek oranlarda sağlık harcaması yapılmalıdır. Sağlık harcamasında yapılan % 1'lik bir artış ilk öğretime kayıt oranında da % 2'lik bir artışa neden olmaktadır. Sağlık harcamalarında yapılan % 1'lik bir artış ile kazanılan büyüme performansı 15 yıl içerisinde kafa sayım oranında % 13'lük bir azalmaya yol açmaktadır(Baldacci vd.,2004,26).

4.1.6.2. Haberleşme Harcamaları

Kaliteli iletişim dünyadan yeni etkiler ve görüşlere daha kolay ulaşılmasını sağlamaktadır. Böylece, insanların para kazanma kapasiteleri artmaktadır. Örneğin, Sri Lanka'da kırsal kesime sağlanan telefon servisi sayesinde çiftçilerin başka bir şehirde satılan ürünlerinin satış fiyatı üzerinden ellerine geçen payları % 50-60 iken bu oran % 80-90'lara yükselmiştir(WB,2000,87).

1980'lerin ortalarından beri gelişmekte olan ülkeler telekomünikasyon sektörlerini özel sektörün katılımına ve rekabetine açmaktadır. Örneğin, Çin'de telekomünikasyon şirketlerinin mülkiyetinin devlete ait olmasına rağmen özel sektör de yatırım yapmaktadır. Şili'de ise sektörün tümü özel girişimcilerin mülkiyetinde bulunmaktadır. Özel sektörün mülkiyetinin hakim olduğu piyasalarda daha düşük fiyatlar, iyi hizmet ve yaygın ulaşım görülmektedir(WB,2000,87).

Telekomünikasyon şirketleri bazen en karlı pazar fırsatlarını değerlendirirken yoksul gruplara hizmet etmenin daha az kazançlı olduğunu bildikleri için yoksul grupları hizmetlerinden mahrum ederler. Yoksul gruplar yüksek fiyatlarından dolayı bu hizmetlerden faydalanamazlar. Yoksul insanların faydalanabilmeleri için kamu sektörü ile özel sektör arasında işbirliğine ve devletin sağladığı sübvansiyonlara gereksinim duyulur. Örneğin, Şili'de devlet yoksul insanların, özürlülerin, kamu okullarının, kütüphanelerin ve sağlık merkezlerinin telekomünikasyon hizmetlerine kolayca ulaşabilmeleri için yardım etmektedir(WB,2000,88).

Gerçekleştirilen özelleştirmeler sonucunda telekomünikasyon sektöründe rekabetçi bir ortam yaratılmaz ve iyi bir düzenleme yapılmaz ise yoksul insanların iletişim imkanları azalmaktadır. Sektörde özel sektörün yoksul yanlısı hizmet vermeleri için politika yapıcılar tarafından işlemlerin ve düzenlemelerin yeniden gözden geçirilmeleri gerekir. 30 ülkeyi (Afrika ve Latin Amerika ülkeleri) kapsayan bir çalışma sektörde rekabetçi bir ortamın bulunması sonucunda iletişim hatlarının ve kapasitesinin arttığını ve konuşma ücretlerinin ise azaldığını göstermiştir(WB,2000,88).

4.1.6.3. Altyapının Sağlanması

Son 10-20 yıl içerisinde yapılan akademik çalışmalar sonucunda yoksulluk kavramının statik parasal gelire dayalı tanımı hayat beklentisi ve okur-yazarlık gibi unsur-

ları da içeren daha geniş bir tanıma ulaşmıştır. Bu yeni tanıma göre yoksulların refahı veya mutluluğunun anlaşılması için yoksulluğun önemli boyutları olarak kabul edilen risklerin, kırılganlığın ve güçsüzlüğün göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Pouliquen,2000,2).

Altyapı yoksullukla mücadele çalışmalarının en önemli unsurlarından birisidir. Genellikle altyapı yatırımları kalkınmayı hızlandırır. Yoksul insanların beşeri, sosyal, finansal ve doğal varlıklara erişimlerini sağlayan müdahalelerin olumlu etkilerini arttırır. Altyapı yatırımlarının etkisi ekonomik ve sosyal sektörlerde hissedilir. Örneğin, yollar olmaz ise yoksul insanlar ürünlerini pazarlayamazlar. Hindistan'da yollar kırsal kesimde görülen büyümeye % 7 oranında katkıda bulunmaktadır. Örneğin, gelişmemiş bölgelere elektirik sağlanmadığı takdirde yoksul insanlara iş imkanı sağlayan sanayileşme süreci gerçekleşemez(Pouliquen,2000,2).

Altyapı yatırımları ile yoksulluk arasındaki bağ sosyal sermayeden çok etkilenir. Altyapı yatırımı yapılan bölgede altyapıdan faydalanan grup içerisindeki sosyal ilişkiler yatırımın etkisini belirler. Örneğin, bir köyde yapılan yatırımın (elektirik, yol vs.) önemli etkileri görülürken, başka köyde yapılan yatırımın ise hiçbir etkisi görülmeyebilir. Çünkü bu iki köy arasında davranış farkı bulunur. Açık fikirli, güvenin bulunduğu ve şeffaf toplumlarda altyapı yatırımları başarılı olur ve yoksul insanlar da olumlu etkilerinden yararlanırlar. Kısaca, sosyal sermayesi iyi olan toplumlarda altyapı yatırımlarının çok olumlu etkileri görülürken, kötü sosyal sermayesi olan toplumlarda ise çok az ya da hiç etkisi görülmez. Son yapılan çalışmalara göre, kaliteli ve ucuz iletişimin ve dışa dönük bir hayat görüşünün sosyal sermaye üzerinde çok olumlu etkileri bulunmaktadır. Kaliteli bir iletişimin ve fikir alış verişinin yapıldığı bir ortamın sağlanması toplumları yatırım için çok cazip yapar. Yoksul insanlar bu şekilde gelişen sosyal sermayeden çok yararlanırlar. Altyapı yatırımları ile sosyal sermaye arasındaki bağın daha iyi anlaşılması çok faydalı olacaktır. Bu ilişkinin anlaşılması sonucunda yatırımların seçilme süreci iyileştirilerek yoksulluk üzerinde doğrudan etkiler yaratıla bilir(Pouliquen,2000,5).

Yoksul ülkelerde altyapı yatırımlarının sağlanması büyüme ve yoksullukla mücadelede çok önemli yer tutar. Yapılan çalışmalar yol ve sulama yatırımlarının kırsal kesimin kalkınmasında önemli etkileri bulunduğunu göstermiştir. Yol yapımında veya sulama hizmetlerinde bir artış toplam üretimde de bir artışa yol açmaktadır (Pouliquen,2000,7).

Fas'da yol yapımı projesinin etkilerini araştıran çalışmaya göre ise yol yapımının tarımsal üretim üzerindeki etkisi sadece yetiştirilen ürünlerin veriminin artmasından oluşmamaktadır. Bu proje sonucunda ekonomik olarak daha değerli ürünler yetiştirilmeye başlanmış. Tarım için ayrılan arazilerin alanı da artmıştır. Çünkü, ulaşım maliyetleri azalınca daha önce ürün yetiştirmek için ekonomik olmayan alanlar da tarım için ayrılmıştır. Tarımsal ekonomideki gelişmeler sonucunda işgücünde, istihdamda ve yeni iş imkanlarında artışlar olmuştur. Ancak, bu gelişmeler bölgeden bölgeye değişen farklı patikalar izlemektedir. Bu proje sonucunda çiftlik haricinde ekonomik aktivitelerde de büyük istihdam artışları görülmüştür(Pouliquen,2000,9).

4.1.7. Devlet ile Özel Sektör Arasında İşbirliğinin Sağlanması (Refah Devleti)

Kalkınma teorisi ve politikasında son 20-30 yıldır neoklasik paradigma ve neoliberal iktisat politikaları baskın olmuştur. Yapısalcı kalkınma teorisi ise 1950-70'lerde geçerli olmuştur. Yapısalcı kalkınma teorisinin merkezinde yer alan düşünceye göre geri kalmış bir ekonomide piyasa başarısızlığı yaygın olarak görülür; devletin de bu başarısızlığı düzeltmesi gerekir. Neoklasik paradigma Yapısalcı kalkınma teorisine üç ayrı noktada karşı çıkmıştır: Birincisi, ithal ikameci sanayileşmeyi teşvik etmek için yapılan devlet müdahaleleri verimsiz, rekabetçi olmayan ve yaşamak için devamlı desteklere ihtiyacı olan bir sanayi yapısına neden olmuştur. İkincisi, aşırı devlet müdahalesi ranta yol açmıştır. Bu yüzden iktisadi ajanlar üretken faaliyetler yerine üretken olmayan alanlarda devlet desteğini ve korumasını alabilmek için lobicilik yapmışlardır. Üçüncüsü, Üçüncü Dünya ülkeleri içerisinden dört Doğu Asya ülkesi Tayvan, Güney Kore, Hong Kong ve Singapur çok yüksek büyüme oranlarına ve eşit bir gelir dağılımına ulaşmıştır. Bu ekonomilerin başarısı piyasa odaklı dışa dönük bir sanayileşme modeli olarak anlatılmıştır(Öniş,1999a,197).

Doğu Asya mucizesi neoklasik paradigma çerçevesi dışında kurumcu bir perspektif ile yeniden değerlendirilmiştir. Bu kurumcu değerlendirmeye göre Doğu Asya kalkınma mucizesinin arkasında devletin büyük rolü bulunmaktadır. Doğu Asya ülkelerinin hızlı sanayileşmelerinin gerisinde güçlü ve bağımsız (autonomous) bir refah devleti bulunmaktadır. Piyasa ise bürokratların formüle ettiği bir uzun dönem ulusal yatırım statejisi ile yönlendirilmiştir. Bu mucizeyi sağlayan devlet ile piyasa arasındaki sinerjidir. Doğu Asya ülkelerindeki refah devletinin incelenmesi gelişmekte olan ülkeler için çok yararlı olmaktadır. Çünkü, gelişmekte olan ülkelerin çoğunluğunda bulunan devlet güçlü değildir. Doğu Asya refah devletlerinin deneyimleri zayıf devletleri olan ülkeler için çok değerli öneriler ve iyi iktisat politikaları içermektedir. Bu deneyimler incelendiği takdirde diğer ülkelerde de uygulanabileceği görülür(Öniş,1999a,198; Shafaeddin,2005,1146).

Sanayileşmede başarılı olan tüm gelişmekte olan ülkelerde önemli ölçüde devlet müdahalesi bulunmaktadır. Kalkınma açısından önemli olan ne kadar piyasa odaklı olunmasına ve ne kadar devlet müdahalesi yapılmasına karar verilmesidir. Bu karışıma yardımcı olacak biçimde de kurumsal ve siyasal düzenlemelere karar verilmelidir.

Doğu Asya ülkelerinde büyüme, verimlilik ve rekabetçilik devletin en önemli hedefleri ve öncelikleri olarak kabul edilmiştir. İktisadi kalkınma hedefleri arasında bir çatışma bulunmasından kaçınmışlardır. Piyasa küçük ölçekli ve seçkin bir bürokrasinin formüle ettiği araçlar ile yönlendirilmiştir. Bürokrasi ile özel sektör arasında dayanışma ve yardımlaşmanın sağlanabilmesi için yakın kurumsal bağlar kurulmuştur. Bürokratlar ile başlıca özel sektör kuruluşları arasında kurulan organizasyonal ve kurumsal bağlar hedeflerin belirlenmesine, konsensusun sağlanmasına ve bilgi akışına yol açmıştır. Siyasi sistem ise seçkin bürokratların etkin bir şekilde çalışmasına yardımcı olmuştur(Öniş, 1999a,199;Shafaeddin,2005,1146).

Doğu Asya ülkelerinin büyüme performanslarını belirleyen en önemli unsur çok yüksek seviyelerde yapmış oldukları yatırım miktarlarıdır. Stratejik önemi olan bazı sektörlerde devlet müdahalesi olmadan gerçekleşmesi mümkün olmayan yatırım mik-

tarları yapılmıştır. Böylece, devletin müdahalesi ile serbest piyasa mekanizması altında gerçekleşmesi mümkün olmayan bir kaynak dağılımı ile farklı bir üretim ve yatırım profili oluşmuştur. Ayrıca, devlet istikrarlı ve öngörülebilir bir ortam oluşturarak özel sektörün uzun dönemde risk almalarını mümkün kılmıştır. (Öniş,1999a,200).

Doğu Asya ekonomilerinde ekonomik aktivite daha fazla yatırım için yönlendirilirken fiyat farklılaştırmaları (price distortions) uygulanmıştır. Neoklasik kalkınma teorisine göre aykırı olan fiyat farklılaştırmaları nisbi fiyatların bozulmasına yol açmış, böylece stratejik sektörlere arzu edilen yatırım miktarlarının yapılmasını mümkün kılmıştır. Ancak, devlet sağladığı desteğe karşılık özel sektörün performansını takip etmiştir. Böylece, devletin sağladığı düşük faizli uzun dönem kredileri diğer gelişmekte olan ülkelerdeki gibi kaynakların ziyan olmasına yol açmamıştır. Devlet iyi olan firmaları ödüllendirerek ve kötüleri cezalandırarak özel sektör üzerinde disiplini sağlamıştır. Ayrıca, devlet kötü yönetilen ve iflas eden firmaları kasıtlı olarak kurtarmamıştır(Öniş,1999a,201;Shafaeddin,2005,1150-1152).

Doğu Asya refah devletinin çok önemli iki özelliği bulunmaktadır: Birincisi, inanılmaz boyutta olan bürokratik bağımsızlık (bureaucratic autonomy). İkincisi, kamu kesimi ile özel sektör arasındaki yardımlaşmadır. Bu iki özellik, devletin ve seçkin bürokrasinin bağımsız ulusal hedefler geliştirmesini ve bu hedeflerin politika olarak uygulanmasını sağlamıştır. Meksika ve diğer Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi kamu kesiminde bağımsız bir bürokrasi bulunmuyorsa ulusal hedefler özel çıkarlar halini alır. Çünkü, bu ülkelerde bulunan zayıf devlet toplumdaki güçlü grupların etkisi altındadır. Bu durumda devlet ile özel sektörün yardımlaşması ulusal hedeflerin kollanmasını değil özel çıkarların kollanmasına yol açmıştır(Öniş,1999a,202-203).

Doğu Asya ülkelerinde güçlü ve bağımsız bir bürokrasinin bulunmasının en önemli nedeni en yetenekli kişileri almalarından kaynaklanmaktadır. Yüksek standartlar ile işe alınan bürokratlar büyük bir bürokratik kapasitenin, aralarında birliğin ve ortak bir kimliğin olmasını sağlıyordu. Dolayısıyla, seçilen bürokratlar bir misyon duygusuyla ülkede belirlenen hedeflere ulaşılması için çalışmışlardır. Erken emekli olan bürokratlar siyaset ve iş dünyasında en üst kademelere yükselerek güçlerini ve saygınlıklarını arttırmışlardır. Ayrıca, seçkinlerin benzer eğitime sahip olmaları ve aralarında olan dolaşım bürokratlar, yönetici ve girişimci seçkinler arasında inanılmaz bir boyutta yardımlaşmaya yol açmıştır(Öniş,1999a,203).

Refah devleti görüşünü yukarıda açıklayan kurumsalcı perpektif tek boyutlu fakat evrensel olan ve tarihsel, kurumsal ve siyasi ortamları göz önünde bulundurmayan neo-klasik kalkınma teorisini eleştirmektedir. Kurumsalcı yaklaşım kalkınma sürecinde hükümetler ile piyasalar arasındaki karşılıklı etkileşimde birden fazla mantığın olması gerektiğini vurgular. Bu perspektif aynı zamanda bugünün gelişmekte olan ülkelerine takip edebilecekleri çok sayıda iktisadi ve siyasi kalkınma patikalarının var olduğunu göstermektedir(Öniş,1999a,215).

4.2. YOKSUL İNSANLARIN SAHİP OLDUĞU YETKİLERİN GELİŞTİRİLMESİ İÇİN ÖNERİLEN POLİTİKALAR

4.2.1. Yerelleşme (Decentrilization)

Gelişmekte olan ülkelerde devlet kurumlarının yoksul insanların hayatlarındaki problemlere çözüm bulacak kadar etkin olmadıkları görülmektedir. Bu probleme çözüm olarak devlet kurumlarının yerelleşmesi önerilmektedir. Yerelleşme yerel toplumların ihtiyaçlarına göre belirlenmiş kalkınma hedeflerine ulaşılmasını sağlar. Yerelleşme kamu sektörü etkinliğinin arttırılması için uygulanan bir yoldur (WB,2000,106; Narayan vd.,2001,209-211).

Yerelleşme devletin merkezde kullandığı yetkilerinin yerel yöneticilere devredilmesidir. Yerelleşme sırasında merkezi yönetimden yerel yönetimde çalışmak üzere yöneticiler görevlendirilir. Ayrıca, merkezi yönetimin bazı yetkileri de yerel yönetime devredilir. Örneğin, Brezilya, Çin ve Hindistan'da merkezi yönetim yerelleşme ile küçük birimlere ayrılmıştır. Küçük birimler sayesinde vatandaşlara daha iyi hizmet verilmekt edir(WB,2000,106;Narayan vd.,2001,209-211).

Yerelleşme sayesinde devlet kurumları kamu çalışanlarının daha sorumlu olmaları ve kalkınma sürecine katılımlarının sağlanmasıyla yoksul insanların isteklerine karşı daha duyarlı olurlar. Yerelleşme sayesinde alt-yapı yatırımları, kamu hizmetlerinin sağlanması ve organizasyonu en etkin yani düşük maliyetle gerçekleştirilir. Yerel bölgelerin ihtiyaçlarının bilinmesi yoksul insanların lehine olur. Örneğin, yerel yönetimin sahip olduğu kaynakların arttırılması yoksul insanların yaşadıkları bölgelerde eğitime ve sağlığa daha çok harcama yapılmasını sağlar(WB,2000,106;Narayan vd.,2001,209-211).

Yerelleşme etkin bir biçimde tasarlandığı takdirde yerel kalkınmayı hızlandırır ve devletin yoksullukla mücadele etme kapasitesini yükseltir. Ancak, yerelleşen yönetimler vatandaşların katılımının sağlandığı mekanizmalara ve halkın bütün kesimlerine sağlanan programların ve politikaların gözetlenmesine gereksinim duyar(WB,2000,107).

Başarılı yerelleşme örnekleri incelendiğinde yerel yönetim kapasitenin yaratılmasının çok önemli olduğu anlaşılmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde genellikle yerel yönetimlerin yönetim kapasitesi eksiktir. Yönetim kapasitenin sağlanması için muhasebe, kamu yönetimi, finans yönetimi, haberleşme ve halkla ilişkiler konularında eğitim verilmesi gerekir. Eğer, yerel yönetimlerin güçlü yönetim kapasiteleri ve sorumluluğun sağlanması için mekanizmalar bulunuyorsa yolsuzluk önlenmiş olur. Bunlar bulunmadığı takdirde yolsuzluk artar ve yoksul insanların sosyal hizmetlere ulaşma imkanları azalır(WB,2000,107).

Yerelleşmenin başarılı olabilmesi için geniş çaplı bir katılım gerekir. Geniş çaplı bir katılım olmaz ise yerel enformasyonun potansiyel yararları görülmez. Katılım sayesinde başarılı bir çevrim oluşur. Yerel yönetime katılım ile sivil toplumun oluşması sağlanır. Bu sayede çoğunluğun ihtiyaçlarına ve hedeflerine ulaşılır. Ayrıca, yoksul insanların istekleri de daha çok duyulur(WB,2000,108;Narayan vd.,2001,209-211).

4.2.2. Kamu Sektörü Reformu

Yoksulluk yalnızca ekonomik süreçlerin sonucunda oluşmaz. Yoksulluk, ekonomik, sosyal ve siyasi etkilerin karşılıklı etkileşimi sonucunda meydana gelir. Özellikle, yoksulluk devlet kurumlarının sorumluluğuna ve duyarlılığına bağlıdır (WB,2000,99;Narayan vd.,2001,199-200).

Gelişmekte olan ülkelerde kamu sektörü genellikle sosyal olarak istenilen aktiviteler yapmaz. Çoğu durumda kamu sektörü seçkin sınıflar için rant üretmeye çalışır. Son 20-25 yıldır toplumlar ve devletler bu problemin farkına varmış ve reformlar yapmışlardır. Kamu sektörü reformları sosyal olarak öncelikli alanlarda programlar geliştirmeye ve devletin yoksullukla mücadele etme kapasitesini arttırmaya yöneliktir(WB,2000:100;Narayan vd.,2001,203-204).

Kamu sektörü reformu iyi planlanmış bir kalkınma stratejisi doğrultusunda gerçekleştirilirse yoksullukla mücadelede başarılı olunur. Kamu sektörünün fonksiyonel ve organizasyonel yapısının yoksullukla mücadele için uygulanacak programlarda kaynakların etkin dağılımının sağlanması için rasyonelleştirilmesi gerekir (WB,2000,100).

Kamu yönetimi sistemlerinin iyileştirilmesi kamu programlarının daha etkin ve sorumlu olmasını sağlar. Daha duyarlı ve sorumlu bir kamu kesiminin olması için sivil toplumun kamu programlarının planlamasında, gözetiminde ve değerlendirmesinde yer alması gerekir. Kamu sektörünün sağladığı hizmetlerin iyileştirilmesi için de yeteneğe göre personel alınması, görevlerin açık bir şekilde tanımlanması, iyi performans gösterildiğinde ödüller verilmesi ve siyasi baskılardan kaçınılması gerekir. Yüksek niteliklere sahip teknokratlarla birlikte iş dünyasının işbirliği refah devletinin kurulmasını sağlar(WB,2000,100).

Gelişmekte olan ülkelerin deneyimleri incelendiğinde yeteneğe göre personel alınması sonucunda daha az yolsuzluk yapılmaktadır. Terfi için çok az fırsatların bulunması veya terfinin performansa göre yapılmaması kamu personelinin çalışma motivasyonunun yıpranmasına yol açar. İyi performans için en önemli unsurlardan birkaçı görevlerin iyice tanımlanmış ve ücretlerin rekabete dayalı olmasıdır. Özel sektörde bulunmayan bir şekilde kamu çalışanlarının ödüllendirilmesi çalışma performansının yıpranmasına ve yolsuzluğa yol açar(WB,2000,100).

4.2.3. Adil Yasal ve Yargı Sistemi

Kanunların üstünlüğüne inanılan ülkelerde resmi kurallar kamu kesimi tarafından bilinir ve bu kuralların şeffaf mekanizmalar ile yürütülmesi sağlanır. Bunun için iki gerekli koşul bulunur: Birincisi, yasalar tüm vatandaşlara eşit olarak uygulanır. İkincisi, kurallar devlet için de geçerlidir. Devlet kurumları kanunların üstünlüğü prensibine uyuyorsa yoksul insanların haklarını çiğnemezler(WB,2000,102).

Hukuk ve yargı sistemi devletin hareketlerini sınırlar ve yönlendirir. Bu sistem aynı zamanda bireylerin anayasal haklarını destekleyen kuralları ve prosedürleri uygular. Kanunların üstünlüğünün sağlandığı ülkelerde insan hayatı ve güvenliği korunur; insan

hakları çiğnenmez. Dolayısıyla, bu prensip haklarını korumak için çok az aracı bulunan tüm vatandaşlar için çok önemlidir(WB,2000,103).

Adil yasal ve yargı sisteminin bulunması ekonominin genel performansını arttırır ve yoksullukla mücadelede de başarılı olunmasını sağlar. Bu sistem sayesinde üretim, ticaret ve yatırım yapan bireyler için tahmin edilebilir ve güvenli bir ortam yaratılmış olur. Bu sayede yoksul insanların istihdam imkanları ve gelirleri artar. Piyasa mekanizmalarının sürdürülebilmesi için sözleşmelere uymayanların ve yükümlülüklerini yerine getirmeyenlerin cezalandırılması sağlanır. Ayrıca, ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözümü ve sözleşmelerin geçerliliğinin korunması için hızlı yöntemler uygulanır. Bunlar uygulanmadığı takdirde iş yapmanın işlem maliyetleri çok yükselir (WB,2000,103).

Adil yasal ve yargı sistemleri bir çok yoldan yoksulların çıkarlarının korumasını sağlar. Yasal sistemler toplumdaki farklı grupların güç ilişkileri sonucunda oluşur. Bunun sonucunda adil olmayan yasal sistemler siyasi gücü bulunanların çıkarlarının korunmasına odaklanır. Bu yüzden, yoksul insanların ihtiyaçlarına duyarlı yasaların yapılması için koalisyonlar kurmak gerekir. Kadınlara ve azınlıklara daha eşit bir biçimde davranılması amacıyla yasaların yapılmasına gereksinim vardır(WB,2000,103; Narayan vd.,2001,277-278).

Adil yasal ve yargı sisteminin bulunması sonucunda yoksul insanlar kanunsuzluktan ve tacizden korkmadan yaşarlar. Modern bir polis gücü etkin olduğu takdirde kanunların uygulanmasını, düzenin sağlanmasını ve sıkıntıda olan vatandaşların da problemlerinin çözülmesine yardımcı olur(Narayan vd.,2001,280).

Yasal sistemler çok iyi uygulansa bile yoksul insanlar yararlanırken zorluklarla karşılaşırlar. Çünkü, yoksul insanların yasal haklarıyla ilgili çok az bilgileri bulunur. Yoksul insanlara kasıtlı olarak da yanlış bilgi verildiği durumlar da çok görülmektedir. Günümüzde yasal sistemler yazılı olarak bulunur ve yazılı dokümanlar ile idare edilir. Ancak, eğitim seviyesi çok az olan yoksul insanlar bu metinlere kolayca ulaşamazlar, ulaşsalar bile anlamakta çok büyük zorluklar yaşarlar. Dil, etnik ve cinsiyet ayrımı gibi engeller de bu problemlerin artmasına neden olur(WB,2000,104;Narayan vd., 2001,281-282).

Gelişmekte olan ülkelerde yargı sistemlerine çok az harcama yapılır. Mahkeme salonları çok yetersizdir. Mahkeme kararlarını uygulayacak mekanizmalar ise çok zayıftır. Yargı sistemini kullanmak zorunda kalan yoksul insanların mahkemelerin maliyetlerini karşılamak için paraları genellikle bulunmaz. Mahkeme ücretlerinin yoksul insanlardan alınmaması onların biraz da olsun rahatlamalarına neden olur. Gelişmekte olan ülkelerde yoksul insanlara yargı sistemini kullanmak zorunda kaldıklarında prensip olarak yardım edilmektedir. Bu yardımın etkin olabilmesi için yardımın biran önce yapılması gerekir. Örneğin, Şili ve Peru'da avukatlar üniversiteyi bitirdikten sonra özel bir eğitim alarak yargı sistemini kullanırken yoksul insanlara nasıl yardım edileceğini öğrenmektedirler(WB,2000,104).

Mahkeme prosedürlerinde reform yapılması kuralların basitleştirilmesini, zabıtların kısaltılmasını ve tarafların temsil edilmesini sağlar. Mahkemelerin yapısının değiştirilmesi yoksul insanların adalet sisteminden daha kolay yararlanmalarına yol açar. Hukuk eğitiminde ve uygulamasında yoksul insanlara karşı daha duyarlı olunması için bazı değişikliklerin yapılması da tavsiye edilmektedir(WB,2000,104).

4.2.4. Yoksulların Lehine Oluşturulan Koalisyonlar

Yoksullukla mücadelede başarılı olmak için yoksul insanlar ile yoksul olmayanların çıkarlarının birbirine bağlayan koalisyonların kurulması gerekir. Yoksul insanların üretken bir biçimde ekonomik aktivitelerde yer alabilmesi için kapasitelerinin arttırılması gerekir. Yoksul insanların kapasitelerinin artması sonucunda büyüme performansı da artacaktır(WB,2000,108).

Devlet yoksullukla mücadele ederken yoksul insanların yararı için hareket edecek koalisyonlar kurulmasını sağlamalıdır. Bunun için devlet: 1) Uygun siyasi iklimi desteklemelidir. 2) Yoksul insanların çıkarlarını gözeten derneklerin önündeki engelleri kaldırmalı ve aktivitelerine yararlı olacak desteği sağlamalıdır. 3) Devlet ile toplum arasındaki sinerjiyi büyütmeli; yerel yönetime ve kalkınma sürecine katılabilmeleri için yoksul insanların kapasitelerini arttırmalıdır(WB,2000,108).

Yoksul insanlar ile yoksul olmayanların çıkarları bir sürü biçimde bir birine geçmiştir. Bu yüzden yeniden dağıtım mekanizmalarının sağlanmasının ve yoksul insanların yararına kararlar alınmasının yoksul olmayan kesimlerin menfaatlerine de uygun olduğu vurgulanmalıdır. Örneğin, yoksullukla mücadelede başarılı olunduğu takdirde tüm ülkenin sosyal ve ekonomik olarak kalkınacağı ve yoksul olmayan insanların da yaşam standartlarının yükseleceği kamuoyuna anlatılmalıdır. Doğu Asya ülkelerinin kalkınma deneyimleri incelendiğinde eğitime ve beşeri sermayeye yapılan yoğun yatırım sonucunda vasıflı ve sağlıklı bir işgücüne sahip oldukları ve büyüme performanslarının da yükseldiği görülmüştür(WB,2000,108;Narayan vd.,2001,212-213).

Yoksulluğa karşı etkin bir biçimde mücadele edebilmek için yoksul insanlar ile yoksul olmayanlar arasında ortak menfaatlerin bulunduğuna dair görüşler desteklenmelidir. Yoksullukla mücadele çalışmalarının tüm ülkenin yararına olduğu ve yoksul olmayan kesimlerin de refahının yükseleceği kamuoyuna anlatılmalıdır. Çünkü yoksullukla mücadele için kamuoyunun harekete geçirilmesi gerekir. Örneğin, 20. yy'ın başlarında A.B.D.'de bir kadınlar derneği yoksul ailelere devletin yardım etmesi için eyalet yönetimlerini ikna edebilmiştir. Çünkü bu derneğe göre ülkenin ahlaki ve fiziki olarak bütünlüğünün korunmasının tek yolu yoksul ailelelere yardım edilmesidir (WB,2000,109).

Yoksul insanlara yardım edilmesinin yararlarının anlaşılması kamuoyunun harekete geçmesi için bir uyarıcı unsur olacaktır. Bu anlayışın bulunmadığı toplumlarda yoksul insanların kötü yaşam koşulları daha da dışlanmalarına neden olmaktadır. Örneğin, Latin Amerika'daki seçkin sınıflar yoksul insanları toplumun refahı için bir tehdit olarak görmektedirler. Bu tür bir olumsuz algılama ve anlayış yoksullukla mücadelede başarısızlığa neden olur(WB,2000,109;Narayan vd.,2001,26-28).

4.2.5. Demokrasi, Hak ve Özgürlüklerin Geliştirilmesi

Yoksul insanların isteklerinin ve problemlerinin dinlenmemesi yoksulluğun en önemli boyutunu oluşturmaktadır. Bu boyut da sivil hak ve özgürlüklerin geliştirilmesine bağlıdır. İnsanların refahı için demokrasi özünde çok değerlidir. Çünkü demokrasinin sağladığı siyasi özgürlüklerin insanların yaşamlarında ve kapasitelerinde önemli etkileri bulunur(WB,2000,112;Narayan vd.,2001,181-182).

Katılımın sağlandığı siyasi süreçler toplum ve ekonomi için iyi bir kurumsal ortam oluşturur. Bu ortamda toplumun her kesiminden istekler ve problemler dinlenmektedir. Sivil hak ve özgürlükler ve rekabete dayalı seçimler hükümetlerin sorumluluğunu sağlayan önemli araçlardır. Bağımsız bir medya, bağımsız bir yargı ve parlementoya ait güçlü kurumlar demokratik sürecin işlemesini sağlar. Bu kurumların oluşması çok zaman alır. Demokratik süreçlerin doğru işlemesi için de çok dikkatli olunması gerekir. Fakat bu süreçlerin doğru işlemesi toplumun farklı kesimlerinin taleplerinin işitilmesinin ve katılımının sağlandığı en güvenilir araçları sağlar(WB,2000,113).

Demokratik yönetimlerde bulunan katılımcı siyasi süreçler toplumdaki çatışmaların güç kullanılmadan çözülmesini sağlar. Garanti altına alman siyasi haklarla birlikte bu süreçler etnik veya diğer farklı gruplar arasında çatışma olması ihtimalini azaltır. Örneğin, Hindistan'ın güçlü demokratik siyasi kurumları çok heterojen olan toplumun çatışan taleplerini barış içerisinde çözülmesini sağlar(WB,2000,113).

Demokratik yönetimlerde yoksullukla mücadele için kurumsal ortamları güçlendirmenin üç tane başlıca yolu bulunur: 1) Kararların verildiği her düzlemde demokratik süreçlerin sağlanması gerekir. 2) Vatandaşlara sistemli bir biçimde bilgi verilerek kamu personelinin ve siyasetçilerin sorumluluğunun arttırılması gerekir. 3) Güçlü sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları ile yoksul insanların siyasi yetkilerinin arttırılması gerekir(WB,2000,114).

Kanunların üstünlüğüne toplumda herkes tarafından inanılması, etkin bir kamu yönetiminin bulunması ve kaliteli siyasi sistemler devlet kurumlarının yoksullara karşı daha duyarlı olmalarına yol açar. Ancak, siyasi ve sivil özgürlüklerin bulunduğu ve yolsuzluğun olmadığı bazı devletlerde bile yoksul insanların istekleri duyurulmayabilir. Yoksul insanlar yaşamlarını etkileyen müdahalelere karşı doğrudan isteklerini duyurabilmeli ve organize olabilmelidirler. Yoksullukla mücadele ederken yoksul insanların hayatlarındaki yasal, siyasi, yönetimsel ve sosyal engellerin kaldırılması ve piyasa mekanizmalarından dışlanmamaları için harekete geçilmesi gerekir (WB,2000,115;Narayan vd.,2001,185-188).

4.2.6. Cinsiyet Ayrımına Son Verilmesi

Çoğu gelişmekte olan ülkede kadınlar en temel haklarından bile mahrum bırakılmaktadırlar. Botswana, Lessotho, Namibya ve Swaziland'da evli kadınlar geleneklerine ve törelerine göre mülkiyet hakları bile olmadan kocalarının gözetiminde yaşamaktadırlar. Guatemala'da kocalar kadınların evin dışında çalışmasını yasaklamışlardır. Bazı ülkelerde ise kadınların pasaport alabilmesi ve özgürce seyahat edebilmesi için kocalarından izin alması gerekmektedir(WB,2000,118;Narayan vd., 2000,211-213;Narayan vd.,2001,116-117).

Yoksul insanların eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşma imkanları yoksul olmayan insanlara göre daha azdır. Yoksul insanlar arasında yapılan cinsiyet ayrımından dolayı kadınlar eğitim ve sağlık hizmetlerinden erkeklere göre daha az yararlanabilmektedirler. Benzer koşullar kredi ve diğer hizmetlerde de yaşanmaktadır. Yoksul insanlar içerisinde kadınlar en az yararlanan gruplar arasında yer almaktadır(WB,2000,118;Narayan vd.,2000,114).

Cinsiyet ayrımının gelecek nesiller üzerinde olumsuz etkileri görülür. Çünkü, aile içerisinde çocukları yetiştiren kişi genellikle annelerdir. Aile içerisinde eğitimden ve karar verme yetkisinden mahrum bırakılan anneler sağlıklı ve üretken çocuklar yetiştirmede çok büyük zorluklarla karşılaşırlar. Genellikle, yoksul ülkelerde eğitim imkanlarına ulaşamayan kadınlar istediklerinden daha fazla çocuk yapmak zorunda kalırlar. Daha iyi eğitim almış kadınlar eşleriyle çocuk sayısı, doğum kontrolu ve çocuklarının gelecekleriyle ilgili konularda daha iyi iletişim kurarlar (WB,2000,119;Narayan vd.,2001,116-117).

Kadınların özgür bırakılmamasının daha yüksek bebek ve çocuk ölümlerine neden olduğu Çin ve Hindistan'da yapılan çalışmalar ile kanıtlanmıştır. Yapılan çalışmalar kadınların eğitim düzeyinin artması sonucunda çocuklarının hayatta kalma ihtimalinin de yükseldiğini göstermiştir. Kadınların eğitim düzeyi ile çocukların bilişsel gelişmesi arasında da pozitif bir ilişki bulunduğu İngiltere ve A.B.D.'de yapılan çalışmalarda kan ıtlanmıştır(WB,2000,119;Narayan vd.,2000,115-117).

Kadınlar eğitim düzeylerinin yükselmesiyle daha özgür bir hayat yaşayabilmektedirler. Daha çok eğitim almış ve özgür yaşayan kadınlar çocuklarını daha iyi besleyebilmekte ve koruyabilmektedirler. Yeterli eğitimi ve özgürlüğü olmayan kadınlar ise sağlık hizmetlerine daha zor ulaşabilmekte; doktorların istediklerini ve açıklamalarını anlamakta da zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu yüzden, hastalıkların bulaşmasını önleyememekte; hastalara da iyi bakamamaktadırlar(WB,2000,119).

Toplum içerisinde kadınlarla erkekler arasında fırsatların ve kaynakların daha adil bir biçimde dağıtılması daha yüksek büyüme oranlarına ve verimliliğe neden olur. Kız çocuklarının eğitim alması için yatırım yapan ülkelerin daha hızlı büyüdüğü yapılan çalışmalar ile kanıtlanmıştır. Kadınların eğitimlerinin arttırılması verimliliklerinin ve yeni teknolojileri kullanabilme kapasitelerinin yükselmesine yol açmaktadır. Kenya'da yapılan bir çalışmada erkeklere verilen eğitim ve girdi düzeylerine eşit düzeyde eğitim ve girdiler kadınlara verildiğinde getirilerin % 22 arttığı görülmüştür. Burkina Faso'da yapılan bir çalışma benzer sonuçlara ulaşmıştır. Kadın ve erkek çiftçilere aynı miktarda girdi sağlandığında üretimin % 6-20 arasında arttığını kanıtlamıştır(WB,2000,119).

Kadınların kredi olanaklarının ve verimliliklerinin yükselmesini sağlayacak hizmetlere erkekler kadar ulaşmaları gerekmektedir. Örneğin, mikrokredi gibi hizmetler yoksulluğun azaltılmasında çok etkilidir. Bangladeş'teki Grameen Bank gibi kredi programları erkeklerden çok kadınlara hizmet etmektedir. Yasal sözleşmeler ve teminat istenilmediği için bu programlar yoksullukla mücadelede başarılı olmaktadır. Bu programların yanı sıra yoksul kadınlara girişimcilik dersleri verilmektedir. Fırsatlar verildiğinde kadınların çok başarılı girişimci oldukları görülmüştür. Örneğin, Güney Afrika'da Zimbabwe, Lesotho ve Swaziland'da kadınlar enformal sektörde sahip oldukları küçük işler ile çok başarılı olmaktadırlar. Ama sonraki aşamada kadınların formal sektörde de iş imkanlarına ulaşabilmeleri sağlanmalıdır(WB,2000,121).

Cinsiyet eşitliğinin sağlanması insan haklarının geliştiği bir kültür ortamın yaratılmasında çok etkili olmaktadır. Bu ortamın gelecek nesillerin beşeri sermayesine ve verimliliğine önemli katkıları olur. Kanunlar karşısında kadınlar ve erkeklere eşit haklar

tanınması, eğitim ve sağlık hizmetlerinde eşit imkanlara sahip olmaları cinsiyet eşitliğinin sağlaması için izlenmesi gereken önemli yollardır. Cinsiyet ayrımını ifade eden kalkınma göstergelerinin hesaplanması ve yayınlanması bu konuda kamuoyunun desteğini sağlayacaktır. Ama en önemlisi kadınların siyaset alanında katılımları sağlanmalıdır. Böylece kadınların topluma olan katkıları daha büyük olacaktır(WB,2000,122).

4.2.7. Çocuk İşgücünün Azaltılması

Çocukların çalıştırılması şuanki yoksulluğun sonucu olduğu gibi eğitimlerinden vazgeçip çalışmak zorunda kaldıkları için gelecekte de yoksul kalmalarının nedenini üretir. Çocukların çalıştırılmasının asıl maliyetleri uzun dönemde ortaya çıkar ve çocuklar tarafından ödenir. Çocukların çalıştırılması sonucunda ortaya çıkan faydalardan ise aile içerisinde karar alan ebeveynler yararlanır(Udry,2006,252).

Gelişmekte olan ülkelerde çocukların çalıştırılmasının engellenmesi için bir yöntem de çocukların çalıştırılmasını yasaklayan kanunlar çıkarılmasıdır. Ancak, gelişmekte olan ülkelerin bu kanunları uygulayacak yeterli araçları yoktur. Çünkü, çocukların büyük bir çoğunluğu tarım kesiminde ve ailelerinin çiftliklerinde çalışmaktadırlar. Bu yüzden kanunlar yapılsa bile çocukların çalıştırılmasını engellemede etkili olmaz(Udry,2006,252).

Gelişmekte olan ülkelerde kanunlar etkili bir biçimde uygulansa bile sonuçları yoksul aileler ve çocukları için çok kötü olur. Çünkü, çocuklar ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmaktadırlar. Çocukların çalıştırılmasını yasaklayan uluslararası standartların uygulanması için gelişmekte olan ülkelere ticari yaptırımlar da uygulanmaktadır. Fakat bu yaptırımlar etkili olduğunda aileler daha da yoksullaşmaktadırlar. Uluslararası ticari yaptırımlar etkili olduğunda çocukların ürettiği malların fiyatları düşmektedir. Bunun sonucunda, çocukları çalıştıran firmalarda ücretler düşmektedir. Yoksul ailelerin ve çocukların durumları daha da kötüleşmektedir (Udry,2006,253).

Yoksul ailelerin finans piyasalarına erişimlerinin zorlaşması çocuk işgücünün artmasına yol açar. Eğer aileler çocukların işgücü piyasasından ayrıldıktan sonra okul masraflarını karşılayacak kadar kredi alabilirlerse, çocukların çalıştırılması engellenmiş olur. Çocukların eğitimleri tamamlandıktan sonra gelecekte kazandıkları gelirlerle bu kredileri ödeyebilirler. Ancak, çok iyi çalışan kredi piyasaları bu işlemlerin yapılmasını sağlayabilir. Fakat, çocukların eğitimi için yapılan yatırım ile yetişkin olarak çalışabilmeleri arasındaki zaman farkı çok uzundur. Bu yüzden gelişmekte olan ülkelerde bu kadar uzun dönemli yatırımın mümkün olabilmesi için finans piyasalarında hızlı bir düzelmeye gereksinim vardır(Udry,2006,253).

Çocukların çalıştırılmasını engellemenin bir yolu da okula devam etmeleri için çocukların özendirilmesidir. Okullardaki eğitim kalitesinin yükseltilmesi okula devam etmenin faydalarını arttırmaktadır. Örneğin, Mozambik'te iyi eğitimli öğretmenlerin sayılarında bir artış olduğunda okula devam etme istatistikleri de yükselmiştir. Bu ülkede eğitimde kalitenin yükseltilmesi çocukların çalıştırılmasını engellemek için etkili bir araç olmuştur(Udry,2006,254).

Çocukların çalıştırılmasını engellemenin en etkili yolu çocuklarını okula gönderen ailelere para yardımı yapılmasıdır. Böyle bir program uygulanırken aile okula giden çocuğu için yardım alır. Bu müdahalenin bu kadar etkili olmasının nedeni çocuk işgücünün asıl nedenlerine göre uyarlanmış olmasıdır. Aksak finans piyasalarının neden olduğu problemler ailelerin çocuklarını okula göndermeleri karşılığında aldıkları para yardımlarıyla aşılmaktadır. Etkili bir yardım programının bile çok büyük maliyetleri bulunmamaktadır. Çünkü, bu para yardımları çocukların çalıştıklarında kazandıkları düşük ücretlere göre yapılmaktadır. Bu yüzden çocukların çalıştırıldığı ülkelerde ailelere çocuklarını okula göndermeleri için para yardımı yapılması yoksullukla mücadele açısından son derece önemlidir(Udry,2006,254-255).

4.2.8. Sosyal Sermayenin Pekiştirilmesi

Kalkınma politikalarında sosyal sermaye çok populer bir kavram olmuştur. Bireylerin ve grupların stratejik bir şekilde kullanabilecekleri ve harekete geçirebilecekleri bir kaynak halini almıştır. Bu görüşe göre, sosyal birlik büyümeyi ve refahı artırmaktadır. İlişkide bulunan insanlar daha çok bilgiye ulaşarak ortak faydalarını sağlayacak aktiviteleri koordine ederler. Tekrar eden karşılıklı davranışlar güven ortamını oluşturur ve fırsatçı davranışları azaltır. Sosyal sermaye insanların kolektif bir şekilde yerel karar verme mekanizmalarına etkin olarak katılmalarını, devletin birimlerini daha iyi izlemelerini, daha iyi hizmetler alabilmek için lobi yapmalarını sağlar(Cleaver,2005,893).

Sosyal sermaye ile ilgili yapılan farklı tanımlar aşağıda belirtilmektedir:

Sosyal sermaye, amaçlara daha kolay ulaşmamızı sağlar. Sosyal sermayenin bulunmadığı durumlarda bu amaçlara ulaşmak için çok yüksek maliyetlere katlanmak gerekir veya amaçlara ulaşmak mümkün olmaz. Başka bir tanıma göre ise sosyal sermaye bir toplumun etkinliğini arttıran güven, normlar ve sosyal bağlardır. Bu iki tanıma göre, sosyal sermaye pozitif bir dışsallık yaratır. Birinci tanıma göre dışsallık sosyal organizasyondan kaynaklanmaktadır. Diğer tanımda ise dışsallığın kaynağı güven, normlar ve bağlar gibi sosyal organizasyonun enformal biçimleridir. Yapılan tanımlar arasında diğer bir tanıma göre ise sosyal sermaye bireyler arasındaki ilişkilerdir. Sosyal sermaye, sosyal bağlar, karşılıklılık ve güvenilirlik gibi normlardan oluşur(Durlauf ve Fafchamps,2005,1643).

Bütün bu tanımlardan üç önemli özellik çıkarılabilir: 1) Sosyal sermaye bir grubun üyelerine pozitif dışsallıklar sağlar. 2) Bu pozitif dışsallıklara paylaşılan güven, normlar, ve değerler aracılığıyla ulaşılır. 3) Paylaşılan güven, normlar ve değerler birbirlerine sosyal ilişkiler ile bağlı organizasyonların enformal biçimlerinden kaynaklanır(Durlauf ve Fafchamps,2005,1644).

Sosyal sermaye insanlar arasında bağlar, köprüler ve ilişkiler kurar. Sosyal sermaye bağları (bonding capital) aile bireyleri ile komşular ve yakın arkadaşlar arasında yoksulluğa karşı kurulan bağları ifade eder. Bu bağlar benzer demografik özelliklere sahip insanları birbirine bağlar. Sosyal sermaye köprüleri (bridging capital) ise farklı etnik, coğrafya ve mesleklerden gelen insanların faydalarını artırabilmek için aralarında iliş-

kiler kurar. Sosyal sermaye ilişkileri (linking capital) de yoksul insanlarla daha etkin olan devlet birimlerindeki ve bankalardaki insanlar arasındaki dikey bağlardan oluşur(Cleaver,2005,893;WB,2000,128).

Yoksul ülkelerde farklı türlerde görülen sosyal ağların rolleri üzerinde yapılan araştırmalar bu bağların önemini kanıtlamıştır. Örneğin, Kuzey Hindistan'da yoksul bir köyde yapılan bir araştırma sonucunda yoksul insanların temel ihtiyaçlarının sağlanmasında ve risklere karşı korunmalarında sosyal ağların çok büyük önem taşıdığı görülmüştür. Sosyal gruplar arasındaki bağların yoksullukla mücadele açısından önemli olduğunu gösteren bu çalışmaya benzer bir çok çalışma yapılmıştır.

Afrika'daki firmaların performansıyla iş dünyasındaki bağların yapısı arasındaki ilişkiyi gösteren çalışmalar da benzer sonuçları göstermiştir. Küçük yerel firmaları olan yoksul mikro girişimciler çalıştıkları geleneksel sanayi sektöründe kendi aralarında dayanışma ağları kurmuşlardır. Bu ağlar sayesinde belirsizliği ve riski azaltmak için üyelerin özel bilgilerini paylaşmaktadırlar. Daha büyük firmalar ise innovasyon bağları kurarak teknoloji ve küresel piyasalar ile ilgili bilgileri aralarında paylaşmaktadırlar. Bu bağların sonucunda firmaların üretkenliği, karları ve piyasa payları artmaktadır(WB,2000,129).

Çok yoksul ülkelerde devletin bir kamu malını sağlamak için vergi tabanı ve kapasitesi bulunmayabilir. Bu durumda toplum içerisinde kollektif bir hareket devletin organizasyonunun yerini almalıdır. Bunun için iki önemli unsurun bulunması gerekir: 1) Liderlik. 2) Güven. İyi bir liderin toplumun üyelerini kamu malının sağlanması için harekete geçmelerini sağlayacak kapasitesi bulunur. Güven ise rekabet halindeki gruplar arasında çatışmaların çıkmasını önler. İyi bir lider aynı zamanda toplum içerisinde güvenin artmasını sağlar. Çok yoksul ülkelerde iyi yerel liderlerin bulunması çok zordur. Bir bölgede çok başarılı olmuş projeler yerel liderlerinin zayıf olmasından dolayı başka bir bölgede uygulansa bile başarılı olamaz(Durlauf ve Fafchamps,2005,1648).

İyi liderler sosyal sermayeyi kullanarak etkinliği arttırabilir. İyi bir lider grubun kimliğini pekiştirir, iyi davranışları özendirir ve grup içerisinde iyi davranışların artması için ve hiçbir katkıda bulunmadan kamu malını kullananları ve zarar verenleri toplum içerisinde kınanmaları için çalışır. Liderlerin bu hareketlerinin sonucunda sosyal sermaye gelişir. Çoğu sivil toplum kuruluşu bu gibi işler için çalışmaktadır. Bazen, sivil toplum kuruluşları kapasitenin arttırılması için iyi yerel liderlerin yetişmesine de yardımcı olur(Durlauf ve Fafchamps,2005,1657).

4.3. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE DEMOKRASİ AÇIĞININ KAPATILMASI: SORUMLULUĞU SAĞLAYAN ULUSAL KURUMLAR VE MEKANİZMALARIN GELİŞTİRİLMESİ

Demokrasi açığının kapatılması yoksullukla mücadelede açısından büyük önem taşır. Sorumluluğu sağlayan kurumlar ve mekanizmaların geliştirilmesi yoksul insanların isteklerinin kamuoyunda daha çok işitilmesini sağlayarak yoksulluğun azaltılmasında etkili olur. Parlamento, seçimler, basın, yönetim kapasitesi, yargı sistemi, siyasi partiler sorumluluğu sağlayan kurumlar ve mekanizmalar arasında yer alır.

Parlamento: Sorumluğun en önemli kurumu parlamentodur. Parlamento en önemli yasama organıdır. Parlemento yasalar çıkarır, kamu harcamalarını tahsis eder ve denetler. Hükümetin çalışmalarını denetler ve bazı durumlarda hükümetin üyelerini eleştirir. Bir forum gibi insanların şikayetlerini, endişelerini, yanlışların nasıl düzeltileceğinin konuşulduğu bir ortam oluşturur. Milletin seçtiği temsilciler hükümeti aktiviteleri ve kamu çalışanlarının davranışları konusunda zorlar; bütün demokratik yönetimin sorumluluğu ve şeffaflığının sağlanması için gözetimde bulunur Mohiddin,2001,8).

Parlementonun onaylamak zorunda olduğu konuları araştıran seçilmiş komiteler vardır. Bu komitelerde yeni yasaların detayları tartışılır, savunulur, eleştirilir ve değiştirilir. Bazen bu komitelere özel istekleri olan insanlar çağrılır; sivil toplum organizasyonları ve özel sektör temsilcileri bu komitelerde çok etkili olurlar. İsteklerini belirtirler, haklarını savunurlar ve hükümeti şeffaf ve dürüst davranmaya çağırırlar. Bazen de bu komitelerin toplantıları basın ve yayma açık yapılır.

Parlemento hükümetin ve tüm bütçe harcamalarının kontrolüne sahiptir. Bütçe tartışmaları, hükümetin bazı çalışmaları ve politikaları ve genel performansı sorumluluğun ve şeffaflığın bulunması gereken en önemli durumlardır. Bu gibi durumlarda hükümet davranışlarıyla parlementoya karşı sorumlu olduğunu göstermelidir.

Seçimler: Seçimler sorumluğun bir diğer önemli kurumudur. Seçimler düzgün yapıldığında-tüm katılanlar için serbest ve adil yapıldığında- insanlara hükümetin davranışlarını değerlendirmesi ve üyelerinin davranışlarını yeniden gözden geçirmesi için fırsatlar sağlar. Bir hükümetin yaşamında seçimler en önemli dönemdir. Seçimler, demokrasi ve hükümetin meşruluğu konusunda iki önemli unsuru gündeme getirir. Demokrasinin bu iki önemli unsuru şeffaflık ve sorumluluktur. Seçimlerde partiler insanlarla ve sivil toplum gruplarıyla doğrudan iletişim imkanı bulurlar; kendilerini savunurlar ve tekrar seçilmek istediklerini duyururlar.

Basın: Basın da demokratik bir ortamda sorumluluğu sağlayan önemli bir mekanizmadır. Bilginin, fikirlerin, düşüncelerin, deneyimlerin ve görüşlerin basın tarafından yayınlanması sorumluluğu üreten gelenekler arasındadır. Basın ve yayın kuruluşları bilginin dolaşımını ve radyo-televizyon ile duyurulmasını sağlar. Tartışmanın, fikir ve düşüncelerin değişiminin yapıldığı bir ortam sağlayarak vatandaşların politika seçimlerinde ve hükümetlerin sorumluluğuyla ilgili akıllıca kararlar vermelerini sağlar(Mohiddin,2001,9).

Yönetimsel/Bürokratik Kapasite: Yönetimsel/Bürokratik kapasite de sorumluluğun uygulanmasını sağlayan önemli bir mekanizmadır. Siyasi bir sistem çatışmaların çözüldüğü ve politika seçimlerinin yapıldığı bir çerçeve sunar. Politikaların uygulanması ve ülkenin idari olarak yönetilmesi kamu çalışanlarının sorumluluğudur. Siyasetçiler siyasi çevrimlere bağlı olarak gelir ve giderler. Fakat, kamu çalışanları sürekli görevde kalırlar.

Kamu görevlileri kamu hizmetlerini yerine getirirler, kuralları ve yönetmelikleri uygularlar, bakanlara danışmanlık yaparlar, kamu politikalarının yapılmasında ve uygulanmasında yardımcı olurlar. Toplumun güvenliğini ve sosyal hizmetleri sağladıkları için kamu çalışanları hergün yoksul insanlarla ilişkide bulunurlar. Oy verdikleri için de yoksul insanlar seçimlerde çok önemli olurlar. Siyasetçilerin seçilmek için yoksul in-

sanların oylarına ihtiyaçları vardır. Böylece, siyasetçiler ve kamu çalışanları yoksullara karşı sorumludurlar. Fakat, yoksullar, güçsüz, cahil ve okur-yazar olmadıkları için organize olamamaktadırlar. Bu yüzden, politikacıların ve bürokratların sorumlu olmalarını sağlayamazlar(Mohiddin,2001,9-10).

Yargı Sistemi: Yargı sistemi kanun düzeninin ve sürecinin en önemli unsurudur. Bağımsız yargı sistemi sorumluluğun en önemli kurumudur. Bağımsız yargı mal ve can güvenliğini; insanların serbestçe istedikleri üretken alanlarda barış ve istikrar ortamı içerisinde çalışmalarını sağlar. Yargı sistemi yoksullara karşı adaletli davranılmasını sağlayan en önemli yönetişim kurumudur.

Siyasi Partiler: Demokrasinin ilerlemesinde en önemli rolü üstenirler. Kamu kesiminde düşüncelerin, politikaların ve liderliğin ayrılması (diversity) demokrasi açısından çok önemlidir. Siyasi partiler kendi ideolojileri doğrultusunda kamu düşüncesini toplarlar ve harekete geçirirler; parti programı ile kamuya duyururlar. Siyasi partiler seçildikleri zaman yerine getirecekleri bir sürü sözler verirler. Bu sözlerden oluşan parti programı partilerin siyasi sorumluluğuna temel oluşturur(Mohiddin,2001,10).

İyi yönetişim, bir anayasa ve anayasalcılığın, güçlerin ayrımı, kanunların düzeni, gelenekler ve etik çerçevesinde uygulanması ile sağlanır. Yönetişim, insanların temel ihtiyaçlarına, isteklerine, amaçlarına duyarlı ise iyi bir yönetişim olur. Tüm bu süreçlerin şeffaf ve sorumlu olması ve sonuçlarının anlaşılabilir ve tahmin edilebilir olması gerekir(Mohiddin,2001,11).

İyi yönetişim yoksulluğun azaltılması ve insani gelişmenin sağlanması için iyi bir ortam oluşturur. Seçilmiş liderlerin, kamu görevlilerinin, sivil toplum örgütlerinde ve özel sektörde çalışanların sorumluluğu iyi yönetişimi sağlar. Çoğu yoksul ülkede sorumluğun olmadığı (zayıf demokrasi) ve kötü yönetişimin (zayıf devlet) bulunduğu bilinmektedir. Bu durum da bu ülkelerde yoksulluğun sürekli olmasını ve insani gelişmenin yavaşlamasına yol açmaktadır(Mohiddin,2001,11).

4.4. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE DEMOKRASİ AÇIĞININ KAPATILMASI

Küreselleşme sürecinin günümüzdeki formuyla yürütülmesi sırasında bir demokrasi açığı üretilmektedir. Uluslararası kurumlar (IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü) küresel ekonomiyi belirledikleri kurallar doğrultusunda yönetirken sanayileşmiş zengin ülkelerin çıkarlarını korumaktadırlar. Bu asimetrik güç ilişkisi çoğunlukla uluslararası kurumlardaki eşit olmayan oylama haklarından, bazende zengin ülkelerin büyük ekonomik gücünden kaynaklanmaktadır. Bu dengesizlik küreselleşme sürecinin her aşamasında yaşanmaktadır. Özellikle, son 20-30 yıldır uluslararası rekabet ortamı eksikliğinden dolayı A.B.D. küresel sistemi kendi ve çok uluslu şirketlerin çıkarları doğrultusunda istediği gibi şekillendirmektedir(Stiglitz,2006,276-277).

Küreselleşme sürecinin daha adil olması için demokrasi açığını kapatacak reformlar yapılması gerekir. Bu reformlardan bazıları aşağıda belirtilmiştir:

1) IMF ve Dünya Bankası'ndaki oylama yapısının daha adil olması gerekir. Bunun içinde gelişmekte olan ülkelere daha fazla ağırlık verilmesi gerekmektedir. Örneğin, IMF'de A.B.D. tek etkili veto etme hakkına sahip ülkedir. Bu kurumlarda oylama hakkı ekonomik güç bazında dağıtılmaktadır. Bu kural 50 yıl önce bu kurumlar kurulurken konulmuştur(Stiglitz,2006,281-282).

2) Uluslararası kurumların daha şeffaf ve sorumlu olması gerekmektedir. Üyelerinin daha demokratik olmasına rağmen bu kurumlar günümüzde daha az şeffaftırlar.

3) Şeffaflığın yanı sıra daha çok açıklık küresel ekonomik kararlar alınırken çok uluslu şirketlerin dışında diğer kurumların ve insanların isteklerinin duyulmasını sağlar.

4) Gelişmekte olan ülkelerin karar alma süreçlerinde yer alabilmeleri için kapasitelerinin geliştirilmesi gerekir. Zengin ülkelerin hazine ve ticaret bakanları kendi değerlendirmelerini yapabilirken gelişmekte olan ülkelerin bu imkanlar bulunmamaktadır. Örneğin, Dünya Ticaret Örgütün'de ve diğer uluslararası ekonomik organizasyonlarda alternatif öneriler ve bu önerilerin gelişmekte olan ülkelere etkilerinin tartışılması için fırsatlar yaratılmalıdır(Stiglitz,2006,282-283).

Günümüzde küreselleşme sürecinin adil bir biçimde yönetilmesi için küresel yönetime katılmamız, daha çok küresel düşünüp ve hareket etmemiz gerekmektedir. Bugün çok az insan küresel bir kimliğe sahiptir. Gelişmekte olan ülkelerde insanlar yerel bir ortam içerisinde yaşmaktadırlar. Küreselleşme sürecine de bu yerel ortamın dar çerçevesinden bakmaktadırlar. Dünyada ülkeler gün geçtikçe ekonomik olarak daha çok karşılıklı bağımlı olmaktadırlar. Buna rağmen insanların düşünce yapısı yerel kalmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin küreselleşme sürecine başarılı bir biçimde katılabilmeleri için düşünce yapılarını da değiştirmeleri gerekmektedir(Stiglitz,2006,278).

Yoksul ülkelerin ve insanların uluslararası kuralları ve kurumları etkilemelerinin bir yolu da ulus devletlerin küresel yönetime katılımının sağlanmasıdır. Çünkü, ulus devletler uluslararası kuralları belirlemek için otoriteye sahiptirler. Bu yüzden küresel yönetişim için büyük önem taşırlar. İyi bir küresel yönetişim ulus devletler olmadan yürütülemez. Küresel yönetişim sürecinde ortak menfaatleri bulunan devletler bir grup oluşturduklarında, tek bir devletten daha etkili olurlar. Uluslararası iktisadi meselelerde yoksul ülkelerin bir araya gelerek sürece katılmaları, yoksul ülkelerin lehinde kararlar alınmasını sağlamaktadır(Nayyar,2006,21).

4.5. YOKSULLUKLA MÜCADELEDE BAŞARILI OLUNABİLMESİ İÇİN ZENGİN ÜLKELERİN BAĞIŞLARI

Sachs'e göre zengin ülkelerin kendi sınırları dışında yaşayan ve nüfusları hızla büyüyen yoksul ülkelere yardım etmesi için bir şans doğmuştur. Dünyada yaşayan yoksul insanları kurtarmanın maliyetleri oldukça azalmıştır. Yardımları ertelemenin maliyetleri çok yüksekken, bu insanları kurtarmanın yararları çok daha büyüktür. Yardım etmeye gönüllü zengin ülkelerin GSYİH'larının yalnızca % 0,7'si kadar bağış yapmaları aşırı yoksul insanları kurtarmaya yetmektedir(Sachs,2005,288).

Bu kadar küçük bir yardım ile aşırı yoksul insanları kurtarabilmenin beş nedeni bulunmaktadır: i) Dünya nüfusu içerisinde yoksul insanların sayısı oldukça azalmıştır. Bugün dünya nüfusunun yaklaşık olarak 1/5'i (1,1 milyar insan) aşırı yoksulluk içerisinde yaşamaktadır. Bir nesil önce bu oran 1/3, iki nesil önce ise ½ idi. ii) Amacımız aşırı yoksulluğu ortadan kaldırmaktır. Bu hedefe ulaşıldığı takdirde yoksul ülkeler kendi başlarına zengin olabilirler. iii) Günümüzde yoksul ülkelere yardım etmenin en kolay ve en az maliyetli yolları bilinmektedir. iv) Günümüzde zengin ülkelerin gelirleri çok artmıştır. Çünkü, bir veya iki nesil önce zengin ülkelerin milli gelirleri bu kadar büyük değildi. v) Günümüzde iletişim araçları çok güçlü hale gelmiştir. Asya ve Afrika'daki yoksul ülkelerin enformasyon problemleri bu çok güçlü iletişim araçlarıyla çözülmüştür. Bu ülkeler dış dünyanın olumlu etkilerinden ve yeni fikirlerinden faydalanmaktadır lar(Sachs,2005,289-290).

Yoksul insanların temel ihtiyaçlarını karşılamanın ne kadar bir maliyeti olduğunu bulabilmek için Dünya Bankası'nın 1 A.B.D. doları olan açlık sınırı kullanılmaktadır. Dünya Bankası tahminlerine göre insanların temel ihtiyaçlarının karşılanması için günde kişi başına 1 A.B.D. doları (1993 SGP'ne göre) yeterli olmaktadır. 1,1 milyar insan bu sınırın altında yaşamaktadır. Bu insanların ortalama geliri günde 0,77 A.B.D. doları veya yılda 281 A.B.D dolarıdır; temel ihtiyaçlarının karşılanması için günde 0,31 A.B.D. dolarına, yılda ise 113 A.B.D. dolarına ihtiyaçları bulunmaktadır. 2001 yılında yoksul insanların toplam gelir açığı (113 A.B.D. doları x 1,1 milyar insan) 124 milyar A.B.D. dolarıdır(Sachs,2005,290).

2001 yılında yoksul ülkelere bağışta bulunan 22 ülkenin geliri toplamı 20,2 trilyon A.B.D. dolarıdır. Bu ülkelerin milli gelirlerinin % 0,6'sı kadar yardımda bulunması sonucunda 124 milyar A.B.D doları elde edilir. Bu yardım ile 1,1 milyar aşırı yoksul insanın temel ihtiyaçları karşılanmış olur. Yani, bu yardım miktarı ülkelerin milli gelirlerinin % 0,7'sinden azdır. % 0,7 oranı yardımda bulunan ülkeler için belirlenen hedeftir. 1980 yılında yoksul insanların sayısı 1,5 milyar ve zengin ülkelerin gelirleri bu kadar büyük değilken, bu büyüklükte bir tranfer yoksul insanlar için yeterli olmamaktadır. Bu gelir transferi 1980 yılında yapılmış olsa yardımda bulunan ülkelerin milli gelirlerinin % 1,6'sı kadar transfer yapmaları yeterli olacaktır(Sachs,2005,290-291).

Gelir transferi yoksul insanların tüketim açığının kapanmasını sağlarken içinde bulundukları yoksulluk tuzağından çıkabilmelerini sağlayamaz. Yoksulluk tuzağını ortadan kaldırabilmek için bu ülkelerde altyapı ve beşeri sermaye yatırımlarının da gerçekleştirilmesi gerekir. Böylece, yoksul ülkeler bu yatırımlar sayesinde sürdürülebilir bir büyüme patikasına ulaşmış olur. Ancak bu yardımların yapılması için ülke bazında iyi hazırlanmış planların yapılmış olması gerekir. Bu süreçler için iyi bir danışmanlık hizmetinin sağlanması ve yardımların açıklık içinde yapılması gerekmektedir. Ayrıca, yardım yapılan ülkelerde planların iyi uygulanmasını sağlamak için gözetleme/izleme ve değerlendirme mekanizmalarının bulunması gerekir. Bu önlemler alınmadığı takdirde yardım etkin bir şekilde kullanılmaz ve bazı bölgelerde aşırı yoksulluk devam eder(Sachs,2005,291-292).

Tablo 4-9: Bin Yıl Kalkınma Hedeflerini Yakalamaları İçin Zengin Ülkelerin Yapmaları Gereken Yıllık Yardım Miktarları (Bölge Bazında)

2003 Fiyatlarıyla Milyar A.B.D. Doları	2006	2015
Doğu Asya ve Pasifik	11,1	8,9
Avrupa ve Orta Asya	2	2,9
Latin Amerika ve Karaipler	0,7	1,3
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	0,9	1,4
Güney Asya	22,4	36,8
Sahra-altı Afrika	36,4	83,4
Toplam	73,5	134,7

Kaynak: (Sachs,2005,296)

Tablo 4-9'da Bin Yıl Kalkınma (BYK) Hedeflerine ulaşılması için ne kadarlık yatırım yapılması gerektiği görülmektedir. Bu tabloda görüldüğü gibi Afrika ve Asya yardıma en çok gereksinim duyan bölgelerdir. Tablodan da görüldüğü gibi 2015 yılında yapılması gereken yardım miktarı yaklaşık olarak iki kat artmaktadır. Bugün yardımların yapılmaması veya daha az yapılması gelecekte daha yüksek maliyetlere neden olacaktır. Bu sırada aşırı yoksulluk artacak, bir çok insan da yoksulluktan ölecektir. Yardım etmek isteyen zengin ülkeler milli gelirlerinin % 0,7'sini bağışlamak için söz vermişlerdir. Bu sözü yerine getirdikleri takdirde her yıl yaklaşık olarak 235 milyar A.B.D. doları (2003 fiyatlarıyla) kadar yoksul ülkelere yardım yapılabilir. Bu yardım miktarı Bin Yıl Kalkınma Hedeflerinin yakalanması için yeterlidir. Bu yardımların çoğu 2015 yılına kadar düşük gelirli ülkelere yapılacaktır. Çünkü, orta gelirli ülkeler kendi ihtiyaçlarını k arşılayabilmektedir(Sachs,2005,299)

4.6. KURUMLAR VE KALKINMA ARASINDAKİ İLİŞKİ

Chang'a göre kalkınma ile kurumlar arasındaki ilişkiyi açıklayan herkesin kabul ettiği bir genel görüş bulunmamaktadır. İyi siyasi ve ekonomik kurumların kalkınmayı sağladığı, kötü kurumların ise kalkınmayı engellediği akademisyenler tarafından kabul edilmektedir. Kurumların ekonomik kalkınmayı sağlayabilmesi için belirli fonksiyonları yerine getirmeleri gerekmektedir. Fakat, ekonomik kalkınmayı sağlayacak iyi kurumlar ve fonksiyonları üzerinde bir anlaşma sağlanamamıştır. Bu ilişkiyi gösteren her ülke için geçerli olan hazır bir liste bulunmamaktadır(Chang,2006,2).

Chang kurumların fonksiyonlarının kurumların yapılarından daha önemli olduğunu belirtmiştir. Bu görüşe göre, aynı yapılardaki kurumlar farklı sonuçlara yol açabilmektedir. Farklı yapılardaki kurumlar ise aynı fonksiyonları yerine getirebilir. Bundan dolayı Chang'a göre, gelişmekte olan ülkelere kalkınmalarını sağlayacak küresel standart kurumlar önerilmesi sakıncalıdır. Küresel standart kurumlar öneren görüşe göre, küreselleşen dünyada belirli yapılardaki kurumları ithal etmek başarılı olmanın tek yoludur. Fakat belirli yapıları temel alan bu görüş kurumsal çeşitliliği göz ardı etmektedir(Chang,2006,4).

Ortodoks iktisat teorisine göre özel mülkiyet haklarının korunması kalkınmayı sağlamaktadır. Ancak, hızla kalkman Çin'de özel, kamu ve ikisinin birlikte olduğu hibrid mülkiyet hakları bulunmaktadır. Örneğin, Tayvan'da da II. Dünya Savaşı'ndan sonra kamu sektörünün sahip olduğu işletmeler kalkınmalarına katkıda bulunmuştur. Chang'a göre teknoloji, nüfus, siyasi güçler ve ideolojilerin değişmesine bağlı olarak mülkiyet hakları da iyi ya da kötü olabilir. Bazı mülkiyet haklarının korunması kalkınmayı engellerken, geçerli olan mülkiyet haklarının kaldırılması ekonomik kalkınmayı sağlayabilir. Örneğin, bir ülkede bazı gruplar mülkleri diğerlerinden daha iyi kullanıyor olabilir. Bu durumda geçerli olan mülkiyet haklarını korumamak gerekir. Mülkleri daha iyi kullanan gruba hakları transfer etmek kalkınmayı sağlar. Bu durumda mülkiyet haklarının korunması kalkınmayı engeller. Buradan çıkarılan derse göre gelişmekte olan ülkelerin hangi mülkiyet haklarının hangi koşullar altında ve ne kadar korunması gerektiğine karar verme kapasiteleri kalkınma açısından son derece önemlidir(Chang,2006,6-8).

Chang'a göre iyi kurumlar gelişmekte olan ülkeler tarafından ithal edilse bile iyi performans gösterebilmeleri için yerel koşullara adapte edilmeleri gerekmektedir. Örneğin, Japonya 1853 yılında A.B.D.'liler tarafından zorla dış dünyaya açılınca sanayileşmek için Batı kurumlarını ithal etmek zorunda olduklarını anlamışlardı. Batı dünyasını inceledikten sonra Japonya en etkin olduklarını düşündükleri kurumları ithal etmişler ve ithal ettikleri kurumları yerel koşullara adapte etmişlerdir. Ayrıca, ithal ettikleri kurumlara Japonya'ya ait kurumları başarılı bir biçimde eklemişlerdir. Yaşam boyu istihdam sistemi, zaibatsu ve keiretsu sistemleri Japon kurumları arasındadır(Chang,2006,11-12).

4.7. YENİ FİKİRLER VE KALKINMA ARASINDAKİ İLİŞKİ

Son 50 yıldır yoksul ülkelerin kalkınmalarını sağlamak için büyük çabalar gösterilmektedir. Bu çabalar kalkınma iktisadındaki teorik değişimden oldukça etkilenmektedir. Kalkınmanın doğası ve nedenleriyle ilgili görüşler ve kalkınma sürecinin hızını ve kalitesini arttıran politikalar son 50 yıl içerisinde oldukça değişmiştir. 1950-1975 yılları arasında yaşayan Yapısalcı görüşlerin hakim olduğu birinci nesil kalkınma iktisatçıları devleti kalkınma sürecinin merkezine yerleştirmişlerdir. Bunun en büyük nedeni piyasalara karşı duyulan güvensizliktir. Yapısalcı görüşe göre devletin etkin bir biçimde yatırımları yönlendirebileceği düşünülmektedir. 1975-2000 arasında yaşayan ikinci nesil kalkınma iktisatçıları ise devletin ekonomideki etkinliğine olan güveni kaybetmişlerdir. Neoliberal paradigmanın hakim olduğu bu dönemde serbestleşme, özelleştirme ve piyasa reformları yapılmıştır. Son 50 yıl içerisindeki kalkınma deneyimlerine bakıldığında başarılı olan ülkelerden daha fazla başarısız olan ülkeler bulunmaktadır. İlk iki nesil iktisatçıların kalkınma literatürüne yaptıkları büyük katkılarına rağmen hala cevaplanmamış sorular ve araştırılması gereken sorunlar bulunmaktadır(Meier,2000,1).

Son yıllarda kalkınma iktisatında meydana gelen yeni görüşler doğrultusunda zengin ile yoksul ülkeler arasındaki bilgi açığı yatırım açığı kadar önemli kabul edilmektedir. Romer'e göre büyük yeni düşünceler ve milyonlarca küçük yeni düşünceler fiziki kısıtlar içerisinde yaşadığımız dünyada sürdürülebilir büyümeyi sağlamaktadır. Yeni fikirler sınırlı fiziki kaynaklarımızı daha akıllıca kullanmamızı ve daha değerli ürünler üretmemizi sağlamaktadır(Meier,2000,2).

Schumpeter inovasyonların kalkınma sürecinde önemli olduğunu vurgulamıştır. Kalkınmanın gerçekleşmesi için yeni fikirlerin üretim koşullarını değiştirmesi gerekmektedir. Bunun için yeni bir malın, ya da bir malın yeni bir kalitesinin, yeni bir üretim metodunun, yeni bir piyasanın açılmasının, yeni bir arz kaynağının bulunmasının veya sanayinin yeni bir organizasyonunun bulunması gerekir. Bu tür yenilikler azalan getirilerin etkilerini azaltır(Meier,2000,4).

Schumpeter'e göre inovasyonların üretilmesi girişimcilerin performansına bağlıdır. Kalkınmayı hızlandırmak için girişimci arzını arttırmak gerekmektedir. Ayrıca, girişimcilerin bilgisi ve kapasiteleri inovasyonların üretilmesini etkilemektedir. Böylece, girişimcilerin kabiliyeti beşeri sermayenin bir şekli olarak kabul edilir(Meier,2000,4).

Teknik değişime ve büyüme oranına sağladığı katkıların yanı sıra yeni fikirler ekonominin toplumsal dönüşümünü, demografik değişimlerin kontrol edilebilmesini ve gelir dağılımının düzelmesini sağlar. Aynı zamanda bilimsel fikirler ve rasyonalite bir toplumun değerlerini değiştirerek modernizasyona destek olur(Meier,2000,4).

Bireylerin ekonomi içerisinde geri kalmaları yoksulluğun hem nedeni hem de sonucudur. Okullar ve iş yerlerindeki eğitimler insanların yaratıcı kapasitelerini arttıran, onların başarıya ulaşmalarını sağlayan etkili araçlardır. Fikri mülkiyet haklarının korunması ve inovasyon üreten şirketlerin ödüllendirilmesi gibi politikalar yeni fikirlerin gelişmesi için müsait bir ortamın oluşmasını sağlar(Meier,2000,4).

Bilgi eksikliği kalkınma sürecinin önündeki en büyük engellerden biridir. Bilgi küresel bir kamu malıdır. Daha ileri ülkeler ile ekonomik ilişki içerisinde bulunmak bu eksikliğin giderilmesi için bir yoldur. Teknik bilgilerin ve becerilerin ithal edilmesi teknolojik olarak ilerlemenin kaçınılmaz bir yoludur. İleri ülkelerden fikirlerin ithal edilmesi kalkınmayı hızlandırır. Ayrıca, fikir ithalatı ekonomik ilerlemenin önkoşulları olan siyasi ve sosyo-kültürel ilerlemeler için de gereklidir. İleri ülkelerin başarılarına ve yanlışlarına bakarak gelişmekte olan ülkeler seçici bir biçimde ileri ülkelerin kurumlarını kendi koşullarına adapte edebilirler(Meier,2000,5).

Yeni fikirlerin üretilmesi kalkınma için gerekli bir koşul olsa da yeterli bir koşul değildir. Gelişmekte olan ülkenin absorbe kapasitesi çok önemlidir. Örneğin, kalkınma iktisatçılarının görüşleri dinlenmiyor ve uygulanmıyorsa bu fikirlerden hiçbir sonuç alınmaz. Yeni fikirlerin uygulanması için uygun siyasi koşullar bulunmuyorsa veya absorbe kapasitesi yapılmayan bir kurumsal değişime bağlıysa, bu fikirlerden iyi bir sonuç alınmaz. Bu yüzden, devletin organizasyonu ile enformasyon ve teşvik sistemleri yeni fikirlerin alınmasını ve uygulanması için uygun olmalıdır(Meier,2000,5).

4.8. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE PİYASALARIN DÜZENLENMESİ (İKİNCİ BÜYÜK DÖNÜŞÜM)

Son 25-30 yıldır Bretton Woods kurumlarının etkisiyle uygulanan neoliberal politikalar sonucunda gelişmekte olan ülkelerde piyasa temelli reformlar yapılmıştır. Bu görüşe göre piyasa yanlı politikalar küresel ekonomiye entegrasyonu ve büyümeyi artırmakta; yoksulluğu ise azaltmaktadır. Küreselleşmeye karşı olan görüşe göre ise neo-

liberal politikalar uygulamayan Çin ve Hindistan'da büyüme performansı artmış, ancak neoliberal politikaları uygulayan Afrika ve Latin Amerika'da ise büyüme performansı azalmış; yoksulluk oranları ise değişmemiştir. Bin Yıl Kalkınma (BYK) Hedefleri ise çoğu ülkede ulaşılamayacaktır. İnsani Gelişme Endeksi (İGE) sıralamasında düşük ve orta seviyedeki ülkelerin 64 tanesinde 1975-2002 yılları arasında kişi başına düşen gelirler %1'in altında büyümüştür. 41 tanesinde ise kişi başına düşen gelirler azalmıştır. Küreselleşme yanlısı görüşe göre ise gelişmekte olan ülkelerin yoksulluktan kurtulabilmesi için daha çok küreselleşmesi gerekmektedir(Stewart,2006,10-11).

Gelişmekte olan ülkelerde piyasalar istihdam, gelir, sağlık ve eğitim hizmetleri sağlarken çoğu insan bunlardan yoksun kalmaktadır. Çoğu gelişmekte olan ülkede, piyasalar iyi düzenlenmemiştir ve çalışma koşulları 19.yy. Avrupa'sındaki çalışma koşullarına benzemektedir. Bu koşullar uzun çalışma saatlerinden, sağlıksız, güvensiz çalışma ortamından kaynaklanmaktadır. Bu ortamlar çocukların ve genç kızların çalıştırıldığı, kalabalık ve insanca yaşamaya yeterli olmayan düşük ücretlerin geçerli olduğu ortamlardır. Bu dönemde sendikaların zayıflaması işçilerin kendilerini korumalarını güçleştirmiştir(Stewart,2006,11).

Sanayileşmiş ülkelerde gerçekleşen Birinci Büyük Dönüşümün en temel özelliği insanları piyasanın insani olmayan etkilerinden ve ürünü olmaktan kurtarmasıdır. Dolayısıyla, bu dönüşüme göre piyasa topluma hizmet etmelidir, toplum piyasaya değil. Bu değişimleri yapabilmek için organize bir iş gücüne ve demokratik reformlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu değişimler çalışma koşullarının iyileştirilmesini, firmaların düzenlenmesini, sosyal güvenliğin ve hizmetlerin artırılmasını içerir. Günümüzde gelişmekte olan ülkeleri kapsayacak ikinci bir Büyük Dönüşüm ilk dönüşümün tüm unsurlarını içermek zorunda değildir. Fakat bu değişim için gerekli ögeler aynı amaca hizmet etmelidir. Bu amaca göre piyasa topluma hizmet etmelidir. Bu dönüşüm insanın, doğanın ve üretim organizasyonunun korunmasını; insanın ve çevrenin rehabilitasyonunu içermelidir. Günümüzde, güvensiz ve yoksul hayatların yaşandığı ve çevreye büyük zararlar verilen gelişmekte olan ülkelerde ikinci bir Büyük Dönüşüme ihtiyaç bulunmaktadır. Bu ihtiyaç 19.yy'da Avrupa'da duyulan ihtiyaçtan daha fazladır(Stewart,2006,12-13).

Son 20-30 yıldır gelişmekte olan ülkelerde demokratikleşme alanında büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. 1974-1999 yılları arasında 113 ülkede çok partili seçim sistemleri uygulanmıştır. Bu da dönüşüm için müsait bir ortam oluşturmaktadır. Çünkü bu ülkelerde çoğunluk yoksul ve sosyal güvenliği bulunmayan insanlardan oluşmaktadır. Bundan dolayı büyük bir sosyal değişim ve piyasalara düzenleme gerekmektedir. Bunlarda demokrasinin özelliğine ve siyasi partilere bağlıdır. Çoğu gelişmekte olan ülkede siyasi partiler ideolojik değildir. Bir kişinin, ailenin, etnik veya dini unsurları etrafında organize olurlar. Bu bağları kullanarak iktidarda kalmayı sağlarlar. Populist liderler demokrasiye geçişle birlikte iktidara gelirler ve bir kısım dönüşüm politikalarını uygularlar. Örneğin, Güney Afrika'daki Nelson Mandela, Brezilya'daki Lula da Silva, Venezüela'daki Hugo Chavez ve Bolivya'daki Evo Morales bu tür liderler arasındadır. Yoksul ülkelerde demokrasinin toplumda dönüşüm üreten politikalara yol açacağı beklenmektedir. Hatta, demokratik yönetimlerin demokratik olmayan yönetimlerle karşılaştırıldığında daha çok yeniden dağıtım politikaları uyguladığı ampirik olarak da desteklenmektedir(Stewart,2006,14).

Dönüşüme yol açan ikinci önemli kuvvet ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının gün geçtikçe büyümesidir. Son 10-20 yıldır sayılarında büyük artış olmuştur. Örneğin, Hindistan'da en azından 1 milyon sivil toplum kuruluşu olduğu bilinmektedir. Brezilya'da ise 200.000 civarında sivil toplum kuruluşu olduğu bilinmektedir. Bu kategori çok farklı türde organizasyonları içermektedir. Çoğu sivil toplum örgütü, piyasayı tamamlayan ve piyasa başarısız olduğunda yardımlarda bulunan gruplardır. Diğer gruplar ise en yoksul olanlara yardımda bulunur. Bu sayede piyasayı da desteklerler. Bazı gruplar ise üyelerinin pozisyonlarını iyileştirmek için kuralları ve düzenlemeleri değiştirmeye çalışırlar. Bu üç grup sivil toplum kuruluşu piyasanın sosyal ve ekonomik operasyonunu artırır(Stewart,2006,14).

Polanyi'nin 1944 yılında ortaya koyduğu argümanlar bugünün gelişmekte olan ülkelerine de uygulanabilir. Polanyi (2005) düzenlenmeyen piyasaların nasıl sonuçlara yol açtığını ve piyasaların düzenlenmesi ve insanca hale getirilmesi için neler yapıldığını göstermiştir. Piyasalar üzerindeki bu kontrol 40 yıl kadar sürmüştür. Fakat, daha sonra dünyada piyasalara merkezi bir rol veren görüş tekrar moda olmuştur. Bu görüş sonucunda eşitsizlik ve güvensizlik artmış; bazı bölgelerde hızlı büyüme yaşanırken bazı bölgelerde durgunluk hakim olmuştur. Bu hareketler bir sarkacın sallanmasına benzemektedir. Gelişmiş ülkelerde piyasalara verilen bu yeni kilit rol etkin bir düzenleme ve sosyal güvenlik önlemleri ile birlikte yapılmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ise iyi düzenlenmeyen piyasaların arzu edilmeyen sonuçları ikinci bir Büyük Dönüşümü gerekli kılmaktadır. Fakat bu değişim ihtiyacı Avrupa'da gerçekleşen Büyük Dönüşüm zamanında bulunmayan uluslararası finans kurumları (IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü) ve çok uluslu firmalarca kısıtlanmaktadır(Stewart,2006,23).

4.9. GENEL DEĞERLENDİRME

Yoksul insanların sahip olduğu fırsatların geliştirilmesi için önerilen politikalar arasında yoksul yanlısı büyüme, insani gelişme, uluslararası ticarette serbestleşme ve finansal serbestleşme, makroekonomik istikrar, kamu harcamalarının yoksul yanlısı yapılması ve yoksul insanların finans piyasalarına erişiminin sağlanması bulunur. Yoksul yanlısı büyümenin sağlanması için izlenmesi gereken iktisat politikaları arasında makroekonomik istikrarın sağlanması, zarar eden kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi, tarımsal üretimde verimliliğin arttırılması, küçük ve orta ölçekli firmaların teşvik edilmesi, beşeri sermayenin geliştirilmesi, bölgesel eşitsizliklerin azaltılması, cinsiyet eşitsizliğinin azaltılması ve nüfus politikası bulunur. Yoksul insanların sahip olduğu fırsatların geliştirilmesi için önerilen insani gelişme kavramı ise son yıllarda ekonomik büyümeden daha geçerli bir politika olarak kabul edilmektedir. İnsani gelişme insanların sahip olduğu fırsatların artmasıyla daha uzun, sağlıklı ve mutlu bir hayata ulaşmaları olarak tanımlanır. Yoksulluk sınırının altında yaşayan insanların insani gelişmelerinin sağlanması bu insanların yoksulluktan kurtulmalarını sağlar.

Yoksul insanların sahip olduğu yetkilerin geliştirilmesi için önerilen politikalar arasında yerelleşme, kamu sektörü reformu, yasal ve yargı sisteminin adil olması, demokrasi, hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi, cinsiyet ayrımına son verilmesi, çocuk

işgücünün azaltılması ve sosyal sermayenin pekiştirilmesi bulunur. Yoksul ülkelerde devlet kurumlarının yoksul insanların hayatlarındaki problemlere çözüm bulacak kadar etkin olmadıkları görülür. Bu probleme çözüm olarak devlet kurumlarının yerelleşmesi önerilmektedir. Yerelleşme yerel toplumların ihtiyaçlarına göre belirlenmiş kalkınma hedeflerine ulaşılmasını sağlar. Yoksul insanların sahip olduğu yetkilerin arttırılması için önerilen politikalardan kamu sektörü reformu, yasal ve yargı sistemlerinin iyileştirilmesi ve demokrasi, hak ve özgürlüklerin geliştirilmesinin birlikte değerlendirilmesi gerekir. Bu üç politikanın birlikte uygulanmasıyla insan haklarının geçerli olduğu, yaşlıların, kadınların, özürlülerin ve çocukların hak ve özgürlüklerinin kısıtlanmadığı ve ihlal edilmediği bir kültür ortamı sağlanmış olur.

Son olarak, yoksullukla mücadele için önerilen politikalar arasında ulusal ve uluslararası düzeyde demokrasi açığının kapatılması, uluslararası yardım miktarlarının arttırılması, kurumsal çeşitliliğin benimsenmesi ve piyasaların insani amaçların sağlanması için yeniden düzenlenmesi bulunur.

5. BÖLÜM
GELİŞMEKTE OLAN DÜNYADA YOKSULLUĞUN BOYUTLARI

5.1. BİN YIL KALKINMA AMAÇLARI VE HEDEFLERİ (MILLENIUM DEVELOPMENT GOALS AND TARGETS)

Bin Yıl Kalkınma (BYK) Amaçları ve Hedefleri, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından aşırı yoksullukla mücadele için konulmuş, bir zaman kısıtı içerisinde ulaşılması gereken, nicel olarak belirlenmiş hedeflerdir. Tablo 5-1'de BM'nin 2015 yılı için belirlediği Bin Yıl Kalkınma (BYK) Amaçları ve Hedefleri görülmektedir. Tabloda birinci amaç olarak belirtilen aşırı yoksulluk (extreme poverty) bir sürü boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar gelir yoksulluğunu, açlığı, hastalığı, yetersiz barınmayı ve sosyal dışlanmayı içermektedir. BYK Amaçları aynı zamanda cinsiyet eşitliğini, eğitimi ve sürdürülebilir bir çevrenin sağlanmasını içermektedir. Bu amaçlar, en temel insan haklarıdır. İnsan Hakları Sözleşmesi ve BM'nin Bin Yıl Bildirisinde belirtildiği gibi bu amaçlar her insanın sağlık, eğitim, barınma ve güvenlik haklarına sahip olmasının güvencesidir(UNDP,2005a,1).

Eğer, 2015 yılında BYK Amaç ve Hedeflerine ulaşılırsa, 500 milyondan fazla insan aşırı yoksulluktan kurtulacaktır. 300 milyon insan ise artık açlık içerisinde dolaşmayacaktır. Çocuk sağlığında büyük ilerlemeler olacaktır: 30 milyon çocuk ve iki milyon anne ölmekten kurtulacaktır. 350 milyon insan temiz su kaynaklarına; 650 milyon insan ise temel sağlık hizmetlerine ulaşacaktır. Yüzlerce milyondan fazla kadın ve kız özgürce ve güvenlik içerisinde diledikleri hayatı yaşayacaktır.

Çoğu gelişmekte olan ülke küreselleşmenin sağladığı fırsatları kullanmak ve 2015 yılına kadar BYK Amaçlarının bazılarına ulaşmak için çalışmaktadırlar. 1990 ile 2001 yılları arasında Dünya Bankası tahminlerine göre gelişmekte olan ülkelerde aşırı yoksulluk (extreme poverty) içerisinde yaşayan insanların oranı % 28'den %21'e düşmüştür. Aşırı yoksulluk içerisinde yaşayanların sayısı 1.21 milyardan 1.09 milyara inmiştir. Çoğu bölge, özellikle Doğu Asya ve Güney Asya büyük ekonomik ve sosyal ilerlemeler kaydetmiştir(UNDP,2005a,2).

Sahra-altı Afrika ise aids, sıtma ve kişi başına düşen gıda üretiminin düşmesi, kötü barınma ve çevre sorunlarıyla bunalmıştır. Bu bölgede yaşayan çoğu ülke BYK Amaçlarının çoğuna ya da hiç birine ulaşamayacaktır. İklimdeki değişme gıda üretimini olumsuz etkilemiş; salgınların ve doğal afetlerin artmasına; yağmurların azalmasına neden olmuştur. Bu arada anne ölüm oranlarının azaltılması, doğal kaynakların harcanmasının önlenmesi ve 2005 yılında ilk ve orta öğretimde cinsiyet ayrımına son verilmesi gibi hedefler çoğu ülkede ulaşılamayacaktır.

Tablo 5-1: Bin Yıl Kalkınma (BYK) Amaçları ve Hedefler

1. Amaç (Goal-1)	Aşırı yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmak	1. Hedef (Target-1)	1990 ile 2015 yılları arasında geliri 1 ABD $'ın altında olan insanların oranını yarıya indirmek.
		2. Hedef (Target-2)	1990 ile 2015 yılları arasında aç dolaşan insanların oranını yarıya indirmek.
2. Amaç (Goal-2)	Evrensel olarak ilköğretim düzeyinin sağlanması	3. Hedef (Target-3)	2015 yılına kadar her yerde tüm kız ve oğlan çocuklarının ilk öğretimlerinin tamamlamasını sağlamak.
3. Amaç (Goal-3)	Cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlendirilmesi	4. Hedef (Target-4)	2005 yılında ilk ve orta öğretimde cinsiyet ayrımına son verilmesi; eğitimin tüm sevyelerinde bu hedefin sağlanması.
4. Amaç (Goal-4)	Çocuk ölümlerinin azaltılması	5. Hedef (Target-5)	1990 ile 2015 yılları arasında beş yaşa ulaşamadan ölen çocukların sayısının 2/3 oranında azaltılması.
5. Amaç (Goal-5)	Anne sağlığının iyileştirilmesi	6. Hedef (Target-6)	Anne ölüm oranlarının 1990 ile 2015 yılları arasında ¾ oranında azaltılması.
6. Amaç (Goal-6)	HIV/Aids, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele	7. Hedef (Target-7)	HIV/Aids salgınının 2015 yılında durdurulması ve sonra salgının azaltılması.
		8. Hedef (Target-8)	Sıtma ve diğer önemli hastalıkların salgınının 2015 yılında durdurulması ve sonra salgının azaltılması.
7. Amaç (Goal-7)	Çevrenin sürdürülebilirliğinin sağlanması	9. Hedef (Target-9)	Sürdürülebilir kalkınma prensiplerinin ülke politikalarında ve programlarında uygulanması ve doğal kaynakların kaybının azaltılması
		10. Hedef (Target-10)	Temiz su kaynaklarına ve temel sağlık önlemlerine sahip olmayan insanların oranının 2015 yılına kadar yarıya indirilmesi.
		11. Hedef (Target-11)	Gecekonduda yaşayan en az 100 milyon insanın yaşamlarında 2020 yılına kadar önemli ilerlemeler sağlanması.

Kaynak:(UNDP,2005a,xviii-xix)

Eylül 2000'de yapılan Bin Yıl Görüşmesinde (Millenium Summit) dünya liderlerinin tarih boyunca görülen en büyük katılımı sağlanmıştır. Liderler ülkelerinin yeni bir küresel ortaklık içerisinde yoksulluk, sağlık koşulları, barış, insan hakları, cinsiyet eşitliği ve çevrenin sürdürülebilirliği konularında işbirliği içerisinde bulunacaklarına dair anlaşma imzalamışlardır. Böylece, zengin ile yoksul ülkeler arasında bir ortaklık sağlanmıştır. Kasım 2001'de Doha'da yapılan uluslararası ticaret görüşmelerinde ve daha sonra Mart 2002'de, dünya liderleri Monterrey, Meksika'da yapılan uluslararası konferansta bir araya gelerek küresel ortaklığı pekiştirmişlerdir (UNDP,2005a,3).

Dünya'da bir milyardan fazla insan aşırı yoksulluk (günlük 1 ABD dolarının altında bir gelir) içerisinde yaşamaktadır. Bu yüzden BYK Amaçları çok büyük önem taşımaktadır. Aşırı yoksulluk öldürücü bir yoksulluk olarak tanımlanır. Çünkü, bu yoksul insanlar açlığa, hastalığa ve doğal afetlere karşı yaşamda kalmak için gerekli olan kaynaklardan mahrumdurlar. Aşırı yoksulluk içerisinde yaşayan insanlar temel ihtiyaçlarını karşılayacak, hastalanmaya, doğal afete veya ürünlerinin yok olmasına karşı korunacak bir gelire sahip değildirler. Aşırı yoksulluk içerisinde yaşayan insanların yaşam beklentisi (40 yıl), yüksek gelirli ülkelerde yaşayanların (80 yıl) yarısıdır. Aşırı yoksulluk içerisinde her doğan 1000 çocuktan 100'den fazlası beş yaşına gelmeden ölmektedir. Yüksek gelirli ülkelerde ise, bu sayı 10'dan daha azdır. Sahra-altı Afrika'da doğan bir bebeğin 65 yaşına kadar yaşama şansı yalnızca 1/3'tür.

Aşırı yoksulluk içerisinde yaşayanlar için BYK Amaçları araç değil, bir amaçtır. Bu amaçlar daha uzun, sağlıklı ve mutlu bir yaşam için önemlidir. Aynı zamanda, bu amaçlar daha üretken bir yaşam, ekonomik büyüme ve gelecekte daha çok kalkınma için yatırım olarak sayılır. Aşırı yoksulluk tüm gelişmekte olan dünyada bulunmaktadır. Aşırı yoksulluk yalnızca düşük gelirli ülkelerde değil, aynı zamanda orta gelirli ülkelerde de görülmektedir(UNDP,2005a,6).

BYK Amaçlarına ulaşılması, altyapıya ve beşeri sermayeye yapılan büyük bir yatırım olarak kabul edilir. Bu sayede, yoksul insanların küresel ekonomiye katılımı sağlanabilir. BYK Amaçları yoksul insanları iktisadi, siyasi ve sosyal haklar ile güçlendirir. Alt-yapı, beşeri sermaye ve insan hakları sağlıklı bir özel sektör için önemli unsurlardır. Piyasa ekonomisinde özel sektörde bulunan bireyler ve iş çevreleri, altyapının ve beşeri sermayenin sağladığı araçlar sayesinde hızlı bir şekilde gelişir. Özel sektör tarım, sanayi ve hizmet sektöründe büyüme, istihdam ve gelir yaratarak yoksulluğu ve dış yardımlara olan bağımlılığı azaltır. Bu yüzden, gelişmekte olan ülkelerin amacı altyapı ve beşeri sermayeye yapılan kamu yatırımlarını, piyasa merkezli iktisat politikalarıyla birleştirerek özel sektörün büyümesini sağlamak olmalıdır(UNDP,2005a,8).

BYK Amaçları yalnızca ekonomik hedefleri, küresel adalet ve insan haklarını içermez. Bu amaçlar, aynı zamanda, uluslararası ve ulusal güvenlik ve istikrar açısından son derece önemlidir. Yoksul ve aç toplumlar yüksek gelirli ülkelerden daha yüksek olasılıkla kıt kaynaklar (su, ekili alanlar vs.) için kargaşa ve çatışma içerisine düşmektedirler. Çoğu dünya liderine göre, yoksullukla mücadele ve küresel güvenlik arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Uluslararası yardımlaşma ile BYK Amaçlarına ulaşılması dünyada çatışma, istikrarsızlık ve terörün azalmasına yol açacaktır.

Yoksul ülkelerin büyük bir kısmı zayıf devlete sahiptir. Bu ülkelerde kolaylıkla kaynaklar için ayaklanma olmaktadır. Kaynakların kıt olması Sudan'da olduğu gibi nüfusun göç etmesine ve farklı sosyal gruplar arasında çatışma çıkmasına yol açabilir. Sudan'da yağmurların az olması nedeniyle üretim alternatifleri bulunmadığı için, genç insanlar para kazanmak için şiddete başvurmaktadır. Örneğin, Afganistan'da yoksul çiftçiler temel altyapıya ve tarımsal ürünlerini satacak piyasalara sahip olmadıkları için uyuşturucu üretimi ve ticareti yapmaktadırlar. Çoğu köy uyuşturucu tacirleri tarafından kontrol edilmektedir. Bu durum yoksulluk ve güvensizliğin bir kısır döngü oluşturmasına neden olmaktadır(UNDP,2005a,9).

Son 10 yılda ekonomik kalkınma milyonlarca insanı Tablo 5-2'de görüldüğü gibi yoksulluktan kurtardı. Gelişmekte olan ülkelerin nüfusunun 4 milyardan 5 milyara yükselmiş olmasına rağmen, kişi başına düşen ortalama gelirleri % 21 artmıştır. 2001 yılında 10 yıl önceye göre 130 milyon insan aşırı yoksulluktan kurtulmuş; günde 1 ABD doları gelirin altında yaşayanların oranı % 28'den % 21'e düşmüştür. Yetersiz beslenenlerin oranı %3 azalmıştır. 5 yaşına ulaşamadan ölen bebeklerin sayısı 1000 doğum arasında 103 iken, 88'e düşmüştür. Yaşam beklentisi 63'den 65'e yükselmiştir. Temiz su kaynaklarına ulaşan insanların oranı %8 ; temel sağlık önlemlerine ulaşanların oranı ise %15 artmıştır. Ancak, bu gelişmelere rağmen milyonlarca insan da aids salgınında yaşamlarını kaybetmiştir(UNDP,2005a,13).

Tablo 5-2: Gelişmekte Olan Dünyada Ortalama İlerlemeler:1990-2002 (Nüfus ile Ağırlıklandırılmış Tahminler)

Gösterge	1990	2002
Kişi Başına Düşen GSYİH (1995 ABD doları)	1071	1299
Kafa Sayım Oranı (%)[a]	28	21
Yetersiz Beslenme (%)[b]	20	17
5 Yaşına Ulaşamadan Ölen Çocukların Sayısı (1000 Doğumda)	103	88
Doğumda Yaşam Beklentisi (Yıl)	63	65
HIV Salgını (%)	0,5	1,6
Temiz Su Kaynaklarına Ulaşılabilirlik (%)	71	79
Temel Sağlık Önlemlerine Ulaşılabilirlik (%)	34	49

Kaynak: (UNDP,2005a,14)

[a] Kafa sayım oranı günde 1 ABD doları gelirin altında yaşayanların oranıdır. 2002 verisi olmadığından 2001 verisi kullanılmıştır.

[b] 1990 yılında CIS ülkelerini içermemektedir.

Ancak, gelişmekte olan dünyadaki trendler bölgeler arasında ve içerisinde büyük farklar içermektedir. Bazı bölgeler çok az ilerleme göstermiş; hatta geriye bile gitmiştir. Çoğu ülkede ekonomik büyüme görülürken, bazılarında ise durgunluk görülmüştür. Çoğu yoksul ülkede ise çok yavaş bir büyüme görülmüştür. Bu yetersiz büyüme oranları yüzünden yoksulluğa karşı büyük ilerleme kaydedilememiştir. Örneğin, 1990 ile 2002 yılları arasında Yüksek Borçları Olan Yoksul Ülkelerde (Heavily Indebted Poor Countries) kişi başına düşen gelirler, 298 ABD dolarından 337 dolara (1995 ABD doları) yükselmiştir(UNDP,2005a,13).

Yoksullukla mücadelede son 10 yılda en büyük ilerlemeler Doğu ve Güney Asya'da, nüfusun en kalabalık olduğu Çin ve Hindistan'da görülmüştür. Tablo 5-3 ve ve Tablo 5-4'de görüldüğü gibi, 2.3 milyardan fazla insanın yaşadığı bu ülkelerde yoksullukla mücadelede görülen ilerlemeler sonucunda, gelişmekte olan dünya ortalamalarının aşağıya inmesine yol açmıştır. Çin'de 1990 ile 2001 yılları arasında yoksulluk oranı % 33'den % 17'ye; Hindistan'da ise % 42'den % 35'e inmiştir. Çin düşük nüfus artış oranı ve yoksullukla mücadelede gösterdiği başarılar sonucunda, yoksulların sayısını

1990'dan beri 165 milyon azaltmıştır. Halbuki, Hindistan'da ise yoksulluk oranlarında olan azalmalar hızlı nüfus artışı sonucunda yoksul insanların sayısının değişmeden 360 milyonda kalmasına yol açmıştır(Chen-Ravallion,2004:Akt: UNDP,2005a,14).

Asya'nın diğer kesimlerin de büyük ilerlemeler yaşanmıştır. Hızlı büyüme sonucunda bölgenin diğer kesimlerinde aşırı yoksulluk içerisinde yaşayan insanların sayısı 1990'dan beri 70 milyon azalmıştır. Fakat buna rağmen, Asya'da da yoksul insanların sayısı hala çok fazladır. Doğu Asya'da 270 milyon, Güney Asya'da ise 430 milyon insan kuraklığa, doğal afetlere ve diğer şoklara karşı kırılgandır. Doğu Asya ve Güney Asya'da hala çok büyük sayıda insan yoksulluk içerisinde yaşamaktadır.

Asya'da görülen ilerlemelere rağmen, Sahra-altı Afrika ise yoksulluğun her boyutunu içeren BYK Amaçlarına ulaşmada zorluklar içerisindedir. Tablo 5-3'de görüldüğü gibi 1990 ile 2001 yılları arasında günde 1 ABD doları gelirin altında bir gelirle yaşayan insanların sayısı 227 milyondan 313 milyona; yoksulluk oranı ise % 45'den % 46'ya yükselmiştir. Sahra-altı Afrika'da bulunan ülkeler içerisinde 33 tanesinin kişi başına düşen ortalama GSYİH'sı yılda 270 ABD doları, günde ise yalnızca 71 senttir(UNDP,2005a,14).

Tablo 5-3'de görüldüğü gibi Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da yoksulluk oranı % 2 gibi küçük bir orandır. Yoksul insanların sayısı ise 6 milyondan 7 milyona yükselmiştir. Latin Amerika ve Karaiplerde ise yoksulluk oranları çok az değişmiştir. Doğu Avrupa ve Orta Asya'da ise bu dönem içerisinde büyük artış olmuştur.

Tablo 5-3: Bölge Bazında Yoksulluk Sınırının(Günlük 1 ABD Doları) Altında Yaşayan Nüfus

Yoksulluk Sınırı Günlük[a] (1 ABD Doları)						
Bölge	**İnsan Sayısı (Milyon)**		**Toplam Nüfusun Payı (%)**		**Kırsal Kesimde Yaşayan Yoksul İnsanların Payı [b](%)**	**Kırsal Kesimde Yaşayan Yoksul İnsanların Toplam Nüfusa Oranı (%)**
	1990	**2001**	**1990**	**2001**	**2001[c]**	**2001**
Doğu Asya	472	271	30	15	80	63
Doğu Avrupa ve Orta Asya	2	17	1	4	53	37
Latin Amerika ve Karaipler	49	50	11	10	42	24
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	6	7	2	2	63	42
Güney Asya	462	431	41	31	77	72
Sahra-altı Afrika	227	313	45	46	73	67

Kaynak: (UNDP,2005a,16)

[a] Yoksulluk sınırları 1993 ABD doları ile satın alma gücü paritesine göre ayarlanmıştır.

[b] Kırsal yoksulluk oranı x (100-kentleşme oranı) / ulusal yoksul oranı formülüyle hesaplanmıştır.

[c] 2001 verisinin bulunmadığı durumlarda en yakın tarihli veriler kullanılmıştır.

Tablo 5-4: Bölge Bazında Yoksulluk Sınırının (Günlük 2 ABD Doları) Altında Yaşayan Nüfus

Yoksulluk Sınırı[a] (Günlük 2 ABD Doları)				
Bölge	İnsan Sayısı (Milyon)		Toplam Nüfusun Payı (%)	
	1990	2001	1990	2001
Doğu Asya	1116	865	70	47
Doğu Avrupa ve Orta Asya	23	93	5	20
Latin Amerika ve Karaipler	125	128	28	25
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	51	70	21	23
Güney Asya	958	1064	86	77
Sahra-altı Afrika	382	516	75	77

Kaynak: (UNDP,2005a,16)

[a] Yoksulluk sınırları 1993 ABD Doları ile satın alma gücü paritesine göre ayarlanmıştır.

5.1.1. 1990-2002 Yılları Arasında BYK Amaçlarında ve Hedeflerinde Kaydedilen İlerlemeler

Kuzey Afrika: Tablo 5-5'de görüldüğü gibi, Kuzey Afrika'nın hedeflere ulaşabilmesi için ilerlemesinin hızlandırması gerektiği düşünülmektedir. Bu bölgede 1990'dan beri orta büyüklükte bir büyüme oranı görülmüştür. Yoksulluk oranını yarıya indirmede başarılı olacağı düşünülmektedir. Yetersiz beslenme oranı 1990'dan beri % 5 seviyesinde durağandır. Cinsiyet eşitsizliğinde ise hedefi tutturabilmesi zayıf ihtimal olarak görülmektedir. Tarım harici kesimlerde kadınlar çok az istihdam edilmektedir. Parlementoda ise kadınlar çok az temsil edilmektedir. HIV ve sıtma salgınının çok az görülmesine rağmen anne ölüm oranlarında, temiz su kaynaklarına ve temel sağlık hizmetlerine ulaşmada büyük ilerlemeler kaydetmeleri gerekmektedir. Bu bölgede susuzluk ve doğal kaynakların sürdürülemez bir şekilde kullanılması sonucunda oluşan çevre problemleri ve çölleşme görülmektedir. Bilimsel ve teknolojik yenilikleri adapte etmede; bilgi ve haberleşme teknolojilerine yatırım yapmada bölge çok yavaştır(UNDP,2005a,18).

Sahra-altı Afrika: Tablo 5-5'den de görüldüğü gibi bu bölge BYK Amaçlarına ulaşmada başarısızdır. En yüksek yetersiz beslenme oranına sahiptir. Nüfusun yaklaşık 1/3'ü minimum gıda tüketimini bile yapamamaktadır. Sahra-altı Afrika diğer bölgeler arasında en düşük ilkokul kayıt oranına sahiptir. İlk öğretim düzeyinde cinsiyet eşitsizliği düzeyi 0.86 ile bütün bölgelerin en düşük seviyesidir. HIV/AİDS salgını kıtanın büyük bir kısmını vurarak milyonlarca insanın ölümüne yol açmıştır. Kadınlar hastalıklardan erkeklerden daha fazla etkilenmektedir. Aids'in bulaştığı 13 kadına karşılık 10 erkek hastalanmaktadır. Temiz su kaynaklarına ulaşılabilirlik hedefine ise ulaşmada çok yavaş ilerleme kaydedilmektedir. 160 milyondan fazla insan yetersiz ve güvensiz barınağa sahiptir. Bölgenin büyük bir kesiminde bilgi ve haberleşme teknolojisi yetersizdir. Her 100 kişiden yalnızca 5.3 insan telefona sahiptir. Bölgenin ormanları ise diğer bölgelerle karşılaştırıldığında daha büyük hızla yok olmaktadır(UNDP,2005a,20).

Tablo 5-5: Bölge Bazında BYK Amaçlarına Ulaşmada Kaydedilen İlerlemeler

	Doğu Asya		Güney Doğu Asya		Güney Asya		Kuzey Afrika		Sahra-altı Afrika		Latin Amerika	
	1990	2001/02	1990	2001/02	1990	2001/02	1990	2001/02	1990	2001/02	1990	2001/02
Kişi Başına Düşen GSYİH (Sabit 1995 ABD Doları)[a]	351	943	1012	1421	379	547	1263	1484	595	581	3290	3735
Yetersiz Beslenme Oranı (%)[b]	16	11	17	13	25	22	5	4	35	33	13	10
İlk Öğretime Kayıt (%)[c]	98	92	92	91	73	80	82	92	54	62	86	96
Orta Öğretimde Kızların Oğlanlara Oranı[d]	-	-	0.97	0.98	0.74	0.77	0.94	0.96	0.81	0.79	1.09	1.07
Beş Yaşına Ulaşamadan Ölen Çocukların Oranı (1000 Doğumda)[a]	48	38	78	48	126	93	87	41	186	174	54	34
Anne Ölüm Oranı (100.000 Doğumda)[e]	-	55	-	210	-	520	87	41	186	174	54	34
Ormanlarla Kaplı Ormanların Payı (%)[f]	15	17	54	49	14	13	1	1	29	27	50[g]	48[g]
Temiz Su Kaynaklarına Ulaşılabilirlik (%)[a]	72	78	73	79	71	84	88	90	49	58	83	89
Temel Sağlık Önlemlerine Ulaşılabilirlik (%)[a]	24	45	48	61	20	37	65	73	32	36	69	75
Yetersiz Barınağa Sahip Kentli Nüfusun Payı (%)[a]	41	36	37	28	64	59	38	28	72	72	35	32
Telefon Hattına Sahip Olanların Payı (%)	2	38	1	16	1	5	3	17	1	5	6	36

Kaynak: (UNDP,2005a,18-19)

[a] 1990 ile 2002 yıllarına ait seviyeleri karşılaştırmaktadır.

[b] 1990/92 ile 1999/2001 yıllarına ait seviyeleri karşılaştırmaktadır.

[c] 1990/91 ile 2001/02 yıllarına ait seviyeleri karşılaştırmaktadır.

[d] 1998/99 ile 2001/02 yıllarına ait seviyeleri karşılaştırmaktadır.

[e] 2000 yılına ait seviyeyi vermektedir.

[f] 1990 ile 2000 yıllarına ait seviyeleri karşılaştırmaktadır.

[g] Latin Amerika'yı temsil etmektedir.

Doğu Asya: Bu bölgede gelir yoksulluğunda ve açlıkta büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Aynı zamanda, cinsiyet ayrımında, eğitimde ve çocuk ölümlerinde de büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Alt yapıya önemli yatırım yapılmıştır. Örneğin, bu bölgede 100 kişiye 37,8 telefon hattı düşmektedir. Ancak, bu ilerlemelere rağmen aşırı yoksulluk hala yaygındır. Temiz su kaynaklarına ve temel sağlık hizmetlerine ulaşılabilirlik ise hala çok azdır. HIV salgını ise çok az görülmesine rağmen çok riskli gruplar için tehlike arzetmektedir. Yapılan tahminlere göre, eğer etkin bir önlem alınmazsa Çin'de 10 milyon insan HIV hastalığına yakalanacaktır. Doğu Asya'da yaklaşık 200 milyon insan gecekonduda yaşamaktadır. Bu evler güvencesiz ve temel hizmetlerden yoksundur. Çin'de ise cinsiyet ayrımı hala çok yüksek seviyelerdedir. Okullara kaydolan kız öğrencilerin sayısı erkek öğrencilerinin saysından çok daha azdır. Hızlı sanayileşmeden kaynaklanan çevre sorunları ise çok büyük problem oluşturmaktadır(UNDP,2005a,20).

Güneydoğu Asya: Bu bölgenin gelir yoksulluğunda, açlıkta, çocuk ölümlerinde ve cinsiyet ayrımında BYK Hedeflerine büyük olasılıkla ulaşacağı tahmin edilmektedir. Tayland ve Vietnam çok büyük ilerlemeler kaydederken, Kamboçya ve Lao ise ilerleme için çok büyük uğraş vermektedir. Okula kayıt oranları bu ülkelerde durağandır; hedefe ulaşılabilmesi için çok büyük ilerlemeler yapılması gerekmektedir. HIV salgını, yüksek anne ölüm oranları, hızlı çölleşme, artan çevre sorunları, temiz su kaynaklarına ve temel sağlık önlemlerine ulaşılabilirlik hala çok büyük problemlerdir(UNDP,2005a,20).

Güney Asya: Bu bölge Hindistan'da görülen hızlı büyüme sonucunda yoksullukla mücadelede hızlı ilerlemeler kaydetmiştir. Gelir yoksulluğunun hızla azalmasına rağmen, Güney Asya'da diğer bölgelerden çok daha fazla sayıda yoksul bulunmaktadır. İlk okula kayıt ve cinsiyet ayrımı göstergeleri hala çok gerilerdedir. Çocuk sağlığında ise ilerlemeler görülmesine rağmen hedefe ulaşmasının çok zor olduğu tahmin edilmektedir. Anne ölüm oranları ise hala çok yüksek seviyelerdedir. HIV salgını ise durmuştur. Yetersiz beslenme nüfusun büyük bir kesimini etkilemektedir. 250 milyondan fazla insan yetersiz, güvensiz ve hizmetlerden yoksun barınaklarda yaşamaktadır. Güney Asya'nın büyük bir kesimi modern teknolojilerden ve hizmetlerden yoksundur. Her 100 kişiye düşen telefon sayısı yalnızca 5'dir. Susuzluk ve temel sağlık hizmetlerine ulaşılabilirlik bölgede hala büyük sorunlardır. Ancak, temiz su kaynaklarına ulaşılabilirlik de büyük ilerlemeler yaşanmaktadır(UNDP,2005a,20-21).

Latin Amerika ve Karaipler: 1990'dan beri bu bölgede yaşanan ekonomik büyüme oranları çok küçüktür. Bu yüzden yoksulluk oranları durağan ve eşitsizlik ise çok yaygındır. Buna rağmen, bu bölgedeki ülkeler açlık, eğitim, cinsiyet ayrımı ve çocuk sağlığı hedeflerinde başarılıdır. Temiz su kaynaklarına ulaşılabilirlikte kent alanlarında hedefe ulaşılmış, ancak kırsal alanlarda ise çok az ilerleme kaydedilmiştir. Temel sağlık önlemlerinde ulaşılabilirlik göstergesi ise hem kent ve hem kır alanlarında çok gerilerdedir. Ayrıca, bu bölgede ormanlar hızla yok edilmektedir. Anne ölüm oranları her ise 100.000 doğumda 190 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran zengin ülkelerde görülen anne ölüm oranlarından 10 kat daha yüksektir. 125 milyondan fazla insan ise çok kötü koşullara sahip barınaklarda yaşamaktadır. Orta Amerika'daki ülkelerde yoksulluk çok yaygındır. Karaip ada ülkelerinin ise BYK Hedeflerine ulaşabilmeleri için çok büyük ilerlemeler kaydetmeleri gerekmektedir(UNDP,2005a,21-22).

Tablo 5-6: BYK Hedefleri ve Kullanılan Göstergeler

Hedef:	1990 ile 2015 yılları arasında geliri 1 ABD dolarının altında olan insanların oranını yarıya indirmek.
X_1:	Günlük Geliri 1ABD Dolarının Altında Olan Nüfusun Oranı (%) 1993-2002.
X_2:	Günlük 1 ABD Doları Olan Yoksulluk Sınırına Göre Yoksulluk Açığı (%) 1993-2002 (Poverty Gap)
Hedef:	1990 ile 2015 yılları arasında aç dolaşan insanların oranını yarıya indirmek.
X_3:	Yetersiz Beslenenlerin Oranı 2000-2002
X_4:	2015 Hedefi
Hedef:	2015 yılana kadar tüm kız ve erkek çocuklarının ilköğretimini tamamlaması.
X_5:	İlköğretime Kayıt Oranı(%) 2002-2003.
X_6:	2015 Hedefi
Hedef:	2005 yılında ilk ve orta öğretimde cinsiyet ayrımına son verilmesi; eğitimin tüm seviyelerinde bu hedefin sağlanması.
X_7:	İlk ve Orta Öğretimde Kız Öğrencilerin Erkek Öğrencilere Oranı (%) 2002-2003
X_8:	2005 Hedefi
Hedef:	1990 ile 2015 yılları arasında doğum sırasında ölen bebeklerin sayısının 2/3 oranında azaltılması.
X_9:	Bebek Ölüm Oranı (1000 Doğumda) 2003
X_{10}:	2015 Hedefi.
Hedef:	1990 ile 2015 yılları arasında beş yaşına ulaşamadan ölen çocukların sayısının 2/3 oranında azaltılması.
X_{11}:	Beş Yaşına Ulaşamadan Ölen Çocukların Oranı (1000 Doğumda) 2003
X_{12}:	2015 Hedefi.
Hedef:	Anne ölüm oranlarının 1990 ile 2015 yılları arasında ¾ oranında azaltılması.
X_{13}:	Anne Ölüm Oranları (100.000 Doğumda) 2000*
X_{14}:	Doğumlara Eşlik Eden Sağlık Personel Oranı (%) 2000-2003
Hedef:	HIV/Aids, Sıtma vs. 2015 yılında durdurulması ve sonra salgının yayılmasının azaltılması.
X_{15}:	HIV'den Hastalananların Oranı (Yaşları 15-49 Arasında Olanlara Oranı) (%) 2003
X_{16}:	Tüberküloz Vakası (100.000'de) 2003
X_{17}:	HIV/Aids Sonucu Yetim Kalan Çocukların Sayısı (Bin) 2003
Hedef:	Temiz su kaynaklarına sahip olmayan insanların oranının 2015 yılına kadar yarıya indirilmesi.
X_{18}:	Temiz Su Kaynaklarına Ulaşamayanların Oranı (%) 2002
X_{19}:	2015 Hedefi
Hedef:	Temel sağlık hizmetlerine sahip olmayan insanların oranının 2015 yılına kadar yarıya indirilmesi.
X_{20}:	Temel Sağlık Hizmetlerine Ulaşamayanların Oranı (%) 2002
X_{21}:	2015 Hedefi

Kaynak: (UN,2006;WB,2006)

* BM Çocuk Fonu (UNİCEF), Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve BM Nüfus Fonu 'ndan (UNFPA) yapılan görüşmelerle bu veriler düzeltilmiştir.

5.2. SAHRA-ALTI AFRİKA'DA ÜLKE BAZINDA BYK HEDEFLERİNE ULAŞMA PERFORMANSI

1990 ile 2015 yılları arasında geliri 1 ABD dolarının altında olan insanların oranını yarıya indirmek(Tablo 5-7'de X_1 ve X_2): Bu hedefle ilgili değerlendirme yapabilmek için günlük 1 ABD dolarının altında yaşayanların oranı gösterge olarak kullanılmaktadır. Ancak, veriler 1993 ile 2002 yılları arasında yer almaktadır. En çok yoksul barındıran ülkeler arasında Uganda, Mali, Nijerya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Madagaskar, Nijer ve Zambiya yer almaktadır. Bu ülkelerde yaşayan insanların büyük bir kısmı günde 1 ABD doları gelirin altında bir gelire sahiptir. Swaziland ise %8 ile en az yoksul insan barındıran ülkedir. Bu göstergede elde olan verilere göre bu bölge en yoksul bölgedir. Bu göstergede bölgenin BYK Hedefini tutturabilmesi çok zordur.

1990 ile 2015 yılları arasında aç dolaşan insanların oranını yarıya indirmek (Tablo 5-7'de X_3 ve X_4): Bu hedefle ilgili değerlendirme yapabilmek için yetersiz beslenenlerin oranı gösterge olarak kullanılmaktadır. Bu bölgede Gabon ve Gana hedefi tuturmuştur. Burundi, Komoros, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Eritre ve Siera Leone'de nüfusun % 50'sinden fazlası yetersiz beslenmektedir. Angola, Benin, Burkina Faso, Çad, Kongo Cumhuriyeti, Gine, Lesotho, Malawi, Moritanya, Mauritus, Namibya ve Nijerya 2015 yılı için saptanan hedeflere yakın oldukları görülmektedir.

2015 yılana kadar tüm kız ve erkek çocuklarının ilköğretimini tamamlaması (Tablo 5-7'de X_5 ve X_6): Bu hedefle ilgili değerlendirme yapabilmek için ilköğretime kayıt oranı gösterge olarak kullanılmaktadır. Bu bölgede yalnızca Cape Verde, Mauritus, Malawi, Sao Tome ve Seyşeller ülkelerinde 2015 yılına gelinmeden hedefe hemen hemen ulaşılmıştır. Burkina Faso, Eritre, Etiyopya, Gine Bise, Nijer ve Sudan'da ilköğretime kayıt oranı % 50'den azdır. Benin, Botswana, Ekvator Gine, Lesotho, Madagaskar, Güney Afrika, Tanzanya, Zambiya ve Zimbabwe'de ise ilköğretime kayıt oranı % 80'nin üzerindedir. Bu ülkelerin 2015 yılı için hedeflenen % 100'e ulaşma ihtimalleri bulunmaktadır.

2005 yılında ilk ve orta öğretimde cinsiyet ayrımına son verilmesi; eğitimin tüm seviyelerinde bu hedefin sağlanması (Tablo 5-7'de X_7 ve X_8): Bu hedefle ilgili değerlendirme yapabilmek için ilk ve orta öğretimde kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranı gösterge olarak kullanılmaktadır. Botswana, Cape Verde, Lesoto, Mauritus, Namibya, Rwanda, Seyşeller, ve Güney Afrika ilk ve orta öğretimde kız öğrenciler ile erkek öğrenciler arasında eşitliği 2005 yılına gelinmeden sağlamıştır. Benin, Burkina Faso, Gine, Çad, Eritre, Etiyopya, Mali, Nijer, Togo, Kote Davur ve Sierra Leone'de kızlarla erkek öğrenciler arasında bölgedeki en büyük eşitsizlik görülmektedir. Gambiya, Kenya, Malawi, Moritanya, Sao Tome ve Principe, Swaziland, Uganda, Zambiya ve Zimbabwe'de 2005 yılı hedefine çok yaklaşılmıştır. Çoğu ülkenin BYK Hedefini tutturması için çok gayret etmesi gerekmektedir.

1990 ile 2015 yılları arasında doğum sırasında ölen bebeklerin sayısının 2/3 oranında azaltılması (Tablo 5-7'de X_9 ve X_{10}): Bu hedefle ilgili değerlendirme yapabilmek bebek ölüm oranı (1000 doğumda) gösterge olarak kullanılmaktadır. Tüm ülkeler 2015 yılı hedeflerinin çok gerisindedir. Genelde ülkeler 1990 yılından itibaren ya durağan halde seyretmiş ya da çok küçük ilerlemeler yapabilmiştir. Örneğin, Angola, Burundi,

Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kote Davur, Ekvator Gine, Etiyopya, Gine, Gine Bise, Liberya, Malawi, Mali, Mozambik, Nijer, Nijerya, Rwanda, Sierra Leone, Somali, Swaziland ve Zambiya'da bölgedeki en yüksek bebek ölüm oranları görülmektedir. Bu bölgedeki ülkelerin bebek ölüm oranlarınında 2015 yılı için saptanan hedefe ulaşmaları için sağlık hizmetlerine daha çok yatırım yapmaları gerekmektedir. Cape Verde, Seyşeller ve Mauritus ise bölgenin en düşük bebek ölüm oranlarına sahiptir.

1990 ile 2015 yılları arasında beş yaşına ulaşamadan ölen çocukların sayısının 2/3 oranında azaltılması (Tablo 5-7'de X_{11} ve X_{12}) : Bu bölgede çocuk ölüm oranları çok yüksektir; tüm ülkeler 2015 yılı için saptanan hedeflerinden çok geridedir. Genelde ülkeler 1990 yılından beri ya durağan halde ya da çok küçük ilerlemeler yapabilmiştir. Angola, Çad, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Ekvator Gine, Gine Bise, Liberya, Mali, Nijer, Rwanda, Sierra Leone ve Somali bu göstergede en kötü performansa sahip ülkelerdir. Mauritus ile Seyşeller bölgenin en düşük çocuk ölüm oranlarına sahiptir.

Tablo 5-7: Sahra-altı Afrika'da Yoksulluğun Boyutları (BYK Hedeflerine Ulaşma Performansları)

	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6	X_7	X_8	X_9	X_{10}	X_{11}	X_{12}
Angola	-	-	38	29	61	100	-	-	154	51	260	87
Benin	-	-	14	10	83	100	71	100	90	37	152	62
Botswana	30,7	12,7	30	11,5	82	100	101	100	84	15	116	19
Burkina Faso	44,9	14,4	17	10,5	40	100	76	100	97	39	192	70
Burundi	54,6	22,7	67	24	57	100	82	100	114	38	190	63
Kamerun	17,1	4,1	25	11,5	-	100	81	100	87	28	149	46
Cape Verde	-	-	-	-	92	100	100	100	27	15	36	20
Orta Afrika Cumhuriyeti	66,6	38,1	45	25	-	100	-	100	115	38	193	60
Çad	-	-	33	29	57	100	58	100	117	39	200	68
Komoros	-	-	62	-	55	100	84	100	52	29	70	40
Kongo Demokratik Cum.	-	-	72	16	-	100	-	-	129	43	205	68
Kongo Cum.	-	-	34	27	54	100	90	100	81	28	108	37
Kote Davur	10,8	1,9	14	9	56	100	68	100	117	34	194	52
Ekvator Gine	-	-	-	-	85	100	82	100	122	41	204	69
Eritre	-	-	73	-	48	100	71	100	52	28	82	49
Etiyopya	23	4,8	46	-	46	100	73	100	110	44	166	68
Gabon	-	-	5	5	78	100	-	-	60	20	91	31
Gambia	59,3	28,8	27	11	75	100	98	100	89	34	122	51
Gana	44,8	17,3	12	18,5	58	100	91	100	68	29	112	42
Gine	-	-	24	19,5	64	100	72	100	101	48	155	80

Gine-Bise	-	-	37	-	45	100	-	-	126	51	203	84
Kenya	22,8	5,9	31	22	76	100	94	100	79	21	120	32
Lesotho	36,4	19	12	8,5	86	100	104	100	80	25	112	35
Liberya	-	-	-	-	-	-	-	-	157	52	235	78
Madagaskar	61	27,9	38	17,5	89	100	-	100	76	34	123	56
Malawi	41,7	14,8	34	25	95	100	98	100	110	49	175	80
Mali	72,3	37,4	28	14,5	46	100	74	100	121	47	219	83
Moritanya	25,9	7,6	10	7,5	74	100	96	100	78	38	125	54
Mauritius	-	-	6	3	95	100	100	100	14	7	15	8
Mozambik	37,9	12	45	33	71	100	82	100	104	49	152	81
Namibya	34,9	14	23	17,5	74	100	104	100	47	20	63	27
Nijer	60,6	34	32	20,5	39	100	71	100	152	64	259	107
Nijerya	70,2	34,9	9	6,5	60	100	84	100	101	38	197	78
Rwanda	51,7	20	36	22	73	100	100	100	118	34	203	58
Sao Tome ve Principe	-	-	12	-	98	100	99	100	75	25	118	56
Senegal	22,3	5,7	23	11,5	66	100	90	100	78	30	137	49
Seyşeller	-	-	9	-	96	100	104	100	12	6	14	7
Sierra Leone	57	39,5	50	23	-	100	74	100	165	58	283	101
Somali	-	-	-	-	-	-	-	-	133	34	225	75
Güney Afrika	10,7	1,7	-	-	89	100	101	100	54	15	67	20
Sudan	-	-	27	16	46	100	88	100	63	25	91	40
Swaziland	8	2,5	19	7	77	100	96	100	108	26	156	37
Tanzanya	19,9	4,8	44	18,5	86	100	-	100	78	34	126	54
Togo	-	-	25	16,5	79	100	73	100	78	29	140	51
Uganda	84,9	45,6	19	12	-	100	97	100	80	31	138	53
Zambiya	63,7	32,7	47	24	80	100	93	100	102	34	182	60
Zimbabwe	56,1	24,2	45	22,5	82	100	96	100	79	18	129	46

Kaynak: (UN,2006;WB,2006), X_1:Günlük Geliri 1 ABD Dolarının Altında Olan Nüfusun Oranı (%) 1993-2002, X_2:Günlük 1 ABD Doları Olan Yoksulluk Sınırına Göre Yoksulluk Açığı (%) 1993-2002 (Poverty Gap), X_3:Yetersiz Beslenenlerin Oranı 2001-2003, X_4:2015 Hedefi, X_5: İlköğretime Kayıt Oranı(%) 2004, X_6: 2015 Hedefi, X_7:İlk ve Orta Öğretimde Kız Öğrencilerin Erkek Öğrencilere Oranı(%) 2004, X_8:2005 Hedefi, X_9:Bebek Ölüm Oranı (1000 Doğumda) 2004, X_{10}:2015 Hedefi, X_{11}:Beş Yaşına Ulaşamadan Ölen Çocukların Oranı (1000 Doğumda) 2004, X_{12}:2015 Hedefi.

Tablo 5-7(Devam): Sahra-altı Afrika'da Yoksulluğun Boyutları (BYK Hedeflerine Ulaşma Performansları)

	X_{13}	X_{14}	X_{15}	X_{16}	X_{17}	X_{18}	X_{19}	X_{20}	X_{21}
Angola	1700	45	3,7	259	160	47	34	69	35
Benin	850	66	1,8	87	62	33	20	67	44,5
Botswana	100	94	24,1	670	120	5	3,5	58	31
Burkina Faso	1000	38	2	191	120	39	30,5	87	43,5
Burundi	1000	25	3,3	343	120	21	15,5	64	28
Kamerun	730	62	5,4	179	240	34	25	49	39,5
Cape Verde	150	-	-	-	-	20	-	57	-
Orta Afrika Cumhuriyeti	1100	44	10,7	322	140	25	26	73	38,5
Çad	1100	14	3,5	57	57	58	40	91	47
Komoros	480	62	0,1	46	-	14	5,5	67	38,5
Kongo Demokratik Cum.	990	61	4,2	3,2	680	54	28,5	70	41
Kongo Cum.	510	-	5,3	377	110	42	-	73	-
Kote Davur	690	68	7,1	393	450	16	15,5	63	34,5
Ekvator Gine	880	65	3,2	239	5	57	-	47	-
Eritre	630	28	2,4	271	36	40	30	91	46
Etiyopya	850	6	-	353	-	78	37,5	87	48
Gabon	420	86	7,9	280	20	12	-	64	-
Gambia	540	55	2,4	233	4	18	-	47	-
Gana	540	47	2,3	206	170	25	23	82	28,5
Gine	740	56	1,5	240	28	50	29	82	41,5
Gine-Bise	1100	35	3,8	199	11	41	-	65	-
Kenya	1000	42	6,1	619	1100	39	27,5	57	29
Lesotho	550	55	23,2	696	97	21	-	63	31,5
Liberya	760	51	-	310	-	-	-	-	-
Madagaskar	550	51	0,5	218	13	50	30	66	44
Malawi	1800	61	14,1	413	550	27	29,5	39	32
Mali	1200	41	1,7	281	94	50	33	54	32
Moritanya	1000	57	0,7	287	7	47	29,5	66	36
Mauritius	24	99	0,6	64	-	0	0	6	0,5
Mozambik	1000	48	16,1	510	510	57	-	68	-
Namibya	300	76	19,6	717	85	13	21	75	38
Nijer	1600	16	1,1	157	46	54	30	87	46,5
Nijerya	800	35	3,9	290	930	52	25,5	56	30,5
Rwanda	1400	31	3,1	371	210	26	21	58	31,5
Sao Tome ve Principe	-	76	-	107	-	21	-	75	-

Senegal	690	58	0,9	245	25	24	17	43	32,5
Seyşeller	-	-	-	34	-	12	-	-	-
Sierra Leone	2000	42	1,6	443	31	43	-	61	-
Somali	1100	25	0,9	411	23	-	-	-	-
Güney Afrika	230	-	18,8	718	1200	12	8,5	35	18,5
Sudan	590	87	1,6	220	-	30	18	66	33,5
Swaziland	370	74	33,4	1226	63	38	-	52	-
Tanzanya	1500	46	6,5	347	1100	38	31	53	26,5
Togo	570	61	3,2	355	88	48	25,5	65	31,5
Uganda	880	39	6,7	1000	1000	40	28	57	28,5
Zambiya	750	43	17	680	710	42	25	45	29,5
Zimbabwe	1100	-	20,1	674	1100	19	11,5	47	25,5

Kaynak: (UN,2006;WB,2006), X_{13}:Anne Ölüm Oranları (100.000 Doğumda) 2000*, X_{14}:Doğumlara Eşlik Eden Sağlık Personel Oranı (%) 2000-2004, X_{15}: HIV'den Hastalananların Oranı (Yaşları 15-49 Arasında Olanlara Oranı) (%) 2005, X_{16}:Tüberküloz Vakası (100.000'de) 2004, X_{17}:HIV/Aids Sonucu Yetim Kalan Çocukların Sayısı (Bin) 2005, X_{18}:Temiz Su Kaynaklarına Ulaşamayanların Oranı (%) 2004, X_{19}:2015 Hedefi, X_{20}:Temel Sağlık Önlemlerine Ulaşamayanların Oranı (%) 2004, X_{21}:2015 Hedefi

Anne ölüm oranlarının 1990 ile 2015 yılları arasında ¾ oranında azaltılması (Tablo 5-7(devam)'de X_{13} ve X_{14}) : Bu bölgede anne ölüm oranları çok yüksektir. Angola, Malawi, Nijer, Rwanda, Sierra Leone, Tanzanya en kötü performansa sahip ülkelerdir. Botswana ve Cape Verde ise bu göstergede çok başarılı olmuştur. Mauritus ise bu bölgenin en düşük anne ölüm oranlarına sahiptir. Örneğin, Botswana'da doğumların %94'üne sağlık personeli eşlik etmektedir. Gabonda %86, Etiyopya'da ise bu oran yalnızca %6'dır. Bu bölgede çok yüksek anne ölüm oranlarının bulunması sağlık personeli eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

HIV/Aids, Sıtma vs. 2015 yılında durdurulması ve sonra salgının azalması (Tablo 5-7(devam)'de X_{15}, X_{16}, X_{17}) : HIV'den hastalananların oranı ve HIV/Aids salgını sonucu yetim kalanların sayısı gösterge olarak kullanılmıştır. Botswana, Lesoto ve Swaziland'da çok büyük salgınlar yaşanmıştır. Bu ülkelerde toplumun yaklaşık 1/3'ünden fazlası HIV hastasıdır. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde 680.000 çocuk, Nijerya'da 930.000 çocuk, Güney Afrika'da 1.200.000 çocuk, Tanzanya'da 1.100.000 çocuk, Uganda'da 1.000.000 çocuk, Zimbabwe'de ise 1.100.000 çocuk HIV/Aids salgını sonucunda yetim kalmıştır. Bu bölgede HIV/Aids salgını çoğu ülkede etkili olmuştur.

Temiz su kaynaklarına sahip olmayan insanların oranının 2015 yılına kadar yarıya indirilmesi (Tablo 5-7(devam)'de X_{18} ve X_{19}): Bu bölgede temiz su kaynaklarının az olması çok büyük problemdir. Orta Afrika Cumhuriyeti, Kote Davur ve Namibya bu göstergede hedefe ulaşan ülkelerdir. Mauritus ise bu göstergede %0 ile en şanslı ülkedir. Angola, Burkina Faso, Çad, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kongo Cumhuriyeti, Ekvator Gine, Etiyopya, Gine, Mali, Moritanya, Mozambik, Nijer, Nijerya, Swaziland, Tanzanya, Uganda, Zambiya ve Togo'da nüfun büyük çoğunluğu temiz su kaynaklarına ulaşamamaktadır. Bu hedefe ulaşabilmeleri için daha çok yatırım yapmaları gerekmektedir.

Temel sağlık önlemlerine sahip olmayan insanların oranının 2015 yılına kadar yarıya indirilmesi (Tablo 5-7(devam)'de X_{20} ve X_{21}): Bu bölgede yine en başarılı ülke Mauritus'dur. Angola, Burkina Faso, Botswana, Burundi, Komoros, Eritre, Etiyopya, Gine, Lesotho, Nijerya, Sudan, Tanzanya, Togo, Uganda'da 1990 yılından beri hiçbir ilerleme görülmemiş ve hatta bazı ülkelerde geriye gidiş bile olmuştur. Bu göstergeye göre ülkelerin büyük bir kesiminde nüfusun çoğunluğu temel sağlık önlemlerinden mahrumdur. Bu ülkelerin hedefi tutturabilmeleri imkansız görünmektedir.

5.3. LATİN AMERİKA VE KARAİPLER'DE ÜLKE BAZINDA BYK HEDEFLERİNE ULAŞMA PERFORMANSI

1990 ile 2015 yılları arasında geliri 1ABD dolarının altında olan insanların oranını yarıya indirmek(Tablo 5-8'de X_1 ve X_2): Nikaragua, El Salvador ve Honduras bu bölgenin en çok yoksulu olan ülkelerdir. Şili, Dominik Cumhuriyeti, Jamaika ve Uruguay ise en az yoksulu olan ülkelerdir. Bu bölgede aşırı yoksulluk oranları Sahra-altı Afrika'dan daha küçüktür.

1990 ile 2015 yılları arasında aç dolaşan insanların oranını yarıya indirmek (Tablo 5-8'de X_3 ve X_4): Bu hedefle ilgili değerlendirme yapabilmek için yetersiz beslenenlerin oranı gösterge olarak kullanılmaktadır. Şili, Küba, Guyana, Peru ve Uruguay 1990 yılında yetersiz beslenenlerin oranını 2001/03 yılında yarıya indirerek hedefe ulaşmışlardır. Bolivya, Dominik Cumhuriyeti, Guatemala, Haiti, Honduras, Nikaragua ve Panama'da nüfusun %20 ve daha üstü yetersiz beslenmektedir. Bu bölgede en iyi göstergeye sahip ülkeler Arjantin, Barbados ve Küba'dır. En kötü performansa sahip ülke ise % 47 ile Haiti'dir.

2015 yılana kadar tüm kız ve erkek çocuklarının ilköğretimini tamamlaması (Tablo 5-8'de X_5 ve X_6): Bu hedefle ilgili değerlendirme yapabilmek için ilköğretime kayıt oranı gösterge olarak kullanılmaktadır. Bu bölgede yalnızca Barbados %100 ile bu göstergede hedefe ulaşmıştır. Şili, Kolombiya, Dominik, Dominik Cumhuriyeti, Grenada, Honduras, Nikaragua ve Paraguay diğer ülkelerle karşılaştırıldıklarında hedefin çok daha gerisinde bir konuma sahiptirler. Ancak, bu gruptaki ülkeler Sahra-altı Afrika ülkeleri ile karşılaştırıldıklarında daha iyi durumda oldukları görülmektedir. Bu bölgenin en kötü performansa sahip ülkesi % 83 ile Kolombiya'dır.

2005 yılında ilk ve orta öğretimde cinsiyet ayrımına son verilmesi; eğitimin tüm seviyelerinde bu hedefin sağlanması (Tablo 5-8'de X_7 ve X_8): Bu hedefle ilgili değerlendirme yapabilmek için ilk ve orta öğretimde kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranı gösterge olarak kullanılmaktadır. Bu bölgede ülkelerin büyük çoğunluğu 2005 yılına gelmeden hedefe ulaşmıştır. En kötü göstergeye sahip Guatemala'da bile kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranı % 91 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 5-8: Latin Amerika'da Yoksulluğun Boyutları (BYK Hedeflerine Ulaşma Performansları

	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6	X_7	X_8	X_9	X_{10}	X_{11}	X_{12}
Antigua ve Barbuda	-	-	-	-	-	100	-	-	11	-	12	-
Arjantin	3,3	0,5	<2,5	1	99	100	103		16	8	18	9
Barbados	-	-	<2,5	-	100	100	-	-	-	-	-	-
Belize	-	-	5	-	95	100	100	100	32	16	39	16
Bolivya	14,4	5,4	23	14	95	100	98	100	54	28	69	40
Brezilya	8,2	2,1	8	6	93	100	103	100	32	17	34	20
Şili	<2	<0,5	4	4	85	100	98	100	8	6	8	6
Kolombia	8,2	2,2	14	8,5	83	100	104	100	18	10	21	12
Kosta Rika	2	0,7	4	3	90	100	102	100	11	5	13	6
Küba	-	-	<2,5	4	96	100	98	100	6	4	7	4
Dominik	-	-	8	-	88	100	99	100	13	6	14	8
Dominik Cumhuriyeti	<2	<0,5	27	13,5	86	100	105	100	27	17	32	22
Ekvator	17,7	7,1	5	4	98	100	100	100	23	14	26	19
El Salvador	31,1	14,1	11	6	92	100	98	100	24	15	28	20
Grenada	-	-	7	-	84	100	102	-	18	10	21	12
Guatemala	16	4,6	23	8	93	100	91	100	33	20	45	27
Guyana	-	-	9	10,5	99	100	100	100	48	22	64	30
Haiti	-	-	47	32,5	-	100	-	100	74	34	117	50
Honduras	20,7	7,5	22	11,5	91	100	107	-	31	15	41	19
Jamaika	<2	<0,5	10	7	91	100	101	100	17	6	20	7
Meksika	9,9	3,7	5	2,5	98	100	102	100	23	12	28	15
Nikaragua	45,1	16,7	27	15	88	100	103	100	31	17	38	23
Panama	7,2	2,3	25	10,5	98	100	101	100	19	9	24	11
Paraguay	16,4	7,4	15	9	89	100	98	100	21	10	24	12
Peru	18,1	9,1	12	21	97	100	100	100	24	20	29	26
St. Kitts ve Nevis	-	-	11	-	94	100	103	100	19	10	22	12
St. Lucia	-	-	5	-	98	100	102	100	13	7	14	8
St. Vincent ve Grenadines	-	-	12	-	94	100	96	100	18	7	22	9
Surinam	-	-	10	6,5	92	100	113	100	30	12	39	16
Trinidad ve Tobago	4	1	11	6,5	92	100	101	100	18	7	20	8
Uruguay	<2	<0,5	3	3	90	100	106	100	15	7	17	8
Venezüela	14,3	6,6	18	5,5	92	100	103	100	16	8	19	9

Kaynak: (UN,2006;WB,2006),X_1:Günlük Geliri 1ABD Dolarının Altında Olan Nüfusun Oranı (%) 1993-2002, X_2:Günlük 1 ABD Doları Olan Yoksulluk Sınırına Göre Yoksulluk Açığı (%) 1993-2002 (Poverty Gap), X_3:Yetersiz Beslenenlerin Oranı 2001-2003, X_4:2015 Hedefi, X_5: İlköğretime Kayıt Oranı(%) 2004, X_6: 2015 Hedefi, X_7:İlk ve Orta Öğretimde Kız Öğrencilerin Erkek Öğrencilere Oranı(%) 2004, X_8:2005 Hedefi, X_9:Bebek Ölüm Oranı (1000 Doğumda) 2004, X_{10}:2015 Hedefi, X_{11}:Beş Yaşına Ulaşamadan Ölen Çocukların Oranı (1000 Doğumda) 2004, X_{12}:2015 Hedefi.

Tablo 5-8 (Devam): Latin Amerika'da Yoksulluğun Boyutları (BYK Hedeflerine Ulaşma Performansları)

	X_{13}	X_{14}	X_{15}	X_{16}	X_{17}	X_{18}	X_{19}	X_{20}	X_{21}
Antigua ve Barbuda	-	100	-	7	-	9		5	-
Arjantin	82	99	0,6	43	-	4	3	9	-
Barbados	-	-	-	-	-	0	0	0	0
Belize	140	-	2,5	49	-	9	-	53	-
Bolivya	420	67	0,1	217	-	15	14	54	33,5
Brezilya	260	96	0,5	60	-	10	8,5	25	15
Şili	31	100	0,3	16	-	5	5	9	7,5
Kolombia	130	86	0,6	50	-	7	4	14	9
Kosta Rika	43	98	0,3	14	-	3	-	8	-
Küba	33	100	0,1	10	-	9	-	2	1
Dominik	-	100	-	15	-	3	-	16	-
Dominik Cumhuriyeti	150	98	1,1	91	-	5	7	22	26
Ekvator	130	-	0,3	131	-	6	15,5	11	22
El Salvador	150	92	0,9	54	-	16	16,5	38	24,5
Grenada	-	100	-	5	-	5	-	4	1,5
Guatemala	240	41	0,9	77	-	5	11,5	14	25
Guyana	170	86	2,4	140	-	17	-	30	-
Haiti	680	24	3,8	306	-	46	23,5	30	42,5
Honduras	110	56	1,5	77	-	13	8,5	69	25,5
Jamaika	87	97	1,5	7	-	7	4	20	12,5
Meksika	83	95	0,3	32	-	3	10	21	17
Nikaragua	230	67	0,2	63	-	21	15,5	53	26,5
Panama	160	93	0,9	45	-	10	-	27	-
Paraguay	170	77	0,4	71	-	14	19	20	21
Peru	410	71	0,6	178	-	17	13	37	24
St. Kitts ve Nevis	-	100	-	11	-	0	0,5	5	2
St. Lucia	-	99	-	16	-	2	1	11	-
St. Vincent ve Grenadines	-	100	-	28	-	-	-	-	-
Surinam	110	85	1,9	65	-	8	-	6	-
Trinidad ve Tobago	160	96	2,6	9	-	9	4	0	0
Uruguay	27	99	0,5	28	-	0	-	0	-
Venezüela	96	94	0,7	42	-	17	-	32	-

Kaynak: (UN,2006;WB,2006), X_{13}:Anne Ölüm Oranları (100.000 Doğumda) 2000*, X_{14}:Doğumlara Eşlik Eden Sağlık Personel Oranı (%) 2000-2004, X_{15}: HIV'den Hastalananların Oranı (Yaşları 15-49 Arasında Olanlara Oranı) (%) 2005, X_{16}:Tüberküloz Vakası (100.000'de) 2004, X_{17}:HIV/Aids Sonucu Yetim Kalan Çocukların Sayısı (Bin) 2005, X_{18}:Temiz Su Kaynaklarına Ulaşamayanların Oranı (%) 2004, X_{19}:2015 Hedefi, X_{20}:Temel Sağlık Hizmetlerine Ulaşamayanların Oranı (%) 2004, X_{21}:2015 Hedef

1990 ile 2015 yılları arasında doğum sırasında ölen bebeklerin sayısının 2/3 oranında azaltılması (Tablo 5-8'de X_9 ve X_{10}): Bu hedefle ilgili değerlendirme yapabilmek bebek ölüm oranı (1000 doğumda) gösterge olarak kullanılmaktadır. Bu bölgede bebek ölüm oranlarında ülkelerin hepsi 2015 yılı için saptanan hedefe çok yakındırlar. Şili, Kosta Rika ve Küba bölgenin en düşük bebek ölüm oranlarına sahiptir. Bu bölgedeki en yüksek bebek ölüm oranı Haiti'dedir. Bu ülkede 2004 yılında 1000 doğumda 74 bebek ölümü görülmüştür.

1990 ile 2015 yılları arasında beş yaşına ulaşamadan ölen çocukların sayısının 2/3 oranında azaltılması (Tablo 5-8'de X_{11} ve X_{12}): Bu göstergede de ülkelerin büyük bir kısmı 2015 yılı için saptanan hedefe çok yakındırlar. Ancak, Bolivya, Guyana ve Haiti'de çocuk ölüm oranları çok yüksektir. Bölgenin en düşük ölüm oranlarına ise Küba ve Şili sahiptir.

Anne ölüm oranlarının 1990 ile 2015 yılları arasında ¾ oranında azaltılması (Tablo 5-8(devam)'de X_{13} ve X_{14}): Bu göstergede de Sahra-altı Afrika ile karşılaştırıldığında çok daha iyi konumdadır. Arjantin, Şili, Kosta Rika, Küba, Jamaika, Meksika, Uruguay ve Venezüela diğer ülkelerle karşılaştırıldığında çok daha iyi durumdadır. En kötü gösterge 100.000 doğumda 680 ölümle Haiti'dedir. Haiti'den sonra en yüksek anne ölüm oranları Peru ve Bolivya'da görülmektedir. En iyi göstergeye ise 100.000 doğumda 27 ölümle Uruguay sahiptir. Bu bölgede doğumlara eşlik eden sağlık personeli oranları da çok yüksektir. Ancak, %24 ile Haiti bölgenin en kötü göstergesine sahiptir. İkinci en kötü Guatemala'da ise bu oran % 41'dir.

HIV/Aids, Sıtma vs. 2015 yılında durdurulması ve sonra salgının azalması (Tablo 5-8(devam)'de X_{15}, X_{16}, X_{17}): Bu bölge Sahra-altı Afrika ile karşılaştırıldığında salgın hastalıklardan fazla etkilenmemiş olduğu görülmektedir. HIV oranları çok küçüktür. HIV'in en etkili olduğu ülke ise %3,8 ile Haiti'dir.

Temiz su kaynaklarına sahip olmayan insanların oranının 2015 yılına kadar yarıya indirilmesi (Tablo 5-8(devam)'de X_{18} ve X_{19}): Bu bölgede çok büyük temiz su problemi bulunmamaktadır. En şanslı ülke % 0 ile Barbados, St. Kitts ve Nevis, Uruguay'dır. En kötü göstergeye sahip ülke ise %46 ile Haiti'dir. Şili, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, El Salvador, Guatemala, Paraguay ve Meksika temiz su kaynaklarına ulaşamayanların oranını yarıya indirerek 2004 yılında BYK Hedefine ulaşmışlardır.

Temel sağlık önlemlerine sahip olmayan insanların oranının 2015 yılına kadar yarıya indirilmesi (Tablo 5-8(devam)'de X_{20} ve X_{21}) : Bu göstergede Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Guatemala, Haiti ve Paraguay 2015 yılına gelmeden hedefi yakalamışlardır. Küba %2 ile en iyi konuma sahip ülkedir. Honduras ise %69 ile en kötü göstergeye sahip ülke konumundadır. Belize, Bolivya, El Salvador, Guyana, Haiti, Honduras, Nikaragua, Venezüella ve Peru'da temel sağlık önlemlerine ulaşamayanların oranı %30'un üzerindedir. Bütün göstergeler arasında en kötü performans bu göstergede görülmektedir.

5.4. DOĞU ASYA VE PASİFİK'DE ÜLKE BAZINDA BYK HEDEFLERİNE ULAŞMA PERFORMANSI

1990 ile 2015 yılları arasında geliri 1 ABD dolarının altında olan insanların oranını yarıya indirmek (Tablo 5-9'da X_1 ve X_2): Bu bölgede en çok yoksul Kamboçya'da yaşamaktadır. Nüfusun % 34,1'i günlük 1 ABD dolarının altında bir gelirle yaşamaktadır. En çok yoksulu olan ikinci ülke Lao'dur. Bu ülkede toplumun %26,3'ü çok yoksuldur. Ancak, Malezya, Tayland ve Vietnam'da ise hemen hemen günlük 1 ABD dolarının altında gelirle yaşayan yoksul bulunmamaktadır. Bu ülkeler yoksullukla mücadelede çok başarılıdırlar.

1990 ile 2015 yılları arasında aç dolaşan insanların oranını yarıya indirmek (Tablo 5-9'da X_3 ve X_4): Bu hedefle ilgili değerlendirme yapabilmek için yetersiz beslenenlerin oranı gösterge olarak kullanılmaktadır. Bu bölgede bu göstergede en yüksek orana sahip ülke %33 ile Kamboçya'dır. En düşük yetersiz beslenme oranına sahip ülke ise % 3 ile Malezya'dır. Lao, Moğolistan, Solomon Adaları ve Tayland'da yetersiz beslenenler nüfusun 1/5'inden fazladır. Çin, Endonezya ve Malezya BYK Hedefine çok yakın ülkelerdir. Myanmar ise 2015 yılından önce BYK Hedefine ulaşmıştır.

Tablo 5-9: Doğu Asya ve Pasifik'de Yoksulluğun Boyutları (BYK Hedeflerine Ulaşma Performansları)

	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6	X_7	X_8	X_9	X_{10}	X_{11}	X_{12}
Kamboçya	34,1	9,7	33	21,5	98	100	87	100	97	27	141	38
Çin	16,6	3,9	12	8	-	100	100	100	26	13	31	16
Fiji	-	-	4	-	96	100	102	100	16	8	20	10
Endonezya	7,5	0,9	6	4,5	94	100	99	100	30	20	38	30
Lao	26,3	6,3	21	14,5	84	100	84	100	65	40	83	54
Malezya	<2	<0,5	3	1,5	93	100	106	100	10	5	12	21
Moğolistan	27	8,1	28	17	84	100	108	100	41	25	52	34
Myanmar	-	-	5	5	87	100	99	100	76	30	106	43
Papua Yeni Gine	-	-	13	-	73	100	87	100	68	25	93	34
Filipinler	15,5	3	19	13	94	100	102	100	26	15	34	21
Samoa	-	-	4	-	90	100	105	100	25	11	30	14
Solomon Adaları	-	-	20	-	80	100	91	100	34	10	56	12
Tayland	<2	<0,5	21	14	-	100	98	100	18	11	21	13
Timor Leste	-	-	8	-	-	100	-	-	-	-	-	-
Tonga	-	-	-	-	-	100	101	100	20	8	25	9
Vanatu	-	-	12	-	94	100	94	100	32	17	40	23
Vietnam	<2	<0,5	17	15,5	93	100	94	100	17	13	23	18

Kaynak: (UN,2006;WB,2006),X_1:Günlük Geliri 1 ABD Dolarının Altında Olan Nüfusun Oranı (%) 1993-2002, X_2:Günlük 1 ABD Doları Olan Yoksulluk Sınırına Göre Yoksulluk Açığı (%) 1993-2002 (Poverty Gap), X_3:Yetersiz Beslenenlerin Oranı 2001-2003, X_4:2015 Hedefi, X_5: İlköğretime Kayıt Oranı(%) 2004, X_6: 2015 Hedefi, X_7:İlk ve Orta Öğretimde Kız Öğrencilerin Erkek Öğrencilere Oranı(%) 2004, X_8:2005 Hedefi, X_9:Bebek Ölüm Oranı (1000 Doğumda) 2004, X_{10}:2015 Hedefi, X_{11}:Beş Yaşına Ulaşamadan Ölen Çocukların Oranı (1000 Doğumda) 2004, X_{12}:2015 Hedefi.

Tablo 5-9(Devam): Doğu Asya ve Pasifik'de Yoksulluğun Boyutları (BYK Hedeflerine Ulaşma Performansları)

	X_{13}	X_{14}	X_{15}	X_{16}	X_{17}	X_{18}	X_{19}	X_{20}	X_{21}
Kamboçya	450	32	1,6	510	-	59	-	83	-
Çin	56	96	0,1	101	-	23	15	56	38,5
Fiji	75	99	0,1	28	-	53	-	28	7,5
Endonezya	230	72	0,1	245	-	23	14,5	45	27
Lao	650	19	0,1	156	-	49	-	70	-
Malezya	41	97	0,5	103	-	1	-	6	2
Moğolistan	110	99	0,1	192	-	38	19	41	-
Myanmar	360	57	1,3	171	-	22	26	23	39,5
Papua Yeni Gine	300	41	1,8	233	-	61	30,5	56	27,5
Filipinler	200	60	0,1	293	-	15	6,5	28	23
Samoa	130	100	-	28	-	12	4,5	0	1
Solomon Adaları	130	-	-	59	-	30	-	69	-
Tayland	44	69	1,4	142	-	1	9,5	1	10
Timor Leste	660	-	-	-	-	42	-	64	-
Tonga	-	91	-	28	-	0	0	4	1,5
Vanatu	130	88	-	59	-	40	20	50	-
Vietnam	130	90	0,5	176	-	15	14	39	39

Kaynak: (UN,2006;WB,2006), X_{13}:Anne Ölüm Oranları (100.000 Doğumda) 2000*, X_{14}:Doğumlara Eşlik Eden Sağlık Personel Oram (%) 2000-2004, X_{15}: HIV'den Hastalananların Oram (Yaşları 15-49 Arasında Olanlara Oranı) (%) 2005, X_{16}:Tüberküloz Vakası (100.000'de) 2004, X_{17}:HIV/Aids Sonucu Yetim Kalan Çocukların Sayısı (Bin) 2005, X_{18}:Temiz Su Kaynaklarına Ulaşamayanların Oranı (%) 2004, X_{19}:2015 Hedefi, X_{20}:Temel Sağlık Önlemlerine Ulaşamayanların Oranı (%) 2004, X_{21}:2015 Hedefi

2015 yılana kadar tüm kız ve erkek çocuklarının ilköğretimini tamamlaması (Tablo 5-9'da X_5 ve X_6): Bu hedefle ilgili değerlendirme yapabilmek için ilköğretime kayıt oranı gösterge olarak kullanılmaktadır. Bu bölge ilköğretime kayıt oranında Sahra-altı Afrika'dan daha iyi performansa sahiptir. En küçük kayıt oranı Papua Yeni Gine'de bulunmaktadır. Bu göstergede ülkeler %100 olan hedeflerine büyük olasılıkla ulaşacaklardır.

2005 yılında ilk ve orta öğretimde cinsiyet ayrımına son verilmesi; eğitimin tüm seviyelerinde bu hedefin sağlanması (Tablo 5-9'da X_7 ve X_8): Bu hedefle ilgili değerlendirme yapabilmek için ilk ve orta öğretimde kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranı gösterge olarak kullanılmaktadır. En büyük eşitsizlik Kamboçya ve Lao'da bulunmaktadır. Genelde bu bölgede ülkeler hedeflerine ulaşmışlardır. Hatta çoğu ülkede kız öğrencilerin lehine eşitsizlik vardır. Örneğin, Fiji, Malezya, Moğolistan, Filipinler, Samoa ve Tonga'da bu durum gözlenmektedir.

1990 ile 2015 yılları arasında doğum sırasında ölen bebeklerin sayısının 2/3 oranında azaltılması (Tablo 5-9'da X_9 ve X_{10}): Bu hedefle ilgili değerlendirme yapabilmek bebek ölüm oranı (1000 doğumda) gösterge olarak kullanılmaktadır. Bölgenin en yük-

sek bebek ölüm oranları Kamboçya ve Myanmar'da bulunmaktadır. Bölgenin en düşük bebek ölüm oranı ise 10 ölümle Malezya'dadır. Ülkelerin çoğunluğu BYK Hedefine çok yakındır.

1990 ile 2015 yılları arasında beş yaşına ulaşamadan ölen çocukların sayısının 2/3 oranında azaltılması (Tablo 5-9'da X_{11} ve X_{12}): Kamboçya, Lao, Myanmar ve Papua Yeni Gine'de bölgenin en yüksek çocuk ölüm oranları görülmektedir. Malezya bu göstergede de en düşük çocuk ölüm oranına sahiptir. Ülkelerin çoğunluğu BYK Hedeflerine çok yakındır.

Anne ölüm oranlarının 1990 ile 2015 yılları arasında ¾ oranında azaltılması (Tablo 5-9(devam)'da X_{13} ve X_{14}): Kamboçya, Lao, Myanmar, Papua Yeni Gine ve Timor Leste bu bölgenin en yüksek anne ölüm oranlarına sahiptir. Çin, Malezya ve Tayland ise en düşük anne ölüm oranlarına sahiptir. Yine de bu bölge anne ölüm oranlarında Sahra-altı Afrika'dan daha iyi performansa sahiptir. Ayrıca, doğumlara eşlik eden sağlık personeli sayısı yükseldikçe, anne ölüm oranlarının azaldığı görülmektedir.

HIV/Aids, Sıtma vs. 2015 yılında durdurulması ve sonra salgının azalması (Tablo 5-9(devam)'da X_{15}, X_{16}, X_{17}): Kamboçya, Papua Yeni Gine ve Tayland hariç bu bölgede HIV 'den hastalananların oranı çok küçüktür. Papua Yeni Gine % 1,8 HIV oranı ile bölgede sonuncu sıradadır. Ayrıca, Kamboçya ise tüberküloz vakasında 100.000'de 508 hasta ile bölgenin sonuncusudur.

Temiz su kaynaklarına sahip olmayan insanların oranının 2015 yılına kadar yarıya indirilmesi (Tablo 5-9(devam)'da X_{18} ve X_{19}): Myanmar ve Tayland Bin Yıl Kalkınma Hedefine 2015 yılından önce ulaşmıştır. Bu bölgede de temiz su problemi çok yaygındır. Temiz su kaynaklarına ulaşım açısından en şanslı ülkeler Malezya ve Tayland'dır. Kamboçya, Lao, Papua Yeni Gine, Timor Leste, Moğolistan ve Vanatu'da çok büyük bir temiz su problemi bulunmaktadır. Bu ülkelerin BYK Hedefine ulaşmaları çok zordur.

Temel sağlık önlemlerine sahip olmayan insanların oranının 2015 yılına kadar yarıya indirilmesi (Tablo 5-9(devam)'da X_{20} ve X_{21}): Samoa, Myanmar, Vietnam ve Tayland Bin Yıl Kalkına Hedefine 2015 yılına gelinmeden ulaşmışlardır. Tayland ve Samoa bu bölgenin en iyi göstergesine sahiptir. Kamboçya, Lao, Papua Yeni Gine, Solomon Adaları, Timor Leste, Vanatu, Çin ise çok yüksek oranlara sahiptir ve büyük ihtimalle Bin Yıl Kalkınma Hedefine ulaşamayacaklardır.

5.5. ORTA DOĞU VE KUZEY AFRİKA'DA ÜLKE BAZINDA BYK HEDEFLERİNE ULAŞMA PERFORMANSI

1990 ile 2015 yılları arasında geliri 1ABD dolarının altında olan insanların oranını yarıya indirmek (Tablo 5-10'da X_1 ve X_2): Yemen hariç bu bölgedeki ülkelerde yoksulların oranı çok küçüktür. Örneğin, İran, Ürdün, Fas ve Tunus'da aşırı yoksulların oranı %2'nin altındadır. Yemen %15,7 ile en çok yoksul barındıran ülkedir. Mısır'da ise bu oran %3,1'dir.

Tablo 5-10: Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da Yoksulluğun Boyutları (BYK Hedeflerine Ulaşma Performansları)

	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6	X_7	X_8	X_9	X_{10}	X_{11}	X_{12}
Cezayir	<2	<0,5	5	2,5	97	100	99	100	35	18	40	23
Djibuti	-	-	26	-	33	100	75	100	101	40	126	58
Mısır	3,1	<0,5	3	2	95	100	95	100	26	25	36	35
İran	<2	<0,5	4	2	89	100	100	100	32	18	38	24
Irak	-	-	-		-	-	-	100	-	13	-	17
Ürdün	<2	<0,5	7	2	91	100	101	100	23	11	27	13
Lübnan	-	-	3	1,5	93	100	102	100	27	11	31	12
Libya	-	-	<2,5	0,5	-	100	103	100	18	11	20	14
Fas	<2	<0,5	6	3	86	100	88	100	38	22	43	28
Umman	-	-	-	-	78	100	98	100	10	8	13	10
Suriye	-	-	4	-	95	100	94	100	15	12	16	15
Tunus	<2	<0,5	<2,5	0,5	97	100	102	100	21	14	25	17
Gazze	-	-	16	-	-	-	103	-	-	-	-	-
Yemen	15,7	4,5	37	17	75	100	63	100	82	33	111	47

Kaynak: (UN,2006;WB,2006),X_1:Günlük Geliri 1 ABD Dolarının Altında Olan Nüfusun Oranı (%) 1993-2002, X_2:Günlük 1 ABD Doları Olan Yoksulluk Sınırına Göre Yoksulluk Açığı (%) 1993-2002 (Poverty Gap), X_3:Yetersiz Beslenenlerin Oranı 2001-2003, X_4:2015 Hedefi, X_5: İlköğretime Kayıt Oranı(%) 2004, X_6: 2015 Hedefi, X_7:İlk ve Orta Öğretimde Kız Öğrencilerin Erkek Öğrencilere Oranı(%) 2004, X_8:2005 Hedefi, X_9: Bebek Ölüm Oranı (1000 Doğumda) 2004, X_{10}:2015 Hedefi, X_{11}:Beş Yaşma Ulaşamadan Ölen Çocukların Oranı (1000 Doğumda) 2004, X_{12}:2015 Hedefi.

Tablo 5-10(Devam): Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da Yoksulluğun Boyutları (BYK Hedeflerine Ulaşma Performansları)

	X_{13}	X_{14}	X_{15}	X_{16}	X_{17}	X_{18}	X_{19}	X_{20}	X_{21}
Cezayir	140	96	0,1	54	-	15	2,5	8	6
Djibuti	730	61	3,1	734	6	27	11	18	26
Mısır	84	69	<0,1	27	-	2	3	30	23
İran	76	90	0,2	27	-	6	4,5	-	8,5
Irak	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ürdün	41	100	-	5	-	3	1	7	-
Lübnan	150	93	0,1	11	-	0	0	2	-
Libya	97	-	-	20	-	-	14,5	3	1,5
Fas	220	63	0,1	110	-	19	12,5	27	21,5
Umman	87	95	-	11	-	-	11,5	-	8,5
Suriye	160	70	-	41	-	7	10,5	10	12
Tunus	120	90	0,1	22	-	7	11,5	15	12,5
Gazze	-	97	-	23	-	-	-	27	-
Yemen	570	27	-	89	-	33	15,5	57	39,5

Kaynak: (UN,2006;WB,2006), X_{13}:Anne Ölüm Oranları (100.000 Doğumda) 2000*, X_{14}:Doğumlara Eşlik Eden Sağlık Personel Oranı (%) 2000-2004, X_{15}: HIV'den Hastalananların Oranı (Yaşları 15-49 Arasında Olanlara Oranı) (%) 2003, X_{16}:Tüberküloz Vakası (100.000'de) 2004, X_{17}:HIV/Aids Sonucu Yetim Kalan Çocukların Sayısı (Bin) 2005, X_{18}:Temiz Su Kaynaklarına Ulaşamayanların Oranı (%) 2004, X_{19}:2015 Hedefi, X_{20}:Temel Sağlık Önlemlerine Ulaşamayanların Oranı (%) 2004, X_{21}:2015 Hedefi.

1990 ile 2015 yılları arasında aç dolaşan insanların oranını yarıya indirmek (Tablo 5-10'da X_3 ve X_4): Bu bölgede yetersiz beslenenlerin oranı Yemen ve Djibuti hariç tüm ülkelerde çok düşüktür. Yemen'de yetersiz beslenenlerin oranı %37, Djibuti'de ise % 26'dır. Genelde ülkelerin hedeflerini tutturmasının kolay olacağı görülmektedir. Yemen'in ise hedefi tutturması daha zor görünmektedir.

2015 yılana kadar tüm kız ve erkek çocuklarının ilköğretimini tamamlaması (Tablo 5-10'da X_5 ve X_6): Bu hedefle ilgili değerlendirme yapabilmek için ilköğretime kayıt oranı gösterge olarak kullanılmaktadır. Bu bölgenin en kötü performansına sahip ülke % 33 ile Djibuti'dir. Sonra okullaşma oranları en kötü ülkeler olarak Umman ve Yemen gelmektedir. Bu ülkelerde ilköğretime kayıt oranları sırasıyla % 78 ve % 75'dir. Diğer ülkeler ise %100 hedefine çok yakındır.

2005 yılında ilk ve orta öğretimde cinsiyet ayrımına son verilmesi; eğitimin tüm seviyelerinde bu hedefin sağlanması (Tablo 5-10'da X_7 ve X_8): Bu hedefle ilgili değerlendirme yapabilmek için ilk ve orta öğretimde kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranı gösterge olarak kullanılmaktadır. Bu bölgede Ürdün, Lübnan, Libya, İran, Gazze ve Tunus hedefi tutturmuşlardır. Yine Yemen bölgenin en kötü performansına sahip ülkedir. Genelde ülkeler hedefe yakınlar ve büyük olasılıkla hedefi yakalayacaklardır.

1990 ile 2015 yılları arasında doğum sırasında ölen bebeklerin sayısının 2/3 oranında azaltılması (Tablo 5-10'da X_9 ve X_{10}): Bu hedefle ilgili değerlendirme yapabilmek bebek ölüm oranı (1000 doğumda) gösterge olarak kullanılmaktadır. Bu bölgede en kötü performansa sahip ülkeler Djibuti ve Yemen'dir. Bu ülkelerde bebek ölümleri sırasıyla 1000 doğumda 101 ve 81'dir. Bu ülkelerin hedefi tutturabilmeleri çok zordur. Libya, Umman, Suriye ve Tunus ise en düşük bebek ölüm oranlarına sahip ülkelerdir.

1990 ile 2015 yılları arasında beş yaşına ulaşamadan ölen çocukların sayısının 2/3 oranında azaltılması (Tablo 5-10'da X_{11} ve X_{12}): Bu bölgede en kötü performansa sahip ülkeler Djibuti ve Yemen'dir. Diğer ülkelerin ise performansları çok iyidir. Libya, Umman, Suriye ve Tunus bölgenin en iyi performansına sahip ülkelerdir. Bu ülkeler 2015 yılından önce büyük olasılıkla hedefi tutturacaklardır.

Anne ölüm oranlarının 1990 ile 2015 yılları arasında ¾ oranında azaltılması (Tablo 5-10(devam)'da X_{13} ve X_{14}): Bölgenin en yüksek anne ölüm oranları yine Djibuti ve Yemen'dedir. En düşük anne ölüm oranı ise 41 ölümle Ürdün'dedir. Çünkü, bu ülkede doğumlara eşlik eden sağlık personeli oranı % 100'dür.

HIV/Aids, Sıtma vs. 2015 yılında durdurulması ve sonra salgının azalması (Tablo 5-10(devam)'da X_{15}, X_{16}, X_{17}): Bu bölgede salgın hastalık oranları çok düşüktür. Yalnızca, Djibuti'de HIV ve tüberküloz vakası diğer ülkelerle karşılaştırıldığında çok yüksektir.

Temiz su kaynaklarına sahip olmayan insanların oranının 2015 yılına kadar yarıya indirilmesi (Tablo 5-10(devam)'da X_{18} ve X_{19}): Bu bölgede temiz su sıkıntısı bulunmaktadır. En büyük sıknı çeken ülkeler Yemen ve Djibuti'dir. Mısır ise % 2 ile en az su sıkıntısı çeken ülkedir. Mısır, Suriye ve Tunus 2015 yılından önce hedeflerine ulaşmışlardır.

Temel sağlık önlemlerine sahip olmayan insanların oranının 2015 yılına kadar yarıya indirilmesi (Tablo 5-10(devam)'da X_{20} ve X_{21}): Bu bölgede en kötü performansa sahip ülke yine Yemen'dir. Lübnan ve Libya ise en iyi göstergeye sahiptirler. Bu ülkeler büyük ihtimalle 2015 yılından önce hedefe ulaşacaklardır. Cezayir ve Ürdün de bu ülkeler gibi 2015 yılı hedefine çok yakındırlar.

5.6. HİNDİSTAN ALT-KITASI VE GÜNEY ASYA'DA ÜLKE BAZINDA BYK HEDEFLERİNE ULAŞMA PERFORMANSI

1990 ile 2015 yılları arasında geliri 1ABD dolarının altında olan insanların oranını yarıya indirmek (Tablo 5-11'de X_1 ve X_2): Bu bölgede yoksulların sayısı çok fazladır. Hindistan, Nepal ve Bangladeş en çok yoksul barındıran ülkelerdir. Sonra % 13,4 ile Pakistan gelmektedir. Sri-Lanka hariç bu ülkelerin 2015 hedefini tutturabilmeleri çok zordur.

1990 ile 2015 yılları arasında aç dolaşan insanların oranını yarıya indirmek(Tablo 5-11'de X_3 ve X_4): Maldivler hariç bölgenin bütün ülkelerinde yetersiz beslenenlerin oranı yaşadıkları toplumun 1/5'inden fazladır. Bu bölgede yetersiz beslenme çok büyük problemdir

Tablo 5-11: Hindistan Alt-Kıtası ve Güney Asya'da Yoksulluğun Boyutları (BYK Hedeflerine Ulaşma Performansları)

	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6	X_7	X_8	X_9	X_{10}	X_{11}	X_{12}
Hindistan	34,7	8,2	20	12,5	90	100	88	100	62	28	85	41
Maldivler	-	-	11	-	90	100	102	100	35	27	46	38
Nepal	39,1	11	17	10	78	100	85	100	59	33	76	48
Pakistan	13,4	2,4	23	12	66	100	73	100	80	32	101	46
Sri-Lanka	7,6	1,5	22	14	97	100	102	100	12	9	14	11
Bangladeş	36	8,1	30	17,5	94	100	106	100	56	32	77	48

Kaynak: (UN,2006;WB,2006),X_1:Günlük Geliri 1 ABD Dolarının Altında Olan Nüfusun Oranı (%) 1993-2002, X_2:Günlük 1 ABD Doları Olan Yoksulluk Sınırına Göre Yoksulluk Açığı (%) 1993-2002 (Poverty Gap), X_3:Yetersiz Beslenenlerin Oranı 2001-2003, X_4:2015 Hedefi, X_5: İlköğretime Kayıt Oranı(%) 2004, X_6: 2015 Hedefi, X_7:İlk ve Orta Öğretimde Kız Öğrencilerin Erkek Öğrencilere Oranı(%) 2004, X_8:2005 Hedefi, X_9:Bebek Ölüm Oranı (1000 Doğumda) 2004, X_{10}:2015 Hedefi, X_{11}:Beş Yaşına Ulaşamadan Ölen Çocukların Oranı (1000 Doğumda) 2004, X_{12}:2015 Hedefi.

Tablo 5-11(Devam): Hindistan Alt-Kıtası ve Güney Asya'da Yoksulluğun Boyutları (BYK Hedeflerine Ulaşma Performansları)

	X_{13}	X_{14}	X_{15}	X_{16}	X_{17}	X_{18}	X_{19}	X_{20}	X_{21}
Hindistan	540	43	0,9	168	-	14	16	67	44
Maldivler	110	70	-	49	-	17	0,5	41	-
Nepal	740	15	0,5	184	-	10	15,5	65	44
Pakistan	500	23	0,1	181	-	9	8,5	41	31
Sri-Lanka	92	96	0,1	60	-	21	16	9	15
Bangladeş	380	13	0,1	229	-	26	14,5	61	38,5

Kaynak: (UN,2005;WB,2006), X_{13}:Anne Ölüm Oranları (100.000 Doğumda) 2000*, X_{14}:Doğumlara Eşlik Eden Sağlık Personel Oranı (%) 2000-2004, X_{15}: HIV'den Hastalananların Oranı (Yaşları 15-49 Arasında Olanlara Oranı) (%) 2005, X_{16}:Tüberküloz Vakası (100.000'de) 2004, X_{17}:HIV/Aids Sonucu Yetim Kalan Çocukların Sayısı (Bin) 2005, X_{18}:Temiz Su Kaynaklarına Ulaşamayanların Oranı (%) 2004, X_{19}:2015 Hedefi, X_{20}:Temel Sağlık Önlemlerine Ulaşamayanların Oranı (%) 2004, X_{21}:2015 Hedefi.

2015 yılana kadar tüm kız ve erkek çocuklarının ilköğretimini tamamlaması (Tablo 5-11'de X_5 ve X_6): Bölgenin en küçük ilköğretime kayıt oranı % 66 ile Pakistan'dadır. Nepal'de ise bu oran % 78'dir. Bu iki ülkenin 2015 yılı hedefini tutturması çok zordur. Diğer ülkelerde ise oran daha yüksektir. Hedefe daha yakındırlar.

2005 yılında ilk ve orta öğretimde cinsiyet ayrımına son verilmesi; eğitimin tüm seviyelerinde bu hedefin sağlanması (Tablo 5-11'de X_7 ve X_8) : Maldivler, Sri-Lanka ve Bangladeş 2005 yılından önce ilk ve orta öğretimde cinsiyet eşitliğini sağlamışlardır. Pakistan'da ise ilk ve orta öğretimde cinsiyet eşitsizliği oranı bölgenin en yüksek oranıdır. Sonra Hindistan ve Nepal gelmektedir. Bu ülkelerin hedefi yakalamaları çok zordur.

1990 ile 2015 yılları arasında doğum sırasında ölen bebeklerin sayısının 2/3 oranında azaltılması (Tablo 5-11'de X_9 ve X_{10}): En kötü performansın görüldüğü ülkeler Pakistan ve Hindistan'dır. Sırasıyla bebek ölüm oranları 80 ve 62'dir. Sonra 59 bebek ölümü görülen Nepal gelmektedir. Bu ülkelerin 2015 yılında hedefi tutturabilmeleri mümkündür. Sri-Lanka ise 12 bebek ölümüyle bölgenin en iyi ülkesidir.

1990 ile 2015 yılları arasında beş yaşına ulaşamadan ölen çocukların sayısının 2/3 oranında azaltılması (Tablo 5-11'de X_{11} ve X_{12}): Bölgenin en yüksek çocuk ölüm oranları Hindistan, Pakistan, Bangladeş ve Nepal'de görülmektedir. Buna rağmen, bu ülkelerin hedefi tutturabilmeleri mümkün gözükmektedir. Sri-Lanka ise 14 ölümle en düşük çocuk ölüm oranlarına sahiptir. Bu ülke 2015 yılına gelmeden hedefine rahat ulaşabilir.

Anne ölüm oranlarının 1990 ile 2015 yılları arasında ¾ oranında azaltılması (Tablo 5-11(devam)'de X_{13} ve X_{14}): Yine bölgenin en yüksek anne ölüm oranları Hindistan, Nepal ve Pakistan'da görülmektedir. Sonra en yüksek ölüm oranı Bangladeş'tedir. En düşük anne ölüm oranı görülen ülke ise Sri-Lanka'dır.

HIV/Aids, Sıtma vs. 2015 yılında durdurulması ve sonra salgının azalması (Tablo 5-11(devam)'de X_{15}, X_{16}, X_{17}): Bölgenin en büyük HIV oranı Hindistan'dadır. Nepal, Pakistan ve Bangladeş'de tüberküloz vakası çok fazladır. Bu bölge salgın hastalıklardan çok zarar görmemiştir.

Temiz su kaynaklarına sahip olmayan insanların oranının 2015 yılına kadar yarıya indirilmesi (Tablo 5-11(devam)'de X_{18} ve X_{19}): Bölgede büyük bir su sıkıntısı bulunmaktadır. Temiz su kaynaklarına ulaşamayanların oram Bangladeş ve Sri-Lanka'da en yüksektir. Sırasıyla bu oranlar %26 ve %21'dir. En düşük oran ise Pakistan'dadır.

Temel sağlık önlemlerine sahip olmayan insanların oranının 2015 yılına kadar yarıya indirilmesi (Tablo 5-11(devam)'de X_{20} ve X_{21}): Bu bölgede Sri-Lanka haricinde diğer ülkelerde temel sağlık önlemlerine ulaşamayanların oranı çok yüksektir. Bu bölgede nüfusun büyük bir kesimi temel sağlık önlemlerinden mahrumdur. Ancak, Sri-Lanka'da ise bu oran % 9'dur ve bölgenin en küçük oranıdır.

5.7. İNSANİ GELİŞME ENDEKSİNE GÖRE EN YAVAŞ İLERLEME GÖSTEREN ÜLKELER

1990 yılından beri İnsani Gelişme Endeksi devletlerin, medyanın ve sivil toplum kuruluşlarının ilgi odağındadır. İnsani Gelişme Endeksi ve ülkeler arasında yapılan sıralamalar bir ülkenin ortalama insani gelişmede gösterdiği ilerlemeyi, diğer ülkelerin ilerlemeleri ile karşılaştırarak ülkelere yol göstermektedir. Farklı ülkelerdeki insanlar kendi ülkelerinin sırasını diğer ülkelerle karşılaştırmakta ve sonuçlarını değerlendirmektedir. Sonuçları başarısız bulduklarında kendi ülkelerinin neden başarısız olduğunu sorgulamakta ve yanlışların düzeltilmesi için mücadele etmektedirler (Fukuda-Par vd.,2005,177).

Bu bölümde, 1975 ve 2004 yıllarına ait İnsani Gelişme Endeksi verileri bulunan ülkeler arasında en yavaş ilerleme kaydeden ülkeler araştırılmaktadır. Bunun için üç farklı yaklaşım kullanılmıştır: 1) Mutlak Değişme (Absolute Change) 2) Yüzde Değişme (Percentage Change) 3) Açığın Kapanma Oranı (Shortfall Reduction)

Bu üç farklı yaklaşıma göre yapılan hesaplamalarda ülkeler gösterdikleri ilerlemeler açısından farklı sıralar almaktadır. Tablo 5-12'deki örnek iki ülke arasında bu üç yaklaşımın arasındaki farkı göstermektedir. Tablodan da görüldüğü gibi mutlak değişme ve açığın kapanma oranlarına göre Çin, Hindistan'ın önünde yani birinci sırada yer almaktadır. Yüzde değişme oranına göre ise Hindistan, Çin'in önünde birinci sırada yer almaktadır.

Tablo 5-12: İlerlemeyi Gösteren Farklı Yöntemlerin Karşılaştırılması: İnsani Gelişme Endeksi,1975-2004

	Çin	Hindistan
İnsani Gelişme Endeks Değerleri	1975: 0,527 2004: 0,768	1975: 0,413 2004: 0,611
Mutlak Değişme (Absolute Change)	0,241	0,198
Sıra	1	2
Yüzde Değişme (Percentage Change)	% 46	% 48
Sıra	2	1
Açığın Kapanma Oranı (Shortfall Reduction)	% 51	% 34
Sıra	1	2

1) Mutlak Değişme (Absolute Change):

Mutlak Değişme=$(X_{1t}-X_{1t-1})$

Çin : (0,768-0,527) = 0,241

Hindistan : (0,611-0,413)= 0,198

2) Yüzde Değişme (Percentage Change):

Yüzde Değişme=$(X_{1t}-X_{1t-1})/(X_{1t-1})$

Çin : (0,768-0,527)/(0,527)= % 46

Hindistan : (0,611-0,413)/(0,413)= % 48

3) Açığın Kapanma Oranı (Shortfall Reduction):

Açığın Kapanma Oranı==$(X_{1t}-X_{1t-1})/(1-X_{1t-1})$

Çin : (0,768-0,527)/(1-0,527)= % 51

Hindistan : (0,611-0,413)/(1-0,413)= %34

Mutlak değişme ve yüzde değişme yöntemleri hesaplaması kolay olan ve düşük insani gelişme düzeyleri olan ülkelerin lehine sonuçlar üreten yaklaşımlardır. Açığın kapanma oranı ise hesaplama ve yorum açısından biraz daha zor yaklaşımdır ve yüksek insani gelişme düzeyleri olan ülkelerin lehine sonuçlar üretmektedir. Bu yaklaşım ulaşılamayan değerlere ne kadar ulaşıldığını gösterir. Bu yönteme göre başarılı olan ülkeler, insani gelişme düzeyleri yüksek olan ülkeler ile aralarında bulunan açıkları hızla kapatan ülkelerdir. Bu ülkelerde insan haklarının daha hızlı geliştiği görülür. Ayrıca, bu yöntem gelişmekte olan ülkeleri insani gelişmelerini hızlandırmaları için cesaretlendirir(Fukuda-Parr vd.,2005,182).

5.7.1. İnsani Gelişme Endeksindeki Mutlak Değişmelere Göre En Yavaş İlerleme Gösteren Ülkeler(1975-2004)

1975-2004 yılları arasında İnsani Gelişme Endeksindeki mutlak değişmelere göre en yavaş ilerleme gösteren ülkeler Tablo 5-13'de sıralanmıştır. 25 ülkenin 17'si Sahra-altı Afrika ülkesi, 7'si ise Latin Amerika ülkesi, 1 tane de Doğu Asya ülkesi bulunmaktadır. Etnik bölünmeler, savaşlar ve dünyadaki en kötü büyüme performanslarının bulunduğu Sahra-altı Afrika'da insani gelişme çok yavaş ilerlemektedir. Örneğin, 1975-2004 yılları arasında Zambiya, Zimbabwe, Swaziland ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde mutlak değişme olarak insani gelişme gerilemiştir. Diğer ülkelerde ise yavaş bir ilerleme görülmektedir.

Tablo 5-13: Mutlak Değişmelere Göre En Yavaş İlerleme Gösteren 25 Ülke (1975-2004)

İGE Sırası (2004)	Ülkeler	Bölgeler	İGE 1975	İGE 2004	Mutlak Değişmeler (1975-2004)	Sıra
165	Zambiya	Sahra-altı Afrika	0,47	0,407	-0,063	25
151	Zimbabwe	Sahra-altı Afrika	0,548	0,491	-0,057	24
146	Swaziland	Sahra-altı Afrika	0,529	0,5	-0,029	23
167	Kongo Dem. Cum.	Sahra-altı Afrika	0,414	0,391	-0,023	22
121	Güney Afrika	Sahra-altı Afrika	0,653	0,653	0	21
164	Kote Davur	Sahra-altı Afrika	0,415	0,421	0,006	20
172	Orta Afrika Cum.	Sahra-altı Afrika	0,345	0,353	0,008	19
152	Kenya	Sahra-altı Afrika	0,465	0,491	0,026	18
149	Lesotho	Sahra-altı Afrika	0,463	0,494	0,031	17
104	Jamaika	Latin Amerika	0,687	0,724	0,037	16
103	Guyana	Latin Amerika	0,679	0,725	0,046	15
57	Trinidad ve Tobago	Latin Amerika	0,751	0,809	0,058	14
72	Venezüella	Latin Amerika	0,719	0,784	0,065	13
140	Kongo Cum.	Sahra-altı Afrika	0,454	0,52	0,066	12
131	Botswana	Sahra-altı Afrika	0,5	0,57	0,07	11
147	Togo	Sahra-altı Afrika	0,424	0,495	0,071	10
166	Malawi	Sahra-altı Afrika	0,327	0,4	0,073	9
36	Arjantin	Latin Amerika	0,787	0,863	0,076	8
91	Paraguay	Latin Amerika	0,671	0,757	0,086	7
174	Burkina Faso	Sahra-altı Afrika	0,256	0,342	0,086	6
144	Kamerun	Sahra-altı Afrika	0,417	0,506	0,089	5
43	Uruguay	Latin Amerika	0,761	0,851	0,09	4
173	Gine-Bise	Sahra-altı Afrika	0,255	0,349	0,094	3
136	Gana	Sahra-altı Afrika	0,438	0,532	0,094	2
90	Fiji	Doğu Asya	0,663	0,758	0,095	1

İnsani Gelişme Endeksi verileri Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının (UNDP) elektronik veri dağıtım sisteminden alınmıştır.

5.7.2. İnsani Gelişme Endeksindeki Yüzde Değişmelere Göre En Yavaş İlerleme Gösteren Ülkeler (1975-2004)

1975-2004 yılları arasında İnsani Gelişme Endeksindeki yüzde değişmelere göre en yavaş ilerleme gösteren ülkeler Tablo 5-14'de sıralanmıştır. En yavaş ilerleme gösteren ülkeler arasında 12 tane Sahra-altı Afrika ülkesi ve 11 tane de Latin Amerika ülkesi bulunmaktadır. Sahra-altı Afrika bölgesinin ekonomilerinde durgunluk veya küçülme görülmektedir. Latin Amerika'da ise gelir dağılımı çok bozuktur. Bu yüzden, bu bölgelerde insani gelişmeleri yavaş ilerleyen ülkelerin sayısı çoktur. 25 ülke arasında sadece 2 tane Doğu Asya ülkesi bulunmaktadır. Bu ülkeler Fiji ve Filipinler'dir. Latin Amerika bölgesinde Arjantin, Uruguay, Paraguay, Kosta Rika, Panama, Meksika ve Peru en yavaş ilerleme gösteren ülkeler arasındadır.

Tablo 5-14: Yüzde Değişmelere Göre En Yavaş İlerleme Gösteren 25 Ülke (1975-2004)

İGE Sırası (2004)	Ülkeler	Bölgeler	İGE 1975	İGE 2004	Yüzde Değişmeler (1975-2004)	Sıra
165	Zambiya	Sahra-altı Afrika Afrika	0,47	0,407	-13%	25
151	Zimbabwe	Sahra-altı Afrika	0,548	0,491	-10%	24
167	Kongo Dem. Cum.	Sahra-altı Afrika	0,414	0,391	-6%	23
146	Swaziland	Sahra-altı Afrika	0,529	0,5	-5%	22
121	Güney Afrika	Sahra-altı Afrika	0,653	0,653	0%	21
164	Kote Davur	Sahra-altı Afrika	0,415	0,421	1%	20
172	Orta Afrika Cum.	Sahra-altı Afrika	0,345	0,353	2%	19
104	Jamaika	Latin Amerika	0,687	0,724	5%	18
152	Kenya	Sahra-altı Afrika	0,465	0,491	6%	17
149	Lesotho	Sahra-altı Afrika	0,463	0,494	7%	16
103	Guyana	Latin Amerika	0,679	0,725	7%	15
57	Trinidad ve Tobago	Latin Amerika	0,751	0,809	8%	14
72	Venezülla	Latin Amerika	0,719	0,784	9%	13
36	Arjantin	Latin Amerika	0,787	0,863	10%	12
43	Uruguay	Latin Amerika	0,761	0,851	12%	11
91	Paraguay	Latin Amerika	0,671	0,757	13%	10
48	Kosta Rika	Latin Amerika	0,745	0,841	13%	9
58	Panama	Latin Amerika	0,712	0,809	14%	8
131	Botswana	Sahra-altı Afrika	0,5	0,57	14%	7
90	Fiji	Doğu Asya	0,663	0,758	14%	6
140	Kongo Cum.	Sahra-altı Afrika	0,454	0,52	15%	5
84	Filipinler	Doğu Asya	0,655	0,763	16%	4
147	Togo	Sahra-altı Afrika	0,424	0,495	17%	3
53	Meksika	Latin Amerika	0,691	0,821	19%	2
82	Peru	Latin Amerika	0,645	0,767	19%	1

İnsani Gelişme Endeksi verileri Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının (UNDP) elektronik veri dağıtım sisteminden alınmıştır.

5.7.3. İnsani Gelişme Endeksindeki Açığın Kapanma Oranına Göre En Yavaş İlerleme Gösteren Ülkeler (1975-2004)

1975-2004 yılları arasında İnsani Gelişme Endeksindeki açığın kapanma oranlarına göre en yavaş ilerleme gösteren ülkeler Tablo 5-15'de sıralanmıştır. En yavaş ilerleme gösteren 25 ülke arasında 22 tane Sahra-altı Afrika ülkesi bulunmaktadır. Açığın kapanma oranı ulaşılamayan değerlere ne kadar ulaşıldığını göstermektedir. Bu yönteme göre başarılı olamayan ülkeler insani gelişme düzeyleri yüksek olan ülkeler ile aralarında bulunan açıkları kapatamayan ülkelerdir. Bu ülkelerde insan haklarının daha yavaş bir hızla geliştiği görülür. Açığın kapanma oranı yaklaşımına göre Sahra-altı Afrika bölgesindeki ülkeler diğer iki yaklaşımdan elde edilen sonuçlara göre daha kötü sonuçlar üretmişlerdir. Tabloda belirtilen 22 tane ülkenin insani gelişme düzeylerini arttırabilmeleri ve daha ilerde olan ülkelere yakınsayabilmeleri için öncelikle BYK Hedeflerine ulaşmaları gerekir.

Tablo 5-15: Açığın Kapanma Oranına Göre En Yavaş İlerleme Gösteren 25 Ülke (1975-2004)

İGE Sırası (2004)	Ülkeler	Bölgeler	İGE 1975	İGE 2004	Açığın Kapanma Oranı (1975-2004)	Sıra
151	Zimbabwe	Sahra-altı Afrika	0,548	0,491	-13%	25
165	Zambiya	Sahra-altı Afrika	0,47	0,407	-12%	24
146	Swaziland	Sahra-altı Afrika	0,529	0,5	-6%	23
167	Kongo Dem. Cum.	Sahra-altı Afrika	0,414	0,391	-4%	22
121	Güney Afrika	Sahra-altı Afrika	0,653	0,653	0%	21
164	Kote Davur	Sahra-altı Afrika	0,415	0,421	1%	20
172	Orta Afrika Cum.	Sahra-altı Afrika	0,345	0,353	1%	19
152	Kenya	Sahra-altı Afrika	0,465	0,491	5%	18
149	Lesotho	Sahra-altı Afrika	0,463	0,494	6%	17
166	Malawi	Sahra-altı Afrika	0,327	0,4	11%	16
174	Burkina Faso	Sahra-altı Afrika	0,256	0,342	12%	15
104	Jamaika	Latin Amerika	0,687	0,724	12%	14
140	Kongo Cum.	Sahra-altı Afrika	0,454	0,52	12%	13
147	Togo	Sahra-altı Afrika	0,424	0,495	12%	12
173	Gine-Bise	Sahra-altı Afrika	0,255	0,349	13%	11
171	Çad	Sahra-altı Afrika	0,269	0,368	14%	10
175	Mali	Sahra-altı Afrika	0,23	0,34	14%	9
169	Burundi	Sahra-altı Afrika	0,285	0,384	14%	8
131	Botswana	Sahra-altı Afrika	0,5	0,57	14%	7
103	Guyana	Latin Amerika	0,679	0,725	14%	6
144	Kamerun	Sahra-altı Afrika	0,417	0,506	15%	5
158	Rwanda	Sahra-altı Afrika	0,342	0,45	16%	4
136	Gana	Sahra-altı Afrika	0,438	0,532	17%	3
163	Benin	Sahra-altı Afrika	0,31	0,428	17%	2
139	Papua Yeni Gine	Doğu Asya	0,424	0,523	17%	1

İnsani Gelişme Endeksi verileri Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının (UNDP) elektronik veri dağıtım sisteminden alınmıştır.

5.8. YOKSULLUĞUN ÇOK BOYUTLU OLARAK ÖLÇÜLMESİ VE ÜLKELER ARASINDA YOKSULLUK SIRALAMALARI

İnsanların refahı veya mutluluğu kalkınma iktisadının asıl amacıdır. Bu amaç literatürde sık sık yoksullukla mücadele olarak söylenmektedir. Son 50 yıl içerisinde kalkınma literatüründe yapılan tartışmalar sonucunda, insanların refahı daha geniş bir perspektif ile açıklanmaktadır. İnsan refahının tanımları ve ölçümleri yapılırken aslında bir araç olan GSYİH'nın yanısıra parasal olmayan göstergelerin de kullanıldığı daha geniş tanımlara geçiş yapılmıştır(Sumner,2007,6).

İnsanların ekonomik anlamda refahı veya mutluluğu 1950'lerde GSYİH'nın büyüme oranıyla ölçülmüştür. Çünkü bu görüşe göre, bir ülkede büyüme var ise, yaratılan gelir eninde sonunda yoksullara da ulaşmaktaydı. 1960'larda kişi başına düşen milli gelir refah göstergesi olarak kullanılmıştır. 1970'lerde ise temel ihtiyaçların karşılanması insan refahının en önemli ögesi olarak kabul edilmiştir. 1980'lerde ise kişi başına düşen gelirle birlikte parasal olmayan faktörler de insan refahının ölçümünde kullanılmıştır. 1990'lara gelindiğinde A. Sen'in önderliğini yaptığı insani gelişme yaklaşımı insanların refahını anlamak için kullanılan perspektif olmuştur. 2000'lerde ise evrensel haklar ve özgürlükler ön plana çıkmıştır. Evrensel olarak 2015 yılı için kabul edilen Bin Yıl Kalkınma Hedefleri insani yoksulluğun aşılması için atılan en büyük adım olmuştur(Sumner,2004,1-3;Sumner,2007,6).

İnsan refahının (veya yoksulluğunun) çok boyutlu olduğu bilinmektedir. Refahın (veya yoksulluğun) çok boyutlu olarak ölçülmesi için son yıllarda çalışmalar yapılmaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın geliştirdiği İnsani Gelişme Paradigması ve İnsani Gelişme Raporlarında yayınlanan endeksleri, bu yaklaşımın gelişmesini sağlamaktadır. Bretton Woods kurumları (IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü) yoksulluğu tek boyut ile yani gelir/harcama seviyelerine göre hesaplamaktadır. Araştırmacılar tarafından yaygın olarak kullanılan günlük 1 ABD doları olan yoksulluk sınırı buna örnek olarak gösterilebilir. Fakat, tek boyutlu yani tek göstergeye dayanan bu yaklaşım, yoksulluğun çok karmaşık olan doğasını yansıtmamaktadır. Ayrıca, çok boyutlu bir hesaplama yöntemi kimlerin yoksul olduğunu ve yoksullukla mücadele yollarını daha etkin olacak biçimde değiştirecektir (Qızılbash,2004,355).

Ancak, Amartya Sen'in Kapasite Yaklaşımını izleyen çok boyutlu yaklaşımlara karşı öne sürülen bir eleştiri çok boyutlu ölçümlerin yararlı olmalarına rağmen genellikle keyfi bir şekilde yapılmalarıdır. Bu yöntemde yoksulluğun ölçülmesi için seçilen göstergelere verilen ağırlıklar da kurala bağlı değildir. Bu yüzden ülkeleri yoksulluk seviyelerine göre sıralarken hangi göstergelerin ne gibi ağırlıklar ile kullanıldığı önem taşımaktadır. Fakat, benzer problemler gelir veya harcama düzeylerinin yoksulluk ölçümünde kullanılmasında da görülür. Bu yöntem ile yoksulluk sınırı hesaplanırken, mal sepetinin veya temel ihtiyaçların seçilmesinde de benzer eleştiriler yapılmaktadır(Qızı lbash,2004,356).

Bu bölüm 24 gelişmekte olan ülkeyi kapsayan bir çalışmadır. 24 ülkenin yoksulluğunu ortaya koyabilmek için 10 farklı gösterge kullanılacaktır. 24 tane gelişmekte olan ülkenin yoksulluk düzeylerinin ölçülmesinde kullanılacak ilk yöntem Anand-Sen'in

(1997) geliştirdiği İnsani Yoksulluk Endeksinde (İYE) kullanılan yöntemdir. Bu çalışmada da İnsani Yoksulluk Endeksinde olduğu gibi alfa üç olarak kullanılacaktır(alfa büyüdükçe en büyük yoksunluklara sahip boyutlara daha büyük ağırlık verilmektedir). İlk dört göstergeyi kullanarak İYE(3)4 endeksi hesaplanacaktır. Sonraki üç gösterge ilave edilerek İYE(3)7 ve daha sonraki üç gösterge ilave edilerek de İYE(3)10 hesaplanacaktır. Ülkelerin yoksulluk düzeylerinin ölçülmesinde kullanılacak diğer yöntem ise Borda Kuralıdır. Bu yöntem İYE(3)4, İYE(3)7 ve İYE(10) endeks değerlerinin sonuçlarını kontrol edilmesini sağlayacaktır.

Bu çalışmada kullanılan İYE(3)4, İYE(3)7 ve İYE(3)10 endeksleri ve Borda Kuralı yoksulluğun en fazla hangi ülkelerde bulunduğunu çok boyutlu olarak anlamamızı sağlayacaktır. Bazı ülkeler bu tür endeksleri yoksullukla mücadele için kullanmaktadır. 24 ülkenin yoksulluk düzeyleri üç endeks ve Borda Kuralı ile hesaplandıktan sonra, bulunan sonuçlar milli gelir ve İnsani Gelişme Endeksi (İGE) verileriyle karşılaştırılacaktır. Bulunan sonuçlar açıklandıktan sonra yoksullukla mücadele bağlamında da politika önerileri yapılacaktır.

Bu iki yöntem kafa sayım oranı gibi yoksulların kimler olduğunu veya sayısını göstermemektedir. İki yöntemde de yoksulluğu açıklayacak daha iyi göstergeler kullanılabilir. Örneğin, ekonomik istikrarsızlığı açıklamak için işsizlik oranı kullanılabilirdi. Ancak, yoksul ülkeleri kapsayan araştırmalarda, kullanılmaları durumun da çok faydalı olabilecek veriler çok zor bulunmaktadır. Bu yüzden, bu çalışmada da kullanılan veriler birbirlerine zaman açısından yakın olsalar bile aynı yıllara ait değildir.

5.8.1. İnsani Gelişme/Yoksulluk Yaklaşımı

Sen (1976) yaptığı çalışmada yoksulluğun ölçülmesi için iki sorunun cevaplanması gerektiğini belirtmiştir. Birinci soru, kimlerin yoksul olduğunun bulunmasıdır. İkinci soru ise, yoksulların tek bir gösterge altında nasıl toplanacağıdır. İlk sorunun çözümü için gelir/harcama düzeyleri kullanılarak asgari geçim düzeyini gösteren yoksulluk sınırı bulunmaktadır. Eğer bir insan yoksulluk sınırının altında bir gelire/harcama düzeyine sahipse yoksul sayılmaktadır. Sen, ikinci sorunun çözümü için ise, kafa sayım oranı (yoksulluk sınırının altında bir gelir/harcamaya sahip insanların oranı) ile gelir açığı oranını (yoksulların ortalama geliri ile yoksulluk sınırı arasındaki farkın yoksulluk sınırına olan oranı) önermiştir. Fakat bu iki göstergenin yoksullar arasındaki gelir dağılımına duyarlı olmadığı için, Sen daha sonra Sen endeksi olarak bilinen daha iyi bir endeks geliştirmiştir. Ayrıca, neoklasik teorideki ve yoksulluk probleminin analizindeki eksikliklerin farkını anlayan Sen, yoksulluğu çok boyutlu olarak inceleyen kapasite yaklaşımını da kurmuştur (Chakravarty,2005,3;Sumner,2007,5).

Bir toplumun refahı (veya yoksulluğu) çok boyutludur. Dolayısıyla, çok boyutlu olan refah (veya yoksulluk) yalnızca parasal olan göstergelerle açıklanamaz, para ile ifade edilmeyen göstergelere de gereksinim duyulur. Bir insanın geliri veya tüketimi yüksek ise para ile ifade edilemeyen boyutlarda da durumunu iyileştirebilir. Ancak, parasal olarak ifade edilemeyen boyutlar için bir pazar bulunmuyorsa, yüksek gelirine rağmen birey refahını artıramaz. Bu yüzden, gelir tek başına insan refahının göstergesi

olarak kabul edilmez. Gelirin yanısıra, doğumda yaşam beklentisi, beslenme düzeyi, okur-yazarlık oranı, kamu mallarına ulaşılabilirlik gibi parasal olarak ifade edilmeyen göstergeler kullanılmak zorundadır(Chakravarty,2005,3).

Sen'in kapasite yaklaşımı çok esnek bir çerçeve içerisinde politika yapıcıların yoksul insanların karşılaştıkları sorunları anlamalarına yol açar. Bu çerçevede katı ortodoks politika önerileri yer almaz. Sen'in yaklaşımı insani gelişmeyi bir insanın kapasitesinin (capability) ve kazanımlarının (functionings) genişleme süreci veya bir insanın yapabileceği, olabileceği şeyler olarak ifade eder. Bu da kısaca insanların seçimlerinin(choices) artması olarak da söylenebilir. Böylece, Sen'in yaklaşımına göre kalkınma, insanoğlunun yapabileceği veya olabileceği şeylerin sayısının artması anlamına gelir. Sağlıklı olmak, iyi beslenmek, bilgili olmak ve toplum içerisinde yer almak vs. kapasitelere örnek olarak verilebilir. Sen'in bu bakış açısıyla, kalkınma insanoğlunun yapabileceği şeylerin önündeki engellerin kaldırılması anlamına gelir. Bu da cehaletin, hastalığın, sivil ve siyasi özgürlüklerin önündeki engellerin ortadan kaldırılması anlamına gelir(Fukuda-Par,2003,302-303).

Birleşmiş Milletler'in İnsani Gelişme Yaklaşımı (Human Development Approach) Sen'in görüşlerine dayalıdır. Bu görüşe göre insanoğlunun yaşamındaki iyileşmeler kalkınmanın asıl amacını oluşturur. Bu yaklaşım ekonomik performansa dayalı olan Neoliberal yaklaşımdan farklıdır. Mahbub ul Haq 1990 yılında İnsani Gelişme Raporlarını (Human Development Reports) başlatırken kalkınma ekonomisinin odağını milli gelir muhasebesinden insan merkezli politikalara kaydırmayı amaçlamıştır. Haq insani gelişmeyi ölçecek bir endeksin kamuoyunu, akademik çevreleri ve politika yapıcıları kalkınmayı ekonomik performansla değil, insani gelişme ile değerlendirmelerini sağlayacağını düşünmüştür. Böylece, Haq İnsani Gelişme Endeksini (Human Development Index) yapmıştır. Bu sırada hangi kapasitelerin endekse dahil edileceği tartışılmıştır. Çünkü insan kapasitelerinin sınırları sonsuzdur. İnsanların bu kapasitelere verdiği değerler de kişiden kişiye değişmektedir. İnsani Gelişme Endeksinde kullanılan kapasiteler, sağlılıklı ve uzun yaşama kapasitesi, bilgili olma kapasitesi ve iyi bir yaşam standardına sahip olma kapasitesidir. İnsani Yoksulluk Endeksi ise bu kapasitelerden yoksunluğu ölçmektedir. İnsani Gelişme Endeksinde kullanılan kapasiteler doğumda yaşam beklentisiyle, yetişkin okur-yazar oranıyla ve kişi başına düşen GSYİH verileriyle ölçülür. İnsani Gelişme Endeksi sıralamaları politika yapıcıları hangi ülkenin ne kadar iyi olduğunu ve bazı ülkelerin nasıl daha düşük bir gelirle daha yüksek insani gelişme değerine sahip olduğunu araştırmalarına yol açmaktadır(Fukuda-Parr,2003,302-303-305).

İnsani Gelişme Yaklaşımında yoksulluğun sosyal göstergeler kullanılarak çok boyutlu olarak ölçülmesi, kimlerin yoksul olarak kabul edildiğini ve yoksullukla mücadele yollarını etkilemektedir. Örneğin, bir insanın iyi bir sağlığı ve uzun bir ömrü bulunurken, bu insan okur-yazar olmayabilir. Diğer birisi ise, okur-yazarken ve iyi bir eğitimi bulunurken, sağlığı yerinde olmayabilir. Eğer, yalnızca okur-yazarlık yoksulluk kriterimiz olsa birinci insan yoksul kabul edilir; ikinci insan ise, bu durumda yoksul sayılmaz. Eğer, sağlık durumuna göre değerlendiriyorsak, ikinci insan yoksul kabul edilmelidir. Aslında bu iki insan da yoksul sayılmalıdır. Bu yüzden bir ya da iki göstergeye bakıp kimlerin yoksul olduğuna veya yoksullukla mücadele politikalarına karar verilmemeli-

dir. Çünkü, insanların yoksun oldukları bir kaç daha farklı boyut bulunabilir. Yoksulluk analizi, bu yüzden bu boyutları da içermelidir(Anand ve Sen,1997,230).

Yalnızca gelir/tüketim verilerine göre hesaplanan yoksulluk sınırının üstünde bulunan bir insan okur-yazar veya sağlıklı olmayabilir. Yoksulluk sınırının üstünde bir gelir/tüketime sahipken, temiz su veya temel sağlık hizmetlerinden yoksunsa veya okur-yazar değilse, yoksul olarak sayılmamaktadır. Parasal olmayan göstergelerin bolca kullanıldığı çok boyutlu bir yaklaşım, insani gelişme/yoksulluğun daha iyi anlaşılmasını ve yoksullukla mücadele edilebilmesini sağlar. Seçilen boyutlardaki ilerlemeler insani gelişmeyi gösterirken, bu boyutlardan yoksunluk oranları ise insani yoksulluğun düzeylerini gösterir(Anand ve Sen,1997:230).

5.8,2. Yoksulluğun Çok Boyutlu Olarak Ölçülmesi

5.8.2.1.Anand-Sen (1997) Türü Ölçüm

Bu çalışmada kullanılacak olan birinci yöntem Anand ve Sen (1997) tarafından geliştirilen ve yoksulluğu çok boyutlu olarak hesaplayan yöntemdir. Bu yöntem aşağıdaki biçimde yazılabilir(Anand ve Sen,1997,235;Qızılbash,2004,359-360).

$$İYE\ (\alpha)=\left\{\frac{\sum_{i=1}^{n} w_i P_i^{\alpha}}{(\sum_{i=1}^{n} w_i)}\right\}^{1/\alpha}$$

Endeks (i = 1,2, ...n) olmak üzere n tane boyut içermektedir.

P_i = İnsani yoksulluğun i'inci boyutunu ifade etmektedir.

w_i = Her boyutun ölçüm sırasında kullanılan ağırlığını göstermektedir.

α=1 olduğunda İYE(1) endeks değeri tüm boyutların ortalaması olmaktadır. α büyüdükçe en büyük yoksunluklara sahip boyutlara daha büyük ağırlık verilmektedir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın İnsani Yoksulluk Endeksi (İYE) bu endeksin özel bir durumudur. İnsani Yoksulluk Endeksinde n = 3'dür, yani üç gösterge kullanılır. Her boyut için eşit ağırlık kullanılır, yani w_i = 1/3'dür. Bu durumda ($\sum_{i=1}^{3} w_i$ = $w_1 + w_2 + w_3 = 1$) olmaktadır. Ayrıca, α = 3 olarak kullanılır.

Bu durumda İnsani Yoksulluk Endeksi (İYE) aşağıdaki biçimde yazılır.

$$ÝYE(3) = (\tfrac{1}{3} P^3{}_1 + \tfrac{1}{3} P^3{}_2 + \tfrac{1}{3} P^3{}_3)^{1/3}$$

$$İYE\ (3)=$$

İnsani Yoksulluk Endeksinde yoksulluğun ölçülmesinde kullanılan göstergeler ise aşağıdaki gibidir:

P_1 = Doğumda yaşam beklentisi 40 yaşından daha az olanların oranı.

P_2 = Okur-yazar olmayan yetişkinlerin oranı.

$P_{3.1}$ = Sağlık hizmetlerine ulaşamayanların oranı.

$P_{3.2}$ = Temiz suları bulunmayanların oranı.

$P_{3.3}$ = Beş yaşından küçük olup normal ağırlığından az olan çocukların oranı.

P_3 = İyi bir yaşam standardına sahip olmayanların oranı. $(P_{3.1} + P_{3.2} + P_{3.3})/3$ şeklinde hesaplanır.

İnsani Yoksulluk Endeksi, yoksulluğun parasal boyutunu içermez. Ancak, bu endeks, boyutlar yani göstergeler arasındaki korelasyonu da dikkate almaz. Örneğin, okur-yazar olmayan bir insanın doğumda yaşam beklentisi 40 yaşından az ise, bu insan iki defa yoksul olarak sayılmış olur. Ayrıca, w_i ve α'nın alacağı değerlere göre yoksulluk endeksinin sonuçları ve sıraları etkilenmektedir(Bibi,2003,3-5).

Bu çalışma 24 gelişmekte olan ülkeyi kapsamaktadır. Bu çalışmaya başlarken araştırmamın daha kapsamlı olması ve güvenilir sonuçlara ulaşılabilmesi için yaklaşık olarak 30 ülkenin seçilmesi planlanmıştı. Ancak, seçilen ülkeler arasında bazı ülkelerin verileri eksik olduğu için, ülke sayısı 24 olarak belirlenmiştir. Seçilen ülkeler çok yoksul Sahra-altı Afrika ülkelerinden (Etiyopya, Zambiya, Orta Afrika Cumhuriyeti vs.), kalabalık ve yoksulluk oranları yüksek Doğu ve Güney Asya ülkelerinden (Bangladeş, Hindistan, Endonezya, Çin vs.) ve yoksulluk oranları yüksek orta gelirli Latin Amerika ülkelerinden (Brezilya, Meksika, Venezüella vs.) farklı özelliklere sahip ve her grup ülkeyi temsil kabiliyeti olan ülkeler olmasına dikkat edilmiştir. 24 ülkenin yoksulluğunu ortaya koyabilmek için 10 farklı gösterge seçilmiştir(n = 10). Bu göstergeler seçilirken, göstergelerin yoksulluğun farklı boyutlarını içermelerine dikkat edilmiştir. Ayrıca, her göstergenin verisi bulunmadığı için göstergeler arasında seçim yapmak zorunda kalınmıştır. Örneğin, bebek ve çocuk sağlığıyla ilgili göstergelerin verileri eksik olduğu için bu göstergeler çalışmaya dahil edilmemiştir. Bu yüzden çalışmaya başlanırken temel kapasitelerin ölçümünde kullanılan okur-yazar olmayanların oranı, doğumda yaşam beklentisi gibi göstergelerin yanı sıra ülkelerin sosyal barış ortamını ifade etmek için kanunlara uyulmama oranı ve siyasi istikrarsızlık ve şiddet oranları gibi verileri tam olan göstergeler seçilmiştir. Bu çalışmada kullanılacak göstergeler aşağıdaki gibidir.

P_1 = Günlük 1 ABD doları olan yoksulluk sınırının altında gelir/tüketimi bulunların oranı.

P_2 = Okur-yazar olmayan yetişkinlerin oranı.

P_3 = Yetersiz beslenenlerin oranı.

P_4 = Temiz suları bulunmayanların oranı.

P_5 = Doğumda yaşam beklentisi 40 yaşından az olanların oranı.

P_6 = Temel sağlık önlemlerine ulaşamayanların oranı.

P_7 = Kanunlara uyulmama oranı.

P_8 = Toplam borç stoğunun bugünkü değerinin gayri safi milli gelire oranı.

P_9 = Zenginler ile yoksullar arasındaki eşitsizliği gösteren Gini endeksi.

P_{10} = Siyasi istikrarsızlık ve şiddet oranı.

Doğumda yaşam beklentisi 40 yaşından daha az olanlar, okur-yazar olmayan yetişkinler ve temiz suları bulunmayanlar göstergeleri, İnsani Yoksulluk Endeksi'nde de kullanılmaktadır. Aslında bu göstergeler insani yoksulluğun yanısıra ülkenin sahip olduğu yoksulluk (veya refah) düzeyini de göstermektedir. Günlük 1 ABD dolar olan yoksulluk sınırının altında gelir/tüketimi bulunanların oranı, aşırı yoksulluğun ülke içerisinde ne kadar yaygın olduğunu gösterdiği için kullanılmıştır. Dünya Kaynakları Enstitüsünün (World Resource Institute) elektronik veri tabanından alman Kanunların Üstünlüğü endeksinden (Rule of Law Index), çalışmada bulunan ülkeler için kanunlara uyulmama oranları hesaplanmıştır. Kanunlara uyulmama oranı, diğer sosyal göstergelerden farklı olarak ülkenin refah düzeyini (toplumsal barış ortamını) açıklayan bir gösterge olarak kullanılmıştır. Çünkü, toplumsal barış ortamında, insani gelişme daha kolay sağlanmaktadır. Kanunların geçerli olmadığı toplumlarda ise yoksulluk, suç oranları ve yolsuzluk artar. Böyle ülkelerde siyasi kurumları ele geçiren küçük bir seçkin azınlık refah içerisinde yaşar. Çoğunluğu oluşturan sıradan vatandaşlar ise, yoksulluk içerisinde yaşamak zorunda kalırlar.

Toplam borç stoğunun bugünkü değerinin gayri safi milli gelire oranı göstergesi ülkenin refah düzeyini (ekonomik istikrar ortamını) açıklayan bir gösterge olarak kullanılmıştır. Yoksul ülkelerde (borçları yüksek olanlarda) eğitim ve sağlığa yeteri kadar kaynak ayrılamaz. Ayrıca, yüksek borçları olan gelişmekte olan ülkelerde makroekonomik istikrar bulunmaz. Borçlar sürdürülemediği zaman uluslararası yatırımcıların ülkeye olan güveni kaybolur ve finans krizleri yaşanır. Bu yüzden borç stoğunun büyüklüğü toplumun refahını etkilemektedir.

Bu çalışmada, zenginler ile yoksullar arasındaki eşitsizliği gösteren gini endeksi ülke içerisindeki toplumsal refahın göstergesi olarak kullanılmaktadır. Çünkü, eşitsizliğin yüksek olduğu gelişmekte olan ülkelerde çatışmalar, istikrarsızlık ve savaşlar görülür. Bundan dolayı eşitsizliğin yüksek olduğu gelişmekte olan ülkelerde refah düzeyi (ekonomik ve sosyal istikrar ortamı) azalır. Dünya Kaynakları Enstitüsünün (World Resource Institute) elektronik veri tabanından alman Siyasi İstikrar ve Barış Endeksinden (Political Stability and Absence of Violence Index), çalışmada bulunan ülkeler için siyasi istikrarsızlık ve şiddet oranları hesaplanmıştır. Siyasi istikrarsızlık ve şiddet oranı, diğer sosyal göstergelerden farklı olarak ülkenin refah düzeyini (siyasi ve ekonomik istikrar ortamını) açıklayan bir gösterge olarak kullanılmıştır. Çünkü, siyasi istikrarsızlık ve şiddet düzeyi artan ülkelerde ekonomik krizler yaşanır, terör olayları artar, insan haklarına saygı gösterilmez, suç oranları yükselir, yoksullukla mücadelede başarılı olunamaz. Bu yüzden bu ülkelerin yoksulluk düzeyleri çok yüksek olur.

İYE(3)4, İYE(3)7 ve İYE(3)10 endeksleri sırasıyla 4, 7 ve 10 gösterge kullanılarak hesaplanacaktır. Her göstergenin endeks içinde eşit ağırlığı bulunmaktadır. Yani, sırasıyla w_i= 1/4, w_i= 1/7, w_i= 1/10 olacaktır. Aslında pratik olarak çok uygun olmasına rağmen her göstergenin eşit ağırlığının olmasının önemli sakıncaları vardır. Okur-yazar olmayanların oranı ile kanunlara uyulmama oranının veya 40 yaşından daha az yaşam beklentisi olanların oranının yoksulluğun ölçülmesi sırasında farklı ağırlıklar kullanılarak hesaplanması gerekir. Fakat, bu ağırlıkların ne olması gerektiği konusunda da toplumsal bir uzlaşı olması gerekmektedir.

5.8.2.2. Borda Kuralı

Bu kurala göre her yoksulluk göstergesi büyüklüklerine göre büyükten küçüğe doğru sıralanacak ve sıra numarası verilecektir. Örneğin okur-yazar olmayanların oranı hangi ülkede en büyükse bu ülkeye birinci sıra verilecektir. Sonra gelen en kötü ülke ise ikinci sırada olacaktır Bu sıra numaralarına Borda sıra numarası denilmektedir. Sonra her ülke için kaç gösterge var ise, hepsinin Borda sıra numaraları toplanacak ve Borda skoru elde edilecektir. Ülkeler, Borda skorlarına göre sıralamaya konulacaktır. Bu durumda en yoksul ülkeler en düşük Borda skorunu alacaklardır. Fakat bu yöntemin de zayıflığı bulunmaktadır. Örneğin, Malezya ile Nijerya arasında yapılan karşılaştırma diğer bir ülkede olan değişiklikten etkilenmektedir(Qızılbash,2001,138).

5.8.3.Ölçüm Sonuçları

5.8.3.1.Anand-Sen Endeksi Ölçüm Sonuçları

Tablo 5-16'da bu çalışmada bulunan ülkeler kişi başına düşen GSYİH'larına göre küçükten büyüğe doğru sıralanmışlardır. Kişi başına düşen gelirlerine göre en yoksul ülkeler Etiyopya, Zambiya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Nijerya, Nepal, Bangladeş, Gambiya, Angola ve Gana'dır. Etiyopya'nın nüfusu 75,60 milyon, Nijerya'nın 128,7 milyon ve Bangladeş'in nüfusu ise 139,2 milyondur. Diğer ülkeler ise daha küçük nüfusu olan çok yoksul ülkelerdir. 24 ülke arasında 24. sırada geliri olan Etiyopya, ülkelerin kendi aralarında yapılan İnsani Gelişme Endeksi (İGE) sıralamasında ise 23. sırada yer almaktadır. Nijerya ise gelir açısından ülkeler arasında 21. sıradadır. İGE sırası ise 20'dir. 139,2 milyon nüfusu olan Bangladeş'in gelir açısından sırası 19 iken, İGE sırası ise 17. sıradadır. 860 milyon yoksul insanı barındıran Hindistan, gelir ve İGE sıralamasında 14. sırada yer almaktadır. Bir Doğu-Asya ülkesi olan Endonezya'nın nüfusu 220,1 milyondur ve kişi başına düşen gelir sıralamasında 13. sırada yer almaktadır. 673 milyon yoksulu barındıran 1.308 milyon nüfuslu Çin ise, Hindistan'dan daha ön sırada yer almaktadır; gelir sıralamasında 11. sırada, İGE sıralamasında ise 9. sıradadır. Nüfusu yüksek olan orta gelirli Brezilya ise, gelir açısından 6. sırada, İGE sıralamasında ise 5. sırada yer almaktadır. Meksika da büyük nüfuslu, orta gelirli bir Latin Amerika ülkesidir. Meksika 9.803 ABD doları geliriyle 5. sırada; İGE açısından ise 2. sırada bulunmaktadır. Bu ülkeler nüfus açısından en kalabalık ülkelerdir. Dünyadaki yoksulluğun büyük bir kesimi bu ülkelerde görülmektedir.

Tablo 5-16: Seçilmiş Bazı Ülkelerin Kişi Başına Düşen Gelirleri, IGE Sıraları, Nüfusları ve Yoksulluk Oranları

Ülkeler	Bölgesi	EAGÜ[a]	YBOYÜ[a]	İGE Sırası[b] (2004)	Nüfus (Milyon) [b] 2004	Kişi Başına Düşen GSYİH[b] (SGP ABD $) 2004	Kişi Başına Düşen Gelire Göre Sıralama	İYE(3)4	İYE(3)7	İYE(3)10
Etiyopya	Sahra-altı Afrika	x	x	170 (23)	75,60	756	24	58,09	62,48	60,07
Zambiya	Sahra-altı Afrika	x	x	165 (22)	11,50	943	23	54,46	55,16	52,22
Orta Afrika Cumhuriyeti	Sahra-altı Afrika	x	x	172 (24)	4,00	1.094	22	51,23	58,67	64,87
Nijerya	Sahra-altı Afrika			159 (20)	128,70	1.154	21	51,07	56,50	60,44
Nepal	Güney Asya	x		138 (18)	26,60	1.490	20	33,89	45,32	51,55
Bangladeş	Güney Asya	x		137 (17)	139,20	1.870	19	41,96	48,71	47,89
Gambiya	Sahra-altı Afrika	x	x	155 (19)	1,50	1.991	18	49,14	48,85	60,86
Angola	Sahra-altı Afrika	x	x	161(21)	15,50	2.180	17	38,94	55,73	59,94
Gana	Sahra-altı Afrika		x	136 (16)	21,70	2.240	16	35,69	50,53	48,59
Bolivya	Latin Amerika		x	115 (13)	9,00	2.720	15	19,66	39,47	44,12
Hindistan	Güney Asya			126 (14)	1.087,10	3.139	14	30,35	42,36	44,32
Endonezya	Doğu Asya			108 (12)	220,10	3.609	13	15,07	38,31	48,25
Sri-lanka	Güney Asya			93 (11)	20,60	4.390	12	17,35	25,44	39,02
Çin	Doğu Asya			81 (9)	1.308,00	5.896	11	16,80	37,05	37,87
Venezüela	Latin Amerika			72 (7)	26,30	6.043	10	14,28	38,51	46,15
Kolombiya	Latin Amerika			70 (6)	44,90	7.256	9	9,83	34,27	49,71
Türkiye	Avr. ve Orta Asya			92 (10)	72,20	7.753	8	8,11	26,45	42,89
Tayland	Doğu Asya			74 (8)	63,70	8.090	7	13,42	23,92	30,11
Brezilya	Latin Amerika			69 (5)	183,90	8.195	6	9,49	30,35	39,12
Meksika	Latin Amerika			53 (2)	105,70	9.803	5	6,23	29,04	34,24
Botswana	Sahra-altı Afrika			131(15)	1,80	9.945	4	22,69	44,50	44,98
Malezya	Doğu Asya			61 (3)	24,90	10.276	3	7,18	20,28	33,82
Şili	Latin Amerika			38 (1)	16,10	10.874	2	4,10	12,86	34,43
Mauritus	Sahra-altı Afrika			63 (4)	1,20	12.027	1	10,42	17,61	27,7

[a] EAGÜ: En Az Gelişmiş Ülkeler (Least Developed Countries), YBOYÜ: Yüksek Borçları Olan Yoksul Ülkeler (Heavily Indebted Poor Countries)

[b] Bu veriler BM Kalkınma Programının web sayfasından alınmıştır.

Tablo 5-17: Dört Göstergeli Yoksulluk Ölçümü

	İYE(3)4	Yoksulluk Endeksi Değerine Göre Sıralama (Küçükten Büyüğe Doğru)	Kişi Başına Düşen Gelirlerine Göre Sıralama (Büyükten Küçüğe Doğru)	İGE Sıralaması (Büyükten Küçüğe Doğru)
Şili	4,1	1	2	1
Meksika	6,23	2	5	2
Malezya	7,18	3	3	3
Türkiye	8,11	4	8	10
Brezilya	9,49	5	6	5
Kolombiya	9,83	6	9	6
Mauritus	10,42	7	1	4
Tayland	13,42	8	7	8
Venezüela	14,28	9	10	7
Endonezya	15,07	10	13	12
Çin	16,8	11	11	9
Sri-lanka	17,35	12	12	11
Bolivya	19,66	13	15	13
Botswana	22,69	14	4	15
Hindistan	30,35	15	14	14
Nepal	33,89	16	20	18
Gana	35,69	17	16	16
Angola	38,94	18	17	21
Bangladeş	41,96	19	19	17
Gambiya	49,14	20	18	19
Nijerya	51,07	21	21	20
Orta Afrika Cumhuriyeti	51,23	22	22	24
Zambiya	54,46	23	23	22
Etiyopya	58,09	24	24	23

P_1 = Günlük 1 ABD doları olan yoksulluk sınırının altında gelir/tüketimi bulunanların oranı,P_2 = Okur-yazar olmayan yetişkinlerin oranı,P_3 = Yetersiz beslenenlerin oranı, P_4 = Temiz suları bulunmayanların oranı.

Tablo 5-18: Yedi Göstergeli Yoksulluk Ölçümü

	İYE(3)7	Yoksulluk Endeksi Değerine Göre Sıralama (Küçükten Büyüğe Doğru)	Kişi Başına Düşen Gelirlerine Göre Sıralama (Büyükten Küçüğe Doğru)	İGE Sıralaması (Büyükten Küçüğe Doğru)
Şili	12,86	1	2	1
Mauritus	17,61	2	1	4
Malezya	20,28	3	3	3
Tayland	23,92	4	7	8
Sri-lanka	25,44	5	12	11
Türkiye	26,45	6	8	10
Meksika	29,04	7	5	2
Brezilya	30,35	8	6	5
Kolombiya	34,27	9	9	6
Çin	37,05	10	11	9
Endonezya	38,31	11	13	12
Venezüela	38,51	12	10	7
Bolivya	39,47	13	15	13
Hindistan	42,36	14	14	14
Botswana	44,5	15	4	15
Nepal	45,32	16	20	18
Bangladeş	48,71	17	19	17
Gambiya	48,85	18	18	19
Gana	50,53	19	16	16
Zambiya	55,16	20	23	22
Angola	55,73	21	17	21
Nijerya	56,5	22	21	20
Orta Afrika Cumhuriyeti	58,67	23	22	24
Etiyopya	62,48	24	24	23

P_1 = Günlük 1 ABD doları olan yoksulluk sınırının altında gelir/tüketimi bulunanların oranı,P_2 = Okur-yazar olmayan yetişkinlerin oranı,P_3 = Yetersiz beslenenlerin oranı, P_4 = Temiz suları bulunmayanların oranı, P_5 = Doğumda yaşam beklentisi 40 yaşından az olanların oranı,P_6 = Temel sağlık önlemlerine ulaşamayanların oranı,P_7 = Kanunlara uyulmama oranı.

Tablo 5-19: On Göstergeli Yoksulluk Ölçümü

	İYE(3)10	Yoksulluk Endeksi Değerine Göre Sıralama (Küçükten Büyüğe Doğru)	Kişi Başına Düşen Gelirlerine Göre Sıralama (Büyükten Küçüğe Doğru)	İGE Sıralaması (Büyükten Küçüğe Doğru)
Mauritus	27,7	1	1	4
Tayland	30,11	2	7	8
Malezya	33,82	3	3	3
Meksika	34,24	4	5	2
Şili	34,43	5	2	1
Çin	37,87	6	11	9
Sri-lanka	39,02	7	12	11
Brezilya	39,12	8	6	5
Türkiye	42,89	9	8	10
Bolivya	44,12	10	15	13
Hindistan	44,32	11	14	14
Botswana	44,98	12	4	15
Venezüela	46,15	13	10	7
Bangladeş	47,89	14	19	17
Endonezya	48,25	15	13	12
Gana	48,59	16	16	16
Kolombiya	49,71	17	9	6
Nepal	51,55	18	20	18
Zambiya	52,22	19	23	22
Angola	59,94	20	17	21
Etiyopya	60,07	21	24	23
Nijerya	60,44	22	21	20
Gambiya	60,86	23	18	19
Orta Afrika Cumhuriyeti	64,87	24	22	24

P_1 = Günlük 1 ABD doları olan yoksulluk sınırının altında gelir/tüketimi bulunanların oranı,P_2 = Okur-yazar olmayan yetişkinlerin oranı,P_3 = Yetersiz beslenenlerin oranı, P_4 = Temiz suları bulunmayanların oranı, P_5 = Doğumda yaşam beklentisi 40 yaşından az olanların oranı,P_6 = Temel sağlık önlemlerine ulaşamayanların oranı,P_7 = Kanunlara uyulmama oranı, P_8 = Toplam borç stoğunun bugünkü değerinin gayri safi milli gelire oranı, P_9 = Zenginler ile yoksullar arasındaki eşitsizliği gösteren gini endeksi, P_{10} = Siyasi istikrarsızlık ve şiddet oranı.

Tablo 5-17 (ve ekteki veriler) incelendiğinde dört gösterge kullanılarak hesaplanan yoksulluk düzeyleri, kişi başına düşen gelir ve İGE sıralamaları görülmektedir. Bu tabloda, Şili, yoksulluk düzeyi en az olan ülke olarak görülmektedir. Zaten, bu durum gelir ve İGE sıralarından da anlaşılmaktadır. Meksika, Türkiye ve Malezya'nın yoksulluk düzeyleri incelendiğinde, birbirlerine çok yakın değerler aldıkları görülmektedir. Üç ülkede de en kötü gösterge okur-yazar olmayan yetişkinlerin oranıdır. Diğer üç göstergede çok daha iyi durumdadırlar. Yoksulluk düzeyi açısından İYE(3)4 endeksinde 4.

sırada olan Türkiye gelir ve İGE sırasılamasında daha gerilerdedir. Mauritus ise 12.027 ABD doları olan ortalama gelirine rağmen günlük 1 ABD doları olan yoksulluk sınırının altında bulunanları oranı % 8, okur-yazar olmayan yetişkinlerin oranı ise % 15,6'dır. Bu yüzden, yoksulluk sıralamasında Mauritus 7. sırada yer almaktadır. Endonezya ile Çin yoksulluk düzeyleri açısından birbilerine çok yakındırlar. Çin yoksulluk düzeyi açısından 11. sıradadır. Çünkü, Çin'de günlük 1 ABD doları olan yoksulluk sınırının altında bulunanların oranı % 16,3, temiz su kaynaklarına ulaşamayanların oranı ise % 23'dür. Hindistan ise Çin'in gerisinde 15. sırada yer almasına rağmen yoksulluk düzeyi yaklaşık olarak Çin'in iki katıdır. Bangladeş ise 19. sırada yer almaktadır. İYE(3)4 endeksine göre, yoksulluk düzeyinin çok yüksek olmasının en büyük nedeni olarak okur-yazar olmayan yetişkinlerin oranının % 58,9 olması gösterilebilir. Yoksulluk düzeyleri açısından son beş sırayı alan Sahra-altı ülkeleri ise çok yoksul ülkelerdir. Bu ülkelerde nüfusun yarısından çoğu açlık ve susuzluk içerisinde yaşamaktadırlar. Nüfuslarının büyük bir kesimi ise okur-yazar değildir.

Tablo 5-18 (ve ekteki veriler) incelendiğinde yedi gösterge kullanılarak hesaplanan yoksulluk düzeyleri, kişi başına düşen gelir ve İGE sıraları görülmektedir. Şili yine en az yoksulluk düzeyine sahip ülkedir. Mauritus ise 7. sıradan 2. sıraya yükselmiştir. Tayland da 8. sıradan 4. sıraya yükselmiştir. Çünkü, Tayland ikinci endekse eklenen üç göstergede Türkiye ve Meksika'dan daha başarılıdır. Tayland'ın temel sağlık önlemleri olmayanların ve kanunlara uyulmama oranları Türkiye ve Meksika'dan daha küçüktür. Çin bu endekste 10., Endonezya 11., Hindistan ise 14. sırada yer almaktadır. Aralarındaki yoksulluk farkı ise azalmıştır. Hindistan yedi gösterge arasından yalnızca iki göstergede; temiz su kaynaklarına ulaşamayanların oranı ile kanunlara uyulmama oranı göstergelerinde Çin'den daha başarılıdır. Botswana 9.945 ABD doları gelirine rağmen refah açısından Çin ve Hindistan'ın gerisinde 15. sırada yer almaktadır. Botswana'nın en kötü göstergesi 40 yaşına kadar yaşamama olasılığıdır. 24 ülke içerisinde en kötü oran % 69,1 ile Botswana'nındır. Refah açısından son sıralarda bulunan Sahra-altı ülkeleri Gambiya, Gana, Zambiya, Angola, Nijerya, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Etiyopya'dır. Bu ülkelerin en kötü göstergesi kanunlara uyulmama oranlarıdır. Özellikle, Angola ve Nijerya 24 ülke arasında kanunların geçerliliği açısından en kötü durumdaki ülkelerdir.

Tablo 5-19'da ise toplam on gösterge kullanılarak hesaplanmış yoksulluk değerleri, kişi başına düşen gelir ve İGE sıraları görülmektedir. Mauritus'un 24 ülke içerisindeki refah seviyesi 1. sırada yer almaktadır. Bu yükselişin en büyük nedeni, Mauritus'un toplumdaki siyasi istikrarsızlık ve şiddet oranının Şili'den sonra en küçük oran olmasıdır. Tayland da 2. sıraya yükselmiştir. Tayland'ın Malezya'nın önüne geçmesi toplam borç stoğunun ve gini endeksinin daha küçük olmasından kaynaklanmaktadır. Halbuki, Tayland'ın kişi başına düşen geliri 8.090 ABD doları iken, Malezya'nın ise 10.276 ABD dolarıdır. 10.874 ABD doları geliri ile 24 ülke arasında 2. sırada yer alan Şili ise refah açısından 5. sıraya inmiştir. Bu düşüşün en büyük nedeni toplam borç stoğunun milli gelire oranının ve gini endeksinin yani eşitsizliğin çok yüksek olmasıdır. Çin de 10. sıradan 6. sıraya yükselmiştir. Çin'de toplam borç stoğunun milli gelire oranı yalnızca % 14,5'dur. Bu oran 24 ülke arasında en küçük ikinci orandır. Türkiye ise Brezilya'nın gerisinde yer almaktadır. Çünkü, Türkiye'nin toplam borç stoğunun milli gelire oranı

ile siyasi istikrarsızlık ve şiddet oranı, Brezilya'nınkinden yaklaşık olarak % 20 daha yüksektir. 11. sırada yer alan Hindistan yoksulluk düzeyi açısından yine Çin'in gerisinde fakat 15. sıraya düşen Endonezya'nın önündedir. Endonezya'nın refah açısından 15. sıraya gerilemesinin en büyük nedeni borç stoğunun ve siyasi istikrarsızlık ve şiddet oranının ülkede çok yüksek olmasıdır. Dört gösterge ile hesaplandığında 6.sırada olan Kolombiya 10 gösterge kullanıldığında 17. sıraya gerilemiştir. Bunun en büyük nedenlerinden biri Kolombiya'nın gini endeksinin 24 ülke arasında en yüksek değere sahip olmasıdır. Diğer nedeni ise siyasi istikrarsızlık ve şiddet oranları arasında da en yüksek ikinci orana sahip olmasıdır. Üç farklı endeks sonuçlarına bakıldığında Nepal'in sıralamasında çok az değişme olmuştur. Refah açısından yine son altı sırada Sahra-altı Afrika ülkeleri bulunmaktadır. Bu ülkeler en büyük siyasi istikrarsızlık ve şiddet ortamının bulunduğu ülkelerdir.

5.8.3.2.Borda Kuralına Göre Yoksulluk Sıralamaları

Tablo 5-20'de Borda Kuralına göre yoksulluk sıralamaları Borda Sırası olarak görülmektedir. Bu sıralama ile Tablo 5-17'deki İYE(3)4 endeksi değerlerine göre yapılan sıralama arasında çok küçük farklar bulunmaktadır. Örneğin, Şili, Türkiye, Kolombiya, Mauritus, Venezüela, Endonezya, Çin, Sri-Lanka, Bolivya, Botswana, Gana, Gambiya'nın sıraları İYE(3)4 sıralamasıyla aynıdır.

Tablo 5-20: Dört Göstergeden Elde Edilen Borda Skorları

	P_1	P_2	P_3	P_4	Borda Skoru	Borda Sırası
Şili	24	24	23	20	91	**1**
Malezya	24	16	24	23	87	**2**
Meksika	22	20	22	22	86	**3**
Türkiye	23	14	24	21	82	**4**
Tayland	24	21	13	23	81	**5**
Kolombiya	20	22	17	19	78	**6**
Mauritus	18	12	21	24	75	**7**
Brezilya	19	15	20	18	72	**8**
Venezüela	17	23	15	15	70	**9**
Endonezya	19	17	21	12	69	**10**
Çin	16	19	18	12	65	**11**
Sri-lanka	21	18	12	13	64	**12**
Bolivya	14	13	11	16	54	**13**
Botswana	13	11	9	20	53	**14**
Nepal	12	5	16	18	51	**15**
Hindistan	11	7	14	17	49	**16**
Gana	8	6	18	11	43	**17**
Nijerya	5	8	19	7	39	**18**
Angola	10	9	8	8	35	**19**
Gambiya	7	2	10	14	33	**20**

Etiyopya	15	4	6	6	31	**21**
Bangladeş	9	3	9	10	31	**22**
Orta Afrika Cumhuriyeti	6	5	7	11	29	**23**
Zambiya	4	10	5	9	28	**24**

P_1 = Günlük 1 ABD doları olan yoksulluk sınırının altında gelir/tüketimi bulunanların oranı,P_2 = Okur-yazar olmayan yetişkinlerin oranı,P_3 = Yetersiz beslenenlerin oranı, P_4 = Temiz suları bulunmayanların oranı.

Tablo 5-21: Yedi Göstergeden Elde Edilen Borda Skorları

	P_1	P_2	P_3	P_4	P_5	P_6	P_7	Borda Skoru	Borda Sırası
Şili	24	24	23	20	24	22	24	161	**1**
Malezya	24	16	24	23	23	23	21	154	**2**
Mauritus	18	12	21	24	22	23	23	143	**3**
Tayland	24	21	13	23	16	24	20	141	**4**
Meksika	22	20	22	22	21	19	15	141	**4**
Türkiye	23	14	24	21	17	21	17	137	**5**
Sri-lanka	21	18	12	13	23	22	19	128	**6**
Kolombiya	20	22	17	19	18	20	9	125	**7**
Brezilya	19	15	20	18	15	18	14	119	**8**
Çin	16	19	18	12	20	13	15	113	**9**
Venezüela	17	23	15	15	19	17	5	111	**10**
Endonezya	19	17	21	12	14	16	7	106	**11**
Bolivya	14	13	11	16	12	14	10	90	**12**
Botswana	13	11	9	20	2	12	22	89	**13**
Hindistan	11	7	14	17	11	9	18	87	**14**
Nepal	12	5	16	18	10	10	12	83	**15**
Gana	8	6	18	11	9	6	16	74	**16**
Gambiya	7	2	10	14	8	15	12	68	**17**
Bangladeş	9	3	9	10	13	11	8	63	**18**
Nijerya	5	8	19	7	6	13	4	62	**19**
Zambiya	4	10	5	9	3	16	11	58	**20**
Etiyopya	15	4	6	6	7	5	13	56	**21**
Angola	10	9	8	8	5	8	3	51	**22**
Orta Afrika Cumhuriyeti	6	5	7	11	4	7	6	46	**23**

P_1 = Günlük 1 ABD doları olan yoksulluk sınırının altında gelir/tüketimi bulunanların oranı,P_2 = Okur-yazar olmayan yetişkinlerin oranı,P_3 = Yetersiz beslenenlerin oranı, P_4 = Temiz suları bulunmayanların oranı, P_5 = Doğumda yaşam beklentisi 40 yaşından az olanların oranı,P_6 = Temel sağlık önlemlerine ulaşamayanların oranı,P_7 = Kanunlara uyulmama oranı.

Yedi göstergenin sıralanmasından elde edilen Borda Skorları Tablo 5-21'de görülmektedir. Tablo 5-18'de gösterilen İYE(3)7 sıralamasıyla aralarında çok küçük farklar bulunmaktadır. Örneğin, Şili, Tayland, Brezilya, Endonezya, Hindistan, Zambiya, Orta Afrika Cumhuriyeti'nın sıraları değişmemiştir. On göstergenin sıralanmasından elde edilen Borda Skorları Tablo 5-22'de görülmektedir. İYE(3)10 endeksinden elde edilen

sıralamalar ile aralarında daha büyük farklar vardır. Örneğin, Tablo 5-19'da İYE(3)10 endeksine göre Şili 5. sıradayken, Borda sıralamasında 1. olmuştur. Çünkü, Şili'nin toplam borç stoğunun milli gelire oranı ile gini endeksi oranları çok yüksektir. İYE(3)10 endeksi, α=3 olduğundan bu oranlara daha fazla ağırlık vermiş, Şili 5. sırada yer almıştır. Tablo 5-19'da, Kolombiya 17. sıradayken Borda sıralamasında 10. olmuştur. Çünkü, Kolombiya'nın gini endeksi ve siyasi istikrarsızlık ve şiddet oranı çok yüksektir. İYE(3)10 endeksi bu oranlara daha büyük ağırlık verdiğinden, Kolombiya 17. sırada yer almıştır. Tablo 5-19'da Bolivya 10. sıradayken Borda skoruna gore yapılan sıralamada 15. sırada yer almıştır. Brezilya, Hindistan ve Zambiya'nın sıraları ise değişmemiştir.

Tablo 5-22: On Göstergeden Elde Edilen Borda Skorları

	P_1	P_2	P_3	P_4	P_5	P_6	P_7	P_8	P_9	P_{10}	Borda Skoru	Borda Sırası
Şili	24	24	23	20	24	22	24	7	7	24	199	**1**
Mauritus	18	12	21	24	22	23	23	13	18	23	197	**2**
Tayland	24	21	13	23	16	24	20	17	17	21	196	**3**
Malezya	24	16	24	23	23	23	21	8	10	20	192	4
Meksika	22	20	22	22	21	19	15	21	9	19	190	**5**
Sri-lanka	21	18	12	13	23	22	19	9	21	12	170	**6**
Türkiye	23	14	24	21	17	21	17	4	15	14	170	**6**
Çin	16	19	18	12	20	13	15	23	12	19	167	**7**
Brezilya	19	15	20	18	15	18	14	11	6	18	154	**8**
Venezüela	17	23	15	15	19	17	5	12	13	11	147	**9**
Kolombiya	20	22	17	19	18	20	9	10	5	6	146	**10**
Hindistan	11	7	14	17	11	9	18	22	22	13	144	**11**
Endonezya	19	17	21	12	14	16	7	6	20	10	142	**12**
Botswana	13	11	9	20	2	12	22	24	2	22	137	**13**
Gana	8	6	18	11	9	6	16	18	19	16	127	**14**
Bolivya	14	13	11	16	12	14	10	14	4	15	123	**15**
Bangladeş	9	3	9	10	13	11	8	20	23	14	120	**16**
Nepal	12	5	16	18	10	10	12	15	11	7	116	**17**
Etiyopya	15	4	6	6	7	5	13	19	24	11	110	**18**
Zambiya	4	10	5	9	3	16	11	16	16	17	107	**19**
Gambiya	7	2	10	14	8	15	12	1	8	21	98	**20**
Nijerya	5	8	19	7	6	13	4	3	14	9	88	**21**
Angola	10	9	8	8	5	8	3	5	18	8	82	**22**
Orta Afrika Cumhuriyeti	6	5	7	11	4	7	6	2	3	5	56	**23**

P_1 = Günük 1 ABD doları olan yoksulluk sınırının altında gelir/tüketimi bulunanların oranı,P_2 = Okur-yazar olmayan yetişkinlerin oranı,P_3 = Yetersiz beslenenlerin oranı, P_4 = Temiz suları bulunmayanların oranı, P_5 = Doğumda yaşam beklentisi 40 yaşından az olanların oranı,P_6 = Temel sağlık önlemlerine ulaşamayanların oranı,P_7 = Kanunlara uyulmama oranı, P_8 = Toplam borç stoğunun bugünkü değerinin gayri safi milli gelire oranı, P_9 = Zenginler ile yoksullar arasındaki eşitsizliği gösteren gini endeksi, P_{10} = Siyasi istikrarsızlık ve şiddet oranı.

5.8.4. Sonuç

Bu çalışmada 24 tane gelişmekte olan ülkenin yoksulluk düzeyleri çok boyutlu olarak ve iki farklı yöntemle ölçülmüştür. Yapılan ölçüm sonucunda elde edilen sıralamalar ülkelerin gelir sıralamasından farklıdır. İki farklı yöntem ile hesaplanan yoksulluk ölçüm sonuçları birbirlerine yakındır ve aralarında tutarsızlık bulunmamaktadır. Ülkeler arasında yapılan sıralamalara göre, gelirleri yüksek ve temel kapasitelerde (okur-yazarlık, yetersiz beslenme, yaşam beklentisi gibi) başarılı olmalarına rağmen gelir dağılımı kötü olan, siyasi istikrarsızlık ve şiddet oranları, toplam borç stokları ve kanunlara uyulmama oranları çok yüksek olan ülkeler sıralamada daha düşük gelirli ülkelerden bile geride kalmışlardır. Bu göstergelerde iyi sonuçları olan ülkeler ise ölçüm sırasında daha zengin ülkelerin önüne geçebilmektedir.

Türkiye, 24 ülke arasında kişi başına düşen gelir bakımından 8. sırada, insani gelişme endeksi sıralamasında ise 10. sırada yer almaktadır. Anand-Sen Endeksi ölçüm sonuçlarına göre dört gösterge kullanılarak yapılan ölçümde 4. sırada, yedi gösterge kullanıldığında, 6. sırada, on gösterge kullanıldığında ise 9. sırada yer almıştır. Borda kuralına göre yapılan ölçüm sonuçlarına göre sırasıyla 4. sırada, 5. sırada ve 6. sırada yer almıştır. Türkiye temel kapasiteler (okur-yazarlık, yetersiz beslenme, yaşam beklentisi gibi) bakımından ülkeler arasında yapılan gelir sıralamasından daha iyi bir sırada yer almaktadır. Ayrıca, ölçüm sırasında diğer sosyal göstergeler (gelir dağılımı, siyasi istikrarsızlık ve şiddet oranı, kanunlara uyulmama oranı gibi) kullanıldığında bile ülkeler arasında yapılan sıralamada ön sıralarda yer almakla birlikte sıralamada bir gerileme görülmektedir.

Bu çalışmanın sonuçlarından birisi de yoksulluğun çok boyutlu olarak ölçülmesinin yoksullukla mücadelede daha başarılı olunmasını ve etkili kararlar alınmasını sağlayacağıdır. Örneğin, Botswana'nın kişi başına düşen geliri 9.945 ABD dolarıdır. 24 ülke arasında gelir açısından 4. sırada olmasına rağmen, 40 yaşma kadar yaşamama olasılığı % 69,1 olup, 24 ülke içerisinde en kötü performansa sahip ülkedir. Botswana'nın gini endeksi ise % 63'dür. 24 ülke içerisinde en kötü oran bu ülkenindir; Botswana'nın gelir dağılımı çok bozuktur. Bu yüzden eğitim ve sağlık gibi alanlarda da çok eşitsiz bir dağılım bulunmaktadır. Dolayısıyla, Botswana'nın gelir dağılımını düzeltecek (yoksul insanların lehine) politikalar uygulaması gerekir. Bu politikalar ile eğitim ve sağlık alanlarında eşitlik sağlanırsa, 40 yaşına kadar yaşamama olasılığı da azalacaktır. Bu yüzden, yoksulluğu çok boyutlu olarak hesaplayan endekslerde gelir dağılımı gibi göstergelerin bulunması, yoksullukla mücadelenin daha kapsamlı ve etkin olarak yapılmasını sağlar. Gelire/tüketime dayalı yoksulluk sınırlarının hesaplandığı parasal yoksulluk yaklaşımlarında ise yoksulluğun diğer yönleri araştırma alanı dışında bırakılır.

5.9. GENEL DEĞERLENDİRME

Bu bölümde gelişmekte olan dünyada yoksulluğun boyutlarını ölçmek için ilk olarak bölge bazında Bin Yıl Kalkınma Hedeflerine ulaşma performansları incelenmiştir. Dünya'da bir milyardan fazla insanın aşırı yoksulluk içerisinde yaşamakta olduğu düşünüldüğünde Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından belirlenen Bin Yıl Kalkınma Hedefle-

rine ulaşılmasının büyük önem taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu hedefler incelendiğinde bazı bölgelerin çok az ilerleme gösterdiği, hatta geriye gittiği bile görülmektedir. Çoğu ülkede ekonomik büyüme görülürken, bazılarında durgunluk yaşanmıştır. Yetersiz büyüme oranları yüzünden yoksulluğa karşı büyük ilerleme kaydedilememiştir. Bin Yıl Kalkınma Hedefleri incelendiğinde Asya'da görülen ilerlemelere rağmen, Sahra-altı Afrika'nın ise yoksulluğun her boyutunu içeren Bin Yıl Kalkınma Hedeflerine ulaşmada zorluklar içerisinde olduğu görülmüştür.

Bu bölümde üç ayrı hesaplama yöntemiyle gelişmekte olan ülkeler arasında insani gelişme bakımından en yavaş ilerleme kaydeden ülkeler bulunmuştur. Mutlak değişme ve yüzde değişme yöntemleri hesaplaması kolay olan ve düşük insani gelişme düzeyleri olan ülkelerin lehine sonuçlar üreten yaklaşımlardır. Açığın kapanma oranı ise hesaplama ve yorum açısından biraz daha zor yaklaşımdır ve yüksek insani gelişme düzeyleri olan ülkelerin lehine sonuçlar üretmektedir. Bu yöntem ulaşılamayan değerlere ne kadar ulaşıldığını gösterir. Mutlak değişmelere göre en yavaş ilerleme gösteren ülkeler arasında 17 Sahra-altı Afrika ülkesi, 7 Latin Amerika ülkesi, 1 Doğu Asya ülkesi bulunmaktadır. Yüzde değişmelere göre en yavaş insani gelişme gösteren ülkeler arasında 12 Sahra-altı Afrika ülkesi ve 11 Latin Amerika ülkesi bulunmaktadır. Açığın kapanma oranına göre ise 22 Sahra-altı Afrika ülkesi insani gelişme bakımından en yavaş ilerleme kaydetmişlerdir. Üç farklı yöntem benzer sonuçlar üretmektedir. Bulunan sonuçlara göre Sahra-altı Afrika Bölgesinin insani gelişme bakımından en geride kalmış olduğu görülmektedir.

Bu bölümde son olarak içerisinde Türkiye'nin de bulunduğu 24 gelişmekte olan ülkenin yoksulluğu çok boyutlu olarak iki farklı yöntemle hesaplanmıştır. İlk yöntem Anand ve Sen'in (1997) geliştirdiği İnsani Yoksulluk Endeksinde kullanılan yöntem, ikinci yöntem ise Borda kuralıdır. İki yöntem ile hesaplanan yolsulluk ölçüm sonuçları birbirlerine yakındır ve aralarında tutarsızlık bulunmamaktadır. Ölçümler sonucunda elde edilen sıralamalar ülkelerin gelir sıralamasından farklıdır. Parasal olmayan göstergelerin kullanılması ülkeler arasında yapılan yoksulluk sıralamalarının daha güvenilir olmasına yol açmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarından birisi de yoksulluğun çok boyutlu olarak ölçülmesinin yoksullukla mücadelede daha başarılı olunmasını ve etkili kararlar alınmasını sağlayacağıdır.

6. BÖLÜM
TÜRKİYE'DE YOKSULLUK

6.1. TÜRKİYE'NİN KALKINMA SÜRECİNDE İKTİSAT POLİTİKASI ÇEVRİMLERİ

Türkiye'nin kalkınma sürecinde liberal ve devletçi iktisat politikası çevrimleri görülür. 1920-29 yılları arasında liberal iktisat politikaları uygulanırken, 1930-1949 yıllarını kapsayan dönemde devlet girişimci rolünü üstlenmiştir.1950-60 yılları arasında ise Türkiye'de yeniden liberal iktisat politikaları uygulanmış ve 1960 yılında gerçekleşen askeri darbeyle son bulmuştur. Ülkenin dışarıya olan bağımlılığını azaltmak ve hızlı bir biçimde sanayileşmeyi sağlayabilmek için 1960-1979 yılları arasında dünyada geçerli olan ithal ikameci sanayileşme modeli Türkiye'de de uygulanmıştır. Ancak, bu model de daha önceki liberal dönemde (1950-60) olduğu gibi ödemeler dengesi krizine yol açmış ve 1980 yılında gerçekleşen bir askeri darbeyle son bulmuştur. 1980'den günümüze kadar ise Türkiye'de neoliberal politikalar uygulanmaktadır. Türkiye'nin kalkınma süreci bir sarkacın sallanmasında olduğu gibi devletçi ve liberal politikalar arasında yer değiştirmektedir. Türkiye'nin 1950'lerden sonra yaşanan kalkınma süreci kalkınma teorilerinde görülen değişimden etkilenmiştir. Dünyada 1950-1975 yılları arasında yapısalcı görüşler geçerli olurken, 1975-2000 yılları arasında ise neoliberal görüşler geçerlilik kazanmıştır.

Soğuk savaş dönemi sona erdikten sonra Komunist Doğu Avrupa ülkelerinin çöküşüyle birlikte Türkiye için yeni fırsatlar doğmuştur. Türkiye, Orta Asya ve Orta Doğu Ülkelerine bir kalkınma modeli olarak gösterilmeye başlanmıştır. Bu dönemde, Doğu Avrupa ve Rusya ile ticaret ve yatırım bağlarımız, Karadeniz Bölgesindeki ve Orta Asya'daki eski S.S.C.B ülkeleriyle ilişkilerimiz artmıştır. Türkiye kültürel, dini ve dil yakınlığı bulunan ve bağımsızlığını kazanan Türki Cumhuriyetleriyle ile yakınlığını pekiştirmiş; iktisadi ve kültürel alanlarda yakın ilişkiler kurmuştur. Aynı zamanda Türkiye kuzeydeki komşularıyla da yakın ilişkiler kurmuştur. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Anlaşması ile Türkiye bu ülkelerle iyi ilişkilerini geliştirmiştir. Bu gelişmeler dahilinde Türkiye Orta Asya'da bağımsızlığını kazanan ülkelere piyasa temelli bir iktisadi sisteme demokratik bir yönetim ile geçiş yapabilmeleri için bir kalkınma modeli olarak gösterilmiştir(Öniş,1999b,455).

Türkiye'nin Orta Asya'da ve Orta Doğu'da bir kalkınma modeli olarak gösterilebilmesinin en önemli nedeni Türkiye'de demokratik yönetiminin kesintilere uğrasa da sürekli olmasıdır. Bu özellik Türkiye'yi çoğu Müslüman ve orta gelir grubundaki gelişmekte olan ülkelerden ayırt etmektedir. 1923 yılından sonra Türkiye'nin iktisadi kalkınma gayretlerinin en önemli özelliği özel bir girişimci sınıfın gelişmesine kadar devletin ekonomiye müdahale ettiği karma bir ekonomi olmasıdır. Türkiye karma ekonomi modeliyle ve özel sektörün de katkılarıyla önemli ölçüde sanayileşmeyi başarmıştır. Türkiye ortalama % 5-6 büyüme oranlarıyla gelişmekte olan ülkeler arasında en üst sıralara

ulaşmıştır. 1980'lerin başlarından itibaren de aşırı düzenlenmiş ve içe dönük ekonomisi dünya piyasalarıyla entegre olmayı başarmıştır. Dışa açılmasıyla birlikte Türkiye artık teknoloji üreten ve ihraç eden bir ülke konumuna gelmiştir(Öniş,1999b,456).

Türkiye'nin kalkınma deneyiminin en önemli özelliği yumuşak bir geçiş süreci olmamasıdır. Sanayileşme ve özel sermayenin birikmesi devletin önderliğinde gerçekleşmiştir. Fakat bu süreç krizlerle ve kısa süreli de olsa demokratik yönetimin kesilmesiyle yaşanmıştır. Ayrıca, bu sürecin bir diğer özelliği ise devletçi ve liberal politika çevrimlerinin yaşanmasıdır(Öniş,1999b,460).

Tablo 6-1: Türkiye'nin Kalkınma Sürecinde İktisat Politikası Çevrimleri

1. Dönem	1920'lerin liberal dönemi.Yabancı yatırım desteklenmiş. Sanayileşme dolaylı yoldan teşvik edilmiş. Liberal ticaret rejimi kabul edilmiş.
2. Dönem	1930-1949 yıllarını kapsayan devletçi dönem. Sanayileşme sürecinde devlet bir girişimci rolü üstlenmiş. İlk beş yıllık planların yapıldığı dönem.
3. Dönem	1950'lerin liberal dönemi(1950-1959). Ticaret ve yatırım serbest bırakılmıştır. Tarımın gelişmesi desteklenmiştir. Devlet alt yapı yatırımlarına önem vermiştir.
4. Dönem	İthal ikameci sanayileşmenin uygulandığı dönem(1960-1979). Korumacılık ile içe dönük sanayileşme stratejisi uygulanmıştır. İhracata ve yabancı yatırıma yönelik bir kötümserlik vardır. Devlet ara malı ve sermaye malı üretimi yaparak sanayileşmeye çalışmıştır.
5. Dönem	1980 sonrası neo-liberal dönem. İhracat teşvik edilmiş. Ticaret rejimi ve sermaye hesabı serbestleşmiştir. Doğrudan Yabancı Yatırıma önem verilmektedir. Devletin ekonomideki rolü üretimden alt yapı aktivitelerine kaymıştır.

Kaynak:(Öniş,1999b,461)

6.1.1. Yapısalcı Dönem 1960-1979 (İthal İkameci Sanayileşme Modeli)

İthal ikameci sanayileşme modelinin başlıca iki amacı bulunur: 1) Yurtiçinde basit tüketim mallarını üreterek ülke döviz tasarrufu yapar. Yaptığı döviz tasarrufu ile ara ve yatırım malı ithalatını gerçekleştirir. 2) Bu model bir sanayi alt yapısının oluşmasını sağlar. Üretim süreçlerinin işgücü yoğun olması koşuluyla işgücü fazlasının istihdam edilmesini sağlar. Böylece, ithal ikameci sanayileşme modeli istihdam yaratır, sanayinin gelişmesini sağlar, döviz tasarrufu ile ülkenin ithalat kapasitesini geliştirir ve uzun dönemde dışarıya olan bağımlılığın azalmasını sağlar(Barkey,1989,292).

İthal ikameci sanayileşme modelinin uygulanmasının olumsuz yanları da bulunur: 1) Devlet yerli sanayiyi korumak için yüksek gümrük tarifeleri uygular. Bunun sonucunda uzun dönemde ekonomik etkinlik azalır. 2) Rekabet ortamı gelişmez. Kotaların ve dövizin paylaşılması oligopolistik koşulların artmasına neden olur. Aşırı değerli döviz kuru ara ve yatırım malları ithalatını kolaylaştırırken ihracatın artmasını zorlaştırır. 3) Döviz kuru sistemi modelin ikinci aşaması olan yurtiçinde ara ve yatırım mallarının üretimine geçilmesini imkansız hale getirir. Böylece imalat sanayi sektörünün dışarıya bağımlılığı azalmaz. Bunların sonucunda, ithal ikameci sanayileşme modeli kronik ödemeler dengesi açıklarına, kötü bir ihracat performansına, enflasyona, azalan büyüme

oranlarına ve artan borçlara yol açar. Bu sorunların büyümesi ise ekonomiye duyulan güvenin kaybolmasına ve siyasi istikrarsızlığa neden olmaktadır (Barkey,1989,293).

İthal ikameci sanayileşme modelinin başarılı bir biçimde uygulanması için devletin özel sektörün baskılarına karşı koyabilecek kadar güçlü olması gerekir. Güçlü sınıfların çıkarlarına karşı koyabilen bir devlet sanayileşme sürecinde daha ileri aşamalara ulaşılabilmesini sağlar. Türkiye'de uygulanan bu modelin kriz ve askeri darbeyle sonlanmasının en önemli nedeni devletin özel sektörle olan ilişkisinde güçlü olmamasıdır. Örneğin, Kore ve Tayvan'da bulunan refah devletleri özel sektörle olan ilişkilerinde bağımsızlığını kaybetmemiş ve sanayileşme süreçlerinde daha sonraki aşamalara başarılı bir biçimde ulaşabilmişlerdir. Bu ülkeler yoksullukla mücadelede ve gelir dağılımında Türkiye'den daha başarılı olmuşlardır.

Bu dönemde Türkiye'de üretim yapan sanayicilerin hemen hemen tümü yerli sanayinin korunması için çaba gösteriyorlardı. Devletin sağladığı gümrük tarifeleri olmasa ayakta kalabilecek üretici bulunmuyordu. 1960-70'lerde ithal ikameci sanayileşme modelinin yarattığı sanayicilerin hiç birinin önemli ihracat gelirleri bulunmuyordu. Yurtiçi piyasanın büyümesine ve yurtdışındaki üreticilerin rekabet koşullarına karşı aşırı korumaya dayalı kapalı bir sistem içerisinde üretim yapmaktaydılar. Bu dönemde gerçekleşen üretim montaja dayanmaktaydı. Yurtdışından parçalar ithal edilmekte ve yurtiçinde montaj ile üretim yapılmaktaydı (Barkey,1989,306).

Bu dönemde otomobil sanayi ekonomide yaşanan etkinsizliğin en iyi örneği olmuştur. Montaja dayalı üretimin yapıldığı sektörde kıt olan dövizler israf edilmiştir. Örneğin, 1978 yılında bu sektörün ithalat harcaması yıllık 700 milyon ABD dolarıydı. Bu harcama o günlerde petrola yapılan harcamaların haricinde yapılan ithalatın % 20'sini oluşturmaktaydı. Yapılan ithalata rağmen yalnızca 44,600 otomobil, 14,000 kamyon, 7,500 kamyonet, 6,000 adet otobüs üretilmekteydi(Barkey,1989,307).

Sabit kur sisteminin geçerli olduğu bu dönemde TL'sı aşırı değerli tutulmuştur. Aşırı değerli kur sistemi ihracatın artmasını önlerken, Türkiye'nin önemli gelir kaynağı olan tarım ihracatını da olumsuz etkilemekteydi. Yurtiçindeki üretim yapısı ithalata dayalı olduğu için devalüasyonlar herkes tarafından en son başvurulması gereken çözüm olarak görülmekteydi. Devletin özel sektör gruplarını yönlendirememesi sonucunda ekonominin performansı zaman içerisinde daha da aşınmaktaydı. 1979 yılının sonuna gelindiğinde özel sektör içerisinde yer alan gruplar artık çözüm yollarının tükendiğini fark etmişti. Dışardan finansal bir yardım alınmadan sorunun çözülemeyeceği ve üretim yapılamayacağı anlaşılmıştı. Bu yüzden, 24 Ocak 1980 tarihinde yeni bir döneme geçiş yapılırken güçlü grupların taleplerine dikkat edilmemiştir. Buna rağmen, çözüm yolları tamamıyle tükenmiş olan özel sektör kararların alınması için hükümete destek vermiştir(Barkey,1989,309-311).

1950'lerden başlamak üzere ithal ikameci sanayileşme modelinin uygulandığı yıllarda yoksulluğa karşı toplumda bir bilinç oluşmamıştı. Bu dönemden itibaren tarım kesiminde yaşanan dönüşümün sonucunda başlayan iç göçle birlikte kırda ve kentlerde yaşayan insanlar arasında yoksullukta büyük artışlar görülmüştür. Yoksullukla mücadelede bir bilincin oluşması ancak 1990'lı yıllarda gerçekleşmiştir.

1950'lerin başlarından itibaren tarım sektöründe yaşanan ekonomik dönüşümden dolayı günümüze kadar devam eden kırdan kente doğru bir göç başlamıştır. Tarım kesiminden ayrılan insanlar kasabalara ve şehirlere yeni iş imkanları için göç etmeye başlamışlardı. 1950-60'larda göç etmeye karar veren insanlar gecekondu yapabilmek için uygun yer aramaya, inşaat için malzeme almaya, elektirik ve su hizmetlerinden yararlanmak için de yerel yönetimler ile görüşmeye başlamışlardı. Ama bütün bunların başarılması için karşılıklı yardımın yapıldığı aile bağları kullanılmaktaydı. Bu dönemde toplumda büyük aileler çoğunluktaydı. Ailelerinden sosyal destek alan çocuklar daha kolay iş bulmakta ve çocuklarını okula gönderebilmekteydi(Kalaycıoğlu,2006,227-229).

1950-60'larda tarım kesiminde tüm ev işleri, hasat, yol yapımı ve su hizmetleri köylerde yaşayanlar tarafından yapılmaktaydı. Piyasa ekonomisinin yaygınlaşmasıyla köylerde yaşayan ailelerin paraya ihtiyaçları artmıştı. Bu yüzden köylerde yaşayan genç erkekler kasabalara ve şehirlere mevsimsel işçi olarak çalışmak için göç etmişlerdir. Bu sayede köyde kalan ailelerine para yardımı yapabilmekteydiler. Durumları iyi olanlar ise ailelerini çalıştıkları yere almaktaydılar(Kalaycıoğlu,2006,229).

1960 yılından sonra Devlet Planlama Teşkilatının kurulması ve planlı dönemin başlamasıyla birlikte yapılan 5 yıllık kalkınma planlarında yoksul insanlar için politikalar yeniden tanımlanmıştı. Yapılan planların amacı hayatın kalitesini ve toplumun refah düzeyini arttırmaktı. Bu kalkınma planlarının asıl amacı her vatandaşa sosyal güvenlik hizmeti sağlamak ve adil bir gelir dağılımına ulaşmaktı. Gelir dağılımını düzeltmek için sosyal güvenlik sistemi yaklaşık olarak 15 yılda yeniden düzenlenmişti. Beş yıllık kalkınma planlarında anne-babası olmayan çocuklar, yaşlı insanlar, mahkümlar, özürlü insanlar ve öğrenme zorluğu olan çocuklar yoksul olarak kabul edilmişti. Bu yoksulluk tanımına uyan insanlar sosyal yardım programlarından yararlanabilmişlerdi(Kalaycıoğlu,2006,232).

1970'lerde köylerden kentlere doğru yapılan iç göçün hızlanmasıyla büyük şehirlerin etrafında gecekondu bölgeleri büyümeye başladı. Kentleşme, sosyal adaletsizlik ve sosyal eşitsizlik bu dönemin en önemli problemleri oldu. 1967 yılında ücretli işçilerin yalnızca % 46'sı ve ekonomik olarak aktif olan nüfusun ise yalnızca % 11'i sosyal güvenlik sistemine dahildi(Kalaycıoğlu,2006,232).

Tablo 6-2'de 1960-80 yıllarına ait temel refah göstergeleri bulunmaktadır. Okuma yazma oranlarına dikkat edilirse erkekler ile kadınlar arasında büyük bir fark olduğu görülür. Okuma yazma oranlarında 1960-1975 yılları arasında büyük artışlar görülürken ekonominin darboğaza girdiği 1975-1980 yılları arasında yalnızca küçük bir artış gerçekleşmiştir. 20 yıl içerisinde okuma yazma bilenlerin oranındaki artış % 70'i aşmıştır. Uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgi düzeyi ve iyi yaşam standardını gösteren insani gelişme endeksinde 1960-1975 yılları arasında büyük artışlar görülürken, 1975-1980 yılları arasında ilerleme hızı daha önceki yılların yaklaşık olarak 1/6'sı kadar gerçekleşmiştir. 1970 yılında düşük insani gelişme düzeyinde bulunan Türkiye 1975 yılından sonra orta insani gelişme düzeyine yükselmiştir. Bu dönemde Türkiye'de insani gelişmenin çok hızlı olduğu görülmektedir. Yani, insani gelişme endeksine göre temel kapasitelerde büyük artışlar gerçekleşmiştir. Milli gelirimiz artarken insanların temel kapasitelerinde(uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgi düzeyi ve iyi bir yaşam standardı) de büyük artışlar görülmüştür.

Tablo 6-2: 1960-80 Yılları Arasında Türkiye'nin Temel Refah Göstergeleri

	1960	1970	1975	1980
Kişi Başına Düşen GSMH (ABD Doları)	359	539	1,184	1,539
Okuma Yazma Bilenlerin Oranı (Erkek) %	53,63	70,31	76,21	79,98
Okuma Yazma Bilenlerin Oranı (Kadın) %	24,84	41,80	50,51	54,67
Okuma Yazma Bilenlerin Oranı (Toplam) %	39,51	56,21	63,72	67,48
Doktor Başına Düşen Kişi Sayısı	2,799	2,228	1,843	1,631
İnsani Gelişme Endeksi (İGE) Değerleri	0,333	0,441	0,589	0,612
Üç Farklı Yaklaşıma Göre İGE'indeki İlerlemeler	-	**1960-1969**	**1970-1974**	**1975-1979**
Mutlak Değişme	-	0,108	0,148	0,023
Yüzde Değişme	-	% 32	% 34	% 4
Açığın Kapanma Oranına Göre	-	% 16	% 26	% 6
Ortalama Büyüme Oranları %	-	% 5,6	% 5,8	% 3,8
Ortalama İşsizlik Oranları %	-	% 4	% 6,7	% 9,1
Ortalama Enflasyon Oranları %	-	% 5,4	% 17,5	% 36,6
Cari İşlemler Dengesisinin GSMH'ya Oranı %	-	-% 2	-% 0,34	-% 3,2
Bütçe Açığının GSMH'ya Oranı %	-	- % 0,2	- % 0,7	- % 1,5
	1963	**1968**	**1973**	**1978**
Gini Katsayıları	0,55	0,56	0,51	0,51

Kaynak: (TÜİK,2006). İGE verileri ise BM Kalkınma Programı'nın elektronik veri dağıtım sisteminden alınmıştır.

Tablo 6-2'den görüldüğü gibi 1960-1975 yılları arasında ortalama büyüme oranları % 6 civarında gerçekleşmiştir. Ekonomide darboğazın başladığı 1975-1980 yılları arasında ise ortalama büyüme oranı % 3,8'e düşmüştür. Bu dönemde ABD doları cinsinden kişi başına düşen milli gelirimiz 4,29 kat artmıştır. 1975-79 yılları arasında ortalama enflasyon oranı ise % 40'lara yaklaşmıştır. Ortalama işsizlik oranları ise % 4'lerden % 9'lara yükselmiştir. Cari işlemler açığının milli gelire oranı 1975-79 yılları arasında ortalama -% 3,2 oranında gerçekleşerek kırılgan bir ortam oluşmasına katkıda bulunmuştur. 1960-1980 yılları arasında gelir dağılımı oldukça kötüdür. Gelir dağılımını gösteren gini katsayısı 1963 yılında 0,55 iken, 1978 yılında 0,51 olarak gerçekleşmiştir. Bunun başlıca nedeni yoksullukla mücadelede etkin bir kurumsal ortamın daha kurulmamış olmasıdır.

6.1.2. Neoliberal Dönem 1980-2005 (Dışa Açık Sanayileşme Modeli)

1980'lerde Türkiye'de devletin ekonomideki rolüyle ilgili büyük bir değişim olmuştur. Yeni ekonomik stratejiye göre kamu sektörünün aktivitesi ve devletin piyasanın işleyişine olan müdahalesi azaltılacaktır. 1980'lerde başlatılan yapısal uyumun dört amacı bulunmaktaydı: 1) Fiyatların esnekleştirilmesi. 2) Fiyatlar ve miktarlar üzerindeki konrollerin kaldırılması. 3) Ekonomide devletin rolünün küçültülmesi. 4) Bütçe açıklarının, enflasyonun ve dış borçların azaltılarak makroekonomik istikrarın sağlanması. Dolayı-

sıyla, bu yeni yaklaşım devletin ekonomiye aşırı müdahale ettiği ithal ikameci sanayileşme modelinden tamamıyla farklı bir perspektif içermekteydi(Öniş,1999c,183).

Piyasa ekonomisine geçiş yapılırken atılan başlangıç adımları temel nisbi fiyatların serbestleştirilmesini içermekteydi. Bu temel nisbi fiyatlar döviz kurlarını, faiz oranlarını ve KİT'lerin ürün fiyatlarını kapsamaktaydı. Döviz kurunun sürekli olarak değer kaybetmesi ve pozitif reel faiz oranlarının sağlanması ihracatın ve özel tasarrufların önündeki engelleri kaldırdı. KİT ürün fiyatlarının esnekleştirilmesiyle de KİT'ler kar etmeye başladı(Öniş,1999c,185).

1980'lerin başlarında esnek fiyat sistemine geçiş ekonomide büyük bir dönüşümün gerçekleşmesini sağladı. Kamu sektörünün rolü üretimden ulaşım, enerji ve haberleşme gibi alt yapı yatırımlarının sağlanmasına kaydı. Ayrıca, 1980'lerin başlarında daha önceki dönemde en çok ihtiyaç duyulan ithalat kotaları da kaldırılmıştır. Aralık 1983 ve Ocak 1984 tarihlerinde ticaret rejimi ve sermaye hesabı önemli ölçüde serbestleştirildi. Sermaye akımları ve yabancı paralar üzerindeki kısıtlamalar kaldırıldı. Vatandaşların döviz hesabı açmaları yasallaştırıldı. Özelleştirme alanında da kararlar alındı. 1984 yılından itibaren KİT'lerin özelleştirilmesi devletin gündeminde sürekli olarak yer aldı(Öniş,1999c,185).

Ocak 1980'de neoliberal yapısal uyum programının uygulanmasıyla birlikte Türkiye'nin ihracatında büyük artışlar oldu. İhracatın hızla artmasıyla birlikte ihracatın ve dış ticaretin milli gelir içindeki payı hızla yükseldi. Kapalı bir ekonomi olan Türkiye dışa açılmaya başladı. 1980'lerin ortalarına gelindiğinde imalat sanayinin ihracatının toplam ihracat içerisindeki payı % 80'lere ulaşmıştı. 1970'lerin sonlarında yaşanan ödemeler dengesi krizi hızlı ihracat artışının sonucunda 1980'lerde aşılmış oldu (Öniş,1999d,440).

1983'den itibaren Türkiye uluslararası piyasalardan serbestçe borçlanmaya başladı. Uluslararası kurumlar makroekonomik koşullara dikkat edilmese bile Türkiye'ye borç vermeyi sürdürdüler. Bu dönemde devletin yüksek büyüme hedefi kamu kesiminin küçülmesi hedefiyle çatışmaya başladı. Kamu kesimi yaptığı alt yapı yatırımlarıyla ekonominin performansını arttırmaya çalıştı. KİT'lerin ekonomi içerisindeki payı ise korundu. Kamu kesimi finans sistemininin büyük bir kısmını oluşturuyordu. Ayrıca, kamu kesiminin borçlanma ihtiyacı hızlı bir biçimde yükselirken sınırlı olan özel tasarruf arzına ortak oldu. Bu da faiz oranlarının yükselmesine yol açtı. Bunun sonucunda kamu kesimi borçları yükseldi ve artan faiz oranlarından dolayı özel sektör yatırımları dışlandı(Öniş,1999e,250).

Bu dönemde içinde bulunulan makroekonomik ortamın en önemli özellikleri bütçe açıkları, yüksek faiz oranları, hızla yükselen enflasyon oranlarıdır. Bu sonuçlar serbestleşmenin ve piyasa ekonomisinin amaçlarıyla çatışmaktaydı. Dış ticaret ve sermaye hesabının serbestleşmesi gibi reformlar ile artan makroekonomik istikrarsızlık ekonominin en temel paradoksunu oluşturuyordu. Makroekonomik istikrarsızlık Ağustos 1989 yılında ulusal paranın tam konvetibl olmasıyla birlikte daha da arttı. Yüksek faiz oranlarının bulunduğu bir ortamda TL'sının tam konvertibl olması kamu kesiminin kısa vadeli borçlanmasına yol açtı. Bunun sonucunda, Türkiye'nin uluslararası rezervlerinde bir artış oldu. Artan turizm gelirleriyle birlikte ihracata verilen ağırlık azaldı(Öniş,1999e,d,250-444).

1990'ların başlarında Türkiye ekonomisi 1970'lerin sonlarında yaşadığı kriz ortamından daha farklı bir ortama sahipti. Türkiye artık ortalama yıllık % 5 gibi büyüme oranlarıyla, ulaştırma, enerji ve haberleşme alt yapısıyla dışa açılmış bir ekonomi haline gelmişti. Ödemeler dengesi krizi artık ülkenin gündeminde bulunmamaktaydı. Ancak, makroekonomik istikrarsızlık (aşırı değerli döviz kuru sistemi, çok yüksek reel faizler ve yüksek enflasyon oranları), denetlenmeyen spekülatif sermaye akımlarına olan bağımlılık, Güney Doğu'da yaşanan terör, artan yoksulluk ve demokrasi açığı Türkiye'nin en büyük sorunları olmuştu.

Tek partili yönetimden çok partili yönetime geçtiğimiz 1950 yılından beri Türkiye'nin demokrasisi zayıf demokrasi olarak kabul edilmektedir. Bu demokraside siyasi partilerin başında çok güçlü liderler bulunmakta, parti içinde ise demokrasi görülmemektedir. Seçmenlerin desteği menfaat bağları ile oluşmaktadır. Siyasi partilerin en büyük motivasyon kaynağı partiye destek verenlere rant sağlamasıdır. Parti liderleri çok güçlü olmalarına rağmen görevde kalmaları seçmenlerin desteğine bağlı olmaktadır. Bu dönemde demokrasi açığını oluşturan en önemli iki ögenin, demokratik sorumluluğun ve şeffaflığın yetersiz olduğu görülmektedir. Aşırı belirsizlik, kısa vadeli uygulamalar, kamu fonlarından yanlış yararlanılmasından doğan kırılganlık ve periyodik krizler demokrasi açığının sonuçlarını oluşturmaktadır.

Neoliberal politikaların uygulandığı 1980-2005 yılları arasında 1994 ve 2001 yıllarında iki finans krizi olmuştur. Türkiye'nin demokrasi açığının üst üste gelen krizlerin oluşmasında çok büyük payı olduğu kabul edilmektedir. Demokrasi açığı ekonominin kısa vadeli spekülatif sermaye akımlarına aşırı bağımlı olmasına neden olmuştur. Demokrasi açığının sonucunda kırılgan bir ödemeler dengesi yapısı oluşmuş, bu kırılgan yapıda cari işlemler açığı kısa vadeli sermaye girişiyle gizlenmiştir. Finans sektörünün ve sermaye hesabının serbestleşmesinden sonraki dönemde finans sektörünün olumsuz çalışmasının ana nedeni demokratik sorumluluğun eksik olmasıdır (Alper ve Öniş,2001,3).

Bu dönemde ekonomiye sermaye girişi olduğu zaman rahat ithalat, yatırım, tüketim ve kamu harcaması yapılabilmekte, ekonomi hızla büyüyebilmektedir. Tersi durumda ise üretimde sert düşüşler ve işsizlik ortaya çıkmakta, çoğu durumda da ekonomik krizle sonuçlanmaktadır(Aslanoğlu,2003,71). Kısacası, Türkiye'de diğer yükselen piyasalarda olduğu gibi, liberalleşme ile birlikte ekonomideki dış açık ve kamu finansman açıkları yabancı sermaye girişleri ile karşılanmaya çalışılmıştır. Bunu sürdürmek için de düşük kur yüksek faiz politikalarından yararlanılmaktadır (Seyidoğlu,2003,147).

Ekonomiye olan güven azaldığında düşük kur ve yüksek faiz politikalarının uzun bir süre sürdürülebilmesi çok zordur. Çok büyük boyutlardaki spekülatif sermaye hareketlerine çok kırılgan olan bir mali sistemin dayanabilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla, çok kırılgan bir ortamda, temel makroekonomik göstergelerin bozulması ve denetlenmeyen sermaye hareketlerinin yarattığı spekülatif akımların baskıları Türkiye'de 1994 ve 2001 krizlerine yol açmıştır. Bu krizlerin sonucunda milli gelirimiz azalmış, gelir dağılımı bozulmuş ve yoksulluk artmıştır. Finans krizleri neoliberal perspektifin baskın olduğu 1990'lı yıllarda yükselen piyasalarda da sık sık görülmüştür. Bu dönemde gerçekleşen Meksika, Doğu Asya ve Rusya krizleri örnek olarak söylenebilir. Bu krizlerin

en önemli nedeni gelişmekte olan ülkelerin zayıf kurumsal ortamlarında neoliberal paradigma etkisi altında sermaye hesaplarını hızlı bir biçimde serbestleştirmeleridir.

1980'lerde uygulanmaya başlanan neoliberal politikaların etkisi altında devlet kaynakları etkin bir biçimde kullanmaya çalışan bir rol üstlenmeye çalıştı. Bu dönemde yoksul insanların sağlık harcamalarının karşılanması için bir fon oluşturulması önerildi. Yeni sosyal güvenlik sisteminde yoksul insanların sağlık harcamalarının karşılanması tartışıldı. Ancak, uzunca bir süre ihmal edilen bu yaklaşım 1991 yılında Yeşil Kart programının kurulmasıyla telafi edildi. Bu program yoksul insanlara sağlık bakımına ulaşabilmelerini sağladı(Kalaycıoğlu,2006,233).

Türkiye'de yoksullukla mücadelede etkin ilk kurumsal yapı bu dönemde kuruldu. Uygulanmaya başlanan Yapısal Uyum Programına paralel olarak yoksullukla mücadelede etkin olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) 1986 yılında kuruldu. Yardımlar SYDTF'una bağlı ilçe vakıfları aracılığıyla yürütülmektedir. Yardım türleri arasında gıda, giyecek, yakacak, sağlık, para yardımı ve burslar yer almaktadır. 1986 yılı Şubat ayı başıyla 319.000 ve 1987 Haziran ayına kadar 660.000 yoksula yardım yapılmıştır. 1992'de 2 milyon, 1999 yılında 4,2 milyon, 2000 yılında ise 5,9 milyon yoksula yardım yapılmıştır. Fon'dan 1997-2000 yılları arasında 15 milyon yoksul yararlanmıştır. Bu yardım programlarında sosyal yardım için ilk defa aileler hedeflenmiştir. Daha sonra SYDTF'un sosyal yardımlaşma paketi yeniden yapılandırılarak Dünya Bankası tarafından finanse edilen Sosyal Riski Azaltma Projesi haline getirilmiştir. Yoksulluk sınırının altında yaşayan insanların yaşam standartlarını yükseltmek için devlet SYDTF ve diğer sosyal yardım organizasyonlarını birleştirerek Sosyal Yardım ve Hizmet Kurumu altında toplamaya çalışmaktadır (Kalaycıoğlu,2006, 233;Gül,2002,113-117).

Son 20-25 yıldır Türkiye diğer ülkelerde olduğu gibi işsizlik problemi ile yaşamaktadır. Kamu ve özel sektörün formal kesiminde istihdam imkanları azalarak şehirlerde yoksulluğun artmasına yol açmaktadır. Uygulanan yapısal uyum programları ve neoliberal politikların etkisi altında ücretler düşmekte ve yoksulluk artmaktadır. 2001 yılında gerçekleşen finans krizi yoksulluğun daha da artmasına yol açmıştır. Sosyal güvenlik sisteminin bölünmüş yapısı yeni duruma uyumu zorlaştırarak problemlerin ağırlaşmasına yol açmaktadır(Kalaycıoğlu,2006,234).

Aile üyeleri arasındaki karşılıklı yardımlaşma, nesiller arası yardımlaşma ve karşılıklı akrabalık ilişkileri Türkiye'de hala geçerlidir. Türkiye'de ailenin yapısı sınırlı olan refah yardımlarını tamamlamaktadır. Toplumun küçük bir kesimine sağlanan bölünmüş bir emeklilik sistemi ve yetersiz sağlık hizmetlerinden dolayı insanlar yaşamak için kendi stratejilerini geliştirmişlerdir. Ancak, 2001 yılında yaşanan son finans krizinden sonra insanların yaşamak için bulduğu stratejiler ve ailelerin sınırlı kaynakları tükenmektedir. Gelecekte Türkiye'de bu sosyal mekanizmaların insanların yoksulluktan kurtulmaları için daha az etkili olacağı tahmin edilmektedir (Kalaycıoğlu,2006,234).

Tablo 6-3: 1980-2005 Yılları Arasında Türkiye'nin Temel Refah Göstergeleri

	1980	1985	1990	1995	2000	2005
Kişi Başına Düşen GSMH (ABD Doları)	1,539	1,330	2,682	2,759	2,965	5,008
Okuma Yazma Bilenlerin Oranı (Erkek) %	79,98	86,52	88,81	94,0	93,86	96
Okuma Yazma Bilenlerin Oranı (Kadın) %	54,67	68,16	71,98	76,6	80,64	80,3
Okuma Yazma Bilenlerin Oranı (Toplam) %	67,48	77,45	80,49	85,2	87,32	88,1
Doktor Başına Düşen Kişi Sayısı[a]	1,631	1,381	1,109	890	792	725
İnsani Gelişme Endeksi Değerleri	0,612	0,649	0,681	0,712	0,742	0,775
Üç Farklı Yaklaşıma Göre İGE'indeki İlerlemeler	-	**1980-84**	**1985-89**	**1990-1994**	**1995-1999**	**2000-2005**
Mutlak Değişme	-	0,037	0,032	0,031	0,03	0,033
Yüzde Değişme	-	% 6	% 5	% 5	% 4	% 4
Açığın Kapanma Oranına Göre	-	% 10	% 9	% 10	% 10	% 13
Ortalama Büyüme Oranları %	-	3,28	4,8	3,62	4,24	4,72
Ortalama İşsizlik Oranları %	-	7,7	8,3	8	7,1	9,4
Ortalama Enflasyon Oranları %	-	48,7	51,1	73,5	80,7	32,8
Cari İşlemler Dengesisinin GSMH'ya Oranı %	-	-% 3	-% 0,35	-% 0,76	-% 0,77	- % 3,1
Bütçe Açığının GSMH'ya Oranı %	-	-% 2,5	- % 3	- % 4,7	- % 7,8	- % 10,2
	1986	**1987**	**1994**	**2002**	**2003**	**2004**
Gini Katsayıları	0,50	0,43	0,49	0,44	0,42	0,40

Kaynak: (TÜİK,2006). İGE verileri ise BM Kalkınma Programı'nın elektronik veri dağıtım sisteminden alınmıştır.

[a] Doktor Başına Düşen Kişi Sayında 2005 yılı yerine 2003 yılına ait veri kullanılmıştır.

Tablo 6-3'de 1980-2005 yıllarına ait temel refah göstergeleri bulunmaktadır. Okuma yazma oranlarına dikkat edilirse erkekler ile kadınlar arasındaki farkın azalsa bile devam ettiği görülmektedir. 25 yıl içerisinde okuma yazma bilenlerin oranındaki artış % 31 civarındadır. Bir önceki Yapısalcı dönemde ise bu artış % 70'i aşmıştır. Uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgi düzeyi ve iyi yaşam standardını gösteren insani gelişme endeksinde 1980-2005 yılları arasında da artışlar devam etmiştir. Ancak, bu dönem 1960-80 dönemiyle karşılaştırıldığında insani gelişme endeksinde daha yavaş bir artış olduğu görülmektedir. Bu dönemde insani gelişme düzeyinde görülen ilerleme Yapısalcı dönemdeki ilerlemenin ancak yarısı kadardır. 2005 yılında Türkiye'nin insani gelişme düzeyi orta seviyededir. Fakat, önümüzdeki beş yıl içerisinde de aynı hızla ilerlemeyi sürdürebilirsek yüksek insani gelişme düzeyine ulaşabileceğimiz tahmin edilmektedir. İnsani gelişme endeksine göre temel kapasitelerde normalin üzerinde artışlar vardır. Milli gelirimiz artarken insanların kapasitelerinde (uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgi düzeyi ve iyi bir yaşam standardı) de artışlar görülmektedir.

Tablo 6-3'den görüldüğü gibi 1980-2000 yılları arasında ortalama büyüme oranları % 4 civarında gerçekleşmiştir. 2000-2005 yılları arasında ise ortalama büyüme oranı % 5'e yaklaşmıştır. 2002 yılına kadar küçük artışlar görülen veya gerileyen kişi başına düşen milli gelirimiz bu dönemde (25 yıl içerisinde) 3,25 kat artmıştır. 1960-1980 yıllarını kapsayan dönemdeki artış ise 4,29 katdır. Ortalama enflasyon oranları 1990 yılına kadar % 50'lere, 1990-2000 yılları arasında % 80'lere ulaşmıştır. 2002 yılından sonra enflasyon oranlarındaki önemli azalmalar sonucunda ortalama enflasyon oranı 2000-2005 yılları arasında % 30'lara kadar inmiştir. Ortalama işsizlik oranlarında ise büyük artışlar olmuş ve ortalama olarak işsizlik oranı % 9'u aşmıştır. Bu dönemde işsizlik yoksulluğun en önemli nedeni olarak kabul edilmektedir. Cari işlemler açığının milli gelire oranı 2004-2005 yıllarında %5-7 düzeyine ulaşarak kırılgan bir ortam oluşmasına katkıda bulunmuştur. Bütçe açığının milli gelire oranı ise bu dönemde çok yüksek düzeylerde seyretmektedir. Bütçe açığının milli gelire oranı 2000-2005 yılları arasında ortalama % 10'u aşmıştır. 1980-2004 yılları arasında gelir dağılımında düzelmeler görülmektedir. Gelir dağılımını gösteren gini katsayısı 1986 yılında 0,50 iken, 2004 yılında 0,40 olarak gerçekleşmiştir. Bunun başlıca nedeni yoksullukla mücadelede çok etkin olmasa da bir kurumsal ortamın geliştirilmiş olmasıdır. Yapılan sosyal yardımlar ve eskisi kadar güçlü olmayan aile içerisindeki sosyal bağlar yeterli olmasa da gelir dağılımının bir miktar düzelmesine yol açmaktadır.

Özetle söylemek gerekirse neoliberal dönemin en büyük özelliği makroekonomik istikrarsızlık (aşırı değerli kur sistemi, yüksek faiz oranları, spekülatif sermaye girişine bağımlılık, yüksek enflasyon oranları, işssizlik) ve düşük büyüme oranlarıdır. Bu makroekonomik ortamda yoksul yanlısı büyüme gerçekleşmemektedir. Bu yüzden, gelir dağılımında bir miktar düzelme görülse bile yoksulluk toplum içerisinde iyice yaygınlaşmıştır.

6.2. PARASAL YAKLAŞIMA GÖRE TÜRKİYE'NİN YOKSULLUK PROFİLİ

i)*Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksulluk Oranları:* Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2005 yılına ait yoksulluk çalışması sonuçları Tablo 6-4'de belirtilmektedir. Bu çalışmada, mutlak yoksulluk sınırı yaklaşımına göre beş ve göreli yoksulluk sınırı yaklaşımına göre de bir adet yoksulluk sınırı hesaplanmıştır. Gıda harcamaları (açlık sınırı) göz önüne alınarak hesaplanan yoksulluk sınırına göre Türkiye'de yoksulluk azalmaktadır. 2004 yılında aç insanların oranı % 1,29'dan, 2005 yılında % 0,87'ye gerilemiştir. 2004 yılında kentlerde bu oran % 0,62'den, 2005 yılında % 0,64'e yükselmiştir; kırsal bölgelerde ise % 2,36'dan, % 1,24 'e inmiştir. Türkiye'de yaşayan aç insanların sayısının 2004 yılında 918,000, 2005 yılında ise 623,000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Gıda ve gıda dışı ihtiyaçlara göre hesaplanan yoksulluk sınırına göre de yoksulluk oranları azalmaktadır. Ancak, bu yönteme göre hesaplanan yoksulluk oranları oldukça yüksektir. 2004 yılında Türkiye'de yaşayan insanların % 25,60'ı, 2005 yılında ise % 20,50'si gıda ve gıda dışı ihtiyaçlara göre hesaplanan yoksulluk sınırına göre yoksul sayılmaktadır. Türkiye'de 2005 yılında yaklaşık olarak 14,681,000 insan gıda ve gıda dışı harcamalarını karşılayamamaktadır. Kentlerde bu oran % 12,83, kırsal bölgelerde ise % 32,95'dir. Kentlerde 5,687,000 insan, kırsal bölgelerde ise 8,994,000 insan gıda ve gıda dışı harcamalarını karşılayamamaktadır. Bu insanlar gelir dağılımında en alt basamaklarda bulunan insanlardır.

Dünya Bankası'nın yoksulluk analizlerinde kullandığı günlük 1 ABD doları olan açlık sınırına göre 2005 yılında Türkiye'de % 0,01 oranında aşırı yoksulluk içerisinde yaşayan insan bulunmaktadır; tahminen bu insanların sayısı da 7,000 civarındadır. Kentlerde bu oran % 0 iken, kırda % 0,04'dür. Tablo 6-4'den de görüldüğü gibi tüm yoksulluk sınırı yöntemlerine göre 2004 yılından beri yoksullukta azalma görülmesine rağmen, Türkiye'de hala çok yüksek yoksulluk görülmektedir. Ayrıca, kimlerin yoksul olduğunu ve oranlarını göstermesi açısından çok yararlı olmasına rağmen bu yöntemler yoksulluğun derinliğini ve yoksullar arasındaki gelir dağılımını göstermemektedir. Dolayısıyla, yoksulluk sınırının altında bir gelir/tüketim ile yaşayan insanların ne kadar bir yardımla yoksulluk sınırının üzerine çıkabileceği bu hesaplamalarda bulunmamaktadır.

Tablo 6-4: Farklı Yöntemler ile Hesaplanmış Yoksulluk Sınırlarına Göre Türkiye'de Parasal Yoksulluk Oranları

Yöntemler	Toplam Fert Yoksulluk Oranı (%)		Kentlerde Yoksulluk Oranı (%)		Kırsal Yoksulluk Oranı (%)	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Gıda yoksulluğu (açlık)	1,29	0,87	0,62	0,64	2,36	1,24
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	25,60	20,50	16,57	12,83	39,97	32,95
Kişi başı günlük 1 $'ın altı[a]	0,02	0,01	0,01	0,00	0,02	0,04
Kişi başı günlük 2.15 $'ın altı[a]	2,49	1,55	1,23	0,97	4,51	2,49
Kişi başı günlük 4.3 $'ın altı[a]	20,89	16,36	13,51	10,05	32,62	26,59
Göreli yoksulluk[b]	14,18	16,16	8,34	9,89	23,48	26,35

Kaynak : (TÜİK,2007)

[a] 1 ABD dolarının satın alma gücü paritesine göre karşılığı olarak 2004 yılı için 780,121 TL ; 2005 yılı için 0,830400 YTL olarak belirlenmiştir.

[b] Eş değer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin % 50'si esas alınmıştır.

Tablo 6-5: Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Sınırları ve Artış Oranları

Hanehalkı Büyüklüğü	Aylık Açlık Sınırı[a] (000.000 TL)		Artış (%)	Aylık Yoksulluk Sınırı[b] (000.000 TL)		Artış (%)
	2002	2005		2002	2005	
1	59	84	% 42	137	216	% 58
2	90	127	% 41	208	327	% 57
3	113	161	% 43	262	414	% 58
4	133	190	% 43	310	487	% 57
5	152	217	% 43	353	557	% 58
6	170	242	% 42	395	620	% 57
7	187	264	% 41	433	679	% 57
8	201	287	% 43	466	737	% 58
9	215	306	% 42	498	786	% 58
10	230	325	% 42	535	836	% 56

Kaynak : (TÜİK,2007)

[a] Gıda harcamalarından oluşan yoksulluk sınırıdır.

[b] Gıda ve gıda dışı harcamalardan oluşan yoksulluk sınırı.

ii)*Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Sınırları:* Türkiye İstatistik Kurumunun 2005 yılına ait yoksulluk çalışmasında bulunan hanehalkı büyüklüğüne göre parasal yoksulluk sınırları Tablo 6-5'de belirtilmiştir. Bu tablodan da görüldüğü gibi hanehalkı büyüklüğüyle doğru orantılı olarak yoksulluk sınırları da artmaktadır. 2002-2005 yılları arasında gıda harcamalarına göre belirlenen yoksulluk sınırında ortalama yıllık % 14'lük bir artış görülmektedir. Gıda ve gıda dışı harcamalara göre belirlenen yoksulluk sınırında ise üç yıl içerisinde ortalama yıllık % 20'lik bir artış görülmektedir. Yoksulluk sınırının üstüne çıkabilmek için bu oranların üzerinde bir gelir artışının sağlanması gerekmektedir. Üç yıl içerisinde asgari ücrette gerçekleşen artışlar bu oranların altında kalmaktadır. Bu yüzden yoksullukla mücadele için kurulan kurumsal ortamın tüm yoksul insanlara ulaşacak biçimde değiştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, hesaplanan yoksulluk sınırları belirlenen asgari ücrete göre çok yüksektir. Örneğin, 2005 yılında dört kişilik bir ailenin aylık yoksulluk sınırı asgari ücretin çok üzerinde 487 YTL olarak hesaplanmıştır. Beş kişilik bir ailenin yoksulluk sınırı ise 557 YTL'dir.

iii)*Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Oranları:* Türkiye İstatistik Kurumunun 2005 yılına ait yoksulluk çalışmasında bulunan hanehalkı büyüklüğüne göre yoksulluk oranları Tablo 6-6'da görülmektedir. Tablodan da görüldüğü gibi hanehalkı büyüklüğü artarken yoksulluk oranları da artmaktadır. Örneğin, 2005 yılında Türkiye'de nüfusun yaklaşık olarak 1/5'inin hanehalkı büyüklüğü yedi kişiden fazladır. Bu grubun yoksulluk oranı ise % 45,99'dur. Tablodan da görüldüğü gibi en yüksek yoksulluk oranları en kalabalık ailelerde görülmektedir. Büyük ailelerin küçük ailelerden daha yoksul olmasının en önemli nedenlerinden birisi büyük ailelerde çocuk sayısının çok fazla olmasıdır. Çünkü, Türkiye'de her dört çocuktan biri yoksuldur. Bu yüzden, büyük ve çok çocuklu ailelerde yoksulluk daha fazladır (WB,2005,3;TÜİK,2005,iii). Türkiye'de hanehalkı büyüklüğüne göre görülen en büyük grup 3-4 kişilik ailelerdir. Bunun nedeni kentlerde yaşayan 3-4 kişilik ailelerin sayısının fazla olmasıdır. Kentlerde yaşayan 3-4 kişilik hanehalkı grubunda yoksulluk oranı % 5,12. Kırda ise en büyük hanehalkı grubu 5-6 kişilik ve daha kalabalık (7^{+}) ailelerdir. Bu iki grubun yoksulluk oranları sırasıyla % 34,52 ve % 51'dir. Kırda yaşayan 3-4 kişilik ailelerde ise yoksulluk oranı % 19,80'dir.

iv)Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları: Türkiye İstatistik Kurumunun 2005 yılına ait yoksulluk çalışmasında bulunan hanehalkı fertlerinin eğitim durumuna göre yoksulluk oranları Tablo 6-7'de görülmektedir. Tablodan da görüldüğü gibi eğitim düzeyi artarken yoksulluk oranı azalmaktadır. 2005 yılında Türkiye'de eğitim durumuna göre en yüksek yoksulluk oranları altı yaşından küçük çocuklarda, okur yazar olmayanlarda, okur yazar olup bir okul bitirmeyenlerde ve ilkokul (veya ilköğretim) mezunlarında görülmektedir. Bu grupların yoksulluk oranları sırasıyla % 27,71, % 37,81, % 28,44, % 17,13 (% 22,42) 'dür. Yüksekokul, fakülte ve üstünü bitirenlerde ise yoksulluk oranı % 0,79. Kentde ve kırsal bölgelerde en yüksek yoksulluk oranı okur yazar olmayanlarda görülmektedir. Bu oranlar sırasıyla % 28,46 ve % 46,64'dür. Dolayısıyla, bu tablodan Türkiye'de yoksulluğun en önemli nedenleri arasında yetersiz eğitimin bulunduğu anlaşılmaktadır(TÜİK,2005,iii).

Tablo 6-6: Türkiye'de Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Oranları

	2002		2003		2004		2005	
Hanehalkı Büyüklüğü	Toplam Sayı (Bin)	Yoksulluk Oranı (%)	Toplam Sayı (Bin)	Yoksulluk Oranı (%)	Toplam Sayı (Bin)	Yoksulluk Oranı (%)	Toplam Sayı (Bin)	Yoksulluk Oranı (%)
Türkiye	**68.393**	**26,96**	**69.196**	**28,12**	**70.274**	**25,60**	**71.611**	**20,50**
1-2	5.872	16,48	5.953	13,50	6.153	13,96	6.637	8,25
3-4	26.942	16,68	27.564	17,48	28.691	13,84	29.260	9,36
5-6	21.651	29,47	21.693	32,04	21.667	27,74	21.663	22,77
7+	13.927	47,38	13.986	49,22	13.762	51,97	14.051	45,99
Kent	**41.048**	**21,95**	**42.044**	**22,30**	**43.136**	**16,57**	**44.312**	**12,83**
1-2	3.201	7,16	3.648	8,93	3.770	6,06	4.197	3,17
3-4	17.994	13,24	19.614	15,37	20.281	8,75	20.811	5,12
5-6	13.074	26,47	12.906	29,00	12.688	21,01	12.790	14,62
7+	6.778	43,36	5.876	39,05	6.397	38,71	6.514	40,20
Kır	**27.345**	**34,48**	**27.152**	**37,13**	**27.138**	**39,97**	**27.299**	**32,95**
1-2	2.671	27,64	2.305	20,73	2.383	26,46	2.440	16,98
3-4	8.948	23,61	7.950	22,70	8.410	26,10	8.449	19,80
5-6	8.577	34,03	8.787	36,51	8.980	37,24	8.873	34,52
7+	7.150	51,18	8.110	56,59	7.365	63,49	7.538	51,00

Kaynak : (TÜİK,2007)

Kentde ve kırda yaşayan altı yaşından küçük çocuklarda görülen yoksulluk oranları sırasıyla % 19,48 ve % 40,55'dir. Bu oranlar oldukça yüksektir. Türkiye'de yüksek oranlarda görülen çocuk yoksulluğundan dolayı yoksulluğun gelecek nesillere devredileceği öngörülmektedir. Gelecek nesiller arasında yoksulluğun az olabilmesi için bu gruptaki çocukların eğitimlerini tamamlamaları sağlanmalıdır. Ayrıca, kırsal bölgelerde tarım kesimi küçülmekte olduğu için, eğitim durumuna göre kırda görülen yoksulluk oranları kentlerde görülenden daha yüksektir. Örneğin, lise ve lise dengi meslek lisesi mezunları arasında yoksulluk oranları kentlerde % 4,13 iken, kırsal bölgelerde % 15,32'dir; yüksek okul, fakülte ve üstünü bitirenler arasında yoksulluk oranları kentlerde % 0,53 iken, kırda % 2,23'dür.

v)Hanehalkı Fertlerinin İşteki Durumuna Göre Yoksulluk Oranları: Türkiye İstatistik Kurumunun 2005 yılına ait yoksulluk çalışmasında bulunan hanehalkı fertlerinin işteki durumuna göre yoksulluk oranları Tablo 6-8'de belirtilmiştir. İstihdam edilenler arasında en yüksek yoksulluk oranları ücretsiz aile işçilerinde ve yevmiyeli olarak çalışanlarda görülmektedir. 2005 yılında bu iki grupta görülen yoksulluk oranları sırasıyla % 34,52 ve % 32,12'dir. Bu iki grupta çalışan insanların, sosyal güvenlik sistemine dahil olmadıkları için, oldukça kırılgan ve güvencesiz bir hayatları bulunur. Ayrıca, yaptıkları işler uzun süreli değildir; işsiz kalma riski oldukça yüksektir. Ücretsiz aile işçileri ve yevmiyeli olarak çalışanlardan sonra en riskli grup 15 yaşından küçük çocuklardır. Bu grupta görülen yoksulluk oranı % 27,71'dir.

Tablo 6-7: Türkiye'de Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları

Eğitim Durumu	2002 (%)	2003 (%)	2004 (%)	2005 (%)
Türkiye	**26,96**	**28,12**	**25,60**	**20,50**
6 Yaşından Küçük Fertler	33,17	37,75	34,19	27,71
Okur Yazar Değil	41,07	42,42	45,11	37,81
Okur Yazar Olup Bir Okul Bitirmeyen	34,60	35,87	33,67	28,44
İlkokul	26,12	27,55	24,36	17,13
İlköğretim	26,47	29,56	25,49	22,42
Orta Okul ve Orta Dengi Meslek	18,77	18,31	13,00	8,37
Lise ve Lise Dengi Meslek	9,82	11,19	8,28	6,79
Yüksekokul, Fakülte ve Üstü	1,57	2,66	1,33	0,79
Kent	**21,95**	**22,30**	**16,57**	**12,83**
6 Yaşından Küçük Fertler	31,18	31,59	24,93	19,48
Okur Yazar Değil	35,88	34,72	32,82	28,46
Okur Yazar Olup Bir Okul Bitirmeyen	29,96	29,61	23,74	19,69
İlkokul	21,81	23,59	15,18	10,05
İlköğretim	21,22	23,60	15,77	14,29
Orta Okul ve Orta Dengi Meslek	13,80	15,92	9,38	5,49
Lise ve Lise Dengi Meslek	7,06	9,38	6,35	4,13
Yüksekokul, Fakülte ve Üstü	1,07	2,19	1,03	0,53
Kır	**34,48**	**37,13**	**39,97**	**32,95**
6 Yaşından Küçük Fertler	36,79	46,24	49,64	40,55
Okur Yazar Değil	46,42	49,89	56,99	46,64
Okur Yazar Olup Bir Okul Bitirmeyen	41,13	44,35	47,16	40,80
İlkokul	31,08	32,60	35,92	26,76
İlköğretim	34,25	39,05	41,91	35,67
Orta Okul ve Orta Dengi Meslek	30,11	23,35	22,15	16,32
Lise ve Lise Dengi Meslek	17,65	16,94	14,30	15,32
Yüksekokul, Fakülte ve Üstü	4,37	5,38	2,90	2,23

Kaynak : (TÜİK,2007)

vi)*Hanehalkı Fertlerinin İktisadi Faaliyetine Göre Yoksulluk Oranları:* Türkiye İstatistik Kurumunun yaptığı 2005 yılına ait yoksulluk çalışmasında bulunan hanehalkı fertlerinin iktisadi faaliyetine göre yoksulluk oranları Tablo 6-9'da görülmektedir. Tablodan da görüldüğü gibi istihdam edilenler arasında en yüksek yoksulluk oranları tarım sektöründe görülmektedir. Tarım sektöründe istihdam edilenler arasında yoksulluk oranı % 37,24'dür. Sanayi ve hizmetler sektöründeki yoksulluk oranları ise % 9,85 ve % 8,68'dir. En riskli diğer bir grup ise işsizlerdir. İşsizler arasında yoksulluk oranı % 26,19'dur. Bilindiği üzere, Türkiye'de yoksulluğun en önemli nedenleri arasında verimliliği düşük olan tarım kesimi ve işsizlik sorunu bulunmaktadır.

Tablo 6-8: Türkiye'de Hanehalkı Fertlerinin İşteki Durumuna Göre Yoksulluk Oranları

İşteki Durum	2002 (%)	2003 (%)	2004 (%)	2005 (%)
Toplam	26,96	28,12	25,60	20,50
15 ve Daha Yukarıdaki Fertler				
İstihdamdaki Fertler				
Ücretli Maaşlı	13,64	15,28	10,35	6,57
Yevmiyeli	45,01	43,09	37,52	32,12
İşveren	8,99	8,84	6,94	4,80
Kendi Hesabına	29,91	32,38	30,48	26,22
Ücretsiz Aile İşçisi	35,33	38,51	38,73	34,52
İşsizler	32,44	30,97	27,37	26,19
Ekonomik Olarak Aktif Olmayanlar	22,15	22,82	20,95	15,92
15 Yaşından Küçük Fertler	34,55	37,04	34,02	27,71

Kaynak : (TÜİK,2007)

Tablo 6-9: Türkiye'de Hanehalkı Fertlerinin İktisadi Faaliyetine Göre Yoksulluk Oranları

Sektör	2002	2003	2004	2005
Toplam	26,96	28,12	25,60	20,50
15 Yaş ve Daha Yukarı Yaştaki Fertler				
İstihdamdaki Fertler				
Tarım	36,42	39,89	40,88	37,24
Sanayi	20,99	21,34	15,64	9,85
Hizmet	25,82	16,76	12,36	8,68
İşsizler	32,44	30,97	27,37	26,19
Ekonomik Olarak Aktif Olmayanlar	22,15	22,82	20,95	15,92
15 Yaşından Küçük Fertler	34,55	37,04	34,02	27,71

Kaynak : (TÜİK,2007)

6.3. İNSANİ GELİŞME YAKLAŞIMINA GÖRE TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN BOYUTLARI (BİN YIL KALKINMA HEDEFLERİNE ULAŞMA PERFORMANSI)

Amaç 1: Aşırı yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmak:

Hedef 1: 1990 ile 2015 yılları arasında geliri 1 ABD dolarının altında olan insanların oranını yarıya indirmek: Günlük geliri 1 ABD dolarının altında olan nüfusun oranı (1a), gıda ve gıda harici yoksulluk sınırının altında kalan nüfusun oranı (1b), yoksulluk açığı oranı (1c), en yoksul % 20'lik nüfusun toplam tüketimden aldığı pay (1d) olmak üzere dört gösterge kullanılmaktadır.

Hedef 2: 1990 ile 2015 yılları arasında aç dolaşan insanların oranını yarıya indirmek: Beş yaşın altında olup düşük ağırlıklı çocukların oranı (2a), asgari besleyici enerji tüketiminin altında kalan nüfusun oranı (gıda yoksulluğu) (2b) olmak üzere iki gösterge kullanılmaktadır.

Birinci amaca ne kadar ulaşıldığını belirleyebilmek için altı tane gösterge kullanılmaktadır. Altı gösterge için 2015 yılına kadar ulaşılması gereken hedefler de belirlenmiştir. Belirlenen hedefler doğrultusunda Türkiye'nin aşırı yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırılması amacına ne kadar ulaştığı Tablo 6-10'da gösterilmektedir. Günlük geliri 1 ABD dolarının altında olan nüfusun oranı ve beş yaşın altında olup düşük ağırlıklı çocukların oranı göstergelerinde 2015 yılına gelinmeden hedefe ulaşılmıştır. 2005 yılına ait verilere göre gıda ve gıda harici yoksulluk sınırının altında kalan nüfusun oranı göstergesinde gerçekleşme oranı % 66. 2015 yılı hedefi olarak belirlenen gıda ve gıda harici yoksulluk oranı oldukça yüksektir; 1994 yılında başlangıç değeri % 28,3 ve 2005 yılında yoksulluk oranı % 20,5 iken, 2015 yılı hedefi % 13,48'dir. Yoksullukla mücadelede için daha küçük hedefler belirlenmesi gerekmektedir. Gıda yoksulluğunda gerçekleşme oranı % 77; en yoksul % 20'lik nüfusun toplam tüketimden aldığı payda gerçekleşme oranı % 84'dür.

Tablo 6-10: Aşırı Yoksulluğu ve Açlığı Ortadan Kaldırmak

Göstergeler	Başlangıç Yılı	Başlangıç Değeri	2005	2015 (Nihai Hedef)	Gerçekleşme Oranı
Günlük geliri 1 ABD dolarının altında olan nüfusun oranı (1a)	1994	% 1,1	% 0,01	% 0,1	% 100
Gıda ve gıda harici yoksulluk sınırının altında kalan nüfusun oranı (1b)	1994	% 28,3	% 20,50	% 13,48	% 66
Yoksulluk açığı oranı (1c)	1994	% 1,54	% 0,26[a]	% 0,13	% 50
En yoksul % 20'lik nüfusun toplam tüketimden aldığı pay (1d)	1994	% 8,5	% 9,2	% 11	% 84
Beş yaşın altında olup düşük ağırlıklı çocukların oranı (2a)	1998	% 8,3	% 3,9[b]	% 4,2	% 100
Asgari besleyici enerji tüketiminin altında kalan nüfusun oranı (gıda yoksulluğu) (2b)	1994	% 2,9	% 0,87	% 0,67	% 77

Kaynak: (DPT,2005:17; TÜİK,2007)

[a] 2002 yılına ait veri kullanılmıştır.

[b] 2003 yılına ait veri kullanılmıştır.

Amaç 2: Evrensel olarak ilköğretim düzeyinin sağlanması:

Hedef 3: 2015 yılına kadar heryerde tüm kız ve oğlan çocuklarının ilköğretimlerinin tamamlamasını sağlamak: İlköğretimde net okullaşma oranı (3a), 15-24 yaş grubunda okur yazarlık oranı (3b) olmak üzere iki gösterge kullanılmaktadır.

Bin Yıl Kalkınma Hedeflerinden ikinci amaca ne kadar ulaşıldığını belirleyebilmek için iki gösterge kullanılmaktadır. İki gösterge için 2015 yılına kadar ulaşılması gereken hedefler de belirlenmiştir. 2015 yılı için belirlenen hedefler doğrultusunda, Türkiye'nin evrensel olarak ilköğretim düzeyinin sağlanması amacına 2004 yılı itibariyle ne kadar ulaştığı Tablo 6-11'de gösterilmiştir. İlköğretimde net okullaşma oranına göre gerçekleşme oranı % 89,66; 15-24 yaş grubunda okur yazarlık oranına göre gerçekleşme oranı % 95,66'dır. 1990-2004 yılları arasında gerçekleşen artış oranı devam ettiği takdirde, 2015 yılı için saptanan hedefe ulaşılmasının mümkün olduğu görülmektedir.

Tablo 6-11: Evrensel Olarak İlköğretim Düzeyinin Sağlanması

Göstergeler	Başlangıç Yılı	Başlangıç Değeri	2004	2015 (Nihai Hedef)	Gerçekleşme Oranı
İlköğretimde net okullaşma oranı (3a)	1990	% 74,5	% 89,66	% 100	% 89,66
15-24 yaş grubunda okur yazarlık oranı (3b)	1990	% 92,8	% 95,66	% 100	% 95,66

Kaynak: (DPT,2005,23; TÜİK,2007)

Amaç 3: Cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlendirilmesi:

Hedef 4: 2005 yılında ilk ve orta öğretimde cinsiyet ayrımına son verilmesi; eğitimin tüm seviyelerinde 2015 yılına ulaşılmadan bu hedefin sağlanması: İlk,orta ve yüksek öğretimde cinsiyet oranı (4a), 15-24 yaş grubunda okur yazarlıkta cinsiyet oranı (4b), tarım dışı sektörlerde ücretli olarak çalışan kadınların oranı (4c), parlementoda kadın milletvekillerinin oranı olmak üzere(4c) dört gösterge kullanılmaktadır.

2015 yılı için belirlenen hedefler doğrultusunda Türkiye'de cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlendirilmesi amacına 2004 yılı itibariyle ne kadar ulaşıldığı Tablo 6-12'de gösterilmektedir. Gerçekleşme oranı en yüksek gösterge 15-24 yaş grubunda okur yazarlıkta cinsiyet oranında görülmektedir. Gerçekleşme oranı % 95,2'dir. Eğitim düzeyi arttıkça, cinsiyet eşitsizliğinin arttığı görülmektedir. İlk, orta ve yüksek öğretimde cinsiyet oranı sırasıyla % 92,33, % 80,29 ve % 74,5'dur. Parlementoda kadın milletvekillerinin oranı 2004 yılında % 4,4'dür; 2015 yılı için belirlenen hedef ise % 17'dir. Hedefin gerçekleşme oranı % 26'dır. Tarım dışı sektörlerde ücretli olarak çalışan kadınların oranı 2004 yılında % 19,9'ken 2015 yılı için belirlenen hedef ise % 35'dir. Hedefin gerçekleşme oranı % 57'dir. Bu göstergeler Türkiye'de kadınların ne kadar az temsil edildiğini ve kadınların toplum içerisindeki statüsünün erkeklerden aşağıda olduğunu göstermektedir. Bu tablodan anlaşıldığı gibi, Türkiye'de yoksulluğun en önemli nedenlerinden birinin de cinsiyet eşitsizliği olduğu görülmektedir.

Tablo 6-12: Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması ve Kadınların Güçlendirilmesi

Göstergeler	Başlangıç Yılı	Başlangıç Değeri	2004	2015 (Nihai Hedef)	Gerçekleşme Oranı
İlk öğretimde cinsiyet oranı (4a)	1990	% 84	% 92,33	% 100	% 92,33
Orta öğretimde cinsiyet oranı (4a)	1990	% 64,68	% 80,29	% 100	% 80,29
Yüksek öğretimde cinsiyet oranı (4a)	1990	% 52,91	% 74,5[a]	% 100	% 74,5
15-24 yaş grubunda okur yazarlıkta cinsiyet oranı (4b)	1990	% 91,40	% 95,2	% 100	% 95,2
Tarım dışı sektörlerde ücretli olarak çalışan kadınların oranı (4c),	1990	% 15,80	% 19,9	% 35	% 57
Parlementoda kadın milletvekillerinin oranı olmak üzere(4d)	1990	% 1,80	% 4,4	% 17	% 26

Kaynak: (DPT,2005,31;TÜİK,2007)

[a] 2003 yılına ait veri kullanılmıştır.

Amaç 4: Çocuk ölümlerinin azaltılması:

Hedef 5: 1990 ile 2015 yılları arasında beş yaşa ulaşamadan ölen çocukların sayısının 2/3 oranında azaltılması: Beş yaşın altındaki çocuklarda görülen ölüm hızı (5a), bebek ölüm hızı (5b), bir yaşındaki çocukların kızamığa karşı tam aşılı olma hızı (5c) olmak üzere üç gösterge kullanılmaktadır.

2015 yılı için belirlenen hedefler doğrultusunda Türkiye'de çocuk ölümlerinin azaltılması amacına 2004 yılı itibariyle ne kadar ulaşıldığı Tablo 6-13'de gösterilmektedir. Bebek ölüm ve beş yaşın altındaki çocuklarda görülen ölüm hızında büyük bir azalma vardır. Bu göstergelerin 2004 yılındaki değerleri 2015 yılı için belirlenen hedeflere çok yakındır. Gerçekleşme oranları sırasıyla % 71 ve % 76'dır. Kızamık aşısı olan çocukların oranında ise gerçekleşme oranı % 84'dür. Çocuk sağlığı çocuk yoksulluğu açısından önem taşımaktadır. Yeterli bir sağlık bakımı yapılmayan çocuklar riskli bir grup oluşturmaktadırlar. Bu çocuklar sağlık açısından (bilişsel ve ruhsal olarak) daha kırılgan olduklarından eğitim alanında da geride kalırlar. Sağlık ve eğitim açısından geride kalan çocukların beşeri sermayesi zayıf olur ve gelecekte yoksul bireyler olmaya aday olurlar. Yani, bu durum bir kısır döngü oluşturmaktadır. Yoksul ailelerin çocukları yetersiz sağlık ve eğitim olanaklarına sahip oldukları için gelecekte de yoksul olma olasılıkları da yüksektir. Eğer, yoksullukla mücadele de etkin bir ortam bulunmuyorsa onların da çocukları yoksul bireyler olur.

Tablo 6-13: Çocuk Ölümlerinin Azaltılması

Göstergeler	Başlangıç Yılı	Başlangıç Değeri	2004	2015 (Nihai Hedef)	Gerçekleşme Oranı
Beş yaşın altındaki çocuklarda görülen ölüm hızı (5a)	1990	% 6,58	% 2,74	% 2,07	% 76
Bebek ölüm hızı (5b)	1990	% 5,54	% 2,46	% 1,75	% 71
Bir yaşındaki çocukların kızamığa karşı tam aşılı olma hızı (5c)	1993	% 77,9	% 79,4[a]	% 95	% 84

Kaynak: (DPT,2005,33-34;TÜİK,2007)
[a] 2003 yılına ait veri kullanılmıştır.

Amaç 5 : Anne sağlığının iyileştirilmesi:

Hedef 6: Anne ölüm oranlarının 1990 ile 2015 yılları arasında ¾ oranında azaltılması: Anne ölüm oranları (6a) ve eğitilmiş sağlık personeli tarafından yaptırılan doğumların oranı (6b) olmak üzere iki gösterge kullanılmaktadır.

Türkiye'de anne ölüm oranlarıyla ilgi veriler düzenli olarak yayınlanmamaktadır. Dünya Bankasının elektronik veri tabanında en son 2000 yılına ait bir veri bulunmaktadır. Bu bilgiye göre Türkiye'de 100,000 canlı doğumda 70 anne ölümü görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumunun nüfus ve kalkınma göstergeleri arasında anne ölüm oranları bulunmamaktadır. DPT'nın Bin Yıl Kalkınma Hedefleri Raporuna göre 1995 yılında Dünya Sağlık Örgütü ve UNICEF tarafından yapılan modelleme çalışmasında anne ölüm oranının 100,000 canlı doğumda 55 olduğu tahmin edilmiştir(DPT,2005,39). İki veri arasında büyük fark bulunmamaktadır. Ancak, anne ölüm oranlarının Türkiye'de çok yüksek olduğu görülmektedir.

Eğitilmiş sağlık personeli tarafından yaptırılan doğumların oranı 1998-2003 yılları arasında % 83 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran kentde % 90,4, kırsal bölgelerde ise % 68,9'dur. Kırsal bölgelerde bu oran oldukça küçüktür. Annenin eğitim düzeyi anne ölüm oranlarının en önemli nedenidir. Orta okul ve daha fazla eğitimi bulunan annelerin yaptıkları doğumlarda eğitilmiş sağlık personelinin bulunma oranının % 98,5'a yükseldiği; eğitimi olmayan annelerin yaptıkları doğumlarda ise oranın % 54,9'a gerilediği görülmektedir(DPT,2005,40).

Amaç 6: HIV/Aids, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele:

Hedef 7: HIV/Aids salgınının 2015 yılında durdurulması ve sonra salgının azalması:

Hedef 8: Sıtma ve diğer önemli hastalıkların salgınının 2015 yılında durdurulması ve sonra salgının azalması:

Türkiye'de HIV/AIDS yaygınlığı makul düzeydedir. Örneğin, Türkiye'de 2004 yılı sonu itibariyle 1,922 vaka tespit edilmiştir. HIV/AIDS ile mücadele için kondom kullanma oranları kullanılmaktadır. Kondom kullanma oranlarında küçük bir artış görülmektedir. Bu oran uluslararası standartlara göre oldukça düşüktür(DPT,2005,46). Gebeliği önleyici yöntem kullanma oranı 2003 yılında % 71; gebeliği önleyici yöntem bilgisi ise % 99,8'dir. Türkiye'de nüfusun yarısı 25 yaşın altındadır. Bu kitle iyi bilgilendirilmediği takdirde güvenli olmayan cinsel alışkanlıklara en açık gruptur(DPT,2005,46-50).

Sıtma yaygınlık oranı 100,000 kişide yalnızca yedidir. Ayrıca, Türkiye'de sıtmadan kaynaklanan ölüm olayı görülmemektedir. Tüberküloz yaygınlık oranı 2002 yılında 100,000 kişide 24,1'dir. Bu oran 1960 yılında 31,9'dur(DPT,2005,47-49).

Amaç 7 : Çevrenin sürdürülebilirliğinin sağlanması:

Hedef 9: Sürdürülebilir kalkınma prensiplerinin ülke politikalarında ve programlarında uygulanması ve doğal kaynakların kaybının azaltılması: Ormanların kapladığı alan (9a), koruma altındaki alanlar (9b), 1 ABD doları gayri safi yurt içi hasıla başına enerji kullanımı (9c), kişi başına karbodioksit emisyonu (9d) ve ozon tüketen CFC'lerin kullanımı (9e) olmak üzere beş farklı gösterge kullanılmaktadır.

Hedef 10: Temiz su kaynaklarına ve temel sağlık hizmetlerine sahip olmayan insanların oranının 2015 yılına kadar yarıya indirilmesi: İyileştirilmiş su kaynaklarına sürdürülebilir ulaşımı sağlanmış nüfusun oranı (10a), iyileştirilmiş atıksu yönetimine ulaşımı olan kentsel nüfusun oranı (10b) olmak üzere iki tane gösterge kullanılmaktadır.

Tablo 6-14'de çevrenin sürdürülebilirliğinin sağlanmasıyla ilgili göstergeler, göstergelerin başlangıç değerleri ve 2003-2004 yılına ait değerleri bulunmaktadır. Ormanların kapladığı alan oranına bakıldığında çok da az olsa bir ilerleme görülmektedir. 1990 yılında Türkiye'nin % 13'ü ormanlık alanıdır. 1997 yılında bu oran % 13,64'e yükselmiştir. Genetik çeşitliliğinin zenginliğiyle Türkiye benzersiz bir yere sahiptir. Türkiye'nin biyolojik çeşitliliğini sürdürebilmesi için koruma altındaki alanları arttırması gerekmektedir. 1990 yılından 2004 yılına kadar koruma altındaki alanların oranı yaklaşık olarak iki kat artmıştır. Türkiye'de enerji üretimi ve tüketimi istenilen düzeye ulaşılamamıştır ve Türkiye'de 1 ABD doları GSYİH başına toplam enerji arzı OECD ortalamasının gerisindedir. Türkiye'nin karbondioksit emisyonu çok yüksektir. Tablodan da görüldüğü gibi karbondioksit emisyonunda büyük bir artış vardır. Ozon tüketen CFC'lerin kullanımında ise 1995 ile 2002 yılları arasında büyük bir düşüş vardır(DPT,2005,53-56).

Güvenli içme suyuma ulaşma oranında belirgin bir artış vardır. 1994 yılında % 83,1 iken 2003 yılında % 90,9 olarak gerçekleşmiştir. Güvenli atık sistemi kullanan nüfusun oranında daha belirgin bir artış vardır. 1994 yılında % 67,4 iken 2003 yılında % 86,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran kentde % 95,4, kırsal bölgelerde ise % 72,8'dir. Kırsal alanlarda kanalizasyon kullanımının yanı sıra kapalı ve açık çukur kullanımının hala yüksek düzeylerde olması önemli bir sorundur(DPT,2005,56-58).

Tablo 6-14: Çevrenin Sürdürülebilirliğinin Sağlanması

Göstergeler	Başlangıç Yılı	Başlangıç Değeri	2003-2004	2015 (Nihai Hedef)
Ormanların kapladığı alan (9a)	1990	% 13	% 13,64[a]	Belirlenmedi
Koruma altındaki alanlar (9b)	1990	% 2,93	% 5,16	Belirlenmedi
1 ABD doları gayri safi yurt içi hasıla başına enerji kullanımı (9c)	1990	% 6,19	% 6,96[b]	Belirlenmedi
Kişi başına karbodioksit emisyonu (9d)(Metrik Ton)	1995	2,79	3,26	Belirlenmedi
Ozon tüketen CFC'lerin kullanımı (9e) (Metrik Ton)	1995	3785	439	Belirlenmedi
İyileştirilmiş su kaynaklarına sürdürülebilir ulaşımı sağlanmış nüfusun oranı (10a)	1994	% 83,1	% 90,9	Belirlenmedi
İyileştirilmiş atıksu yönetimine ulaşımı olan kentsel nüfusun oranı (10b)	1994	% 67,4	% 86,5	Belirlenmedi

Kaynak: (DPT,2005,51-59;TÜİK,2007)
[a]1997 yılına ait veri kullanılmıştır.

6.4. BÖLGE BAZINDA İLLERİN İNSANİ GELİŞME ENDEKSLERİ VE MİLLİ GELİRLERİ

Akdeniz Bölgesi: Bu bölgede en düşük kişi başına düşen gelire sahip olan il Osmaniye'dir. Bu ilin 2000 yılında kişi başına düşen geliri cari fiyatlarla 1,560 ABD dolarıdır; satın alma gücü paritesine göre 3,414 ABD dolarıdır. Bölgede, en yüksek kişi başına düşen gelire sahip il İçel'dir. Bu ilin kişi başına düşen geliri cari fiyatlarla 3,297 ABD doları ; satın alma gücü paritesine göre de 7,215 ABD dolarıdır. İçel'in geliri Osmaniye'nin gelirinin yaklaşık olarak 2,11 katıdır. İçel ile diğer iller arasında gelir farkı daha azdır. Kahramanmaraş'da doğumda yaşam beklentisi 60,4 yılken, bölgenin en uzun yaşam beklentisine sahip il 71,2 ile Antalya'dır. Aradaki fark 10,8 yıldır. Antalya'da yetişkin okur yazarlık oranı % 91,9, Kahramanmaraş'ta ise % 81,6'dır. İki ilin arasındaki fark % 10,3'dür. Bölgede üçüncü en yüksek gelire sahip olmasına rağmen İnsani Gelişme Endeksi (İGE) değeri en yüksek il Antalya'dır. Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme (TBGE) ve Toplumsal Cinsiyet Bazında Yetki Endekslerinde (TBYE) Antalya birinci sıradadır. Tablo 6-15'de görüldüğü gibi TBGE değerlerinin çok yüksek olmasına rağmen TBYE değerleri çok düşüktür. Bu özellik Türkiye'de tüm bölgelerde görülmektedir. TBYE hesaplanırken parlementodaki ve belediye meclislerindeki kadın oranı, kadın yöneticilerin oranı, kadın meslek sahibi ve teknik personel oranı ve kadın gelirinin erkek gelirine göre oranını gösterge olarak kullanılmaktadır. TBYE değerlerinin çok küçük olmasının nedeni kadınların toplum içerisinde erkeklerden çok daha az yer almasıdır. Örneğin, Kahramanmaraş'da TBGE değeri 0,670 iken, TBYE değeri 0,178'dir. Tablodan da görüldüğü gibi illerin arasında gelir ve insani gelişme bakımından büyük farklar bulunmaktadır.

Tablo 6-15: Akdeniz Bölgesinin Refah Göstergeleri

Akdeniz Bölgesi	Kişi Başına Düşen Gelir (Cari Fiyatlarla ABD $) 2000	Kişi Başına Düşen Gelir (SGP ABD $) 2000	Doğumda Yaşam Beklentisi (2000)	Yetişkin Okur Yazarlık Oranı (2000)	Birleşik İlk-Orta Öğretim Brüt Okullaşma Oranı (2000)	İnsani Gelişme Endeksi (İGE) (2000)	Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi (TBGE) (2000)	Toplumsal Cinsiyet Bazında Yetki Endeksi (TBYE) (2000)
Osmaniye	1.560	3.414	64,3	85,0	86,0	0,699	0,689	0,212
Kahramanmaraş	1.930	4.224	60,4	81,6	78,4	0,674	0,670	0,178
Isparta	2.107	4.611	66,3	91,8	69,6	0,724	0,710	0,237
Hatay	2.452	5.366	68,0	84,3	89,8	0,747	0,728	0,226
Burdur	2.728	5.970	65,2	89,4	87,2	0,746	0,735	0,230
Antalya	2.911	6.371	71,2	91,9	86,6	0,788	0,764	0,278
Adana	3.286	7.191	64,3	85,9	93,5	0,751	0,742	0,274
İçel	3.297	7.215	66,7	88,7	81,7	0,757	0,743	0,265

Kaynak: (UNDP,2004,64-69)

Tablo 6-16: Ege Bölgesinin Refah Göstergeleri

Ege Bölgesi	Kişi Başına Düşen Gelir (Cari Fiyatlarla ABD $) 2000	Kişi Başına Düşen Gelir (SGP ABD $) 2000	Doğumda Yaşam Beklentisi (2000)	Yetişkin Okur Yazarlık Oranı (2000)	Birleşik İlk-Orta Öğretim Brüt Okullaşma Oranı (2000)	İnsani Gelişme Endeksi (İGE) (2000)	Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi (TBGE) (2000)	Toplumsal Cinsiyet Bazında Yetki Endeksi (TBYE) (2000)
Afyon	1.727	3.779	68,1	87,4	71,2	0,715	0,713	0,198
Uşak	2.047	4.480	69,6	86,3	89,4	0,751	0,729	0,215
Kütahya	2.256	4.937	67	88,1	77,3	0,732	0,714	0,199
Denizli	2.807	6.143	71,9	88,8	87,1	0,784	0,758	0,248
Aydın	2.932	6.417	72,7	86,8	82,9	0,782	0,754	0,266
Manisa	3.292	7.204	71	85,5	86,9	0,780	0,755	0,247
Muğla	4.253	9.307	72	92,5	93,3	0,823	0,797	0,324
İzmir	4.302	9.415	72,2	91,5	99,1	0,829	0,803	0,356

Kaynak: (UNDP,2004,64-69)

Ege Bölgesi: Tablo 6-16'da görüldüğü gibi bu bölgede en yüksek kişi başına düşen gelire sahip İzmir ile en düşük gelire sahip Afyon arasındaki fark yaklaşık olarak 2,49'dur. İzmir ile diğer iller arasında fark daha azdır. Kütahya'da doğumda yaşam beklentisi 67 yılken, bölgenin en uzun yaşam beklentisine sahip Aydın'da 72,7'dir. Aradaki fark 5,2 yıldır. Muğla'da yetişkin okur yazarlık oranı % 92,5, Manisa'da ise % 85,5'dur. İki ilin arasındaki fark % 7'dir. İzmir ile Muğla İGE, TBGE ve TBYE'lerinde bölgenin en iyi değerlerine sahiptir. Türkiye'de yüksek insani gelişme düzeyine sahip illerin sayısı 81 il arasında yalnızca 9'dur. İzmir ve Muğla insani gelişme bakımından yüksek insani gelişme düzeyine sahip illerdir. İzmir ve Muğla'nın SGP'ne göre kişi başına düşen gelirleri sırasıyla 9,415 ABD doları ve 9,307 ABD dolarıdır. İzmir'in birleşik okullaşma oranı % 99,1 iken Afyon'un % 71,2'dir. İki ilin arasındaki fark % 27,9'dur. Tablodan da görüldüğü gibi illerin arasında gelir ve insani gelişme bakımından büyük farklar bulunmaktadır.

Doğu Anadolu Bölgesi : Bu bölgenin en yoksul ili Muş, en zengin ili ise Elazığ'dır. Kişi başına düşen gelirleri (cari fiyatlarla) 725 ABD doları ve 2.253 ABD dolarıdır. İki ilin arasındaki gelir farkı yaklaşık olarak 3,11 katdır. Doğumda yaşam beklentisi bu bölgede çok düşüktür. Doğumda yaşam beklentisi en yüksek il olan Malatya'da yaşam süresi 66,3 yıldır. Okur yazarlık ve birleşik okullaşma oranları da bu bölgede oldukça düşüktür. Örneğin, Muş, Ağrı, Bitlis, Bingöl, Van ve Iğdır'da okur yazarlık oranları ortalama % 70 civarındadır. Muş, Ağrı ve Bitlis'in okullaşma oranları ise % 60'ın altındadır. Bu yüzden İGE, TBGE ve TBYE'leri bu bölgede oldukça düşük değerlere sahiptir. TBYE'inde Tunceli bölgedeki en yüksek değere sahiptir. Tunceli'de yaşayan kadınların diğer iller ile karşılaştırıldığında sosyal statü bakımından daha yukarıda olduğu görülmektedir. Kişi başına düşen gelir bakımından bölgenin en zengin ili olan Elazığ'ın TBYE'inde Tunceli'nin çok gerisinde kaldığı görülmektedir. İGE'ne göre bölgedeki en iyi il Malatya, en kötü il ise Ağrı'dır. Tablo 6-17'den de görüldüğü gibi illerin arasında gelir ve insani gelişme bakımından büyük farklar bulunmaktadır. Ayrıca, kişi başına düşen gelir ve insani gelişme bakımından bu bölge çok geride kalmıştır.

Güney Doğu Anadolu Bölgesi: Tablo 6-18'de görüldüğü gibi kişi başına düşen gelir bakımından bölgenin en yoksul ili Şırnak, en zengin ili ise Kilis'dir. İki ilin arasındaki fark yaklaşık olarak 2,80 katdır. Türkiye'nin en kısa yaşam süresine sahip Şırnak'da doğumda yaşam beklentisi 57,70 yılken, Kilis'de 70 yıldır. İki ilin arasındaki fark 12,3 yıldır. Şırnak, Hakkari, Mardin, Şanlıurfa, Siirt, Batman ve Diyarbakır'da yetişkin okur yazarlık oranları % 70'in altındadır. Bu illerdeki okullaşma oranları ise % 70'ler civarındadır. Bu yüzden bölgede İGE, TBGE ve TBYE'leri çok küçük değerler almaktadır. Kişi başına düşen gelir ve insani gelişme bakımından bu bölge çok geride kalmıştır. Bu bölgenin yoksul kalmasının en önemli nedenlerinden biri insani gelişmesinin çok geri olmasıdır. Ayrıca, tablodan da görüldüğü gibi illerin arasında gelir ve insani gelişme bakımından büyük farklar bulunmaktadır.

Tablo 6-17: Doğu Anadolu Bölgesinin Refah Göstergeleri

Doğu Anadolu Bölgesi	Kişi Başına Düşen Gelir (Cari Fiyatlarla ABD $) 2000	Kişi Başına Düşen Gelir (SGP ABD $) 2000	Doğumda Yaşam Beklentisi (2000)	Yetişkin Okur Yazarlık Oranı (2000)	Birleşik İlk-Orta Öğretim Brüt Okullaşma Oranı (2000)	İnsani Gelişme Endeksi (İGE) (2000)	Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi (TBGE) (2000)	Toplumsal Cinsiyet Bazında Yetki Endeksi (TBYE) (2000)
Muş	725	1.587	62	67,3	58,3	0,574	0,556	0,163
Ağrı	824	1.803	60,4	67,4	57,6	0,572	0,558	0,162
Bitlis	883	1.932	59,9	71,8	53,1	0,577	0,568	0,163
Ardahan	1.058	2.315	60,3	83,0	89,5	0,655	0,652	0,192
Bingöl	1.065	2.331	59,5	72,4	65,5	0,601	0,593	0,150
Van	1.118	2.447	63,7	66,6	68,2	0,616	0,596	0,167
Kars	1.134	2.482	60,3	81,2	80,4	0,644	0,640	0,204
Iğdır	1.168	2.556	60,3	73,2	83,7	0,632	0,664	0,200
Erzurum	1.452	3.178	62,3	82,6	70,1	0,661	0,653	0,178
Erzincan	1.530	3.348	59,9	86,4	65,1	0,653	0,652	0,197
Malatya	1.863	4.077	66,3	83,8	75,7	0,706	0,692	0,205
Tunceli	1.990	4.355	59,3	81,5	93,6	0,685	0,684	0,251
Elazığ	2.253	4.931	62,8	80,3	83,5	0,698	0,688	0,189

Kaynak: (UNDP,2004,64-69)

Tablo 6-18: Güney Doğu Anadolu Bölgesinin Refah Göstergeleri

Güney Doğu Anadolu Bölgesi	Kişi Başma Düşen Gelir (Cari Fiyatlarla ABD $) 2000	Kişi Başına Düşen Gelir (SGP ABD $) 2000	Doğumda Yaşam Beklentisi (2000)	Yetişkin Okur Yazarlık Oranı (2000)	Birleşik İlk-Orta Öğretim Brüt Okullaşma Oranı (2000)	İnsani Gelişme Endeksi (İGE) (2000)	Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi (TBGE) (2000)	Toplumsal Cinsiyet Bazında Yetki Endeksi (TBYE) (2000)
Şırnak	830	1.816	57,70	62,30	70,60	0,56	0,543	-
Hakkari	1.122	2.455	60,70	67,50	75,80	0,611	0,590	0,162
Mardin	1.151	2.519	66,20	67,60	70,40	0,637	0,613	0,158
Adıyaman	1.250	2.736	63,10	77,00	76,90	0,652	0,643	0,163
Şanlıurfa	1.301	2.847	64,00	65,70	63,20	0,619	0,598	0,151
Siirt	1.399	3.062	63,50	65,80	76,50	0,636	0,608	0,171
Batman	1.558	3.410	63,10	67,40	77,30	0,644	0,628	0,158
Diyarbakır	1.691	3.701	68,10	67,00	70,50	0,668	0,640	0,202
Gaziantep	2.102	4.600	70,00	81,60	88,40	0,742	0,719	0,213
Kilis	2.317	5.071	70,00	78,00	87,20	0,739	0,714	0,211

Kaynak: (UNDP,2004,64-69)

Tablo 6-19: Karadeniz Bölgesinin Refah Göstergeleri

Karadeniz Bölgesi	Kişi Başına Düşen Gelir (Cari Fiyatlarla ABD $) 2000	Kişi Başına Düşen Gelir (SGP ABD $) 2000	Doğumda Yaşam Beklentisi (2000)	Yetişkin Okur Yazarlık Oranı (2000)	Birleşik İlk-Orta Öğretim Brüt Okullaşma Oranı (2000)	İnsani Gelişme Endeksi (İGE) (2000)	Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi (TBGE) (2000)	Toplumsal Cinsiyet Bazında Yetki Endeksi (TBYE) (2000)
Bayburt	1.308	2.862	66,50	85,00	72,10	0,686	0,670	0,140
Bartın	1.355	2.965	66,40	82,30	90,50	0,702	0,685	0,246
Ordu	1.375	3.009	66,50	81,10	69,50	0,677	0,662	0,204
Gümüşhane	1.491	3.263	64,70	85,30	58,80	0,669	0,657	0,154
Tokat	1.771	3.876	64,50	84,30	66,00	0,683	0,673	0,191
Giresun	1.874	4.101	64,50	81,50	72,70	0,688	0,676	0,210
Sinop	1.879	4.112	64,80	80,90	84,00	0,701	0,690	0,213
Trabzon	1.927	4.217	67,50	87,50	71,20	0,718	0,701	0,206
Amasya	2.049	4.484	64,40	86,40	88,80	0,721	0,711	0,230
Karabük	2.236	4.893	66,30	85,90	96,10	0,744	0,727	0,253
Çorum	2.276	4.981	66,90	81,30	85,60	0,726	0,710	0,193
Samsun	2.325	5.088	68,00	84,60	91,20	0,747	0,729	0,244
Kastamonu	2.409	5.272	63,10	78,70	87,30	0,704	0,694	0,197
Rize	2.441	5.342	63,50	86,60	88,00	0,725	0,713	0,204
Artvin	2.815	6.160	66,70	86,00	96,10	0,759	0,742	0,213
Zonguldak	3.779	8.270	66,30	88,60	94,80	0,773	0,756	0,294
Bolu	5.687	12.466	68,20	89,00	96,70	0,814	0,796	0,313

Kaynak: (UNDP,2004,64-69)

Karadeniz Bölgesi: Kişi başına düşen gelir bakımından en yoksul il Bayburt, en zengin il ise Bolu'dur. İki ilin arasındaki fark yaklaşık olarak 4,35 katdır. Diğer iller arasındaki fark ise azalmaktadır. Bölgede doğumda yaşam beklentisi ise 64-68 arasında değişmektedir. Okur yazarlık oranı ise % 80-90 arasında yer almaktadır. Okullaşma oranında ise iller arasında büyük farklar vardır. Örneğin, Gümüşhane'nin okullaşma oranı % 58,80, Bolu'nun ise % 96,70'dir. Bayburt, Ordu, Gümüşhane, Tokat, Giresun, ve Trabzon'da okullaşma oranları çok düşüktür. İnsani gelişme bakımından geri kalan illerde yoksulluğun artması beklenebilir. Bu yüzden bölgede İGE, TBGE ve TBYE'leri çok küçük değerler almaktadır. Kişi başına düşen gelir ve insani gelişme bakımından bu bölge geride kalmıştır. Tablo 6-19'dan da görüldüğü gibi illerin arasında gelir ve insani gelişme bakımından büyük farklar bulunmaktadır.

Marmara Bölgesi: Tablo 6-20'den görüldüğü gibi kişi başına düşen gelir bakımından Kocaeli bölgenin en zengin ilidir. Diğer iller ile arasında büyük fark vardır. Örneğin, ikinci sırada olan Yalova ile Kocaeli arasında yaklaşık olarak 3,000 ABD doları bir gelir farkı bulunmaktadır. Kocaeli, gelir sıralamasında en altta bulunan Düzce'den ise 4,61 kat daha zengindir. Doğumda yaşam beklentisi bölgede oldukça yüksektir. Ancak, Kırklareli'nde yaşam süresi 61,80 yıldır. Yetişkin okur yazarlık ve okullaşma oranları da bu bölgede çok yüksektir. Bu yüzden İGE, TBGE ve TBYE'leri çok yüksek değerler almaktadır. Sakarya, Tekirdağ, Bursa, İstanbul, Yalova ve Kocaeli yüksek insani gelişme düzeyine sahip illerimizdir. Tablo 6-20'de görüldüğü gibi diğer bölgelerde olduğu gibi illerin arasında gelir ve insani gelişme bakımından büyük farklar bulunmaktadır.

İç Anadolu Bölgesi: Kişi başına düşen gelir bakımından bölgenin en zengin ili Ankara, en yoksul ili ise Yozgat'dır. İki il arasındaki fark yaklaşık olarak 3,32 katdır. Bu bölgede doğumda yaşam beklentisi 61-67 yıl arasında değişmektedir. Yetişkin okur yazarlık ve birleşik okullaşma oranları oldukça yüksektir. Fakat Marmara Bölgesinin gerisinde yer almaktadır. Ankara, İGE, TBGE ve TBYE'lerinde bölgenin en yüksek değerlerini almaktadır. TBYE'inde Ankara ile diğer iller arasında büyük farklar vardır. Kadının sosyal statü bakımından en iyi konuma sahip olduğu il Ankara'dır; Yozgat ise bu endekste en kötü değere sahip ildir. Ankara'dan sonra Eskişehir'de insani gelişme bakımından oldukça zengin ilimizdir. Tablo 6-21'den de görüldüğü gibi illerin arasında gelir ve insani gelişme bakımından büyük farklar bulunmaktadır.

Tablo 6-20: Marmara Bölgesinin Refah Göstergeleri

Marmara Bölgesi	Kişi Başına Düşen Gelir (Cari Fiyatlarla ABD $) 2000	Kişi Başına Düşen Gelir (SGP ABD $) 2000	Doğumda Yaşam Beklentisi (2000)	Yetişkin Okur Yazarlık Oranı (2000)	Birleşik İlk-Orta Öğretim Brüt Okullaşma Oranı (2000)	İnsani Gelişme Endeksi (İGE) (2000)	Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi (TBGE) (2000)	Toplumsal Cinsiyet Bazında Yetki Endeksi (TBYE) (2000)
Düzce	1.639	3.587	68,20	88,90	88,60	0,735	0,717	0,221
Balıkesir	2.819	6.169	72,60	87,60	93,70	0,792	0,765	0,258
Sakarya	2.953	6.462	75,10	90,30	95,00	0,817	0,783	0,240
Tekirdağ	3.412	7.467	69,20	92,90	97,40	0,800	-	0,292
Çanakkale	3.465	7.583	67,60	89,30	95,80	0,782	0,766	0,281
Bursa	3.491	7.640	75,20	91,30	95,60	0,829	0,796	0,273
Bilecik	3.521	7.706	68,40	91,50	93,20	0,790	0,772	0,253
Edirne	3.613	7.907	65,00	88,80	95,70	0,769	0,759	0,294
Kırklareli	4.370	9.564	61,80	92,90	97,70	0,773	0,769	0,290
İstanbul	4.416	9.664	72,40	93,20	100,30	0,837	0,810	0,363
Yalova	4.665	10.209	72,40	92,90	100,30	0,838	0,812	0,337
Kocaeli	7.556	16.536	73,80	91,80	99,20	0,869	0,839	0,332

Kaynak: (UNDP,2004,64-69)

Tablo 6-21: İç Anadolu Bölgesinin Refah Göstergeleri

İç Anadolu Bölgesi	Kişi Başına Düşen Gelir (Cari Fiyatlarla ABD $) 2000	Kişi Başına Düşen Gelir (SGP ABD $) 2000	Doğumda Yaşam Beklentisi (2000)	Yetişkin Okur Yazarlık Oranı (2000)	Birleşik İlk-Orta Öğretim Brüt Okullaşma Oranı (2000)	İnsani Gelişme Endeksi (İGE) (2000)	Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi (TBGE) (2000)	Toplumsal Cinsiyet Bazında Yetki Endeksi (TBYE) (2000)
Yozgat	1.250	2.736	64,70	84,80	64,60	0,665	0,653	0,152
Aksaray	1.427	3.123	62,00	84,80	75,70	0,670	0,665	0,179
Çankırı	1.604	3.510	64,90	87,50	60,90	0,681	0,671	0,190
Sivas	1.751	3.832	67,30	83,60	75,50	0,707	0,689	0,184
Kırşehir	1.928	4.219	62,90	86,30	86,50	0,707	0,700	0,178
Konya	2.241	4.904	68,60	89,60	71,70	0,738	0,719	0,190
Kayseri	2.308	5.051	66,40	88,00	92,50	0,746	0,732	0,199
Niğde	2.503	5.478	63,10	85,30	79,10	0,712	0,704	0,223
Karaman	2.799	6.125	60,60	89,30	78,40	0,712	0,711	0,208
Nevşehir	2.908	6.364	64,60	87,70	80,10	0,735	0,728	0,217
Eskişehir	3.369	7.363	67,10	92,90	96,80	0,787	0,770	0,291
Kırıkkale	3.416	7.476	61,30	88,40	74,20	0,720	0,716	0,212
Ankara	4.148	9.078	66,90	87,60	102,60	0,792	0,790	0,382

Kaynak: (UNDP,2004:64-69)

6.5. TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI

6.5.1. Gelire Göre Sıralı % 10'luk Gelir Dağılımı

Tablo 6-22'den görüldüğü gibi 1994 yılı gelir dağılımı verilerine bakıldığında en üstteki % 10'luk grup ile en alttaki % 10'luk grup arasında 22,5 kat fark olduğu görülmektedir. 2004 yılında bu fark ise 13,4 kata inmiştir. Gelir dağılımında bir düzelme görülse de Türkiye'de gelir dağılımı oldukça bozuktur. 2004 yılında en alt % 10'luk grupta bulunan ailelerin ortalama gelirleri 240 milyon TL'dir. İkinci en yoksul % 10'luk grupta bulunan ailelerin ortalama gelirleri ise 404 milyon TL'dir. TÜİK'in 2005 yılı yoksulluk çalışması sonuçlarına göre 4 kişilik bir ailenin 2004 yılına ait aylık yoksulluk sınırı 429 milyon TL, 5 kişilik bir ailenin aylık yoksulluk sınırı ise 488 milyon TL'dir. Yani, Türkiye'de gelir dağılımının en altında bulunan % 20'lik gruba dahil ailelerin aylık ortalama gelirleri yoksulluk sınırının altında bulunmaktadır. Üçüncü % 10'luk grupta bulunan ailelerin ortalama gelirleri ise 518 milyon TL'dir. Bu grup ise yoksulluk sınırının çok az üzerinde olduğu için oldukça riskli bir gruptur.

6.5.2. Gelire Göre Sıralı % 20'lik Hanehalkı Tüketim Harcaması

Tablo 6-23'de görüldüğü gibi 2002 yılında en yoksul % 20'lik grubun tüketim payı % 9,32'dir, 2005 yılında ise bu oran % 9,18'e gerilemiştir. 2005 yılında en yoksul % 20'lik grubun aile başına düşen aylık tüketim harcaması 501 YTL, en zengin % 20'lik grubun ise 2,043 YTL'dir. İki grubun arasında yaklaşık olarak 4,08 kat fark bulunmaktadır. Tüketim harcamalarının dağılımının gelir dağılımından daha adil olduğu görülmektedir.

6.5.3. Eğitim Durumuna Göre Gelir Dağılımı

Tablo 6-24'de eğitim durumuna göre gelir dağılımı verileri bulunmaktadır. Aylık ortalama gelirler, eğitim durumuna ve istihdam edilenlerin sayılarına göre hesaplanmıştır. Okur yazar olmayanların aylık ortalama gelirleri 2002 yılında 212 milyon TL'den, 2004 yılında 338 milyon TL'ye yükselmiştir. İlk öğretim mezunlarının aylık ortalama gelirleri ise 2002 yılında 477 milyon TL'den, 2004 yılında 691 milyon TL'ye yükselmiştir. 2004 yılında orta okul ve orta dengi meslek, lise, lise dengi meslek ve yüksekokul/fakülte mezunlarının aylık ortalama gelirleri sırasıyla 707, 1,167, 671 ve 1,689 milyon TL'dir. Eğitim durumu arttıkça aylık ortalama gelirler de yükselmektedir. Bu durumun tek istisnası lise dengi meslek lisesidir.

Ayrıca, istihdam imkanları çok hızlı gelişmediği için son yıllarda iş bulmanın çok zorlaştığı bilinmektedir. Bu yüzden aylık ortalama ücretler çok düşük olmasına rağmen işe giren bireyler kendilerini şanslı olarak görüp çalışmaktadırlar. Genelde kazanılan ücretler mutlak yoksulluk sınırının üstünde olsa da çalışanların büyük çoğunluğu göreli olarak yoksuldurlar.

Tablo 6-22: Gelire Göre Sıralı % 10'luk Gelir Dağılımı (1994,2004)

	1994			2004		
Hane Sırası[b]	% 10'un Gelir Payı	Aile Başına Düşen Ortalama Aylık Gelir (000 TL)	Aile Başına Düşen Ortalama Aylık Gelir[a] (ABD $)	% 10'un Gelir Payı	Aile Başına Düşen Grtalama Aylık Gelir (000 TL)	Aile Başına Düşen Ortalama Aylık Gelir[a] (ABD $)
En Yoksul % 10	1,8	2,521	66	2,3	240,237	169
2. % 10	3,0	4,162	108	3,8	403,575	284
3. % 10	3,9	5,328	139	4,9	517,750	364
4. % 10	4,8	6,542	170	5,8	622,187	438
5. % 10	5,7	7,888	205	7,0	741,185	521
6. % 10	6,9	9,460	246	8,3	881,377	620
7. % 10	8,4	11,562	301	9,9	1,056,077	743
8. % 10	10,6	14,614	380	12,0	1,277,115	898
9. % 10	14,4	19,765	514	15,3	1,629,551	1,146
10. % 10	40,5	55,732	1,451	30,9	3,293,547	2,316

Kaynak: (TÜİK,2007;TÜİK,2006)

[a]1994 ve 2004 yılları için kullanılan ortalama döviz kurları 38,418 TL ve 1,422,000 TL. 'dir.

[b]1994 ve 2004 yıllarında her % 10'luk grup 1,338,284 ve 1,709,654 aileden oluşmaktadır.

Tablo 6-23: Gelire Göre Sıralı % 20'lik Hanehalkı Tüketim Harcaması

	2002			2005		
Hane Sırası[b]	% 20'nin Tüketim Payı	Aile Başına Düşen Ortalama Aylık Tüketim Harcaması (000.000 TL)	Aile Başına Düşen Ortalama Aylık Tüketim Harcaması[a] (ABD $)	% 20'nin Tüketim Payı	Aile Başına Düşen Ortalama Aylık Tüketim Harcaması (YTL)	Aile Başına Düşen Ortalama Aylık Tüketim Harcaması[a] (ABD $)
En Yoksul % 20	9,32	285	189	9,18	501	373
2. % 20	13,24	404	269	13,24	723	539
3. % 20	17,22	526	350	17,39	949	708
4. % 20	22,05	673	448	22,73	1,240	925
5. % 20	38,18	1,166	775	37,45	2,043	1,524

Kaynak: (TÜİK,2007; TÜİK,2006)

[a]2002 ve 2005 yılları için kullanılan ortalama döviz kurları 1,504,000 TL ve 1,341 YTL 'dir.

[b]2002 ve 2005 yıllarında her % 20'lik grup 3,289,329 ve 3,509,804 aileden oluşmaktadır.

Tablo 6-24: Eğitim Durumuna Göre Gelir Dağılımı

	2002			2004		
Eğitim Durumu	**İstihdam Sayısı (Bin)**	**Kişi Başına Düşen Ortalama Aylık Gelir (000.000 TL)**	**Kişi Başına Düşen Ortalama Aylık Gelir[a] (ABD $)**	**İstihdam Sayısı (Bin)**	**Kişi Başına Düşen Ortalama Aylık Gelir (000.000 TL)**	**Kişi Başına Düşen Ortalama Aylık Gelir[a] (ABD $)**
Okur Yazar Olmayanlar	1,649	212	141	1,480	338	238
Okur Yazar Olup Bir Okul Bitirmeyen	678	634	422	830	603	424
İlköğretim	10,794	477	317	10,495	691	486
Ortaokul ve Orta Dengi Meslek	2,299	527	350	2,631	707	497
Lise	2,186	721	479	2,499	1,167	821
Lise Dengi Meslek	1,609	541	359	1,615	671	472
Yüksekokul, Fakülte	2,140	1,022	679	2,241	1,689	1,188

Kaynak: (TÜİK,2007;TÜİK,2006)

[a]2002 ve 2004 yılları için kullanılan ortalama döviz kurları 1,504,000 TL ve 1,422,000 TL 'dir.

Tablo 6-24'den görüldüğü gibi 2004 yılında istihdam edilenlerin yaklaşık olarak yarısı ilk öğretim mezunlarıdır. Bu grubun ortalama aylık ücreti 691 milyon TL'dir. Bu ücret yoksulluk sınırının biraz üzerinde yer alsa da bu grup oldukça risklidir ve göreli olarak yoksuldur.

6.5.4. 1963-2004 Yılları Arasındaki Gelir Dağılımları

Bu bölümde 11 yıla (1963, 1968, 1973, 1978, 1983, 1986, 1987, 1994, 2002, 2003, 2004) ait gelir dağılımı verileri incelenmiştir. Gelire göre sıralı % 20'lik gruplara ait gelir dağılımı, birikimli gelir dağılımı ve gini katsayıları Tablo 6-25 ve Tablo 6-26'da sunulmuştur. Tablo 6-25'den görüldüğü gibi 1963-1986 yılları arasında gini katsayısı 0,50'nin üzerinde seyretmiş, 1987 yılına gelindiğinde ise gini katsayısı 0,43'e inmiştir. Çünkü, Türkiye'de 1986 yılına kadar yoksullukla mücadele için bir kurumsal ortam oluşmamıştır. İlk defa yoksullukla mücadele edebilmek için 1986 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) kurulmuştur. Bu fonun kurulmasıyla ve faaliyete geçmesiyle birlikte 1987 yılında gini katsayısı 0,43'e inmiştir. Gelir dağılımının en altında yer alan % 40'lık grubun payı 1963 yılında % 13'den, 1987 yılında % 14,8'e yükselmiştir. Ancak, 1994 yılında gerçekleşen finans kriziyle birlikte gelir dağılımı bozulmuş ve gini katsayısı 0,49'a yükselmiştir. Gelir dağılımının en altında yer alan % 40'lık grubun payı ise 1994 yılında % 13,5'e inmiştir.

Tablo 6-25: 1963-1986 Yılları Arasındaki Gelir Dağılımları

		1963		1968		1973		1978		1983		1986	
Hanehalkı	Birikimli Hanehalkı	Gelir (%)	Birikimli Gelir (%)	Gelir (%)	Birikimli Gelir (%)	Gelir (%)	Birikimli Gelir (%)	Gelir (%)	Birikimli Gelir (%)	Gelir (%)	Birikimli Gelir (%)	Gelir (%)	Birikimli Gelir (%)
1.%20	% 20	4,5	4,5	3	3	3,5	3,5	2,9	2,9	2,7	2,7	3,9	3,9
2.%20	% 40	8,5	13	7	10	8	11,5	7,4	10,3	7	9,7	8,4	12,3
3.%20	% 60	11,5	24,4	10	20	12,5	24	13	23,3	12,6	22,3	12,6	24,9
4.%20	% 80	18,5	43	20	40	19,5	43,5	22,1	45,4	21,9	44,2	19,2	44,1
5.%20	% 100	57	100	60	100	56,5	100	54,7	100	55,8	100	55,9	100
Toplam		100		100		100		100		100		100	
Gini Katsayısı		0,55		0,56		0,51		0,51		0,52		0,50	

Kaynak: (DPT,2005,14)

Tablo 6-26: 1987-2004 Yılları Arasındaki Gelir Dağılımları

		1987		1994		2002		2003		2004	
Hanehalkı	Birikimli Hanehalkı	Gelir (%)	Birikimli Gelir (%)	Gelir (%)	Birikimli Gelir (%)	Gelir (%)	Birikimli Gelir (%)	Gelir (%)	Birikimli Gelir (%)	Gelir (%)	Birikimli Gelir (%)
1.%20	% 20	5,2	5,2	4,9	4,9	5,3	5,3	6	6	6	6
2.%20	% 40	9,6	14,8	8,6	13,5	9,8	15,1	10,3	16,3	10,7	16,7
3.%20	% 60	14,1	28,9	12,6	26,1	14	29,1	14,5	30,8	15,2	31,9
4.%20	% 80	21,2	50,1	19	45,1	20,8	49,9	20,9	51,7	21,9	53,8
5.%20	% 100	49,9	100	54,9	100	50,1	100	48,3	100	46,2	100
Toplam		100		100		100		100		100	
Gini Katsayısı		0,43		0,49		0,44		0,42		0,40	

Kaynak: (DPT,2005,14)

1994 yılından sonra 2002 yılına kadar gelir dağılımı verisi bulunmamaktadır. 1986 yılından sonra yoksullukla mücadele için bir kurumsal ortamın gerekli olduğu düşüncesi benimsenmeye ve tartışılmaya başlanmıştır. 1991 yılında sosyal güvenlik sistemine kayıtlı olmayan yoksul insanların sağlık harcamalarının karşılanması için Yeşil Kart uygulaması da başlatılmıştır. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuyla (SHÇEK) birlikte etkin olmasa da yoksullukla mücadele için bir kurumsal ortam oluşmuştur. Bu kurumsal ortamın ve aile için dayanışma bağlarının yardımıyla gelir dağılmı biraz daha düzelmiş, 2002-2004 yılları arasında gini katsayısı 0,44'den, 0,40'a inmiştir. Gelir dağılımının en altında yer alan % 40'lık grubun payı 2002 yılında % 15,1'den, 2004 yılında % 16,7'ye yükselmiştir.

6.6. OKUR YAZARLIK, EĞİTİM DURUMU VE CİNSİYETE GÖRE NÜFUS

Tablo 6-27'de belirtilen 2000 yılında yapılan Genel Nüfus Sayımı Sonuçlarına göre okuma yazma bilmeyenlerin oranı kadınlarda % 19, erkeklerde % 6'dır. Okur yazar olup da bir okul bitirmeyenlerin oranı % 22; ilkokul bitirenlerin oranı ise % 37'dir. Orta okul mezunlarının oranı % 7; lise mezunlarının oranı ise % 10; lise dengi meslek okulu mezunlarının oranı ise % 3'dür. Yüksek öğretim mezunlarının oranı % 5'dir. Tablo 6-27'den anlaşıldığı gibi Türkiye'de nüfusun % 75'i okuma yazma bilmeyenlerden, okur yazar olup bir okul bitirmeyenlerden ve ilkokul mezunlarından oluşmaktadır. Kadınlarda bu oran % 80'dir. Eğitim durumuyla yoksulluk ve adil olmayan gelir dağılımı arasında çok güçlü bir bağ olduğu anlaşılmaktadır. Nüfusun eğitim yapısı işgücümüzün vasfını etkilemektedir. İşgücünün daha az nitelikli olması verimliliğin, ücretlerin ve gelirlerin daha düşük olmasına yol açmaktadır. Türkiye'de nüfusun eğitim yapısı düzeldiği takdirde işgücünün vasfı da yükselecektir. Bunun sonucunda verimliliğimiz, ücretler ve milli gelirimiz de artacaktır.

Ayrıca, Türkiye'de eğitim sektörünün her aşamasında kadınların erkeklerden daha geride oldukları görülmektedir. Eğitim sektöründe görülen cinsiyet ayrımcılığın azaltılması kalkınma hızımızı olumlu etkileyecektir.

6.7. EĞİTİM DURUMUNA VE CİNSİYETE GÖRE İSTİHDAM EDİLENLER VE İŞSİZLER

Türkiye'de 2004-2005 yıllarında eğitim durumuna ve cinsiyete göre istihdam edilenler Tablo 6-28'de görülmektedir. Okur yazar olmayanlar, okur yazar olup bir okul bitirmeyenler ve ilkokul mezunlarının istihdam edilenler içinde oranı 2004 yılında % 59 iken, 2005 yılında % 55 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran erkeklerde 2004 yılında % 56, 2005 yılında % 52; kadınlarda ise 2004 yılında % 68'ken, 2005 yılında % 63 olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılında 2 milyon erkek lise mezununa karşılık 493 bin kadın lise mezunu; 1,717 milyon erkek yüksekokul-fakülte mezununa karşılık 810 bin kadın yüksekokul-fakülte mezunu istihdam edilmektedir. Buna karşılık, 2005 yılında okur yazar olmayanlar içerisinde 403 bin erkeğe karşılık 875 bin kadın istihdam edilmektedir.

Buradan iki sonuca ulaşmaktayız: 1) İşgücümüzün yarısından fazlasının eğitim düzeyi okur yazar olmayanlar, okur yazar olup bir okul bitirmeyenler ve ilkokul mezunlarından oluşmaktadır 2) Eğitim düzeyi düşük olan işlerde kadınların sayıca daha fazla çalıştığı görülmektedir. İstihdam edilenlerin içerisinde eğitim düzeyi arttıkça kadınların sayıca erkeklerden çok geride kaldığı gözlenmektedir.

Kalkınma göstergelerinden birisi de kadın nüfusunun istihdam oranıdır. Türkiye'nin en önemli problemlerinden birisi de işgücü piyasalarından kadınların uzaklaşıyor olmasıdır. 15 yaş ve üstü çalışabilir kadın nüfusu artarken, işgücü piyasasında bulunan kadınların sayısı artmamaktadır. İstihdam edilen kadın sayısı, nüfus ve milli gelir artmasına rağmen artmamaktadır. Artan istihdamın tümü erkeklerdeki istihdam artışından kaynaklanmaktadır. Kadınların eğitim ve istihdam alanlarında geride bırakılması kalkınmamızı ve yoksullukla mücadelemizi olumsuz etkilemektedir.

Tablo 6-27: Okur Yazarlık, Eğitim Durumu ve Cinsiyete Göre Nüfus (2000)

2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları	Toplam	Erkek	Kadın
6 Yaş ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus	**59,859,243**	**30,245,445**	**29,613,798**
Okuma Yazma Bilmeyenlerin Toplamı	**7,589,657**	**1,857,132**	**5,732,525**
Okuma Yazma Bilmeyenlerin Oranı (%)	% 13	% 6	% 19
Okuma Yazma Bilenlerin Toplamı	**52,259,381**	**28,384,266**	**23,875,115**
Okuma Yazma Bilenlerin Oranı (%)	% 87	% 94	% 81
-Bir Okul Bitirmeyenler	12,886,331	6,512,324	6,374,007
-Bir Okul Bitirmeyenlerin Nüfusa Oranı (%)	% 22	% 22	% 22
-Okul Bitirenler	39,359,807	21,869,477	17,490,330
-İlkokul Bitirenler	22,166,827	11,145,950	11,020,877
-İlkokul Bitirenlerin Nüfusa Oranı (%)	% 37	% 37	% 37
-İlköğretim Mezunları	1,719,479	985,471	734,008
-İlköğretim Mezunlarının Nüfusa Oranı (%)	% 3	% 3	% 2
-Ortaokul Mezunları	4,161,798	2,764,107	1,397,691
-Ortaokul Mezunlarının Nüfusa Oranı (%)	% 7	% 9	% 5
-Ortaokul Dengi Meslek Okulu	146,232	102,394	43,838
-Ortaokul Dengi Meslek Okulu Mezunlarının Nüfusa Oranı (%)	% 0,24	% 0,34	% 0,15
-Lise	6,096,662	3,592,711	2,503,951
-Lise Mezunlarının Nüfusa Oranı (%)	% 10	% 12	% 8
-Lise Dengi Meslek Okulu	1,916,845	1,288,615	628,230
-Lise Dengi Meslek Okulu Mezunlarının Nüfusa Oranı (%)	% 3	% 4	% 2
-Yükseköğretim	3,151,964	1,990,229	1,161,735
-Yükseköğretim Mezunlarının Nüfusa Oranı (%)	% 5	% 7	% 4

Kaynak: (TÜİK,2007)

Tablo 6-28: Eğitim Durumuna ve Cinsiyete Göre İstihdam Edilenler (2004-2005)

	2004			2005		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam İstihdam Edilenler (000)	21,709	15,964	5,746	22,080	16,355	5,725
Okur Yazar Olmayanlar (000)	1,512	511	1,001	1,278	403	875
Okur Yazar Olmayanların Oranı (%)	% 6,96	% 3,20	% 17,42	% 5,79	% 2,46	% 15,28
Okur Yazar Olup Bir Okul Bitirmeyenler (000)	840	558	282	980	608	372
Okur Yazar Olup Bir Okul Bitirmeyenlerin Oranı (%)	% 3,87	% 3,50	% 4,90	% 4,44	% 3,72	% 6,49
İlkokul Mezunları (000)	10,465	7,840	2,225	9.860	7,478	2,382
İlkokul Mezunlarının Oranı (%)	% 48,21	% 49,11	% 45,69	% 44,65	% 45,73	% 41,60
Orta Okul ve Dengi Meslek Mezunları (000)	2,620	2,227	393	2,955	2,505	450
Orta Okul ve Dengi Meslek Mezunlarının Oranı (%)	% 12,07	% 13,95	% 6,84	% 13,38	% 15,32	% 7,86
Lise Mezunları (000)	2,472	2,003	469	2,493	2,000	493
Lise Mezunlarının Oranı (%)	% 11,39	% 12,55	% 8,17	% 11,29	% 12,23	% 8,61
Lise Dengi Meslek Mezunları (000)	1,605	1,316	289	1,988	1,644	344
Lise Dengi Meslek Mezunlarının Oranı (%)	% 7,39	% 8,24	% 5,03	% 9,00	% 10,05	% 6,01
Yüksek Okul, Fakülte Mezunları (000)	2,196	1,509	687	2,527	1,717	810
Yüksek Okul Fakülte Mezunlarının Oranı (%)	% 10,11	% 9,45	% 11,95	% 11,45	% 10,50	% 14,15

Kaynak: (TÜİK,2007)

Türkiye'de eğitim durumuna ve cinsiyete göre işsizler Tablo 6-29'da görülmektedir. 2005 yılında Türkiye'de toplam istihdam edilenlerin sayısı 22,080 milyonken, 2,510 milyon işsiz insan bulunmaktadır. 1,862 milyon erkeğe karşılık 648 bin kadın işsiz bulunmaktadır. İşsiz kadınların sayısının erkeklerden daha az olmasının en önemli nedeni kadınların işgücüne katılım oranının çok düşük olmasıdır. İşsizler arasında en yüksek oran nüfusun çoğunluğunu oluşturan ilkokul mezunlarında görülmektedir. 2005 yılında yüksekokul-fakülte mezunları arasında görülen işsizlik oranı % 11,37'dir. Bu oran oldukça yüksektir. Bunun en önemli nedeni yüksekokul-fakülte mezunlarının işgücü piyasaları tarafından istenilen özelliklere sahip olmamalarından kaynaklanmaktadır. Bu problem Türkiye'de üniversitelerin küresel rekabet şartlarına uygun öğretim yapmak için kurumsal olarak yapılandırılmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Yüksek Öğretimde yaşanan problem diğer eğitim kurumlarımızda da görülmektedir.

Tablo 6-29: Eğitim Durumuna ve Cinsiyete Göre İşsizler (2004-2005)

	2004			2005		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam İşsizler (000)	2,480	1,865	616	2,510	1,862	648
Okur Yazar Olmayanlar (000)	57	44	13	60	42	18
Okur Yazar Olmayanların Oranı (%)	% 2,29	% 2,33	% 2,15	% 2,38	% 2,24	% 2,78
Okur Yazar Olup Bir Okul Bitirmeyenler (000)	60	53	7	97	82	15
Okur Yazar Olup Bir Okul Bitirmeyenlerin Oranı (%)	% 2,39	% 2,82	% 1,10	% 3,85	% 4,40	% 2,24
İlkokul Mezunları (000)	964	821	143	956	798	158
İlkokul Mezunlarının Oranı (%)	% 38,85	% 44,00	% 23,23	% 38,10	% 42,86	% 24,40
Orta Okul ve Dengi Meslek Mezunları (000)	363	299	64	408	338	70
Orta Okul ve Dengi Meslek Mezunlarının Oranı (%)	% 14,62	% 16,03	% 10,32	% 16,27	% 18,17	% 10,81
Lise Mezunları (000)	426	284	142	397	249	148
Lise Mezunlarının Oranı (%)	% 17,18	% 15,24	% 23,03	% 15,81	% 13,36	% 22,86
Lise Dengi Meslek Mezunları (000)	300	196	104	307	202	105
Lise Dengi Meslek Mezunlarının Oranı (%)	% 12,11	% 10,52	% 16,90	% 12,23	% 10,86	% 16,18
Yüksek Okul, Fakülte Mezunları (000)	312	169	143	285	151	134
Yüksek Okul Fakülte Mezunlarının Oranı (%)	% 12,58	% 9,05	% 23,27	% 11,37	% 8,11	20,73%

Kaynak: (TÜİK,2007)

Ayrıca, Türkiye'de iş aramaktan ümidini kaybeden gizli işsizler olarak bilinen büyük bir kitle bulunmaktadır. TÜİK verilerine göre, gizli işsizler kitlesi 2002 yılında 1,020,000 kişiyken, 2005 yılında 1,714,000 kişiye yükselmiştir. Böylece, işsizlik oranı 2005 yılında % 10,23'den, gizli işsizlerin dahil edilmesiyle % 16,1'e yükselmektedir.

6.8. ORTALAMA ASGARİ ÜCRET, EMEKLİ AYLIKLARI VE SOSYAL SİGORTA PROGRAMLARININ KAPSADIĞI NÜFUS

Tablo 6-30'da ortalama aylık asgari ücret, emekli aylıkları ve yoksulluk sınırları gösterilmektedir. Tablodan da görüldüğü gibi ortalama aylık asgari ücretin dört kişilik bir ailenin yoksulluk sınırının altında kaldığı görülmektedir. Tablodan da görüldüğü gibi SSK ve Bağkur ortalama aylık emekli maaşları da TÜİK'nun hesapladığı dört kişilik bir ailenin yoksulluk sınırının altında kalmaktadır. Emekli sandığının ödediği ortalama aylık emekli maaşı ise yoksulluk sınırının hemen üzerinde bulunmaktadır. 2004 yılında 7,248,999 kişinin SSK, Emekli Sandığı ve Bağkur'dan emekli (malul, dul ve

Tablo 6-30: Ortalama Asgari Ücret ve Emekli Aylıkları (2002-2004)

	2002 (.000 TL/Ay)	Dört Kişilik Bir Ailenin Aylık Yoksulluk Sınırı[a] 2002 (.000 TL/Ay)	2003 (.000 TL/Ay)	Dört Kişilik Bir Ailenin Aylık Yoksulluk Sınırı[a] 2003 (.000 TL/Ay)	2004 (.000 TL/Ay)	Dört Kişilik Bir Ailenin Aylık Yoksulluk Sınırı[a] 2004 (.000 TL/Ay)
Ortalama Asgari Ücret (Net)	173,908	310,000	225,999	417,000	310,656	429,000
Ortalama Emekli Aylıkları (Net)						
-Emekli Sandığı	320,987	310,000	436,842	417,000	512,247	429,000
-SSK	244,546	310,000	350,696	417,000	405,053	429,000
-Bağ-Kur	175,776	310,000	297,793	417,000	343,951	429,000

Kaynak: Emekli Sandığı, SSK, Bağ-Kur

[a] TÜİK tarafından hesaplanan Gıda ve gıda dışı harcamalardan oluşan yoksulluk sınırı.

yetimler dahil) maaşı aldığı Tablo 6-31'den görülmektedir. Nüfusun yaklaşık olarak % 10'nu oluşturan ve sosyal sigorta kurumlarından aylık alan emeklilerin başka gelirleri olmadığı düşünülürse çoğunluğunun yoksul olduğu görülmektedir.

Türkiye'de sosyal sigorta programlarının kapsadığı nüfusun, aktif sigortalıların, aylık alanların ve bağımlıların sayıları ve toplam nüfusa oranları Tablo 6-31'de görülmektedir. Tablodan da görüldüğü gibi 2004 yılında Türkiye'de nüfusun % 90'ı sigorta (sağlık sigortası dahil) kapsamındadır. Ancak, yaklaşık olarak 7,112,920 kişinin (toplam nüfusun % 10'u) sosyal sigorta programlarına dahil olmadığı görülmektedir. 2002-2004 yılları arasında aktif sigortalı başına düşen bağımlı sayısı yaklaşık olarak 3-4 kişi arasındadır. 2002-2004 tarihleri arasında sosyal sigorta programlarının kapsadığı nüfus yaklaşık olarak % 6,31 (6,039,960 kişi) artmıştır. Ancak bu artışın büyük bir kesimi aktif sigortalılara bağımlı olanlardan kaynaklanmaktadır. Üç yıl içerisinde aktif sigortalıların sayısı 632,894 kişi artarken, bağımlı sayısı 4,785,989 kişi artmıştır. 2004 yılında aktif sigortalıların toplam nüfusa oranı % 17,91, sigortalı nüfusun oranı ise % 90'dır. Yani, toplumun çok küçük bir kesimi sosyal sigorta programlarına ödeme yaparken, toplumun büyük çoğunluğu sağlanan hizmetlerden yararlanmaktadır. Bundan dolayı, sosyal sigorta programlarının sağladığı hizmetler miktar ve kalite bakımından yeterli olmamaktadır.

Tablo 6-31: Sosyal Sigorta Programlarının Kapsadığı Nüfus (2002-2004)

	2002	2003	2004
Yıl Ortası Toplam Nüfus	69,302,000	70,231,000	71,152,000
Sosyal Sigorta Programlarının Kapsadığı Nüfus	57,999,120	60,480,143	64,039,080
Sosyal Sigorta Programlarının Kapsadığı Nüfusun Oranı (%)	% 83,69	% 86,12	% 90
Aktif Sigortalılar (İsteğe bağlı ve tarımdaki aktif sigortalılar dahil)	12,113,678	12,381,467	12,746,572
Aktif Sigortalıların Toplam Nüfusa Oranı (%)	% 17,48	% 17,63	% 17,91
Aylık Alanlar (emekli, malul, dul ve yetim)	6,627,922	6,919,737	7,248,999
Aylık Alanların Toplam Nüfusa Oranı (%)	% 9,56	% 9,85	% 10,19
Bağımlılar	39,257,520	41,178,939	44,043,509
Aktif Sigortalı Başına Düşen Bağımlı Sayısı	3,24	3,33	3,46
Bağımlıların Toplam Nüfusa Oranı (%)	% 56,65	% 58,64	% 61,90

Kaynak: (TÜİK,2006)

6.9. ÖZÜRLÜLÜK ORANLARI VE ÖZÜRLÜLERİN OKUR YAZARLIK VE SOSYAL GÜVENLİK KOŞULLARI

Yaş grubuna göre toplam özürlü nüfus Tablo 6-32'de görülmektedir. Özürlüler kendi aralarında özür türüne göre iki gruba ayrılmaktadır: 1) Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma, zihinsel özürlü nüfus. 2) Süreğen (kronik) hastalığa sahip olan nüfus.

Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma, zihinsel özürlü nüfus göreceli olarak daha küçük bir gruptur. Tablo 6-32'den görüldüğü gibi bu grupta yer alanlar arasında özürlü oranları yaşla birlikte artmamaktadır; erkekler arasında özürlü oranları daha

yüksektir. Süreğen (kronik) hastalığa sahip olanlar ise daha büyük özürlü grubudur. Bu grupta yer alanlar arasında özürlü oranları yaşla birlikte hızla artmaktadır; kadınlar arasında özürlü oranları daha yüksektir. Özellikle, 30 yaşından sonra süreğen hastalığı olanların oranı hızla yükselmektedir.

Tablo 6-32: Yaş Grubuna Göre Toplam Özürlü Nüfus (2002)

	Toplam Özürlü Nüfus (%)			Ortopedik, görme, iştime, dil ve konuşma, zihinsel özürlü nüfus (%)			Süreğen (Kronik) Hastalığa Sahip Olan Nüfus (%)		
Yaş Grubu	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
0-9	4,15	4,69	3,56	1,54	1,70	1,37	2,60	2,98	2,20
10-19	4,63	4,98	4,28	1,96	2,26	1,65	2,67	2,72	2,63
20-29	7,30	7,59	7,04	2,50	3,34	1,74	4,80	4,24	5,30
30-39	11,44	10,43	12,42	2,56	3,18	1,95	8,89	7,26	10,46
40-49	18,07	15,15	21,08	2,65	3,29	1,99	15,43	11,86	19,09
50-59	27,67	22,56	32,67	3,23	3,73	2,74	24,44	18,83	29,94
60-69	36,96	31,60	42,02	5,14	5,65	4,65	31,82	25,95	37,37
70+	43,99	39,77	47,77	7,89	8,45	7,38	36,10	31,32	40,39

Kaynak: (TÜİK,2007)

2002 yılına ait özürlülük oranları ve özürlülerin okur yazarlık ve sosyal güvenlik koşulları Tablo 6-33'de görülmektedir. 2002 yılında Türkiye'de tahminen 8,517,216 (toplam nüfusun % 12,29'u) özürlü insan yaşamaktadır. Erkekler arasında özürlülük oranı % 11,10 iken, kadınlar arasında % 13,45'dir.

Tablo 6-33'den görüldüğü gibi ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma, zihinsel özürlü nüfusun oranı % 2,58'dir; özürlüler içerisinde göreceli olarak küçük bir gruptur. Bu grupta okuma yazma bilenlerin oranı erkeklerde % 71,86, kadınlarda % 51,99, genel ortalama ise % 63,67'dir. Sosyal güvenliği olanların oranı ise % 47,55'dir. Bu oran erkekler arasında % 44,84, kadınlar arasında % 51,41'dir. Sosyal güvenlikte bağımlı olanların oranı % 54,79'dır, kadınlar arasında bu oran ise % 82,96'dır. Bu grubun iş gücüne katılma oranı % 21,71'dir. Kadınlar arasında iş gücüne katılma oranı ise % 6,71'dir. Özetle, bu grupta okuma yazma bilenlerin oranı özellikle kadınlarda çok düşüktür. Bu grupta yer alan özürlülerin yaklaşık olarak yarısından fazlasının sosyal güvenliği bulunmamaktadır. Ayrıca, kadınlar arasında sosyal güvenlikte bağımlılık oranı çok yüksek; iş gücüne katılma oranı ise çok küçüktür. Buradan anlaşıldığı gibi bu grup oldukça riskli, kırılgan ve yardıma muhtaç insanlardan oluşmaktadır.

Tablo 6-33'den görüldüğü gibi ikinci grupta yer alan süreğen (kronik) hastalığa sahip olan özürlülerin oranı % 9,70'dir. Bu grubun içerisinde yaşlı insanlar çoğunluktadır. Okuma yazma bilenlerin oranı % 75,19'dur. Sosyal güvenliği olanların oranı ise % 63,67'dir. Sosyal güvenliği olanların % 55,64'ü bağımlıdır. Kadınlarda bağımlılık oranı ise % 84,11'dir. Ayrıca, bu grupta yer alanlar arasında işgücüne katılma oranı % 22,87'dir, kadınlarda ise bu oran % 7,21'dir. Buradan anlaşıldığı gibi bu grup da oldukça yaşlı, riskli ve yardıma muhtaç insanlardan oluşmaktadır.

Tablo 6-33: Özürlülük Oranları ve Özürlülerin Okur Yazarlık ve Sosyal Güvenlik Koşulları (2002)

2002	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam Tahmini Özürlü Nüfusu	8,517,216	-	-
Toplam Özürlü Nüfusun Oranı (%)	% 12,29	% 11,10	% 13,45
Ortopedik, Görme, İşitme, Dil ve Konuşma, Zihinsel Özürlü Nüfus (%)	% 2,58	% 3,05	% 2,12
-Okuma Yazma Bilmeyen (%) (6 yaş ve daha yukarısı)	% 36,33	% 28,14	% 48,01
-Okuma Yazma Bilen (%) (6 yaş ve daha yukarısı)	% 63,67	% 71,86	% 51,99
-Sosyal Güvenliği Olan (%)	% 47,55	% 44,84	% 51,41
-Sosyal Güvenliği Olmayan (%)	% 52,45	% 55,16	% 48,59
-Sosyal Güvenliği Kendi Adına Olan (%)	% 45,21	% 67,96	% 17,04
-Sosyal Güvenlikte Bağımlı (%)	% 54,79	% 32,04	% 82,96
-İş Gücüne Katılma Oranı (%) (15 yaş ve daha yukarısı)	% 21,71	% 32,22	% 6,71
-İş Gücüne Dahil Olmayan Nüfusun Oranı (%) (15 yaş ve daha yukarısı)	% 78,29	% 67,78	% 93,29
Süreğen (Kronik) Hastalığa Sahip Olan Nüfus (%)	% 9,70	% 8,05	% 11,33
-Okuma Yazma Bilmeyen (%) (6 yaş ve daha yukarısı)	% 24,81	% 9,78	% 35,04
-Okuma Yazma Bilen (%) (6 yaş ve daha yukarısı)	% 75,19	% 90,22	% 64,96
-Sosyal Güvenliği Olan (%)	% 63,67	% 62,40	% 64,56
-Sosyal Güvenliği Olmayan (%)	% 36,33	% 37,60	% 35,44
-Sosyal Güvenliği Kendi Adına Olan (%)	% 44,36	% 86,42	% 15,89
-Sosyal Güvenlikte Bağımlı (%)	% 55,64	% 13,58	% 84,11
-İş Gücüne Katılma Oranı (%) (15 yaş ve daha yukarısı)	% 22,87	% 46,58	% 7,21
-İş Gücüne Dahil Olmayan Nüfusun Oranı (%) (15 yaş ve daha yukarısı)	% 77,13	% 53,42	% 92,79

Kaynak: (TÜİK,2007)

6.10. ÇOCUK İŞGÜCÜ VE SOSYAL HİZMETLER VE ÇOCUK ESİRGEME KURUMU

2006 yılının 4. çeyreğinde Çocuk İşgücü Araştırması gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmaya göre 6-17 yaş grubundaki çocuk sayısı 16,264,000'dir. Bu çocukların % 84,7'si, yaklaşık olarak 13,775,608'i okula devam etmekte; 2,488,392'i (% 15,3'ü) ise okula devam etmemektedir. Okula devam etmeyen çocukların % 58,8'ini kız çocukları oluşturmaktadır.

6-17 yaş grubunda bulunan 16,264,000 çocuktan 958,000'i (% 5,9'u) ekonomik bir işte; 7,004,000 (% 43,1'i) çocuk ise ev işlerinde (çamaşır veya bulaşık yıkama, kardeşleri veya diğer aile fertlerinin bakımı, yemek pişirme, ev temizliği, alış verişe gitme vs.) çalışmaktadır. Ekonomik bir işte çalışan çocukların 392,000'i (% 40,9'u) tarım, 566,000'i (%59,1'i) ise tarım dışı sektörlerde çalışmaktadır. Çalışan çocukların % 43,8'i ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır.

TÜİK verilerine göre, çocuk yoksulluğu hane yoksulluğundan daha yüksektir ve bu verilere göre Türkiye'de her dört çocuktan biri yoksuldur. Çocuk yoksulluğunun yüksek olmasının en büyük nedeni ailelerin yoksul olmasıdır. Ayrıca, Türkiye'de korumaya muhtaç ve kimsesiz çocuk sayısının çok fazla olması çocuk yoksulluğunu arttırmaktadır. Türkiye'de korumaya muhtaç ve kimsesiz çocuk sayısının 1,400,000 olduğu tahmin edilmektedir.

Türkiye'de çocuk yoksulluğunun yüksek olması çocukların çalışmak zorunda kalmasına ve okulu terk etmelerine yol açmaktadır. Örneğin, 1999-2005 yılları arasında 436,614 çocuk ilköğretim diplomasına sahip olmadan hayata atılmıştır. Okulu terk edenlerin çoğunluğunu kız öğrenciler oluşturmaktadır. İlköğretimi bırakan erkek çocukların % 52'si para getirecek bir işte çalışmaktadır. Okulu terk eden çocukların çoğunluğu okula geri dönmek istemektedir. Anne okur yazar ise kız çocukları % 60 oranında okula devam etmekte; eğitimsiz ise % 85 oranında okulu terk etmektedir.

Çocukların okulu terk etmelerinin en önemli nedenleri arasında yoksulluk ve eğitim harcamalarının karşılanamaması bulunmaktadır. Sosyal, kültürel ve ailevi nedenler arasında ise göç, dağılmış ve parçalanmış aile yapısı, annenin eğitimsizliği, eğitimden beklentilerin az olması, kızların eğitimine yönelik önyargılar, geleneksel ve tutucu aile yapısı, iyi rol modellerinin eksikliği ve medyanın etkisi yer almaktadır.

Türkiye'de yoksullukla mücadele için kurulan kurumlardan birisi de Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumudur (SHÇEK). Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun görevleri arasında korumaya muhtaç ve kimsesiz çocuklara sosyal güvenlik sistemi kurmak, koruyucu aile modeli ve evlat edinme uygulamasını yaygınlaştırmak, çocuk yuvası ve yetiştirme yurtları yönetimi, yardıma muhtaç özürlülerin ve yaşlıların bakımı bulunmaktadır. Tablo 6-34'de SHÇEK'nun çalışmalarına ilişkin seçilmiş göstergeler görülmektedir. 2002-2005 yılları arasında çocuk yuvası sayısı 82'den 95'e; çocuk yuvalarında kalan çocukların sayısı ise 8,552'den 9,935'e yükselmiştir. Yetiştirme yurdu sayısı ise 107'den 110'a yükselirken, yetiştirme yurtlarında kalan çocukların sayısı 9,554'den 10,460'a yükselmiştir. Türkiye'de tahminen 1,400,000 korumaya muhtaç ve kimsesiz çocuk olmasına rağmen SHÇEK'nun sağladığı hizmetler ve yardımlar yetersizdir. Ayrıca, bu dönemde koruyucu aile modeli ve evlat edinme uygulaması ise yaygınlaştırılamamıştır. 2004 yılında 450 çocuk, 2005 yılında ise yalnızca 405 çocuk evlat edinme uygulamasından yararlanabilmiştir. Sağlık, eğitim ve sosyal göstergeleri kötü olan özürlüler için evde bakım hizmetine de başlanamamıştır.

SHÇEK'in verilerine göre Türkiye'de 14,000 riskli çocuk bulunmaktadır. Riskli çocuklar grubunda, düşük gelir grubundan, aile içi sorunu olan, çevresiyle uyumsuz, işsiz veya okulla bağını koparmış ve suç işlemeye yatkın çocuklar bulunmaktadır. Beş yıl önceye göre riskli çocuk sayısında azalma olduğu da SHÇEK tarafından belirtilmektedir. Riskli çocukların sayısı azaltmak için SHÇEK tarafından iki yöntem kullanılmaktadır. Birincisi, bu çocukların başıboş dolaşması önlenerek yeniden okula gitmeleri sağlanmaktadır. İkincisi, çocuk başına ayda ailelerine 178 YTL yardım verilmektedir. Ayrıca, koruyucu aile yanına yerleştirme ve aileye danışmanlık hizmeti gibi yardımlar da yapılmaktadır.

Tablo 6-34: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Çalışmalarına İlişkin Seçilmiş Göstergeler (2002-2005)

	2002	2003	2004	2005
Çocuk Yuvası Sayısı	82	83	91	95
Çocuk Yuvalarında Kalan Çocukları Sayısı	8,552	8,910	9,609	9,935
Yetiştirme Yurdu Sayısı	107	108	109	110
Yetiştirme Yurtlarında Kalan Çocukları Sayısı	9,554	9,988	10,385	10,460
Kreş ve Gündüz Bakımevi Sayısı	12	9	7	6
Kreş Çocukları Sayısı	534	528	460	405
Özürlüler İçin Rehabilitasyon Merkezi	54	58	66	68
Tedavi Olan Özürlülerin Sayısı	4,258	4,998	4,466	4,996

Kaynak: (TÜİK,2006)

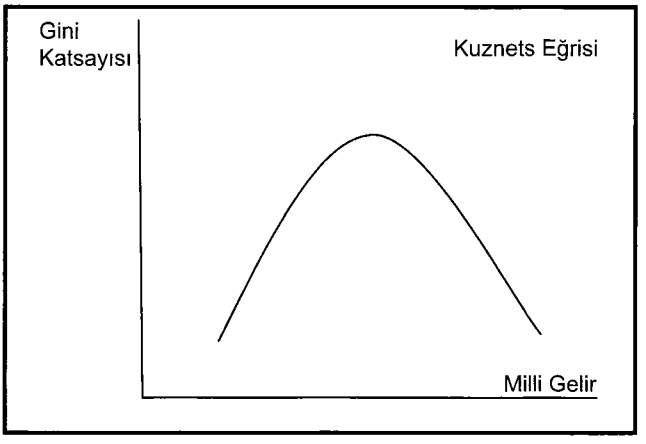
Özetle, Türkiye'de çocukların çalıştırılmasını ve okulu terk etmelerini önleyecek etkin bir kurumsal ortam bulunmamaktadır. Bu amaç, SHÇEK'nun kapasitesinin çok üzerindedir. Çocuk yoksulluğu ile Türkiye'de yoksulluğu gelecek nesillere tranfer eden bir mekanizma üretilmektedir. Çalıştırılan ve okula gönderilmeyen çocuklar gelecekte yetişkin bireyler olunca, eğitim düzeyleri yetersiz olduğu için çok az para kazanabilecek kapasiteleri olur. Bu bireyler de yoksul kaldıkları için çocuklarını çalıştırmak zorunda kalırlar. Böylece, yoksulluğu gelecek nesillere tranfer eden acımasız bir mekanizma üretilir. Bu kısır çevrimi ortadan kaldıracak(çocuk yoksulluğunu önleyecek) yoksullukla mücadele stratejilerinin hemen uygulanması gerekmektedir. Bu stratejiler başarılı olduğu takdirde Türk aile yapısını da krizden kurtaracaktır.

6.11. TÜRKİYE'DE BÜYÜME, GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUK

6.11.1. Kuznets Eğrisinin Test Edilmesi (1968-2004)

İktisadi kalkınma sürecinin en önemli gerçeklerinden birisi de Kuznets eğrisiyle gösterilen, milli gelir ile eşitsizlik arasındaki ilişkidir. Gelir yatay eksende, eşitsizlik ölçüsü de dikey eksende gösterildiğinde, eşitsizliğin gelişme eğrisi (Kuznets eğrisi) Şekil 6-1'de ters-U şeklinde görülmektedir. Kuznets'e göre ülkeler geliştikçe gelir eşitsizliği önce artar, zirveye ulaşır ve daha sonra azalmaktadır. Bu ilişkiye göre, gelir arttıkça gelir dağılımının en üst basamaklarında bulunan gruplar daha da zenginleşir. Böylece, gelir dağılımı bozulmaya başlar. Bu süreç belirli bir süre devam ettikten sonra en yoksul kesimlerde artan milli gelirden pay almaya başlarlar. Böylece, gelir dağılımı düzelmeye başlar. Bu tür etkilere "trickle-down" denilmektedir. Yani, kalkınma sürecinde artan milli gelirin eninde sonunda yoksul kesimlere de faydası olacağı varsayılmaktadır.

Şekil 6-1: Kuznets Eğrisi

960'ların sonlarında ve 1970'lerde büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisinin olumsuz olduğu yolunda görüş çok modaydı. Bu görüşe göre, iktisadi büyüme süreci gelir dağılımını zenginler lehine bozmakta, yoksullara ise çok az faydası olmaktaydı. Aslında, bu görüş çok iyi bilinen Kuznets'in hipotezi tarafından desteklenmekteydi. Orijinal Kuznets hipotezi gelişmiş ülkelerin deneyimlerine dayalıydı(Osmani,2000,87). 1990'lı yılların başında edinilen yeni data setleriyle yapılan çalışmalar sonucunda, düşük gelir seviyelerinde eşitsizliğin arttığına dair kanıt bulunamamıştır. Ayrıca, kişi başına düşen gelir yükseldikçe eşitsizliğin sistematik bir biçimde artmadığı anlaşılmıştır(Osmani,2000,87-88). Bu konuda yapılan önemli araştırmalardan birisi de Cornia vd.'nin (2005) yaptığı çalışmadır. Cornia vd.'nin (2005) 73 ülkeyi içeren ampirik çalışmasında Kuznets hipotezi olarak bilinen ilişki rededilmiştir. Bu çalışmada 19 ülkede sürekli yükselen veya sabit hızla yükselen eşitsizlik, 29 ülkede U şeklinde yükselen eşitsizlik, 3 ülkede ise ters-U biçiminde azalan eşitsizlik ilişkisi bulunmuştur.

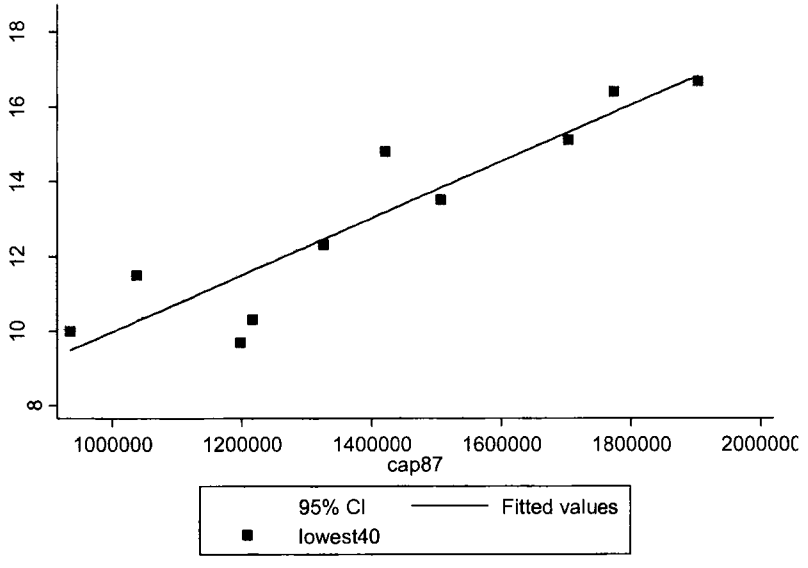
Türkiye'de yapılmış gelir dağılımı araştırmaları Kuznets eğrisinin geçerliliğini test etmek amacıyla kullanılmıştır. Kullanılan gelir dağılımları (1968, 1973, 1978, 1983, 1986, 1987, 1994, 2002, 2003, 2004) grafiklerle incelenmiştir. Kişi başına düşen GSYİH (1987 sabit fiyatlarıyla)(cap87) gelir göstergesi olarak kullanılmıştır. En üst %20'lik grubun geliri / en alt %20'lik grubun gelirine oranı (toplow20), en alt %40'lık grubun gelir payı (lowest40) ve gini katsayıları eşitsizlik ölçüsü olarak kullanılmıştır. Gelir ve eşitsizlik göstergeleri Tablo 6-35'de gösterilmektedir(Özmucur,1996,5-7).

Tablo 6-35: Türkiye'nin Gelir ve Eşitsizlik Göstergeleri

	1968	1973	1978	1983	1986	1987	1994	2002	2003	2004
cap87	935,687	1,038,579	1,216,735	1,197,831	1,326,932	1,421,623	1,507,540	1,703,562	1,774,594	1,904,088
lowest40	%10,00	%11,50	%10,30	%9,70	%12,30	%14,80	%13,50	%15,10	%16,40	%16,70
toplow20	20	16,14	18,86	20,67	14,33	9,59	11,2	9,45	8,05	7,7
gini katsayıları	0,56	0,51	0,51	0,52	0,5	0,43	0,49	0,44	0,42	0,4

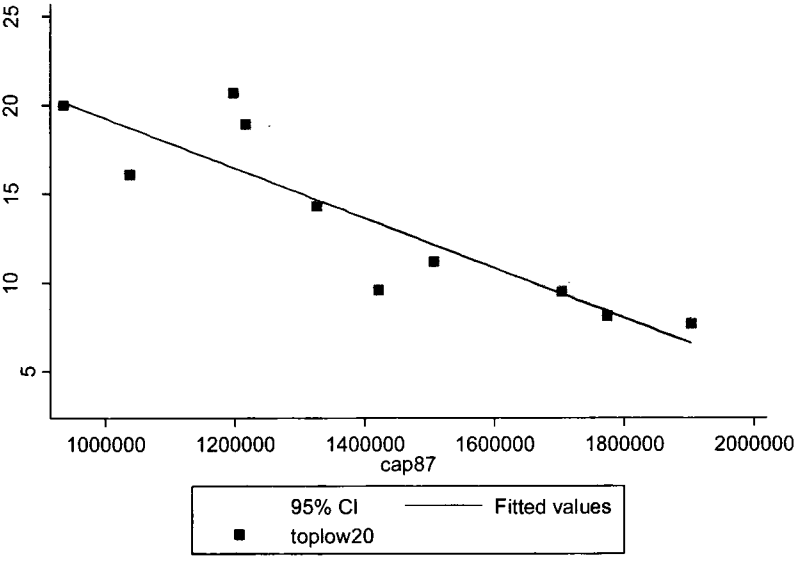
Kaynak: (Özmucur,1996,3;DPT,2005,14)

Şekil 6-2: Gelir Dağılımının En Altındaki % 40'lık Grup (lowest40) ve Kişi Başına Düşen GSYİH (cap87)

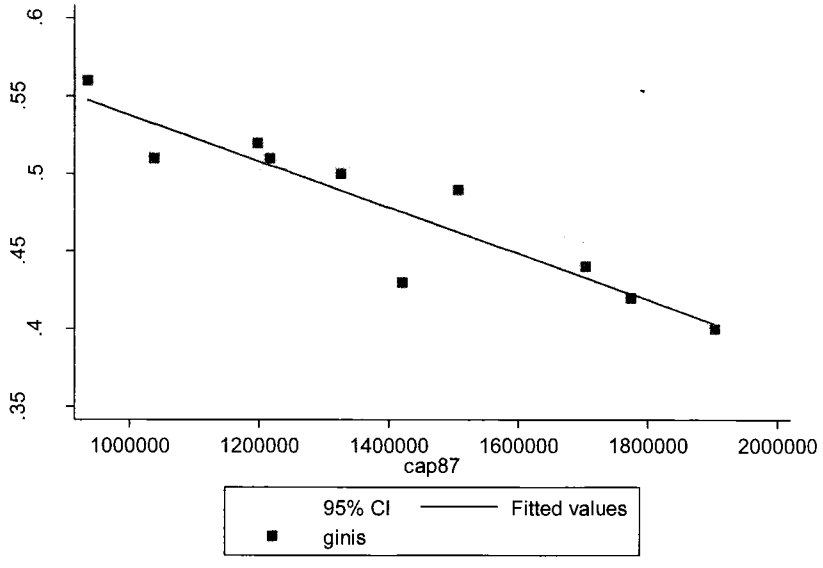
(Cap87 ile lowest40 arasındaki korelasyon katsayısı 0.9189'dur)

Şekil 6-3: Gelir Dağılımında En Üst % 20 / En Alt % 20 Oranı (toplow20) ve Kişi Başına Düşen GSYİH (cap87)

(Cap87 ile toplow20 arasındaki korelasyon katsayısı -0.8889)

Şekil 6-4: Gini Katsayıları ve Kişi Başına Düşen GSYİH (cap87)

(Cap87 ile gini katsayıları arasındaki korelasyon katsayısı -0.9191'dir)

Şekil 6-2, 6-3, 6-4'den anlaşıldığı gibi milli gelirimiz artarken gelir dağılımı eşitsizliği azalmıştır. Ancak, Türkiye'de büyüme ile gelir eşitsizliği arasında ters-U biçiminde(Kuznets eğrisi) bir ilişki bulunmamaktadır; gelir arttıkça eşitsizlik azalmaktadır. Şekil 6-3 ile şekil 6-4'de görüldüğü gibi eşitsizlik ile büyüme arasında doğrusal fakat negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Cap87 ile toplow20 arasındaki korelasyon katsayısı -0.8889, cap87 ile gini katsayıları arasındaki korelasyon katsayısı -0.9191'dir. Korelasyon katsayıları çok yüksektir. Türkiye'de gelir arttıkça Lorenz eğrisi yukarıya doğru kaymıştır.

6.11.2. Yoksul Yanlısı Büyümenin Test Edilmesi (2002-2004)

2002-2004 yıllarında yapılan hanehalkı bütçe araştırmaları verileri kullanılarak Türkiye'de yoksul yanlısı büyüme gerçekleşip gerçekleşmediği test edilecektir. Bunun için, gelire göre sıralı % 10'luk gelir dağılımı, % 10'luk gruplar halinde ortalama hane geliri ve % 10'luk grupların birikimli olarak ortalama hane gelirleri ve büyüme oranları hesaplanacaktır.

g = Ortalama gelirin büyüme oranı.

g(p) = En altta bulunan % p grubuna ait ortalama gelirin büyüme oranı (aileler gelirlerine göre aşağıdan yukarıya doğru sıralanmıştır). p, 0 ile 100 arasında değerler aldıkça, g(p)'nin değerleri de değişmektedir. p = 100 olunca, g(p) = g olur. g(p)'ye büyüme-yoksulluk eğrisi (poverty growth curve) denilmektedir(Son,2004b,309).

Tablo 6-36: Türkiye'nin Büyüme Yoksulluk Eğrileri: 2002-2004

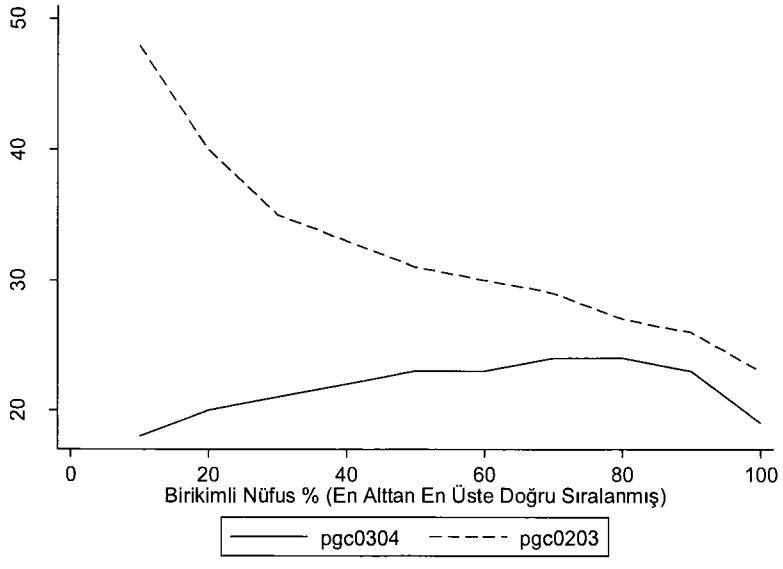
En Yoksuldan En Zengine Doğru Sıralanmış	Aile Başına Düşen Ortalama Aylık Gelir (2002)	Aile Başına Düşen Ortalama Aylık Gelir (2003)	Aile Başına Düşen Ortalama Aylık Gelir (2004)	Birikimli Olarak En Yoksuldan En Zengine Doğru Sıralanmış (p)	Birikimli Olarak Aile Başına Düşen Ortalama Aylık Gelir (2002)	Birikimli Olarak Aile Başına Düşen Ortalama Aylık Gelir (2003)	Birikimli Olarak Aile Başına Düşen Ortalama Aylık Gelir (2004)	Büyüme Yoksulluk Eğrisi g(p) (2002-2003)	Büyüme Yoksulluk Eğrisi g(p) (2003-2004)
1. % 10	137.533.001	203.188.557	240.237.168	**10**	137.533.001	203.188.557	240.237.168	% 48	% 18
2. % 10	247.874.950	334.773.748	403.574.884	**20**	192.703.976	268.981.152	321.906.026	% 40	% 20
3. %10	323.884.614	420.012.971	517.750.218	**30**	236.430.855	319.325.092	387.187.423	% 35	% 21
4. % 10	390.768.692	502.821.495	622.186.553	**40**	275.015.314	365.199.193	445.937.206	% 33	% 22
5. % 10	466.778.648	594.731.245	741.185.172	**50**	313.367.981	411.105.603	504.986.799	% 31	% 23
6. % 10	554.501.820	703.870.233	881.377.375	**60**	353.556.954	459.899.708	567.718.561	% 30	% 23
7. % 10	678.990.894	843.861.156	1.056.077.109	**70**	400.047.517	514.751.344	637.484.068	% 29	% 24
8. % 10	838.823.158	1.034.457.073	1.277.115.314	**80**	454.894.472	579.714.560	717.437.974	% 27	% 24
9. % 10	1.128.078.633	1.359.177.927	1.629.550.741	**90**	529.692.712	666.321.601	818.783.837	% 26	% 23
10. % 10	2.517.794.616	2.976.435.333	3.293.546.992	**100**	728.502.903	897.332.974	1.066.260.152	% 23	% 19
Ortalama	728.502.903	897.332.974	1.066.260.152	**g**	-	-	-	% 23	% 19

g(p) ve g'nin aldığı değerlere göre üç durumun varlığı incelenecektir: 1) g(p) > g olduğu durum. Bu durumda, büyüme yoksul yanlısı olarak gerçekleşmektedir. Lorenz eğrisi yukarıya doğru kaymaktadır. 2) 0 < g(p) < g olduğu durum. Bu durumda yoksulluk azalmakta, ancak eşitsizlik artmaktadır. Bu duruma, "trickle-down" büyüme denilmektedir. Yani, gelir artışı sırasında gelir dağılımı bozulurken, büyümenin bir miktar yoksul kesimlere de faydası olmaktadır. 3) Eğer, p'nin tüm değerleri için g(p) < 0 ve g > 0 olduğu durum. Bu duruma yoksullaştıran büyüme (immiserising growth) denilmektedir. Pozitif büyüme oranlarına rağmen yoksulluk artmaktadır (Son,2004b,309).

Tablo 6-36'dan görüldüğü gibi 2002-2003 yıllarına ait Büyüme Yoksulluk Eğrisinde, g(p) > g'dir. Bu yıllarda, g(p) p'nin tüm değerleri için g'den (%23) büyüktür. Yani, yoksul yanlısı büyüme gerçekleşmiştir. 2003-2004 yıllarında ise, ilk % 10'luk grubun büyüme oranı hariç (% 18), g(p) p'nin tüm değerleri için g'den (%19) büyüktür. Bu dönemde de (en yoksul % 10'luk grup hariç) yoksul yanlısı büyüme gerçekleşmiştir. 2002-2004 yılları arasında, yoksulluk azalmış ve gelir dağılımı düzelmiştir. 2002-2004 yılları arasında yoksul yanlısı büyümenin gerçekleşmesinin en önemli nedeni etkin olmasa da, yoksullukla mücadelede bir kurumsal ortamın bulunmasıdır. Bu kurumsal ortam içerisinde yoksul insanlara yapılan yardımlar gelir dağılımının bir miktar düzelmesine yol açmıştır.

TÜİK verilerine göre, dört kişilik bir ailenin aylık yoksulluk sınırı 2002 yılında 310 milyondur. Tablo 6-36'dan görüldüğü gibi, 2002 yılında en yoksul % 10'luk grubun aile başına düşen ortalama aylık geliri 137,5 milyon, ikinci % 10'luk grubun 248 milyon, üçüncü % 10'luk grubun aile başına düşen ortalama aylık geliri yoksulluk sınırının hemen üzerinde 324 milyondur. 2003 yılında dört kişilik bir ailenin aylık yoksulluk sınırı 417 milyona yükselmiştir. 2003 yılında en yoksul % 10'luk grubun aile başına düşen ortalama aylık geliri 203 milyona, ikinci % 10'luk grubun 335 milyona, üçüncü % 10'luk grubun aile başına düşen ortalama aylık geliri ise 420 milyona yükselmiştir. 2004 yılında ortalama aylık yoksulluk sınırı 429 milyona, en yoksul % 10'luk grubun aylık ortalama geliri 240 milyona, ikinci % 10'luk grubun 404 milyona, üçüncü % 10'luk grubun aile başına düşen ortalama aylık geliri 518 milyona yükselmiştir. Yani, en yoksul grupların gelirleri ortalamadan daha hızlı büyümelerine rağmen, gelir dağılımında en altta bulunan % 20'lik grubun ortalama aylık geliri hala yoksulluk sınırının altında kalmaktadır. TÜİK'in verilerine göre, 2002-2004 yılları arasında hanehalkı yoksulluğu sırasıyla % 22,45, % 23,02 ve % 20,67 olarak gerçekleşmiştir. Bu sonuçlar, Tablo 6-36'da bulunan sonuçlarla tutarlıdır.

Şekil 6-5: Türkiye'nin Büyüme Yoksulluk Eğrileri: 2002-2004

Şekil 6-5'de Türkiye'nin 2002-2004 yıllarına ait Büyüme Yoksulluk Eğrileri görülmektedir. 2002-2003 yıllarına ait kesikli eğriden görüldüğü gibi p'nin tüm değerleri için g(p), g'den (p = 100 iken) büyüktür. 2003-2004 yıllarına ait sürekli ince çizgiden görüldüğü gibi g(10) hariç, p'nin tüm değerleri için g(p), g'den büyüktür.

6.12. TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN AZALTILMASINDA ETKİLİ POLİTİKALAR

Türkiye'de yoksulluk ve gelir dağılımı incelendikten sonra aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

1) Türkiye'de enflasyon ve kamu maliyesinde istikrar sağlanmasına rağmen büyük cari işlemler açıkları, aşırı değerli döviz kurları, yüksek reel faizler ve spekülatif sermaye girişlerine bağımlı olan büyüme, kırılgan ve son derece riskli bir makroekonomik ortam oluşturmaktadır. Bu ortamda yoksul yanlısı büyüme gerçekleşememektedir.

2) Türkiye'de milli gelir artarken gelir dağılımı düzelmektedir. Gelir arttıkça eşitsizlik azalmaktadır. Aralarında güçlü negatif bir ilişki bulunmuştur. Buna rağmen, gelir dağılımı eşitsizliği hala çok yüksektir.

3) Türkiye'de günlük 1 ABD doları olan açlık sınırıyla ölçülen aşırı yoksulluk çok düşüktür. Ancak, gıda ve gıda harici yoksulluk sınırına göre, Türkiye'de yoksulluk oldukça yüksektir.

4) Bölgesel eşitsizlikler çok yüksektir. Karadeniz, Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri insani gelişme bakımından diğer bölgelerden çok geridedir.

5) 2000 yılında yapılan genel nüfus sayımına göre Türkiye'de nüfusun % 75'i okuma yazma bilmeyenlerden, okur yazar olup bir okul bitirmeyenlerden ve ilkokul mezunlarından oluşmaktadır. Kadınlarda bu oran % 80'dir. 2005 yılında istihdam edilenler içinde bu grubun oranı % 55 olarak gerçekleşmiştir. İstihdam edilen kadınlarda ise bu oran % 63 olarak gerçekleşmiştir. Bu verilerle birlikte yoksulluk profili incelendiğinde, eğitim ile yoksulluk arasında güçlü negatif bir ilişki olduğu görülmektedir. Ayrıca, kadınların eğitim ve istihdam alanlarında erkeklerden çok geride oldukları görülmektedir.

6) Türkiye'de büyük bir özürlü grubu bulunmaktadır. 2002 yılı verilerine göre Türkiye'de tahminen 8,517,216 (toplam nüfusun % 12,29'u) özürlü insan yaşamaktadır. Bu grubun okur yazarlık, sosyal güvenlik ve işgücüne katılım oranları oldukça düşüktür.

7) Türkiye'de çocuk yoksulluğu, çocuk işgücü ve okulu terk oranları çok fazladır. Her dört çocuktan birinin yoksul olduğu tahmin edilmektedir.

8) Tarım sektöründe istihdam edilenler arasında yoksulluk oranı % 37,24'dür. Türkiye'de tarım bir geçimlik aile uğraşıdır, babadan oğla geçen ve sürüp giden bir aile mesleğidir. Tarım bir ekonomik sektör ve tarım işletmeciliği de bir ekonomik işletme olarak görülmemektedir. Bu yüzden, tarım sektöründe verimlilik oldukça düşüktür. Tarım sektörünün milli gelir içindeki payı da hızla küçülmektedir. TÜİK verilerine göre, tarım sektörünün 2005 yılında GSYİH içindeki payı % 11,4; istihdam payı ise % 29,5'dur. Ayrıca, tarım sektöründeki işsizler diğer sektörlerde istihdam imkanlarının artmamasından dolayı kentlerde işsizliğin artmasına yol açmaktadır.

9) En riskli diğer bir grup ise işsizlerdir. İşsizler arasında yoksulluk oranı % 26,19'dur. İş aramaktan ümidini kaybeden gizli işsizler olarak sınıflandırılan büyük bir kitle vardır. 2005 yılında işsizlerin sayısı 2,520,000 , gizli işsizlerin sayısı ise 1,714,000 kişidir.

10) Türkiye'de hanehalkı büyüklüğü artarken yoksulluk oranları da artmaktadır. Türkiye'de nüfusun yaklaşık olarak 1/5'inin hanehalkı büyüklüğü yedi kişiden fazladır. Bu grubun yoksulluk oranı % 45,99'dur. Büyük ailelerde çocuk sayısı çok fazladır. Çünkü, Türkiye'de doğurganlık oranları hala çok yüksektir. 2004 yılında doğurganlık oranı 2,2 olarak gerçekleşmiştir. Zengin ülkelerde ise bu oran 1 civarındadır.

Türkiye'de yoksulluğun azaltılması için tavsiye edilen politikalar aşağıda belirtilmektedir:

Makroekonomik İstikrar: Türkiye'de yoksul yanlısı olan büyümenin sağlanabilmesi için yapılması gereken en önemli şey makroekonomik istikrarın sağlanmasıdır. Makroekonomik politikalar finansal veya ödemeler dengesi krizlerinin gerçekleşme olasılığını azaltacak biçimde istikrarı hedeflemelidir. Enflasyon oranları % 10'un altında tutulmalıdır. Çünkü, yüksek enflasyon oranlarının yaşandığı ekonomilerde yoksul insanların reel gelirleri düşer. Ayrıca, büyük bütçe ve cari işlemler açıkları kontrol altında tutulmalıdır.

İkiz açıkların yol açtığı krizler sonucunda reel sektörde üretim azalır. Bunun sonucunda, işsizlik, yoksulluk artar ve gelir dağılımı bozulur. Örneğin, 1994 ve 2001 yıllarında gerçekleşen finans krizleri sonucunda reel sektörde üretim düşmüş, işsizlik, yoksulluk artmış ve gelir dağılımı bozulmuştur.

Türkiye vergi tabanını genişleterek küçük bütçe açıkları hedeflemelidir. Büyük bütçe açıkları büyümeyi aşındırır ve uzun süre sürdürülemez. Kamu harcamaların azaltılması gerektiğinde ise sosyal harcamalardan kesinti yapılmaması gerekir. Çünkü, sosyal harcamaların kesilmesi eğitim ve sağlık gibi kritik hizmetlerin aksamasına yol açar ve yoksullara zararı olur. Kamu harcamaları etkin ve adil bir şekilde, insani gelişmenin finansmanı için yapılmalıdır.

Türkiye'de sermaye girişleri sonucunda döviz kuru aşırı değerlidir. Türkiye döviz kuru politikasında aşırı değerli döviz kurundan kaçınmalıdır. Çünkü, aşırı değerli kur ihracatın ve istihdamın artması için yapılan tüm çabaların boşa gitmesine yol açar. Ayrıca, aşırı değerli döviz kuru cari işlemler açığının büyümesine yol açmaktadır. Bunun sonucunda ödemeler dengesi krizi çıkabilir. Kur politikasının, ihracatın, istihdamın artmasına, işsizliğin ve yoksulluğun azalmasına yol açacak şekilde takip edilmesi gerekir. Ayrıca, Türkiye'de büyümenin yapısına ve kalitesine daha çok dikkat edilmelidir. Büyümenin, insani gelişmeyi sağlaması, işsizliği ve yoksulluğu azaltması, çevreyi koruması ve sürdürülebilir olması gerekmektedir.

Ancak, makroekonomik istikrar politikaları büyüme performansını azalttığı takdirde yoksulluğun artmasına neden olur. Reel ekonominin istikrarını sağlayan ve riski azaltan politikalar yoksul yanlısı olan politikalardır. Çünkü, yoksul insanlar riske karşı en kırılgan olan gruplardır. Bu yüzden Türkiye'de ekonomi politikaları ekonominin reel ve finans sektöründeki oynaklığı azaltmak ve ekonomiyi mümkün olduğu kadar tam istihdam seviyesinde tutmak için çalışmalıdır. Ayrıca, ekonominin karşılaştığı riskleri azaltmak ve risklere karşı hareket kabiliyetini arttırmak istikrar açısından büyük önem taşımaktadır.

Gelir Dağılımı : Fonksiyonel gelir dağılımına göre, büyümenin yoksul yanlısı olabilmesi için yoksul kesimlerin sahip olduğu üretim faktörlerinin daha çok kullanılması gerekir. Bunlar, vasıfsız işgücü ile topraktır. Çin, Hindistan ve hızlı büyüyen Doğu Asya ülkelerinin yoksullukla mücadele kayıtlarına bakıldığında yoksul kesimlerin sahip olduğu üretim faktörleri büyüme esnasında çok kullanıldığında yoksullukla mücadelede çok başarılı oldukları görülmüştür. Türkiye'de yoksul kesimlerin büyük çoğunluğu kırsal kesimde yaşamaktadır. Büyük çoğunluğu ise tarımsal üretime bağlıdır. Yani, yoksul yanlısı büyüme için kırsal kesim hedeflenmeli, tarım kesiminin gelirleri arttırılmalıdır. Bunun içinde en çok işgücünün kullanılması sağlanmalıdır. Başarılı bir şekilde kalkınan ülkelerin deneyimlerine bakıldığında hızlı bir büyüme ve yoksulluğun azaltılması için tarım kesiminde verimliliğin ve gelirlerin arttırılması gerekmektedir. Türkiye'de kırsal kesimde yoksullukla mücadele bölgeler arası eşitsizliğin de azalmasına yardımcı olur. Vasıfsız işgücü ücretlerinin (asgari ücretin) piyasadaki denge fiyatının üzerine yapay olarak çıkarılması için yapılan müdahaleler ise ekonomik büyümeyi yavaşlatacaktır. Verimlilik artışının sağlanması için vasıfsız işgücünün (özellikle gizli işsizlerin) eğitilmesi gerekir. Eğer, Türkiye'de uygulanan iktisat politikaları eğitimin kalitesinin, iş gücü verimliliğinin, istihdamın ve

kırsal kesimin gelirlerinin artmasına yol açıyorsa yoksullukla mücadelede başarılı olunur. Türkiye'de gelir dağılımı düzeldikçe beslenme, eğitim ve sağlık koşulları düzelecek ve işgünün verimliliği artacaktır. Gelir dağılımı adil olmadığında ise siyasi ve ekonomik istikrarsızlığa yol açararak ekonomik performansın aşınmasına neden olmaktadır.

Beşeri Sermaye: Türkiye'de eğitim ile yoksulluk arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Türkiye'de yoksul insanların sahip olduğu beşeri sermaye miktarının arttırılması yoksulluğun azalmasına yol açacaktır. Beşeri sermayesi zengin olan ülkelerin daha hızlı büyüdüğü ispatlanmıştır. Beşeri sermayesi iyi olan insanlar ise büyümeden daha çok faydalanmaktadırlar. Yoksul insanların beşeri sermayesine yapılan yatırımlar yoksullukla mücadelede iki yarar sağlar: 1) Ekonomik büyümeyi arttırır. 2) Büyüme daha çok yoksul yanlısı olur. Doğu Asya ülkelerinin deneyiminde görüldüğü gibi artan bir beşeri sermaye, büyümeye ve yoksulluğun azalmasına yol açmıştır. Gelir dağılımının düzelmesi insani gelişmeyi olumlu etkilemektedir. Bu konuda yapılan ampirik çalışmalar gelir dağılımının düzeldiği zamanlarda okula kayıt olan yoksul çocukların sayısının arttığını göstermektedir. İnsani gelişme yoksulluk sınırının altındaki insanların oranı azaldıkça, yani gelir dağılımı düzeldikçe artacaktır. Türkiye'de ailelerin insani gelişme için ayırdıkları gelir arttıkça; kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe; aile içerisinde harcamaları kadınlar yönlendirdiği takdirde insani gelişme artacaktır. Ayrıca, devletin insani gelişme öncelikli sektörlere yaptığı harcamaların arttırılması gerekmektedir.

Türkiye'de nüfusun ve istihdam edilenlerin çoğunluğu çok kırılgan olan okuma yazma bilmeyenlerden, bir okul bitirmeyenlerden ve ilkokul mezunlarından oluşmaktadır. Beşeri sermayenin geliştirilmesi için iyi bir sağlık, ilk ve orta öğretim eğitimi ve iyi beslenmenin sağlanması gerekir. Bunlar çalışanların verimliliğini yükseltir. Orta öğretim ve meslek eğitimi becerilerin artmasına yol açar. Lise ve yüksek öğretim ise temel bilimleri, teknoloji ithalatını, teknolojinin yurtiçinde gelişmesini sağlar. Orta öğretim ve üstü eğitim programları devletin önemli kurumlarının, kanunlarının, finans sisteminin ve ekonomik büyüme için gerekli diğer unsurların gelişmesini sağlar. Türkiye'de reel sektörde ara eleman sıkıntısı bulunmaktadır. Meslek okullarındaki eğitimin iyileştirilmesi ve yaygınlaştırılması nitelikli ara eleman sıkıntısını giderecektir.

Makro perspektifden bakıldığında ise Türkiye'de eğitim düzeyinin arttırılması ihracatın kompozisyonunu ve büyüme oranını da etkileyerek ekonominin performansını yükseltecektir. Gelişmekte olan bir ülkenin işgücünün eğitim ve beceri düzeyi faktör donanımını ve ticaretinin kompozisyonunu etkilemektedir. İşgücünün beceri ve eğitim düzeyi bir ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğünü belirleyen faktörler arasındadır. Örneğin, Doğu Asya ülkelerinin sanayi mallar ihracatındaki büyük başarıları buna örnek olarak gösterilebilir.

Etkin (Güçlü) Bir Devlet : Yoksul yanlısı olan politikalar uygulamak ve yoksullukla mücadelede etkin ve ulaşımı kolay bir kurumsal ortamın kurulması için Türkiye'de güçlü ve fonksiyonel bir devlete ihtiyaç vardır. Bu yüzden devletin kapasitesinin ve ekonomi yönetiminde üstlendiği rollerin güçlendirilmesi gerekmektedir. Son yıllarda yapılan araştırmalar devletin demokratik sorumluluğunun, sivil toplum örgütlerinin katılımının, yüksek ücretler ve terfi imkanları sağlanan iyi eğitimli bir devlet bürokrasisinin sağlanmasının iyi bir yönetişime ulaşılması için önemli olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de öncelikle yoksullukla mücadele eden kurumlar olmak üzere kamu yönetimi sistemlerinin iyileştirilmesi gerekmektedir. Bunun sonucunda, kamu programları daha etkin ve sorumlu olacaktır. Türkiye'de daha duyarlı ve sorumlu bir kamu kesiminin olması için sivil toplumun kamu programlarının planlamasında, gözetiminde ve değerlendirmesinde yer alması gerekir.

Devlet yoksullukla mücadele ederken yoksul insanların yararı için hareket edecek koalisyonlar kurulmasını sağlamalıdır. Bunun için devlet: 1) Uygun siyasi iklimi desteklemelidir. 2) Yoksul insanların çıkarlarını gözeten derneklerin önündeki engelleri kaldırmalı ve aktivitelerine yararlı olacak desteği sağlamalıdır. 3) Devlet ile toplum arasındaki sinerjiyi büyütmeli; yerel yönetime ve kalkınma sürecine katılabilmeleri için yoksul insanların kapasitelerini arttırmalıdır. Yoksul insanların yaşamlarını etkileyen müdahalelere karşı doğrudan isteklerini duyurabilecekleri ve organize olabilecekleri bir ortam oluşturulmalıdır. Devletin, yoksullukla mücadele ederken yoksul insanların hayatlarındaki yasal, siyasi, yönetimsel ve sosyal engelleri kaldırması ve piyasa mekanizmalarından dışlanmamaları için harekete geçmesi gerekir.

Türkiye'de yargı sistemine çok az harcama yapılmaktadır. Mahkeme salonları çok yetersizdir. Yargı sistemini kullanmak zorunda kalan yoksul insanların mahkemelerin maliyetlerini karşılamak için paraları genellikle bulunmamaktadır. Mahkeme ücretlerinin yoksul insanlardan alınmaması onların birazda olsun rahatlamalarına neden olur. Türkiye'de yoksul insanlar yargı sistemini kullanmak zorunda kaldıklarında yardım edilmelidir. Bu yardımın etkin olabilmesi için yardımın biran önce yapılması gerekir. Örneğin, Şili ve Peru'da avukatlar üniversiteyi bitirdikten sonra özel bir eğitim alarak yargı sistemini kullanırken yoksul insanlara nasıl yardım edileceğini öğrenmektedirler. Ayrıca, mahkeme prosedürlerinde reform yapılması kuralların basitleştirilmesini, zabıtların kısaltılmasını ve tarafların temsil edilmesini sağlar. Mahkemelerin yapısının değiştirilmesi yoksul insanların adalet sistemine daha kolay ulaşmalarına yol açar. Hukuk eğitiminde ve uygulamasında yoksul insanlara karşı daha duyarlı olunması için bazı değişikliklerin yapılması da tavsiye edilmektedir.

Bölgesel Eşitsizliğin Azaltılması : Karadeniz, Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri diğer bölgelerden gelir ve insani gelişme bakımından geride kalmıştır. Bölgeler arasında olan uçurumlar büyümenin yoksulluğu azaltıcı etkisini azaltır. İnsani gelişme bakımından zayıf olan ve yoksulluk oranları yüksek olan bu bölgelere devletin transfer programları ve sosyal güvenlik ağları temin etmesi gerekir. Ayrıca, bu bölgelerde altyapının yapılması gerekir. Yoksul ülkelerde altyapı yatırımlarının sağlanması büyüme ve yoksullukla mücadelede çok önemli yer tutar. Yol ve sulama yatırımlarının kırsal kesimin kalkınmasında önemli etkileri bulunur. Yol yapımında veya sulama hizmetlerinde bir artış toplam üretimde de önemli bir artışa yol açmaktadır.

Cinsiyet Ayrımcılığına Son Verilmesi: Türkiye'de cinsiyet eşitliğinin sağlanması insan haklarının geliştiği bir kültür ortamın yaratılmasında çok etkili olacaktır. Bu ortamın sağlanması gelecek nesillerin beşeri sermayesine ve verimliliğine önemli katkıları olur. Günlük yaşantımızda ve kanunlar karşısında kadınlar ve erkeklere eşit haklar tanınması, eğitim ve sağlık hizmetlerinde eşit imkanlara sahip olmaları cinsiyet eşitliğini sağlamak

için izlenmesi gereken önemli yollardır. Cinsiyet ayrımını ifade eden kalkınma göstergelerinin yayınlanması bu konuda kamuoyunun desteğini sağlayacaktır. Ama en önemlisi kadınların siyaset alanında katılımları sağlanmalıdır. Böylece kadınların topluma olan katkıları daha büyük olacaktır.

Cinsiyet ayrımının devam etmesi halinde gelecek nesiller üzerinde olumsuz etkiler görülür. Çünkü, aile içerisinde çocukları yetiştiren kişi genellikle annelerdir. Aile içerisinde eğitimden ve karar verme yetkisinden mahrum bırakılan anneler sağlıklı ve üretken çocuklar yetiştirmede çok büyük zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Türkiye'de eğitim imkanlarına ulaşamayan kadınlar istediklerinden daha fazla çocuk yapmak zorunda kalmaktadırlar. Daha iyi eğitim almış kadınlar ise eşleriyle çocuk sayısı, doğum kontrolu ve çocuklarının gelecekleriyle ilgili konularda daha iyi iletişim kurmaktadırlar. Bu konuda yapılan ampirik çalışmalar kadınların eğitim düzeyinin artması sonucunda çocuklarının hayatta kalma ihtimalinin de yükseldiğini göstermiştir. Kadınların eğitim düzeyi ile çocukların bilişsel gelişmesi arasında da pozitif bir ilişki bulunduğu İngiltere ve A.B.D.'de yapılan panel çalışmalarıyla kanıtlanmıştır.

Çocuk İşgücünün Azaltılması : Türkiye'de aileler çocukların işgücü piyasasından ayrıldıktan sonra okul masraflarını karşılayacak kadar kredi alabilirlerse çocukların çalıştırılması engellenmiş olacaktır. Çocuklar eğitimleri tamamlandıktan sonra gelecekte kazandıkları gelirlerle bu kredileri ödeyebilirler. Ancak, çok iyi çalışan kredi piyasaları bu işlemlerin yapılmasını sağlayabilir. Çünkü, çocukların eğitimi için yapılan yatırım ile yetişkin olarak çalışabilmeleri arasındaki zaman farkı çok uzundur.

Türkiye'de çocukların çalıştırılmasını engellemenin en etkili yolu çocuklarını okula gönderen ailelere para yardımı yapılmasıdır. Böyle bir program uygulanırken aile okula giden çocuğu için yardım alır. Etkili bir yardım programının bile çok büyük maliyetleri bulunmamaktadır. Çünkü bu para yardımları çocukların çalıştıklarında kazandıkları düşük ücretlere göre yapılmaktadır. Bu yüzden çocukların çalıştırıldığı ülkelerde ailelere çocuklarını okula göndermeleri için para yardımı yapılması yoksullukla mücadele açısından son derece önemlidir. Ancak, Türkiye'de yapılan para yardımları çok yetersizdir; bu yardımların etkili olabilmesi için arttırılması gerekir.

Aile Planlaması ve Anne-Baba Eğitimi: Yüksek doğurganlığın yoksulluğun en önemli nedenleri arasında olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda, yoksulluk da doğurganlık oranlarını arttırmaktadır. Bunun başlıca iki nedeni vardır. Birincisi, yoksul aileler çocuklarını çalıştırdıkları için daha çok çocuk yapmaktadırlar. İkincisi, aileler çok çocuk sahibi olduklarında yaşlanınca güvence altında olacaklarını düşünmektedirler. Bu da doğurganlık oranlarını daha da yükseltmektedir. İnsani gelişme bakımından geri kalmış şehirlerde ve köylerde örneğin, Doğu ve Güney Doğu Bölgelerinde etkin bir biçimde aile planlaması yapılması, özellikle kadınların doğum kontrolu ve çocuk sağlığı gibi temel konularda bilgilendirilmesinin doğurganlık oranlarını azaltacağı tahmin edilmektedir. Daha iyi eğitimli anne babalar az sayıda çocuk sahibi olacaklardır. Sahip oldukları çocuklara da daha iyi bakabileceklerdir. Çok çocuk sahibi olan aileler ise daha yüksek olasılıkla yoksul olacaklardır. Bu ailelerin çocukları da gelecekte yoksul bireyler olacaklardır. Bu yüzden aile planlaması ve anne-baba eğitimi yoksullukla mücadele için önemli bir araçtır.

SONUÇ

Parasal yaklaşım yoksulluğun teşhis edilmesinde ve ölçülmesinde en çok kullanılan yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre, yoksullar geliri (veya tüketimi) yoksulluk sınırının altında kalan insanlar olarak tanımlanır. Fakat, tek boyutlu yani tek göstergeye dayanan bu yaklaşım yoksulluğun çok karmaşık olan doğasını yansıtmamaktadır. Dolayısıyla, çok boyutlu olan yoksulluk yalnızca parasal olan göstergelerle açıklanamaz, para ile ifade edilmeyen göstergelere de gereksinim duyulur. Bu yüzden gelirin yanısıra doğumda yaşam beklentisi, beslenme düzeyi, okur-yazarlık oranı, kamu mallarına ulaşılabilirlik gibi parasal olarak ifade edilmeyen göstergeler kullanılmak zorundadır. Yoksulluğun gelirin haricinde çok boyutlu olan doğasını en iyi açıklayan yaklaşımlardan birisi de Kapasite Yaklaşımıdır. Son 15 yıldır Amartya Sen'in Kapasite Yaklaşımı yoksulluğun, eşitsizliğin ve insan gelişiminin anlaşılmasında en yaygın olarak kullanılan perspektif olmuştur.

Kapasite yaklaşımında kazanım (*functioning*) bir insanın yapmaya veya olmaya değer verdiği şeyleri ifade eder. Örneğin, okur-yazar olmak, uzun ve sağlıklı bir hayat yaşamak, yeteri kadar beslenmek, bir hastalıktan kaçınmak, kendine saygı duymak, iyi giyinmek, toplum içerisinde utanmadan yer almak vs. değer verdiğimiz kazanımları gösterir. Kapasite (*capability*) ise bir insanın bir kazanıma ulaşabilme kabiliyetini göstermektedir. Kapasite bir insanın ne yapabileceğinin sınırlarını gösterir. Kapasite kazanımlar kümesinden oluşur ve insanoğlunun özgürce yaşayabileceği hayat türlerini belirler. Örneğin, okur-yazar olabilmek, uzun ve sağlıklı bir hayat yaşayabilmek insanoğlunun sahip olduğu en temel kapasitelere örnek olarak verilebilir. Diğer kapasiteler bunların üzerine kurulur. Mesela, okur-yazar olmayan bir insan siyasi seçimlerde kendi özgür iradesini yansıtacak biçimde oy kullanamaz. Uzun ve sağlıklı bir yaşamı olmayan bir insanın ise eğitim almaya, çalışmaya ve emekli olmaya yetecek kadar yaşam süresi bulunmaz.

Sen'e göre kalkınma insan kapasitesinin genişlemesiyle gerçekleşir, faydanın veya gelirinençoklamasıyla değil. Kapasite yaklaşımında refah insanların değer verdikleri yaşamı yaşama özgürlüğü olarak görülür. Bu yaklaşımda bireylerin yaşamlarının kalitesini gösteren sonuçlara ağırlık verilir. Bunun için de parasal göstergeler yerine parasal olmayan göstergeler kullanılır. Bir insan baskıcı bir rejimin altında yaşıyorsa, ulaşacağı sonuçlar kısıtlanmışsa ve sosyal olarak dışlanmışsa bu yaklaşıma göre yoksul sayılmaktadır. Bireylerin sahip olduğu yaşamı etkileyen yüksek kapasiteler genellikle o bireyin daha üretken olma ve daha fazla gelir sağlama kapasitesini yükseltir. Örneğin, daha iyi temel eğitim ve sağlık hizmetleri yaşam kalitesini iyileştirmekle kalmaz, aynı zaman da bireyin gelir edinme kapasitesini arttırır ve gelir yoksulluğundan kurtulmasını sağlar. Temel eğitim ve sağlık hizmetleri bireyin yoksul bile olsa aşırı yoksulluğun üstesinden gelme şansını arttırır.

Parasal ve Kapasite yaklaşımlarının yanı sıra yoksulluk tanımlarının birisi de Sosyal Dışlanma Yaklaşımıdır. Sosyal dışlanma kavramı gelişmiş ülkelerde bireylerin marjinalleşme ve dışlanma sürecini anlatmak için kullanılır. Bu kavram gelişmekte olan ülkelere de Birleşmiş Milletler kurumları tarafından uygulanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde dışlanmışlığın özellikleri gelişmiş ülkelerindekinden farklılık gösterir. Örneğin, sosyal dışlanmışlık gelişmekte olan ülkelerde sağlık hizmetlerinden, eğitimden, barınmadan, temiz su kaynaklarından ve sosyal güvenlikten dışlanmışlık olarak tanımlanır. Bazen de sosyal dışlanmışlık sosyal ve siyasal haklara sahip olunmaması olarak tanımlanır. Bu

yaklaşıma göre dışlanmış olanların durumu büyüme ortamında bile düzelmez, toplumdaki fırsatların yeniden dağıtılmasına müsaade edilmesi gerekir.

Parasal, Kapasite ve Sosyal Dışlanma Yaklaşımlarından sonra yoksulluğun dördüncü tanımı Katılımcı Yaklaşımdır. Katılımcı yaklaşımlarda kimlerin yoksul kabul edileceği ve yoksulluğun boyutları hakkında kararlar verilirken insanların katılımı sağlanır. Katılımcı yaklaşımlar yerel insanların hayat ve şartlarını analiz eden, paylaşan ve yükselten metodlar olarak tanımlanır. Bu yaklaşım IMF ve Dünya Bankası tarafından da uygulanmaktadır. Katılımcı yaklaşımlar projelerin içeriği belirlenirken yoksulların görüşlerinin kalkınma stratejilerini ve planlarını şekillendirmede kullanılmasına olanak sağlıyorsa da, yoksul insanların projeler veya planlar üzerindeki etkileri sınırlıdır. Bu yaklaşım da yoksulluğun diğer boyutlarını (Örneğin, kırılganlık, fiziksel ve sosyal yalnızlık, güvensizlik, kendine saygı duymama, bilgiye ulaşmadaki zorluk, devlet kurumlarına güvensizlik gibi) anlamamızı kolaylaştırır.

Yoksulluğu tanımlayabilmek için bu dört yaklaşım kullanılır. Aslında bu dört yaklaşım birbirini tamamlamaktadır, birbirleriyle ilişkilidirler ve aralarında ikame edilebilirlik söz konusu değildir. Bu dört yaklaşım arasından seçilen yoksulluk tanımlarının ve göstergelerinin birlikte kullanılması yoksullukla mücadele politikalarının daha etkin olmasını sağlar. Çünkü, bir tanıma göre yoksul kabul edilmeyenler diğer tanımlara göre yoksul kabul edilirler. Örneğin, yoksulluk sınırının üzerinde bir gelire sahip bir insan aynı zaman da okur-yazar olmayabilir ve bazı sosyal haklarından mahrum bırakılmış olabilir. Parasal yaklaşıma göre bu insan yoksul değilken, kapasite ve sosyal dışlanma yaklaşımlarına göre yoksul olarak kabul edilir. Bu üç yaklaşıma göre yoksulluk tanımları yapılırsa yoksullukla mücadele politikaları gelirin veya tüketimin dışında diğer boyutları da kapsar ve daha etkili olurlar. Böylece yoksullukla mücadele politikalarının, yoksulluk sınırının üzerinde bir geliri(tüketimi) olmasına rağmen, bu insanın okumayazma öğrenmesini ve mahrum bırakıldığı sosyal haklarını da sağlaması gerekir.

Uluslararası sistemde 1950-1975 yılları arasında Yapısalcı görüşler geçerli olurken, 1975-2000 yılları arasında Neoliberal görüşler geçerlilik kazanmıştır. Son 50 yıl boyunca bu düşünceler bir sarkacın bir taraftan diğer tarafa sallanması gibi tartışılmıştır. Yapısalcı görüşe göre gelişmekte olan ülkelerin piyasalarında yaygın bir şekilde piyasa başarısızlıkları bulunmaktadır. Bu yaklaşıma göre devlet müdahalesi piyasa başarısızlıklarını düzelterek daha yüksek bir iktisadi performansa yol açmaktadır. Ancak, Yapısalcılar devlet müdahalesinin etkin olmadığını ve piyasa başarısızlıklarının yerini devletin başarısızlıklarının alacağı gerçeğini göz ardı etmişlerdir. 1970'lerin sonlarına doğru Yapısalcı görüşler gözden düşerken Neoliberal fikirler gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sürecini ve stratejilerini etkilemiştir. Ulusal kalkınmacılığa karşı yapılan bu girişim bireyselciliği, piyasa liberalizmini, dışa açılmayı ve devletin küçülmesi fikirlerini vurgulamaktadır.

Ancak, 1970'lerin sonlarından beri Neoliberal reformların uygulandığı ülkelerde büyüme performansı kötüleşmiş, yoksulluk artmış ve gelir dağılımı bozulmuştur. Çok yoksul insanlar serbestleşmenin getirdiği fırsatlardan genelde faydalanamamışlardır. Çünkü, yoksul insanlar bu fırsatlardan faydalanmak için gerekli sermayeye veya beceriye sahip değildirler. Uluslararası ticarette serbestleşme yoksul insanların yoksulluktan kurtulabilmeleri için fırsatlar yaratırken, finansal serbestleşmenin büyüme ve yoksulluk üzerindeki

etkileri ise serbestleşmenin yapıldığı kurumsal ortama, uygulanan politikalara ve gelir dağılımındaki değişikliklere bağlıdır. Neoliberal paradigma gelir dağılımını düzeltecek önlemler almadıktan sonra yüksek eşitsizlik daha düşük büyüme oranlarına ve yoksulluğun artmasına yol açacaktır. Bunun sonucunda, uluslararası toplumun yoksulluğun azaltması için koyduğu Bin Yıl Kalkınma Hedeflerine ulaşılması zorlaşmaktadır.

1990'lı yılların başlarından beri gelişmekte olan ülkelerin kalkınma stratejilerini etkileyen bir diğer paradigma ise Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın sürdürdüğü İnsani Gelişme Yaklaşımıdır. Birçok ülkede etkili olan bu yaklaşım insan odaklı alternatif bir kalkınma paradigmasıdır. Bu yaklaşıma göre, kalkınmanın en önemli hedeflerinden biri de yoksulluğun azaltılmasıdır. Bu yaklaşım gelir yoksulluğunun yerine çok boyutlu göstergeler kullanarak yoksulluğun tanımını biraz daha gerçeğe uygun hale getirmiştir. İnsani Gelişme Yaklaşımı A. Sen'in Kapasite yaklaşımına dayanmaktadır. İnsani Gelişme Yaklaşımında en önemli amaç insanların sahip olduğu fırsatların ve kapasitelerin arttırılmasıdır. Bu yaklaşımda amaçlar (*ends*) vurgulanır, araçlar (*means*) ise sonra gelir. Bu yaklaşımın temelinde kapasiteler ve kazanımlar yer alırken, Neoliberalizmin temelinde ise fayda yaklaşımı, piyasalar ve iktisadi büyüme bulunur. Bretton Woods Kurumlarının sürdürdüğü Neoliberalizm ve Birleşmiş Milletler Kurumlarının sürdürdüğü İnsani Gelişme Yaklaşımları 2000'li yılların başlarında uluslararası sistemde küresel yoksulluğa karşı birbiriyle rekabet halinde olan iki farklı bakış açısı olarak ortaya çıkmıştır.

Yoksulluğun azaltılması için en önemli koşul büyümenin sağlanmasıdır. Fakat, yüksek ve sürdürülebilir büyüme oranları için makroekonomik istikrar gereklidir. Makroekonomik istikrarın bulunmadığı ülkelerde büyüme oranları azalmakta, krizler gerçekleşmekte ve yoksulluk artmaktadır. Makroekonomik istikrarsızlığın en önemli nedenleri arasında büyük bütçe açıkları, yüksek enflasyon oranları, sürdürülemeyen dış açıklar, beklenmeyen dış şoklar ve zayıf kurumsal ortamda gerçekleştirilen finansal serbestleşme ve sermaye hesabının açılması yer alır.

Gelişmekte olan ülkelerin büyüme performansları incelendiğinde aralarında çok büyük farklar olduğu görülmüştür. Asya'da çok hızlı bir büyüme ve yoksullukta azalma görülürken, Sahra-altı Afrika'da ise yavaş veya negatif büyüme oranları ve yoksullukta artış yaşanmıştır. Latin Amerika ülkelerinin büyüme performanslarında ise çok büyük oynaklık vardır. Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da ise zengin doğal kaynaklarına rağmen durgunluk içerisinde oldukları görülmektedir. Yapılan çalışmalar büyümenin toplumdaki herkesin yoksulların dahil gelirini yükseltiğini göstermektedir. Çoğu gelişmekte olan ülkede kişi başı günlük 1 ABD doları olan yoksulluk sınırı çok düşük olduğundan çoğu insan bu sınırın hemen altında veya üstünde yer almaktadır. Küçük bir büyüme oranı bile çoğu insanı yoksulluk sınırının üstüne çıkarmaktadır. Ancak, büyüme dönemlerinde yoksul insanların sahip olduğu üretim faktörlerinin çok kullanılması yoksulluğun daha hızlı azalmasına ve gelir dağılımının düzelmesine yol açar. Kırsal kesimde işgücü ve toprağın bolca kullanılması büyümenin yoksul yanlısı olmasını sağlar.

Durgunluk içerisinde rejimleri olan Yüksek Borçları Olan Yoksul Ülkeler, En Az Gelişmiş Ülkeler ve Sahra-altı Afrika ülkeleri olmak üzere birbiriyle örtüşen üç farklı ülke grubudur. Uluslararası kurumlar durgunluk içerisinde bulunan bu üç ülke grubuna büyük önem vermektedir. Bu üç grupta toplam 1.006 milyar insan yaşamaktadır. Bu

insanların da 715 milyonu yoksuldur. Küresel yoksulların büyük kısmı bu ülkelerde yaşamaktadır. Ülkeler arasında gelir sıralamasının en altında bulunan bu ülkeler 14. yy. koşulları içerisinde yaşamaktadır. Bu ülkelerin hızla ilerleyen ve küreselleşen dünya ekonomisine entegre olmaları gün geçtikçe daha da zorlaşmaktadır. Bu ülkelerin büyümelerini önleyen başlıca dört tuzak bulunur: 1) Terör (iç savaş) tuzağı 2) Doğal kaynak tuzağı 3) Yoksul ülkeler ile çevrilmiş olmaları 4) Devletin etkin olmaması. Bu tuzaklardan kurtulabilen ülkelerin gittikçe zorlaşan küresel koşullar içerisinde kendilerinden daha ileride olan ülkeleri yakalayabilmeleri çok zordur. Hatta, 21. yy.'a girerken 1980-90'larda gerçekleşen negatif büyüme oranlarından dolayı bu ülkeler 1970 yılında olduklarından daha yoksul duruma düşmüşlerdir. Bu ülkeler hızlanan bir oranla diğer ülkelerden ıraksamaktadırlar.

Tedbirli para ve maliye politikaları makroekonomik istikrarın sağlanması için önkoşuldur. Para politikası düşük enflasyonu ve istikrarlı bir toplam talebi hedeflerse uzun dönemde yoksulların durumunun iyileşmesine yol açar. Düşük enflasyon ve makroekonomik istikrarı sağlayan reformlar yoksulların koşullarını düzeltir ve daha yüksek büyüme oranlarına ulaşılmasını sağlar. Bir ülkede tedbirli maliye politikaları uygulanmaz ise büyük bütçe açıkları olur ve makroekonomik istikrarsızlığı arttırır. Küçük bütçe açıkları ve kamu borçları ise yoksulluğun azalmasını ve sosyal koşulların iyileşmesini sağlar. Tedbirli para ve maliye politikaları birlikte uygulandığında ekonomik kriz riskini düşürür ve makroekonomik istikrarı sağlar. Bu şekilde sağlanan makroekonomik istikrar yatırımların ve büyümenin artmasına, yoksulluğun azalmasına ve beşeri sermayenin gelişmesine katkıda bulunur. Gelişmekte olan ülkelerde tedbirsiz para ve maliye politikalarının yanı sıra makroekonomik istikrarsızlığa yol açan diğer bir unsur ise cari işlemler açıklarıdır. Yoksul ülkelerin çoğunluğunda cari işlemler açıkları görülür. Neoliberal paradigma doğrultusunda ucuz dış kaynaklara ulaşabilmek için dışa açılan gelişmekte olan ülkelerde sürdürülemeyen cari işlem açıkları büyük devalüasyonlara, finans krizlerine ve yoksulluğun artmasına yol açmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde borçların ve cari işlem açıklarının sürdürülebilirliğinin sağlanması makroekonomik istikrara ve sürdürülebilir büyüme oranlarına ulaşılmasını sağlar.

Yoksulluğun en önemli nedenleri arasında hızlı nüfus artışı da bulunmaktadır. Hızlı nüfus artışı (yüksek doğurganlık oranları) yoksulluğun hem nedeni hem de sonucudur. 1975-2003 yılları arasında dünya nüfusu 4.074 milyardan 6.319 milyara yükselmiş, nüfus artış oranı % 1,6 olarak gerçekleşmiştir. 1975-2003 yılları arasında düşük gelirli ülkeler grubunda nüfus artış oram % 2,1 iken, yüksek gelirli ülkeler grubunda % 0,7 olarak gerçekleşmiştir. Yani, 35 yıldan daha kısa bir zaman zarfında düşük gelirli ülkeler grubunda yaşayan insanların sayısı iki katına çıkacaktır. 1975'den beri en yüksek nüfus artışı Sahra-altı Afrika'da gerçekleşmiştir. Bu bölgede nüfus artış oranı % 2.7 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran devam ettiği takdirde yaklaşık olarak 25 yıl içerisinde bu bölgenin nüfusu iki katma çıkacaktır. Hızlı nüfus artışının kalkınmayı yavaşlattığı, yoksulluğu arttırdığı ve diğer faktörlerin yol açtığı problemleri daha da ağırlaştırdığı yapılan çalışmalarla kanıtlanmıştır. Önümüzdeki yıllarda demografik geçişini (yüksek nüfus artış oranlarından küçük nüfus artış oranlarına) gerçekleştiremeyen, özellikle durgunluk içerisinde olan ülkelerde yoksulluğun daha da artacağı tahmin edilmektedir.

Yoksulluğun kurumsal, yönetimsel ve hukuksal nedenleri de vardır. Bir ülkedeki kurumsal yapı o ülkenin büyüme performansını, gelir dağılımını ve yoksulluğunu etkiler. Farklı iktisadi kurumlar farklı kaynak dağılımına ve ekonomik performansa yol açar. Sömürge geçmişine sahip ülkeler kötü kurumsal sermayeye sahip olduklarından dolayı bugün en yoksul ülkeler arasında yer alırlar. Sahra-altı Afrika'nın günümüzde yoksul olmasının en büyük nedeni sömürge geçmişlerinden kalan kötü kurumlarının günümüzde de devam etmesidir. Sömürge geçmişi olan ülkelerdeki seçkin gruplar siyasi gücü kontrol ederek sömürge geçmişlerinden kalan ve kendi çıkarlarına en iyi hizmet eden iktisadi kurumları korumayı başarırlar. Siyasi gücü elinde bulunduranlar değişince, yeni seçkin sınıflar kendi çıkarlarına da hizmet eden bu kurumsal yapıyı bozmazlar Bu yüzden günümüzde bu ülkelerde kötü kurumsal sermayenin devam ettiği görülür.

İnsanlar arasında yaygın olan görüşe göre demokrasi ile kalkınma arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu görüşü savunanlara göre otoriter yönetimler yüksek büyüme oranlarına yol açmaktadır. Bu görüşe göre, demokrasinin getirdiği canlılık ve çok seslilik disiplinsizliğe ve düzensizliğe neden olmaktadır. Ancak, demokratik yönetimi olmayan ülkelerin ekonomik performansları çok değişkendir: Çok iyi performansa sahip Doğu Asya ülkelerine karşı çok kötü performansa sahip Afrika ülkeleri bulunmaktadır. Bundan dolayı, demokratik yönetime sahip ülkelerin daha yavaş büyüyeceğini iddia etmek yanlış olacaktır. Bhagwati'ye göre demokrasi ideolojik ve yapısal nedenlerden dolayı otoriter rejimlerle karşılaştırıldığında kalkınmayı sağlayacak daha iyi bir siyasi sistemdir. İkincisi, demokrasi ile kalkınma yaşamın kalitesini yükseltmektedir. Ayrıca, demokratik yönetimlere sahip ülkelerin yoksullukla mücadele deneyimlerine baktığımızda yoksullukla mücadelede ortanın iyisi başarılı olduklarını görmekteyiz. Demokratik yönetimler açlık tehlikesine ve yoksulların durumlarının çok daha kötüleşmesine karşı başarılı olmuşlardır. Diktatörlük ile yönetilen bazı ülkelerde yoksullukla mücadelede çok başarılı olunurken, bazılarında ise yoksulluk daha da artmıştır.

Günümüzde çoğu gelişmekte olan ülkede demokratik yönetim olmasına rağmen, gelir eşitsizliğinin ve yoksulluğun inanılmaz boyutlara ulaştığı görülmektedir. Daha demokratik yönetime kavuşan Sahra-altı Afrika ülkelerinde yoksulluğun arttığı görülmüş, Latin Amerika'da ise yeni demokratik yönetimlerin yoksullukla mücadelede otoriter yönetimlerden geri kaldığı belirlenmiştir. Bunun en önemli nedeni bu ülkelerin demokratik yönetimlerinde demokrasi açığının bulunmasıdır. Çünkü, bu ülkelerdeki demokratik yönetimler sıradan insanların ihtiyaçlarına ve isteklerine her zaman duyarlı değildir. Demokrasi açığının en önemli iki unsuru olan sorumluluk ve şeffaflığın eksik olduğu ülkelerde yoksulluk ve eşitsizliğin arttığı görülmektedir. Bu ülkelerde kamu kaynakları yoksul insanların, insani gelişmenin ve insan haklarının lehinde etkin bir biçimde kullanılmaz. Bu ülkelerde çocukların, kadınların, özürlülerin, yaşlıların ve diğer riskli ve kırılgan grupların korunmadığı görülür. Ayrıca, demokrasi açığının bulunduğu ülkelerde yüksek iç ve dış borçlar, makroekonomik ve siyasi istikrarsızlık, zengin güçlü grupların kendi çıkarları doğrultusunda kötü yönetimi görülür. Bunların sonucunda, bu ülkeler yoksulluk tuzağından kurtulamazlar. Bu ülkelerde açlık, salgınlar, düşük okullaşma oranları, yüksek anne ve bebek ölümleri, yolsuzluk, denetimsizlik ve her alanda eşitsizlik görülür.

Kalkınmanın en önemli amacı yoksulluğun azaltılmasıdır. Daha doğrusu bu amaç bir insan hakları amacıdır. Ancak, günümüzde ekonomik, sosyal ve kültürel alanlardaki insan hakları ihlalleri tüm gelişmekte olan ülkelerde yaygındır. Siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar yoksul insanların güvenliğini arttırır, kapasitelerini yükseltir, yoksulluktan kurtulmalarını sağlayacak sinerjiler yaratır. Yoksul ülkelerde hızlı büyüme tüm hakların güvence altına alınmasının sağlanmasına yol açar. Fakat, bu ilişki garanti değildir. Büyüme ile haklar arasında bağlar kuran politikalar uygulanmalıdır. En önemlisi demokrasi açığının kapatılmış olması, sorumluluk sahibi yöneticilerin sıradan insanların isteklerine ve seslerine karşı çok duyarlı olmaları gerekir. Bu sağlandığı takdirde, kaynakların dağılımı ve büyümenin şekli yoksulların, insani gelişmenin ve insan haklarının lehine gerçekleşir.

Kalkınma iktisadının ağırlıklı olarak ulusal kalkınma üzerine odaklanması küresel yoksulluğun sadece ulusal ve yerel faktörlerle açıklanabileceği görüşüne dayanmaktadır. Ulusal ve yerel faktörlerin dışında günümüzdeki küresel ekonomik düzenin yoksulluğu ve eşitsizliği arttırdığı akademisyenler tarafından tartışılmaktadır. Küresel ekonomik düzenin daha adil olması için sık sık öneriler de yapılmaktadır. Örneğin, Stiglitz tarafından Dünya Ticaret Örgütü anlaşmalarının gelişmekte olan ülkeler için daha az maliyetli olması sağlanarak yoksullar üzerindeki etkisinin azaltılması önerilmektedir. Çünkü, içinde bulunduğumuz küresel kurumsal düzen yoksul ülkelerin daha da yoksullaşmasına neden olmaktadır. Bu süreç içerisinde gelişmekte olan ülkeler egemenliklerini ve vatandaşlarının refahlarını etkileyen kararları alma güçlerini kaybetmektedirler. Küresel kurumsal düzenin adil olabilmesi için 1970'lerin sonlarından beri çok etkili olan Neoliberal paradigmanın dışında her ülkenin kendine ait bir ulusal kalkınma patikasının bulunduğu görüşü küreselleşme sürecinde içselleştirilmelidir.

Yoksul insanların sahip olduğu fırsatların geliştirilmesi için en önemli yollardan birisi yoksul yanlısı büyümenin sağlanmasıdır. Yoksul yanlısı büyüme için iki tanım yapılır. Birinci tanıma göre, yoksullar büyümeden daha çok faydalanırlarsa yoksul yanlısı büyüme olarak kabul edilmektedir. Bu durumda büyümenin yoksul yanlısı olabilmesi için eşitsizliğin azalması gerekmektedir. İkinci tanıma göre ise, büyüme eğer yoksulluğu azaltmaktaysa, yoksul yanlısı büyüme olarak kabul edilmektedir. Bu tanıma göre, yoksulların gelirlerinde bir değişme olmadığı veya azalmadığı durumlar hariç büyüme her zaman yoksul yanlısı büyüme olarak kabul edilmektedir. İkinci tanıma göre karar veriliyorsa yoksulluğun azaldığı küçük gelir artışları bile yoksul yanlısı büyüme olarak kabul edilir. Eğer, birinci tanıma göre karar veriliyorsa ortalama büyüme oranı % 2 iken, yoksul kesimlerin (gelir dağılımının en altında bulunan grupların) ortalama büyüme oranlarının % 3 ve daha büyük olması kabul edilebilir.

Yoksul yanlısı büyümenin birinci tanımına göre, yani gelir dağılımının düzeldiği durumlarda görülen büyüme, gelir dağılımının bozulduğu duruma göre yoksulluğu daha çok azaltmaktadır. Büyüme dönemlerinde gelir dağılımının düzelmesi iki olumlu etkiye yol açar. Birinci etki o dönem içerisinde hissedilen doğrudan pozitif etkidir. Bu etki ile gelir dağılımının düzeldiği dönemdeki büyüme o dönem içerisinde yoksulluğu azaltmaktadır. İkinci etki ise sonraki dönemlerde ortaya çıkan dolaylı pozitif etkidir. Gelir dağılımının düzelmesi içinde bulunan dönemde yoksulluğu azalttığı gibi, gecikmeli bir etkiyle gelecek

dönemlerde büyümenin yoksulluğu daha çok azaltmasına yol açmaktadır. Gelir dağılımında büyük eşitsizlikler yoksullukla mücadeleyi olumsuz etkilemektedir. Gelir dağılımın daha eşit olduğu ülkelerde büyüme yoksulluğun azaltılmasında daha etkili olmaktadır.

Ekonomik büyümenin yoksul yanlısı olabilmesi için iki yol bulunur. Birinci yol doğrudan yoldur. Bu yolda ekonomik büyüme yoksulların gelirlerinin hemen artmasını sağlar. Büyümenin doğrudan hissedilmesi için yoksulların bulunduğu sektörler ve bölgelere daha çok ilgi gösterilmesi; yoksulların sahip olduğu üretim faktörlerinin daha çok kullanılması gerekir. İkinci yol ise dolaylı yoldur. Bu yolda ise kamu sektörünün yeniden dağıtım politikaları aracılığıyla yoksulların gelirlerinin arttırılması sağlanmaya çalışılır. Yoksullar için yapılan sosyal harcamalar yoksul kesimlerin ekonomik büyüme sürecine dahil olmasını sağlar. Böylece, birinci yolda büyüme ile doğrudan yoksullukla mücadele edilir. İkinci yolda yoksullarla sosyal güvenlik ağı aracılığıyla transfer ödemeleri yapılır. Ekonomik büyüme ile yoksullara yapılan transfer ödemelerinin miktarları artabilir. Genellikle, yoksullukla mücadele edilirken birinci yol ikinci yola tercih edilmektedir. Aslında, ikinci yolun daha çok tercih edilmesi yoksul insanların sahip olduğu yetersiz sermayelerinin (beşeri, fiziki, sosyal) gelişmesine katkıda bulunur. Böylece, yoksul insanların risk almalarını sağlayarak daha çok para kazanmalarına yol açabilir.

Yoksul yanlısı büyümenin sağlanabilmesi için yapılması gereken en önemli şey makroekonomik istikrarın sağlanmasıdır. Makroekonomik politikalar finansal veya ödemeler dengesi krizlerinin gerçekleşme olasılığını azaltacak biçimde istikrarı hedeflemelidir. Yüksek enflasyon oranlarının (% 10 ve üzeri olması halinde) yoksullara zarar verdiği bilinmektedir. Büyük bütçe ve cari işlemler açıkları krizlere yol açarak yoksul insanlara büyük zararlar vermektedir. Döviz kuru politikasında aşırı değerli döviz kurundan kaçınılmalıdır. Çünkü, aşırı değerli kur ihracatın artması için yapılan tüm çabaların boşa gitmesine yol açar. Normal değerinin altında bir kur ihracatın artmasına yol açar. Dış şoklar olduğunda da etkileri azalmış olur. Bu politikayı Doğu Asya ülkeleri ihracata dayalı büyümeyi sağlayabilmek için uygulamışlardır ve yoksullukla mücadelede çok başarılı olmuşlardır. Maliye politikasında ise küçük bütçe açıkları hedeflenmelidir. Çünkü, makroekonomik istikrar ancak küçük bütçe açıklarıyla sürdürülebilir.

Tarımsal politikaların yoksul yanlısı olabilmesi için tarımsal verimliliği ve gelirleri arttırmayı hedeflemelidir. Yoksulluğun azalması için büyük bir etkinin yaratılabilmesi için tarımsal verimlilik iyileştirilmelidir. Bunun gerçekleştirilmesi için daha çok araştırma ve geliştirme, kırsal kesimde altyapı, sulama ve tarımsal kredi gibi kamu yatırımlarının yapılması gerekmektedir. Sanayi politikaları ise rekabetçi bir sanayi sektörünün gelişmesini sağlamalıdır. Uzun dönemde yoksul yanlısı büyümenin sağlanabilmesi için işgücü yoğun küçük ve orta ölçekli sanayi sektörleri desteklenmelidir. Doğu Asya ülkelerinin deneyimlerinden görüldüğü gibi devletin sağladığı destek ile işgücü yoğun ihracata dayalı sanayileşme modeli yüksek büyüme oranlarına ve yoksullukta hızlı bir azalmaya yol açmıştır. Doğu Asya ülkelerinin uyguladığı daha aktivist sanayileşme politikaları çok etkili olurken, Afrika ülkeleri devletlerinin sanayi sektörlerine gereken desteği sağlayacak yönetişim kapasitelerinin olmadığı görülmektedir. Bu yüzden Doğu Asya ülkelerinde yüksek büyüme oranlarına ulaşılırken, Sahra-altı Afrika ülkelerinde negatif büyüme oranları ve durgunluk görülmektedir.

Yoksul insanların sahip olduğu fırsatların geliştirilmesi için en etkili diğer bir yol da insani gelişmedir. Son yıllarda insani gelişme ekonomik büyümeden daha geçerli bir kavram olarak kabul edilmektedir. Eğer bir ülkede yoksulluk çok fazla ise ya kişi başına düşen ortalama gelir çok küçüktür veya gelir dağılımı çok bozuktur. Bundan dolayı yoksulluğun yaygın olduğu ülkelerde ailelerin insani gelişme için yaptığı harcama da çok küçük olur. Ailelerin insani gelişme için ayırdıkları gelir arttıkça, kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe, aile içerisindeki harcamaları kadınlar yönlendirdiği takdirde insani gelişme ile büyüme arasındaki bağ güçlenmekte, yoksulluk sınırının altında yaşayan insanların oranı azalmakta, gelir dağılımı düzelmektedir. İnsani gelişme insanlar için çok değerli bir amaç olduğu gibi, insanların kapasitelerini, yaratıcılıklarını ve üretkenliklerini artırarak yoksulluktan kurtulmalarını sağlamaktadır. İyi bir sağlık ve beslenme, ilk ve orta öğretim eğitimi çalışanların verimliliğini yükseltir. Lise ve yüksek öğretim ise temel bilimleri, teknoloji ithalatını, teknolojinin yurtiçinde gelişmesini sağlar. Eğitim ve sağlık düzeyinin artmasıyla gelirler artar, yoksulluk azalır ve gelir dağılımı düzelir.

Yoksullukla mücadelenin etkili olabilmesi için büyümenin yapısına ve kalitesine daha çok dikkat edilmelidir. Büyümenin insani gelişmeyi sağlaması, yoksulluğu azaltması, çevreyi koruması ve sürdürülebilir olması gerekmektedir. Politika uygulayıcılar genellikle yüksek büyüme oranlarına odaklanırlar. İstihdam üretmeyen, gelir dağılımını bozan, yoksulluğu arttıran, cinsiyet eşitsizliğinin arttığı ve insan haklarının çiğnendiği bir ortamda yüksek büyüme oranlarına ulaşılmasının politika uygulayıcıları tarafından farkedilmesi ve düzeltilmesi gerekmektedir. Yüksek büyüme oranlarına ulaşılırken aynı zamanda eşitliğin sağlanması, iş imkanlarının yaratılması, sosyal harcamaların insani gelişmeye yönelik olması, çocuk işgücünün azaltılması, cinsiyet eşitliğinin sağlanması, nüfus ve aile planlamasının yapılması, hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi, iyi bir yönetişim ve sivil toplumun katılımının sağlanması gerekir. Bu unsurlar aynı zamanda kalkınmanın kalitesinin yükselmesine yol açar.

Bin Yıl Kalkınma (BYK) Amaçları ve Hedefleri, Birleşmiş Milletler tarafından aşırı yoksullukla mücadele için konulmuş, bir zaman kısıtı içerisinde ulaşılması gereken, nicel olarak belirlenmiş hedeflerdir. Bu hedefler aşırı yoksulluk ve açlıkla mücadeleyi, temel eğitimi, cinsiyet eşitliğini, anne ve çocuk sağlığını, salgın hastalıklarla mücadeleyi, çevrenin sürdürülebilirliğinin sağlanmasını kapsamaktadır. Eğer, 2015 yılında BYK Amaç ve Hedeflerine ulaşılırsa, 500 milyondan fazla insan aşırı yoksulluktan kurtulacaktır. 300 milyon insan ise artık aç dolaşmayacaktır. Çocuk sağlığında büyük ilerlemeler olacaktır. Yapılan tahminlere göre 30 milyon çocuk ve iki milyon anne ölmekten kurtulacaktır. 350 milyon insan temiz su kaynaklarına, 650 milyon insan ise temel sağlık hizmetlerine ulaşacaktır. Yüzlerce milyondan fazla kadın ve kız özgürce ve güvenlik içerisinde diledikleri hayatı yaşayacaktır. BYK hedefleri bölge bazında incelendiğinde çoğu bölgenin, özellikle Doğu ve Güney Asya'nın büyük ekonomik ve sosyal ilerlemeler kaydetmiş olduğu görülmektedir. Sahra-altı Afrika'da bulunan çoğu ülke ise BYK hedeflerinin çoğuna ya da hiç birine ulaşamayacaktır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da ise hedeflerin çoğuna ulaşılacağı tahmin edilmektedir. Latin Amerika ise düşük büyüme oranlarına ve gelir dağılımı eşitsizliğine rağmen açlık, eğitim, cinsiyet ayrımı ve çocuk sağlığı hedeflerinde başarılıdır.

Amartya Sen'in Kapasite Yaklaşımını temel alan İnsani Gelişme Endeksi 1990 yılından beri devletlerin, medyanın ve sivil toplum kuruluşlarının ilgi odağındadır. İnsani Gelişme Endeksi ve ülkeler arasında yapılan sıralamalar bir ülkenin ortalama insani gelişmede gösterdiği ilerlemeyi, diğer ülkelerin ilerlemeleri ile karşılaştırarak ülkelere yol göstermektedir. Ülkeler sonuçları başarısız bulduklarında kendi ülkelerinin neden başarısız olduğunu sorgulamakta ve yanlışların düzeltilmesi için mücadele etmektedirler. 1975-2004 yılları arasında İnsani Gelişme Endeksi verileri bulunan ülkeler arasında en yavaş ilerleme kaydeden ülkeler üç farklı yaklaşım kullanılarak bulunmuştur. İnsani Gelişme Endeksindeki mutlak değişmelere (*absolute change*) göre en yavaş ilerleme gösteren 25 ülke arasında 17 Sahra-altı Afrika, 7 Latin Amerika, 1 tane de Doğu Asya ülkesi bulunmaktadır. İnsani Gelişme Endeksindeki yüzde değişmelere (*percentage change*) göre en yavaş ilerleme gösteren 25 ülke arasında ise 12 Sahra-altı Afrika ülkesi, 11 Latin Amerika ülkesi, 2 tane de Doğu Asya ülkesi bulunmaktadır. İnsani Gelişme Endeksindeki açığın kapanma oranlarına (*short-fall reduction*) göre ise 25 ülke arasından 22'sini Sahra-altı Afrika ülkeleri oluşturmaktadır. Açığın kapanma oranı, ulaşılamayan değerlere ne kadar ulaşıldığını göstermektedir. Bu yönteme göre başarılı olamayan ülkeler insani gelişme düzeyleri yüksek olan ülkeler ile aralarında bulunan insani gelişme açıklarını kapatamayan ülkelerdir. Bu ülkelerde insan haklarının daha yavaş bir hızla geliştiği görülür. Bu üç farklı yaklaşımdan elde edilen sonuçlara göre etnik bölünmeler, savaşlar ve dünyadaki en kötü büyüme performanslarının bulunduğu Sahra-altı Afrika'da insani gelişme çok yavaş ilerlemektedir. Örneğin, Zambiya, Zimbabwe, Swaziland ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde insani gelişme gerilemiştir.

Bu tez çalışmasında 24 gelişmekte olan ülkenin yoksulluk düzeyleri iki farklı yöntemle çok boyutlu olarak hesaplanmış ve ülkeler arasında sıralamalar yapılmıştır. Bu ülkelerin yoksulluk düzeylerinin ölçülmesinde 10 farklı gösterge kullanılmıştır. Bu göstergeler arasında parasal olmayan göstergeler ağırlıktadır. Ayrıca, kanunlara uyulmama oranı, toplam borç stoğunun bugünkü değerinin gayri safi milli gelire oranı, zenginler ile yoksullar arasındaki eşitsizliği gösteren gini endeksi, siyasi istikrarsızlık ve şiddet oranı gibi İnsani Yoksulluk Endeksinde (İYE) bulunmayan göstergeler de kullanılmıştır. Yoksulluk düzeylerinin ölçülmesinde kullanılacak ilk yöntem Anand-Sen'in (1997) geliştirdiği İnsani Yoksulluk Endeksinde kullanılan yöntemdir. İkinci yöntem ise Borda kuralıdır. Her ülke için dört göstergenin, yedi göstergenin ve on göstergenin bulunduğu üç ayrı endeks iki yöntemle hesaplanmıştır. İki ayrı yöntem için üç farklı endeksten elde edilen ölçüm sonuçları incelenmiş ve ülke sıralamaları yapılmıştır.

İki farklı yöntemle çok boyutlu olarak yapılan ölçüm sonuçlarından elde edilen sıralamalar ülkelerin gelir sıralamasından farklıdır. İki farklı yöntemle ile hesaplanan yoksulluk ölçüm sonuçları birbirine yakındır ve aralarında tutarsızlık bulunmamaktadır. Ülkeler arasında yapılan sıralamalara göre, gelirleri yüksek ve temel kapasitelerde başarılı olmalarına rağmen gelir dağılımı kötü olan, siyasi istikrarsızlık ve şiddet oranları, toplam borç stokları ve kanunlara uyulmama oranları çok yüksek olan ülkeler sıralamada daha düşük gelirli ülkelerden bile geride kalmışlardır. Bu göstergelerde iyi sonuçları olan ülkeler ise ölçüm sırasında daha zengin ülkelerin önüne geçebilmektedir. Türkiye, 24 ülke arasında kişi başına düşen gelir bakımından 8. sırada, insani gelişme endeksi sıralamasında ise 10. sırada yer almaktadır. Anand-Sen endeksi ölçüm sonuçlarına göre

dört gösterge kullanılarak yapılan ölçümde 24 ülke arasında 4. sırada, yedi gösterge kullanıldığında 6. sırada, on gösterge kullanıldığında ise 9. sıradadır. Borda kuralına göre yapılan ölçüm sonuçlarına göre 24 ülke arasında sırasıyla 4. sırada, 5. Sırada ve 6. sırada yer almıştır. Türkiye temel kapasiteler (okur-yazarlık, yetersiz beslenme, yaşam beklentisi gibi) bakımından ülkeler arasında yapılan gelir sıralamasından daha iyi bir sırada yer almaktadır. Ayrıca, ölçüm sırasında diğer sosyal göstergeler (gelir dağılımı, siyasi istikrarsızlık ve şiddet oranı, kanunlara uyulmama oranı gibi) kullanıldığında bile 24 ülke arasında yapılan sıralamada ön sıralarda yer almaktadır.

Türkiye'de yoksulluğun nedenleri araştırılırken ilk önce parasal yaklaşıma göre yoksulluk profili incelenmiştir. Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre yoksulluk oranları incelendiğinde günlük 1 ABD doları ve gıda yoksulluğu (açlık) sınırlarına göre Türkiye'de yoksulluğun az olduğu, ancak gıda ve gıda dışı ihtiyaçlara göre hesaplanan yoksulluk sınırına göre ise çok yüksek olduğu görülmektedir. Günlük 1 ABD doları yoksulluk sınırı kullanıldığında 2005 yılında Türkiye'de 7,000 civarında yoksul insanın bulunduğu tahmin edilirken, gıda yoksulluğu (açlık) sınırı kullanıldığında ise yaklaşık olarak 623,000 yoksul insanın yaşadığı tahmin edilmiştir. Gıda ve gıda dışı ihtiyaçlara göre hesaplanan yoksulluk sınırına göre ise 2005 yılında Türkiye'de yaklaşık olarak 14,681,000 yoksul insanın yaşadığı tahmin edilmektedir. 2005 yılında kentsel bölgelerde 5,687,000 insan, kırsal bölgelerde ise 8,994,000 insan gıda ve gıda dışı harcamalarını karşılayamamaktadır. Ayrıca, Türkiye'de yoksulluğun hanehalkı büyüklüğüyle doğru orantılı, eğitim düzeyiyle ters orantılı olarak değiştiği saptanmıştır. İstihdam edilenler içerisinde tarım sektöründe çalışanlarda, ücretsiz aile işçilerinde, yevmiyeli olarak çalışanlarda ve istihdam edilmeyenlerde (işsizlerde) yoksulluk oranlarının çok yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca, Türkiye'de her dört çocuktan birinin yoksul olduğu tahmin edilmektedir.

Parasal yaklaşıma göre Türkiye'de yoksulluğun nedenleri araştırılırken 1963-2004 yılları arasındaki 11 yıla (1963, 1968, 1973, 1978, 1983, 1986, 1987, 1994, 2002, 2003, 2004) ait gelir dağılımı verileri incelenmiştir. 1963 ile 1986 yılları arasında gini katsayısı 0,50'nin üzerinde seyretmiş, 1987 yılına gelindiğinde ise gini katsayısı 0,43'e inmiştir. Bunun en önemli nedeni Türkiye'de 1986 yılına kadar yoksullukla mücadele için bir kurumsal ortamın oluşmamış olmasıdır. İlk defa yoksullukla mücadele edebilmek için 1986 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) kurulmuştur. Bu fonun kurulmasıyla ve faaliyete geçmesiyle birlikte gini katsayısı 0,43'e inmiştir. Gelir dağılımının en altında yer alan % 40'lık grubun payı 1963 yılında % 13'den, 1987 yılında % 14,8'e yükselmiştir. 1994 yılında gerçekleşen finans kriziyle birlikte gelir dağılımı bozulmuş, gelir dağılımının en altında yer alan % 40'lık grubun payı ise % 13,5'e inerken, gini katsayısı 0,49'a yükselmiştir. 1986 yılından sonra yoksullukla mücadele için bir kurumsal ortamın gerekli olduğu düşüncesi beninsenmeye ve tartışılmaya başlanmıştır. 1991 yılında sosyal güvenlik sistemine kayıtlı olmayan yoksul insanların sağlık harcamalarının karşılanması için Yeşil Kart uygulaması da başlatılmıştır. Böylece, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuyla (SHÇEK) birlikte etkin olmasa da yoksullukla mücadele için bir kurumsal ortam oluşmuştur. Sağlanan bu kurumsal ortamın ve gittikçe etkisini kaybeden aile içi dayanışma bağlarının yardımıyla gelir dağılımı biraz daha düzelmiş, 2002-2004 yılları arasında gini katsayısı 0,44'den, 0,40'a inmiştir. Gelir dağılımının en altında yer alan % 40'lık grubun payı 2002 yılında % 15,1'den, 2004 yılında % 16,7'ye yükselmiştir.

İnsani Gelişme Yaklaşımına göre Türkiye'de yoksulluğun nedenleri araştırılırken eğitim durumuna ve cinsiyete göre nüfus ve istihdam yapısı incelenmiştir. 2000 yılında yapılan genel nüfus sayımı sonuçlarına göre Türkiye'de nüfusun % 75'i okuma yazma bilmeyenlerden, okur-yazar olup bir okul bitirmeyenlerden ve ilkokul mezunlarından oluşmaktadır. Bu grubun 2005 yılında istihdam edilenler içerisinde oranı % 55 olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılında 2 milyon erkek lise mezununa karşılık 493 bin kadın lise mezunu; 1,717 milyon erkek yüksekokul-fakülte mezununa karşılık 810 bin kadın yüksekokul-fakülte mezunu istihdam edilmektedir. Buna karşılık, 2005 yılında okur yazar olmayanlar içerisinde 403 bin erkeğe karşılık 875 bin kadın istihdam edilmektedir. Buradan iki sonuca ulaşılmaktadır: 1) İşgücümüzün yarısından fazlasının eğitim düzeyi okur yazar olmayanlardan, okur yazar olup bir okul bitirmeyenler ve ilkokul mezunlarından oluşmaktadır. 2) Eğitim düzeyi düşük olan işlerde kadınların sayıca fazla çalıştığı, istihdam edilenler içerisinde eğitim düzeyi arttıkça kadınların sayıca erkeklerden çok geride kaldığı gözlenmektedir. Kalkınma göstergelerinden birisi de kadın nüfusunun istihdam oranıdır. Türkiye'nin en önemli problemlerinden birisi de iş gücü piyasalarından kadınların uzaklaşıyor olmasıdır. Türkiye'de eğitim ve istihdam alanlarının dışında merkezi ve yerel karar verme süreçlerinde ve sosyal yaşantımızda da cinsiyet eşitsizliğinin bulunduğu görülmektedir.

Türkiye'de en riskli ve kırılgan gruplar arasında özürlüler, çocuklar ve emekliler bulunmaktadır. Türkiye'de yaklaşık olarak 8,5 milyon özürlü insan yaşamaktadır. Özürlü insanlar arasında okuma yazma oranlarının, işgücüne katılma oranlarının, sosyal güvenliği olanların oranlarının çok düşük olduğu görülmektedir. Örneğin, özürlü kadınlar arasında işgücüne katılma oranı yalnızca % 7'dir. Özürlülerin dışında en riskli diğer grup ise emeklilerdir. Türkiye'de yaklaşık olarak 7 milyon sosyal sigorta kurumlarından aylık alan emekli bulunmaktadır. SSK ve Bağkur'un ödediği aylık ortalama emekli maaşları TÜİK'in hesapladığı dört kişilik bir ailenin yoksulluk sınırının altında kalmaktadır. Emekli sandığının ödediği aylık ortalama emekli maaşı ise yoksulluk sınırının hemen üzerinde bulunmaktadır. TÜİK verilerine göre Türkiye'de çocuk yoksulluğu hane yoksulluğundan daha yüksektir. Çocuk yoksulluğunun yüksek olmasının en büyük nedeni ailelerin yoksul ve kalabalık olmasıdır. Ayrıca, Türkiye'de korumaya muhtaç ve kimsesiz çocuk sayısının çok fazla olması çocuk yoksulluğunu arttırmaktadır. Türkiye'de 1,400,000 korumaya muhtaç ve kimsesiz çocuk olduğu tahmin edilmektedir. Çocuk yoksulluğunun yüksek olması Türkiye'de çocukların çalışmak zorunda kalmasına ve okulu terk etmelerine yol açmaktadır. Türkiye'de yoksulluk sınırının altında yaşayan özürlülerin, emeklilerin ve çocukların koşullarını iyileştirecek bir kurumsal ortam bulunmamaktadır. Bu amaç SHÇEK'nun kapasitesinin çok üzerindedir. Türkiye'de en kısa zamanda yoksullukla mücadele için daha etkin bir kurumsal ortamın oluşması gerekmektedir. Bu başarıldığı takdirde Türk aile yapısı da içinde bulunduğu krizden kurtulacaktır.

Türkiye'de enflasyon ve kamu maliyesinde istikrar sağlanmasına rağmen büyük cari işlemler açıkları, aşırı değerli döviz kurları, yüksek reel faizler ve spekülatif sermaye girişlerine bağımlı olan büyüme, kırılgan ve son derece riskli bir makroekonomik ortam oluşturmaktadır. Bu ortamda yoksul yanlısı büyüme gerçekleşememektedir. Etkin olmasa da Türkiye'de yoksullukla mücadelede bir kurumsal ortamın bulunması gelir dağılımının biraz daha düzelmesine yol açmaktadır. TÜİK'in dört kişilik bir aile için gıda ve

gıda dışı ihtiyaçlara göre hesapladığı yoksulluk sınırının altında kalan, gelir dağılımının en altında yer alan % 20'lik grubun gelirine yapılan sosyal yardımlar eklenince gelir dağılımı bir miktar düzelmektedir.

Türkiye'de yoksul yanlısı büyümenin sağlanabilmesi için yapılması gereken en önemli şey makroekonomik istikrarın sağlanmasıdır. Türkiye'de sermaye girişleri sonucunda döviz kuru aşırı değerlidir. Türkiye döviz kuru politikasında aşırı değerli döviz kurundan kaçınmalıdır. Çünkü, aşırı değerli döviz kurundan dolayı istihdam artmamaktadır. Ayrıca, aşırı değerli döviz kuru cari işlemler açığını da büyütmektedir. Bunun sonucunda bir ödemeler dengesi krizi çıkabilir. En önemlisi Türkiye'nin yüksek büyüme oranlarını hedefleyen politikalara ek olarak gelir dağılımını düzeltecek(gelir dağılımın en altındaki grupların gelirlerini arttıracak politikalar), istihdamı arttıracak, bölgesel eşitsizlikleri azaltacak ve beşeri sermayeyi geliştirecek politikalar uygulaması gerekir. Uygulanacak politikaların merkezinde de cinsiyet eşitliğinin sağlanması bulunmalıdır. Ayrıca, Türkiye'de gelecek nesillerin beşeri sermayesinin geliştirilmesi için çocuk yoksulluğunun azaltılması gerekmektedir. Çocuk yoksulluğu önlenemez ise, yoksulluk gelecek nesillere transfer edilecektir. Türkiye'de büyük bir kısmı kırsal bölgelerde olmak üzere yaklaşık olarak 5 milyon yoksul çocuk yaşamaktadır. Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerimizde çok çocuklu aile yapısının yaygın olduğu görülmektedir. Bu bölgelerde aile planlamasının yapılması, özellikle kadınların doğum kontrolu ve çocuk sağlığı gibi temel konularda bilgilendirilmesinin doğurganlık oranlarını azaltarak demografik geçişimizi (yüksek nüfus artışlarından küçük nüfus artışlarına) hızlandıracağı tahmin edilmektedir. Bunun sonucunda, doğurganlık oranları azalınca az çocuk sahibi olan aileler çocuklarına daha iyi bakabileceklerdir. Böylece, Türkiye'de gelecek nesillerin beşeri sermayesinin kalitesi de yükselmiş olacaktır.

Bu çalışma son yıllarda büyüme modellerinden daha geçerli hale gelen insani gelişme kavramı bağlamında geliştirilebilir ve bu bağlamda Türkiye için alternatif politikalar önerilebilir. İnsani gelişme yaklaşımına göre kalkınmanın en önemli amacı insanların sahip olduğu seçimlerin(fırsatların) arttırılmasıdır. Bu amaç için insanların uzun, sağlıklı ve mutlu bir hayat yaşayabilecekleri ve bu hayata ulaşabilecekleri bir ortamın sağlanması gerekir. Bu yüzden, ekonomik büyüme insani gelişme paradigmasının yalnızca bir alt kümesini oluşturur. Ekonomik büyümenin sağlanması kalkınmayı mekanik bir biçimde sağlayamaz. Ancak, ekonomik büyüme kalkınma için gereklidir ve büyümenin olmadığı durumda kalkınma da durmaktadır. Büyümenin yaşam kalitesini arttırması için bilinçli politikalar ile doğru biçimde yönetilmesi gerekir. Büyüme oranlarının büyüklüğü kadar kalitesi de önemlidir. Büyümenin insanların yaşamlarına yansıyıp yansımadığını anlayabilmek için şu sorular sorulabilir: İnsanlar büyüme sürecine dahil oluyorlar mı? Herkes büyümenin sağladığı fırsatlardan yararlanıyor mu? Yeni teknolojiler veya ticaret hacmi insanların seçimlerini arttırıyor mu? Gelecek nesillerin refah düzeyi planlanıyor mu? Acaba, yalnızca bugün yaşayan nesiller mi düşünülüyor? Piyasalar herkese açık ve ulaşılabilir mi?

İnsani Gelişme Paradigması dört tane önemli kavram içerir: Eşitlik, sürdürülebilirlik, üretkenlik ve insanların güçlendirilmesidir.

Eşitlik: Eğer kalkınma insanların seçimlerinin arttırılmasıysa, insanlar fırsatlara eşit bir biçimde ulaşabilmelidir. Kalkınma sırasında eşitlik ilkesi bozulursa çoğu insan yapabilecekleri seçimlerden mahrum bırakılırlar. Kalkınma sürecinde eşitsizlik ne kadar artarsa toplumun birçok kesimi bu süreçten mahrum bırakılmış olur. Eşitlik ilkesi fırsat eşitliğini ifade eder. İnsanların fırsatlarla ne yapacakları kendilerinin sorunudur. Fırsat eşitliği benzer seçimlere veya sonuçlara yol açmaz. Siyasi ve ekonomik fırsat eşitliği insani gelişme paradigmasında en temel insan hakkıdır. Ülkelerin kalkınma deneyimleri incelendiğinde büyüme modellerinin eşitlik ilkesini bazen ihmal ettiği görülmüştür.

Sürdürülebilirlik: Gelecek nesillerin şimdiki nesillerin sahip olduğu refah düzeyine erişebilmeleri için fırsatlardan mahrum bırakılmamaları gerekir. İnsani Gelişme paradigmasındaki sürdürülebilirlik kavramı insanların sahip olduğu fırsatların sürdürülebilirliğini vurgulamaktadır. Sürdürülebilirlik ilkesi bugün ve gelecekte kalkınma sürecinde yaratılan fırsatlara herkesin eşitlik ilkesine bağlı kalarak ulaşabilmesini ifade eder.

Üretkenlik: İnsani Gelişme paradigmasının önemli kavramlarından birisi de üretkenliktir. Üretkenliğin sağlanması ve insanların maksimum potansiyellerine ulaşabilmelerini sağlayacak uygun makroekonomik ortamın yaratılması gerekir. Bu makroekonomik ortamda insanlara yatırım yapılması üretkenliğin artmasına yol açar. Çoğu Doğu Asya ülkesi büyümelerini hızlandırabilmek için beşeri sermaye yatırımı yapmışlardır. Aslında çoğu kalkınma modelinde üretkenlik kavramı anlatılırken insanlar kalkınmanın bir aracıymış gibi görülür. İnsani Gelişme Paradigmasında ise kalkınmanın merkezinde insan bulunmaktadır. Üretkenlik insani gelişme paradigmasının yalnızca bir parçasını oluşturur. Bu yüzden, bu paradigmada üretkenlik kavramı ile birlikte eşitlik, sürdürülebilirlik ve insanların güçlendirilmesi kavramlarına eşit ağırlık verilir.

İnsanların Güçlendirilmesi: İnsani gelişme paradigmasında kalkınma insanlar tarafından yönetilir, insanlar bu sürece katılarak hayatlarını etkileyen olayları ve süreçleri şekillendirirler. Kalkınma sürecinde uygulanacak en kötü politikalar insanları sosyal yardımlara bağımlılığa ve çaresizliğe alıştıran politikalardır. Bu politikalar insanlık onuruna yakışmaz ve uzun süre sürdürülemez. Bu yüzden insanların güçlendirilmesi insani gelişme paradigmasının önemli kavramlarından birisidir. İnsanların güçlendirilmesi insanların özgürce kendi iradeleri doğrultusunda seçim yapabilecek pozisyonda bulunmalarını ifade eder. Bu kavram insanların kendi yaşamlarını etkileyen kararların alınmasına katılmalarını sağlayacak demokratik bir yönetimin gerekli olduğunu belirtir.

Eşit miktarda doğal kaynaklara sahip ülkelerin insan kaynakları ve insan kapasiteleri farklı olduğunda çok farklı kalkınma patikalarında ilerledikleri görülmektedir. Ülkelerin eşit miktarlarda yatırım yapmalarına rağmen çok farklı düzeylerde üretim yaptıkları görülmüştür. Bunun en önemli nedeni insan kaynaklarının ve insanların sahip olduğu becerilerin farklı olmasıdır. Bu perspektife bağlı kalarak Türkiye'de her yıl insan kaynakları bilançosu (planı) hazırlanabilir. Türkiye'nin sahip olduğu insan kaynağının neler olduğu, insanların ne kadar eğitim aldığı ve sahip olduğu becerilerinin envanteri hazırlanan bilançoda (planda) sunulabilir. Bu bilançoya bağlı kalarak yoksulluk ve gelir dağılımı profili de hazırlanabilir. Bölgeler arası insani gelişme farklılıkları kent-kırsal ayrımı bazında bilançoda yer almalıdır. Her yıl düzenli bir şekilde hazırlanacak insan

kaynakları bilançosu Türkiye'de insan kaynakları yönetimi için gerekli olan veri tabanının oluşmasına katkıda bulunur. Bu bilanço sayesinde sosyal ve insani kalkınma hedefleri ve göstergeleri hazırlanabilir ve düzenli olarak takip edilebilir. Böylece, milli gelir büyüme oranlarının yanı sıra toplumun farklı kesimlerinin ve gelir gruplarının büyüme oranları, mutlak ve göreceli yoksulluk düzeylerindeki değişmeler insan kaynakları bilançosuna bağlı kalarak her yıl değerlendirilebilir. Ekonomide durgunluk görüldüğü yıllarda insan kaynaklarının zenginleşmesi gelecek yıllarda büyüme potansiyelinin güçlenmesini sağlar.

Günümüzde yaşanan küreselleşme sürecinde kalkınma ve geri kalmışlık farklı durağan durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kapalı ekonomilerin durağan durumları daha aşağıdayken, dışa açıklığın kalkınma için gerekli ancak yeterli bir koşul olmadığı görülmektedir. Kapalı ekonomilerin belli bir süre sonra son sınırlarına ulaştığı görülürken, dışa açık ekonomilerin bu sınırları aştığı gözlenmektedir. Bu yüzden geri kalmış ülkelerin durağan durumlarını değiştirebilmeleri için piyasa güçlerini dışa açık politikalarla pekiştirmesi önerilmektedir. Dışa açık politikaların başarılı olabilmesi için en önemli koşullardan birisi de beceri düzeyi yüksek işgücünün sağlanmasıdır. Örneğin Doğu Asya ülkelerinde (Japonya, Kore, Tayvan) yüksek büyüme oranlarına ulaşılınca, eğitime daha çok yatırım yapılabilmiş, böylece eğitimin kalitesi yükselmiş, işgücünün verimliliğiyle birlikte ülkenin rekabetçiliği ve teknoloji kapasitesi artarken gelir dağılımı düzelmiş ve mutlak yoksulluk azalmıştır. Latin Amerika'da ise eğitimin kalitesi ve miktarında dağılım problemleri bulunduğu için işgücü üretkenliği, teknoloji kapasitesi ve ekonomik büyüme daha az artmıştır. Bu yüzden, 2001 yılından sonra hızla uluslararası mal ve finans piyasalarıyla entegre olan Türkiye'nin uzun dönemli bir insan kaynakları planı hazırlaması gerekmektedir. İnsan kaynaklarımızı iyi yönetebildiğimiz takdirde işgücü verimliliği artarken rekabetçiliğimiz, icat ve teknoloji kapasitemiz artacak, gelir dağılımı düzelecek ve yoksulluk azalacaktır. Bunun sonucunda kalkınma hızımız ve kalitemiz yükselecektir.

KAYNAKLAR

Acemoğlu, Daron; Robinson, James A. (2006a): "Persistence of Power, Elites and Institutions",Erişim:http://econ-www.mit.edu/faculty/index.htm?prof_id=acemoglu&type=paper, Ziyaret Tarihi: Haziran,2006.

Acemoğlu, Daron; Robinson, James A. (2006b): "De Facto Political Power and Instituti onalPersistence",Erişim:http://econ-www.mit.edu/faculty/index.htm?prof_id=acemoglu&type=publication, Ziyaret Tarihi: Haziran,2006.

Acemoğlu, Daron; Robinson, James A. (2006c): *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*, Cambridge University Press, 1. Baskı.

Acemoğlu, Daron; Johnson, Simon; Robinson, James; Yared, Pierre (2005): "Income and Democracy", Erişim: http://econ-www.mit.edu/faculty/download_pdf.php?id=1090. Ziyaret Tarihi: Mayıs,2006.

Acemoğlu, Daron; Johnson, Simon; Robinson, James (2004): "Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth", Handbook of Economic Growth (Philippe Aghion and Stephen Durlauf, eds., North Holland).

Acemoğlu, Daron; Robinson, James A. (2002a): " The Political Economy of the Kuznets Curve", *Review of Development Economics*, 6(2), 183-2003

Acemoğlu, Daron; Johnson, Simon; Robinson, James; Thaicharoen, Yunyong (2002b) : "Institutional Causes, Macroeconomic Symptoms: Volatility, Crises and Growth" Erişim:www.mit.edu/faculty/acemoğlu/financialglobalizationfiles/papers/JMEfinal1.pdf, Ziyaret Tarihi: Mayıs, 2006.

Acemoğlu, Daron; Johnson, Simon; Robinson, James (2001): " The Colonial Origins of Comparative Development: An Emprical Investigation", *American Economic Review*, volume 91, s. 1369-1401.

Adams, Richard H. (2004): "Economic Growth, Inequality and Poverty: Estimating the Growth Elasticity of Poverty", *World Development*, Vol. 32, No. 12, s. 1989-2014.

Addison, Tony (2004): "Development Policy", *World Institute for Development Economics Resarch*, Discussion Paper No. 2004/9.

Addison, Tony (2001): "From Conflict to Reconstruction", *World Institute for Development Economics Resarch*, Discussion Paper No. 2001/16.

Addison, Tony; Cornia, Giovanni Andrea (2001): "Income Distribution Policies For Faster Poverty Reduction", *World Institute for Development Economics Resarch*, Discussion Paper No. 2001/93.

Alkire, Sabina (2005): *Valuing Freedom's: Sen's Capability Approach and Poverty Reduction*, Oxford University Press, 1. Baskı.

Alkire, Sabina (2002): "Dimensions of Human Development", *World Development*, Vol. 30, No. 2, s. 181-205.

Alper, C. Emre; Öniş, Ziya (2001): "Financial Globalization, the Democratic Deficit and Recurrent Crises in Emerging Markets: the Turkish Experience in the Aftermath of Capital Account Liberalization", *Boğaziçi Üniversitesi*, Erişim : www.boun.edu.tr/papers/pdf/wp-01-14.pdf, Ziyaret Tarihi: Mart 2006.

Anand, Sudhir; Sen, Amartya (2005) : " Concepts of Human Development and Poverty: A Multidimesional Perspective", edi. Fukuda-Parr, Sakiko; Kumar, A.K. Shiva, *Readings in Human Development*, s. 228-244, Oxford University Press.

Appasamy, P.; Guhan, S.; Hema, R. (1996): "Social Exclusion fron a Welfare Perspective", *Geneva, International Institute for Labor Studies*, Vol. X, s.133.

Arestis, Philip (2004): "Financial Liberalization and Poverty: Channels of Influence", *The Levy Economics Institute*, Working Paper No. 411.

Asian Development Bank (2004) : Development Indicators Reference Manual, Erişim: www.adb.org/statistics/pdf/Reference-Manual.pdf , Ziyaret Tarihi: Ocak, 2006.

Aslanoğlu, Erhan (2003): "Türkiye Ekonomisinin Yapısal Sorunları ve Mevcut Durum", *İktisat İşletme ve Finans*, Nisan 2003.

Baldacci, Emanuele; Clements, Benedict; Gupta, Sanjeev; Cui, Qiang (2004): "Social Spending, Human Capital, and Growth in Developing Countries: Implications for Achieving the MDGs", *IMF Working Paper*, WP/04/217.

Baldacci, Emauele; Mello, Luiz de; Inchauste, Gabriela (2002): "Financial Crises, Poverty, and Income Distribution", *IMF Working Paper*, WP/02/4.

Baliamoune-Lutz, Mina (2004): "On the Measurement of Human Well-being", *World Institute for Development Economics Research*, Research Paper No. 2004/16.

Bardhan, Pranab; Udry, Christopher (1999): *Development Microecenomics*, Oxford University Press, 1. Baskı.

Barkey, Henri J. (1989) : "State Autonomy and the Crisis of Import Substitution", *Comparative Political Studies*,Vol. 22, No. 3.

Barro, Robert J. (1996): "Health, Human Capital and Economic Growth", Paper fort he Program on Public Policy and Health, *Pan American Health Organization and World Health Organization.*

Bhagwati, Jagdish N. (2002): "Democracy and Development: Cruel Dilemma or Symbiotic Relationship?", *Review of Development Economics*, 6(2), s. 151-162.

Bibi, Sami (2003): "Measuring Poverty in a Multidimensional Perspective: A Review of Literature", Universite Laval, Quebec, Canada.

Birdsall, Nancy (1988): " Economic Approaches to Population Growth", edi. Chenery, H.; Srinivasan, T.N. , *Handbook of Development Economics*, Volume I, s. 477-542, Elsevier.

Bourguignon, François (2004): "The Poverty-Growth-Inequality Triangle", *World Bank*, Erişim: http://www.nek.lu.se/devecon/devec204/r9.pdf, Ziyaret Tarihi: Kasım, 2005.

Bourguignon, Francois; Morisson, Christian (2002): "Inequality among World Citizens", *American Economic Review*, vol. 92, no. 4.

Brady, David (2003): "The Poverty of Liberal Economics", *Socio-Economic Review*,1, s. 369-409.

Capeau, Bart; Decoster, Andre (2004): "The Rise or Fall of World Inequality", *World Institute for Development Economics Research*, Discussion Paper No. 2004/02.

Cardoso, Eliana (1992): "Inflation and Poverty", *NBER Working Papers Series*, Working Paper No. 4006.

Chakravarty, Satya R. (2005) : " An Axiomatic Approach to Multidimensional Poverty Measurement via Fuzzy Sets", *Indian Statistical Institute*, Kolkata, India, Erişim Adresi: www.isical.ac.in/~eru/fuzzy.pdf, Ziyaret Tarihi: Aralık 2006.

Chambers, R. (1994): "The Origins and Practice of PRA", *World Development*, 22, No. 7, s. 953-969.

Chang, Ha-Joon (2006): "Understanding the Relationship Between Institutions and Economic Development", *UNU-WIDER*, Discussion Paper No. 2006/05.

Chang, Ha-Joon (2004): "Trade And Industrial Policy Issues", edi. Chang, Ha-Joon, *Rethinking Development Economics*, s. 257-276, Anthem Press.

Chen, S.; Datt, G.; Ravallion, M. (1994) : "Is Poverty Increasing in the Developing World?", *Review of Income and Wealth*, 40(4):359-76.

Clark, David A. (2006): "The Capability Approach:Its Development, Critiques and Recent Advances", *Global Poverty Research Group*, GPRG-WPS-032, Erişim: www.gprg.org, Ziyaret Tarihi, Ocak, 2006.

Cleaver, Frances (2005): "The Inequality of Social Capital and the Reproduction of Chronic Poverty", *World Development*, Vol. 33, No. 6, s. 893-906.

Clements, Benedict; Gupta, Sanjeev; Inchauste, Gabriela (2004): "Fiscal Policy for Economic Development: An Overview", edi. Gupta, Sanjeev; Clements, Benedict; Inchauste, Gabriela, *Helping Countries Develop, The Role of Fiscal Policy*, s. 1-22., IMF Press.

Cline, William R. (2004): *Trade Policy and Global Poverty*, Center For Global Development, Washington.

Cobham, Alexander (2002): "Capital Account Liberalization and Poverty", *Global Social Policy*, vol. 2(2):163-188.

Cohn, Theodore H. (2003): *Global Political Economy: Theory and Practice*, Addison Wesley Longman, 2. Baskı.

Collier, Paul (2007): *The Bottom Billion: Why the Poorest Countries Are Failing and What Can be Done About It*, Oxford University Press, 1. Baskı.

Cord, Louise; Lopez, J. Humberto; Page, John (2004): " Pro-Poor Growth and Poverty Reduction", edi. Krakowski, Michael, *Attacking Poverty: What Makes Growth Pro-Poor?*, s.15-37, Nomos.

Cornia, Giovanni Andrea (2004): "Globalization and the Distribution of Income Between and Within Countries", edi. Chang, Ha-Joon, *Rethinking Development Economics*, s. 425-451, Anthem Press.

Cornia, Giovanni Andrea; Addison, Tony; Kiiski, Sampsa (2005): "Income Distribution Changes and Their Impact in the Post-Second World War Period", edi. Cornia, Giovanni Andrea, *Inequality, Growth, and Poverty in Era of Liberalization and Globalization*, s. 26-54, Oxford University Press.

Cornwall, A. (2000): "Beneficiary, Consumer, Citizen Perspectives on Participation for Poverty Reduction", *Institute of Development Studies*, Sussex University.

Crocker, David A. (1992): "Functioning and Capability: The Foundations of Sen's and Nussbaums's Development Ethic", *Political Theory*, Vol. 20, No. 4.

Deininger, K.; Squire, L. (1996) : "A New Data Set for Measuring Income Inequality", *World Bank Economic Review*, 10(3):565-92.

Devarajan, Shanta; Ames, Brian; Brown, Ward; Izquierdo, Alejandro (2001): *Macroeconomic Policy and Poverty Reduction*, prepared by IMF and World Bank.

Devlet Planlama Teşkilatı (2005) : Bin Yıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye 2005, DPT, Erişim: http://www.dpt.gov.tr/, Ziyaret Tarihi: Ocak,2006.

Dollar, David.; Kraay, Aart (2001): "Growth is Good for the Poor", *Journal of Economic Growth*, Vol. 4, s. 239-276.

Dorward, Andrew; Kydd Jonathan; Morrison, Jamie; Poulton, Colin (2005): "Institutions, Markets and Economic Co-ordination: Linking Development Policy to Theory and Praxis", *Development and Change*, 36(1):1-25.

Durlauf, Steven N.; Fafchamps, Marcel (2005) : "Social Capital", edi. Chenery, H.; Srinivasan, T.N., *Handbook of Economic Growth*, Volume 1B, Chapter 26, Elsevier.

Easterly, William; Fischer, Stanley (2001): "Inflation and the Poor", *Journal of Money, Credit, and Banking*, Volume 33, Issue 2.

Eastwood, Robert; Lipton, Michael (2000): "Pro-poor Growth and Pro-growth Poverty Reduction: Meaning, Evidence, and Policy Implications", *Asian Development Review*, vol. 18, no. 2, s. 22-58.

Epaulard, Anne (2003): "Macroeconomic Performance and Poverty Reduction", *IMF Working Paper*, WP/03/72.

Eswaran, Mukesh (2006): "Fertility in Developing Countries", edi. Banerjee, Abhijit

Vinayak; Benabou, Roland; Mookherjee, Dilip, *Understanding Poverty*, s. 143-160, Oxford University Press.

Eswaran, Mukesh; Kotwal, Ashok (2006): "The Role of Agriculture in Development", edi. Banerjee, Abhijit Vinayak; Benabou, Roland; Mookherjee, Dilip, *Understanding Poverty*, s. 111-123, Oxford University Press.

Fields, G. S. (1989): "A Compedium of Data on Inequality and Poverty fort he Developing World", Cornell University.

Foster, J.; Greer, J.; Thorbecke, E. (1984): "A Class of Decomposable Poverty Measures", *Econometrica*, 52.

François, Monika; Sud, Inder (2006) : "Promoting Stability and Development in Fragile and Failed States", *Development Policy Review*, 24 (2), s. 141-160.

Freedman, L. Paul; Click, Reid W. (2006): "Banks that don't Lend? Unlocking Credit to Spur Growth in Developing Countries", *Development Policy Review*, 24(3), s. 279-202.

Fuentes, Ricardo (2005): "Poverty, Pro-Poor Growth and Simulated Inequality Reduction", *Background Paper for the Human Development Report 2005.*

Fukuda-Parr, Sakiko; Raworth, Kate; Kumar, A.K. Shiva (2005): "Using the HDI for Policy Anaylsis", edi. Fukuda-Parr, Sakiko ; Kumar, A.K. Shiva, *Readings in Human Development*, s. 177-187, Oxford University Press.

Fukuda-Parr, Sakiko (2003): "The Human Development Paradigm: Operationalizing Sen's Ideas On Capabilities", *Feminist Economics*, 9(2-3), s. 301-317.

Gore, Charles (2000): "The Rise and Fall of the Washington Concensus as a Paradigm for Developing Countries", *World Development*, Vol. 28, No. 5, s. 789-804.

Grabel, Ilene (2004): "International Private Capital Flows And Developing Countries", edi. Chang, Ha-Joon, *Rethinking Development Economics*, s. 325-345, Anthem Press.

Gupta, Sanjeev; Verhoeven, Marijin; Tiongson, Erwin R. (2004a): "The Effectiveness of Government Spending on Education and Health Care in Developing and Transition Economies", edi. Gupta, Sanjeev; Clements, Benedict; Inchauste, Gabriela, *Helping Countries Develop, The Role of Fiscal Policy*, s. 184-212., IMF Press.

Gupta, Sanjeev; Clements, Benedict; Baldacci, Emanuele; Granados, Carlos Mulas (2004b): "Fiscal Policy, Expenditure Composition, and Growth in Low-Income Countries", edi. Gupta, Sanjeev; Clements, Benedict; Inchauste, Gabriela, *Helping Countries Develop, The Role of Fiscal Policy*, s. 23-47, IMF Press.

Gupta, Sanjeev; Davoodi, Hamid; Alonso-Terme, Rosa (1998): "Does Corruption Affect Income Inequality and Poverty?", *IMF Working Paper*, WP/98/76.

Gül, Songül Sallan (2002): "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelenin Sosyolojik Boyutları: Göreliden Mutlak Yoksulluğa", edi. Özdek, Yasemin, *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, s. 107-118, TODAİE, 1. Baskı.

Haq, Mahbub Ul (1995): *Reflections on Human Development*, Oxford University Press.

Hayami, Yujiro (2003): "From the Washington Concensus to the Post Washington Concensus: Retrospect and Prospect", *Asian Development Review*, vol. 20, no. 2, s. 40-65.

Herr, Hansjörg; Priewe, Jan (2004) : "Macroeconomic Aspects of Pro-Poor Growth", edi. Krakowski, Michael, *Attacking Poverty: What Makes Growth Pro-Poor?*, s. 61-87, Nomos.

Hossain, Naomi; Moore, Mick; Kalati, Noushin; Manor, James; Reis,Elisa (1999): "Elites, Poverty and Development", A background Paper for the World Development Report 2000/1 on Poverty, *Institute of Development Studies*, University od Sussex.

Jahan, Selim (2005): "Evolution of Human Development Index", edi. Fukuda-Parr, Sakiko ; Kumar, A.K. Shiva, *Readings in Human Development*, s. 152-163, Oxford University Press.

Jalan, J.; Ravallion, M. (1998): "Determinants of Transient and Chronic Poverty: Evidence from Rural China", *Policy Research Working Paper 1936*, World Bank.

Jalilian, Hossein; Kirkpatrick, Colin (2002): "Financial Development and Poverty Reduction in Developing Countries", *International Journal of Finance and Economics*, Vol. 7, s. 97-108.

John, Jonathan Di (2006): "The Political Economy of Taxation and Tax Reform in Developing Countries", *UNU-WIDER*, Research Paper No. 2006/74.

Jolly, Richard (2005): " Human Development and Neo-Liberalism: Paradigms Compared", edi. Fukuda-Parr, Sakiko; Kumar, A.K. Shiva, *Readings in Human Development*, s. 106-116, Oxford University Press.

Kakwani, N. (2001a): "A Note on Growth and Poverty Reduction",delivered at Asia and Pacific Forum on Poverty,5-9 Feb. 2001. Erişim: http://www.nek.lu.se/nekada/littht02/kakwani3.pdf, Ziyaret Tarihi: Mayıs, 2006.

Kakwani, N. (2001b): "On Specifying Poverty Lines",delivered at Asia and Pacific Forum on Poverty,5-9 Feb. 2001.

Kakwani, N. (2000): "Growth and Poverty Reduction: An Emprical Analysis", *Asian Development Review*, vol. 18, no. 2, s. 74-84.

Kakwani, Nanak; Prakash, Brahm; Son, Hyun (2000): "Growth, Inequality and Poverty: An Inroduction", *Asian Development Review*, vol. 18, no. 2, s. 1-21.

Kalaycıoğlu, Sibel (2006): "Dynamics of Poverty in Turkey: Gender, Rural/Urban Poverty, Social Networks and Reciprocal Strategies", edi. Petmesidou, Maria ; Papatheodorou, Christos, *Poverty and Social Deprivation in the Mediterranean*, s. 218-247, Internatinal Studies in Poverty Research, Zed Books.

Kaplan, Ethan; Rodrik, Dani (2002): "Did the Malaysian Capital Controls Work", edi. Edwards, S.; Frankel, J., *Preventing Currency Crises in Emerging Markets*, The University of Chicago Press.

Klasen, Stephan (2004): "In Search of the Holy Grail: How to Achieve Pro-Poor Growth?", edi. Krakowski, Michael, *Attacking Poverty: What Makes Growth Pro-Poor?*, s. 89-125, Nomos.

Klein, M.; Olivei, G. (1999): "Capital Account Liberalization, Financial Depth and Economic Growth", *Working Paper 7384, NBER.*

Kraay, Aart (1998): "In Search of the Macroeconomic Benefits of Capital Account Liberalization", *World Bank.*

Laderchi R. C.; Saith Ruhi; Stewart Frances (2003): "Does it Matter that we do not Agree on the Definition of Poverty? A comparison of Four Approaches", *Oxford Development Studies*, Vol. 31, No. 3.

Lin, Bo Q. (2003): " Economic Growth, Income Inequality, and Poverty Reduction in People's Republic of China", *Asian Development Review*, vol. 20, no. 2, s. 105-124.

Lin, Justin Yifu; Nugent, Jeffrey B. (1995): "Institutions and Economic Development", edi. Behrman, J. ; Srinivasan, T. N., *Handbook of Development Economics*, Volume III, s. 2303-2370, Elsevier.

Lopez, H. (2004): "Pro-poor-Pro-growth: Is There a Trade Off?", *The World Bank, Policy Research Working Paper No. 3378.*

Lustig, Nora (2000): "Crises and the Poor: Socially Responsible Macroeconomics", Inter-American Development Bank, Erişim : www.iadb.org/sds/pov, Ziyaret Tarihi: Kasım, 2005.

Mabughi, Nyiwul; Selim, Tarek (2006): "Poverty as Social Deprivation: A Survey", *Review of Social Economy*, Vol. LXIV, No. 2.

Mayer-Foulkes, David (2007): "Globalization and the Human Development Trap", *World Institute for Development Economics Research,* Research Paper No. 2007/64.

McGillivray, Mark; Noorbakhsh, Farhad (2004): "Composite Indices of Human Well-being", *World Institute for Development Economics Research*, Research Paper No. 2004/63.

McCulloch, N. ; Callandrino, M. (2003) : "Vulnerability and Chronic Poverty in Rural Sichuan", *World Development*, 31, 3, s. 611-28.

Meier, Gerald M. (2000): "Introduction: Ideas for Development", edi. Meier, Gerald M. ; Stiglitz, Joseph E., *Frontiers of Development Economics*, s. 1-12, Copublication of the World Bank and Oxford University Press.

Miguel, Edward (2006): "Ethnic Diversity and Poverty Reduction", edi. Banerjee, Abhijit Vinayak ; Benabou, Roland ; Mookherjee, Dilip, *Understanding Poverty*, s. 169-184, Oxford University Press.

Mohiddin, Ahmed (2001): "Regional Overview of the Impact of Failures of Accountability on Poor People", Background Paper for HDR 2002.

Narayan, Deepa; Chambers, Robert; Shah, Mera Kaul; Petesch, Patti (2001): *Voices of the Poor; Crying Out for Change*, Oxford University Press.

Narayan, Deepa; Patel, Raj; Schafft, Kai; Rademacher, Anne; Koch-Schulte, Sarah (2000) : *Voices of the Poor; Can Anyone Hear Us?*, Oxford University Press.

Nayyar, Deepak (2006) : "Development Through Globalization?", *UNU-WIDER*, Research Paper No. 2006/29.

Nayyar, Deepak (2004): "Globalization and Development", edi. Chang, Ha-Joon, *Rethinking Development Economics*, s. 61-79,Anthem Press.

Neumayer, Eric (2004): "Sustainability and Well-being Indicators", *World Institute for Development Economics Research*, Research Paper No. 2004/23.

Nissanke, Machiko; Thorbecke, Erik (2005): "Channels and Policy Debate in the Globalization-Inequality-Poverty Nexus, *World Institute for Development Economics Research*, Discussion Paper No. 2005/08.

Nussbaum, Martha C. (2006): "Poverty and Human Functioning: Capabilities as Fundamental Entitlements", edi. Grusky, David B. ; Kanbur, Ravi, *Poverty and Inequality*, s. 47-75,Standford University Press.

Nussbaum, Martha C. (2000): *Women and Human Development, the Capability Approach*, Cambridge, Cambridge University Press.

Osberg, Lars; Xu Kuan (2005) : "How Should We Measure Global Poverty In A Changing World?", Paper presented at The 2004 International Conference on Official Poverty Statistics, Erişim: http:myweb.dal.ca/osbergresearch.html

Osmani, Siddiqur Rahman (2000): "Growth Strategies and Poverty Reduction", *Asian Development Review*, vol. 18, no. 2, s. 85-130.

Öniş, Ziya (1999a) : "The Logic of the Developmental State", edi. Öniş, Ziya, *State and Market: The Political Economy of Turkey in Comparative Perspective,* s. 197-216, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2. Baskı.

Öniş, Ziya (1999b) : "The State and Economic Development in Contemporary Turkey: Etatism to Neoliberalism and Beyond", edi. Öniş, Ziya, *State and Market: The Political Economy of Turkey in Comparative Perspective,* s. 455-476, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2. Baskı.

Öniş, Ziya (1999c) : "The Political Economy of Turkey in the 1980s: The Anatomy of Unorthodox Liberalism", edi. Öniş, Ziya, *State and Market: The Political Economy of Turkey in Comparative Perspective,* s. 183-196, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2. Baskı.

Öniş, Ziya (1999d) : "The Political Economy of Export Oriented Industrialization in Turkey", edi. Öniş, Ziya, *State and Market: The Political Economy of Turkey in Comparative Perspective,* s. 435-453, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2. Baskı.

Öniş, Ziya (1999e) : "Redemocratization and Economic Liberalization in Turkey: The Limits of State Autonomy", edi. Öniş, Ziya, *State and Market: The Political Economy of Turkey in Comparative Perspective,* s. 239-259, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2. Baskı.

Öniş, Ziya (1995): "The limits of Neo-Liberalism: Toward a Reformulation of Development Theory", *Journal of Economic Issues*, March 1,1995.

Öniş, Ziya ; Şenses, Fikret (2005) : "Rethinking the Emerging Post-Washington Concensus", *Development and Change*, 36(2):263-290.

Özcan, Kıvılcım M. (2003): "Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi:2001", *Ekonomik Yaklaşım*, cilt:14, sayı:49.

Özmucur, Süleyman (1996) : *Türkiye'de Gelir Dağılımı, Vergi Yükü ve Makroekonomik Göstergeler*, Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, 1. Basım.

Pernia, M. Ernesto (2003) : "Pro-poor Growth: What is it and How is it Important?", *ERD Policy Brief No. 17*, Asian Development Bank.

Pogge, Thomas (2006) : *Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı.

Polanyi, K. (2005) : *Büyük Dönüşüm*, İletişim Yayınları, İstanbul, 4. Baskı.

Pouliquen, Louis (2000) : "Infrastructure and Poverty", World Bank.

Pressman, Steven; Summerfield, Gale (2000): "The Economic Contributions of Amartya Sen", *Review of Political Economy*, Volume 12, Number 1.

Price, N. Gregory (2003): "Economic Growth in a Cross-section of Nonindustrial Countries:Does Colonial Heritage Matter for Africa?, *Review of Development Economics*, 7(3), s. 478-495.

Priewe, Jan; Herr, Hansjörg (2005) : *The Macroeconomics of Development and Poverty Reduction*,Nomos, 1. Baskı.

Qızılbash, Mozaffar (2004) : " On the Arbitrariness and Robustness of Multi-Dimesional Poverty Rankings", *Journal of Human Development*, Vol. 5, No. 3.

Qızılbash, Mozaffar (2001): " Sustainable Development: Concepts and Rankings", *The Journal of Development Studies*, Vol. 37, No.3.

Ranis, Gustav; Stewart, Frances; Ramirez, Alejandro (2005): "Economic Growth and Human Development", edi. Fukuda-Parr, Sakiko; Kumar, A.K. Shiva, *Readings in Human Development*, s. 61-84, Oxford University Press.

Rapley, John (2002): *Understanding Development: Theory and Practice in the Third World,* Lyenne Rienner Publishers, 2. Baskı

Ravallion, Martin (2005a): "A Poverty-Inequality Trade-off", *World Bank Policy Research,* Working Paper 3579.

Ravallion, Martin (2005b): "On the Contribution of Demographic Change to Aggregate Poverty Measures for the Developing World", Development Research Group,*World Bank Policy Research,* Working Paper 3580.

Ravallion, Martin (2001): "Growth, Inequality and Poverty: Looking Beyond Averages, *World Development*, 29-11, 1803-1815.

Ravallion, Martin (1998): "Poverty Lines in Theory and Practice", *LSMS Working Paper 133 (Washington, World Bank).*

Ravallion, Martin; Chen, S. (1997): "What can New Survey Data Tell Us about Recent Changes in Distribution and Poverty?", *World Bank Economic Review,* 11(2):357-82.

Ravallion, Martin (1995): "Growth and Poverty: Evidence fort he Developing World", *Economic Letters*, 48:411-7.

Ravallion, Martin; Lipton, Michael (1993): "Poverty and Policy", Policy Research Department, The World Bank.

Ravallion, Martin ; Datt, G. ; Walle, D. Van De (1991) : "Quantifying Absolute Poverty in the Developing World", *Review of Income and Wealth*, 37:345-61.

Ray, Debraj (1997): *Development Economics*, Princeton University Press.

Rawls, John (1971): *A Theory of Justice*, Oxford:Clarendon Press.

Robb,Caroline M. (2000): "How the Poor Can Have a Voice in Government Policy", *Finance and Development*, December 2000, Volume 37, Number 4.

Rodgers, G.; Gore, C.; Figueiredo, J. (1995): *Social Exclusion: Rhetoric, Reality, Responses*, Geneva, Institute for Labour Studies.

Rodrik, Dani (2002): "Küreselleşme, Büyüme ve Yoksulluk: Dünya Bankası Anlamaya Başladı mı?", *İşletme ve Finans Dergisi*, yıl:17, sayı:190.

Rodrik, Dani (2000): *Yeni Küresel Ekonomi ve Gelişmekte Olan Ülkeler*, Sabah Kitapları, 1. Baskı.

Rodrik, Dani (1998) : "Globalization, Social Conflict and Economic Growth", *World Economy*, 21(1):43-58.

Romer, Chiristina D. ; Romer, David H. (1998) : "Monetary Policy and The Well-Being of the Poor", *Nber Working Paper Series*, Working Paper 6793.

Sachs, Jeffrey D. (2005) : *The End of Poverty*, Penguin Books, 1. Baskı.

Sala-i Martin, Xavier (2002) : "The Disturbing Rise of Global Income Inequality", *NBER Working Paper Series 8904.*

Schultz, T. Paul (2006) : "Fertility and Income", edi. Banerjee, Abhijit Vinayak ; Benabou, Roland ; Mookherjee, Dilip, *Understanding Poverty*, s. 125-141, Oxford University Press.

Sen, A. K. (2007): *Commodities and Capabilities*, Oxford University Press,11. Baskı.

Sen, A.K. (2006): "Conceptualizing and Measuring Poverty", edi. Grusky, David B.; Kanbur, Ravi, *Poverty and Inequality*, s. 30-46, Standford University Press.

Sen, A.K. (2005): "Development As Capability Expansion", edi. Fukuda-Parr, Sakiko; Kumar, A.K. Shiva, *Readings in Human Development*, s. 3-16, Oxford University Press.

Sen, A. K. (2004): *Özgürlükle Kalkınma*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1. Baskı.

Sen, A. K. (1995): *Inequality Reexamined*, Harvard University Press,1. Baskı.

Sen, A.K. (1976):"Poverty: An Ordinal Approcah to Measurement", *Econometrica*, 44:219-231.

Şenses, Fikret (2003): *Küreselleşmenin Öteki Yüzü*, İletişim Yayınları, İstanbul, 3. Baskı.

Şenesen, Ümit (2004) : *İstatistik Sayıların Arkasını Anlamak*, Literatür Yayıncılık, 1. Baskı.

Seyidoğlu, Halil (2003) : "Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4 (2) 2003, s. 141-156

Shafaeddin, S. M. (2005) : "Towards an Alternative Perspective on Trade and Industrial Policies", *Development and Change*, 36(6), s. 1143-1162.

Siggel, Eckhard (2005) : *Development Economics: A Policy Analysis Approach*, Ashgate Publishing Company, 1. Baskı.

Son, Hwa Hyun (2004a): "A New Poverty Decomposition", World Bank, Erişim: http://www.econ.mq.edu.au/staff/papers/decomposition(JOEI).pdf, Ziyaret Tarihi: Ocak, 2006

Son, Hwa Son (2004b) : "A Note On Pro-Poor Growth ", *Economics Letters*, 82 (2004), s. 307-314.

Subramanian, S. (2005): "Poverty Measurement and Theories of Beneficence", *World Institute for Development Economics Research*, Research Paper No. 2005/62.

Sumner, Andrew (2007): "Meaning versus Measurement: Why Do Economic Indicators of Poverty Still Predominate ?", *Development in Practice*, Volume 17, Number 1, February 2007.

Sumner, Andrew (2004): "Economic Well-being and Non-economic Well-being", *World Institute for Development Economics Research*, Research Paper No. 2004/30.

Stewart, Frances (2006): "Do we need a New 'Great Transformation'?Is One Likely?", *UNU-WIDER*, Research Paper No. 2006/36.

Stiglitz, Joseph E. (2006) : *Making Globalization Work*, W.W. Norton and Company, 1. Baskı.

Stiglitz, Joseph E.; Ocampa, Jose Antonio; Spiegel, Shari; FFrench-Davis, Ricardo; Nayyar, Deepak (2006): *Stability with Growth: Macroeconomics, Liberalization, and Development*, Oxford University Press, 1. Baskı.

Therien, Jean-Philippe (1999): "Beyond the North-South Divide: the Two Tales of World Poverty", *Third World Quarterly*, Vol. 20, No. 4.

Thomas, Vinod; Wang, Yan; Fan, Xibo (2000): "Measuring Education Inequality: Gini Cefficients of Education", *World Bank Institute*.

Thorbecke, Erik (2006): "The Evolution of the Development Doctrine, 1950-2005", *World Institute for Development Economics Research*, Research Paper No. 2006/155.

Thorbecke, Erik (2005): "Multi-dimensional Poverty: Conceptual and Measurement Issues", Paper prepared for The Many Dimensions of Poverty International Conference, UNDP International Poverty Centre, Brasilia.

Thorbecke, Erik (2004): "Conceptual and Measurement Issues in Poverty Analysis", *World Institute for Development Economics Research*, Discussion Paper No. 2004/04.

Thurow, Lester C. (1975): *Generating Inequality*, The Macmillian Press Ltd., 1. Baskı.

Tokatlıoğlu, İbrahim; Başaran, Alparslan (2003): "Türkiye'de Yoksulluğun Dağılımı, Yapışkanlığı ve Transfer Politikaları", *Ekonomik Yaklaşım*,cilt:14,sayı:49.

Towsend, P. (1979): *Poverty in the United Kingdom* (London, Harmondsworth, Penguin)

Türkiye İstatistik Kurumu (2007): Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, Erişim: http://www.tuik.gov.tr, Ziyaret Tarihi: Nisan, 2007.

Türkiye İstatistik Kurumu (2006): İstatistik Göstergeler, 1923-2005, Erişim: http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf, Ziyaret Tarihi: Nisan, 2007.

Türkiye İstatistik Kurumu (2005): "TURKEY: Joint Poverty Assessment Report", Report No: 29619-TU, Dünya Bankasıyla Birlikte Hazırlanmıştır.

Udry, Christopher (2006): "Child Labor", edi. Banerjee, Abhijit Vinayak ; Benabou, Roland ; Mookherjee, Dilip, *Understanding Poverty*, s. 243-257, Oxford University Press.

UN (2005): Millennium Indicators Database, Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division.Erişim: http://hdr.undp.org/statistics/data/, Ziyaret Tarihi:Mart,2006.

UN (2006): Millennium Indicators Database, Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division.Erişim: http://hdr.undp.org/statistics/data/, Ziyaret Tarihi:Şubat,2007.

UNDP (2005a): *Investing in Development: A Practical Plan to Achieve the Millenium Development Goals,* New York.

UNDP (2005b): Human Development Report, Chapter 5, "Violent Conflict-Bringing the Real Threat into Focus", s. 151-181, :Erişim: http://hdr.undp.org/reports/, Ziyaret Tarihi: Kasım, 2005.

UNDP (2004): İnsani Gelişme Raporu, Türkiye 2004, Erişim: http://hdr.undp.org/reports/, Ziyaret Tarihi: Mart,2007.

UNDP (2003): Human Development Report, Chapter 4, "Public Policies to Improve People's Health and Education", s. 85-110,: Erişim: http://hdr.undp.org/reports/, Ziyaret Tarihi: Şubat,2007.

UNDP (2002): Human Development Report, Chapter 3, "Deepening Democracy by Tackling Democratic Deficits", s. 63-83,:Erişim: http://hdr.undp.org/reports/, Ziyaret Tarihi: Mayıs, 2006.

UNDP (2000) : Human Development Report, Chapter 4, "Rights Empowering People in the Fight Against Poverty", s. 73-88. : Erişim: http://hdr.undp.org/reports/, Ziyaret Tarihi : Kasım,2005.

UNDP (1996): Human Development Report, Overview, "Growth for Human Development?", edi. Fukuda-Parr, Sakiko ; Kumar, A.K. Shiva, *Readings in Human Development*, s. 303-314, Oxford University Press.

UNDP (1995): Human Development Report, Chapter 4, " Valuing Women's Work", edi. Fukuda-Parr, Sakiko ; Kumar, A.K. Shiva, *Readings in Human Development*, s. 287-302, Oxford University Press.

UNDP (1991): Human Development Report, Chapter 3, "Financing Human Development", edi. Fukuda-Parr, Sakiko ; Kumar, A.K. Shiva, *Readings in Human Development*, s. 257-286, Oxford University Press.

Varoufakis, Yanis (1998): *Foundations of Economics: A Beginner's Companion*, 1. Baskı, Routledge.

Varshney, Ashutosh (2002): "Poverty Eradication and Democracy in the Developing World", Background Paper for HDR 2002.

World Bank (2006): Millenium Development Goals, Goal Tables By Region, Erişim: http://ddp-ext.worldbank.org/ext/GMIS/=Content_goals_by_region, Ziyaret Tarihi: Ekim 2006.

World Bank (2005): "Turkey: Poverty Policy Recommendations", Volume 2, Human Development Sector Unit Europe and Central Asia Region, The World Bank.

World Bank (2000): World Development Report 2000/2001 , Attacking Poverty, Erişim: http://siteresources.worldbank.org/INTPOVERTY/Resources/WDR/English-Full-Text-Report/ch6.pdf, Ziyaret Tarihi: Şubat, 2007.

Winters, L. Alan (2000): "Trade Liberalization and Poverty", *Poverty Research Unit at Sussex*, Working Paper No. 7.

Zheng, Xinye (2006) : "The Economics of Child Labor", Ph. D. Thesis, Andrew Young School of Policy Studies, Georgia State University.

EK-1: YOKSULLUĞUN ÇOK BOYUTLU OLARAK ÖLÇÜLMESİNDE VE ÜLKELER ARASINDA YOKSULLUK SIRALAMASINDA KULLANILAR VERİLER

Günlük 1 ABD doları olan yoksulluk sınırının altında gelir/tüketime sahip nüfusun oranı (P_1): 1990-2004 yıllarına ait veriler kullanılmıştır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının web sayfasından temin edilmiştir.

Okur-yazar olmayan yetişkinlerin oranı (P_2): 2004 yılına ait veriler kullanılmıştır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının web sayfasından temin edilmiştir.

Yetersiz beslenenlerin oranı (P_3) : 2001-2003 yıllarına ait veriler kullanılmıştır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının web sayfasından temin edilmiştir.

Temiz suları bulunmayanların oranı (P_4) : 2004 yılına ait veriler kullanılmıştır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının web sayfasından temin edilmiştir.

Doğumda yaşam beklentisi 40 yaşından küçük olanların oranı (P_5) : 2000-2005 yılına ait veriler kullanılmıştır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının web sayfasından temin edilmiştir.

Temel sağlık önlemlerine ulaşamayanların oranı (P_6) : 2004 yılına ait veriler kullanılmıştır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının web sayfasından temin edilmiştir.

Kanunlara uyulmama oranı (P_7) : 2002 yılına ait veriler kullanılmıştır. Kanunların üstünlüğü endeks değerleri her ülke için yüzde orana çevrildi. Sonra her ülkenin kanunlara uyma yüzdesi 100'den çıkarılarak kanunlara uyulmama oranı elde edildi. Bu endeks Dünya Kaynakları Enstitüsünün (World Resource Institute) web sayfasından temin edilmiştir.

Toplam borç stoğunun bugünkü değerinin gayri safi milli gelire oranı (P_8) : 2004 yılına ait veriler kullanılmıştır. Dünya Kaynakları Enstitüsünün (World Resource Institute) web sayfasından temin edilmiştir.

Zenginler ile yoksullar arasındaki eşitsizliği gösteren gini endeksi (P_9) : 2006 yılına ait Dünya Bankasının Dünya Kalkınma Göstergeleri CD-romundan alınmıştır. Bu veri Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının web sayfasında bulunmaktadır.

Siyasi istikrarsızlık ve şiddet oranı (P_{10}) : 2002 yılına ait veriler kullanılmıştır. Siyasi istikrar ve barış endeks değerleri her ülke için yüzde orana çevrildi. Sonra her ülkenin siyasi istikrar ve barış yüzdesi 100'den çıkarılarak siyasi istikrarsızlık ve şiddet oranı elde edildi. Dünya Kaynakları Enstitüsünün (World Resource Institute) web sayfasından temin edilmiştir.

Sahra-altı Afrika	Orta Afrika Cumhuriyeti	Etiyopya	Zambiya	Nijerya	Gana	Angola	Botswana	Gambiya	Mauritus
P_1:Günlük $ 1 olan yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfusun oranı (%)	66,6	23	75,8	70,8	44,8	35	23,5	59,3	8
P_2: Okur-yazar olmayan yetişkinlerin oranı(%)	51,4	58,5	32	33,2	42,1	32,6	18,8	62,2	15,6
P_3: Yeteri kadar beslenemeyenlerin oranı(%)	45	46	47	9	12	38	30	27	6
P_4: Temiz su kaynaklarına ulaşamayanların oranı(%)	25	78	42	52	25	47	5	18	0
P_5: 40 yaşına kadar yaşamama olasılığı (%)	56,2	39,5	60,1	46	27,7	48,1	69,1	27,8	5
P_6: Temel sağlık önlemleri olmayanların oranı (%)	73	87	45	56	82	69	58	47	6
P_7: Toplumda kanunlara uyulmama oranı(%)	67,6	58,8	60,4	77	53	81,2	35,6	60	32,2
P_8: Toplam borç stoğunun bugünkü değerinin gayrisafi milli gelire oranı(%)	74,8	30,4	35,9	70,7	32,3	68,5	6,4	107,8	42,7
P_9: Gini endeksi	61,3	30	42,1	43,7	40,8	**41**	63	50,2	**41**
P_{10}: Toplumdaki siyasi istikrarsızlık ve şiddetin oranı (%)	87,4	74	50,4	79,8	52,2	82	35	39	30,2

Not: Angola ve Mauritus'un Gini Endeksi değerleri bulunmadığı için gelir dağılımı verilerine göre tahmin yapılmak zorunda kalınmıştır.

Doğu ve Güney Asya	Nepal	Hindistan	Sri-Lanka	Bangladeş	Tayland	Malezya	Endonezya	Çin
P_1:Günlük $ 1 olan yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfusun oranı (%)	24,1	34,7	5,6	36	2	2	7,5	16,3
P_2: Okur-yazar olmayan yetişkinlerin oranı(%)	51,4	39	9,3	58,9	7,4	11,3	9,6	9,1
P_3: Yeteri kadar beslenemeyenlerin oranı(%)	17	20	22	30	21	3	6	12
P_4: Temiz su kaynaklarına ulaşamayanların oranı(%)	10	14	21	26	1	1	23	23
P_5: 40 yaşına kadar yaşamama olasılığı (%)	17,6	16,6	4,3	15,9	9,9	4,3	11,2	6,9
P_6: Temel sağlık önlemleri olmayanların oranı (%)	65	67	9	61	1	6	45	56
P_7: Toplumda kanunlara uyulmama oranı(%)	60	48,6	45,4	65,6	44	38,4	66	54,4
P_8: Toplam borç stoğunun bugünkü değerinin gayrisafi milli gelire oranı(%)	36,7	18,4	50,4	25,7	35,2	52,7	60,9	14,5
P_9: Gini endeksi	47,2	32,5	33,2	31,8	42	49,2	34,3	44,7
P_{10}: Toplumdaki siyasi istikrarsızlık ve şiddetin oranı (%)	82,6	66,8	68	62,2	39	39,8	77,4	45,6

Latin Amerika	Bolivya	Brezilya	Meksika	Şili	Kolombiya	Venezüela	Türkiye
P_1:Günlük $ 1 olan yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfusun oranı (%)	23,2	7,5	4,4	2	7	8,3	3,4
P_2: Okur-yazar olmayan yetişkinlerin oranı(%)	13,3	11,4	9	4,3	7,2	7	12,6
P_3: Yeteri kadar beslenemeyenlerin oranı(%)	23	8	5	4	14	18	3
P_4: Temiz su kaynaklarına ulaşamayanların oranı(%)	15	10	3	5	7	17	4
P_5: 40 yaşına kadar yaşamama olasılığı (%)	16	10,3	6	3,5	8,3	8,2	8,9
P_6: Temel sağlık önlemleri olmayanların oranı (%)	54	25	21	9	14	32	12
P_7: Toplumda kanunlara uyulmama oranı(%)	62	56	54,4	24	65	70,8	50
P_8: Toplam borç stoğunun bugünkü değerinin gayrisafi milli gelire oranı(%)	37,8	47,4	24	56,7	49,1	45,2	69,5
P_9: Gini endeksi	60,1	58	49,5	57,1	58,6	44,1	43,6
P_{10}: Toplumdaki siyasi istikrarsızlık ve şiddetin oranı (%)	54	46,6	45,6	29,2	85,6	74	62,2

Kaynak : BM Kalkınma Programının Erişim Adresi: www. hdr.undp.org.
Dünya Kaynakları Enstitüsünün (World Resource Institute) Erişim Adresi: www.earthtrends.wri

EK-2: GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN GELİRLERİNE VE YOKSULLUK ORANLARINA GÖRE LİSTESİ

Doğu Asya ve Pasifik	Nüfus (Milyon) 2006	Kişi Başına Düşen Gayrisafi Mili Gelir 2006 (ABD $)	Yoksulluk Oranı 1990-2004 (%)	En Zengin %10 / En Yoksul %10 Oranı	Doğurganlık Oranı 2000-2005	EAGÜ	YBOYÜ	SAÜ
Samoa	0,19	2.270	-	-	4,4	X		
Kamboçya	14,4	480	34,1	11,6	4,1	X		
Çin	1.311,8	2.010	16,6	18,4	1,7			
Fiji	0,9	3.300	-	-	2,9			
Endonezya	223,04	1.420	7,5	7,8	2,4			
Kiribati	0,10	1.230	-	-	-	X		
Lao	5,76	500	27	8,3	4,8	X	X	
Malezya	25,77	5.490	2	22,1	2,9			
Moğolistan	2,59	880	27	17,8	2,4			
Myanmar	50,96	-	-	-	2,5	X	X	
Papua Yeni Gine	5,99	770	-	23,8	4,1			
Filipinler	84,59	1.420	15,5	16,5	3,2			
Solomon Adaları	0,489	680	-	-	4,3	X		
Tayland	64,72	2.990	2	12,6	1,9			
Timor Leste	1,03	840	-	-	7,8			
Tonga	0,10	2.170	-	-	3,5			
Vanatu	0,22	1.710	-	-	4,2	X		
Vietnam	84,11	690	-	9,4	2,3		X	

Latin Amerika ve Karaipler	Nüfus (Milyon) 2006	Kişi Başına Düşen Gayrisafi Mili Gelir 2006 (ABD $)	Yoksulluk Oranı 1990-2004 (%)	En Zengin %10 / En Yoksul %10 Oranı	Doğurganlık Oranı 2000-2005	EAGÜ	YBOYÜ	SAÜ
Antigua ve Barbuda	0,084	11.210	-	-	-			
Arjantin	39,12	5.150	7	34,5	2,4			
Belize	0,3	3.650	-	-	3,2			
Bolivya	9,35	1.100	23,2	168,1	4,0		X	
Brezilya	188,69	4.730	7,5	57,8	2,3			
Şili	16,45	6.980	2	40,6	2,0			
Kolombia	45,56	2.740	7	63,8	2,6			
Kosta Rika	4,39	4.980	2,2	30	2,3			
Küba	11,29	-	-	-	1,6			
Dominik	0,072	3.960	-	-	-			
Dominik Cumhuriyeti	9,62	2.850	2,5	30	2,7			
Ekvator	13,41	2.840	15,8	44,9	2,8			
El Salvador	6,99	2.540	19	57,5	2,9			
Grenada	0,11	4.420	-	-	-			
Guatemala	12,90	2.640	13,5	48,2	4,6			
Guyana	0,75	1.130	2	-	2,3			
Haiti	8,65	480	53,9	71,7	4,0	X		
Honduras	7,36	1.200	20,7	34,2	3,7		X	
Jamaika	2,66	3.480	2	11,4	2,4			
Meksika	104,22	7.870	4,4	24,6	2,4			
Nikaragua	5,25	1.000	45,1	15,5	3,3		X	
Panama	3,28	4.890	6,5	54,7	2,7			
Paraguay	6,02	1.400	16,4	73,4	3,9			
Peru	28,37	2.920	12,5	40,5	2,9			
St. Kitts ve Nevis	0,048	8.840	-	-	-			
St. Lucia	0,17	5.110	-	-	2,2			
St. Vincent ve Grenadines	0,12	3.930	-	-	2,3			
Surinam	0,45	3.200	-	-	-			
Trinidad ve Tobago	1,31	13.340	12,4	14,4	1,6			
Uruguay	3,31	5.310	2	17,9	2,3			
Venezüela	27,02	6.070	8,3	20,4	2,7			
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	**Nüfus (Milyon) 2006**	**Kişi Başına Düşen Gayrisafi Mili Gelir 2006 (ABD $)**	**Yoksulluk Oranı 1990-2004 (%)**	**En Zengin %10 / En Yoksul %10 Oranı**	**Doğurganlık Oranı 2000-2005**	**EAGÜ**	**YBOYÜ**	**SAÜ**
Cezayir	33,35	3.030	2	9,6	2,5			
Djibuti	0,81	1.060	-	-	5,1			
Mısır	75,40	1.350	3,1	8	3,3			
İran	69,15	3.000	2	17,2	2,1			
Ürdün	5,54	2.660	2	11,3	3,5			
Lübnan	4,06	5.490	-	-	2,3			
Libya	5,97	7.380	-	-	3,0			
Fas	30,50	1.900	2	11,7	2,8			
Umman	2,62	9.070	-	-	3,8			

Suriye	19,50	1.570	-	-	3,5			
Tunus	10,13	2.970	2	13,4	2,0			
Gazze	3,74	1.230	-	-	5,6			
Yemen	21,63	760	15,7	8,6	6,2	X	X	
Sahra-altı Afrika	Nüfus (Milyon) 2006	Kişi Başına Düşen Gayrisafi Mili Gelir 2006 (ABD $)	Yoksulluk Oranı 1990-2004 (%)	En Zengin %10 / En Yoksul %10 Oranı	Doğurganlık Oranı 2000-2005	EAGÜ	YBOYÜ	SAÜ
Angola	16,39	1.980	-	-	6,8	X	X	X
Benin	8,69	540	30,9	9,4	5,9	X	X	X
Botswana	1,76	5.900	23,5	77,6	3,2			X
Burkina Faso	13,59	460	27,2	11,6	6,7	X	X	X
Burundi	7,83	100	54,6	19,3	6,8	X	X	X
Kamerun	16,68	1.080	17,1	15,7	4,6		X	X
Cape Verde	0,52	2.130	-	-	3,8	X		X
Orta Afrika Cumhuriyeti	4,10	360	66,6	69,2	5,0	X	X	X
Çad	9,99	480	-	-	6,7	X	X	X
Komoros	0,61	660	-	-	4,9	X	X	X
Kongo Demokratik Cum.	59,34	130	-	-	6,7	X	X	X
Kongo Cum.	4,11	950	-	-	6,3		X	X
Kote Davur	18,47	870	14,8	16,6	5,1		X	X
Ekvator Gine	0,52	8.250	-	-	5,9	X		X
Eritre	4,54	200	-	-	5,5	X		X
Etiyopya	72,71	180	23	6,6	5,9	X	X	X
Gabon	1,41	5.000	-	-	4,4			X
Gambia	1,55	310	59,3	20,2	4,7	X	X	X
Gana	22,53	520	44,8	14,1	4,4		X	X
Gine	9,18	410	-	12,3	5,9	X	X	X
Gine-Bise	1,63	190	-	19	7,1	X	X	X
Kenya	35,14	580	22,8	13,6	5,0		X	X
Lesotho	1,79	1.030	36,4	105	3,6	X		X
Liberya	3,38	140	-	-	-	X	X	X
Madagaskar	19,09	280	61	19,2	5,4	X	X	X
Malawi	13,16	170	41,7	22,7	6,1	X	X	X
Mali	13,91	440	72,3	23,1	6,9	X	X	X
Moritanya	3,15	740	25,9	12	5,8	X	X	X
Mauritius	1,25	5.450	-	-	2,0			X
Mayotte	0,19	-	-	-	-			
Mozambik	20,14	340	37,8	12,5	5,5	X	X	X
Namibya	2,05	3.230	34,9	128,8	4,0			X
Nijer	14,42	260	60,6	46	7,9	X	X	X
Nijerya	144,72	640	70,8	17,8	5,8			X
Rwanda	9,24	250	51,7	5,8	5,7	X	X	X
Sao Tome and Principe	0,16	780	-	-	4,1	X	X	X
Senegal	11,93	750	22,3	12,8	5,0	X	X	X
Seyşeller	0,086	8.650	-	-	-			
Sierra Leone	5,64	240	-	87,2	6,5	X	X	X

Somali	8,49	-	-	-	-	X	X	X
Güney Afrika	47,39	5.390	10,7	33,1	2,8			X
Sudan	37,00	810	-	-	-	X	X	X
Swaziland	1,13	2.430	-	49,7	4,0			X
Tanzanya	39,46	350	57,8	9,2	5,0	X	X	X
Togo	6,30	350	-	-	5,4	X	X	X
Uganda	29,87	300	-	14,9	7,1	X	X	X
Zambiya	11,86	630	75,8	13,9	5,7	X	X	X
Zimbabwe	13,09	340	56,1	22	3,6			X
Güney Asya	Nüfus (Milyon) 2006	Kişi Başına Düşen Gayrisafi Mili Gelir 2006 (ABD $)	Yoksulluk Oranı 1990-2004 (%)	En Zengin %10 / En Yoksul %10 Oranı	Doğurganlık Oranı 2000-2005	EAGÜ	YBOYÜ	SAÜ
Afganistan	-	-	-	-	-	X		
Bhutan	0,65	1.410	-	-	4,4	X		
Hindistan	1.109,81	820	34,7	7,3	3,1			
Maldivler	0,337	2.680	-	-	4,3	X		
Nepal	27,66	290	24,1	15,8	3,7	X		
Pakistan	159,00	770	17	6,5	4,3			
Sri-Lanka	19,77	1.300	5,6	8,1	2,0			
Bangladeş	144,35	480	36	6,8	3,2	X		

Kaynak: (www.worldbank.org ; www.hdr.undp.org)

Not: 1) Dünya Bankası sınıflandırmasına göre, Düşük Gelirli Ülkeler; (Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Gelir (KBGMG))≤ 905 ABD $, Düşük Orta Gelirli Ülkeler; 906 $ ≤KBGMG≤3,595 $, Yüksek Orta Gelirli Ülkeler; 3,596 $ ≤KBGMG≤11,115 $ 2) Yoksulluk sınırı SGP'ne ve 1 ABD dolarına göre hesaplanmıştır. 3) EAGÜ: En Az Gelişmiş Ülkeler (Least Developed Countries), YBOYÜ: Yüksek Borçları Olan Yoksul Ülkeler (Heavily Indebted Poor Countries), SAÜ: Sahra-altı Afrika Ülkeleri (Sub-Saharan African Countries)

EK-3: GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN İNSANİ GELİŞME ENDEKSİNE (İGE) GÖRE LİSTESİ

Doğu Asya ve Pasifik	İGE Sırası (2004)	İGE Değeri (2004)	İGE Seviyesi (2004)	GSYİH sırası-İGE sırası (2004)[a]
Samoa	75	0,778	Orta İnsani Gelişme	22
Kamboçya	129	0,583	Orta İnsani Gelişme	-4
Çin	81	0,768	Orta İnsani Gelişme	9
Fiji	90	0,758	Orta İnsani Gelişme	-2
Endonezya	108	0,711	Orta İnsani Gelişme	8
Kiribati	-	-	-	-
Lao	133	0,553	Orta İnsani Gelişme	5
Malezya	61	0,805	Yüksek İnsani Gelişme	-4
Moğolistan	116	0,691	Orta İnsani Gelişme	18
Myanmar	130	0,581	Orta İnsani Gelişme	33
Papua Yeni Gine	139	0,523	Orta İnsani Gelişme	-15
Filipinler	84	0,763	Orta İnsani Gelişme	19
Solomon Adaları	128	0,592	Orta İnsani Gelişme	18
Tayland	74	0,784	Orta İnsani Gelişme	-9
Timor Leste	142	0,512	Orta İnsani Gelişme	20
Tonga	55	0,815	Orta İnsani Gelişme	13
Vanatu	119	0,670	Orta İnsani Gelişme	-1
Vietnam	109	0,709	Orta İnsani Gelişme	12
Latin Amerika ve Karaipler	**İGE Sırası (2004)**	**İGE Değeri (2004)**	**İGE Seviyesi (2004)**	**GSYİH sırası-İGE sırası (2004)[a]**
Antigua ve Barbuda	59	0,808	Yüksek İnsani Gelişme	-9
Arjantin	36	0,863	Yüksek İnsani Gelişme	10
Barbados	-	-	-	-
Belize	95	0,751	Orta İnsani Gelişme	-15
Bolivya	115	0,692	Orta İnsani Gelişme	7
Brezilya	69	0,792	Orta İnsani Gelişme	-5
Şili	38	0,859	Yüksek İnsani Gelişme	18
Kolombia	70	0,790	Orta İnsani Gelişme	7
Kosta Rika	48	0,841	Yüksek İnsani Gelişme	13
Küba	50	0,826	Yüksek İnsani Gelişme	43
Dominik	68	0,793	Orta İnsani Gelişme	27
Dominik Cumhuriyeti	94	0,751	Orta İnsani Gelişme	-21
Ekvator	83	0,765	Orta İnsani Gelişme	30
El Salvador	101	0,729	Orta İnsani Gelişme	-3
Grenada	85	0,762	Orta İnsani Gelişme	-18
Guatemala	118	0,673	Orta İnsani Gelişme	-11
Guyana	103	0,725	Orta İnsani Gelişme	2
Haiti	154	0,482	Düşük İnsani Gelişme	-11
Honduras	117	0,683	Orta İnsani Gelişme	2
Jamaika	104	0,724	Orta İnsani Gelişme	6
Meksika	53	0,821	Yüksek İnsani Gelişme	7
Nikaragua	112	0,698	Orta İnsani Gelişme	2
Panama	58	0,809	Yüksek İnsani Gelişme	18
Paraguay	91	0,757	Orta İnsani Gelişme	9
Peru	82	0,767	Orta İnsani Gelişme	12

St. Kitts ve Nevis	51	0,825	Yüksek İnsani Gelişme	-2
St. Lucia	-	-	-	-
St. Vincent ve Grenadines	88	0,759	Orta İnsani Gelişme	-3
Surinam	89	0,759	Orta İnsani Gelişme	-5
Trinidad ve Tobago	57	0,809	Yüksek İnsani Gelişme	-5
Uruguay	43	0,851	Yüksek İnsani Gelişme	19
Venezüela	72	0,784	Orta İnsani Gelişme	17
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	**İGE Sırası (2004)**	**İGE Değeri (2004)**	**İGE Seviyesi (2004)**	**GSYİH sırası-İGE sırası (2004)[a]**
Cezayir	102	0,728	Orta İnsani Gelişme	-19
Djibuti	148	0,494	Düşük İnsani Gelişme	-13
Mısır	111	0,702	Orta İnsani Gelişme	-2
İran	96	0,746	Orta İnsani Gelişme	-24
Ürdün	86	0,760	Orta İnsani Gelişme	16
Lübnan	78	0,774	Orta İnsani Gelişme	13
Libya	64	0,798	Orta İnsani Gelişme	7
Fas	123	0,640	Orta İnsani Gelişme	-15
Umman	56	0,810	Yüksek İnsani Gelişme	-14
Suriye	107	0,716	Orta İnsani Gelişme	8
Tunus	87	0,760	Orta İnsani Gelişme	-18
Gazze	100	0,736	Orta İnsani Gelişme	26
Yemen	150	0,492	Düşük İnsani Gelişme	18
Sahra-altı Afrika	**İGE Sırası (2004)**	**İGE Değeri (2004)**	**İGE Seviyesi (2004)**	**GSYİH sırası-İGE sırası (2004)[a]**
Angola	161	0,439	Düşük İnsani Geiişme	-32
Benin	163	0,428	Düşük İnsani Gelişme	-2
Botswana	131	0,570	Orta İnsani Gelişme	-73
Burkina Faso	174	0,342	Düşük İnsani Gelişme	-17
Burundi	169	0,384	Düşük İnsani Gelişme	5
Kamerun	144	0,506	Orta İnsani Gelişme	-13
Cape Verde	106	0,722	Orta İnsani Gelişme	-14
Orta Afrika Cumhuriyeti	172	0,353	Düşük İnsani Gelişme	-12
Çad	171	0,368	Düşük İnsani Gelişme	-39
Komoros	132	0,556	Orta İnsani Gelişme	8
Kongo Demokratik Cum.	167	0,391	Düşük İnsani Gelişme	6
Kongo Cum.	140	0,520	Orta İnsani Gelişme	25
Kote Davur	164	0,421	Düşük İnsani Gelişme	-15
Ekvator Gine	120	0,653	Orta İnsani Gelişme	-90
Eritre	157	0,454	Düşük İnsani Gelişme	9
Etiyopya	170	0,371	Düşük İnsani Gelişme	1
Gabon	124	0,633	Orta İnsani Gelişme	-43
Gambia	155	0,479	Düşük İnsani Gelişme	-19
Gana	136	0,532	Orta İnsani Gelişme	-9
Gine	160	0,445	Düşük İnsani Gelişme	-30
Gine-Bise	173	0,349	Düşük İnsani Gelişme	-1
Kenya	152	0,491	Düşük İnsani Gelişme	7
Lesotho	149	0,494	Düşük İnsani Gelişme	-26
Liberya	-	-	-	-

Madagaskar	143	0,509	Orta İnsani Gelişme	26
Malawi	166	0,400	Düşük İnsani Gelişme	10
Mali	175	0,338	Düşük İnsani Gelişme	-11
Moritanya	153	0,486	Düşük İnsani Gelişme	-12
Mauritius	63	0,800	Yüksek İnsani Gelişme	-10
Mayotte	-	-	-	-
Mozambik	168	0,390	Düşük İnsani Gelişme	-14
Namibya	125	0,626	Orta İnsani Gelişme	-50
Nijer	177	0,311	Düşük İnsani Gelişme	-7
Nijerya	159	0,448	Düşük İnsani Gelişme	-1
Rwanda	158	0,450	Düşük İnsani Gelişme	-5
Sao Tome and Principe	127	0,607	Orta İnsani Gelişme	28
Senegal	156	0,460	Düşük İnsani Gelişme	-8
Seyşeller	47	0,842	Yüksek İnsani Gelişme	-7
Sierra Leone	176	0,335	Düşük İnsani Gelişme	1
Somali	-	-	-	-
Güney Afrika	121	0,653	Orta İnsani Gelişme	-66
Sudan	141	0,516	Orta İnsani Gelişme	-2
Swaziland	146	0,500	Orta İnsani Gelişme	-50
Tanzanya	162	0,430	Düşük İnsani Gelişme	13
Togo	147	0,495	Düşük İnsani Gelişme	3
Uganda	145	0,502	Orta İnsani Gelişme	7
Zambiya	165	0,407	Düşük İnsani Gelişme	2
Zimbabwe	151	0,491	Düşük İnsani Gelişme	-18
Güney Asya	**İGE Sırası (2004)**	**İGE Değeri (2004)**	**İGE Seviyesi (2004)**	**GSYİH sırası-İGE sırası (2004)[a]**
Hindistan	126	0,611	Orta İnsani Gelişme	-9
Maldivler	-	-	-	-
Nepal	138	0,527	Orta İnsani Gelişme	13
Pakistan	134	0,539	Orta İnsani Gelişme	-6
Sri-Lanka	93	0,755	Orta İnsani Gelişme	13
Bangladeş	137	0,530	Orta İnsani Gelişme	7

Kaynak: (http://hdr.undp.org/hdr2006/statistics/indicators)

[a] Pozitif bir değer İGE sırasının kişi başına düşen GSYİH sırasından daha yukarıda olduğunu göstermektedir. Negatif bir değer ise tersini göstermektedir.

Not: Yüksek İnsani Gelişme (High Human Development): 0,80≤İGE≤1,00; Orta İnsani Gelişme (Medium Human Development):0,50≤İGE<0,80; Düşük İnsani Gelişme (Low Human Development): 0,00≤İGE<0,50

online alışveriş için
www.nobelkitabevi.com.tr
ziyaret edin !